

Terhi Talvikki Raikas

**Ympäristö-
järjestöjen asema
yhteiskunnallisen
ja oikeudellisen
muutoksen
ilmentäjänä**

ACTA WASAENSIA 577

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Copyright © Vaasan yliopisto ja tekijänoikeuksien haltijat.

Kokoomaväitöskirjan yhteenveto-osa on jaettu [Creative Commons Nimeä-EiKauppalinen-EiMuutoksia -lisenssillä](#) .

ISBN 978-952-395-245-4 (painettu)
978-952-395-246-1 (verkkoaineisto)

ISSN 0355-2667 (Acta Wasaensia 577, painettu)
2323-9123 (Acta Wasaensia 577, verkkoaineisto)

URN <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-246-1>

PunaMusta Oy, Joensuu, 2026.

VÄITÖSKIRJA

*joka Vaasan yliopiston johtamisen akateemisen yksikön
suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi
torstaina 22. tammikuuta 2026, kello 12.*

Artikkeliväitöskirja, Johtamisen akateeminen yksikkö, julkisoikeus.

- Tekijä Terhi Talvikki Raikas <https://orcid.org/0009-0004-3933-6908>
- Ohjaajat Professori Niina Mäntylä
Vaasan yliopisto. Johtamisen akateeminen yksikkö, julkisoikeus.
- Emeritaprofessori Eija Mäkinen
Vaasan yliopisto, julkisoikeus.
- Kustos Professori Niina Mäntylä
Vaasan yliopisto. Johtamisen akateeminen yksikkö, julkisoikeus.
- Esitarkastajat Emeritaprofessori Anne Kumpula
Yliopisto. Tiedekunta, Osasto, tai vastaavat tiedot.
- Apulaisprofessori Aleksi Heinilä
Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta, oikeustiede.
- Vastaväittäjä Emeritaprofessori Anne Kumpula
Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta, oikeustiede.

Tiivistelmä

Tässä väitöstutkimuksessa on analysoitu Suomessa toimivien ympäristöjärjestöjen aseman muuttumista oikeudellisesta näkökulmasta. Tutkimuksessa hyödynnettiin kriittistä lainoppia, jonka avulla tuotiin esiin, kuinka yhteiskunnan ja sen arvojen kehittyminen on vaikuttanut järjestöjen oikeuksien kehitykseen monin tavoin. Järjestöjen osallistumista tarkasteltiin tutkimukseen kuuluvissa artikkeleissa muun muassa lainvalmistelun, ilmasto-oikeudenkäyntien, alueellisen ja paikallisen vaikuttamisen, kansalaistottelemattomuuden sekä verrokkivaltioissa havaittujen muutosten kautta.

Århusin yleissopimus ja Faron yleissopimus ovat vahvistaneet jäsenvaltioissaan toimivien ympäristöjärjestöjen oikeuksia, ja myös Suomen kansalliseen ympäristölainsäädäntöön on sisällytetty järjestöille kuuluvia keskeisiä oikeuksia. Merkittävänä kehityksenä voidaan pitää lisäksi hallinnossa tapahtunutta *government to governance* -suuntausta, joka on vähentänyt byrokratiaa ja edistänyt kansalaisyhteiskunnan osallistumista. Muutoksia on tapahtunut myös ympäristöjärjestöjen edistämässä aihepiireissä niiden laajentumisen ja globalisoitumisen seurauksena sekä ympäristöhaasteisiin liittyvän ihmisoikeusnäkökulman korostumisen myötä.

Vaikka osallistavaa ja deliberatiivista demokratiaa tukevat säädökset muodostivat tutkimuksen teoreettisen taustan, tutkimus osoitti, että järjestöjen toimintamahdollisuuksissa on yhä parannettavaa. Merkittäviä haasteita ympäristöjärjestöjen ja virkamiesten tai viranhaltijoiden väliselle yhteistyölle aiheuttavat varsinkin puutteellinen tieto järjestöjen toiminnasta, ennakoasenteet ja se, että järjestöt toimivat ensisijaisesti vapaaehtoistoimintaan perustuen, jonka seurauksena niiden jäsenille voi olla haasteellista osallistua viranomaisyhteistyöhön.

Asiasanat: ympäristöjärjestöt, kriittinen lainoppi, Århusin yleissopimus, kansalaistottelemattomuus, osallistuminen.

Abstract

This dissertation examines changes in the position of environmental organisations operating in Finland from a legal perspective. It applies critical legal theory to demonstrate how developments in society and its values have shaped the evolution of organisational rights. The articles included in the research address organisational participation through various themes: involvement in legislative drafting, climate litigation, influence at regional and local levels, civil disobedience and developments observed in reference countries.

The Aarhus Convention and the Faro Convention have strengthened the rights of environmental organisations in their member states, and Finnish environmental legislation likewise contains a broad range of rights granted to such organisations. A further significant development is the shift from government to governance in public administration, which has reduced bureaucracy and enhanced civil society participation. Changes have also occurred in the thematic areas promoted by environmental organisations as a result of their expansion and globalisation, as well as the increasing prominence of human rights perspectives in environmental issues.

Despite the extensive legislation supporting participatory and deliberative democracy, which forms the theoretical basis of the dissertation, the findings indicate that the operating conditions of environmental organisations still require improvement. Considerable challenges are caused to cooperation between environmental organisations and officials or holders of public office, in particular, by a lack of knowledge about the organisations' operations, preconceived attitudes and the fact that organisations operate primarily on a voluntary basis, which can make it challenging for their members to participate in cooperation with authorities.

Keywords: environmental organisations, critical legal theory, Aarhus Convention, civic disobedience, participation.

ESIPUHE

Käynnistin tohtoriopintoni tammikuussa 2021, mutta todellisuudessa matka tohtoriksi on ollut huomattavasti pidempi: elokuussa 2001 menin pienenä hollolalaisen Herralan alakoulun toisen luokan oppilaana 4H-kerhoon, ja kipinä oli syttynyt ikuisesti järjestötoimintaa sekä varsinkin ympäristöasioita kohtaan. Elämäntehtäväni vahvistui entisestään, kun menin syksyllä 2009 Hollolan lukioon ja sen ympäristöryhmään. 4H-kerhoa ohjannut *Mervi* ja ympäristöryhmää ohjannut ruotsin opettajamme *Marleena* ovat kaksi naista, jotka ovat saaneet aikaan innostuksen sellaisiin kysymyksiin, jotka johtivat myös tämän väitöskirjan syntymiseen.

Lukion ympäristöryhmän jälkeen menin Helsingin oikeustieteelliseen syksyllä 2013, ja sen jälkeen olen ollut tämän esipuheen kirjoittamisvaiheeseen mennessä yli 30 järjestön hallituksessa rivijäsenenä, puheenjohtajana tai järjestölehden toimittajana tai päätoimittajana. Idea elämäntehtäväkseni kokemani järjestötoiminnan kautta saamani tietämyksen muuttamisesta väitöskirjaksi syntyi syksyllä 2020 päädyttyäni mainoksen uhriksi: toimin tuolloin ympäristöjärjestö Maan ystävät ry:n hallituksen puheenjohtajana, ja eräänä iltana alkaessani töiden jälkeen hoitaa Maan ystävien asioita havaitsin Facebookissa Vaasan yliopiston tohtoriohjelman mainoksen ja tiedon, että Vaasassa, silloisessa kotikaupungissani, saattoi lukea HTT-tutkinnon julkisoikeuden pääaineessa. Sain sillä hetkellä yhden elämäni tärkeimmistä ideoista ja tajusin, että ympäristöjärjestöt olisivat väitöskirja-aiheeni.

Ei mennyt kahtakaan päivää, kun tämän oivalluksen saamisen jälkeen minulla oli kaksi ohjaajaa. Olen ensisijaiselle ohjaajalleni, julkisoikeuden professori *Niina Mäntylälle*, erittäin kiitollinen siitä, että hän on sinnikkäästi jaksanut vastata ja antaa palautetta loputtomiin kysymyksiini. Lisäksi olen kiitollinen kakkosohjaajalleni, emeritaprofessori *Eija Mäkiselle*.

Samoin pitää kiitokset sanoa ystäväilleni *Ainolle* ja *Janettelle*. Pitää nostaa hattua, että olette kaikki nämä vuodet jaksaneet kuunnella, kun hermoilen lähestyvistä refepalautteista tai siitä, kun en juuri sillä sekunnilla löydäkään tarpeeksi lähteitä deliberaatiivisesta demokratiateoriasta tai tietoa siitä, miten valittaminen ympäristöasioissa toimi Itä-Saksassa. Lisäksi kiitos *Ristolle*: on ihan parasta, että kiltti naapurin setä on treenannut minua väitöstilaisuuteen kinastelemalla kanssani koko elämäni. Olemme väitelleet keskenämme niin kauan kuin olen osannut puhua.

Eniten kiitollinen olen kuitenkin iskälle. *Tapio Raikas* on sinnikkäästi jaksanut tukea minua, kestänyt satunnaisen kiukutteluni lähestyvien väitöskirjatyöstä melkein kointuneiden hermoromahduksien vuoksi, laittanut ruokaa ja vienyt ulos tuulettumaan, kun hermoromahdus on ollut lähellä. Iskä on jaksanut tukea väitöskirjaprosessin

VIII

ajan, vaikka sekä minulla että hänellä on ollut matkan aikana vakavia sairauksia, ja olen opiskellut väitöskirjatyön ohessa myös kiertotalouden DI:ksi. Ilmoitin iskälle yhtenä DI-opintojen tuskaisena jätelaskultana, että en enää tekisi väitöskirjaa loppuun, mutta silti yhteinen ponnistuksemme on kuitenkin nyt tehty.

Hollolassa helteisenä heinäkuun päivänä 2025

Terhi

Sisältö

TIIVISTELMÄ.....	V
ABSTRACT.....	VI
ESIPUHE	VII
1 JOHDANTO.....	1
1.1 Muuttuva ympäristöoikeus ja ympäristöjärjestöt	1
1.1.1 Ympäristöoikeuden muuttuva arvomaailma.....	1
1.1.2 Ympäristöoikeuden joustavat normit järjestöjen näkökulmasta	6
1.2 Ympäristön ja luonnon merkitys arvonäkökulmasta	8
1.3 Tutkimuskohteiden määrittely	9
1.3.1 Ympäristöjärjestöjen käsitteen häilyvyydestä	9
1.3.2 Oikeudellisen muutoksen määrittely	10
1.3.3 Osallistumisen määrittely	11
1.3.4 Väitöstutkimuksen suhde aiempaan tutkimukseen	14
1.4 Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys	19
1.4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	19
1.4.2 Artikkelien tutkimustehtävät ja näkökulmat	20
1.4.3 Artikkelien tutkimustehtävien ja näkökulmien mää- räytyminen.....	23
1.4.4 Tutkimuksen rajaukset	28
1.5 Tutkimusaiheen valintaan johtaneet syyt	30
2 TEOREETTINEN, OIKEUDELLINEN JA HISTORIALLINEN TAUSTA ..	32
2.1 Teoreettinen näkökulma.....	32
2.1.1 Kriittisen lainopin näkökulma.....	32
2.1.2 Demokratiateoriat ja niiden sovellettavuus	39
2.2 Oikeudellinen viitekehys.....	54
2.2.1 Århusin yleissopimus ennen, nyt ja tulevaisuu- dessa	54
2.2.2 Faron yleissopimus	63
2.2.3 Euroopan ihmisoikeussopimus ja EIT:n oikeuskäy- töntö	64
2.2.4 Suomen perustuslaki (731/1999)	68
2.3 Ympäristöjärjestöjen historia vertailluissa valtioissa	75
2.3.1 Suomi.....	75
2.3.2 Ruotsi.....	77
2.3.3 Norja.....	78
2.3.4 Saksa	79
2.3.5 Sveitsi	80
3 TUTKIMUKSEN MENETELMÄT.....	82
3.1 Toisiaan täydentävät metodit.....	82

3.1.1	Monimetodinen tausta	82
3.1.2	Metodien täydentävyys	83
3.1.3	Law in books v. Law in action	84
3.2	Kirjoitetun lain tutkimus (<i>Law in books</i>)	87
3.2.1	Kriittinen lainoppi.....	87
3.2.2	<i>De lege ferenda</i> -tutkimus ja siinä hyödynnetyt menetelmät	89
3.3	Käytännön tason tutkimus (<i>Law in action</i>)	92
3.3.1	Kriittisen lainopin suhde empiiriseen oikeustutkimukseen	92
3.3.2	Empiirinen oikeustutkimus ja <i>de lege ferenda</i>	93
3.3.3	Tutkimuksessa käytetyn empiirisen aineiston valinta ja hyödyntäminen	94
4	ANALYYSI: YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN KOHTAAMAT MUUTOKSET	97
4.1	Hallinnon muutos	97
4.1.1	Hallinnosta hallintaan (<i>Government to governance</i>)	97
4.1.2	Koronapandemian tuomat muutokset.....	102
4.1.3	Digitalisaation tuomat muutokset	104
4.1.4	Järjestöihin kohdistuvat erityiskysymykset.....	106
4.2	Lainsäädännön muutos	109
4.2.1	Århusin yleissopimuksen tuomat muutokset ja EU.....	109
4.2.2	Suomalaisen lainsäädännön kehitys	113
4.2.3	Ympäristöperusoikeuden mahdolliset uudistamistarpeet.....	147
4.3	Ympäristöjärjestöjen edistämien aihepiirien muutos.....	148
4.3.1	Aihepiirien globalisoituminen	148
4.3.2	Muuttuvat näkökulmat.....	157
4.4	Ympäristöjärjestöjä kohtaan koettujen asenteiden ja luottamuksen muutos	170
5	KESKEISET TULOKSET TUTKIMUSVALINTOJEN VALOSSA	173
5.1	Ympäristöjärjestöt osana laajempaa yhteiskunnallista ja oikeudellista muutosta	173
5.1.1	Muutokset kirjoitetun lain tasolla (<i>Law in books</i>)	175
5.1.2	Käytännön tasolla tapahtuneet muutokset (<i>Law in action</i>)	176
5.2	Arvio teorioiden ja metodien toimivuudesta ja merkityksestä.....	177
5.2.1	Kriittisen lainopin merkitys – missä kulkee raja kriittisen lainopin ja lainopin kehityksen välillä?.....	177
5.2.2	Osallistava ja deliberatiivinen demokratiateoria	179
5.2.3	Muiden metodien merkityksestä <i>de lege ferenda</i> -tutkimuksessa	181
5.3	Muutossuositukset.....	183
5.3.1	Lainsäädäntöön kohdistuvat muutossuositukset	183

5.3.2	Viranomaistoiminnan kehitystarpeet	186
5.4	Tarpeet jatkotutkimukselle	190
LÄHTEET		192
ARTIKKELIT		240

Kuviot

Kuvio 1.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys ympäristönsuojelulainsäädännössä.	116
Kuvio 2.	Ympäristönsuojelujärjestöjen oikeuksien kehitys luonnonsuojelulaissa.	120
Kuvio 3.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys metsästyslaissa.	125
Kuvio 4.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys kaivoslaissa.	128
Kuvio 5.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys vesilaissa. ..	130
Kuvio 6.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys ilmastolaissa.	133
Kuvio 7.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys jätelainsäädännössä.	137
Kuvio 8.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys YVA-lainsäädännössä.	139
Kuvio 9.	Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys alueidenkäyttö- ja rakentamislaisissa.	143

Taulukot

Taulukko 1.	Tiedot väitöstutkimukseen sisältyvistä artikkeleista.	21
Taulukko 2.	<i>Law in books</i> - ja <i>Law in action</i> -tutkimuksessa hyödynnetyt metodit ja niiden merkitys.	86
Taulukko 3.	Järjestöillä eri lakien nojalla olevat oikeudet	113
Taulukko 4.	Tutkimuksessa havaitut muutokset kirjoitetun lainsäädännön ja käytännön tasolla.	174

Artikkelit

- [1] Raikas, Terhi (2024). Århusin yleissopimuksen voimaantulon vaikutus ympäristöjärjestöjen toimintaan – sen vertailussa Ruotsi ja Saksa. *Ympäristöjuridiikka* 2/2024. Noudettu osoitteesta <https://www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/1001120004>. Uudelleenjulkaisu julkaisijan luvalla.
- [2] Raikas, Terhi (2024). Miljöorganisationerna försvarar de mänskliga rättigheterna: granskning av klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge. *Nordiskt administrativt tidskrift* 2/2024. <https://doi.org/10.7577/nat.5957>. CC BY.
- [3] Raikas, Terhi (2025). Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2025*. Noudettu osoitteesta https://www.edilex.fi/ymparistopolitiikka_ja_oikeus/1000930003. Uudelleenjulkaisu julkaisijan luvalla.
- [4] Raikas, Terhi (2025). Viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen ympäristömahdollisuudet alueellisella ja paikallisella tasolla. *Focus Localis* 2/2025. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/focuslocalis/article/view/143864>. CC BY-NC-ND.
- [5] Raikas, Terhi (2025). Ilmastoaktivismi, kansalaistottelemattomuus ja pakkotila – vertailussa Suomi, Ruotsi ja Sveitsi. *Edilex*. Noudettu osoitteesta <https://www.edilex.fi/artikkelit/100025>. Uudelleenjulkaisu julkaisijan luvalla.

1 JOHDANTO

1.1 Muuttuva ympäristöoikeus ja ympäristöjärjestöt

1.1.1 Ympäristöoikeuden muuttuva arvomaailma

Tarkasteltaessa oikeuden merkitystä yhteiskunnallisesta näkökulmasta esille nousee lukuisia kysymyksiä: erityisesti huomiota on kiinnitettävä siihen, miten ja mitkä asiat ympäröivässä yhteiskunnassa vaikuttavat lainsäädännön kehittymiseen.¹ Lainsäädännön ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta on aiemmin pidetty kirjallisuudessa varsin selkeänä ilmiönä – hyvänä esimerkkinä tästä toimii yhdysvaltalainen filosofi ja yhteiskuntateoreetikko *Lon L. Fuller* (1902–1978), joka on todennut, että puhumalla laista ja yhteiskunnasta usein olevan itse asiassa osa yhteiskuntaa.² Suomessa oikeuden yhteiskunnallisuus on puolestaan ollut seurausta 1960- ja 1970-luvulla käynnissä olleesta suuresta rakennemuutoksesta. Tuolloin maassa oli käynnissä modernisaatioprosessi, jossa teknologia kehittyi, elintaso vaurastui ja kulttuurin eri osa-alueet muuttivat muotoaan aiempaa kaupungistuneimmiksi.³ Samoihin aikoihin ajoittuu niin ikään suomalainen ympäristöherääminen sekä siitä käynnistyneet ympäristöpoliittinen keskustelu ja sääntelyn kehitys.⁴

Oikeuteen sekä sen laatimiseen ja soveltamiseen heijastuu lukuisia eri yhteiskunnan elementtejä. Yksi merkittävimmistä tekijöistä oikeuden soveltamisessa on väistämättä arvomaailma, jonka kehitys on Suomessa käynnistynyt jotakuinkin samoihin yhtessä oikeuden yhteiskunnallistumiseen johtaneen prosessin kanssa. Kehitys oli merkityksellinen, sillä aikakaudella vallinneen muutosprosessin seurauksena aiemmin yhteiskunnan konservatiiviset arvot murtuivat. Tämän lisäksi suomalaisten elinpiiri kehittyi kansainvälisemmäksi, ja 1940-luvulla syntyneet suuret ikäluokat alkoivat vaatia paikkaansa yhteiskunnan asioista päätettäessä.⁵

Suomessa 1960- ja 1970-luvulla käynnistynyt arvomaailman kehitys näkyy tätä väitöstutkimusta kirjoitettaessa myös siinä käsiteltävissä ympäristöoikeudellisissa kysymyksissä: tutkimuksen keskiössä on ympäristöjärjestöjen kokema muutos. Tuolloin syntyneen ympäristöliikkeen voidaankin todeta kehittyneen huomattavasti

---

¹ Hirvonen, 2011, s. 29; Linnanmäki, 2020, s. 184.

² Fuller, 1969, s. 57.

³ Kari, 2012, a. 118.

⁴ Similä, 2016, s. 51.

⁵ Kari, 2012, s. 118.

vuosikymmenien saatossa.⁶ Ympäristöoikeutta tarkasteltaessa muutosnäkökohtien huomioiminen on erityisen merkityksellistä, sillä ilmiönä sitä voidaan katsoa leimavan alan jatkuva muutos. Sen kehitystä ovat viime vuosina leimanneet tietyt kehityslinjat, joista huomionarvoisina voidaan pitää erityisesti oikeusvaltioissa havaittavissa olevaa arvosuuntautuneisuuden lisääntymistä⁷ sekä sen seurauksena tapahtuvaa eräänlaista irtautumisprosessia positivismista. Arvosuuntautuneisuuden lisääntyneisyyttä ei voida kuitenkaan kansainvälisesti tarkasteltuna pitää ympäristöoikeudessa täysin yksioikoisena – sen sijaan kirjallisuudessa on pyritty muodostamaan myös ympäristöoikeutta koskevaa positivistista teoriaa.⁸

Arvosuuntautuneen tulkinnan muotoutumisen lisäksi ympäristöoikeudessa on ollut havaittavissa myös muutoksia ympäristöoikeuden monimutkaistuvamman näkökulman osalta. Tällä tarkoitetaan tässä yhteydessä sitä, että muutosten seurauksena oikeuden alalla ollaan siirtymässä eteenpäin: muutosprosessi etenee kohti lainsäädäntöä, jonka perusteella luonnolla voidaan nähdä olevan enemmän ”omia oikeuksia” sen sijaan, että ympäristöä suojeltaisiin lainsäädännön tasolla ainoastaan ihmisen tarpeiden turvaamiseksi ja täyttämiseksi. Ihmiskeskeistä, eli niin sanottua antroposentristä näkökulmaa edustavassa lainsäädännössä luonnon osa nähdään ensisijaisesti luonnonarvoina⁹; jonain, joka ei ole varsinaisesti arvokasta itsessään, vaan siksi, että se on jollain tavalla ihmiskunnalle käyttökelpoista.

Lisäksi luonnosta saatavien asioiden kelpuuttaminen luonnonvaroiksi edellyttää niiden olevan arvokkaita joko taloudellisesta tai hyödykkeellisestä näkökulmasta.¹⁰ Tällainen näkökulma on herättänyt kuitenkin kirjallisuudessa runsaasti keskustelua. Siihen kriittisesti suhtautuvat ovat vedonneet usein varsinkin *Wesley Hohfeldin* ajatukseen¹¹ perustellessaan näkökulmaansa: Hohfeldin mukaan asioilla, joilla ei voi olla velvollisuuksia, ei voi myöskään olla oikeuksia. Näkökulma oli seurausta siitä, että oikeudet liittyivät Hohfeldin mukaan oikeudellisesti suojattuihin intresseihin. Koska hänen mukaansa asioilla ei voinut olla intressejä, ei niillä voisi myöskään taten olla oikeuksia.¹²

---

⁶ Ympäristöoikeuden arvoista ks. Belinskij – Paloniitty – Soininen, 2015.

⁷ Näkemyksen ympäristöoikeuden muutoksesta kohti arvosidonnaisuudesta on oikeuskirjallisuudessa todettu rajoittuneen koskemaan vain kehittyneitä valtioita, joissa ympäristölainsäädäntö voi olla nykyisin vahvasti arvosidonnaista samalla, kun vähemmän kehittyneissä valtioissa ympäristölainsäädäntö voi poiketa paljonkin valtion arvoperinteestä. Ks. lisää Man Li ym., 2021, s. 1.

⁸ Kuusiniemi ym., 2013, s. 200; ks. myös Driesen, 2016.

⁹ Luonnonvaranäkökulman merkityksestä ympäristöoikeudessa ks. lisää Similä, 2016.

¹⁰ Birnie & Boyle, s. 573.

¹¹ Ks. lisää Kurki, 2015.

¹² Hohfeld, 1966, s. 78–79.

Oikeudellisen keskustelun näkökulma on kuitenkin selkeästi kehittynyt 1960-luvun loppupuolelta, jolloin Hohfeld esitti näkemyksensä. Kansainvälisesti tarkasteltuna arvo-suuntautuneisuus sekä luonnon oikeuksien kunnioittaminen ovat kehityssuuntauksina selkeästi linkittyneet toisiinsa. Ilmiö on ollut havaittavissa erityisesti Etelä-Amerikassa alkunsa saaneessa ajattelussa, joka tunnetaan kansainvälisesti sen espanjankielisellä nimellä *buen vivir*.¹³ Tämä ”hyvää elämistä” merkitsevä termi pohjaa luontokeskeiseen ajatteluun, jossa luonnolla katsotaan olevan omia oikeuksia riippumatta siitä, millainen arvo ja merkitys sillä on ihmiselämälle.¹⁴ Etelä-Amerikassa *buen vivir* on kehittynyt alun perin alkuperäiskansojen keskuudessa luonnon ja hedelmällisyyden jumalatar Pachamamaan kohdistuvana kunnianosoituksena. Alkuperäiskansojen keskuudesta luonnon oikeuksien kunnioittaminen on sittemmin levinnyt ja vahvistunut, ja niinpä se onkin sittemmin otettu esimerkiksi osaksi Ecuadorin perustuslakia.¹⁵ Ecuadorin ohella näkemys on noussut esiin myös ainakin Intiassa ja Uudessa-Seelannissa, joissa luonnonoikeusajattelu on aiheuttanut sen, että tietyt joet ovat saaneet aseman, joissa niille on myönnetty omia oikeuksia.¹⁶

Buen vivir -näkökulmaa tarkasteltaessa on kuitenkin tiedostettava, että se edustaa luontokeskeisen ajattelun eräänlaista ”ääripäätä”. Samankaltaisen luonnonoikeuksiin pohjaavan ajattelun on oikeuskirjallisuudessa arvioitu saaneen vasta melko vähän jalansijaa eurooppalaisissa lainsäädäntöhankkeissa ja maanosassa käytävässä poliittisessa keskustelussa.¹⁷ Luonnon oikeuksien monimutkainen juurtuminen osaksi eurooppalaista oikeusperinnettä näkyy osaltaan myös vähäisessä aihepiiriä käsittelevässä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä, jota on leimannut nykyisin erityisesti uhrin käsitteen kapea oikeudellinen määritelmä. Tästä huolimatta ihmisoikeustuomioistuimen nykyisen oikeuskäytännön on oikeuskirjallisuudessa arvioitu olevan lähellä luonnon oikeuksien näkökulmaa. Tämä on vahvasti sidoksissa myös tämän väitöstutkimuksen aihepiiriin: ilmiö on ollut nähtävissä erityisesti siitä, että ympäristöjärjestöt on nähty eräänlaisina yleisen edun valvojina.¹⁸

Huolimatta luonnonoikeudellisen näkökulman suhteellisen vähäisestä esiintyvyydestä, myös eurooppalaisessa ympäristöoikeudessa on ollut havaittavissa tiettyjä luontokeskeisen lähestymistavan ja arvomaailman muutoksen elementtejä. Tämä on nähtävillä varsinkin siinä, että lukuisat Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat jo kirjanneet perustuslakeihinsa yksilön ja viranomaisen vastuun luontoa ja ympäristöä

---

¹³ Hohfeld, 1966, s. 78–79.

¹⁴ Adelman, 2021, s. 54.

¹⁵ Wahlberg, 2011, s. 35. Ecuadorissa on perinteisesti ollut vain vähän kansalaisjärjestötoimintaa, mutta luonnonoikeuksien tunnustaminen on lisännyt valtiossa kiinnostusta myös ympäristöjärjestötoimintaa kohtaan. Ks. Appe, 2014.

¹⁶ Ks. Knauß, 2018.

¹⁷ García Rules ym., 2024, virtuaaliversio.

¹⁸ Heiskanen, 2018b, s. 73.

kohtaan. Suomessa tämä ympäristöoikeudeksi kutsuttu näkemys on kirjattu perustuslain (731/1999) 20 §:ään.¹⁹ Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa luonnon oikeuksia ja muuttuvaa näkökulmaa sivuava tematiikka on noussut esiin varsinkin *Niina Mäntylän* väitöstutkimuksessa (2010), jossa ympäristöjärjestöjä ja -viranomaisia tarkasteltiin ”*luonnon edustajina*” – toimijoina, jotka edistävät luonnon etua näkökulmasta, joka on aiemmasta ympäristöoikeuden voimakkaan antroposentrisestä näkökulmasta poiketen pikemminkin juuri luontokeskeinen.²⁰

Mäntylän väitöstutkimusta on oikeuskirjallisuudessa pidetty esimerkkinä tutkimuksesta, joka heijastelee ympäristöoikeuden nykypäivän arvosidonnaista kehitystä ja täten siinä esiintyy oikeuspositivismiin lisäksi sitä täydentäviä luonnonoikeudellisia näkökulmia. Oikeuspositivismissa on lähtökohtaisesti suhtauduttu kielteisesti luonnon oikeuden konseptin olemassaoloon ja saatettu oikeuskirjallisuudessa pitää sitä jopa epätodellisena. Tässä väitöstutkimuksessa pyritään sen sijaan suhtautumaan luonnon oikeuksiin Mäntylän (2010) tutkimuksen tavoin oikeuspositivismia täydentävänä ilmiönä.²¹ Luonnon oikeuden kaltaiset näkökulmat liittävät edellä kuvatut ympäristöoikeuden suuret kehityslinjat sekä myös oman väitöstutkimukseni kriittiseen lainoppiin. Voidaan nimittäin todeta, että ympäristöjärjestöjen ja muiden sidosryhmien osallistumista on alettu pitää entistä enemmän tavoiteltavana arvona – tämä on seurausta siitä, että ympäristöjärjestöt voivat toiminnallaan puolustaa luonnon oikeuksia. Näin ollen ne edistävät toiminnallaan uutta, luontoperustaista näkökulmaa.

Ympäristöoikeuden näkökulman muutosta kohti luontokeskeisyyttä ei voida kuitenkaan pitää kehityksenä, joka aiheuttaisi varsinaista luopumista antroposentrisestä näkökulmasta. Kuten tässä väitöstutkimuksessa myöhemmin tarkemmin analysoidaan, esiintyy ympäristöoikeudessa nykypäivänä paljon ihmisoikeuksiin keskittyviä näkökulmia. Niinpä myös ympäristöjärjestöjen toimintaa on 2000-luvulla leimannut ympäristöoikeuden selkeä ”ihmisoikeudellistuminen”²²; kehitys, jossa ympäristökysymykset mielletään entistä selkeämmin ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyviksi kysymyksiksi. Tämä saa aikaan mielenkiintoisen asetelman, joka on seurausta ihmisoikeuksien ja luonnon oikeuksien oikeuskirjallisuudessa ”ymmärrettäväksi” kuvailusta ristiriidasta. Ihmisoikeudet voivat olla ristiriidassa ympäristön kanssa monista eri syistä: niiden toteuttaminen voi aiheuttaa haasteita luonnon oikeuksien toteutumiselle ainakin kysymyksissä, jotka liittyvät ruoantuotantoon tai kestävyYTEEN.²³

---

¹⁹ Ks. lisää Alves ym., 2023. Suomen osalta ympäristöperusoikeuden merkitystä käsitellään tässä väitöstutkimuksessa luvussa 2.2.4.

²⁰ Mäntylä, 2010, s. 186.

²¹ Määttä, 2015, s. 177. Kielteisestä suhtautumisesta ks. Tolonen, 2000, s. 513.

²² Heiskanen, 2018b, s. 73–74.

²³ Gilbert, 2024, s. 37.

Lopuksi voidaan todeta, että ympäristöoikeuden kehitystä on perusteltua näkökulman muutoksen suhteen kuvailla lähinnä *jakautuneeksi*. Nykyisin ympäristöoikeudessa tunnustetaan niin ihmisen tarpeet kuin luontokeskeisyys sekä se, etteivät nämä näkökulmat välttämättä sulje toisiaan pois huolimatta siitä, että molempien täysivaltainen huomioiminen voikin aiheuttaa haasteita. Tätä käsitystä tukee osaltaan myös oikeuskirjallisuudessa esitetty laintulkinta perustuslain ympäristöperusoikeudesta: sitä koskevien perustuslain esitöiden näkökulmasta perustuslain 20 §:stä johdettava ympäristövastuu voidaan lähtökohtaisesti jaotella luonnon monimuotoisuuteen, ympäristöön ja kulttuuriperintöön.²⁴ Luonnon hyvinvointi on olennainen osatekijä ihmisen selviytymismahdollisuuksien kannalta, vaikka oikeuskirjallisuudessa onkin tullut arvioida, ovatko ihmisen hyvinvointiin perustuvat näkökulmat ristiriidassa verrattuna luonnon hyvinvointiin.²⁵

Mäntylän edustamat ajatukset, kuten myös näkemys ympäristöoikeuden jakautuneesta tarkastelutavasta, jonka tuovat ympäristöjärjestöihin suhtautumiseen selkeästi uutta perspektiiviä. Luonnonoikeusajattelun on jo todettu herättäneen merkittävästi kiinnostusta kansainvälisesti myös järjestöjen keskuudessa. Samalla kuitenkin ihmisoikeuksien ja -arvon on tutkittu vaarantuvan selkeästi ilmastomuutoksen seurauksena, jonka lisäksi luonnon itseisarvon on arveltu omaavan yhä jonkinasteista tulkinnallista epäselvyyttä erityisesti Hohfeldin ajatusten kaltaisesta näkökulmasta tarkasteltuna, mikäli arvioidaan, ettei luonnolla itsessään voisi olla lähtökohtaisesti oikeuksia.²⁶

Niinpä tämä kontrasti luokin tähän väitöstutkimukseen ja siinä tapahtuvaan ympäristöjärjestöjen oikeudellisten toimintamahdollisuuksien tarkasteltuun ajantasaisen ja ajatuksia herättävän näkökulman koskien sitä, millä tavoin ympäristöjärjestöjen tulisi oikeastaan toimia muuttuvassa yhteiskunnassa.²⁷ Tätä väitöstutkimusta onkin perusteltua kuvailla eräänlaisena tieteellisenä jatkumona Mäntylän noin 15 vuoden takaa peräisin olevalle tutkimukselle: Mäntylä käsitteli omassa tutkimuksessaan useampia luonnon edustajia, joista tässä tutkimuksessa perehdytään tarkemmin nimenomaan ympäristöjärjestöihin ja niiden toimintamahdollisuuksiin.

---

²⁴ HE 309/1993 vp, s. 66; Albrecht & Viljanen, 2022, s. 83.

²⁵ Kauffman & Martin, 2017, s. 130; Niemi, 2022, s. 76.

²⁶ Kurki, 2015, s. 445.

²⁷ Niemi, 2022, s. 59. Ks. lisäksi Kaijser, 2014.

1.1.2 Ympäristöoikeuden joustavat normit järjestöjen näkökulmasta

Ympäristöoikeuden muuttuva arvomaailma heijastuu väistämättä myös siihen, miten oikeudenalan arvoja sovelletaan. Ilmiö näkyy erityisesti joustavien normien kohdalla: oikeuskirjallisuudessa on arvioitu niiden olemassaolon edellyttävän nimenomaan arvosidonnaista punnintaa. Ongelmana tässä on se, että vaikka lainsäätäjän voidaan uskoa edustavan äänestäjien arvoja, on viranomaisten osalta demokratiaelementti väistämättä hatarampi. Viranomaisten kohdalla kyse lakien soveltamisesta on harkintavallan laajuudesta, joka vaihtelee riippuen säädöksen sisällöstä. Valtion virkamies tai kunnallinen viranomais on työssään sidottu sekä säännön tarkoitukseen että tapauksesta ilmeneviin tosiseikkoihin.²⁸

Vanhemmassa suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa joustavan normin on kuvattu olevan ”*sanamuodoltaan epämääräinen ja epäselvä. Sisällöltään se on ylimalkainen ja väljä. Sovellettaessa joustava normi on joustava, nimittäin erilaisiin elämäntilanteisiin soveltuva, ja soveltamisen tuloksen kannalta se on kohtuullinen*”. Tärkeää oli tiedostaa, että joustavia normeja voi tarkastaa useammasta eri näkökulmasta.²⁹ Tämän *Edvard Murénin* vuonna 1964 esittämän määritelmän voidaan katsoa kestäneen varsin hyvin aikaansa ja lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia. Yhä edelleen keskiössä on päätöksentekijän harkintavalta, jota joustavia normeja sovellettaessa voidaan pitää varsin laajana, sillä joustavien normien tavoitteena on määritellä pääpiirteet päätösten oikeellisuudelle ja korkealle laadulle.³⁰

Ympäristönsuojelulainsäädäntöä kohtaan on kohdistettu kritiikkiä, koska se on luonteeltaan usein joustavien ja tavoitteellisten normien tulkintaan liittyvää³¹, ja näin ollen ympäristön tilatavoitteiden saavuttamisen on katsottu lepäävän epävarmalla pohjalla. Asialla on kuitenkin aina kaksi puolta: oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös kritiikkiä sääntelyn tarkkarajaisuutta kohtaan, ja esimerkiksi ympäristönsuojelun osalta tämä ilmenee siten, että tarkkarajainen sääntely saattaisi kattaa vain sellaiset toimet ympäristönsuojelupäämäärien edistämiseksi, jotka lainsäädännössä on nimenomaan mainittu.³² Tarkkarajainen sääntely aiheuttaisi väistämättä haasteita sekä ympäristöjärjestöjen toiminnalle että tässä väitöstutkimuksessa myöhemmin käsiteltävälle hallinnosta hallintaan tapahtuvalle hallinnon muutokselle (*government to governance*³³), sillä sekä järjestöjen toimintamahdollisuuksien parantaminen että hallintomuutokset edellyttävät joustavampaa sääntelyä. Järjestöjen toiminnalle usein tyypillisten rajallisten resurssien seurauksena voidaan pitää positiivisena, että

²⁸ Tala, 2014, s. 71.

²⁹ Murén, 1964, s. 403–404.

³⁰ Syrjänen, 2000, s. 407.

³¹ Kumpula, 2005, s. 217.

³² Määttä, 2010, s. 3, 25.

³³ Ks. lisää Kotilainen, Peltonen & Sairinen, 2021.

yhteistyölle ei määrätä erityisen yksityiskohtaisia sääntöjä, vaan yhteistyön edistämiseksi voidaan käyttää tapauskohtaista ”luovuutta”.

Ympäristöjärjestöjen mahdollisimman tehokkaan toiminnan turvaamisen kannalta voidaankin pitää positiivisena, että ympäristöoikeus on tyypillisesti ollut varsin avoin oikeudenala arvojen huomioon ottamiselle laintulkinnassa. Tätä arvonäkökulmaa painotetaan tässä väitöstutkimuksessa tarkastelemalla aihepiiriä kriittisen lainopin avulla – kuten jäljempänä tarkemmin analysoidaan, on tuomarin tai muun päätöksentekijän arvomaailman ja täten ainakin osittain subjektiivisen päätöksentekoprosessin huomioon ottaminen olennaista kriittisen lainopin avulla toteutettavassa oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Joustavia ja tulkinnanvaraisia normeja voidaan pitää tämän kannalta merkityksellisinä, sillä oikeuskirjallisuudessa on niiden sekä faktojen tulevaisuuteen suuntautuneisuuden ja ympäristöoikeuden konfliktioikeudellisen luonteen katsottu olevan syinä ympäristöoikeuden arvoja huomioivalle laintulkinnalle.³⁴

Tarkasteltaessa ympäristöoikeuden joustavien normien ja arvosidonnaisuuden suhdetta tulee lisäksi tiedostaa, että myös ympäristöoikeuden arvoissa voi esiintyä joustavuutta.³⁵ Epämääräisille, joustaville ja oikeudellisesti ei-sitoville ympäristöarvoille pyritään antamaan oikeudellinen merkityssisältö operationalisoimalla ne oikeusperiaatteina, perusoikeuksien muodossa, purkamalla ne osaelementeiksi tai osoittamalla niiden systemaattiset yhteydet. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin kiinnitetty huomiota ympäristöoikeudellisten tavoitteiden, kuten luonnon monimuotoisuuden³⁶, operationalisoinnin puutteellisuuteen. Yleisluontoisilla tavoitesäännöksillä ei yksittäistapauksellisissa ratkaisuisissa ole ollut riittävää painoarvoa, eikä lainsäädäntö aina edes anna siihen mahdollisuutta.³⁷

Ympäristöjärjestöjen osallistumisen kannalta tällaisten ympäristöoikeuden arvojen epätarkkuutta voidaan pitää jokseenkin haasteellisena. Mikäli normi on joustava ja sen takana on jokin tietty selkeä arvo, voidaan normia tulkita tätä arvoa noudattavasti. Jos sen sijaan laintulkinnan taustalla oleva arvo on joustava, voi tulkinnassa esiintyä epätarkkuutta. *Luonnon monimuotoisuuden* tai *kestävän kehityksen* kaltaisten ympäristöoikeuden arvojen tulkinnassa voi esiintyä ristiriitaisuuksia eri sidosryhmien välillä, ja niinpä tämä voi aiheuttaa monimutkaisuutta päätöksenteolle. Siksi tällaisten arvojen operationalisoinnilta olisikin perusteltua odottaa mahdollisimman suurta kattavuutta tai keskittää ympäristöoikeuden joustavuus ensisijaisesti lainsäädännön tasolle.

---

³⁴ Belinskij, Paloniitty & Soininen, 2015, s. 613.

³⁵ Ympäristöoikeuden joustavista normeista ks. lisää Määttä, 2005.

³⁶ Ks. lisää Borgström, 2012.

³⁷ Suvantola, 2008, s. 21.

1.2 Ympäristön ja luonnon merkitys arvonäkökulmasta

Suhtautuminen ympäristön ja luonnon merkitykseen arvonäkökulmasta vaihtelee eri alojen välillä. Esimerkiksi lainvalmistelun kontekstissa ei useissa ministeriöissä välttämättä osata tunnistaa kaikkia lainvalmisteluhankkeiden ympäristövaikutuksia niiden välillisyyden ja pitkän ajan kuluessa tapahtuvan ilmenemisen vuoksi, minkä lisäksi valmistelu painottuu usein taloudellisiin elementteihin. Joskus puolestaan luonnontieteellinen ja oikeustieteellinen näkökulma voivat tuottaa toisistaan poikkeavia painotuksia lopputulokseen.³⁸

Ympäristöön ja luontoon vaikuttavien kysymysten ratkaisuisa kapealla arvomaailmalla on arvioitu olevan radikaalit seuraukset: esimerkkinä mainittakoon, että Hallitustenvälinen luonnon monimuotoisuus- ja ekosysteemipaneeli *IBPES* on todennut arvoraaportissaan luontokadon olevan seurausta päätöksenteon taustalla vaikuttaneesta suppeasta arvovalikoimasta.³⁹ Suppea arvovalikoima heijastuu käytäntöön erityisesti siten, että eri lajeja katsotaan olevan mahdollista arvottaa taloudellisesti. Oikeuskirjallisuudessa tälle on esitetty vastanäkemyksiä tiedostaen taloudellisten arvojen riittämättömyys sekä pohdittu, että moniarvoisessa yhteiskunnassa luonnon arvottamisen tulee tapahtua poliittisilla foorumeilla keskusteltavan demokratian säännöin sen sijaan, että se pohjautuisi ainoastaan markkinalähtöisyyteen.⁴⁰ Suppea arvovalikoima saa aikaan kielteisiä vaikutuksia: sen avulla luonnon itseisarvoa ei monestikaan tunnisteta, vaan luonnon merkitys nähdään ekosysteemipalveluiden ja niiden edustaman luonnon antroposentrisen välinearvon kautta.⁴¹

Arvoperustaisessa lainsäädännössä ympäristön ja luonnon merkitys voidaan tunnistaa myös itseisarvoisesta näkökulmasta. Tällöin lainsisältö ja -tulkinta lähentelevät vahvasti edellä kuvattua jaottelua antroposentriseen ja luontokeskeiseen näkökulmaan. Hyvänä esimerkkinä tästä on suomalainen rikoslainsäädäntö: ympäristörikokset voivat heikentää ympäristön tilaa ja saada täten aikaan kielteisiä ihmiseen kohdistuvia terveysvaikutuksia. Samalla ympäristöarvoja, kuten luonnon monimuotoisuutta, suojellaan kuitenkin myös itseisarvoisesta näkökulmasta.⁴² Luonnon itseisarvoa kunnioittavan näkökulman on oikeuskirjallisuudessa analysoitu edellyttävän luonnon oikeuksien tunnustamista osaksi oikeuden syvärakennetta⁴³ - tämän voidaan katsoa lähentävän entisestään arvoperustaista laintulkintaa ja luonnonoikeudellista ajattelua toisiinsa.

---

³⁸ Paulomäki ym., 2023, s. 8.

³⁹ Paulomäki ym., 2023, s. 8. Ympäristöoikeuden joustavuudesta ks. lisää Mäntylä, 2010.

⁴⁰ Tämä näkökulma nostaa esiin keskustelemaan eli deliberatiivisen demokratian merkityksen, jota käsitellään myöhemmin myös tässä väitöstutkimuksessa. Kuusiniemi, 2001, s. 271.

⁴¹ Borgström, 2011, s. 87.

⁴² Nuotio, 2024, s. 1115.

⁴³ Löyttyjärvi, 2004, s. 49.

Luontoon liittyvien arvojen sisältö heijastuu lisäksi myös siihen, millaiseksi ihmisen ja luonnon välinen suhde ylipäättään on määriteltävissä. Mikäli luontoa tulkitaan antroposentrisestä näkökulmasta vain ihmisille hyödyllisinä ekosysteemipalveluina, ihminen nähdään helposti vain näiden palveluiden käyttäjänä. Tunnustettaessa luonnon itseisarvo ihminen asettuu puolestaan helpommin lajiksi muiden joukkoon.⁴⁴ Tämä asetelma tuo esiin mielenkiintoisia näkökulmia myös ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta: tulkittaessa luonnon- ja ympäristönsuojelua luonnon itseisarvon näkökulmasta ja nähtäessä ihminen lajina muiden joukossa päädytään helpommin lopputulokseen, että ympäristöjärjestöjen tehtävänkuvaan voidaan itse asiassa lukea myös ihmisten oikeuksien suojeleminen.

1.3 Tutkimuskohteiden määrittely

1.3.1 Ympäristöjärjestöjen käsitteen häilyvyydestä

Tutkimuksen aihepiirin käsittelyn kannalta haasteita voi nousta siitä, mitä *ympäristöjärjestön* käsitteellä oikeastaan edes tarkoitetaan. Oikeuskirjallisuudessa termiä on pidetty eräänlaisena ”yläkäsittteenä” ympäristökysymysten parissa toimivista rekisteröidyistä yhdistyksistä ja muista ei-kaupallisista ympäristön- ja luonnonsuojelun toimijoista, joihin voidaan lukea esimerkiksi säätiöt. Oikeudellisen tarkastelun kannalta voidaan kuitenkin pitää jokseenkin haasteellisena sitä, ettei lainsäädännössä tämän kaltaisille toimijoille ole varsinaisesti määritelty yhtenäistä selkeää käsitettä, vaan määritelmissä esiintyy jonkin verran vaihtelevuutta. Terminologian selkiyttämiseksi on tähän väitöstutkimukseen valittu käytettäväksi terminologisten epäselvyyksien välttämiseksi juuri *ympäristöjärjestö*, jota on käytetty myös aihepiiriä koskevassa aiemmassa tutkimuksessa.⁴⁵

Olivatpa ympäristöjärjestöt sitten rekisteröityjä yhdistyksiä tai säätiöitä, ovat ne ensisijaisesti oikeushenkilöitä; organisaatioita, joille oikeusjärjestys on myöntänyt oikeussubjektin aseman ja joista on tullut täten erilaisten oikeuksien ja velvollisuuksien haltijoita. Rekisteröityneiden ympäristöjärjestöjen lisäksi olemassa on erilaisia rekisteröimättömiä toimijoita. Tämän kaltaiset epäviralliset toimijat on usein perustettu yhden asian toteuttamista varten. Mikäli tutkimuksessa on tarve puhua tällaisista toimijoista, voidaan rekisteröimättömyys tuoda esille esimerkiksi *ympäristöliikkeen* tai *-ryhmittymän* käsitteellä: tällä tavoin voidaan yksilöidä, ettei kyse ole oikeushenkilöistä.⁴⁶

---

⁴⁴ Borgström, 2011, s. 281.

⁴⁵ Mäntylä, 2006, s. 24. Ks. myös Taina, 2019.

⁴⁶ Kurki, 2018, s. 469–470. Ks. Peeters, 2018.

Kirjallisuudessa on esiintynyt ympäristöjärjestöjen määritelmän lisäksi myös *kansalaisjärjestöjä* koskeva määritelmä, joka on luonteeltaan laajempi ja täten koskee myös ympäristöjärjestöjä: kansalaisjärjestöjen on esimerkiksi kuvattu olevan ”itsenäisiä, järjestäytyneitä yhteiskunnallisia toimijoita, joiden ensisijaisena tarkoituksena on edistää yhteistä hyvää kansallisella ja kansainvälisellä tasolla”.⁴⁷ Ympäristöjärjestöihin tämä kansalaisjärjestöjen määritelmä sopii erityisen hyvin siksi, että niistä on muodostunut toiminnassaan merkityksellisiä yhteiskunnallisia toimijoita, joilla on kiinnostus vaikuttaa ympäristöpolitiikkaan ja täten myös yhteiseen hyvään. Kuten edellä todettiin, on luonnon hyvinvointi olennainen osatekijä myös ihmisen selviytymismahdollisuuksien kannalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on myös tiedostanut ympäristöjärjestöjen merkityksellisyyden linjaamalla, että ympäristönsuojelua ajavilla järjestöillä on erityisasema demokraattisessa järjestelmässä.⁴⁸

1.3.2 Oikeudellisen muutoksen määrittely

Oikeudellisen muutoksen⁴⁹ määrittely – kuten myös sen tarve – on vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kehitykseen. Yhteiskunnassa tällaista muutosta tapahtuu koko ajan, ja jatkuvuuden lisäksi on otettava huomioon, että sen taustalla on monia erinäisiä syitä: muutos voi olla seurausta niin alueellisista tai kansallisista haasteista tai kehitysprosessista kuin kestävyysmurroksen kaltaisista merkittävistä globaaleista kysymyksistä, jotka aiheuttavat muutostarvetta kaikilla yhteiskuntien tasoilla.⁵⁰

Lainsäädäntöön heijastuu puolestaan myös monia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia.⁵¹ Tällaisesta muutoksesta aiheutuu lukuisia tilanteita, joissa lainsäädäntöä tai siihen liittyvää oikeuskäytäntöä tulee muuttaa tavalla tai toisella. Muutokset voivat aiheutua esimerkiksi tilanteissa, joissa lainsäädäntö, sen tulkinta tai näiden osalta ovat vanhentuneet joko muun lainsäädännön tai yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Näin ollen sekä lainsäädäntö että sen tulkitseminen vaativatkin säännöllistä uudistamista. Muutos näkyy jatkuvasti myös ympäristöoikeuden eri osa-alueissa⁵² - näihin heijastuvat jatkuva tarve globaalien ympäristöongelmien ratkaisemiseen sekä tarve integroida yhä laajempaa joukkoa toimijoita niiden ratkaisemiseen.⁵³

---

⁴⁷ Martens, 2002, s. 282 ja Jordan & Maloney, 2007, s. 130. Ks. myös Poret, 2014, s. 2, jossa Poret analysoi Martensin käyttämän ympäristöjärjestön määritelmän perusteella, millaiset kansalaisjärjestöt ovat laskettavissa ympäristöjärjestöiksi.

⁴⁸ EIT: *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* 27.5.2004. Ks. myös Costa, 5.6.2008, s. 3.

⁴⁹ Ks. lisää Kekkonen & Malminen, 2024.

⁵⁰ Kekkonen, 2013, s. 161; Similä, 2021, s. 6.

⁵¹ Herler, 2006, s. 15.

⁵² Belinskij, 2015, s. 51.

⁵³ Kajala, 2020, s. 224; Pappila, Leskinen & Vartiainen, 2022, s. 7, Honkonen, 2023, s. 64–65; Lisi, 2024, s. 162.

Oikeuskirjallisuudessa erilaiset oikeudellisen muutoksen taustasyyt on puolestaan jaoteltu perinteisesti aatteelliseen ja rakenteelliseen selittämiseen: tällä jaottelulla tarkoitetaan sen analysointia, ovatko oikeudelliset muutokset johtuneet yhteiskunnan ja tämän seurauksena lainsäädännön ideologisista muutoksista vai ovatko muutokset rajoittuneet vain lainsäädännön rakenteeseen. Oikeuden muuttumista rakenteellisten syiden perusteella kritisoiitiin varsinkin 1980-luvulla. Tuolloin vedottiin erityisesti ”oikeuden suhteelliseen itsenäisyyteen”⁵⁴, joka näkökulmana on kuitenkin melko ristiriitainen tämän väitöstutkimuksen alussa kuvattuihin *Lon L. Fullerin* oikeuden ja yhteiskunnan suhdetta kuvaaviin ajatuksiin sekä kriittisen lainopin edustamaan arvoperustaiseen laintulkintaan nähden. Oikeudellisen muutoksen selittäminen aatteellisten syiden perusteella puolestaan pohjaa oikeudellisten muutosten kytkeä valtitseviin aatteellisiin, ideologisiin, uskonnollisiin tai opillisiin virtauksiin, joiden pohjalta oikeudellisen muutoksen tässä näkemyksessä katsotaan saavan selityksensä.⁵⁵

Lisääntyneen arvosuuntautuneisuuden kohdalla näitä molempia muutoksen selittämisen keinoja on mahdollista pitää merkityksellisinä, sillä yhdistelemällä niitä voidaan saada monipuolisin ymmärrys muun muassa hallinnosta hallintaan (*government to governance*)⁵⁶ tapahtuneen rakenteellisen tason muutoksesta sekä arvomaailmassa tapahtuneesta muutoksesta. Arvomaailmassa muutos näkyy siten, että kansalaisyhteiskunnan ja sen osallistamisen merkitys tiedostetaan nykyisin entistä enemmän ja sitä myös tavoitellaan esimerkiksi laajalla laintulkinnalla tai lainsäädäntöuudistuksilla.

1.3.3 Osallistumisen määrittely

1.3.3.1 Osallistumisen eri muodot

Edellä käsiteltyjen ympäristöjärjestöjen käsitteen sekä oikeudellisen muutoksen lisäksi kolmantena tärkeänä esiteltävänä ilmiönä tämän väitöstutkimuksen aihepiirin käsittelyn kannalta on osallistuminen. Määriteltäessä osallistumista tulee ensinnäkin tiedostaa, että terminä *osallistuminen*⁵⁷ on mahdollista tulkita kahdella tavalla:

---

⁵⁴ Kekkonen & Malminen, 2024, s. 572.

⁵⁵ Kekkonen, 2011, s. 483.

⁵⁶ Ks. luku 4.1.1.

⁵⁷ Myös tälle väitöstutkimukselle merkityksellisestä ympäristöjärjestöjen osallistumisen kehityksestä Suomessa ks. lisää Kajala, 2012.

Ensinnäkin termi pitää sisällään lainsäädännön perusteella käytettävissä olevat osallistumisen keinot.⁵⁸ Tällä tarkoitetaan oikeudellisesti järjestöille tai muille osallistumaan oikeutetuille toimijoille lainsäädännössä turvattuja osallistumisen keinoja. Osallistuminen pohjaa ympäristöasioissa tässä väitöstutkimuksessakin tärkeässä roolissa olevaan Århusin yleissopimukseen, tarkemmin sanottuna sen II pilariin, ja tätä yleissäännöstä täydennetään yksittäisissä laeissa.

Merkillepantavaa onkin, että osallistumisen sisältö ja keinot vaihtelevat paljoltikin sen mukaan, mistä laista kulloinkin on kyse: eri ympäristölaeissa on järjestöille myönnetty erilaisia osallistumisen keinoja lain tavoitteiden ja sisällön palvelemiseksi. Niinpä järjestöjen osallistumisen kattava analysointi on myös tässä väitöstutkimuksessa edellyttänyt järjestöjen roolin ja sen kehityksen tarkastelua lukuisten eri kansallisten ympäristölakien osalta.⁵⁹ Århusin yleissopimuksen lisäksi tämä näkökulma pitää sisällään myös tämän väitöstutkimuksen teoreettisen taustan elementtejä. Teoreettinen näkökulma pohjaa tässä tutkimuksessa osallistavaan ja deliberatiiviseen demokratiaan, ja näiden teorioiden elementit näkyvät ympäristölainsäädännössä sen edistäessä järjestöjen osallistumista päätöksentekoon sekä päätöksentekoprosessin aikana käytävään keskusteluun. Tilanne on ollut tällainen varsinkin YVA-lainsäädännön ja MRL:n korvanneen sääntelyn kohdalla.

Toisaalta osallistumista tarkasteltaessa tulee huomioida osallistumisen tosiasiallinen vaikutus: tämän ansiosta voidaan saada kokonaisvaltainen mielikuva siitä, missä määrin järjestöt oikeasti osallistuvat päätöksentekoon.⁶⁰ Pelkkää järjestöjen osallistumiskeinojen kartoittamista ei voida vielä pitää tosiasiallisena osallistumisen tutkimuksena, sillä se ei vielä kerro siitä, miten paljon näitä vaikuttamisen keinoja käytetään tai miten paljon ne vaikuttavat päätöksentekoon. Näiden käytännön kysymysten tutkiminen on tässä väitöstutkimuksessa edellyttänytkin erilaisten empiirisen oikeustutkimuksen metodien käyttämistä täydentämään ja konkretisoimaan lainopillisesta tutkimuksesta saatuja havaintoja.

Mikäli osallistumisen keinot eivät tosiasiaassa vaikutakaan päätöksentekoon, on toimintaa osallistumisen sijaan pidettävä eräänlaisena ”mukana olemisena” – jonakin, jolla ei loppupeleissä ole oikeastaan varsinaista merkitystä. Mikäli tällaista toimintaa halutaan tarkemmin analysoida tässä väitöstutkimuksessa, voidaan *osallistumisen* sijaan tarpeen vaatiessa puhua myös *osallistamisesta*, sillä tällä termillä viitataan toimintaan, jossa ympäristöjärjestöjen oma toiminta ei korostu, vaan niitä pyritään

---

⁵⁸ Eri osallistumisen keinojen hyödyntämisestä ks. esim. Kärkkäinen, 2024, s. 175; Karttunen, 2024.

⁵⁹ Ks. luku 4.2.2.

⁶⁰ Tässä tutkimuksessa puhutaan ensisijaisesti osallistumisesta, mutta mikäli halutaan tämentää analysointia nimenomaisesti osallistumisen seurauksiin, terminä voidaan käyttää vaikuttamista tai vaikuttavuutta.

saamaan mukaan päätöksentekoon viranomaistoiminnalla.⁶¹ Sidosryhmien osallistamisella on oikeuskirjallisuudessa arvioitu olevan kolmenlaista hyötyä päätöksentekoon. Ensinnäkin ne parantavat päätöksenteon läpinäkyvyyttä tuomalla esiin päätöksenteon taustalla olevia tekijöitä kuten neuvotteluasemia, sääntelyvaihtoehtoja ja perusteluja valituille ratkaisuvaihtoehdoille. Toiseksi, avoimuus ja sidosryhmien osallistaminen voivat parantaa päätöksenteon edustavuutta päästämällä ääneen mahdollisia marginaalisia ryhmiä, joihin päätöksen vaikuttavat. Kolmanneksi, avoin ja osallistava päätöksenteko voi hyödyntää sidosryhmien hallussa olevaa tietoa, mikä on monesti omiaan parantamaan prosessin ongelmanratkaisukykyä.⁶²

Tässä väitöstutkimuksessa on pyritty ottamaan huomioon osallistumisen termin sisältämä kaksijakoisuus: tärkeää on tiedostaa, miten sillä on vaikutusta tutkimuskohteeseen. Taustalla on se aiemminkin oikeuskirjallisuudessa analyysin kohteeksi noussut ilmiö, että vaikka Suomen oikeusjärjestelmä sinänsä mahdollistaa osallistumisen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon melko laajasti, ei osallistumisen vaikuttavuudesta itse asiassa ole kuitenkaan olemassa takeita.⁶³ Aiemmassa tutkimuksessa osallistumisen vaikuttavuus on nimetty yhdeksi keskeisimmistä kehityskohteista yhdessä osallistumisen keinojen, päätöksenteon avoimuuden sekä osallistumisen päätöksentekoprosessiin kohdistuvan ajallisen sijoittumisen kanssa.⁶⁴

Näitä aiemmissä tutkimuksissa esiin nousseita osallistumiseen kohdistuvia kehityskysymyksiä on tavoite analysoida tarkemmin tässä väitöstutkimuksessa. Ensisijaisena tavoitteena on keskittyä tarkastelemaan ympäristöjärjestöjen osallistumisen tosiasiallista vaikuttavuutta, mutta ilmiön laajuuden ymmärtämiseksi väitöstutkimuksen sisältämissä artikkeleissa on apukeinona käytetty myös esimerkiksi tilastointia. Tämä johtuu siitä, että vaikka osallistumista käsiteltäessä ensisijainen näkökulma on siinä, vaikuttavatko ympäristöjärjestöt todellisuudessa päätöksentekoon, tätä tuetaan sen kartoittamisella, miten paljon erilaisia osallistumismahdollisuuksia itse asiassa hyödynnetään ja miten laajasta ilmiöstä oikeastaan voidaan katsoa olevan kyse.

1.3.3.2 Osallistumisen ja muutoksenhaun suhde

Valitusoikeuden ja osallistumisoikeuden lähtökohdat ovat toisistaan selkeästi poikkeavat – valitusoikeus liittyy nimenomaan jälkikäteiseen oikeusturvaan, kun taas osallistumisoikeudet laajasti ymmärrettyinä kattavat myös ennakollisen oikeusturvan takaamisen. Nämä erilaiset vaikuttamisen keinot ovat kuitenkin myös sidoksissa toisiinsa kehityksensä kautta: järjestöjen valitusoikeus ympäristöasioissa ja sen

---

⁶¹ Osallistamisesta ks. Keinänen ym., 2024.

⁶² Honkonen, 2023, s. 56–57.

⁶³ Belinskij ym., 2024, s. 28.

⁶⁴ Viljanen ym., 2014, s. 45.

laajentuminen koskemaan yhä suurempaa joukkoa ympäristöasioita on oikeuskirjallisuudessa kuvattu osaksi yleisempää osallistumisoikeuksien kehitystä. Tässä kehitysprosessissa on laajoja osallistumisoikeuksia perusteltu yleisesti demokratiakäsitteen kehittymisellä perinteisestä edustuksellisesta demokratiasta kohti laajempaa avoimen ja osallistuvan tai deliberatiivisen demokratian ihannetta.⁶⁵

Kuten jäljempänä tarkemmin käsitellään, ovat nämä demokratiateoriat merkityksellisiä myös tämän väitöstutkimuksen kannalta. Århusin yleissopimuksen pilarit II ja III sääntelevät järjestöjen sekä kansalaisten osallistumista ja valitusoikeuksia, mutta niiden yhdistävänä tekijänä voidaan pitää pilarin I sääntelemää ympäristöä koskevaa tiedonsaantia. Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että järjestöjen valitusmahdollisuudet heikkenevät käytännössä, mikäli tiedon hankkiminen päätöksestä jää järjestön oman aktiivisuuden varaan. Tiedonsaantioikeus toteutuu itsestään tiedottamisen ollessa laajaa, eivätkä järjestöt joudu itse pyytämään tietoja.⁶⁶

Jotta järjestöjen osallistumista ja valitusmahdollisuuksia halutaan edistää, tulee hankkeista tiedottaa paitsi niiden alussa ja niiden aikana, myös päätösten valmistuttua. Tämä tuo havainnollistavalla tavalla esiin ympäristöjärjestöjen osallistumisen ja muutoksenhaun suhteen: nämä prosessin eri vaiheet täydentävät toisiaan mahdollistaen järjestöjen kokonaisvaltaisen mielipiteen esilletuomisen. Niinpä tässä väitöstutkimuksessa käsitelläänkin myös muutoksenhakua, vaikka osallistuminen onkin tämän tutkimuksen varsinaisessa keskiössä.⁶⁷

1.3.4 Väitöstutkimuksen suhde aiempaan tutkimukseen

Tämän väitöstutkimuksen teema voidaan jakaa kahteen keskeiseen teemakokonaisuuteen – ympäristöjärjestöjen toimintaan vaikuttaviin lainsäädännön ja hallinnon muutoksiin sekä järjestöjen edistämässä asioissa tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi tarkastelussa huomioidaan myös näitä tarkemmin määrittelevä konteksti. Ympäristöjärjestöjen osallistumisesta tai osallistamisesta sekä niissä tapahtuneista muutoksista nousevat esiin järjestöjen toimintamahdollisuuksien ja niissä tapahtuneiden muutosten tutkimus, ja näiden ilmiöiden analysointi keskittyy nimenomaisesti ympäristöoikeudelliseen ja kansalliseen kontekstiin.

---

⁶⁵ Taina, 2019, s. 34.

⁶⁶ Mäntylä, 2010, s. 167.

⁶⁷ Järjestöjen valitusoikeuksia käsitellään tässä väitöstutkimuksen yhteenvedossa, vaikka niitä ei käsitellä väitöstutkimukseen kuuluvissa artikkeleissa. Tämä on seurausta siitä, että muutoksenhakua voidaan pitää Århusin yleissopimuksen osalta merkityksellisenä, jonka lisäksi se liittyy osallistumiseen *law in books* -näkökulmasta. Näin ollen valitusoikeuskysymystä voidaan pitää merkityksellisenä tämän väitöstutkimuksen kannalta.

Tämän kaltaista tutkimusta ja ylipäättään ympäristöjärjestöihin liittyvää tutkimusta on tehty melko paljon myös Suomen ulkopuolella: eri maissa tehtävästä ympäristöjärjestöjen tutkimuksesta valtaosa on keskittynyt kansallisiin kysymyksiin ja käsittelemään ympäristöjärjestöjen roolia tietyissä valtioissa.⁶⁸ Täten aiempi järjestöjä koskeva tutkimus on ollut omien tutkimusvaltioidensa konteksteissa toteutunutta pitkälti samankaltaista kuin tämän väitöstutkimuksen sisältö. Tätä väitöstutkimusta voidaankin pitää tutkimuksellisesti merkityksellisenä, sillä yksittäisiin valtioihin ja niissä toimivien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin kohdistuva tutkimus on olennainen ympäristöjärjestöjen oikeudellisen roolin tutkimuksen muoto: tällaisessa tutkimuksessa on mahdollista ottaa huomioon kansallisen lainsäädännön vaikutuksen lisäksi muitakin näkökulmia. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset kansalliseen asenteeseen liittyvät näkökulmat sekä tutkittavan tematiikan sijoittaminen paremmin tutkittavassa valtiossa toimivaan kansalaisyhteiskunnan kontekstiin.

Laajemmin tarkastellut tutkimuskysymykset

Väitöstutkimuksen aihepiirin käsittelyn kannalta merkityksellisenä voidaan pitää varsinkin sitä, että sitä lähellä olevia teemoja on noussut monipuolisesti esiin kotimaisessa kirjallisuudessa.⁶⁹ Ympäristöasioihin osallistumista on käsitelty tutkimuksellisesti myös laajempaan kokonaisuutena, ei pelkästään ympäristöjärjestöihin rajoittuvana kokonaisuutena⁷⁰ - tämän tutkimuskysymysten laajemmassa kaavassa käsittelemiseen keskittyneen oikeuskirjallisuuden huomioimista voidaan luonnollisesti pitää merkityksellisenä myös tämän väitöstutkimuksen kannalta. Jotta ympäristöjärjestöjen osallistuminen voidaan asettaa oikeisiin mittasuhteisiinsa ympäristöoikeudellisessa päätöksenteossa, tulee tiedostaa, että järjestöt ovat vain yksi sidosryhmä muiden joukossa. Niinpä niitä koskevassa tutkimuksessa on merkityksellistä ottaa huomioon myös osallistumista ympäristöasioihin laajemmassa mittakaavassa koskevaa oikeudellista tutkimusta.

Suomessa on tehty monipuolisesti laajempaa yhdistyksiä käsittelevää näkökulmaa edustavaa oikeudellista tutkimusta: esimerkkeinä voidaan mainita *Haapaniemen*

---

⁶⁸ Ks. esim. Bey, 2022; Fauchald, 2022.

⁶⁹ Tässä alakohdassa tarkastellaan kotimaista tutkimuskirjallisuutta siksi, että väitöstutkimuksen keskiössä ovat nimenomaisesti suomalaiset ympäristöjärjestöt – muiden valtioiden tilannetta tarkastellaan vain oikeusvertailevasta näkökulmasta, eikä väitöstutkimus sisällä kansainväliseen oikeuteen keskittyviä artikkeleita. Niinpä kotimaisuutta korostavassa tutkimusasetelmassa on olennaista kartoittaa sitä, millaiset kysymykset ympäristöjärjestöihin ja ympäristöasioihin osallistumiseen liittyvässä kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa ovat aiemmin nousseet esiin.

⁷⁰ Ks. esim. Syrjänen, 2005.

artikkelissa⁷¹ käsitelty yhdistysten valitusoikeus sekä *Muukkosen* väitöstutkimuksen⁷² teemana olleet yhdistymisvapaus ja yhdistysoikeuden järjestelmä. Muukkosen väitöstutkimus eroaa tästä väitöstutkimuksesta erityisesti siten, ettei siinä ole keskitytty mihinkään tiettyyn kansalaisjärjestön tyyppiin.

Myös järjestöjen kokema muutos on noussut tutkimuksen kohteeksi laajemmassa näkökulmassa tarkasteltuna – *Lattusen* tutkimuksessa käsiteltiin järjestöjen kokemaa muutosta yleisellä tasolla, eikä se täten Muukkosen tavoin ole kohdistunut mihinkään tiettyyn kansalaisjärjestön muotoon.⁷³ Ympäristöjärjestöjen kokema muutos on kuitenkin väistämättä sidoksissa moniin muihin kansalaisyhteiskunnan kokeman muutoksen elementteihin, joista tässä väitöstutkimuksessa nousevat esiin osallistavan ja deliberatiivisen demokratiateorian käsittelemien aihepiirien muodossa. Ympäristöjärjestöjen osallistamisen ja ympäristöasioissa käytävän sidosryhmien keskustelun ilmentymien voidaan katsoa olevan osa laajempaa yhteiskunnallista kehitystä, jossa kansalaisjärjestöjen roolia on alettu tiedostaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa 1990-luvun loppupuolelta lähtien.

Yleisen näkökulman osalta olennaisena voidaan pitää myös *Halilan* ja *Tarastin* teosta *Yhdistysoikeus*, josta otettiin vuonna 2024 kuudes painos.⁷⁴ Kyseessä on oman oikeudenalansa yleisteos ja käytännön käsikirja, johon on kerätty olennaisimmat yhdistystoimintaan liittyvät oikeuskysymykset, yhdistyslain pykäläkohtainen kommentaari sekä tuorein aihepiiriä käsittelevä oikeuskäytäntö.

Ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien tutkimus

Yllä kuvatun yhdistyslainsäädäntöön kohdistuvan yleistasoisen, mihinkään tiettyyn kansalaisjärjestön tyyppiin suuntautumattoman tutkimuksen lisäksi niin kotimaisessa kuin kansainvälisessäkin oikeuskirjallisuudessa on tehty paljon myös tutkimusta, joka on keskittynyt nimenomaisesti ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin.⁷⁵ Suomessa kirjoitetusta oikeuskirjallisuudesta merkityksellisenä voidaan

---

⁷¹ Haapaniemi, 2012.

⁷² Muukkonen, 2012.

⁷³ Lattunen, 2007.

⁷⁴ Halila & Tarasti, 2024.

⁷⁵ Tässä alaluvussa käydään läpi vain väitöstutkimuksen aihepiiriä tavalla tai toisella aiemmin käsitelleitä tieteellisiä tutkimuksia. Niiden lisäksi ympäristöjärjestöjen roolia on Suomessa käsitelty mm. *Teemu Vaarakallion* toimittamassa teoksessa *Viimeinen siirto – Suomen ympäristöliike ennen ja nyt eli kuinka mahdoton tehdään* (2021). Teoksessa suomalaiset ympäristöaktivistit käyvät läpi omakohtaisia kokemuksiaan ympäristöaktivismista sekä ympäristöliikkeen tämänhetkisestä tilasta Suomessa. Vaikka väitöstutkimuksessani erilaiset haastattelut ovat empiirisen tutkimusotteen vuoksi merkittävässä osassa, poikkeaa se Vaarakallion teoksesta oikeudellisen näkökulmansa vuoksi.

pitää varsinkin *Niina Mäntylän* Vaasan yliopistossa laadittua väitöstutkimusta⁷⁶, jossa ympäristöjärjestöjen toimintaa käsiteltiin luonnon edustajuuden näkökulmasta, jota voidaan pitää osittain samantapaisena kuin nyt käsillä olevassa väitöskirjassa – käsittelyn keskiössä on nimittäin nyt ympäristöoikeuden jakautuneisuus luonnon oikeuksiin ja ihmisoikeuksiin. Mäntylän tutkimuksella on ollut olennainen merkitys luonnon edustajien puhevallan kannalta, ja niinpä sitä onkin pidettävä merkityksellisenä myös ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien analysoinnin osalta. Olennaista on tästä huolimatta tiedostaa, ettei Mäntylän tutkimus ole kuitenkaan pohjautunut pelkästään ympäristöjärjestöjen toiminnan analysointiin, vaan siinä käsiteltiin myös esimerkiksi sitä, miten viranomaiset voivat toimia luonnon edustajina.

Mäntylän väitöstutkimuksen lisäksi suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien osalta merkityksellisenä esille nousee *Tuire Tainan* vuodelta 2019 oleva artikkeli, jossa käsitellään järjestöjen valitusmahdollisuuksia.⁷⁷ Tainan tutkimusta voidaan pitää tämän väitöstutkimuksen aihepiirin kannalta tärkeänä, ja niinpä sitä on käytetty paljon lähteenä ja tietoisesti jätetty järjestöjen muutoksenhakuun sinänsä kohdistuva artikkeli toteuttamatta.

Aiempaa oikeuskirjallisuutta tarkastellessa esiin voidaan nostaa myös havainto, että järjestöjen toimintaedellytyksiä on Suomessa tutkittu jonkin verran yksittäisillä ympäristöoikeuden sektoreilla. Esimerkkinä tästä on muun muassa *Antti Belinskij'n ym.* artikkeli vuodelta 2024: *Yleisön oikeudet vaikuttaa päätöksentekoon ilmastoasioissa: päätöksenteon muuttuva legitimizeetti* on aihepiiriltään olennainen ympäristöjärjestöjen ilmastoasioihin vaikuttamisen kannalta. Belinskij'n ja muiden kirjoittajien tutkimuksen tavoin merkityksellisenä esiin nousee myös lisäksi *E. Paunion* vuodelta 2011 oleva artikkeli *Ympäristönsuojelujärjestöjen asema ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä*, jossa käsitellään artikkelin nimen mukaisesti ympäristöjärjestöjen roolia YVA-menettelyssä.

Muutoksen tutkimus ja historiallinen näkökulma

Edellä kuvatun Mäntylän väitöstutkimuksen lisäksi aiemmassa tutkimuksessa esiin ovat nousseet muun muassa ympäristöjärjestöjen toimintaan liittyneet historialliset

---

⁷⁶ Mäntylä, 2010.

⁷⁷ Taina, 2019.

näkemykset⁷⁸, ympäristöjärjestöjen rooli ympäristövaikutusten arviointimenetel-lyssä⁷⁹ sekä ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden kehityskulku.⁸⁰

Aiemmasta tutkimuksesta ja erityisesti *Kajalan* artikkelista nousee esiin paljon eri-laisia historialliseen näkökulmaan ja oikeudelliseen muutokseen liittyviä teemoja, jotka ovat esillä myös nyt käsillä olevassa väitöstutkimuksessa. Nyt näihin muutos-kysymyksiin yhdistellään kuitenkin osallistumiseen ja siihen liittyviin haasteisiin kohdistuvaa tutkimusta. Niinpä tämän väitöstutkimuksen näkökulma on paljon Kaja-lan edustamaa laajempi ja monipuolisempi.

Väitöstutkimuksen uutuusarvon voidaankin katsoa kokonaisuudessaan olevan aiem-pan verrattuna juuri siinä, että tutkimuksessa yhdistellään aiemmassa oikeuskirjal-lisuudessa esiin nousseita merkittäviä teemoja. Ympäristöjärjestöjen osallistumista sekä osallistumisesta tapahtuneita muutoksia käsitellään juuri ympäristöoikeuden kontekstissa, kun aiemmassa oikeustutkimuksessa monet näistä teemoista ovat nousseet esiin kohdistumatta erityisemmin mihinkään tiettyyn järjestötoiminnan muotoon. Näin ollen tässä väitöstutkimuksessa ikään kuin yhdistellään monia Lattu-sen ja Kajalan artikkeleissa sekä Mäntylän väitöstutkimuksessa esiin nousevia tee-moja ja täsmennetään aiemmin järjestöjen osallistumista ja toimintamahdollisuuksia käsitelleitä teemoja.

Muut sidosryhmät

Tutkimusta tehtäessä on tullut lisäksi tiedostaa, että ympäristöjärjestöt ovat ympä-ristöä koskevassa päätöksenteossa itse asiassa vain yksi sidosryhmä muiden jou-kossa: niiden lisäksi päätöksentekoon pyrkivät vaikuttamaan ja osallistumaan muun muassa yksittäiset kansalaiset, yritykset ja muut yhdistykset kuin varsinaiset ympä-ristöjärjestöt. Lisäksi vaikuttamiseen osallistuu myös lukuisia erilaisia eturyhmiä: esimerkiksi metsäalan, kaivosalan ja rakennustoiminnan etujärjestöjen näkemykset ovat usein merkityksellisiä ympäristökysymysten ratkaisemisen kannalta, sillä näi-den etujärjestöjen valvomalla toiminnalla voi olla olennaisia ympäristövaikutuksia.

Ympäristöjärjestöjä laajempaan sidosryhmien osallistumista koskevaan päätöksen-tekoon on tutkittu monipuolisesti sekä Suomessa että kansainvälisellä tasolla. Esiin ovat nousseet niin ikään tässä väitöstutkimuksessa käsitellyistä teemoista ainakin

---

⁷⁸ Kajala, 2020.

⁷⁹ Paunio, 2011.

⁸⁰ Ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden kehittymisestä ks. Taina, 2019 ja Suvantola, 2003. Valituksia ympäristöoikeuden alalla on myös valittajaluokittain käsitelty monissa tutkimuk-sissa, ks. mm. Mäkinen, 2010; Mäkinen, 2016; Mäkinen, 2019; Holopainen ym., 2013.

osallistuminen eri hallinnon tasojen ilmasto-oikeudelliseen päätöksentekoon⁸¹, sidosryhmien osallistuminen lainvalmisteluun⁸² sekä esimerkiksi kysymykset yhteishallinnasta, joiden voidaan katsoa olevan läheisesti sidoksissa muutoksen analyysiä käsittelevässä luvussa tarkemmin esiteltyyn *government to governance* -ilmiöön.⁸³ Tutkimuksen empiirisen pohdinnan kautta käsiteltäviä kysymyksiä ja viranomaisten kokemuksiin kohdistuvien haastatteluiden kautta tehtävää tutkimusta lähentelee oikeuskirjallisuudessa esiintynyt pohdinta siitä, hyödyttääkö sidosryhmien olemassaolo itse asiassa ympäristöhallintoa.⁸⁴

Lopuksi yhdeksi tärkeimmistä kysymyksistä voidaan nostaa oikeuskirjallisuudessa esitetty pohdinta siitä, kuka tai mikä ylipäätään on aiheellinen sidosryhmä ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Erilaisissa ympäristöoikeudellisissa kysymyksissä voi tulla esiin tilanteita, joissa ympäristöjärjestön tai muun sidosryhmän näkemys ei ole yhtä merkityksellinen kuin toisen. Tästä seuraa punninnan tarve: on nimittäin analysoitava, miltä toimijoilta tulee päätöksen tekemiseksi tapauskohtaisesti pyytää mielipiteitä.⁸⁵

1.4 Tutkimuksen tavoitteet ja merkitys

1.4.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Laatimani väitöstutkimus on merkityksellinen sekä akateemisesti että yhteiskunnallisesta näkökulmasta, sillä se on Niina Mäntylän laatiman *Luonnon edustajien puhevalta* -väitöstutkimuksen (2010) jälkeen ensimmäinen Suomessa laajamittaisesti toteutettu ja selkeän tieteellisen kokonaisuuden muodostava tutkimus ympäristöjärjestöjen vaikuttamismahdollisuuksista ja osallistumisesta päätöksentekoon.⁸⁶ Lisäksi väitöstutkimukseni tuo ympäristöjärjestöjen roolia käsittelevään oikeuskirjallisuuteen myös selkeän arvosidonnaisen ja muutokseen keskittyvän, aiempaa tutkimusta yhdistelevän näkökulman. Sen seurauksena väitöstutkimus eroaakin perinteisestä oikeusdogmaattisesta tutkimuksesta ja käsittelee aihepiiriä aiempaan verrattuna moniulotteisemmin.

---

⁸¹ Jetoo, 2019; Honkonen, 2023; Karttunen, 2024.

⁸² Ahtonen & Keinänen, 2012.

⁸³ Leino, 2019; Kotilainen, Peltonen & Sairinen, 2021.

⁸⁴ Newig ym., 2023.

⁸⁵ Reed ym., 2025.

⁸⁶ Tässä väitöstutkimuksessa käsitellään järjestöjen osallistumista sekä oikeudelliseen että hallinnolliseen päätöksentekoon: järjestöt voivat toiminnassaan osallistua sekä hallinnollisen päätöksenteon sisältämään viranomaisten ratkaisutoimintaan, että myös tuomioistuinlaitoksen harjoittamaan oikeudelliseen päätöksentekoon. Ks. Mäenpää, 2008, s. 33; Myrsky, 2004, 338.

Aihepiirin tutkimuksessa yhdistyvät oikeudelliset ja poliittiset näkökulmat, jotka ovat seurausta kansainvälisten sopimusten velvoitteista, ympäristöön sidoksissa olevista monipuolisista ihmisoikeuskysymyksistä, ympäristöjärjestöjen vaikuttamisesta sekä sidosryhmien osallistumismahdollisuuksien turvaamiseen kohdistuvista näkökulmista. Nämä kaikki vaikuttavat osaltaan siihen, millaisia ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet ovat käytännön tasolla. Lisäksi on tutkimuksen aihepiirin tarkastelun kannalta merkityksellistä kiinnittää huomiota myös siihen, millaisiksi osallistumismahdollisuuksilla on myöhemmin mahdollisuus – tai tarve – kehittyä.

Näistä lähtökohdista tutkimuksessa on pyritty vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) *Miten ympäristöoikeuden muuttunut arvomaailma heijastuu ympäristöjärjestöjen toimintaan?*
- 2) *Millaiset hallinnolliset, oikeudelliset ja ympäristöjärjestöjen edistämiin aihepiireihin kohdistuvat muutokset ovat vaikuttaneet ympäristöjärjestöjen toimintaan?*
- 3) *Miten osallistavan ja deliberatiivisen demokratian piirteitä huomioidaan ympäristöllisessä päätöksenteossa ympäristöjärjestöjen osalta?*
- 4) *Miten ympäristöjärjestöjen roolin tulisi kehittyä tulevaisuudessa?*

1.4.2 Artikkelien tutkimustehtävät ja näkökulmat

Taulukkoon 1 on koottu artikkelien tutkimuskysymykset sekä tutkimustehtävät ja -menetelmät. Lisäksi taulukossa kootaan lyhyesti, millainen yhteys kullakin artikkelilla on tutkimustehtävään.

Taulukko 1. Tiedot väitöstutkimukseen sisältyvistä artikkeleista.

Artikkeli	Tutkimuskysymykset	Tutkimustehtävä ja -menetelmät	Merkitys tutkimustehävälle ⁸⁷
Århusin yleissopimuksen voimaantulon vaikutus ympäristöjärjestöjen toimintaan – vertailussa Ruotsi ja Saksa	Millaisia ympäristöjärjestöjen oikeudelliset mahdollisuudet ottaa osaa viranomaisen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ovat Ruotsissa ja Saksassa ja mikä merkitys Århusin yleissopimuksella on tässä kehityksessä?	Århusin yleissopimuksen tuomien muutosten tutkimus; oikeushistoria ja oikeusvertailu	Oikeudellinen ja yhteiskunnallinen muutos
Miljöorganisationerna försva- rar de mänskliga rättighet- erna: granskning av klimaträt- tegångar i Finland, Sverige och Norge	Har miljöorganisationer möjlighet att verka för de mänskliga rättigheterna i klimaträttegångar? Hur kan barns och kommande generationers rättigheter lyfts fram i de nordiska klimaträttegångarna och vilka andra människorättsfrågor har beaktats i dem? Hur kan rätten till en hälsosam miljö behandlats i klimaträttegångarna i jämförelsestaterna?	Pohjoismaisten ilmasto-oikeudenkäyntien tutkimus; oikeusvertailu	Ympäristöjärjestöjen edistämien aihepiirien kehitys
Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausun- nonantomenettelyssä	Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemismenettelyyn ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriössä? Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemiseen ympäristö- sekä maa- ja metsätalousvaliokunnassa? Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoihin suhtaudutaan viranomaisissa ja miten lausunnonantamismahdollisuuden suhtaudutaan ympäristöjärjestöissä?	Ympäristöjärjestöjen lainvalmisteluun osallistumisen empiirinen tutkimus; empiirinen oikeustutkimus ja lainsäädäntötutkimus	Oikeudellinen ja hallinnollinen muutos

⁸⁷ Tässä kohdassa kuvataan, mihin aihepiiriin kohdistuvaa muutosta missäkin artikkelissa on analysoitu.

Artikkeli	Tutkimuskysymykset	Tutkimustehtävä ja -menetelmät	Merkitys tutkimustehtävälle ⁸⁷
<p>Ilmastoaktivismi, kansalais-tottelemattomuus ja pakko-tila – vertailussa Suomi, Ruotsi ja Sveitsi</p>	<p>Miten ilmastoaktivismissa harjoitetun kansalaistottelemattomuuden olosuhteita tulisi analysoida eri pakko-tilaperusteiden valossa?</p> <p>Voidaanko näiden perusteiden valossa tulkita, että Suomessa olisi mahdollista antaa nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella ratkaisuja, joissa ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuus voitaisiin oikeuttaa tai antaa anteeksi?</p> <p>Mistä erot Suomen, Ruotsin ja Sveitsin oikeuskäytäntöjen välillä johtuvat ja onko Suomeen omaksuttavissa tulkintasuosituksia?</p>	<p>Pakko-tilaan vetoamista sisältäneiden kansalaistottelemattomuuteen liittyneiden tapausten vertailu; oikeusvertailu</p>	<p>Ympäristöjärjestöjen edistämien aihepiirien kehitys ja oikeudellinen muutos</p>
<p>Viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen yhteistyömahdollisuudet alueellisella ja paikallisella tasolla</p>	<p>Millaisiin aiheisiin ympäristöjärjestöt pyrkivät vaikuttamaan osallistuessaan alueelliseen ja paikalliseen ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon?</p> <p>Millaisia etuja ja ongelmia esiintyy ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon?</p> <p>Miten nämä edut ja ongelmat vaikuttavat deliberatiivisen demokratian toteutumismahdollisuuksiin ympäristöjärjestöjen osallistumisessa alueelliseen ja paikalliseen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon?</p>	<p>Viranomaisten ympäristöjärjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä koskevien kokemusten empiirinen tutkimus; empiirinen oikeustutkimus</p>	<p>Hallinnon muutos</p>

1.4.3 Artikkelien tutkimustehtävien ja näkökulmien määräytyminen

Väitöstutkimuksen teemat:

Väitöstutkimus koostuu viidestä eri artikkelista sekä esiin nousseiden teemojen analyysistä ja johtopäätöksistä yhteenvedo-osiossa. Tutkimuksessa analysoidaan artikkeleiden, teoreettisen viitekehyksen ja metodologian vuoropuheluna, miten ympäristöjärjestöjen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet ovat kehittyneet sekä millaisia muutoksia teemoissa, joihin ympäristöjärjestöjen vaikutustoiminta kohdistuu, on tapahtunut.

Jokaisella tutkimukseen lukeutuvalla artikkelilla on siinä oma erikseen määritelty tehtävänsä, ja nämä tehtävät muodostavat yhdessä ympäristöjärjestöjen toimintaan liittyviä eri piirteitä käsittelevän kokonaisuuden. Artikkelien tutkimustehtävät on valikoitu siten, että ne yhdessä käsittelevät mahdollisimman monia ympäristöjärjestöjen tehtäviin nykypäivänä lukeutuvia piirteitä. Järjestöjen eri tehtäviä on analysoitu eri artikkeleissa, jotta niitä on voitu käsitellä mahdollisimman monipuolisesti ja syvällisesti.

Artikkelien teemoissa ja tutkimustehtävissä on kuitenkin myös monia yhtäläisyyksiä. Tämä nousee esiin paitsi siinä, että tutkimuksen taustaosiossa (luku 2) tarkemmin esiteltyä Århusin yleissopimusta on perusteellisemmin käsitelty yhdessä artikkelissa, mutta samalla yleissopimukseen sidoksissa olevat aiheet liittyvät monipuolisesti myös muihin tutkimuksessa käsiteltäviin artikkeleihin yleissopimuksen muodostaessa tärkeän kansainvälisen pohjan ympäristöjärjestöjen osallistumiselle. Voidaankin todeta, että kaikki artikkelien aihepiirit kietoutuvat vähintään jossain määrin Århusin yleissopimuksen turvaamien oikeuksien ympärille. Yleissopimuksen lisäksi eri artikkeleissa nousevat esiin muun muassa ympäristöoikeuksien perus- ja ihmisoikeudellistuminen sekä demokratiateoriat, joiden toimivuutta analysoidaan tarkemmin väitöstutkimuksen johtopäätöksissä.

Artikkelit käsittelevät tutkimuksessa seuraavia aihepiirejä:

- I. Hallinnossa tapahtuneet muutokset ja kehitystarpeet
- II. Ympäristöjärjestöjen osallistumisessa oikeudellisesti tapahtuneet muutokset
- III. Ympäristöjärjestöjen edistämässä aihepiireissä tapahtuneet muutokset

Artikkelien teemat:

Väitöstutkimuksen viisi artikkelia edustavat ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia tarkasteltaessa edellä esiteltyjä aihepiirejä. Asenteeseen liittyvät kysymykset ovat nousseet eri tavoin esille varsinkin Århusin yleissopimusta käsitelleessä artikkelissa sekä empiirisessä tutkimusaineistossa. Koska kaikissa näissä on tapahtunut kehitystä, on muutos artikkelien yhteisenä nimittäjänä ja täten väitöstutkimuksen suurena teemana – kysymyksenä siitä, millaista muutosta ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksissa on tapahtunut sekä miltä osin muutos on ollut edistystä ja miltä osin ”takapakkia”.

1. Århusin yleissopimuksen voimaantulon vaikutus ympäristöjärjestöjen toimintaan – vertailussa Ruotsi ja Saksa

Artikkeli on kronologisesti ensimmäisenä valmistunut väitöstutkimuksen sisältämistä artikkeleista, ja se on julkaistu vertaisarvioituna *Ympäristöjuridiikka 2/2024* -lehdessä. Artikkelin keskiössä ovat Århusin yleissopimuksen kolme pilaria ja niiden vaikutukset Ruotsissa ja Saksassa tapahtuneisiin muutoksiin. Edellä esitellyistä teemoista artikkeli liittyy varsinkin teemaan II: artikkelissa tehty tutkimus osoitti, kuinka Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen Ruotsin ja Saksan ympäristöjärjestöjen tilanteissa tapahtui huomattavaa oikeudellista kehitystä. Lisäksi artikkelin tutkimustuloksissa korostui myös se, että tutkittavissa valtioissa oli havaittavissa ennen Århusin yleissopimusta esiintynyt tietynlainen asenteellisuus, joka vaikutti ympäristöjärjestöjen toimintaan erityisesti Saksassa.

Ruotsi ja Saksa ovat valikoituneet tutkimuksessa vertailtaviksi valtioiksi, koska niihin ei ollut muodostunut erityisen vakaata oikeudellista pohjaa ympäristöjärjestöjen oikeuksille ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa, ja niinpä ne muodostivat tästä syystä tutkimuksellisesti kiinnostavan vastinparin.

Artikkeli on esitelty aiemmin syyskuussa 2023 pidetyillä *Suomen Ympäristöoikeustieteen Seuran Syyspäivillä*.

2. Miljöorganisationerna försvarar de mänskliga rättigheterna: granskning av klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

Artikkeli on valmistunut kronologisesti toisena ja se on julkaistu ruotsinkielisenä käännöksenä *Nordiskt Administrativt Tidskrift* -julkaisussa (NAT) 2/2024. Näkökulma artikkelissa on selkeästi pohjoismainen ja siinä keskitytään teemaan III:

ilmasto-oikeudenkäynnit ovat viime vuosina muodostuneet merkittäväksi osaksi ympäristöjärjestöjen ilmastovaikuttamista, ja tämän lisäksi esiin nousee myös ympäristö- ja ilmastokysymysten jatkuva ihmisoikeudellistuminen. Tämä on seurausta siitä, että artikkelin keskiössä ovat nimenomaan ne pohjoismaiset ilmasto-oikeudenkäynnit, joiden näkökulma on tavalla tai toisella liittynyt ihmisoikeuskysymyksiin.

Ilmasto-oikeudenkäyntien voidaan yleisesti katsoa edustavan uutta tematiikkaa, jonka merkitys on viime vuosina kasvanut ja täten muuttanut pysyvästi kansainvälistä ilmastodiskurssia. Tästä huolimatta tutkimuksen tärkeimpänä havaintona voidaan pitää sitä, että Pohjoismaissa on jo ollut monipuolisesti ympäristöjärjestöjen ja muiden ympäristöaktiiviryhmien vireille saattamia oikeudenkäyntejä. Näissä merkittäviksi teemoiksi ovat nousseet erilaiset ihmisoikeuskysymykset, kuten lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeudet sekä oikeus ympäristöön. Artikkelin kirjoittamisen tavoitteeksi asetettiin alun perin pohjoismaisen näkökulman tuominen tutkimukseen, mutta tämä ei kuitenkaan näkynyt erityisemmin tutkimuksessa. Tietyt pohjoismaiset erityiskysymykset eivät ole nousseet esiin oikeuskäytännössä: vaikka Pohjoismaissa asuu sekä saamelaisia että inuiitteja, heidän oikeutensa eivät ole ainakaan vielä tätä tutkimusta kirjoitettaessa keväällä 2025 nousseet merkityksellisiksi Pohjoismaiden ilmasto-oikeudenkäynneissä.

Artikkeli on aiemmin esitelty toukokuussa 2024 Tšekin Prahassa pidetyssä kansainvälisessä *International Climate Law Conference* -tilaisuudessa. Lisäksi siitä on julkaistu joulukuussa 2024 nuorille tiivistetty versio tieteellisiä artikkeleita lukiolaisille yksinkertaistavassa *mene & tiedä* -julkaisussa.

3. Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyissä

Artikkeli on valmistunut kronologisesti kolmantena ja se on julkaistu vuoden 2025 *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirjassa*. Siinä on perehdytty empiirisesti keskittyen ympäristöjärjestöjen osallistumiseen lausunnonantomenettelyihin ympäristö- sekä maa- ja metsätalousasioissa ministeriö- ja valiokuntatasolla. Tutkimus liittyy edellä esitellyistä teemoista teemaan I: lainvalmisteluprosessissa tulisi kehittää vielä paljon, jotta lainvalmisteluun keskittyvässä viranomaistoiminnassa päästäisiin todellisuudessa osallistavuuteen sekä deliberatiivisen demokratian ihanteen mukaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Artikkelia voidaan pitää erityisesti avauksena, sillä ympäristöjärjestöjen osallistumista lainvalmisteluun tulisi artikkelin perusteella tutkia huomattavasti lisää. Ympäristöjärjestöjen osallistuminen muodosti artikkelissa viitekehyksen siitä, miten

merkittävästä ilmiöstä ympäristöjärjestöjen osallistumisessa lainvalmisteluprosessiin on kyse, ja tätä täydennettiin haastatteleamalla ministeriö- ja valiokuntatasolla lainvalmistelussa olevia viranomaisia.

4. Ilmastoaktivismi, kansalaistottelemattomuus ja pakkotila – vertailussa Suomi, Ruotsi ja Sveitsi

Artikkeli on valmistunut kronologisesti neljäntenä, ja se on julkaistu *Edilex*-sarjassa. Se edustaa ensisijaisesti teemaa II: tutkimuksesta käy ilmi, että ympäristöjärjestöjen toimintaan on kohdistunut merkittäviä oikeudellisia muutoksia. Nämä muutokset ovat tapahtuneet Suomen sijaan verrokkivaltioissa, sillä Ruotsissa ja Sveitsissä on jo esiintynyt oikeuskäytäntöä, jossa ilmastoaktivismin nimissä tehdyn kansalaistottelemattomuuden on katsottu oltavan perusteltavissa pakkotilalla.

Suomessa Ruotsin ja Sveitsin kaltaista oikeuskäytäntöä ei ole toistaiseksi esiintynyt, sillä aihepiiriä koskevissa oikeudenkäynneissä sovelletaan edelleen Kojjärvi-tapausta koskenutta korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 1983-II-159, joka on kuitenkin nykyisin jo aavistuksen vanhentunut erinäisten lakimuutosten seurauksena. Suomessa merkittävimpiä esteinä ilmastoaktivistien näkökulmasta myönteisen päätöksen antamiselle ovat oikeuskäytäntö sekä vaatimus välittömyydestä – ilmastonmuutosta ei ole mahdollista torjua kansalaistottelemattomuuden keinoin, ja niinpä pakkotilaan vetoaminen olisi tältä osin mahdotonta. Myöskään poliisin toiminnan vastustamista tai laillisten elinkeinojen vastustamista pakkotilaan vetoamalla ei pidetä mahdollisena.

Tutkimus edellyttäisi jatkotutkimusta kansalaistottelemattomuuden ja juristeilla olevien asenteiden suhteista: median julkaistessa uutisia erityisesti Elokapinan harjoittamasta kansalaistottelemattomuudesta nousee esiin kysymyksiä siitä, miten aihepiirin nauttima kielteinen julkisuuskuva vaikuttaa tuomioistuineläytöksessä työskentelevien mielipiteisiin kansalaistottelemattomuudesta ja sitä edustavasta toiminnasta. Näiden asenteiden kartoittaminen olisi aiheellista varsinkin tuomioistuinten puolueettomuuteen liittyvien kysymysten kartoittamiseksi.

Artikkeli on aiemmin esitelty marraskuussa 2024 pidetyillä *Kriminologian päivillä*.

5. Viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen yhteistyömahdollisuudet alueellisella ja paikallisella tasolla

Artikkeli on valmistunut kronologisesti viidentenä ja se on julkaistu *Focus Localis* 2/2025 -julkaisussa. Tutkimuksen aihepiireistä se liittyy teemaan I: kunnista ja kaupungeista saapuneet vastaukset osoittivat, kuinka ympäristöjärjestöjen alueellisissa ja paikallisissa osallistumismahdollisuuksissa on havaittavissa edelleen monia kehitystarpeita, joita koskeva parantaminen edellyttäisi hallinnon muutoksia.

Århusin yleissopimuksen II pilari sekä kansallinen lainsäädäntö turvaavat ympäristöjärjestöjen ja kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Mikäli tilanne olisi ihanteellinen, vallitsisi viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välillä deliberatiivista demokratiaa heijasteleva toimiva keskusteluyhteys – viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan keskinäinen kommunikaatio, jonka avulla voitaisiin parantaa päätöksentekoa sekä sen lopputuloksia. Ihanteen saavuttamisessa on kuitenkin vielä monia haasteita: tutkimusta varten kerätyssä empiirisessä tutkimusaineistossa on havaittavissa myös asenteellisuuteen liittyviä elementtejä, sillä monista vastauksista paistoi tietty asenteellisuus ympäristöaktivismia kohtaan.

Vaikka ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon alueellisella ja paikallisella tasolla on monia hyviä puolia, osoitti tutkimus siinä olevan viranomaisisten keskuudessa jonkin verran havaittavan kielteisen asenteen lisäksi myös muita haasteita. Oikeiden henkilöiden liittyminen mukaan toimintaan voi edistää järjestöjen vaikuttamista muun muassa heillä olevien tietojen hyödyntämisen ja tehokkaamman yhteydenpidon kautta, mutta ongelmia voi esiintyä esimerkiksi yhteistyön kannalta merkityksellisessä ”henkilökemiassa”⁸⁸ tai esimerkiksi tilanteissa, joissa virkamiehet tai viranhaltijat osallistuvat vapaa-ajallaan ympäristöjärjestöjen toimintaan. Radikaaleimpia ongelmia aiheutuu lisäksi tilanteista, joissa alueella ei ole aktiivisia vapaaehtoistoimijoita tai joissa asiantuntemus ja toiminta ovat epätasaisesti jakautuneita.

Toiminnan aktiivisuudessa esiintyykin huomattavaa vaihtelevuutta verrattaessa suuria kaupunkeja ja pienempiä kuntia, joissa järjestötoiminta on vahvasti henkilösidonnaista. Samalla, kun Helsingissä ja muissa suuremmissa kaupungeissa ympäristöjärjestötoiminta on melkein pä ”ammattimaista”⁸⁹, ympäristöjärjestötoiminta ei välttämättä levittäydy pienemmille paikkakunnille, mikäli niillä ei ole aktiivisia ja ympäristöjärjestötoiminnasta kiinnostuneita henkilöitä käynnistämään ja ylläpitämään toimintaa. Tilanteen parantaminen edellyttäisikin panostamista luottamukseen:

---

⁸⁸ Markkanen, 2009, s. 65.

⁸⁹ Helsingin haastatteluvastaukset 2.3.2023.

ympäristöjärjestöjä kohtaan koettujen asenteiden parantuminen edistäisi ihmisten kiinnostumista myös niiden kautta tapahtuvasta vaikuttamisesta.

1.4.4 Tutkimuksen rajaukset

Väitöstutkimuksessa käsitellään ympäristöjärjestöjen roolia oikeudellisessa ja hallinnollisessa päätöksenteossa. Esiin tutkimuksessa nousevat hallinnossa ja lainsäädännössä sekä ympäristöjärjestöjen edistämässä kysymyksissä tapahtuneet muutokset, joilla on kaikilla oma vaikutuksensa myös ympäristöjärjestöjen roolin muuttumiseen. Samalla ympäristöjärjestöt ovat itsessään kasvaneet merkittäväksi osaksi yhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta.⁹⁰ Tutkimuksen ulkopuolelle ovat rajautuneet sellaiset järjestöt, joiden voidaan katsoa ajavan ympäristökysymyksiä vain satunnaisesti, eikä niitä ole mahdollista kokonaisuutena pitää ympäristöjärjestöinä. Käsittelyyn on muista kuin ympäristöjärjestöistä voitu ottaa ajoittain eläinoikeusjärjestöjä, mikäli niiden mainitseminen on katsottu aihepiiriin käsittelyn kannalta merkitykselliseksi.⁹¹ Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle ovat luonnollisesti rajautuneet muut sidosryhmät kuin ympäristöjärjestöt. Tämä rajaus on tehty kuitenkin tiedostaen se, että ympäristöjärjestöt ovat ympäristöasioista päätettäessä ensisijaisesti sidosryhmä muiden joukossa.

Tutkimuksen rajauksia tarkasteltaessa on lisäksi ollut olennaista tiedostaa, ettei tutkimuksessa keskitytä varsinaisesti järjestöihin itseensä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksessa tehtävän analysoinnin ulkopuolelle on jätetty varsinaisesti yksittäisten ympäristöjärjestöjen toimintaa tai toimintakulttuuria tai niiden välisiä eroavaisuuksia koskevien kysymysten pohdinta. Niiden sijaan aihepiiriin läpikäynti on rajautunut järjestöjen toimintamahdollisuuksiin sekä niissä tapahtuneisiin muutoksiin ja näiden analysointiin arvoperustaisesta näkökulmasta. Lisäksi tarkastellaan, millaisia aihepiirejä ympäristöjärjestöt ajavat toiminnassaan ja millaisia muutoksia niissä on tapahtunut. Järjestöjen erottelu tapahtuu tutkimuksessa ensisijaisesti sen tiedostamisella, minkä kokoisesta järjestöstä on kulloinkin ollut kyse: jäsenmäärältään ja maantieteelliseltä toiminta-alueeltaan suuremmilla järjestöillä on usein luonnollisesti myös paremmat toimintaedellytykset.

Koska väitöstutkimuksen keskiössä on järjestöjen osallistuminen, on sen osalta tärkeänä rajauksena, että tutkimuksessa eivät keskiössä ole järjestöjen valitusoikeuksiin liittyvät kysymykset. Kuten edellä todettiin, valitusoikeuksien merkitys on osallistumisen tukena kuitenkin tunnistettu tutkimuksessa, ja niinpä siinä käsitelläänkin

---

⁹⁰ Buijs, ym. 2023, s. 2864.

⁹¹ Eläinoikeusjärjestöt ovat voineet olla olennaisia lähinnä analysoitaessa kansalaistottemattomuuteen liittyviä kysymyksiä.

myös valitusoikeuksia koskevia muutoksia, jotta voidaan saada mahdollisimman laaja ymmärrys ympäristöjärjestöjen vaikuttamisesta.

Yleisten rajausten lisäksi myös yksittäisissä artikkeleissa on tehty rajauksia:

- Århusin yleissopimusten vaikutuksia koskevassa artikkelissa on tutkimus rajattu oikeusvertailtavien valtioiden osalta. Tutkimus keskittyy käsittelemään Ruotsia ja Saksaa, jotka on valittu artikkelissa vertailtaviksi valtioiksi, koska niiden oikeusjärjestelmä on suhteellisen samankaltainen kuin Suomessa, ja niinpä artikkelin suunnittelun yhteydessä katsottiin kyseisten valtioiden vertailun olevan sen tutkimustehtävän kannalta perustelluinta.
- Pohjoismaisia ilmasto-oikeudenkäyntejä koskevassa artikkelissa tutkimuksen ulkopuolelle ovat jääneet ilmasto-oikeudenkäynneistä muut kuin sellaiset, joiden aihepiiri on käsitellyt jollain tavoin ihmisoikeuksia. Niinpä esimerkiksi yritysten ympäristövastuuta käsitelleet oikeudenkäynnit⁹² on rajattu artikkelissa tehdyn tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä näkökulma on saanut aikaan sen, että vaikka näkökulma on artikkelissa ollut pohjoismainen, ei kaikkia Pohjoismaita ole voitu ottaa tutkimukseen mukaan. Vertailussa ovat olleet ainoastaan ne maat, joissa käydyissä ilmasto-oikeudenkäynneissä ihmisoikeuskysymykset ovat jollain tavalla nousseet esiin.⁹³ Tällaisia valtioita ovat artikkelin kirjoitushetkellä keväällä 2024 olleet Suomi⁹⁴, Ruotsi⁹⁵ ja Norja⁹⁶. Yhteenvetoon on kuitenkin aihepiirin monipuolisemman käsittelyn turvaamiseksi otettu tarkasteluun myös yritysvastuuta koskeneet ilmasto-oikeudenkäynnit.
- Lainvalmistelua käsittelevässä artikkelissa on tutkimuksessa keskitytty ympäristöjärjestöjen osallistumiseen ympäristön sekä maa- ja metsätalouden hallinnonalalla ministeriö- ja valiokuntatasolla. Täten muut lainvalmistelun vaiheet on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle, kuten myös satunnaiset tilanteet, joissa ympäristöjärjestöt ovat mahdollisesti osallistuneet muun ministeriön lausunnonantomenettelyyn.
- Kansalaistottelemattomuutta koskevassa artikkelissa rajausta on keskitetty pakkotilaan sekä vertailtavina oleviin valtioihin. Suomen, Ruotsin ja Sveitsin ilmastoaktivismia ja pakkotilaa koskevan oikeuskäytännön vertaileminen on valikoitunut tutkimuskysymyksen sisältämäksi rajaukseksi, jotta sen avulla

---

⁹² Näistä ks. esim. Vestre Landsret, 1.3.2024.

⁹³ Koska tässä yhteenvedossa mukaan otettiin myös yritysvastuuteemoja, on yhteenvedossa käsitelty myös Tanskan tilannetta.

⁹⁴ KHO 2023:62; KHO 2024:16.

⁹⁵ Tukholman käräjäoikeus 2016; Tukholman käräjäoikeus 2018.

⁹⁶ Norjan korkein oikeus 2020; Oslon aluetuomioistuin 17.1.2024.

saatavien johtopäätösten avulla voitaisiin analysoida, voisiko kansalaistottelemattomuuden salliminen Suomessa pakkotilan perusteella olla kenties mahdollista. Tutkimuksesta on Suomen lisäksi rajattu myös sellaisten valtioiden käsittely, joissa ei ole vielä toistaiseksi esiintynyt oikeuskäytäntöä, jossa ympäristöjärjestöjen kansalaistottelemattomuuden perustelemiseen pakkotilalla olisi suhtauduttu myönteisesti.

- Alueellista ja paikallista vaikuttamista käsittelevässä artikkelissa tärkein asetettu raja on maantieteellinen – tutkimuksen ulkopuolelle rajattiin sellaiset ympäristöjärjestöjen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet, jotka tapahtuvat kansallisella tai rajat ylittävällä tasolla.

1.5 Tutkimusaiheen valintaan johtaneet syyt

Tutkimusintressini ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksia kohtaan on herättänyt oma taustani järjestökentällä. Olen jo vuosia ollut aktiivinen järjestömaailmassa: takanani on yli 10 vuotta kestänyt yhtäjaksoinen vapaaehtoistyöharrastus erilaisissa kansalaisjärjestöissä ja järjestölehdissä, joita on kertynyt vuosien saatossa yli 30. Päädyin hakemaan tohtoriopintoihin tutkiakseni ympäristöjärjestöjen roolia oikeudellisessa ja hallinnollisessa päätöksenteossa ollessani vuonna 2020 ympäristöjärjestö Maan ystävät ry:n hallituksen puheenjohtajana. Maan ystävät ry on Suomessa toimiva kansallinen yhdistys, joka on kansainvälisellä tasolla aktiivisimman ruohonjuuritason ympäristöjärjestön, eli vuonna 1973 perustetun Friends of the Earthin⁹⁷, kotimainen järjestö.

Muista ympäristöalan toimijoista olen aikuisiällä toiminut Suomen luonnonsuojeluliitossa sekä Helsingin yliopiston ympäristöryhmässä. Kiinnostukseni ympäristöjärjestöjä kohtaan alkoi jo lapsuudessa ja nuoruudessa 4H-kerhossa sekä Hollolan lukion kansallisesti palkitussa ympäristöryhmässä. Ympäristöasioita olen käsitellyt myös muissa järjestöissä: päätoimittamaani Kirkon Ulkomaanavun nuorisoverkostona toimivan Changemaker ry:n Globalisti-lehteen on tehty aikanani ympäristönsuojeluteemainen numero, ja lisäksi olen vetänyt rauhanjärjestö Sadankomiteassa työryhmää, joka käsittelee ilmasto- ja vesikysymyksiä rauhantyön ja diplomatian näkökulmasta. Muut järjestöt ja järjestölehdet, joissa olen ollut aktiivijäsenenä aikuisiällä, eivät ole käsitelleet ympäristöasioita kuin korkeintaan satunnaisesti.

Vaikka minulla on ympäristöjärjestöjen ja muun järjestötoiminnan osalta henkilökohtainen tausta, tämän väitöskirjan tutkimus on tehty tieteellisesti ja puolueettomasti käsitellen ympäristöjärjestöjen toimintaa ja niissä tapahtuneita muutoksia

---

⁹⁷ Kajala, 2020, s. 219.

laajasti keskittymättä järjestöihin, joissa olen itse toiminut vuosien aikana. Henkilökohtaiset sidokseni ympäristöjärjestöihin ovat ensisijaisesti vaikuttaneet tässä tutkimuksessa siihen, että minulla on ollut sidosryhmiä, joihin ottaa yhteyttä kerätäkseni haastatteluja, ja monipuolinen mielenkiinto selvittää, millaiset toimintamahdollisuudet ympäristöjärjestöillä on Suomessa. Monipuoliset sidosryhmät ympäristöjärjestöissä ovat mahdollistaneet tehokkaan haastateltavien löytämisen eri artikkeleja varten sekä tiedonsaannin liittyen kansalaistottelemattomuutta harjoittaneiden ympäristöaktivistien läpikäymiin tuomioistuinprosesseihin.

Järjestötoiminnan lisäksi olen tehnyt uraa ympäristöjuristina: tein korkeakouluharjoitteluni 2017 KHO:n ympäristöjaostossa, ja lisäksi työskentelin 2022–2024 Kaakois-Suomen ELY-keskuksessa ympäristölakimiehenä ja vuoden 2025 ajan Etelä-Savon ELY-keskuksessa ympäristönsuojelun asiantuntijana. Vuosina 2020–2021 työskentelin myös esittelijän tehtävissä Vaasan hallinto-oikeudessa yleishallinnollisissa ja ulkomaalaiskysymyksissä. Olen käyttänyt näissä työtehtävissä kokoamiani yhteystietoja hyödykseni kerätessäni tähän väitöstutkimukseen haastatteluja varsinkin koskien alueellisella ja paikallisella tasolla tapahtuvaa ympäristöjärjestöjen vaikuttamista sekä järjestöjen valitusmahdollisuuksia tuomioistuimiin.

2 TEOREETTINEN, OIKEUDELLINEN JA HISTORIAALLINEN TAUSTA

2.1 Teoreettinen näkökulma

Kriittisessä lainopissa lainsäädäntö pyritään näkemään paljon muunakin kuin lainsäädännön kirjaimellisena tulkintana – suuntauksen mukaisessa tutkimuksessa tiedostetaan arvojen ja tulkitsijan subjektiivisen näkökulman olemassaolo. Tämän väitöstutkimuksen teoreettista taustaa valikoitaessa onkin pyritty saattamaan mukaan kriittisen lainopin⁹⁸ piirteitä juuri ympäristöjärjestöjen toiminnan selkeän arvosidonnaisuuden seurauksena sekä siksi, että kriittiseen lainoppiin kuuluva yhteiskunnan rakenteiden kyseenalaistaminen muodostaa toimivan teoreettisen taustan useiden ympäristöjärjestöjen toiminnassa enemmän tai vähemmän mukana olevalle kansalaistottelemattomuudelle.

Koska tutkimus ei noudattele täydellistä kriittisen lainopin mukaista tutkimusta, ovat sitä täydentämässä ja täten sen merkityksellisyyttä lisäävässä roolissa osallistava sekä deliberatiivinen eli keskusteleva demokratiateoria.⁹⁹ Yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä päätöksentekoon osallistumisessa ja osallistamisessa arvot ovat perinteisesti olleet merkityksellisessä roolissa, ja niinpä demokratiateorioiden kautta tapahtuva tutkimuksen aihepiirin analysointi täydentääkin hyvin tutkimuksen sisältämiä kriittisen lainopin piirteitä.

2.1.1 Kriittisen lainopin näkökulma

2.1.1.1 Kriittisen lainopin tausta

Kriittinen lainoppi juontaa juurensa Yhdysvaltoihin, jossa alkunsa saanut *Critical Legal Studies (CLS)* -liike oli voimissaan erityisesti 1970- ja 1980-luvulla. Myöhemmin liike on levinnyt Yhdysvalloista Eurooppaan, jossa siitä on tullut erityisen suosittu varsinkin Isossa-Britanniassa.¹⁰⁰ Suomessa CLS-liikkeen vaikutusten on sen sijaan katsottu olleen vähäisiä: kotimainen kriittinen lainoppi on ollut luonteeltaan alkupe-
räistä CLS-suuntausta maltillisempaa.¹⁰¹

Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu CLS-liikkeen olevan jatkoa amerikkalaisen oikeusrealismin¹⁰² perinnölle. Kriittisessä lainopissa keskiössä on ensisijaisesti laintulkinta: tämän näkökulman perusteella oikeus tulee nähdä muunakin kuin

---

⁹⁸ Ks. luku 2.1.1.

⁹⁹ Ks. luku 2.1.2.

¹⁰⁰ Alvesalo-Kuuri & Kumpula, 2021, s. 46.

¹⁰¹ Määttä, 2015, s. 181.

¹⁰² Malminen, 2005, s. 939.

sananmukaisena kirjoitettuna tekstinä. Lisäksi merkityksellistä oli myös asettaa oikeuden objektiivisuus kyseenalaiseksi.¹⁰³ Kriittisen lainopin kehittymisen kannalta olennaista on ollut myös se, kuinka *Hart* vastusti formalismia, eli ajatusta siitä, että oikeuden soveltaminen olisi mekaaninen prosessi, jossa sovellettaisiin selkeitä ja yksinkertaisia sääntöjä.¹⁰⁴ Selkeiden ja yksinkertaisten sääntöjen sijaan CLS-liikkeessä ja kriittisessä lainopissa oikeussääntöjen on ajateltu olevan päinvastoin luonteeltaan radikaalin epämääräisiä ja oikeudellisen tulkintatoiminnan olevan erilaisten moraalisten arvostustaan, poliittisten ideologioiden tai taloudellisten intressien välistä kamppailua. Täten oikeuden ja sitä koskevan tiedon objektiivisuutta ei ole CLS-liikkeessä välttämättä pelkästään kyseenalaistettu: se on saatettu tulkita jopa kokonaan mahdottomaksi.¹⁰⁵

CLS-liikkeellä ja kriittisellä lainopilla on oikeustieteessä nykyisin monia lähitutkimussuuntauksia. Liikkeen on kuvattu oikeuskirjallisuudessa olevan lähellä ainakin oikeussosiologista tutkimusta sekä esimerkiksi feminististä oikeusteoriaa. Yhteneväisyydet oikeussosiologiaan verrattuna ja täten oikeuden ja yhteiskunnan välisten linkittymien tutkimukseen ovat selkeitä. Yhdysvalloissa CLS-liike on esimerkiksi kritisoinut oikeustieteen opetusta siitä, että opiskelijat koulutetaan hyväksymään tiettyjä yhteiskunnan hierarkkisia järjestelmiä eräänlaisena seurauksena kansalaisen velvollisuudesta totella lainsäädäntöä. Samalla kuitenkin CLS-liikettä on myös kritisoitu tällaisista näkemyksistä – Yhdysvalloissa liikkeen edustajat on jopa haluttu pois yliopistoista opettamasta, koska opettajien tehtävän on katsottu olevan opettaa opiskelijat uskomaan yhteiskunnassa voimassa olevaan lainsäädäntöön.¹⁰⁶

Yhteiskunnan rakenteita kyseenalaistavien näkemysten seurauksena oikeuskirjallisuudessa on esitetty kriittisen lainopin ikään kuin ”syrjäyttäneen” oikeussosiologisen tutkimuksen oikeuden ja yhteiskunnan välisiä suhteita kuvaavana edelläkävijätieteenä.¹⁰⁷ Kriittisessä lainopissa on luonnollisestikin ollut tiettyjä edelläkävijän piirteitä sen uskaltavan kritisoinnin seurauksena, mutta silti tästä *Kaijus Ervastin* esittämästä näkemyksestä nousee esiin pohdintoja tarkasteltaessa aihepiiriä julkisen sektorin ja järjestöjen välisten suhteiden kontekstissa. Julkisen sektorin yhtenä merkittävänä arvona ja tavoitteena on nykypäivänä tähdätä järjestöjen osallistumiseen, ja tässä väitöstutkimuksessa tuodaan esiin myös monia muita positiivisia piirteitä järjestöjen osallistumista koskien. Niinpä ei voida katsoa perustelluksi, että niihin liittyvien oikeudellisten ja yhteiskunnallisten näkökulmien suhdetta tarkasteltaisiin ensisijaisesti kriittisen lainopin näkökulmasta sen edelläkävijäroolin vuoksi – jotta kokonaiskuva voidaan ymmärtää paremmin, tuleekin kriittisen tarkastelun lisäksi

---

¹⁰³ Mansell, Meeyard & Thomson, 1995, s. 29.

¹⁰⁴ Koivisto, 2024, s. 1025. Ks. myös Hart, 1961.

¹⁰⁵ Niemi, 2017, s. 955; Aalto-Heinilä, 2022, s. 1031.

¹⁰⁶ Ervasti, 2011a, s. 87, 102 ja Nieminen, 2006b, s. 417. Ks. myös Nonet & Selznick, 2005, s.6.

¹⁰⁷ Ervasti, 1998, s. 371–372.

kartoittaa oikeuden ja muiden yhteiskunnallisten toiminta-alueiden välisiä vuorovai-
kutussuhteita ja tutkia oikeutta yhteiskunnallisena ilmiönä ja toiminta-alueena.¹⁰⁸
Kriittistä lainoppia ei tulekaan painottaa liikaa muihin tutkimusnäkökulmiin nähden
kattavan näkökulman aikaansaamiseksi.

2.1.1.2 Kriittisen lainopin ja H.L.A. Hartin ajattelun väliset erot ja yhteneväisyydet

Englantilaisen oikeustieteilijä ja -teoreetikko *H.L.A. Hartin* (1907–1992) ajatukset
kytkettyvät monin tavoin CLS-liikkeen edustamiin näkemyksiin. Hartin formalismin
vastustamisen lisäksi hänen ajatuksiaan ja CLS-liikettä yhdisti erityisesti yhdysvalta-
lainen oikeusfilosofi *Ronald Dworkin* (1931–2013), joka painotti näkemyksissään oi-
keuden yhteyttä moraaliin. Samalla hän kritisoi Hartin näkemystä oikeuden luonteen
liiasta sääntöperustaisuudesta ja painotti oikeusperiaatteiden merkitystä, kun taas
CLS:n keskuudessa arvosteltiin Dworkinin näkemystä oikeusperiaatteiden poliitti-
suudesta.¹⁰⁹

Vaikka Hartin teoriassa ja CLS:n perinteessä on ollutkin tiettyjä yhteneväisyyksiä,
ovat ne olleet myös aavistuksen ristiriidassa keskenään. Hart totesi teoksessaan *The
Concept of Law* (1961), kuinka oikeudelliset säännöt olivat hänen näkemyksensä mu-
kaan epäselviä ja että tämä oli itse asiassa myönteinen ominaisuus. Hart tulkitsi tä-
män myönteiseksi, koska se antoi oikeusjärjestelmän selviytyä tulevista sosiaalisista
sattumuksista.¹¹⁰ Hart puhuu kirjassaan ”epävarmuuden varjosta”, joka on seurausta
siitä, kuinka ne sanat tai ilmaukset, jotka muodostavat oikeudelliset säännöt, omaa-
vat ”ydinmerkityksen” ja ovat tässä suhteessa suhteellisen määrättyjä, mutta että ne
ovat jossain määrin epämääräisiä. On arvioitu, että CLS ei hyväksyisi tällaista näke-
mystä.¹¹¹

Lopuksi todettakoon, että vaikka kriittisen lainopin sisältö ja Hartin teoria ovatkin
toisistaan tietyiltä osin poikkeavia, voidaan niitä pitää myös toisiaan tukevinä ja täy-
dentävinä. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa alueellisen ja paikallisen tason toimintaa
koskeneeseen artikkeliin annetuissa vastauksissa esiin nousi puolestaan näkemys
siitä, kuinka haasteita voisi nousta esiin varsinkin niissä tilanteissa, joissa valtion

---

¹⁰⁸ Hirvonen, 2011, s. 29.

¹⁰⁹ Koivisto 2024, s. 1025.

¹¹⁰ Drahos & Parker 1991, s. 307.

¹¹¹ Singh 2015, s. 332, 333.

virkamies tai kunnallinen viranhaltija toimii vapaa-ajallaan jossain ympäristöjärjestössä.¹¹²

Hartin näkemyksen mukaan oikeusjärjestelmän noudattamiseen sitoutuneen virkamiehen tai viranhaltijan tulee hyväksyä lainsäädäntö. Tätä näkemystä on sittemmin kuitenkin kritisoitu kirjallisuudessa, sillä Hartin teoria lähtökohtaisesti kyseenalaistaa sen, että virkamiehet ja viranhaltijat voisivat systemaattisesti kyseenalaistaa lainsäädännön tai jopa vahingoittaa sitä.¹¹³ Nämä haastatteluvastauksissa esiin nousseet tilanteet muodostavat selkeän ristiriidan Hartin teoriaan nähden. Osallistuessaan ympäristöjärjestötoimintaan virkamies tai viranhaltija haluaa selkeästi uudistaa tai kansalaistottelemattomuutta harjoittaessaan jopa vahingoittaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. Niinpä tällaisissa tuplaroleissa toimiessaan virkamiehen tai viranhaltijan ei voi suinkaan katsoa hyväksyvän lainsäädäntöä.

Tätä Hartin teorian puutteellisuuden olemassaoloa tukee niin ikään CLS-liikkeen keskuudessa esiintyvä selkeä näkemys siitä, ettei laintulkinta voisi koskaan olla objektiivista.¹¹⁴ Viranomaisen oma arvomaailma heijastuu kriittisen lainopin perusteella aina hänen tekemiinsä ratkaisuihin. Niinpä tilanteissa, joissa virkamies tai viranhaltija toimii vapaa-ajallaan ympäristöjärjestössä, vaikuttaa hänen lakia kohtaan melko kyseenalaistavasti suhtautuva arvomaailmansa myös hänen työskentelynsä yhteydessä tapahtuvaan suhtautumiseensa lainsäädäntöön. Tällöin virkamies tai viranhaltija voi – joko tietoisesti tai tiedostamatta – kyseenalaistaa lainsäädännön perinteistä tulkintaa myös työntekonsa yhteydessä.

2.1.1.3 Kriittisen lainopin hyödyntäminen ympäristöoikeuden ja ympäristöjärjestöjen tutkimuksessa

Kriittisen lainopin tausta on oikeuskulttuurisesti tarkasteltuna selkeän yhdysvaltalainen, ja niinpä oikeuskirjallisuudessa onkin noussut esiin kysymyksiä siitä, miten teoriaa voidaan soveltaa *common law* -järjestelmän ulkopuolella. Suomessa

---

¹¹² Tämä asetelma on omiaan aiheuttamaan haasteita myös oikeusvaltiollisesta lähtökohdasta. Siinä varsinkin tuomioistuinten riippumattomuus ja puolueettomuus ovat nykypäivänä äärimmäisen tärkeitä. Oikeusvaltioperiaate on perustavanlaatuinen käsite, jolle perustuvat sellaiset demokraattisiin yhteiskuntiin liitettävät periaatteet, kuten laillisuusperiaate, oikeusvarmuus, toimivallan väärinkäytön estäminen, oikeudenmukainen oikeudenkäynti sekä oikeuslaitoksen riippumattomuus ja puolueettomuus. Ks. Heikkilä 2024, s. 600. Mikäli valtion virkamies tai kunnallinen viranhaltija toimii vapaa-ajallaan aktiivisesti ympäristöjärjestön tai muun kansalaisjärjestön jäsenenä, voi tämä vaikuttaa hänen kykyynsä tehdä puolueettomia päätöksiä. Pahimmillaan tällainen arvoristiriita järjestön ajamien seikkojen ja virkamiehen tai viranhaltijan työtehtävissään käsittelemiä asioita sääntelevien lakien välillä voi muodostua vaaraksi oikeusvaltioperiaatteen ja siihen liittyvien periaatteiden toteutumiseksi.

¹¹³ Lyons, 2007, s. 37, 39.

¹¹⁴ Alvesalo & Kumpula, 2021, s. 47.

esimerkiksi *Santhu Raitasuo* on analysoinut paljon keskustelua herättäneessä väitöstutkimuksessaan (2022), onko kriittistä lainoppia mahdollista hyödyntää suomalaisessa vero-oikeudessa.¹¹⁵ Raitasuon esimerkkiä seuraten pyrinkin seuraavassa tarkastelemaan, millaiset mahdollisuudet kriittistä lainoppia on hyödyntää analysoitaessa suomalaista ympäristöoikeutta.

Kuten edellä todettiin, on suomalaisen ympäristöoikeuden omaksuma kriittisen lainopin perinne ollut luonteeltaan yhdysvaltalaisesta CLS-liikettä maltillisempaa.¹¹⁶ Lisäksi suomalaista ympäristöoikeudellista oikeuskirjallisuutta leimaa myös kriittistä lainoppia hyödyntävän tutkimuksen suhteellinen vähäisyys. Merkittävimpinä tutkimuksina voidaan pitää *Kai Kokon* (2003) ja *Niina Mäntylän* (2010) väitöstutkimuksia. Kokon väitöstutkimuksessa analysoidaan biodiversiteettiä turvaavia oikeudellisia periaatteita ja mekanismeja käyttäen laintulkinnassa tietoisesti biodiversiteettiä turvaavaa laintulkintaa¹¹⁷, kun taas Mäntylän väitöstutkimuksessa esiin ovat nousseet *luonnon itseisarvon ja kestävän kehityksen* kaltaiset merkittävät käsitteet, joiden soveltamisen katsottiin vievän tutkimusta kriittisen lainopin suuntaan. Lisäksi Mäntylän väitöstutkimuksessa esiin nousi myös muutoshakuisuus, jonka arvioitiin mahdollisesti poikkeavan perinteisen tuomarinideologian rajoista.¹¹⁸

Asetelmaltaan omaa väitöstutkimustani voisi verrata erityisesti Mäntylän väitöstutkimukseen. Omassa tutkimuksessani luonnon itseisarvon ja kestävän kehityksen merkittävien käsitteiden kaltaiseksi käsitteeksi nousee *osallistuminen*, joka tuo tutkimukseen kriittisen lainopin piirteitä. Tämän väitöstutkimuksen alussa kuvataulla tavalla ympäristöoikeutta on viime aikoina leimannut lisääntyvä arvoperustaisuus. Tämän seurauksena lainopin merkitys onkin tunnustettu jo oikeuskirjallisuudessa – *Määttä* on jopa käyttänyt omassa tutkimuksessaan kriittisen lainopin sijaan käsitettä *kriittinen ympäristöoikeus*.¹¹⁹ Yhtenä kriittisen ympäristöoikeuden kysymyksenä voidaan nostaa esiin kysymys osallistumisesta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja kuinka tämän arvon toteutumista voidaan pyrkiä mahdollisimman tehokkaasti edistämään.

Ympäristöjärjestöjen roolin tutkimuksessa kriittisestä lainopista nousevat esiin erityisesti kysymykset tiedon merkityksestä ja siitä, miten siihen lainkäytössä suhtaudutaan. Ranskalainen filosofi *Michel Foucault* kirjoitti vuonna 1980, kuinka tietoa ei voida pitää koskaan neutraalina, vaan eräänlaisena vallan muotona.¹²⁰ Foucault'n

---

¹¹⁵ Raitasuo, 2022, s. 45; Aalto-Heinilä, 2022, s. 1039.

¹¹⁶ Määttä, 2015, s. 181. Ks. myös Adamian, 2006.

¹¹⁷ Kokko, 2003, s. 8.

¹¹⁸ Mäntylä, 2011, s. 2, 4. Kriittisen ympäristöoikeuden käsitteestä ks. lisää Philippoulos-Mihalopoulos 2017 ja Gerorgieva Minkova 2024.

¹¹⁹ Määttä, 2015, s. 142.

¹²⁰ Foucault, 1980, s. 51–52; White, 2012 ja Kusch 1993, s. 178–179. Foucault'n valtaan kohdistuvasta ajattelusta ks. lisää Koivusalo, 2012, luku 6.

esiintuoma näkökulma heijastuu lainkäyttöön siten, että tuomioistuimilla on loppupeleissä valta päättää, minkälaista ja kenen tarjoamaa tietoa voidaan pitää käsiteltävän asian kannalta asianmukaisena. Tämä voi olla omiaan saattamaan järjestöt vähäpätöisempään asemaan – akateemiseen tutkimukseen, oikeudelliseen tietoon tai muun ”viralliseen” asiantuntijuuteen pohjaavan tiedon sijaan ympäristöjärjestöjen tarjoama tieto on useimmiten pitkälti kokemusasiantuntijuutta ja täten luonteeltaan epävirallisempaa. Tämän seurauksena sen arvoa voi olla haastavampaa mitata: niin ikään ranskalaisen sosiologi ja kulttuuriantropologi *Pierre Bordieun* näkökulman mukaan tieto on yksi ”symbolisen pääoman”¹²¹ muodoista, jotka ovat muunnettavissa perinteisempään taloudellisen pääoman muotoon. Symbolisen pääoman käsite, joka on muodostunut merkittävästi muun muassa oikeustieteen tutkimuksessa¹²², voi olla haasteellisempaa arvioida, mikäli se ei ole perinteisiksi muodostuneiden toimijoiden esittämää, ja niinpä se voi aiheuttaa haasteita ympäristöjärjestöjen esittämän kokemuseräisen tiedon arvottamiselle.

Ympäristöjärjestöjen tarjoama tieto poikkeaa luonteeltaan merkittävästi muiden sidosryhmien tarjoamasta tiedosta. Järjestöjen tarjoamaa tietoa leimaavat arvosidonnaisuus ja se, että ympäristöjärjestöt pyrkivät toiminnallaan edistämään tiettyjä kysymyksiä erottaen niiden tarjoaman tiedon esimerkiksi puolueettomasta akateemisesta tutkimustiedosta. Tämä saattaa asettaa järjestöt oikeudellisessa ja hallinnollisessa päätöksenteossa muita sidosryhmiä heikompaan asemaan, ja tämä tulee ottaa huomioon myös ympäristöoikeudellisessa tutkimuksessa. Asetelma heijastuu erityisesti kriittisen lainopin painottamaan arvopohjaisuuteen ja tuo esiin kysymyksiä siitä, pidetäänkö kansalaisyhteiskunnan osallistumista miten vahvana arvona ja miten arvon toteutuminen otetaan huomioon ympäristöoikeuden toteuttamisessa – ratkaisevaa tässä on se, asetetaanko ympäristöjärjestöjen tarjoama kokemuseräinen tieto yhtä merkitykselliseen asemaan kuin ”virallinen” asiantuntijatieto ja mahdollistetaanko täten myös heikompien asianosaistahojen äänen kuuluminen.

2.1.1.4 Oikeuskulttuurin eroavaisuus ja CLS

CLS-liikkeen käynnistyttyä Yhdysvalloissa on siinä *common law*’n seurauksena havaittavissa seikkoja, joita ei voida pitää täysin sovellettavina Euroopassa. Hyvä esimerkki tästä on *H.L.A. Hartin* ajatus, että tehdessään päätöksiä haastavissa tapauksissa tuomarit itse asiassa *luovat* oikeutta sen *soveltamisen* sijaan¹²³, kumpuaa Yhdysvaltojen oikeuden rakenteesta, jossa *common law*’n piirissä tuomioistuinratkaisuilla on erilainen oikeuslähdearvo ja auktoriteettiasema verrattuna

¹²¹ Symbolista pääomaa voi esiintyä joko kulttuurisen tai sosiaalisen pääoman muodossa. Ks. lisää Bordieu, 2013.

¹²² Bordieu, 1987, s. 812.

¹²³ Altman, 1990, s. 34.

mannereurooppalaiseen oikeuteen. Tämä on seurausta siitä, että common law'n katsotaan rakentuvan niin kutsutun ennakkoratkaisuopin (*doctrine of precedent*)¹²⁴ vaaraan, kun taas Manner-Euroopassa oikeus pohjautuu puolestaan ensisijaisesti säädännäiseen oikeuteen.¹²⁵ Oikeudellisista ja oikeuskulttuurin tasolla olevista eroavaisuuksista huolimatta CLS-liike on kuitenkin saanut vuosien varrella jonkin verran jalansijaa myös Euroopassa toteutettavassa oikeudellisessa tutkimuksessa.¹²⁶

Common law'n ja eurooppalaisen oikeuskulttuurin eroavaisuuksista huolimatta CLS pitää sisällään lukuisia myös eurooppalaiselle oikeuskulttuurille soveltuvia ja laintulkintaa helpottavia elementtejä. Tärkeäksi voitaneen nostaa niin CLS:n kuin kriittisen oikeuspositivismin tiedostama tietty oikeuden kerrostuneisuus – ilmiö, jolla tarkoitetaan sitä, että oikeusjärjestelmä sisältää eritasoisia ja toisiinsa nähden ikään kuin kerrostuneita säännöksiä. Kerrostuneisuus edistää tukeutumista oikeuskulttuurin tasolla oleviin periaatteisiin ja vaikuttaa täten myönteisesti myös laintulkintaan, kun sitä harjoitetaan periaatteisiin pohjautuvasta näkökulmasta.¹²⁷

Ympäristöjärjestöjen kontekstissa kysymys oikeuden kerrostuneisuudesta muodostaa mielenkiintoisen ilmiön. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa myöhemmin tässä väitöstudiumuksessa käsiteltävä Århusin yleissopimus (SopS 121–122/2004). Kuten artikkelissa koskien sopimuksen mukanaan tuomia muutoksia Saksan ja Ruotsin lainsäädäntöön nostettiin esiin, voi eri sopimuksen ratifioineissa maissa ja niiden oikeuskulttuureissa olla ollut merkittäviä toisistaan poikkeavia eroavaisuuksia suhteessa ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksia. Århusin yleissopimuksen tuomat muutokset ovat velvoittaneet valtiot lakimuutoksiin, mutta kestää kuitenkin kauemmin, että aiemmin olemassa olleet asenteet ja oikeusperiaatteet muuttuvat oikeuskulttuurin tasolla. Niinpä voidaankin arvioida, että väitöstudiumuksessa esiin nousseet havainnot edellyttäisivät jatkotutkimusta liittyen siihen, miten nopeasti sopimuksen tuomat muutokset todellisuudessa hyväksyttiin Saksassa ja Ruotsissa *Law in action* -tasolla. Tämä edellyttäisi kattavaa sopimuksen voimaantulon jälkeisenä vuosina kansalaisjärjestöissä tai niiden kanssa yhteistyötä tehneissä viranomaisissa toimineiden henkilöiden haastattelututkimusta.

---

¹²⁴ Ennakkoratkaisuopilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan tuomioistuimen tulee ratkaista eteenpäin tulevat asiat samalla tavoin kuin tuomioistuinhierarkiassa ylempi tai samanasteinen tuomioistuin on samanlaisessa tapauksessa aikaisemmin ratkaissut. Oikeuslähteinä ovat siten aikaisemmat tuomioistuinpäätökset ja erityisesti niiden mielipideosat (*opinion of the court*). Ennakkotapausten merkitys on täten suurempi kuin mannermaisessa oikeusjärjestelmässä. Ks. Nyrölä, 1976, s. 271.

¹²⁵ Husa, 2020, s. 973.

¹²⁶ Petric. 2019, s. 220.

¹²⁷ Tuori, 2000, s. 220–224; Kokko, 2003, s. 8.

2.1.1.5 Kriittisen lainopin suhde kansalaistottelemattomuuteen

Tässä väitöstutkimuksessa esiin nousevista teemoista erityisen mielenkiintoisena voidaan kriittisen lainopin näkökulmasta pitää kansalaistottelemattomuutta. Kuten edellä mainittu kriittisen lainopin piirissä esiintynyt opiskelijoiden hierarkkisten järjestelmien hyväksymiseen kouluttamisen kritisointi hyvin havainnollistaa, kriittisen lainopin historiaa on leimannut yhtenä teemana tottelemista kohtaan esitetty arvostelu. Näkökulmaa on analysoitu kirjallisuudessa esittämällä, kuinka lain tottelemiseen liittyvät näkökulmat voivat olla luonteeltaan joko rakenteellisia tai yksilöön kohdistuvia. Rakenteelliset kysymykset kohdistuvat poliittisten velvoitteiden luonteeseen ilman oletusta, että tällaisia velvoitteita itse asiassa edes olisi olemassa. Yksilöön kohdistuvat kysymykset on puolestaan esitetty liittyvän sen analysointiin, onko olemassa velvoitetta lain kunnioittamiselle.¹²⁸

Niin yksilöön kohdistuvat kuin rakenteelliset näkökulmat tottelemiseen heijastuvat kansalaistottelemiseen sekä siihen kohdistuneessa artikkelissa käsiteltyyn pakkotilaan. Kansalaistottelemattomuutta harjoittavat aktivistit kyseenalaistavat lähtökohteisesti lain rikkomalla tietoisesti lain asettamia velvoitteita ja kyseenalaistaen täten yhteiskunnan rakenteellisia elementtejä. Yksilön näkökulman tarkastelu tuo esiin myös uusia ulottuvuuksia – nimittäin kysymyksen siitä, onko aktivistilla edes velvollisuutta kunnioittaa lakia, joka on hänen edustamansa arvomaailman mukaisesta näkökulmasta tarkasteltuna väärässä. Vastaus tähän kysymykseen on ollut myönteinen Kojjärvi-liikettä koskeneen ennakkotapauksen (1983) jälkeen. Niin oikeuskäytäntö kuin yhteiskunnan arvomaailma saattaa kuitenkin parhaillaan kokea muutoksia. Tästä antaa viitteitä syksyllä 2025 Helsingin käräjäoikeuden antama päätös¹²⁹, jossa aktivistien katsottiin toimineen pakkotilassa aiemmasta oikeuskäytännöstä poiketen.

2.1.2 Demokratiateoriat ja niiden sovellettavuus

Edellä esitellyn kriittisen lainopin lisäksi teoreettisen taustan osina tässä väitöstutkimuksessa toimivat osallistava ja deliberatiivinen eli keskustelevalle demokratiateoria. Nämä eri demokratiateoriat täydentävät paitsi kriittistä lainoppia, myös toisiaan. Osallistamisessa merkittävä rooli on keskusteluyhteyden muodostamisella, ja niinpä teoreettista taustaa valikoitaessa päädyttiin tässä väitöstutkimuksessa hyödyntämään näitä molempia demokratiateorioita. Niitä yhteisesti sovellettaessa voidaan nimittäin pyrkiä muodostamaan kattavampi kuva kansalaisjärjestöjen osallistumisesta ympäristösektorilla – keskusteluyhteyden syntyminen kansalaisyhteiskunnan ja päätöksentekijöiden välille voidaan perustellusti nähdä avaimena niin osallistumisen mahdollistamisessa kuin siinä, että kansalaisjärjestöt voivat tuoda ilmi edustamaansa arvomaailmaa ja tavoitteita.

---

¹²⁸ Soper, 1987, s. 127.

¹²⁹ Saavalainen 24.10.2025.

2.1.2.1 Osallistavan demokratian teoreettiset ulottuvuudet

Osallistava demokratia ja järjestötoiminnan ulottuvuudet

Suomessa ympäristöjärjestöjen osallistumis- ja vaikuttamiskeinot ovat lisääntyneet vasta viimekymmeninä kokien samalla huomattavaa kehitystä: aikaisemmin ympäristöjärjestöjen osallistumiseen ei kiinnitetty yhtä paljon huomiota Suomen ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Vastaavan kaltainen kehityskaari pätee myös osallistavaan demokratiaan, joka on monimutkaistunut järjestötoiminnan kehittyttyä entistä monisävyisemmäksi. Suomessa järjestötoiminnan kehittyminen vasta viime vuosikymmenien aikana on ollut seurausta edustuksellisen demokratian pitkistä perinteistä ja niiden heijastumisesta lainsäädäntöön, sillä päätöksenteko on totuttu ohjaamaan asiantuntijoille, viranomaisille ja luottamushenkilöille. Kuntalaisten ja järjestöjen osallistumisesta ja osallistamisesta on kuitenkin kehoitettu tiedottamaan nykyisin aiempaa enemmän.¹³⁰

Kansalais- ja ympäristöjärjestöjen nykyisen kaltaisten toimintamahdollisuuksien kehityksen alkuna voidaan pitää 1990-luvun loppupuolta. Tuolloin perinteinen edustuksellinen demokratia alkoi täydentyä myös Suomessa osallistavalla demokratialla, jota koskevan teoreettisen viitekehyksen merkittävänä kehittäjänä kirjallisuudessa voidaan pitää *Carole Patemania*, joka on kuvannut osallistumisen olevan kannattavaa ja opettavaa.¹³¹ Aiemmin virallismuotoisessa päätöksentekojärjestelmässä ei koettu olleen tarvetta laaja-alaisemmalle osallistamiselle.¹³² Sittenkin kansalaisten osallistuminen päätöksentekoon on muodostunut välttämättömäksi osaksi demokraattista päätöksentekoa.¹³³

Kansalaisten osallistumista ei voida pitää ilmiönä siltikään aivan yksinkertaisena, vaan siitä on olemassa monia eri muotoja. Kansalaiset voivat joko käynnistää itse toimintaa tai osallistua julkishallinnon käynnistämiin prosesseihin, kuten kaupungin kaavoitukseen. Käynnistämällä itse toimintaa yksilö voi esimerkiksi osallistua erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden ja järjestöjen toimintaan. Yksilön motivaattori on tällaiseen toimintaan monesti yksilön näkökannalta tärkeä: kipinä omaehtoisen toiminnan aloitukseen on usein jokin henkilökohtaiseksi koettu asia tai kysymys, jonka ratkaisemiseksi ihmiset aktivoituvat ja osallistuvat vaikuttamistoimintaan.¹³⁴ Vaikuttamisen kohteiden henkilökohtaisuus tekee vaikuttamis- ja osallistumiskysymyksistä mielenkiintoisen tutkimuskohteen lainsäädännön taustalla oleviin arvoihin keskittyvälle kriittiselle oikeustutkimukselle. Tällaiset henkilökohtaiset aiheet vaikuttavat nimittäin väistämättä myös yksilön arvomaailmaan. Tämän voidaan puolestaan katsoa heijastuvan siihen, millaiseen järjestötoimintaan yksilö ylipäätään osallistuu ja millaisiin kysymyksiin hän haluaa toiminnallaan vaikuttaa – niinpä

---

¹³⁰ Uoti ym., 2022, s. 142.

¹³¹ Mustalahti, Matschoss & Hyle 2015, 397.

¹³² Hokkanen, 2008, s. 23; Ochoa, 2008, s. 7. Osallistumisesta ks. lisää Hämäläinen & Salminen, 2024, s. 204.

¹³³ Rolheiser & Saiz, 2020, s. 34; Dacombe & Parvin, 2021, s. 146.

¹³⁴ Salminen ym., 2021, s. 83.

myös tässä tutkimuksessa esiin nousevat järjestöjen edistämät asiat ja niissä mahdollisesti havaittavat muutokset.

Kansainvälisesti demokratia koki kukoistuksensa teoreettisena ajatuksena 1960- ja 1970-luvuilla. Sen jälkeen teorian merkitys on vähentynyt huomattavasti. Osallistavan demokratiateorian merkittävimpinä vuosikymmeninä sillä oli vaikutuksia muun muassa järjestödiplomatiaan ja ympäristöpolitiikkaan, ja niinpä teoria on osaltaan myös ensimmäisten ympäristöneuvottelujen kehittymisen taustalla.¹³⁵ Tultaessa 1990-luvulle teoria pitkälti syrjäytettiin. Kielteinen suhtautuminen siihen on jatkunut entisestään: 2000-luvulle tultaessa teorian on kirjallisuudessa arvioitu olevan jopa heikko ja taantumuksellinen. Sen on niin ikään arvioitu olevan tuomittu epäonnistumaan.¹³⁶ Osallistavan demokratian teoriaa kohtaan koetussa suhtautumisessa on kuitenkin havaittavissa lievää positiivista kehitystä: kirjallisuudessa esitettiin 2010-luvun alkupuolella arvioita siitä, että teoria olisi voinut tuolloin olla elpymässä. Elpyminen olisi voinut olla merkittävä kehitysprosessi, kun otetaan huomioon teorian merkitys sen tärkeimpinä vuosikymmeninä.¹³⁷

Hyödynnettäessä osallistavaa demokratiaa tässä väitöstutkimuksessa on tiedostettu *Jeffrey Hilmerin*¹³⁸ esittämät arviot osallistavan demokratian mahdollisesta elpymisestä. Elpymistä tukee varsinkin se, että vaikka se on hyödynnettävyytensä osalta jonkin verran katsottu vanhentuneeksi, siinä on edelleen elementtejä, jotka mahdollistavat teorian käyttökelpoisuuden sopivan tutkimusaiheen kohdalla. Iman tällaista elementtejä ei viime vuosikymmenellä julkaistussa kirjallisuudessa olisi ollut edes perusteltua esittää ajatuksia teorian mahdollisesta elvyttämisestä. Tutkimukseni onkin hyvä osoitus osallistavan demokratian mahdollisesta teoreettisesta käyttökelpoisuudesta soveltuvan tutkimustee-man kohdalla – tutkimuksen lopussa analysoidaankin, millaisia piirteitä ympäristöjärjestöjä koskevassa nykylainsäädännössä on havaittavissa osallistavasta sekä deliberatiivisesta demokratiasta.

Kokonaisuudessaan näyttääkin siltä, että osallistavan demokratian piirteitä voidaan yhä soveltaa tutkimukseen. Tämän seurauksena viime aikoina on arvioitu osallistavaa demokratiaa käytettävän entistä enemmän muotoilemaan julkista poliittista päätöksentekoa sekä ratkaisemaan poliittisia haasteita. Hyvänä esimerkkinä on, kuinka osallistavan demokratian merkitys on tiedostettu ympäristökysymysten käsittelyssä jo vuosikymmeniä. Lisäksi teorian tuoreissa arvioinneissa on myös katsottu, ettei osallistavaa demokratiaa tulisi pitää lähtökohtaisesti ongelmallisena.¹³⁹ Kirjallisuudessa on myös arvioitu, että osallistavan demokratian hyödyntämiseen mahdollisesti liittyvät kielteiset elementit tulisi

---

¹³⁵ Pickering, Bäckstrand & Scholsberg, 2020, s. 6 ja Bherer, Dufour & Montambeault, 2016, s. 225.

¹³⁶ Polletta, 2014, s. 82.

¹³⁷ Hokkanen, 2008, s. 23 ja Hilmer, 2010, s. 43–44.

¹³⁸ Hilmer, 2010, s. 43–44.

¹³⁹ Monnery & Wolff, 2023, s. 283, 306.

kenties poistaa poliittisesta päätöksenteosta, ja lisäksi on esitetty myös kannanottoja siitä, miten tämä oikeastaan käytännössä tapahtuisi. Kansainvälisesti yhdestä tällaisesta kielteisistä ilmiöistä on nostettu esitettävien mielipiteiden mahdollinen voimakas puoleellisuus, mikäli julkisesti toteutettaviin kuulemisiin vastaisi anonyymeja tahoja.¹⁴⁰

Katsoisin, että ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen entistä aktiivisempi osallistaminen päätöksentekoon vähentäisi tämän kaltaisia skenaarioita. Järjestöjen esittäessä mielipiteensä on selkeästi tiedossa, mikä taho on mielipiteensä esittänyt, jolloin järjestöllä on suurempi kynnys esittää asiattomia tai muuten kyseenalaisia mielipiteitä. Samalla mielipide ei kuitenkaan ole yhdistettävissä kehenkään yksityiseen henkilöön, jolloin yksilön kynnys yhteiskunnallista päätöksentekoa koskevaan kannanottoon on samalla omiaan madaltumaan. Kirjallisuudessa onkin arvioitu, että heikko-osaisimpien etuja edistäville tahoille olisi tyypillistä suhtautua myönteisemmin monipuolisempaan osallistamiseen julkiseen päätöksentekoon.¹⁴¹ Tämä alun perin sosioekonomisia ryhmiä koskevassa tutkimuksessa esiintynyt näkemys on jokseenkin sovellettavissa myös ympäristöjärjestöihin, sillä niiden tarkoituksena on puolustaa ympäristön ja luonnon etuja tilanteessa, jossa ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaiset globaalit uhat aiheuttavat ongelmia maapallolle ja sen uhkien seurauksena heikossa asemassa olevalle ympäristölle.

Ympäristöjärjestöt osana osallistavaa demokratiaa

Kuten edellä todettiin, osallistavan demokratian merkitys on tiedostettu ympäristöongelmien ratkaisemisen suhteen jo vuosikymmeniä.¹⁴² Teoria onkin heijastunut ympäristödemokratian ja tämän osana myös osallistavan hallinnon kehitykseen.¹⁴³ Tämän väitöstutkimuksen kannalta osallistavaa demokratiaa voidaankin pitää ensiarvoisen tärkeänä, sillä se on merkityksellinen kansainvälisesti ainoan ympäristödemokratiaa tukevan¹⁴⁴ väitöstutkimuksessa käsiteltävän aihepiirin kannalta olennaisen Århusin yleissopimuksen näkökulmasta. Ympäristödemokratialla viitataan tässä yhteydessä yleisön osallistumisoikeuksien vahvistumiseen ympäristöasioissa.¹⁴⁵

Ympäristödemokratian parantaminen lukeutuu yhdeksi menettelyllisten oikeuksien toteuttamiseen liitetyistä tavoitteista: ympäristödemokratian ja ihmisoikeuskysymysten toteuttamisen ja vahvistamisen lisäksi menettelyllisten oikeuksien

---

¹⁴⁰ Hayward, 1995, s. 215 ja Pickering, Bäckstrand & Schlosberg, 2020, s. 2.

¹⁴¹ Gascía-Espín, 2022, s. 1036.

¹⁴² Monnery & Wolff, 2023 s. 306.

¹⁴³ Hayward, 1995, s. 215 ja Pickering, Bäckstrand & Schlosberg, 2020, s. 2.

¹⁴⁴ Environment and Climate Change Canada, 2018, s. 1. Ympäristötiedon saatavuuden turvaamisesta Århusin yleissopimuksessa ks. lisää Dulong de Rosnay & Maxim, 2020, s. 182.

¹⁴⁵ Kumpula, 2008, s. 453.

toteuttamiseen ovat voimakkaasti sidoksissa päätösten sisällöllinen parantaminen sekä yleisön ympäristöä koskevien käsitysten muuttaminen.¹⁴⁶ Niinpä ympäristödemokratiaa voidaan kuvata olennaiseksi tämän tutkimuksen kannalta: siinä korostuvat erityisesti perustuslain 20 §:n mukainen ympäristöperusoikeus, perustuslain 21 §:n takaama oikeusturva sekä muut järjestöjen kannalta merkitykselliset ihmisoikeuskysymykset, joita käsitellään myöhemmin tarkemmin tässä väitöstutkimuksessa. Euroopan unionissa on niin ikään vahva juridinen pohja; sen keskipisteessä on laajemmin tarkasteltuna Århusin yleissopimus, joka on muodostanut jäsenmaissaan toimivien ympäristöjärjestöjen toiminnalle selkeät puitteet, ja joka on edistänyt järjestöjen asemaa myös Euroopan unionin kontekstissa.¹⁴⁷

Kirjallisuudessa ympäristödemokratiasta on tyypillisesti puhuttu viitattaessa osallistumisoikeuksien vahvistumiseen ympäristöön kohdistuvassa päätöksenteossa. Näiden perustelujen luonteessa näkyy vahvasti myös demokratian kehitys: laajojen osallistumisoikeuksien perusteluina on käytetty yleisesti demokratiakäsityksen muutosprosessia, jossa ajatus demokratiasta on muuttunut perinteisestä edustuksellisesta demokratiasta kohti laajempaa ja avoimempaa osallistavaa ja keskustelevaa demokratiaa.¹⁴⁸ Ympäristöjärjestöjen monipuolinen osallistuminen onkin merkityksellisessä roolissa ympäristödemokratian toteutumisen kannalta. Järjestöt edistävät nimellisesti kansalaisten osallistumista ja niillä on täten merkittävä vaikutus paitsi valtion tai sitä pienemmän alueen poliittiseen toimintaan, myös kansalaisten sitouttamiseen yhteisiin asioihin vaikuttavaan päätöksentekoon.¹⁴⁹

Kansalaisjärjestöt osana kansalaisyhteiskuntaa ja yhteiskunnallista päätöksentekoa

Kansalaisyhteiskunta on merkityksellinen sosiaalisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen osallistumisen sekä innovoinnin tila, johon osallistumalla kansalaisilla on mahdollisuus organisoitua heille tärkeisiin asioihin liittyen. Organisoituminen voi olla joko virallista tai epävirallista: Suomessa toimii rekisteröityjen yhdistysten ja säätiöiden kaltaisten oikeushenkilöiden lisäksi myös lukuisia epävirallisia, varsinkin sosiaalisen median kautta toimivia ryhmittymiä. Kansalaisyhteiskunta määritellään tyypillisesti yhdeksi yhteiskunnan kolmesta sektorista yhdessä valtion ja markkinoiden kanssa – tästä on seurannut se, että omaehtoisesti toimiva kansalaisyhteiskunta on määriteltävissä esimerkiksi osaksi perustuslain (731/1999) 2.2 §:n turvaamaa

¹⁴⁶ Kumpula, 2005, s. 213. Ks. myös Mäntylä, 2010, s. 37.

¹⁴⁷ Euroopan komissio, 26.6.2024; Mäntylä, 2010, s. 116.

¹⁴⁸ Kumpula, 2008, s. 453 ja Taina, 2019, s. 34–35.

¹⁴⁹ Parola, 2013a, s. 25.

kansanvaltaa. Kansanvaltaan sisältyy nimenomaisesti yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.¹⁵⁰

Osallistavan demokratiateorian toteuttamiskelpoisuuden kannalta kansalaisjärjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan sujuva toiminta on merkityksellinen ilmiö: demokratian ydin on integroida eri intressiryhmiä poliittiseen ja hallinnolliseen päätöksentekoon.¹⁵¹ Monissa tapauksissa kansalaisjärjestöjen osallistumisen turvaaminen onkin avainasemassa: tällä tavoin mahdollistetaan monissa tilanteissa olennaisessa roolissa oleva yhdistysten aktiivisuus. Samalla niiden integroiminen osaksi yhteiskuntaa edistää myös deliberatiivisen demokratian toteutumista. Kun ympäristöjärjestöt ja muut kansalaisjärjestöt nähdään laajasti vakiintuneina yhteiskunnan jäseninä, voidaan niillä katsoa tällöin olevan myös suurempi todennäköisyys osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Eri intressiryhmien integroimisen tukeminen päätöksentekoon vähentää alueellisella ja paikallisella päätöksenteon tasolla mahdollisesti esiintyviä haasteita, jotka liittyvät järjestöjen toimintaan. Lisäksi integroinnilla on myös muita hyviä puolia, sillä se edesauttaa ympäristöjärjestöjen ja viranomaisten välistä yhteistyötä ja edistää täten ympäristön-, terveyden- ja luonnonsuojelun tavoitteiden toteuttamista.¹⁵²

Kansalaisjärjestöt ovatkin merkittävä osa toimivaa kansalaisyhteiskuntaa. Ne ovat toiminnassaan julkisista ja yksityisistä tahoista riippumattomia toimijoita, joiden tarkoituksena on kiinnittää huomiota yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Kansalaisjärjestöjä voidaankin täten pitää esimerkkinä niin sanotusta kolmannesta sektorista, johon lukeutuvat erityisesti vapaaehtoistoiminta, muu kansalaisyhteiskunta sekä markkinoiden ja julkishallinnon ulkopuolella tapahtuva palveluntuotanto.¹⁵³ Kokonaisuudessaan kansalaisjärjestöt ovat hyvin monipuolinen joukko toimijoita: järjestöjen toiminta voi keskittyä tässä väitöstutkimuksessa käsiteltävien ympäristöjärjestöjen lisäksi esimerkiksi erinäisiin kuluttajien oikeuksiin tai ihmisoikeuksiin. Yhdessä nämä erilaiset kansalaisjärjestöt ovat mukana kehittämässä yhteiskuntaa – tietyn intressipiirin tai -ryhmän etujen sijaan ne keskittyvät toiminnallaan edistämään yhteistä hyvää ja kollektiivisia arvoja, joita yhteiskunnassa pidetään laajalti hyväksytyinä ja arvossa.¹⁵⁴

---

¹⁵⁰ Seppo, 2013, s. 5 ja Mutanen, 2023, s. 1093.

¹⁵¹ Christiansen & Rommetvedt, 1999, s. 215 ja Lisi, 2024, s. 162 Samalla integroiminen tukee myös deliberatiivisen demokratian toteutumista: kun ympäristöjärjestöt ja muut kansalaisjärjestöt ovat vakiintuneita yhteiskunnan jäseniä, on niillä myös suurempi todennäköisyys kyetä osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun.

¹⁵² Häikiö 2006, s. 51.

¹⁵³ Muukkonen, 2012, s. 63.

¹⁵⁴ Kajala, 2020, s. 215 ja Mäntylä, 2011, s. 54.

Kansalaisyhteiskunnan kontekstissa järjestöjen merkitys korostuu erityisesti kommunikaation eri muotojen ja niihin osallistumisen näkökulmasta.¹⁵⁵ Aiemmin kirjallisuudessa on nostettu esiin termi ”kansalaisyhteiskunnan oikeus”¹⁵⁶, jolla pyritään turvaamaan mahdollisimman laajassa mittakaavassa ja moniäänisesti käytävä keskustelu yhteiskunnassa siten, että kaikille turvataan vastaavat oikeudet. Tässä tehtävässä kansalaisjärjestöt ovat olennaisessa asemassa: kaikilla ihmisillä on mahdollisuus osallistua niiden toimintaan ja pyrkiä tällä tavoin vaikuttamaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Kansalaisyhteiskunnan oikeus toteuttaa osaltaan myös osallistavaan demokratiaan olennaisesti kuuluvaa ympäristöoikeudenmukaisuutta – ympäristöasioihin liittyviä tasa-arvokysymyksiä¹⁵⁷ – ja merkityksellistä osallistumista.

Lopuksi todettakoon, että kansalaisyhteiskuntaan liittyvät kysymykset heijastuvat vahvasti myös tämän väitöstutkimuksen käsittelemään tematiikkaan. Ihmisoikeustilanteen kehitys on hyvä esimerkki siitä, miten yhteiskunnallisen tilanteen on mahdollista kehittyä järjestöjen osallistumisen ja niiden kanssa käytävän vuoropuhelun turvin. Yhteiskunnallinen kehitys on usein kuitenkin seurausta nimenomaan kansalaisyhteiskunnan esittämään kritiikkiin vastaamisesta.¹⁵⁸ Kritiikistä seuraava muutos on mahdollista kuitenkin vain, mikäli osallistuminen on todellista ja viranomaiset tiedostavat kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ajatukset ja käyttävät niitä hyödyksi korjatakseen lainsäädäntöä tai muuta yhteiskunnallisen päätöksenteon kohteena ollutta ongelmaa.

Osallistavan demokratian suhde kansalaistottelemattomuuteen

Arvioitaessa kansalaisjärjestöjen vaikuttamista ympäristökysymyksissä kansalaistottelemattomuuden hyödyntäminen on otettava huomioon omana erillisenä kysymyksenään. Sen avulla tapahtuva vaikuttaminen poikkeaa nimittäin luonteeltaan virallisten vaikuttamisen keinojen käyttämisestä. Kansalaistottelemattomuudella pyritään vastustamaan järjestelmää ja tiettyjä poliittisia toimenpiteitä, mutta se pyrkii kuitenkin hyvin harvoin kyseenalaistamaan vallan perusrakenteita.¹⁵⁹ Siksi sen voidaan katsoa olevan osittain ristiriidassa tässä tutkimuksessa hyödynnettävän kriittisen lainopin kanssa, joka nimenomaisesti kyseenalaistaa yhteiskunnan valtarakenteita ja objektiivisuutta.

---

¹⁵⁵ Boje, 2021, s. 9.

¹⁵⁶ Muukkonen, 2012, s. 68.

¹⁵⁷ Lyytimäki ym., 2023, s. 133.

¹⁵⁸ Nuotio, 2023, s. 1156.

¹⁵⁹ Boje, 2021, s. 19 ja Kajala, 2020, s. 215.

Arvioitaessa kansalaistottelemattomuutta osallistavan demokratian näkökulmasta esiin nousevat puolestaan *Habermasin* ja *Rawlsin* kansalaistottelemattomuutta koskevat määritelmät. Habermasin näkemyksen mukaan kansalaistottelemattomuutta tuli pitää lähinnä osana yhteiskunnan demokraattisuuden arviointia, kun taas Rawlsin näkemyksessä on demokraattisen kansalaisuuden edistämisen sijaan perustuslaillisen demokratian liberaaliuden arvioinnista.¹⁶⁰

Osallistavan demokratiateorian sovellettavuuden arvioinnin kannalta Habermasin ja Rawlsin näkemyksissä on merkittäviä eroja liittyen kysymyksiin erilaisista toisinajattelun muodoista. Habermas painotti Rawlsia selkeästi enemmän kansalaistottelemattomuuden merkitystä valtion vastustuksen edistäjänä ja salli kansalaistottelemattomuudella edistettävän demokraattista kansalaisuutta. Habermasin näkökulma onkin täten yhdistettävissä kriittisen lainopin ajatuksiin yhteiskunnan kyseenalaistamisesta. Rawls oli puolestaan Habermasia liberaalidemokraattisempi asettaen Habermasin tulkinnan enemmän osaksi radikaalin demokratian perinnettä. Liberaali näkemys keskittyy laajan autonomian alueen saavuttamiseen oikeuksien ja vapauden avulla, kun taas radikaalimpaan demokraattiseen näkemykseen kuuluvat enemmän kysymykset osallistavasta demokratiasta.¹⁶¹

Kansalaistottelemattomuuden idean analyysin kannalta on olennaista tiedostaa, ettei sitä voida kuitenkaan lähtökohtaisesti pitää radikaalina. Tämä on seurausta siitä, että siinä lakia rikotaan hyvän tarkoituksen vuoksi ja väkivaltaa minimoiden pyrkien samalla muutoksen aikaansaamiseen sekä lainsäädännössä että politiikassa.¹⁶² Oikeuskirjallisuudessa esitettyä näkemystä, jonka mukaan kansalaistottelemattomuus on julkiseen keskusteluun tarkoitettu puheenvuoro, jolla riitautetaan tiettyjen oikeusnormien legitimiisyys¹⁶³, voidaan pitää merkityksellisenä niin osallistavan demokratian kuin luvussa 2.1.2.3 käsiteltävän deliberatiivisen eli keskusteleavan demokratian kannalta. Näkemyksen perusteella kansalaistottelemattomuutta harjoittavat kansalaisjärjestöt osallistuvat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tuomalla lakia rikkomalla esiin keskusteluun päätöksentekoa koskevan mielipiteensä. Tätä näkökulmaa on pyritty perustelemaan esimerkiksi sillä, että jopa äänestävät ja täten demokraattiseen ja lailliseen vaikuttamiseen uskovat ihmiset voivat uskoa kansalaistottelemattomuuden olevan jopa pakollinen keino tyytymättömyyden ilmaisemiseksi asioihin, joihin vaaleilla valitus edustajat tai muut kansalaiset eivät syystä tai toisesta muuten kiinnittäisi huomiota.¹⁶⁴

---

¹⁶⁰ Leppänen, 2016, s. 37.

¹⁶¹ Leppänen, 2016, s. 37.

¹⁶² Bedau, 1991, s. 1. ja Konttinen & Peltokoski, 2004, s. 137–138.

¹⁶³ Karhu, 2004, s. 68.

¹⁶⁴ Bamford, 2023, s. 65–66 ja Ruppel & Houston, 2023, s. 125.

Kansalaistottelemattomuuden esiintyessä ilmiönä myös demokraattisissa yhteiskunnissa nousee esiin kysymyksiä ilmiön suhteesta osallistavaan demokratiaan ja sen toteutumiseen. Esille voidaan tässä kohtaa nostaa kirjallisuudessa esiintynyt mielenkiintoinen näkemys, jonka mukaan kansalaistottelemattomuus mahdollistaisi osallistavan demokratian markkinoimisen yhteiskunnassa. Näkemys pohjaa siihen, että harjoittamalla kansalaistottelemattomuutta kansalaisilla on mahdollisuus tuoda esiin toimintansa itsenäisyys vakavissa päätöksissä ja painottaa samalla omia arvojaan. Niinpä kansalaistottelemattomuutta onkin kirjallisuudessa pidetty arvokkaana toisinajattelun muotona demokratian osallistavien perusteiden elvyttämisen kannalta – on katsottu, että kansalaistottelemattomuus on ilmiönä omiaan uudistamaan osallistavan sekä edustuksellisen demokratian peruseräitä ja parantamaan julkisen päätöksenteon luotettavuutta.¹⁶⁵

2.1.2.2 Osallistavan demokratian oikeudelliset ulottuvuudet

Osallistavan demokratian oikeudelliset ulottuvuudet heijastuvat käytäntöön deregulaation eli sääntelyn poiston ja edellä tässä väitöstutkimuksessa käsiteltyjen joustavien normien keinoin. Osallistamisen lisäämisessä sekä deregulaatiota että joustavia normeja voidaan pitää merkityksellisinä: oikein käytettynä ne vähentävät byrokraatia tehden osallistumisesta joustavampaa. Tämä kuitenkin edellyttää, että deregulaatiota ei harjoiteta liiaksi – mikäli sääntely poistettaisiin kokonaan, ei ympäristöjärjestöjen kaltaisilla intressiryhmillä olisi välttämättä mahdollisuutta ilmaista mielipidettä.

Niinpä tarkoituksenmukainen osallistava demokratia tarkoittaakin sääntelyn kohtuullista purkamista sekä jäljelle jäävän sääntelyn uudistamista entistä joustavampaan suuntaan. Osallistavan demokratian oikeudellisia ulottuvuuksia tarkasteltaessa on lisäksi aiheellista kiinnittää huomiota erilaisten oikeuksien, kuten tässä väitöstutkimuksessa esiin nousevien tiedonsaantioikeuden (Århusin yleissopimuksen I pilari), osallistumisoikeuden (II pilari) ja sananvapaus- ja kokoontumisoikeuden (EIS 10 ja 11 artikla), toteutumiseen.¹⁶⁶ Jotta kansalaisyhteiskunta voisi tehokkaasti ilmaista mielipiteensä ja osallistua demokraattiseen päätöksentekoon, on näiden kaltaisten poliittisten ja kansalaisoikeuksien oltava turvattu ja toteuduttava yhteiskunnassa.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Ezedike, 2019, s. 94.

¹⁶⁶ Ks. Post, 2011. Yhteistoiminnallisuudesta lisää ympäristöasioissa varsinkin suunnittelun näkökulmasta ks. Heinilä, Pölönen & Belinskij 2021, s. 101. Kirjoittajat toteavat, kuinka maankäytön suunnittelulla ja YVA-menettelyllä on samanlainen teoreettinen tausta muun muassa deliberatiivisessä demokratiassa.

¹⁶⁷ Euroopan parlamentti, 2023, s. 7.

Deregulaatiota koskenut keskustelu ja sen mukaiset hankkeet alkoivat 1980-luvulla Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, joista deregulaatio levisi 1990-luvun alkupuolella muualle kehittyneeseen maailmaan. Leviämistä ei voida kuitenkaan pitää erityisen merkittävänä, sillä deregulaatiokehitystä kohtaan koettu kiinnostus oli tosin tuolloin jo menettänyt merkitystään.¹⁶⁸ Deregulaatiossa on pyritty kiinnittämään huomiota erityisesti sääntelytaakkaan ja sääntelyn sujuvoittamiseen.¹⁶⁹ Tämän keskustelun käynnistyminen on johtanut myöhemmin kehitykseen, jossa tarkoin säädellystä ja byrokraattisesta prosessista on siirrytty entistä enemmän osallisuuden ihanteeseen, jossa yksilö voi kokea kuuluvansa yhteisöön ja yhteiskuntaan.¹⁷⁰ Tämä saa osaltaan aikaan myös sen, että yksilö voi vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin: osallistumiseen kohdistuvan sääntelyn ollessa joustavaa ja vähäisempää on järjestöillä ja yksilöillä paremmat mahdollisuudet osallistumiseen ja mielipiteensä ilmaisemiseen osallistumisen keinojen ollessa vähemmän säänneltyjä.¹⁷¹

Vaikka osallistavan demokratian periaatteita voidaan pitää melko ”ylevinä”, esiintyy niiden toteutumisessa kuitenkin eri valtioiden perustuslaeissa edelleen jonkin verran vaihtelevuutta sen osalta, missä määrin tavoite osallistavasta demokratiasta oikeastaan on kirjattu lainsäädäntöön.¹⁷² Lainsäädännössä esiintyvä vaihtelevuus tulee tiedostaa osallistavien demokratioiden joutuessa yhä enenevässä määrin ottamaan huomioon ympäristönsuojelun ja ilmaston lämpenemisen kaltaisia globaaleja haasteita.¹⁷³

Lopuksi todettakoon, että niin deregulaatio kuin normien joustavuus edistävät väistämättä yhteiskunnan tuomarivaltioistumista. Tuomarivaltioistumisella tarkoitetaan ilmiötä, jossa tuomarien päätäntävaltaan jää entistä suurempi määrä kysymyksiä, kun lainsäädäntö ei tarjoa entisen kaltaisesti niihin selkeitä vastauksia. Niinpä tuomioistuimet ikään kuin luovat oikeutta järjestelmäämme, jonka on perinteisesti pitänyt perustua lainsäätäjän oikeutta luovaan vaikutukseen.¹⁷⁴ Ympäristöjärjestöjen ja muiden sidosryhmien osalta tuomarivaltioistuminen tarkoittaa käytännössä sitä, että tuomioistuimille jää lainsäädännön ”väljentyessä” enemmän päätäntämahdollisuuksia sen suhteen, missä tilanteissa ja missä mittakaavassa järjestöillä on mahdollisuus valittaa ympäristöasioissa tuomioistuimeen ja ilmaista mielipiteensä oikeudenkäyntien käsittelyn aikana.

---

¹⁶⁸ Tala, 2012, s. 136.

¹⁶⁹ Kauppila, Kautto & Römpötti, 2019, s. 264.

¹⁷⁰ Merriman, 2020, s. 220.

¹⁷¹ Sihvo ym., 2018, s. 10.

¹⁷² Bagchi & Raghuvanshi, 2024, s. 20.

¹⁷³ Ochoa, 2008, s. 12.

¹⁷⁴ Mäntylä, 2010, s. 270.

2.1.2.3 Deliberatiivisen demokratiateorian sovellettavuus

Ympäristöhallinto voidaan kaikkein laajimmillaan tulkita joukoksi yhteiskunnallisia ja poliittisia prosesseja, joilla pyritään ohjailemaan ihmisten luontoon ja ympäristöön kohdistuvaa toimintaa. Tällainen ohjailu sisältää monipuolisesti erilaisia päätöksenteon muotoja, virallisten ja epävirallisten instituutioiden muodostamista sekä keskustelua erilaisten toimijoiden välillä.¹⁷⁵ Juuri näiden keskustelevien elementtien vuoksi tässä väitöstutkimuksessa nousee edellä esitellyn osallistavan demokratian lisäksi tärkeäksi teoreettiseksi näkökulmaksi myös deliberatiivinen, eli keskusteleva demokratia: sen avulla voidaan pyrkiä ymmärtämään myös ympäristö- ja ilmastohallintoa.¹⁷⁶

Deliberatiivinen demokratiateoria on kasvattanut merkitystään viime vuosikymmenien aikana. Se sai alkunsa 1980-luvulla ja muodostui 1990-luvun lopulla demokratiateoreettisen keskustelun kulmakiveksi demokratiateorian tutkimuksessa tapahtuneen keskustelevan muutoksen seurauksena.¹⁷⁷ Tämän varsinkin eettisiin ja sosiaalisiin arvoihin panostavan teorian määritteli alun perin *Joshua Cohen*, jonka näkemyksen mukaan asioista päättämisen ytimessä on nimenomaan keskustelu, jonka lisäksi kirjallisuudessa on korostettu myös yhteisymmärryksen löytämisen merkitystä. Niinpä teorian mukaista päätöksentekoa harjoitettaessa keskiössä on yhdessä julkisesti ja tasa-arvoisesti sekä harkiten käytävä keskustelu.¹⁷⁸ Keskustelussa pyritään tasapainottamaan eri osapuolten intressejä ja löytämään niiden perusteella paras mahdollinen ratkaisu.¹⁷⁹

Oikeustieteen piirissä keskustelevan demokratian tutkimus on ollut toistaiseksi melko harvinaista. Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt myös pieniä epätarkkuuksia: terminologisesti on edellä esiteltyä osallistavaa demokratiaa jopa kutsuttu tutkimuksessa virheellisesti deliberatiiviseksi demokratiaksi.¹⁸⁰ Teoria ei ole edelleenkaan täysin yksiselitteinen, vaikka se on säilyttänyt asemansa demokratiateoreettisessa keskustelussa 2000-luvulla. Tutkimuskirjallisuuden näkemykset koskien deliberatiivista demokratiaa ovat varsin monimuotoisia.¹⁸¹ Kiinnostuksen puute deliberatiivisen demokratiateorian ja oikeustieteen tutkimuksen kesken on ollut lisäksi luonteeltaan melko vastavuoroista – deliberatiiviseen demokratiaan

---

¹⁷⁵ Rodela, Udovc & Boström, 2017, s. 2. Deliberatiivisesta demokratiasta ympäristökysymyksissä ks. lisää Smith, 2003 ja Pellizzoni, 2010.

¹⁷⁶ Samuelsson, 2016, s. 1 ja Dryzek & Niemeyer, 2019.

¹⁷⁷ Chambers, 2003, s. 307 ja Carson & Elstub, 2019, s. 1.

¹⁷⁸ Cohen, 1989, s. 17; Pettit, 2017, s. 728. Deliberatiivisen teorian arvopohjaisuudesta ks. lisää Richardson & Razzaque, 2005, s. 172.

¹⁷⁹ Brand, Blok & Verweij, 2019, s. 6, 9 ja Kotilainen, Peltonen & Sairinen, 2021, s. 22.

¹⁸⁰ Pauku & Markus, 2021, s. 345.

¹⁸¹ Vuorela, Keinänen & Lehtoviita, 2015, s. 261; Ercan & Dryzek, 2015, s. 241 ja Pimbert & Wakeford, 2001, s. 23.

perehtyneet tutkijat eivät ole aina tunnustaneet lainsäädännön laajempaa vaikutusta teorian toteutumiseen. Tämä on vaikuttanut siihen, että suurin osa deliberatiivisen demokratian sovellutuksista onkin toistaiseksi sisältänyt syvällisen oikeudellisen tutkimuksen sijaan vain lainsäädännön merkityksen melko yleistasoista ymmärrystä.¹⁸²

Deliberatiivisessa demokratiassa keskiössä olevan *keskustelun* käsitteen voidaan tulkita laajasti tarkoittavan melkeinpä kaikenlaista ihmisten välistä kommunikointia, jota käydään erimielisyyksiä sisältävässä tilanteessa.¹⁸³ Keskustelun onnistumisen edellytyksenä on, että siinä ovat edustettuina tasapuolisesti kaikki tapaukseen liittyvät sidosryhmät. Niinpä myös erilaisia yhteiskunnan vähemmän edustettuja ryhmiä tulee kuunnella, mikäli päätöksentekotilanteissa pyritään keskustelemaan demokratian ihanteen saavuttamiseen.¹⁸⁴ Keskustelun tulee onnistuakseen olla mahdollisimman inklusiivista ja kunnioittavaa, sillä tällä tavoin on mahdollista edistää pitkäaikaisen ja yhteisten intressien toteutumista.¹⁸⁵ Deliberatiivisen demokratian entistä tehokkaammaksi toteuttamiseksi tarvitaan myös kommunikoinnin parantamista sekä tiedonvälitystä; sen turvin keskusteluun osallistuvat tahot voivat monipuolisemmin analysoida kyseenalaista aihepiiriä ja muodostaa täten perustellut mielipiteensä.¹⁸⁶

Keskustelun käsitteen lisäksi väitöstutkimuksen aihepiirin kannalta olennaista kansalaistottelemattomuutta arvioitaessa deliberatiivisen demokratian näkökulmasta esiin nousee väistämättä myös ilmiö, jota *Nancy Fraser* (1990) on kutsunut nimellä *subaltern counterpublics* – alisteinen vastajulkisuus. Fraserin mukaan historia on osoittanut, että alistetut sosiaaliset ryhmät, kuten naiset, työläiset, rodullistetut kansat tai homoseksuaalit, ovat toistuvasti löytäneet etuja vaihtoehtoisten julkisten keskustelujen luomisesta.¹⁸⁷ Pohdittaessa Fraserin näkemystä ympäristöjärjestöjen ja kansalaistottelemattomuuden kontekstissa on teoriasta havaittavissa tiettyjä yhtäläisyyksiä niin ympäristöjärjestöjen harjoittamaan kansalaistottelemattomuuteen kuin myös deliberatiiviseen demokratiateoriaan, sillä varsinkin rekisteröitymättömät ympäristöliikkeet ovat perinteisesti olleet monissa tilanteissa heikommassa asemassa tuomaan ääntään kuuluviin. Tämä on omiaan aiheuttamaan sen, että ne ovat alkaneet käyttää hyödyksi lain rikkomisen aiheuttamaa julkista keskustelua.

Lopuksi todettakoon, että huolimatta lainsäädännön vajavaisesta analysoinnista deliberatiivista demokratiateoriaa edustavassa tutkimuksessa lainsäädännössä on

---

¹⁸² Levy & Orr, 2016, s. 4–6.

¹⁸³ Bächtiger, Dryzek, Mansbridge & Warren, 2007, s. 486.

¹⁸⁴ Ks. Gherghina, Mokre & Mişcoiu, 2021.

¹⁸⁵ Carcasson & Sprain, 2010, s. 89 ja Pickering, Bäckstrand & Schlosberg, 2020, s. 2.

¹⁸⁶ Kyllönen, 2006, s. 605.

¹⁸⁷ Fraser, 1990, s. 67.

havaittavissa monia keskustelevia aspekteja. Niiden vuoksi deliberatiivinen demokratia valikoitiin toiseksi tämän väitöstutkimuksen taustateoriaksi – kun ympäristöjärjestöjä osallistetaan monipuolisesti päätöksentekoon, voi niiden ja viranomaisten välille muodostua toimiva keskusteluyhteys, joka voi johtaa ideaaliratkaisuun keskustelun kohteena olevasta asiasta. Deliberatiivisen demokratian käyttäminen tutkimuksen taustateoriana edellyttää kuitenkin tiettyjen seikkojen tiedostamista. Keskusteluyhteyden toimivuudessa on pitkälti kysymys keskustelun eri osapuolten subjektiivisesta kokemuksesta, jonka arvioiminen oikeustieteellisessä tutkimuksessa olisi haasteellista. Niinpä tutkimuksessa pyritäänkin arvioimaan, onko deliberatiivisen demokratian toteutumista ylipäätään mahdollista arvioida Suomessa ympäristöjärjestöjen kohdalla. Tutkimuksessa ei täten pyritä varsinaisesti arvioimaan, toteutuuko deliberatiivinen demokratia järjestöjen kohdalla, vaan onko sen arvioiminen ylipäätään mahdollista. Tämän lisäksi kiinnitetään huomiota siihen, nouseeko tutkimusaineistosta esiin aihepiirejä, jotka osoittaisivat viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen välisessä keskusteluyhteydessä esiintyvän kehitystarpeita.

2.1.2.4 Deliberatiivinen demokratia osana tieteidenvälistä keskustelua

Deliberatiivisen demokratiateorian merkitys ei ole toistaiseksi noussut erityisen suureksi oikeustieteellisessä tutkimuksessa. Sen jälkeen, kun teoria nousi esiin ympäristöpoliittisessa ja muussa yhteiskunnallisessa tutkimuksessa 1990-luvun alkupuolella, on kansallisessa lainsäädännössä tapahtunut kuitenkin muutoksia, jotka puhuvat teorian sovellettavuuden puolesta myös oikeustieteellisessä tutkimuksessa.

Merkittäviä muutoksia on ollut lukuisia: vuonna 1995 tapahtunut perusoikeusuudistus osallistumista tukevine säännöksineen, ympäristöoikeudessa tapahtuneet uudistukset, jotka ovat pohjautuneet muun muassa perusoikeusuudistukseen, ja MRL:n selkeän ”deliberatiivishenkisen” sääntelymalli ovat kaikki olleet osaltaan lisäämässä yhteiskunnan eri toimijoiden keskustelun lisääntymisen mahdollisuuksia.

Oikeudellisen tutkimuksen kannalta deliberatiivisen demokratiateorian merkityksen tekee mielenkiintoiseksi se, että vaikka teoriaa on toistaiseksi hyödynnetty vain vähän oikeustieteessä, nämä lainsäädännön muutokset saavat ympäristöjärjestöjen roolin ja deliberatiivisen demokratian linkittymään useiden eri oikeudenalojen muutokseen. Ympäristöjärjestöjen osallistumisen tutkimus on aiheena lähtökohtaisesti ympäristöoikeudellinen, mutta sisältää perusoikeudellisten näkökulmiensa seurauksena valtiosääntöoikeudellisia elementtejä. Hallinnosta hallintaan siirtyvä kehitys (*government to governance*) puolestaan sitoo tutkimuksen ympäristöoikeuden ja valtiosääntöoikeuden lisäksi hallinto-oikeuteen. Kuten tutkimuksessa aiemmin todettiin, on tämä kehitys ollut leimallista toistaiseksi pääasiassa vain hallinnon

muutoskehitykselle oikeusvaltioperinteen aiheutettua haasteita laajamittaisemman muutoskehityksen tapahtumiselle lainsäädännön tasolla.

Voidaankin pitää yllättävänä, että aihepiirin liittyessä selkeästi kolmeen eri oikeudenalaan ei deliberatiivista demokratiaa ole kuitenkaan hyödynnetty oikeustieteessä erityisemmin. Teoriaa on sovellettu toistaiseksi pääasiassa yhteiskuntatieteissä – kuitenkin, kuten lukuisat oikeusteoreetikot ovat analysoineet, on oikeus kuitenkin aina osa yhteiskuntaa, ja niinpä yhteiskunta- ja oikeusteoreettisten teorioiden soisi-kin keskustelemaan enemmän keskenään. Vaikka tällä hetkellä deliberatiivinen demokratia on enemmän sovellettavissa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tai esim. tutkittaessa hallinnosta hallintaan siirtymistä oikeudellisesta näkökulmasta, tarjoaa se tärkeitä elementtejä oikeudellisen ja hallinnollisen päätöksentekoprosessin aikana käytävän sidosryhmien keskustelun analysoimiseen, kuten alueidenkäyttölainsäädäntö hyvin osoittaa.

2.1.2.5 Deliberatiivisen demokratian kritiikki

Deliberatiivisen demokratian sovellettavuutta tämän väitöstutkimuksen aihepiirissä analysoitaessa on tarkasteltava myös siihen kirjallisuudessa kohdistetun kritiikin suhdetta sekä ympäristöjärjestöjen rooliin että kriittiseen lainoppiin.

Teorian kritiikissä esiin nousee varsinkin agonistinen suuntaus, jonka keskuudessa esitettiin 1900-luvun lopussa kritiikkiä siitä, kuinka yhteiskuntatieteet ja oikeustiede muiden mukana jättävät valta-asetelmat ja vastakkainasettelut huomiotta. Agonistinen malli on liitetty varsinkin oikeustieteellisessä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle jääneeseen belgialaiseen politiikan teoreetikko *Chantal Mouffeen*: hän lähtee ajattelussaan siitä, että konsensuksen asemasta tulisi suojata kiistelyä ja demokratiaan olennaisesti kuuluvaa vastakohtaisuutta. Kaikessa lähtökohtana on poliittisuus, joka johtaa kiistoihin.¹⁸⁸

Mouffen kriittinen suhtautuminen konsensukseen on keskittynyt varsinkin *Jürgen Habermasin* julkisuusteoriaan liitettyyn konsensushakuisuuteen¹⁸⁹, jonka on oikeuskirjallisuudessa väitetty jopa edistäneen ääriliikkeiden nousua. Mouffe on perustellut tähän kohdistuvaa näkemystään erityisesti moniarvoisuudella ja monitulkintaisuudella, jotka muodostavat mahdollisuuden eri mieltä olemiseen, mutta samalla Mouffen näkökulmaan kuuluvat kuitenkin myös kansalaisvelvollisuudet ja kansalaishyveet.¹⁹⁰ Habermas itsekään ei sinänsä kiistänyt ristiriitojen ja konfliktien

---

¹⁸⁸ Neuvonen, 2018, s. 11; Neuvonen, 2019, s. 993. Ks. myös Mouffe, 2000, s. 21.

¹⁸⁹ Mouffe, 2000, s. 46.

¹⁹⁰ Neuvonen, 2015, s. 10.

hyödyllisyyttä, mutta *John Rawlsin* tavoin hän uskoi, että olisi mahdollista löytää yhteneväinen argumentti ja täten neutralisoida ristiriidat.¹⁹¹

Ympäristöjärjestöjen toiminnan kontekstissa Mouffen näkemykset deliberatiiviseen demokratiaan liittyvästä konsensushakuisuudesta muodostavat mielenkiintoisen ristiriidan suhteessa kriittiseen lainoppiin. Deliberatiivisen demokratian ja kriittisen lainopin voitaisiin oikeastaan katsoa ikään kuin sotivan keskenään ja aiheuttavan tilanteen, jossa molempia ei voitaisi soveltaa yhtäaikaisesti täysimääräisessä mittakaavassa: deliberatiivisen demokratian elementeistä keskusteluun pyrkiminen mahdollistaa sinänsä yhteiskunnan heikoimpien osapuolienkin äänen kuulemisen, mutta konsensukseen pyrkiminen puolestaan estäisi Mouffen kuvaamalla tavalla erimielisyyden. Ympäristöjärjestöjen toiminnassaan noudattama arvomaailma voi poiketa voimakkaastikin esimerkiksi toiminnanharjoittajien tai viranomaisten edustamista arvoista, ja koska järjestöjen toiminta pohjaa usein vapaaehtoisuuteen ollen näin lähtökohtaisesti heikompaa kuin muilla sidosryhmillä, on merkityksellistä, että myös niiden osallistuminen pyritään turvaamaan. Eriävät arvomaailmat kuitenkin estävät monesti sen, että järjestöt voisivat päästä konsensukseen muiden sidosryhmien kanssa.

Kun samalla otetaan huomioon, että järjestöjen lähtökohtaisena tehtävänä on kriittisen lainopin kuvaama yhteiskunnan rakenteiden kyseenalaistaminen, voidaan asettaa kyseenalaiseksi, onko järjestöillä mahdollisuutta toteuttaa tehtäväänsä, mikäli keskustelun lopputuloksena tähdätään ehdottomasti konsensukseen. Habermasin edustamaa näkemystä ei voitaisi pitää toimivana ympäristöjärjestöjen osalta, sillä järjestöt pyrkivät lähtökohtaisesti erilaisiin tavoitteisiin muiden sidosryhmien kanssa, ja näin ollen yhteneväisten argumenttien etsimisen sijaan tässä kohtaa voitaisiinkin kannattaa Mouffen ajatuksia. Sen sijaan, että järjestöt ja muut sidosryhmät pyrkisivät toistensa kanssa yhteisymmärrykseen, sidosryhmien välistä keskustelua voisivat palvella enemmän juuri vastakohtien, moniarvoisuuden ja kiistojen kaltaiset ilmiöt: tällä tavoin ympäristöjärjestöt ja muut sidosryhmät voisivat paremmin tuoda esiin toisistaan poikkeavia näkökulmia. Ihanteena voidaankin pitää tilannetta, jotta Mouffe on kuvannut termillä *conflictual consensus* – ristiriitainen konsensus – sillä silloin tilanne ei neutralisoituisi Habermasin kuvaamalla tavalla, vaan siinä säilyisivät myös ristiriidat.¹⁹²

Kokonaisuus katsoen voidaankin arvioida, että deliberatiivisen demokratian tavoitteet palvelevat järjestöjen pyrkimyksiä vain niiltä osin kuin teoria pyrkii edistämään päätöksentekoprosesseissa käytävää keskustelua. Lisäksi tässä keskustelussa tulee huomioida se, että järjestöt ovat loppupeleissä vain ”sidosryhmä muiden joukossa”.

---

¹⁹¹ Boonen, 2020, s. 533.

¹⁹² Thomasson, 2022, virtuaaliversio.

Tämä saa väistämättä aikaan sen, että eri sidosryhmillä on toisistaan hyvin poikkeavat mielipiteet, ja niinpä laajasti tulkittuun deliberatiiviseen demokratiaan lukeutuvan konsensukseen pyrkimistä kritisoitaneen luonnollisesti näistä lähtökohdista tarkasteltuna.

2.2 Oikeudellinen viitekehys

Seuraavassa esitellään, millaiseen oikeudelliseen viitekehukseen järjestöjen osallistumis- ja valitusoikeudet pohjautuvat. Myöhemmin tutkimuksen tulososiossa analysoidaan, miten sääntely on muuttunut. Tässä viitekehysluvussa esitellään ensin aihepiiriin sidoksissa olevat kansainväliset sopimukset (Århusin yleissopimus ja Faron yleissopimus), minkä jälkeen tarkastellaan Euroopan ihmisoikeussopimusta ja EIT:n oikeuskäytäntöä sekä myös Suomen perustuslaista (731/1999) järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksiin liittyviä pykäläiä. Euroopan unionin sääntelyä ei tässä osiossa käsitellä, koska Århusin yleissopimuksella on ollut suuri merkitys EU:n ympäristösääntelyä koskevassa kehityksessä. Niinpä EU-sääntelyyn perehdytään tarkemmin tutkimuksen luvussa 4.2.1, jossa käsitellään näitä muutoksia.

2.2.1 Århusin yleissopimus ennen, nyt ja tulevaisuudessa

Århusin yleissopimuksella on ollut tärkeä rooli sopimuksen ratifioineissa maissa toimivien ympäristöjärjestöjen roolin kehityksessä. Samalla yleissopimus itsessään on ollut osa laajempaa yhteiskunnallista kehityskulkua. Kehitys jatkuu yhä edelleen myös tulevaisuudessa: sopimuksen on arvioitu edistävän tulevaisuudessa sen jäsenmaissa ainakin ihmisoikeus- ja kestävyyskysymysten vahvistumista. Ympäristöjärjestöille nämä näkökulmat ovat merkityksellisiä järjestöjen pyrkiessä edistämään ympäristöön sidoksissa olevien ihmisoikeuskysymysten kehittymistä sekä kestäväää kehitystä. Niinpä voidaankin todeta, että Århusin yleissopimus sekä sen pilareiden sisältö tukevat osaltaan ympäristöjärjestöjen edistämän arvopohjan toteuttamista auttaen järjestöjä niiden osallistumisessa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Välillä kansalaisjärjestöt eivät kuitenkaan ole tyytyväisiä yhteiskunnan tarjoamiin vaikuttamismahdollisuuksiin, ja siksi onkin tärkeää, että oikeuskirjallisuudessa on tunnistettu myös yhtymäkohtia Århusin ja kansalaistottelemattomuuden välillä.

2.2.1.1 Århusin yleissopimuksen syntyhistoria

Nykymuotoisten kansalaisyhteiskunnan vaikuttamismahdollisuuksien taustalla on ollut pitkäaikainen kehityskulku. Globaalisti tarkasteltuna kansalaisyhteiskunta on 1960-luvulta lähtien vaatinut itselleen lisää oikeuksia ympäristöä koskevaan

tiedonsaantiin sekä parempia mahdollisuuksia päätöksentekoon osallistumiseen.¹⁹³ Århusin yleissopimus oli selkeä osa tätä pidempään jatkunutta laajaa kehityskulkua sekä sen edustamaa muuttunutta yhteiskunnallista arvopohjaa, sillä sopimuksen ratifiointilla pyrittiin vahvistamaan kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen roolia sekä parantamaan kansalaisyhteiskunnan osallistumismahdollisuuksia ympäristöasioissa. Näitä tavoitteita tukevat yleissopimuksessa myös aiempaa laajemmat menettelylliset ympäristöoikeudet.¹⁹⁴ Yleissopimuksen perusteella tehokkaiden oikeudellisten mekanismien tulisikin olla saavutettavia yleisölle, mukaan lukien ympäristöjärjestöille.¹⁹⁵

Kehityskulun yhtenä merkkivaiheena solmittiin vuonna 1998 Århusin yleissopimus (SopS 121–122/2004)¹⁹⁶ sääntelemään tiedon saantia, yleisön osallistumisoikeutta päätöksentekoon sekä muutoksenhakuoikeutta ympäristöasioissa. Yleissopimuksesta on sittemmin muodostunut ensiarvoisen tärkeä sen ratifioineissa valtioissa toimivien ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta – sopimuksen merkitys tosin tiedotettiin järjestöjen keskuudessa jo sen neuvotteluaikana. Järjestöillä oli nimittäin olennainen rooli yleissopimuksen valmisteluissa sekä sopimusta koskeneissa sopimusneuvotteluissa.¹⁹⁷

Tälle oli selkeät perustelunsa: yhdessä Århusin yleissopimuksen turvaamat oikeudet muodostavat vakaan kokonaisuuden, jonka merkitystä analysoivassa oikeuskirjallisuudessa ympäristötietoa ja ympäristöä koskevaan päätöksentekoon osallistumista koskevien oikeuksien on katsottu turvaavan myös ekologisten velvollisuuksien¹⁹⁸ noudattamista ja olevan täten merkityksellisiä myös laajemmin tarkasteltuna.¹⁹⁹ Muutoksenhakuoikeus on näitä oikeuksia täydentävä oikeus sellaisissa tilanteissa, joissa ympäristöön liittyvien oikeuksien ei katsota syystä tai toisesta toteutuneen.

2.2.1.2 Århusin yleissopimuksen merkitys tänä päivänä

Århusin yleissopimus oli sekä syntyessään että edelleen merkittävä: sopimus tunnetaan ensimmäisenä kansainvälisenä sopimuksena, jossa ympäristöön liittyvät oikeudet ja

---

¹⁹³ Palerm, 1999, s. 229; Scherer, 2024, s. 199.

¹⁹⁴ Kajala, 2020, s. 224; Whittaker, Reid & Mendel, 2023, s. 38–39.

¹⁹⁵ Passarini, 2023, s. 291. Århusin yleissopimuksen ratifioimisesta ks. lisää Euroopan parlamentti, 2017.

¹⁹⁶ Ks. Karttunen 2024; Garcon 2013, s. 78.

¹⁹⁷ Bugdahn, 2008, s. 598; Ryall, 2019, s. 119.

¹⁹⁸ Ekologisten velvollisuuksien käsite tekee Århusin yleissopimuksesta ja sen noudattamisesta merkityksellistä luonnon oikeuksien toteutumisen kannalta: aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on analysoitu, kuinka luonnonoikeuskonseptin mahdollisesti sisältämistä haasteista voidaan parhaiten päästä eroon suhtautumalla luonnon oikeuksiin nimenomaisesti heijastuksina velvollisuuksista. Löyttyjärvi, 2011, s. 77.

¹⁹⁹ Parola, 2013b, s. 102; Kocsis, 2017, s. 83.

ihmisoikeudet kytkettiin korostetun selvästi toisiinsa. Niinpä Århusin yleissopimuksen rooli onkin vahvasti sidoksissa tässä väitöstutkimuksessa esiin nousevaan ympäristökysymysten ihmisoikeudellistumiseen.²⁰⁰ Ympäristöön kohdistuvien ihmisoikeuksien turvaamisessa Århusin yleissopimuksen sisältävää sääntelyä täydentävät nykyisin niin perusoikeudet kuin kehittynyt ylikansallinen oikeus.²⁰¹

Oikeudellisten mekanismien saavutettavuuden toteutumista analysoitaessa järjestöjen asema on erittäin oleellinen kysymys, sillä niillä on mahdollisuus vaikuttaa tehokkaammin päätöksentekoon kuin yksittäisillä kansalaisilla. Järjestöissä yksityishenkilöt voivat yhdistää osaamisensa ja osallistua päätöksentekoon käyttäen järjestöjen resursseja. Järjestöjen sekä yksittäisten kansalaisten merkityksen aiempaa parempi tiedostaminen on näkynyt esimerkiksi siten, että tällaisilla toimijoilla olevia tietoja sekä heidän tekemiään selvityksiä on tutkimuksissa toivottu voitavan huomioida paremmin päätöksenteossa.²⁰² Tällaisen yhteisötason päätöksenteon kannalta merkityksellinen on varsinkin Århusin yleissopimuksen 8 artikla, joka edellyttää osallistumismahdollisuuksien turvaamista viranomaisten vastuulla olevien ja mahdollisesti merkityksellisiä ympäristövaikutuksia omaavien viranomaismääräysten ja muiden yleisesti sovellettavien oikeudellisesti sitovien sääntöjen laatimiseen. Sopimusmääräys on kuitenkin vain heikosti velvoittava.²⁰³

Århusin yleissopimus on tämän väitöstutkimuksen aihepiirin – ympäristöjärjestöjen osallistumisen – kannalta merkityksellinen, sillä se on vahvasti sidoksissa osallistavaan demokratiaan ja kansalaisten ympäristöoikeuksiin. Sopimuksella edistetään kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia heidän elinympäristöään koskeviin päätöksiin²⁰⁴, ja niinpä se muodostaakin oikeudellisen taustan tutkimusaihepiirin käsittelylle. Luvussa 4.2.2 analysoidaan kansallisessa ympäristölainsäädännössä tapahtuneita ja ympäristöjärjestöjen toimintaan vaikuttaneita muutoksia.

2.2.1.3 Århusin yleissopimuksen tulevaisuuden merkityksestä

Tarkasteltaessa Århusin yleissopimuksen suhdetta tulevaan voidaan pitää selkeänä, että sopimuksen sisällön avulla voidaan pyrkiä parantamaan yhteiskuntien ihmisoikeuskysymysten tulevaisuutta. Sopimuksen yhtenä merkittävänä tavoitteena on nimittäin ollut edistää nykyisiin ja tuleviin sukupolviin kuuluvien ihmisten oikeutta elää terveydelleen ja hyvinvoinnilleen soveltuvassa ja suotuisassa ympäristössä.²⁰⁵

---

²⁰⁰ Honkonen, 2023, s. 64; Pirjatanniemi, 2007, s. 69.

²⁰¹ Lamazhapov & Wilter Skedsmo, 2022, s. 3; Pölönen & Leino, 2023, s. 29.

²⁰² Raskulla, 2014, s. 16.

²⁰³ Kumpula, 2004, s. 142. Ks. myös Abbot & Lee, 2024, s. 89.

²⁰⁴ Mäntylä, 2011, s. 117; Albrecht, Viljanen & Vaara, 2020, s. 380; Kravchenko, 2006, s. 106.

²⁰⁵ HE 165/2003 vp, s. 1; Ryall, 2023, s. 166.

Århusin yleissopimuksen tulevaisuutta tarkasteltaessa olennaisessa roolissa on myös kestävyys. Sopimuksessa korostetaan, kuinka kehityksen, jotta se olisi kestävä, on täysin otettava ympäristö huomioon ja sen on perustuttava vahvasti ympäristöarvoihin. Sopimuksen kontekstissa tämä johdanto-osa vahvistaa, että sen lisäksi, että seuraavassa esiteltävät kolme pilaria ovat merkityksellisiä ympäristöön kohdistuvien oikeuksien toteuttamiseksi, jonka lisäksi niillä on myös rooli kestävän kehityksen saavuttamisessa auttamalla suojaamaan, säilyttämään ja parantamaan ympäristön tilaa.²⁰⁶ Kestävän kehityksen edistämisen lisäksi pilareilla on ollut merkittävä vaikutus sopimuksen jäsenvaltioiden lainsäädännön ja ympäristöjärjestöjen roolin kehitykseen. Hyvänä esimerkkinä yleissopimuksen tuomasta muutoskehityksestä on myöhemmin tässä väitöstutkimuksessa käsiteltävä Euroopan unioni, joka muutti Århusin yleissopimuksen jäsenyyden seurauksena lainsäädäntöään, jotta ympäristöjärjestöt ja kansalaiset voivat riitauttaa EU:n toimielinten toimet ja laiminlyönnit, jotka ovat ristiriidassa EU:n ympäristölainsäädännön kanssa.²⁰⁷

Yleissopimuksen tulevaisuuden kannalta merkityksellisenä voidaan pitää myös kysymystä kansainvälisyydestä. Sopimuksen on oikeuskirjallisuudessa arvioitu edistävän kansainvälistä yhteistyötä sekä ympäristöllisen päätöksenteon legitimitettä.²⁰⁸ Niinpä sopimus onkin omiaan laajentamaan demokraattisen yhteisön rajoja tukien tätä laajentamista prosessuaalisilla oikeuksilla, jotka lisäävät mahdollisuuksia demokraattiseen sitoutumiseen. Näin ollen yleissopimus kasvattaa osaltaan niiden tahojen vaikutusmahdollisuuksia, joihin päätökset vaikuttavat. Yleissopimuksen tavoitteista huolimatta sitä on kuitenkin kritisoitu siitä, että se on luonteeltaan vain neuvoa antava, eikä täten tarjoaisi apua eri toimijoille ja intressiryhmille.²⁰⁹ Kritisoinneista huolimatta sen tarkoituksena on mahdollistaa ympäristöjärjestöille ja muulle yleisölle laajat oikeudet ympäristöasioissa. Tiedonsaannin, osallistumisoikeuksien ja muutoksenhakuoikeuden nojalla yleisöllä on monipuoliset oikeudet ympäristöä koskevaan päätöksentekoon vaikuttamiseksi.²¹⁰

2.2.1.4 Århusin yleissopimuksen pilarien sisältö ja tavoitteet

I pilari

Oikeus tietoon on nykypäivänä paitsi merkityksellinen ihmisoikeus, myös olennainen ympäristövaikuttamisen mahdollistaja²¹¹: ilman laajaa ja monipuolista tiedonantoa yksilöillä tai ympäristöjärjestöillä ei olisi mahdollisuutta osallistua tehokkaasti

---

²⁰⁶ UNECE, 2014, s. 28.

²⁰⁷ UNECE 26.6.2023.

²⁰⁸ Lee, 2023, s. 756.

²⁰⁹ Barritt, 2020, s. 148, 154. Ks. myös Vilenius, 2022, s. 42. Vileniuksen kaivossopimuksia koskevaa osallistumista ja legitimitettä käsittelevässä artikkelissa analysoidaan myös Århusin yleissopimuksen vaikutuksia ympäristöllisen päätöksenteon legitimitettiin.

²¹⁰ Whittaker, Reid & Mendel, 2023, s. 38–39; Banner, 2015, s. 2.

²¹¹ Cramer, 2009, s. 78.

ympäristöä koskevaan päätöksentekoon tai hakea jo tehtyihin päätöksiin muutosta. Niinpä osallistumismahdollisuuksien ohella oikeus tietoon on keskeisiä elementtejä ympäristöpolitiikan tekemisen lisäksi myös demokratian tekemisessä.²¹² Oikeus ympäristöä koskevaan tietoon tekee ympäristöä koskevasta tiedosta saavutettavaa ja mahdollistaa ympäristönsuojelun monipuolisuuden: ympäristötieto kattaa myös esimerkiksi ilmastonmuutokseen liittyviä ilmiöitä koskevan tiedonsaannin.²¹³ Ympäristötiedon saantioikeus asettaa tiedolle sekä viranomaisen toiminnalle myös tiettyjä ”laatuvaatimuksia”: viranomaisten keräämän ja tarjoaman tiedon tulee olla tarkkaa, ajantasaista ja sisällöltään vertailtavissa olevaa.²¹⁴

Århusin yleissopimuksen I pilari, eli pykälät 4 ja 5, säätelevät ympäristöä koskevaa tiedonsaantia. Niillä toimeenpannaan vuodelta 1992 olevan Rion²¹⁵ ympäristöä ja kehitystä koskevan julistuksen 10. periaatetta²¹⁶, joka korostaa ympäristöä koskevaa tiedonsaantia ja yleisön osallistumisoikeutta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Yleissopimuksen jäsenmaiden tulee varmistaa kyseisten pykälien nojalla, että jäsenmaiden viranomaiset tarjoavat ja levittävät niiden hallussa olevaa ympäristöä koskevaa tietoa.²¹⁷

Ympäristöä koskevan tiedon levittämismääräysten taustalla on tavoite, että jokaisella tulisi olla kansallisella tasolla mahdollisuus saada julkisten viranomaisten hallussa olevia ympäristöä koskevia ajantasaisia tietoja. Tiedonsaantioikeus koskee monia ympäristökysymyksiä, joita voivat olla esimerkiksi ympäristölle haitalliset kemikaalit tai ihmisten asuinalueilla tehtävät vesistötoimenpiteet. Epäselvien tilanteiden varalta Århusin yleissopimuksessa on pyritty helpottamaan kansallisella tasolla mahdollisesti esiintyviä ongelmatilanteita: sopimuksessa määritellään tarkasti, mitä ylipäätään tarkoitetaan ympäristötiedolla.²¹⁸

Tiedonsaannin parantamisen taustalla ovat Århusin yleissopimuksen johdanto-osioon kirjatut arvot: 9. johdantokappaleessa esitellään julkisen osallistumisen keskeisiä arvoja julkisten viranomaisten näkökulmasta. Siinä luetellaan neljä erillistä käytännön hyötyä julkisesta osallistumisesta. Nämä hyödyt ovat luonnollisestikin sidoksissa seuraavassa käsiteltävään, II pilarin sääntelemään julkiseen osallistumiseen, mutta ne vaikuttavat merkittävästi I pilarin mukaiseen tiedonsaantioikeuteen. Ensimmäisenä näistä tavoitteista on päätösten laadun ja toteutuksen parantaminen, ja päätösten laadun parantamisen kannalta olennaisena onkin Århusin

---

²¹² Krämer, 2018, s. 5.

²¹³ Nóbrega, 2020, s. 328; Barritt, 2024, s. 68.

²¹⁴ Parola, 2019, s. 113.

²¹⁵ Rion julistuksen asettamista velvoitteista ks. lisää Bosselmann, 2024.

²¹⁶ Mason, 2010, s. 16.; Sziebig, 2022, s. 26. Artikla 10:stä ks. lisää Darpö, 2017.

²¹⁷ Mason, 2010, s. 15; Nóbrega, 2020, s. 328.

²¹⁸ Sommermann, 2017, s. 326; Osae ym., 2024, s. 6.

yleissopimuksesta kirjoitettaessa pidetty muiden keinojen ohella nimenomaisesti kansalaisille tarjottavan lisätiedon merkitystä.²¹⁹

Tämän näkökulman seurauksena voidaankin todeta, että I pilarin mukaisen tiedonsaannin edistämisen avulla voidaan tähdätä laaja-alaisempaan Århusin yleissopimuksen mukaisten arvojen toteuttamiseen. Tämä aiheuttaa mielenkiintoisia näkökulmia tässä väitöstutkimuksessa käsiteltävän kriittisen lainopin ja sen mukaisen arvopeustaisen tulkinnan näkökulmasta. Mikäli epäselvissä tapauksissa haluttaisiin nämä Århusin yleissopimuksen edistämät arvot ottavat huomioon, tulisikin yleissopimuksen I pilariin liittyviä päätöksiä pyrkiä tekemään mahdollisimman myönteisestä näkökulmasta, jotta kansalaisille voitaisiin mahdollisimman tehokkaasti välittää lisää ympäristöä koskevaa tietoa.

II pilari

Århusin yleissopimuksen II pilari²²⁰, joka kattaa artikkelit 6–8, koskee yleisön osallistumista erityisiä toimia koskevaan päätöksentekoon, osallistumista ympäristöön liittyvien suunnitelmien, ohjelmien ja toimintaohjelmien valmisteluun sekä osallistumista viranomaismääräysten ja yleisesti sovellettavien oikeudellisesti sitovien asiakirjojen hallintaan. Artikloiden sisältöä täsmennetään sopimuksen liitteillä: liitteessä I määritellään erilaisia toimintoja, joilla voi olla merkittäviä ympäristövaikutuksia. Valtioiden tulee taata yleisön osallistuminen lupamenettelyihin näissä tai muissa mahdollisesti merkittäviä ympäristövaikutuksia aiheuttavissa toiminnoissa.²²¹ Osallistumisen takaaminen on itsessään haastava kysymys, sillä sitä ei ole sopimuksessa varsinaisesti määritetty, ja lisäksi se edellyttää myös edellä esiteltyyn I pilarin sisällön, ympäristöä koskevan tiedonsaantioikeuden, takaamista. Tarkoituksenmukainen osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon edellyttää kaiken olennaisen ympäristöä koskevan tiedon saantioikeutta.²²²

Ympäristöjärjestöjen, muun yleisön ja ympäristöalan toimijoiden osallistuminen sekä yhteistyö viranomaisten kanssa ja keskenään on merkityksellistä: sen avulla edesautetaan ympäristönsuojelun oikeussuojan moninaisen hallinnoinnin toteuttamista ja ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien toteuttamista. Yhteistyö on tärkeää niin alueellisella ja paikallisella kuin kansallisella ja kansainväliselläkin tasolla ²²³ : näillä eri päätöksenteon ja hallinnon tasoilla kiinnitetään huomiota

²¹⁹ UNECE, 2014, s. 27.

²²⁰ II pilarin velvoitteista ks. lisää Robert, 2023.

²²¹ Belinskij ym., 2024, s. 25. Yleisön osallistumisen turvaamisesta Århusin yleissopimuksen turvin ks. myös Lee, 2023.

²²² Mason, 2010, s. 16; Oliver, 2013, s. 1434; UNECE, 2014, s. 120 ja Hadjiyianni, 2020, s. 892.

²²³ Schaap, 2013, s. 2; Hadjiyianni, 2020, s. 919.

toisistaan hyvin poikkeaviin ympäristöoikeudellisiin kysymyksiin, ja niinpä ympäristöjärjestöjen kattavan ja monipuolisen osallistumisen takaaminen edellyttääkin ympäristöjärjestöjen osallistamista kaikilla näillä päätöksenteon tasoilla.

Yleisön osallistumisen lisäämiseen tähtäävä Århusin yleissopimuksen II pilari²²⁴ onkin merkityksellinen ympäristöjärjestöille, sillä se edistää järjestöjen mahdollisuutta turvata osallistumisoikeutensa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Osallistaminen on tärkeää myös laajemmasta näkökulmasta tarkasteltuna: sen avulla vahvistetaan erilaisten näkökulmien esiintuomista sekä varmistetaan päätöksenteon pluralismia ja marginaalissa olevien intressien ja asiantuntemuksen esiintuloa päätöksenteossa.²²⁵ Kansalaisten ja järjestöjen osallistamisen seurauksena viranomaiset saavat päätöksentekonsa tueksi uusia näkökulmia. Ei voidakaan pitää erityisen yllättävänä, että Århusin yleissopimuksen kansalaisjärjestöille turvaamien oikeuksien merkityksellisyys tunnustettiin jo sopimuksen voimassaolon alkuvuosina.²²⁶

Yleissopimuksen II pilariin lukeutuvan artiklan 7 mukaisesti olennaista olisi tunnistaa osallistuva yleisö, mahdollistaa riittävä aika osallistumiselle ja ottaa huomioon yleisön esittämät näkemykset.²²⁷ Yleisön tunnistaminen – ja tunnustaminen – ovatkin Århusin yleissopimuksen onnistuneen soveltamisen kannalta merkityksellisiä peruspiirteitä, sillä niiden avulla oikeat henkilöt ja oikeushenkilöt saavat mahdollisuuden vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon sopimuksen II pilarin mukaisesti. Århusin yleissopimuksessa tarkoitetulla ”yleisön” käsitteellä tarkoitetaan tahtoa, johon ympäristöä koskeva päätöksenteko vaikuttaa tai todennäköisesti vaikuttaa, taikka yleisöä, jonka se koskee. Ympäristönsuojelua edistäviä ja kansallisen lainsäädännön vaatimukset täyttäviä valtioista riippumattomia järjestöjä pidetään tätä määritelmää sovellettaessa jälkimmäiseen yleisöryhmään kuuluvina.²²⁸

III pilari

Århusin yleissopimuksen jäsenvaltioiden tulee tunnustaa ympäristöjärjestöjen nostamat kanteet yleissopimuksen III pilarin nojalla: tällä tarkoitetaan sitä, että järjestöjen on voitava haastaa viranomaisten tekemiä päätöksiä oikeuden käsittelyyn. Kuten Århusin yleissopimuksen valvontakomitea on korostanut, sopimusosapuolten tulee lisäksi taata riittävät oikeussuojakeinot ympäristöjärjestöille. Niinpä järjestöillä on tarpeen vaatiessa oltava mahdollisuus viedä asioita sekä hallinto- että yleisjuridiseen

---

²²⁴ Smyth, 2022, s. 548.

²²⁵ Kumpula, 2004, s. 144; Schaap, 2013, s. 1.

²²⁶ Ebbesson, 2022, s. 12.

²²⁷ United Nations Economic Commission for Europe, 2014, s. 173; Belinskij ym., 2024, s. 17.

²²⁸ Yleisön käsitteestä ks. Haapaniemi, 2012, s. 413.

oikeuskäsittelyyn.²²⁹ Oikeuden saatavuudella on laajempi merkitys myös Århusin yleissopimuksen edustaman arvomaailman toteutumisen kannalta: oikeuskirjallisuudessa on nimittäin esitetty arvioita siitä, että se edistäisi yhtenä tärkeimpänä elementtinä paitsi ympäristöhallinnon kehitystä, myös kestävästä kehitystä niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla.²³⁰

Århusin yleissopimuksen 9 artiklan sääntelemä muutoksenhakuoikeus²³¹ pitää kaiken kaikkiaan sisällään kolme oikeutta: yleisön tulee voida saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi menettelyt, jotka koskevat ympäristön saatavuutta (artikla 9.1) sekä artikla 6:n mukaiset menettelyt, jotka kohdistuvat ympäristöä koskevaan päätöksentekoon (artikla 9.2). Näiden lisäksi ympäristöjärjestöillä tulee olla oikeus saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi tilanteet, jotka kohdistuvat yksityishenkilöiden tai viranomaisten kansalliseen ympäristölainsäädäntöön liittyviin toimiin tai sitä koskeviin laiminlyönteihin (artikla 9.3).²³² Näin ollen *Počučan, Mladenovin* ja *Mirkovicin* (2018) näkemystä oikeuden saatavuuden merkityksestä kestävästä kehityksen toteutumisesta voidaan pitää varsin perusteltuna: järjestöjen voidessa saattaa tuomioistuinten arvioitavaksi ympäristöä laiminlyöviä toimia, voivat ne täten tehokkaasti kiinnittää huomiota kestävästä kehityksen puutteelliseksi katsomaansa toteutumiseen. Muutoksenhakuoikeuden turvaaminen järjestöille onkin nähtävissä yhdeksi merkittäväksi tekijäksi kestävästä kehityksen ja ympäristönsuojelun edistämisessä.

Muutoksenhakuoikeuden turvaavaa III pilaria on oikeuskirjallisuudessa pidetty edellä esitettyä, ympäristöä koskevaan päätöksentekoon osallistumisen turvaavaa II pilaria vähämerkityksisempänä. Taustalla tässä on se tosiasia, että pilarit II ja III eroavat toisistaan siinä, että oikeussuojan tarve tulee ajankohtaiseksi vain silloin, kun on tapahtunut jotain, jonka järjestöt tai valituksen laativat kansalaiset kokevat ympäristölle kielteisenä, kun taas edellä esitelty II pilari kattaa kaikenlaisen ympäristöä koskevan päätöksenteon.²³³ Arvioitaessa Århusin yleissopimuksen eri pilarien merkitystä järjestöjen osallistumisen kannalta olisin samoilla linjoilla tämän oikeuskirjallisuudessa aiemmin esitetyn tulkinnan kanssa. Vaikka III pilari voikin muodostua tapauskohtaisesti hyvin merkitykselliseksi, edesauttaa II pilari tosiasiaa ympäristöjärjestöjen vaikuttamismahdollisuuksia III pilaria paljon laaja-alaisemmin mahdollistaen järjestöjen etukäteiset vaikuttamistoimenpiteet, kun taas III pilarin turvaamat oikeudet ovat ajankohtaisia vasta sitten, kun valituksen kohteena oleva päätös on jo tehty. Näin ollen III pilari toteuttaa järjestöjen osallistumista todellisuudessa II pilaria huomattavasti vähemmän.

---

²²⁹ Hartley & Wood, 2025, s. 320; Belinskij ym., 2024, s. 27. Ks. lisää Reid, 2004; Jendroska, 2020.

²³⁰ Počuča, Mladenov & Mirkovic 2018, s. 1621.

²³¹ Bechtel, 2021, s. 21; Belinskij ym., 2024, s. 27.

²³² Bar, 2023, s. 21. Artiklasta 9.3 ks. lisää Eliantonio & Richelle, 2024, s. 264.

²³³ Nadal, 2008, s. 29.

Århusin yleissopimuksen asettamissa velvoitteissa huomiota herättää ennen kaikkea oikeuden saatavuus: artiklan 9.4 nojalla oikeuden saatavuuden ympäristöasioissa ei tule muodostua liian kalliiksi.²³⁴ Niinpä sopimuksen jäsenenä olevat 46 valtiota ja EU ovat velvoitettuja varmistamaan, etteivät oikeudenkäynnit muodostu niin kalliiksi, että oikeudenkäyntimaksut estäisivät osallistumisen oikeudenkäyntimenettelyyn.²³⁵

2.2.1.5 Århusin yleissopimuksen suhde kansalaistottelemattomuuteen

Vaikka Århusin yleissopimus sekä muu kansainvälinen tai kansallisen tason sääntely turvaavat ympäristöjärjestöille ja kansalaisille lukuisia oikeuksia, tulee eteen myös tilanteita, joissa joudutaan arvioimaan yleissopimuksen suhdetta myös lain rikkomiseen. Onkin tärkeä tiedostaa, että oikeuskirjallisuudessa on painotettu, että kansalaistottelemattomuuskysymyksissä tuomiot aiheutuvat lain rikkomisesta, eivätkä osallistumisesta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon tai muusta Århusin yleissopimuksella tai muulla lainsäädännöllä turvatusta toiminnasta.²³⁶

Tästä huolimatta Århusin yleissopimuksen sisällöllä on kuitenkin yhteyksiä myös kansalaistottelemattomuuteen. Tässä asiayhteydessä esiin nousee varsinkin yleissopimuksen artikla 3(8), jonka nojalla sopimuksen osapuolet ovat velvoitettuja varmistamaan, ettei niitä henkilöitä, jotka käyttävät oikeuksiaan yleissopimuksen määräysten mukaisesti, rangaista, vainota tai häiritä millään tavalla heidän toimintansa takia. Kansalaistottelemattomuutta käyttävien aktivistien saamien tuomioiden tuleekin voida perustellusti näyttää aiheutuneen lain rikkomisesta, eikä osallistumisesta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.²³⁷

Yleissopimuksen artiklan 3(8) sanamuoto on herättänyt pohdintaa oikeuskirjallisuudessa varsinkin siitä, voivatko tietyt kansalaistottelemattomuuden nimissä toteutetut teot olla suojattuja yleissopimuksen perusteella. Kyseessä on tällöin niin kutsuttu rauhanomainen kansalaistottelemattomuus – näin ollen väkivaltaa sisältäviä tekoja ei voitaisi pyrkiä oikeuttamaan yleissopimuksen perusteella. Myös rauhanomaisen kansalaistottelemattomuuden oikeutus Århusin yleissopimuksen nojalla on kuitenkin katsottu kyseenalaiseksi. Koska kansalaistottelemattomuus tapahtuu myös rauhanomaisesti toteutettuna lainvastaisesti, on oikeuskirjallisuudessa katsottu, etteivät tällaiset toimet voisi tapahtua Århusin yleissopimuksen määräysten mukaisesti.²³⁸ Oikeutettuna tällaista näkökulmaa voitaisiin kuitenkin kenties pitää, mikäli sitä

---

²³⁴ Centre for Environmental Justice 2023, s. 14. Järjestöt valittavat Suomessa usein hallinto-oikeuteen, jossa kuluriski on yleisesti ottaen pieni. Ks. Vihervuori, 2006, s. 671.

²³⁵ Hak, 2022, s. 239.

²³⁶ Weber, 2022, s. 67.

²³⁷ Weber, 2022, s. 67.

²³⁸ Stolle, 2023, s. 211.

tarkasteltaisiin kriittisen lainopin tematiikan ja siinä esiintyvän yhteiskunnan rakenteiden vastustamisen näkökulmasta.

Vaikuttaakin siltä, että vaikka kansalaistottelemattomuutena toteutettava lainvastainen toiminta on muodostunut vuosikymmenien aikana vakaaksi osaksi ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen järjestöaktiivien vaikuttamistoimintaa, ei lain rikkomista voida katsoa toteutettavan lainsäädännön määräysten mukaisella tavalla. Kriittisen lainopin näkökulmasta tarkasteltuna kysymystä Århusin yleissopimuksen ja kansalaistottelemattomuuden suhteesta voidaan pitää mielenkiintoisena. Kuten tässä väitöskirjassa todetaan, on kriittisen lainopin näkökulmasta merkityksellistä kyseenalaistaa yhteiskunnan rakenteita sekä mahdollistaa heikoimpien osapuolten äänen kuulumisen. Kansalaistottelemattomuutta voidaankin pitää tästä näkökulmasta tarkastellen merkityksellisenä varsinkin epävirallisten rekisteröimättömien ympäristöliikkeiden kohdalla – rauhanomaisesti toteutettuna voidaan katsoa, että se auttaa tällaisia toimijoita, jotka eivät voi lainsäädännön rajoissa käyttää Århusin yleissopimuksen niille turvaamia oikeuksia. Samalla se mahdollistaisi myös deliberatiivisen demokratiateorian toteuttamista: epäviralliset liikkeet osallistuisivat kansalaistottelemattomuudellaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja myös samalla loisivat sitä.

2.2.2 Faron yleissopimus

Ympäristöjärjestöjen osallistumisen kannalta merkityksellinen on edellä esitellyn Århusin yleissopimuksen lisäksi myös Faron yleissopimus, eli puiteyleissopimus kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä (SopS 49/2018). Faron yleissopimus solmittiin Portugalin Farossa vuonna 2005 ja astui voimaan Suomessa vuonna 2017. Kyseessä on Euroopan neuvoston yleissopimus, joka korostaa aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä yhteisenä ja arvokkaana pääomana.²³⁹

Faron yleissopimuksen tavoitteena ovat kulttuuriperinnön, elämänlaadun, identiteetin ja kestävä kehityksen välisen yhteyden vahvistaminen yhteiskunnassa. Yleissopimuksen merkitys järjestöjen osallistumisen kannalta tiedostettiin kansallisen alueidenkäyttölainsäädännön uudistamisen yhteydessä, kun lainsäädäntöprosessin aikana epäiltiin suunnitellun rakentamislain olevan sekä kansallisen perustuslain että Faron yleissopimuksen vastainen.²⁴⁰ Tarve lainsäädäntöuudistuksen yhteydessä tapahtuneelle arvioinnille rakentamislain mahdollisesta yleissopimuksen vastaisuudesta osoittaa hyvin, kuinka järjestöjen ja muiden mahdollisesti osallistumaan ja valittamaan oikeutettujen toimijoiden kohdalla kulttuuriperintöön ja -ympäristöön kohdistuvat osallistumismahdollisuudet tulevat kyseeseen pääasiassa kaavoituksen

---

²³⁹ HE 87/2017 vp.

²⁴⁰ HE 101/2024 vp.

kaltaisissa alueidenkäyttökysymyksissä, joissa kulttuuriympäristön suojeluun on tähdätty myös kansallisessa lainsäädännössä.²⁴¹

Yleissopimuksen 12 artiklan a-kohdan nojalla sen osapuolet ovat velvoitettuja rohkaisemaan jokaista osallistumaan kulttuuriperinnön tunnistamiseen, tutkimukseen, tulkintaan, suojeluun ja säilyttämiseen; sekä julkiseen pohdintaan ja keskusteluun niistä mahdollisuuksista ja haasteista, joita kulttuuriperintö tarjoaa. Kohdassa korostetaan erityisesti sitä, että yleisön osallistuminen kulttuuriperinnön arviointiprosessiin ja keskustelun avoimuus ovat keskeisessä osassa kulttuuriperinnön ja sen kestävä käytön kansallisten painopisteiden määrittämisessä.²⁴²

Faron yleissopimusta voidaan pitää sen osallistumista koskevan sääntelyn osalta tietynlaisena Århusin yleissopimusta täydentävänä erityissopimuksena, jonka sisältö on ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta merkityksellinen kulttuuriympäristöön ja sen suojeluun liittyvissä kysymyksissä. Suomessa yleissopimuksen sääntely liittyy vahvasti perustuslain (731/1999) 20.1 §:ään kirjattuun *ympäristöperusoikeuteen*: pykälän mukaan vastuu luonnosta, sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä sekä *kulttuuriperinnöstä* kuuluu kaikille. Faron yleissopimuksen tavoin ympäristöperusoikeus edellyttää täten kulttuuriympäristön suojelua.²⁴³

Tämän väitöstutkimuksen kannalta Faron yleissopimusta voidaan pitää merkityksellisenä, sillä se Århusin yleissopimuksen osallistumiseen kohdistuvaa sääntelyä tuemalla edistää järjestöjen osallistumismahdollisuuksia tähdäten samalla demokraattiseen osallistumiseen sekä deliberatiivisen demokratiateorian mukaisen keskusteluyhteyden syntymiseen.²⁴⁴

2.2.3 Euroopan ihmisoikeussopimus ja EIT:n oikeuskäytäntö

Koska Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen (EIS) määräykset ovat luonteeltaan melko yleisluontoisia, niitä täsmennetään Euroopan ihmisoikeustuomioistuinten (EIT) ratkaisukäytännöllä²⁴⁵, minkä merkitykseen voitaisiin tosin suhtautua tässä väitöstutkimuksessa hyödynnettävän kriittisen lainopin näkökulman kautta tarkasteltuna kielteisesti. Kriittisen lainopin perinteeseen kuuluu kriittinen suhtautuminen oikeuspositivismiin ja tuomareiden oikeuskäytännössä luomien oikeusohjeiden merkitykseen.²⁴⁶ Tästä huolimatta seuraavassa otetaan sekä kirjoitettu lainsäädäntö että oikeuskäytäntö huomioon käsiteltäessä ympäristöjärjestöjen

---

²⁴¹ Heinilä, 2021, s. 73.

²⁴² HE 87/2017 vp.

²⁴³ Hovila & Malo, 2015, s. 9.

²⁴⁴ HE 182/2020 vp.

²⁴⁵ Vieruaho, 2005, s. 131.

²⁴⁶ Jóhansdóttir, 2009, s. 62.

menestymismahdollisuuksia valitettaessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Edellä käsitellyn Århusin yleissopimuksen aseman EIT:n ratkaisukäytännössä lisäksi alaluvussa käsitellään ympäristövalitusten menestymismahdollisuuksia EIT:ssa ja lisäksi myös EIS:n artikloja, jotka vaikuttavat ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin.

2.2.3.1 Århusin yleissopimus ja EIT

Edellä käsitellyllä Århusin yleissopimuksella on ollut vaikutus myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön.

Århusin yleissopimus on näkynyt Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä esimerkiksi ympäristöä koskevaan tiedonsaantiin liittyneissä oikeustapauksissa.²⁴⁷ Hyvänä esimerkkinä ympäristötietoa koskeneesta oikeustapauksesta on ollut jätehuoltoon liittynyt *Di Sarno ym. vastaan Italia* vuodelta 2012²⁴⁸: tapauksessa todettiin, että tiedonsaanti hallintoviranomaisilta on tärkeää erityisesti silloin, kun vakavat terveyshaitat ovat mahdollisia.²⁴⁹ Tapauksessa omaksuttiin näkökulma, joka liittyy vahvasti siihen tosiseikkaan, ettei Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tuskin ainakaan toistaiseksi tunnusteta ihmisen oikeutta puhtaaseen ympäristöön, vaan tätä oikeutta suojellaan muiden suojeltavien ihmisoikeuksien, kuten terveyden, kautta.

Vaikka oikeutta ympäristöön ei vielä toistaiseksi suojella sellaisenaan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, edistää *Di Sarno* -tapauksen kaltainen oikeuskäytäntö osaltaan myös ympäristöjärjestöjen toimintaa ja tiedonsaantia sekä täten myös Århusin yleissopimuksen toteutumista. Tässä kohtaa on kuitenkin tiedostettava, ettei oikeus tiedonsaantiin lähtökohtaisesti kata kaikkea saatavilla olevaa ympäristötietoa. Tämä ilmeni varsinkin vuodelta 2006 olevassa tapauksessa *Sdruženi Jihočeské Matky v. Tsekki*. Kyseisessä EIT:n ratkaisussa päätettiin, ettei ympäristöjärjestöillä ollut oikeutta saada itselleen ydinvoimalan rakentamisen teknisiä tietoja.²⁵⁰

Oikeuskirjallisuudessa on toisiinsa verrattu myös Århusin yleissopimuksen III pilarin mukaisia muutoksenhakuoikeuksia ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaista oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.²⁵¹ Kokonaisuus huomioon ottaen voidaan todeta, että Århusin yleissopimuksen merkitys EIT:n oikeuskäytännössä on ikään kuin tukeva ja täydentävä: yleissopimuksen sääntelemät oikeudet

²⁴⁷ Heiskanen, 2018a, s. 30.

²⁴⁸ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 96.

²⁴⁹ Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, 2016, s. 194 ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, 2022, s. 53.

²⁵⁰ Herr, 2011, s. 199; Bychawska-Siniarska, 2017, s. 17.

²⁵¹ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 104.

ovat monin paikoin sidoksissa EIS:n turvaamien ihmisoikeuksien sisältöön muodostaen niille ympäristöjärjestöjen ja yksityishenkilöiden toimintaan liittyvän kontekstin.

2.2.3.2 Ympäristövaikutusten menetyismahdollisuudet EIT:ssa

Ympäristön merkitys on kasvanut EIT:n ratkaisukäytännössä: vaikka Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ei sinänsä turvata oikeutta ympäristöön, käsitellään EIT:ssa ympäristökysymyksiä monen jo nykyisin turvatun ihmisoikeuden kautta.²⁵²

Tärkeää ympäristöjärjestöjen menestymismahdollisuuksien kannalta on erityisesti se, että EIT on katsonut ratkaisukäytännössään, että valtioilla on yleinen velvoite edistää ympäristöön liittyvien oikeuksien toteutumista.²⁵³ Useissa ratkaisuissa on noussut varsinkin esiin näkökulma, jonka perusteella valituksen menestymistä edesauttaa se, jos kansallisten viranomaisten katsotaan epäonnistuneen kansallisten ympäristösäännösten noudattamisessa.²⁵⁴

Selkeää valitusten menestymismahdollisuuksien muutoskehitystä on ollut havaittavissa puolestaan sellaisissa tapauksissa, joissa ihmisoikeustuomioistuimeen on tehty valituksia koskien valtion ympäristöpoliittisia valintoja. Aiemmin tämän kaltaiset valitukset eivät ole tyypillisesti olleet EIT:n käsittelyssä menestykkäitä: tämä on johtunut siitä, että tuomioistuin on linjannut, ettei sen tehtävänä ole arvioida valtioiden poliittisia valintoja ja sääntelyä ”sosiaalisesti ja teknisesti haastavassa ympäristöoikeudessa”.²⁵⁵ On kuitenkin selvää, että tämän näkemyksen osalta EIT:n mielipide on kehittymässä, kuten kävi ilmi keväällä 2024 ratkaisun saaneessa tapauksessa *Klima-Seniorinnen* – siinä tuomioistuin nimenomaisesti totesi Sveitsin rikkoneen Euroopan ihmisoikeussopimusta olemalla puuttumatta tarpeeksi ilmastonmuutokseen.²⁵⁶

2.2.3.3 EIS 6 artikla (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin)

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla turvaa jokaiselle oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ympäristövalituksissa tämän artiklan rooli on noussut merkittäväksi EIT:n oikeuskäytännössä. Yhdessä artiklojen 2 ja 8 (oikeudet elämään ja perhe-elämän suojaan) sekä 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklan (oikeus omaisuuteen)

²⁵² Hilson, 2018, s. 90. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja edellä käsitellyn Århusin yleissopimuksen turvaamien oikeuksien eroista ks. Peters, 2018.

²⁵³ Heiskanen & Sormunen, 2020, s. 113.

²⁵⁴ EIT. *Taskin ym. v. Turkki*. 46117/99. 30.3.2005; *Lopez Ostra v. Espanja*. 16798/90. 9.12.1994. Tapauksesta *Taskin ym. v. Turkki* ks. Morrow, 2019, s. 53.

²⁵⁵ EIT *Hatton ym. v. Iso-Britannia* 36022/97 8.7.2003. Ks. myös Pedersen, 2022, s. 19.

²⁵⁶ *KlimaSeniorinnen*-tapausta käsitellään tässä väitöstutkimuksessa tarkemmin ikääntyneiden ihmisoikeuksien käsittelyn yhteydessä luvussa 4.3.2.1.

kanssa se on yleisimpiä oikeuksia, joita EIT soveltaa käsitellessään ympäristöön liittyviä kysymyksiä. Tapauksia on kertynyt tuomioistuimessa noin 400.²⁵⁷

Useat näistä tapauksista ovat olleet ympäristöjärjestöjen käynnistämiä. Esimerkiksi vuodelta 2004 olevassa tapauksessa *Gorraiz Lizarraga ym. v. Espanja* valittajat vastustivat Espanjan Navarrassa rakennettua pato- ja vesivoimahanketta. EIT katsoi tapauksessa loukatun EIS 6 artiklaa. Tapaus on merkityksellinen ympäristöjärjestöjen kannalta, sillä EIT katsoi tuomiossaan ympäristönsuojelujärjestön jäsenten olleen loukatun asemassa EIS 34 artiklan tarkoittamassa mielessä, kun otettiin huomioon tällaisten yhdistysten merkitys nykypäivänä.²⁵⁸

Kaikissa tapauksissa, joissa ympäristöjärjestö on ollut mukana viemässä tapausta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käsittelyyn, ei EIT ole todennut EIS 6 artiklaa loukatun ympäristöjärjestön osalta. Esimerkkinä tällaisesta tapauksesta on vuodelta 2018 oleva *Bursa Barosu Başkanlığı ym. v. Turkki*, jossa valittajina toimivat Bursan asianajajaliitto sekä luonnonsuojelu- ja ympäristönsuojeluyhdistys yhdessä 21 yksityishenkilön kanssa. Valitus koski sitä, että useita tuomioistuimen päätöksiä, jotka koskivat yhdysvaltalaisyrityksen lupaa tärkkelystehtaan rakentamiseen, ei ollut pantu täytäntöön. Valitus voitiin tutkia kuuden henkilön osalta, ja heidän osaltaan todettiin kyseessä olleen 6 artiklan loukkaus: kansalliset viranomaiset olivat useiden vuosien ajan pidättäytyneet toteuttamasta tarvittavia toimenpiteitä useiden lainvoimaisten ja täytäntöönpanokelpoisten päätösten noudattamiseksi ja evänneet täten tehokkaan oikeussuojan.

2.2.3.4 EIS 10 ja 11 artikla (sananvapaus, kokoontumisvapaus ja yhdistymisvapaus)

Kansainväliset velvoitteet eivät edellytä osallistumismahdollisuuksien rajoittamista turvaamista: esimerkiksi kokoontumisvapauden rajoittamisesta on valtioille aiheutunut suhteellisen harvoin ongelmia EIT:n ratkaisukäytännössä. Ympäristöjärjestöjen kannalta poikkeustapauksen tästä muodostaa vuodelta 2007 oleva tapaus *Zeleni Balkani v. Bulgaria*: tapauksessa ympäristöjärjestön julkinen tapaaminen oli kielletty kansallisella tasolla, minkä seurauksena EIT totesi, että valtio oli rikkonut EIS 11 artiklaa.²⁵⁹ Myöskään sananvapautta käsittelevä EIS 10 artikla ei nouse erityisen usein esiin ympäristöjärjestöihin liittyvässä oikeuskäytännössä. Sananvapautta on EIS 10 artiklan 2 kohdan nojalla mahdollista rajoittaa silloin, kun rajoituksesta on säädetty laissa ja rajoittaminen on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa

---

²⁵⁷ Cenevska, 2016, s. 308; Heri, 2024, s. 326.

²⁵⁸ Lavapuro, 2011, s. 472.

²⁵⁹ EIT *Zeleni Balkani v. Bulgaria* 63778/00 2007. Ks Viljanen ym., 2014. s. 22.

toisten oikeuksien suojaamiseksi.²⁶⁰ Rajoitukselle esitettävien syiden tulee niin ikään olla riittäviä.²⁶¹

Esimerkkejä EIS 10 artiklaa koskeneista ympäristöjärjestöjen tapauksista ovat *Steel ja Morris v. Iso-Britannia* (2005) sekä *Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia* (2004):

Iso-Britanniaa koskeneessa tapauksessa valittajat olivat mukana ympäristö- ja yhteiskunta-asioita kampanjoivassa järjestössä, joka oli julkaissut 1980-luvulla McDonald'sia kritisoineen tiedotteen. Yritys haastoi valittajat oikeuteen ja heidät tuomittiin. EIT katsoi tapauksen rikkoneen valittajien sananvapautta sekä 6 artiklan mukaista oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Latviaa koskeneessa tapauksessa valittajana ollut ympäristöjärjestö oli antanut vuonna 1997 toimivaltaisille viranomaisille päätöslauselman, jossa se ilmaisi huolensa rannikkodyynien suojelusta Riianlahden rannikkokaistaleella. Päätöslauselma julkaistiin alueellisessa sanomalehdessä, ja siinä esitettiin väitteitä paikallisesta pormestarista. Pormestari nosti järjestöä vastaan vahingonkorvauskanteen väittäen väitteitä herjaaviksi. Latvian tuomioistuimet katsoivat, ettei valittajajärjestö ollut osoittanut väitteidensä paikkansapitävyyttä, ja niinpä järjestö määrättiin julkaisemaan virallinen anteeksipyyntö sekä maksamaan vahingonkorvauksia. EIT katsoi, että kansallisille viranomaisille annettusta harkintavallasta huolimatta tapauksessa oli rikottu järjestön sananvapautta.

Iso-Britanniaa koskeneella tapauksella on ollut merkitys EIS 10 artiklan mukaisen oikeuskäytännön kehitykselle, sillä siinä korostettiin edellytyksiä, joilla tasapainotetaan yhtäältä maineen suojelua ja toisaalta oikeutta prosessuaalisten oikeuksien ja poliittisten vapauksien tehokkaaseen käyttämiseen. Tapauksessa oli lukuisia merkittäviä periaatteellisia näkökohtia, joista olennaisimpana voidaan pitää sitä, että toisaalta se laajentaa yksityisten mahdollisuutta vaatia tehokasta oikeussuojaa oikeuksiensa käyttämiseksi, mutta samalla oikeusjärjestyksessä ei kuitenkaan saa aineellisella lainsäädännöllä tai menettelysäännöllä liikaa suosia tiettyjä intressien ryhmiä muiden etujen kustannuksella.²⁶²

2.2.4 Suomen perustuslaki (731/1999)

Julkisella vallalla tarkoitetaan perustuslaissa toimijaa, jota muun muassa perustuslain perusoikeussäännökset velvoittavat. Julkinen valta on täten subjekti, joka voi tehdä asioita – niinpä sillä on lainsäädännössä myös toimivaltaa ja velvollisuuksia.²⁶³ Monet näistä perusoikeussäännöksistä eivät kuitenkaan vaikuta ainoastaan julkisen

---

²⁶⁰ Korpisaari, 2022, s. 27.

²⁶¹ Tiilikka, 2012, s. 76.

²⁶² Lebeck, 2006, s. 218–219.

²⁶³ Koivisto, 2014, s. 681.

vallan toimintaan, vaan ne heijastuvat myös esimerkiksi kansalaisyhteiskuntaan. Seuraavassa käsitelläänkin ympäristöjärjestöjen kannalta tärkeimpien perusoikeuksien sisältöä ja sitä, millaisia oikeuksia ne antavat järjestöille. Samalla kiinnitetään huomiota myös siihen, millaisia velvoitteita ne asettavat julkiselle vallalle näiden oikeuksien turvaamiseksi.

2.2.4.1 Kansanvalta ja osallistumisoikeus (2.2 § ja 14 §)

Kansanvallalla on itsenäisessä Suomessa pitkät perinteet: Suomen ensimmäisen perustuslain, eli vuoden 1919 hallitusmuodon, 2 §:ssä säädetään valtiollaan kuuluvan Suomessa kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Ajatus kansanvallasta on sittemmin kehittynyt suomalaisessa valtiosääntöoikeudessa: nykyisin voimassa olevan perustuslain (731/1999) 2.2 §:n mukaan kansanvaltaan sisältyy myös oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen.²⁶⁴

Vaikuttamis- ja osallistumisoikeus ovat täten nykyisin turvattuja oikeuksia muuttuneen perusoikeussääntelyn seurauksena. Nykyinen perustuslain sääntely sisältää yksilön oikeuden osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen, ja sillä turvataan yksilön osallistuminen ja vaikutusmahdollisuudet yhteiskunnallisen toiminnan eri tasoilla.²⁶⁵ Kokonaisuutena tarkasteltuna vaikuttamista ja osallistumista ei voida perustuslaissa pitää kuitenkaan pelkästään yksilölle kuuluvina oikeuksina, vaan niiden toteutumisessa on havaittavissa myös velvollisuuksiin liittyviä elementtejä. Tämän seurauksena perusoikeussääntelystä nousee esiin myös tietty yksilön vastuu, kuten seuraavassa luvussa käsiteltävä vastuu ympäristöstä (20 §) hyvin osoittaa.²⁶⁶

Perustuslain 2 §:n 1 momentin epäsuorasti kaikuja itsemääräämisoikeudesta sisältävään. Täten muun muassa kunnan asukkaiden²⁶⁷ itsehallintoon liittyvään säännökseen²⁶⁸ liittyy olennaisesti täydentävänä²⁶⁹ myös perustuslain 14 §:n 3 momentti, jolla on tärkeä periaatteellinen merkitys²⁷⁰ ja jonka mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja

---

²⁶⁴ Perustuslain 2.2 §:n sisältöä täydennetään perustuslain 14.3 §:n sekä seuraavassa alaluvussa esiteltävän perustuslain 20.2 §:n sisällöllä. Näiden lisäksi perustuslain 2.2 §:n mukaisen kansanvallan toteutumisen kannalta tärkeä roolinsa on myös perustuslain 120 §:ssä turvatulla kunnallisella itsehallinnolla. Ks. Oikeusministeriö, 2002, s. 26, 35; Hämäläinen & Salminen, 2024, s. 204.

²⁶⁵ HE 1/1998 vp, s. 74; Uoti ym., 2022, s. 95.

²⁶⁶ Ryynänen, 2006, s. 3.

²⁶⁷ Mäenpää, 2020, s. 7.

²⁶⁸ Koivisto, 2018, s. 631.

²⁶⁹ Oikeusministeriö, 2002, s. 24.

²⁷⁰ PeVL 15/2004 vp, s. 2.

vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.²⁷¹ Hyvänä esimerkkinä tämän pykälän käytännön sovellutuksista on lainsäädäntötyö, jota tässä väitöstutkimuksessa on käsitelty omassa artikkelissaan. Lainvalmistelussa velvoitetta toteutetaan kutsumalla sidosryhmiä prosessin eri vaiheisiin ja käymällä keskustelua lainsäädännön sisällöstä riittävän kattavasti eri toimijoiden kanssa.²⁷² Pykälän käytännön sovelutusten turvin toteutetaankin osaltaan myös tämän väitöstutkimuksen teoreettisena pohjana olevia osallistavaa ja keskustelevaa demokratiaa.

Kansalaisyhteiskunnan toiminnan kannalta on olennaista, että oikeudet osallistua ja tulla kuulluksi²⁷³ eivät rajoitu vain yksilöön – perustuslain 13 §:n turvaama kokoon-tumis- ja yhdistymisvapaus mahdollistaa osallistumisoikeudet myös esimerkiksi ympäristöjärjestöille.²⁷⁴ Se ei rajoitu myöskään vain edustukselliseen osallisuuteen, vaan koskee myös laajempaa ja monipuolisempaa osallistumista yhteiseen päätöksentekoon.²⁷⁵ Tämä heijastelee osaltaan osallistavan demokratian periaatetta kat-taen muutkin demokratian muodot kuin perinteisen edustuksellisen demokratian.

Lopuksi todettakoon, että nykyisen perustuslain säännös kansanvallasta on oleelli-nen julkishallinnon toiminnan kannalta, sillä se tähdentää sekä julkishallinnon avoi-muutta että valvottavuutta.²⁷⁶ Lähtökohdaksi on asetettu, että kaikella julkisen vallan käytöllä tulee olla demokraattinen perusta.²⁷⁷ Kansalaisyhteiskunnan toimijoilla, joita tässä väitöstutkimuksessa analysoidaan ympäristöjärjestöt myös edustavat, on merkityksellinen rooli juuri julkishallinnon valvonnassa. Kansalaisyhteiskunta muo-dostaa vapaiden markkinoiden ja julkisen sektorin väliin jäävän kolmannen sektorin, jonka toimijoilla on usein erityisasiantuntemusta ja tämän seurauksena myös erään-lainen edunvalvojan rooli. Tätä edunvalvojan roolia on tehostettu mahdollistamalla järjestöjen osallistuminen ja muutoksenhakuoikeudet.

---

²⁷¹ Mäenpää, 2008, s. 254. Vuoden 1919 hallitusmuodossa ei aivan nykyisen perustuslain 14.3 §:n kaltaista säännöstä ole ollut kirjattuna. Sen sijaan hallitusmuodon 10 §:ssä, jossa säädettiin Suomen kansalaisen sanan- ja kokoontumisvapaudesta, on monia nykyisen 13 §:n piirteitä. Siinä mainittiin yksilön oikeudesta perustaa yhdistyksiä laillisten tarkoitusten toteuttamiseksi. Tätä säännöstä voidaan tulkita eräänlaiseksi sittemmin nykyisen 13 §:n lisäksi osittain myös 14.3 §:n sääntelyyn johtaneen muutosprosessin esiasteeksi, jossa hallin-tomuodossa tiedostettiin yhdistysten merkitys yksilön itseään koskevaan päätöksentekoon kohdistuvan vaikuttamisen välineenä.

²⁷² Oikeusministeriö, 10.10.2020. s. 4–5.

²⁷³ Mäenpää, 2011b, s. 329.

²⁷⁴ Viljanen ym., 2014, s. 21.

²⁷⁵ Uoti ym., 2022, s. 95.

²⁷⁶ Mäenpää, 2023, s. 105.

²⁷⁷ HE 1/1998 vp, s. 74.

2.2.4.2 Vastuu ympäristöstä (20 §)

Nykyisin yli sadan valtion perustuslakiin on kirjattu ympäristöperusoikeus, joka Suomen perustuslakivaliokunnan tulkinnan mukaan ilmaisee ”ihmisten kaikenpuolisen vastuun sellaisesta taloudellisesta ja yhteiskunnallisen toiminnan kokonaislinjasta, joka turvaa elollisen ja elottoman luonnon monimuotoisuuden säilymisen. Yksilön osuus ympäristönsuojelussa voi toteutua sekä aktiivisena tekemisenä että passiivisena pidättymisenä ympäristön vahingoittamisesta”.²⁷⁸ Ympäristöperusoikeuden säätämiseen johtanut kehitys alkoi alun perin 1970-luvulla, jolloin valtiot alkoivat kirjata perustuslakeihinsa ympäristökysymyksiä. Lisäksi oikeus ympäristöön tunnustetaan yli 80 % YK:n jäsenvaltioista, joista noin 130 on kirjannut oikeuden perustuslakiinsa ja loput perustuslakia alemman tasoiseen lainsäädäntöön.²⁷⁹

Suomessa ympäristöperusoikeus on kirjattu perustuslain (731/1999) 20 §:ään, jonka mukaan jokaisella on vastuu ympäristöstä. Tämän lisäksi julkisen vallan tulee pyrkiä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.²⁸⁰ Tällä niin kutsutun ympäristöperusoikeuden sisältävällä, perustuslain esitöissä julistuksenomaiseksi määritellyllä perustuslain säännöksellä on lukuisia yhtymäkohtia Århusin yleissopimukseen – julistuksenomaisuus näkyy pykälän sisällössä siten, että se sisältää konkreettisen julkisen vallan velvoitteiden lisäksi myös moraalisen julkilausuman jaetusta ympäristövastuusta.²⁸¹

Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella säännöksen tarkoituksena on vaikuttaa ensisijaisesti lainsäätäjän ja muiden norminantajien toimintaan ohjaten täten varsinkin erilaisen aineellisen lainsäädännön laadintaa, jonka kautta ympäristöperusoikeus käytännössä toteutuu.²⁸² Oikeudellinen muutoskehitys, jonka seurauksena perustuslain 20 §:n mukainen vastuu ympäristöstä otettiin osaksi suomalaista perustuslakia, pohjautuu kansainvälisiin muutoksiin. Vuoden 1972 Tukholman ympäristökokouksesta alkanut kehitys ja vuonna 1992 Rio de Janeirossa annettu YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin hyväksymä julistus ovat edesauttaneet muun muassa sitä, että myös Suomessa alettiin ottaa oikeudenmukaisesti huomioon nykyisten ja tulevien sukupolvien tarpeita.²⁸³ Tämän kaltaisten tarpeiden turvaaminen edellyttää myös yksilön vastuuta: ympäristökysymyksissä ei voida pitää riittävänä turvata vain yksilön oikeus osallistua päätöksentekoon, ja niinpä onkin katsottu aiheelliseksi kirjata

---

²⁷⁸ Ojanen, 2020, s. 287. Ks. PeVL 69/2018 vp.

²⁷⁹ Shelton & Anton, 2011, s. 1 ja Jeffords, 2021, s. 2. Ks. myös Robinson & Carlson, 2021, s. 1387.

²⁸⁰ Mäenpää, 2008, s. 2; Mäenpää, 2020, s. 29.

²⁸¹ PeVL 15/2004 vp, s. 6; Pirjatanniemi, 2007, s. 79; Boyd, 2013, s. 2.

²⁸² PeVL 64/2022 vp; PeVL 69/2018 vp; HE 321/2022 vp, s. 12.

²⁸³ HE 309/1993 vp; Ansari, 2023, s. 60.

perustuslain 20.1 §:ään, että ”vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille”.²⁸⁴

Oikeuskirjallisuudessa ympäristöperusoikeuden taustalla oleva arvopohja on herättänyt keskustelua. *Hepola, Belinskij ja Määttä* ovat analysoineet artikkelissaan, kuinka ympäristöperusoikeus edellyttää, että maanomistajien oikeussuojan rinnalla huomioon otetaan naapurien, lähiympäristön asukkaiden, tulevien sukupolvien ja luonnon oikeussuoja.²⁸⁵ Jälkimmäinen tarkoittaa käytännössä sitä, että ympäristöperusoikeus voisi toteutua myös luonnon oikeuksien kunnioittamisen kautta²⁸⁶: ajatus linkittää ympäristöperusoikeuden osaksi laajempaa ympäristöoikeuden kehitystä, jota käsiteltiin tämän väitöstutkimuksen alussa: antroposentrisen näkökulman vierelle ovat tulossa luonnon oikeudet, joiden toteuttamisen merkitys on alettu tiedostaa. Perustuslain 20 §:n sisältämää ympäristöperusoikeutta tarkasteltaessa huomionarvoista on, että sitä on kuitenkin kuvattu pykälää koskeneessa hallituksen esityksessä²⁸⁷ ”julistuksenomaiseksi” – tässä yhteydessä julistuksenomaisuudella tarkoitetaan sitä, ettei pykälästä ole mahdollista suoraan johtaa yksilöille oikeuksia tai velvollisuuksia, vaan nämä määräytyvät muun lainsäädännön perusteella, eikä perustuslain pykälästä itsessään voitaisi täten johtaa esimerkiksi juuri luonnon oikeuksia.²⁸⁸ Perustuslakivaliokunnan täsmennyksen mukaan ympäristöperusoikeuden myötä yksilölle koitua vastuu voi tapahtua joko aktiivisena tekemisenä tai passiivisena pidättymisenä ympäristön vahingoittamisesta.²⁸⁹

Ympäristöperusoikeutta koskevan pykälän merkitystä ympäristöjärjestöjen kohdalla analysoitaessa tulee tiedostaa, että pykälän soveltamisessa oikeuskäytännössä on esiintynyt tiettyä epävarmuutta. Korkein hallinto-oikeus on todennut ratkaisukäytännössään, että ympäristöperusoikeuden asettamat vaatimukset on huomioitava lain tulkinnassa hallituksen esityksen julistuksenomaisuutta koskevasta kirjauksesta huolimatta.²⁹⁰ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin havaittu, etteivät tuomarit erityisen mielellään sovello ympäristöperusoikeutta; tarkkuusvaatimuksen on katsottu puoltavan *lex specialis* normien soveltamista ympäristöä koskevassa oikeudellisessa punninnassa.²⁹¹

Ympäristöjärjestöjä voidaan pitää ympäristöperusoikeuden toteutumisen kannalta merkityksellisinä. Ei voidakaan pitää erityisen yllättävänä, että kirjallisuudessa ympäristöjärjestöt on määritelty yhdeksi ympäristöperusoikeuden painoarvoon

---

²⁸⁴ Ryytänen, 2012, s. 200.

²⁸⁵ Hepola, Belinskij & Määttä, 2021, s. 19–20.

²⁸⁶ Löyttyjärvi, 2012, s. 589.

²⁸⁷ HE 309/1993 vp, s. 66.

²⁸⁸ Ojanen, 2020, s. 285; Häkkänen, 2024, s. 60.

²⁸⁹ Ojanen, 2020, s. 285, 287. Ks. myös PeVL 69/2018 vp.

²⁹⁰ KHO 2002:86.

²⁹¹ Viljanen, Heiskanen & Raskulla 2016, s. 93.

vaikuttavaksi tekijäksi²⁹² – sillä perustuslain 20 §:n toteuttaminen edellyttää laaja-alaista yhteistyötä eri sidosryhmien välillä. Pykälään sisältyvä jaetun vastuun käsite asettaa niin viranomaiset, yksilöt, yritykset kuin järjestötkin pohtimaan perustuslailisia velvollisuuksia ja oikeuksia eri ympäristöoikeuden sektoreilla. Sidosryhmien tulee tiedostaa, millaiset resurssit niistä kullakin voi eri tilanteissa olla puolustaa joko omia oikeuksiaan tai valvoa ympäristön intressejä tehtäessä erilaisia ympäristöä koskevia päätöksiä.²⁹³ Sidosryhmätyöskentelyn kannalta tärkeänä voidaankin pitää sitä kansainvälisessä tutkimuksessa havaittua seikkaa, että ympäristöperusoikeuden on katsottu olevan suurempi silloin, kun ympäristöjärjestöillä on vakaa asema.²⁹⁴

Edellä kuvattuihin perustuslain 2.2 §:n ja 14.3 §:n mukaisiin säännöksiin kansanvaldasta ja osallistumisoikeudesta liittyy olennaisesti perustuslain 20.2 §:n säännös julkisen vallan velvoitteista.²⁹⁵ Perustuslain 14 §:n ja 20 §:n toteuttamisen konkreettisenä esimerkkinä voidaan pitää varsinkin kansalaisaloitemahdollisuuden lisäämistä lainsäädäntöön, kuten perustuslakivaliokunta arvioi sitä koskeneessa mietinnössään.²⁹⁶ Julkiselle vallalle asetetun velvoitteen turvata jokaiselle mahdollisuus osallistua elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon on lainvalmisteluasiakirjoissa tulkittu merkitsevän niin ikään perustuslaillista toimeksiantoa ympäristölainsäädännön kehittämiseen siten, että ihmisten vaikutusmahdollisuuksia tässä suhteessa on mahdollista laajentaa.²⁹⁷ Yhdessä näiden edellä esiteltyjen pykälien kanssa ympäristöperusoikeus muodostaa osallistumisoikeuksille ympäristöasioissa vahvan perustuslaillisen pohjan, joka julkisella vallalla on velvollisuus turvata.²⁹⁸ Velvoite osallistumisoikeuksien turvaamisesta ulottuu myös lainkäyttöön.²⁹⁹

2.2.4.3 Oikeusturva (21 §)

Edellä esiteltyjen perustuslain pykälien lisäksi ympäristöjärjestöjen toimintaan vaikuttavat perustuslain 21 § ja sen sisältämät menettelylliset perusoikeudet, jotka koskevat hyvän hallinnon lisäksi kunnollisia oikeusturvajärjestelyjä ja hallintomenettelyn perusteita.³⁰⁰ Hyvän hallinnon lisäksi näitä oikeuksia ovat oikeudet asianmukaiseen käsittelyyn, muutoksenhakuun ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lisäksi käsittelyn julkisuus sekä oikeudet tulla kuulluksi ja saada perusteltu päätös

---

²⁹² Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 87, 88.

²⁹³ Viljanen ym., 2014, s. 9.

²⁹⁴ Boyd, 2011, s. 119.

²⁹⁵ Finlex, 29.9.2022, s. 120; PeVL 23/2009 vp, s. 2.

²⁹⁶ PeVL 9/2010 vp.

²⁹⁷ HE 76/2022 vp, s. 39 ja s. 10. Ks. myös PeVL 23/2009 vp.

²⁹⁸ Kurvinen & Virikko, 2024, s. 456.

²⁹⁹ KHO 2004:76.

³⁰⁰ Oikeusministeriö, 2002, s. 27; Mäenpää, 2019, s. 172; Mäenpää, 2023, s. 90.

turvataan lailla. Menettelylliset perusoikeudet sisällytettiin perustuslakiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa.³⁰¹

Perustuslain 21 §:n lisäksi oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyy myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan, joka on vakaa osa eurooppalaista oikeusvaltioperiaatetta ja jota koskeva EIT:n oikeuskäytäntö on ohjannut myös suomalaista perustuslaintulkintaa. Tämä on ollut seurausta varsinkin siitä, ettei perustuslain säännös sisällä omia rajoitusperusteita, minkä seurauksena tulkinta-apua on tullut hakea siitä, missä on käytetty EIT suostuu rajoitettavan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.³⁰² Perustuslain 21 §:ää ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmaa on käytetty tulkinta-apuna arvioitaessa perustuslakivaliokunnassa myös ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta merkityksellisiä asioita. Merkityksellisenä voidaan pitää varsinkin valiokunnan valitusluvasta esittämiä tulkintoja: aiemmin valiokunta suhtautui lausunnoissaan pidättyvästi siihen, että valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen edellyttäisi valituslupaa, vaikka perustuslain esitöissä todettiin, ettei perustuslain 21 § estäisi valituslupajärjestelmän olemassaoloa.³⁰³ Valiokunnan tulkintalinja on valituslupaa koskien sittemmin avautunut. Tietyissä asiaryhmissä – kuten juuri ympäristöasioissa – on kuitenkin jo ennen tulkinnan avautumista sallittu otettavaksi käyttöön valituslupajärjestelmä.³⁰⁴

Suppeassa merkityksessä hyvän hallinnon perusoikeuteen puolestaan kuuluvat olennaisina osina asianmukainen ja nopea asian käsittely sekä menettelyllisinä oikeuksina käsittelyn julkisuus sekä oikeudet tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea asiaansa muutosta. Hyvän hallinnon takeet ovat osa kansalaisen – ja samalla myös kansalaisjärjestöjen – oikeusturvaa, joka takaa eri asianosaisten tasapuolisen ja oikeudenmukaisen kohtelun.³⁰⁵ Vaikka hyvän hallinnon takeissa tähdätäänkin asioiden nopeaan käsittelyyn, on nopeuden käsite monesti varsin joustava, eikä sitä koskevia eksakteja määräaikoja viranomaisten asian käsittelylle ole kirjattu hallintolainsäädäntöön. Tätä voidaan pitää haasteellisena yksilön oikeusturvan kannalta, sillä Suomessa ei ole vielä toistaiseksi erityisen tehokkaita oikeussuojakeinoja viranomaisten passiivisuutta vastaan: käytettävissä on lähinnä kantelu ylimmille laillisuusvalvojille.³⁰⁶

Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, ettei edellä esitellyllä perustuslain 20 §:n mukaisella ympäristöperusoikeudella ja perustuslain 21 §:n mukaisella oikeusturvalla olisi kiinteää yhteyttä. Samalla on kuitenkin pohdittu, millainen merkitys sillä on, että 20

³⁰¹ Mäenpää, 2008, s. 1; Mäenpää, 2011, s. 3.

³⁰² Oikeusministeriö, 2002, s. 28, Aer, 2003, s. 23; Heikkilä, 2024, s. 604.

³⁰³ HE 1/1998 vp, s. 156; Pietarinen, 2025, s. 106.

³⁰⁴ Ympäristöministeriö, 2019, s. 30. Ks. PeVL 32/2012 vp; PeVL 29/2017, s. 2–3.

³⁰⁵ Ks. esim. Voutilainen, 2008, s. 10.

³⁰⁶ Kuusikko, 2024, s. 237–238.

§:ssä säädetään jokaisen *vastuusta* koskien ympäristöä ja että jokaisella on 21 §:n nojalla oikeus saada *velvollisuksiinsa* koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Velvollisuuden ei ole perinteisesti katsottu kattavan kaikille kuuluvaa vastuuta luonnosta ja ympäristöstä, vaan sen on tullut viittaavan yksilön vastuuseen.³⁰⁷ Tässä pohdinnassaan *Leila Suvantola* esittää konkretisoivaksi ratkaisuvaihtoehdoksi jopa *actio popularista*, joka veisi jokaisen vastuuta konkreettisten osallistumismahdollisuuksien myötä yksilötasolle.³⁰⁸ Tiettyissä ympäristöjärjestöjen toimissa on oikeuskirjallisuudessa niiden vastuun arvioitu olevan *actio popularis* -tyyppistä.³⁰⁹ Tämän havainnon perusteella linkittäisinkin perustuslain 20 §:n ja 21 §:n toisiinsa: ympäristöjärjestöt voivat perustuslain 21 §:n sekä Århusin yleissopimuksen III pilarin turvaamin oikeuksien hakea muutosta lainvastaisiksi kokemiinsa asioihin ja toteuttaa täten omalla toiminnallaan ympäristöperusoikeutta.

2.3 Ympäristöjärjestöjen historia vertailluissa valtioissa

Kuten ympäristöjärjestöjen oikeuksilla, myös järjestöillä itsellään on historia. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien ja vaikuttamismahdollisuuksien sekä laajemman yhteiskunnallisen aseman paremmaksi tuntemiseksi tässä alaluvussa 2.3 perehdytään ennen oikeuksien ja niiden muutosten analysointia lyhyesti ympäristöjärjestöjen historiaan niissä valtioissa, joiden tilannetta on analysoitu väitöstutkimukseen kuuluvissa artikkeleissa.

2.3.1 Suomi

Ensimmäistä yhdistysmuotoista ympäristönsuojelutoimintaa on Suomen historiassa havaittavissa jo 1800-luvulla, kun maassa syntyi kotiseutuyhdistyksiä, jotka vaalivat ihmisten asuinseutujen kulttuuria ja elinympäristöä. Toiminta oli täten hyvin paikallismuotoista, ja varsinaisen ympäristöliikkeen voidaan katsoa Suomessa syntyneen vasta 1960- ja 1970-luvulla, kun kiinnostus perinteisiä ammatillisia ja poliittisia järjestöjä kohtaan alkoi heikentyä ja ihmiset alkoivat kiinnostua entistä enemmän harrastus-, liikunta-, kulttuuri- ja ympäristöjärjestöistä varsinkin aikakaudella nuoruuttaan eläneiden suomalaisten sukupolvien keskuudessa.³¹⁰

---

³⁰⁷ Suvantola, 2003, s. 25.

³⁰⁸ Mäntylä, 2011, s. 83.

³⁰⁹ Pihalehto, 2023, s. 18.

³¹⁰ Siisiäinen, 2004, s. 113 ja Harju, 30.11.2020.

Kotiseutuyhdistysten lisäksi aikaisimpia luonnonsuojelua harjoittaneita ryhmiä olivat yhteiskouluihin ja lyseoihin perustetut luonnontieteelliset kerhot, joista ensimmäisen on kirjallisuudessa arveltu olleen Turun Suomalaiseen lyseoon perustettu Linnea-kerho vuonna 1891. Kerhoja ei kuitenkaan järjestetty kaikissa kouluissa, ja niinpä vuonna 1943 joukko nuoria kokoontui perustamaan Luonto-Liiton, joka on sittemmin toiminut Suomen nimenomaisesti nuorille suunnattuna ympäristöjärjestönä.³¹¹

Suomen luonnonsuojeluliitto perustettiin Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen nimellä vasta vuonna 1938, vaikka ensimmäisen kerran sen perustamista ehdotettiin jo vuonna 1905.³¹² Ympäristöjärjestöjen toiminta onkin käynnistynyt Suomessa myöhemmin kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Saksassa, joissa ensimmäiset ympäristöjärjestöt ovat käynnistyneet jo 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Luonto-Liiton perustaminen oli puolestaan hyvä osoitus siitä, kuinka ympäristöjärjestötoiminta on ollut Suomessa jo kauan osa uudistumista – nuorille tyypillistä toimintaa, joka lopulta johti yhteiskunnalliseen uudistukseen ja tiedostavaan suhtautumiseen ympäristöä koskeviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Ympäristöjärjestöjen toiminnassa ilmeni kuitenkin jonkin verran erimielisyyksiä 1960- ja 1970-luvuilla, sillä perinteisillä ympäristöjärjestöillä ei tuolloin ollut poliittisista syistä mahdollisuuksia ottaa kantaa ydinvoimakysymyksiin.³¹³

Nuorison negatiivisesta suhtautumisesta huolimatta Suomen luonnonsuojeluliitto otti vuonna 1970 luonnonsuojelutyön vetovastuun Suomen Luonnonsuojeluyhdistykseltä. Ympäristönsuojelun tilanne poikkesi tuolloin huomattavasti nykyisestä: Suomesta puuttuivat muun muassa ympäristöministeriö ja erilaiset paikalliset ympäristönsuojelun toimijat, ja niinpä järjestömuotoinen luonnonsuojelu oli kasvanut entistä merkityksellisemmäksi.³¹⁴

Suomalaisen ympäristöliikkeen historiassa huomionarvoisia tapahtumia on ollut Ilmansaastumisprotesti, joka oli Suomen ensimmäinen ympäristöaiheinen mielenosoitus. Huhtikuussa 1969 järjestetty tapahtuma pidettiin osana Luonto-Liiton ja Eläinlääketieteellisen kandidaattiyhdistyksen yhteistä Saasteviikkoa. Tapahtumalla vastustettiin autoistumista ja vedottiin muun muassa Ruotsissa tuolloin olleeseen, tyhjäkäynnin muutaman minuutin pidemmäksi ajaksi kieltäneeseen lainsäädäntöön.³¹⁵ Ilmansaastumisprotestin ja ydinvoiman vastustamisen lisäksi Suomen ympäristöliikkeen historiassa on ollut monia kansalaistottelemattomuudeksi määriteltäviä

---

³¹¹ Reunanen, 2022, s. 25. Ks. myös Heimonen & Kaaro, 1999. Heimonen ja Kaaro käsittelevät teoksessaan Luonto-Liiton perustamisenjälkeistä historiaa 1900-luvulla.

³¹² Ruuhijärvi, 2017 ja Poutanen & Suominen, 2008, s. 250.

³¹³ Aalto, 2018, s. 59.

³¹⁴ Poutanen, 2008, s. 256.

³¹⁵ Olkkonen, 1.7.2024 ja Schönach, 2008, s. 178.

tilanteita, joilla on pyritty vastustamaan erilaisia vääräksi ja ympäristöä saastuttavaksi koettuja toimia.

Suomessa ympäristöjärjestöjen toimintaedellytyksiin on sittemmin vaikutettu sekä lainsäädännöllä että oikeuskäytännöllä. Ympäristöjärjestöt ovat olleet osallisena lähes puolessa korkeimpaan hallinto-oikeuteen tulleista ympäristöä koskeneista tapauksista³¹⁶, ja lisäksi Suomessa on ollut ympäristöjärjestöjen toimintaedellytyksiin kohdistunutta lainsäädäntöä jo ennen Århusin yleissopimuksen hyväksymistä.

2.3.2 Ruotsi

Yksittäisiä ympäristöjärjestöjä alettiin perustaa Ruotsissa jo 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. *Naturskyddsföreningen* perustettiin vuonna 1909, mutta yksittäisten ympäristönsuojelujärjestöjen perustamiskautta ei voida kuitenkaan vielä pitää varsinaisena ja laajamittaisena Ruotsin ympäristöliikkeen syntyaikana. Kansainvälisellä tasolla ympäristöliikkeen syntyyn johtavista tekijöistä yhtenä vaikuttavimmista voidaan pitää vuonna 1962 Yhdysvalloissa julkaistua *Rachel Carsonin* teosta *Äänetön kevät (Silent Spring)*, ja sen tavoin myös Ruotsissa ympäristöliike otti ensiaskeliaan kirjallisuuden kautta, kun *Elin Vägnerin* naisia, rauhaa ja ympäristöä käsitellyt teos *Väckarklocka* julkaistiin vuonna 1941.³¹⁷

Ruotsin ympäristöliikkeen varsinainen synty ajoittuu myöhempään aikaan: maan ympäristöliike sai kunnolla alkunsa 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin se kehittyi kansanliikkeeksi ja keräsi ihmisiä mukaan esimerkiksi erilaisiin aktivistiryhmiin. Taustalla tässä oli erityisesti ruotsalaisten nuorten 1950-luvun lopussa käynnistynyt ympäristötietoisuus.³¹⁸ Valtiollisen hyväksynnän ympäristöliike sai Ruotsissa 1980-luvun alkupuolella³¹⁹ - tätä voidaan pitää osoituksena valtiollisesta tiedostamisesta siitä, että Ruotsiin oli kehittynyt uusi ja vakiintunut tapa vaikuttaa.

Ruotsin ympäristöjärjestöjen historiaa tarkasteltaessa huomionarvoista on, että ympäristöjärjestöjen ja niiden puhevallan kehittäminen on jätetty tietoisesti tuomioistuinten sijaan lainsäätäjälle. Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen Ruotsissa on kuitenkin alkanut kehittyä myös oikeuskäytäntöä koskien erityisesti ympäristöjärjestöjen valitusoikeuteen liittyviä kysymyksiä, joita käsitellään tarkemmin tämän väitöstutkimuksen Århusin yleissopimuksen Ruotsissa ja Saksassa aiheuttamia muutoksia käsittelevässä artikkelissa.

---

³¹⁶ Seppo Rekolainen, 7.5.2021.

³¹⁷ Peterson & Merchant, 1985, s. 12.

³¹⁸ Larsson Heidenblad, 2021, s. 141.

³¹⁹ Sveriges riksdag, 21.1.1983.

2.3.3 Norja

Norjan ympäristöliike käynnistyi 1960-luvulla. Ympäristöliikkeen käynnistymisen taustalla ovat Norjassa olleet pitkälti vesikysymyksiin liittyvät kiistat, ja tämä aiheutti maassa ympäristöliikkeen alkuaikoina myös kansalaistottelemattomuutta.³²⁰

Århusin yleissopimus on hyväksytty myös Norjassa. Ruotsista ja Saksasta poiketen ympäristöjärjestöjen roolia ovat Norjassa analysoineet myös tuomioistuimet: tämä näkyy varsinkin ympäristöä koskevassa tiedonsaantioikeudessa, josta Norjassa on säädetty oma lakinsa vuonna 2005, ja johon liittyvän tapauksen ympäristöjärjestö on onnistunut viemään maan korkeimpaan oikeuteen.³²¹

Ympäristöasioita koskevan tiedonsaannin tavoin myös mahdollisuutta saattaa ympäristöasioita tuomioistuinten käsiteltäväksi säännellään Norjassa kansallisella lainsäädännöllä. Ehtoina tälle on, että järjestön nostaman kanteen tulee olla yhteneväisen järjestön tarkoituksen kanssa. Lisäksi ehtona tuomioistuimen käsittelylle on, että ympäristöjärjestöä ei ole perustettu nimenomaisesti kyseistä oikeudenkäyntiä varten.³²²

Århusin yleissopimuksen ja Norjan kansallisen lainsäädännön tarjoamista mahdollisuuksista huolimatta norjalainen yhteiskunta on tarjonnut ympäristöliikkeen asettumiselle maahan myös haasteita. Norjan ympäristöliikkeen historia erii hyvin paljon muista valtioista, varsinkin Saksasta, koska Norjassa valtio pitkän historiallisen perinteen seurauksena ikään kuin toivottaa erilaiset intressiryhmät tervetulleiksi negatiivisen suhtautumisen sijaan. Norjan ympäristöliikkeelle tämä on kuitenkin aiheuttanut jonkin verran ongelmia – Greenpeacen kaltaiset kansainväliset ympäristöjärjestöt, jotka haluavat toimia valtioon sitoutumattomasti, eivät ole sopeutuneet erityisen hyvin Norjaan.³²³

Tutkimuksen muiden maiden tavoin myös Norjan ympäristöliikkeen historiaa leimaa kansalaistottelemattomuus. Tunnetuimpia tapauksia lienee vuodelta 1981 oleva rakennusalueita koskenut *Mardøla*-tapaus vuodelta 1970³²⁴ sekä niin kutsuttu Altan konflikti, jossa aktivistit asettuivat tientekijöiden ja poliisin autojen eteen ja oleilivat kielletyllä alueella. Aktivistit tuomittiin teostaan sakkoihin.³²⁵

---

³²⁰ Stortinget, 21.12.2022.

³²¹ Fauchald, 2012, s. 186.

³²² Fauchald, 2010, s. 53.

³²³ Strømsnes, Selle & Grendstad, 2009, s. 391.

³²⁴ Naturvernforbundet, 2.7.2024.

³²⁵ Juhani Paavolan haastattelu 2.1.2022. Altan konfliktista ks. lisää Andersen & Midttun, 1985.

2.3.4 Saksa

Ympäristönsuojelu, kestävyys ja ilmastonmuutos ovat olleet Saksassa osa poliittista keskustelua 1980-luvulta lähtien.³²⁶ Ympäristöjärjestöjen historia on maassa sen sijaan huomattavasti pidempi: Saksassa merkittävä ympäristöjärjestö *Naturschutzbund Deutschland* eli *NABU* perustettiin jo 1899, mutta Ruotsin tavoin tätä ei voida pitää maan ympäristöliikkeen syntyhetkenä. Ruotsin ympäristöliikkeen tavoin myös Saksassa ympäristöliikkeen käynnistymiseen vaikutti vahvasti kirjallisuus. Laajasti ympäristön puolesta puhuneen *Herbert Gruhlin* teos *Ein Planet wird geplündert – Die Schreckensbilanz unserer Politik* julkaistiin vuonna 1975, ja teos vaikutti merkittävästi Saksan ympäristöliikkeen syntyyn ja on myöhemmin muodostunut tärkeäksi teokseksi Saksassa.³²⁷

Ympäristöliike keskittyi Saksassa aluksi varsinaisesti luonnonsuojeluun. Järjestöjen joukossa oli sekä pelkkää luonnonsuojelua harjoittavia yhdistyksiä että sellaisia, jotka suojelivat luontoa muiden toimiensa ohessa.³²⁸ Itä-Saksassa ympäristöliike käynnistyi 1970-luvulla ja kiihtyi 1980-luvulla. Ympäristötoiminta kattoi erilaisia vapaaehtoisia toimia saastuneen ympäristön puhdistamiseksi. Maassa erityisesti nuorisosta lähti mukaan ympäristöliikkeeseen ja alkoi samalla vastustaa myös Itä-Saksan valtiorakennetta.³²⁹

Ruotsin tavoin myös Saksassa ympäristöjärjestöjen ja niiden puhevallan kehittäminen on jätetty tietoisesti tuomioistuinten sijaan lainsäätäjälle. Demokraattisen legitimaation puutos on aiheuttanut Saksassa toimiville ympäristöjärjestöille haasteita, sillä maassa ei ole ollut perinteitä hyväksyvistä suhtautumisesta ympäristöjärjestöihin, kuten suhtautumista ympäristöjärjestöihin Ruotsissa ja Saksassa käsittelevässä luvussa tarkemmin todetaan.

Saksassa merkityksellisessä asemassa ovat ympäristöjärjestöjen kannalta olleet perustuslaintasoiset ympäristöoikeudet. Näiden oikeuksien osalta tilanne muuttui Saksassa vuonna 1994³³⁰: aiemmin maassa ei ollut perustuslain tasolla säännelty oikeudesta tietyn tasoiseen, esimerkiksi terveelliseen ympäristöön³³¹, mutta lakiuudistuksen jälkeen maan perustuslain artikla 20a³³² velvoittaa Saksan valtion takaamaan

---

³²⁶ Kersting, 2021, s. 1.

³²⁷ EKLA, 2015, s. 9.

³²⁸ Markham, 2011, s. 2.

³²⁹ Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz, 18.2.2024.

³³⁰ Winter, 2012, s. 55 ja Weiss, 2021, s. 171.

³³¹ Mäntylä, 2011, s. 210–211.

³³² *”Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künstlichen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.“*

nykyisille ja tuleville sukupolville paremmat elinolosuhteet. Saksan perustuslakituomioistuimien on kuitenkin katsonut, ettei artikla takaa suoranaista oikeutta puhtaaseen ympäristöön. Lainkohta on luonteeltaan objektiivinen, eli se ei takaa yksilölle subjektiivista oikeutta puhtaaseen ympäristöön.³³³

2.3.5 Sveitsi

Sveitsissä tietoisuus ihmisen toiminnan negatiivisista vaikutuksista ympäristöön on ollut havaittavissa jo 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa – tuolloin erityisesti vuoristomaiseman koskemattomuus aiheutti voimakkaita reaktioita.³³⁴ Sveitsin vanhin ympäristöjärjestö *Schweizer Heimatschutz* perustettiin vuonna 1905, ja sillä on ollut suuri vaikutus Sveitsin luonnonsuojelun historiaan.³³⁵

Varsinainen ympäristöliike on käynnistynyt muiden tutkimuksessa käsiteltyjen valtioiden tavoin myös Sveitsissä kuitenkin varsinaisesti 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin Sveitsissäkin oli havaittavissa ympäristöön kohdistuvaa sekä feminististä liikehdintää. Ympäristöjärjestöjen määrä alkoi kasvaa, ja niistä tuli vakiintuneita toimijoita. Varsinkin 1970-luvulla Sveitsissä aloitti toimintansa lukuisia ympäristöjärjestöjä, joiden toiminta oli maassa uutta – silloin alkanut ympäristöjärjestöjen määrän voimakas kasvu jatkui myös 1980-luvulla.³³⁶ Tuolloin Sveitsissä vallinnut ympäristöliike oli vahvasti tieteilijäpainotteinen. Sama pätee Sveitsissä edelleen: viime vuosien merkittäviä ympäristötoimia on Sveitsin kansalaisyhteiskunnan toteuttamana ollut esimerkiksi 26 800 tieteilijän allekirjoittama vetoamus.³³⁷

Vaikka myös Sveitsi on ratifoinut ja saattanut voimaan Århusin yleissopimuksen vuonna 2014³³⁸, oikeuskirjallisuudesta on havaittavissa ristiriitaisia näkemyksiä siitä, millaiset mahdollisuudet ympäristöjärjestöillä on maassa osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Sveitsin federalistisen, keskittymättömän poliittisen järjestelmän on arveltu mahdollistavan ympäristöjärjestöille moninaisia osallistumismahdollisuuksia.³³⁹ Toisaalta on kuitenkin arvioitu, ettei maassa ole siltikään ollut tarjolla erityisempiä mahdollisuuksia ympäristöjärjestöjen toiminnalle. Myös myöhemmin Sveitsille on tästä huolimatta ollut tyypillistä ihmisten voimakas mobilisoituminen ja lähteminen mukaan ympäristöliikkeeseen.³⁴⁰ Muutoksia on kuitenkin

---

³³³ Winter, 2022, s. 217.

³³⁴ Ks. Walter, 1989.

³³⁵ Schweizer Heimatschutz, 30.11.2024.

³³⁶ Landner ym., 2013, nettiversio.

³³⁷ Schläfli, 5.12.2019.

³³⁸ UNECE, 4.3.2014.

³³⁹ Cailleux, 2025, s. 2.

³⁴⁰ de Moor & Wahlström, 2022, s. 6.

havaittavissa tämän mobilisoitumisen kautta: myös Sveitsissä on varsinkin nuorisotietistä ympäristötietoisempää ja kasvattanut täten ympäristöliikkeen merkitystä.³⁴¹

---

³⁴¹ Ks. Lorenzini, Monsch & Rosset, 2021.

3 TUTKIMUKSEN MENETELMÄT

Tämän väitöstutkimuksen viiteen eri artikkeliin on jokaiseen pyritty valikoimaan kulloisenkin tutkimustehtävän kannalta tarkoituksenmukaisimmat ja asetettuihin tutkimuskysymyksiin parhaiten soveltuvat menetöt. Tässä luvussa 3 tarkastellaan ensin tutkimuksen lähtökohtia: tutkimuksen lähtökohdat ovat monimetodisia, koska eri menetöt on valikoitu tutkimukseen täydentämään toisiaan ja tarkastelemaan ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksiin liittyviä kysymyksiä eri näkökulmista. Tämän jälkeen käsitellään metodeja, joiden turvin on tutkimuksessa voitu analysoida kirjoitettua sääntelyä (*Law in books*). Lopuksi edetään vielä tarkastelemaan käytännön kysymysten näkökulmaa (*Law in action*).

3.1 Toisiaan täydentävät menetöt

3.1.1 Monimetodinen tausta

Tässä väitöstutkimuksessa on tutkimusaihetta päädytty analysoidaan monimetodisesta näkökulmasta – tutkimuskysymyksenä olevan ympäristöjärjestöjen aseman ja siinä tapahtuneiden muutosten laaja-alaisen luonteen seurauksena tutkimusteemaa on tullut lähestyä käyttämällä hyödyksi useita eri oikeustieteen metodeja sekä laadullista ja määrällistä tutkimusotetta.³⁴² Tällä tavoin on pyritty saamaan aikaan mahdollisimman monipuolinen ja aihepiirin eri näkökulmat huomioon ottava tutkimuskokonaisuus. Mikäli tutkimuksessa ei olisi päädytty hyödyntämään monimetodiseen lähestymistapaan, olisi sen kysymyksenasetteluista voinut jäädä tavoittamatta jotain olennaista. Tämä on seurausta erityisesti tutkimuksen aihepiirin ajankohtaisuudesta sekä yhteiskunnallisesta näkökulmasta³⁴³: ympäristöjärjestöjen oikeudellinen asema kehittyi koko ajan järjestöjen tehdessä vaikuttamistyötään sekä epävirallisilla että ”varsinaisilla” vaikuttamisen keinoilla, joten tutkimusta ei olisi mahdollista tehdä syvällisesti esimerkiksi analysoida pelkkää kirjoitettua sääntelyä.

Monimetodisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa useita eri tutkimusmetodeja yhdistetään samassa tutkimuksessa – oikeustieteellisessä tutkimuksessa tämä mahdollistaa lainsäädännön tarkastelun useasta eri näkökulmasta.³⁴⁴ Tämän lähestymistavan ja sen nojalla tapahtuvan mahdollisen metodien lajittelun³⁴⁵ valinnalle on

---

³⁴² Kainulainen, 2004, s. 17.

³⁴³ Mäntylä, 2012b, s. 88.

³⁴⁴ Ishwara Bhat, 2020, virtuaaliversio.

³⁴⁵ Monimetodisella tutkimuksella tarkoitetaan mitä tahansa tutkimusta, jossa hyödynnetään enemmän kuin yhtä tutkimusmetodia tai -strategiaa tutkimaan yhtä tai useampia toisiinsa liitännäisiä ilmiöitä. Monimetodisen tutkimuksen roolista oikeustieteessä ja sen

olemassa erilaisia perusteita. Kansainvälisesti vertailtuna tyypillisimmäksi monimetodisen tutkimuksen muodoksi vaikuttaa nousseen yhdistää yleisimpänä pidettyyn lainopilliseen tutkimukseen muita oikeustieteen tutkimusmetodeja.³⁴⁶ Tämä on monesti ollut perusteltua, sillä monimetodisuutta hyödyntämällä on katsottu voitavan saada aikaan luotettavampia tutkimustuloksia.³⁴⁷

Monimetodisuuden keskiössä on tarve palvella tutkimuksen eri tarkoituksia: oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi katsottu monimetodisen, rajat ylittävän oikeusvertaillevan tutkimuksen ja *de lege ferenda* -tutkimuksen palvelevan eri kontekstissa ja lainoppiin nähden pidemmällä aikajänteellä kotimaista oikeudellista elämää.³⁴⁸ Myös tässä väitöstutkimuksessa on monimetodisen näkökulman hyödyntäminen heijastellut nimenomaan tämän kaltaista ajattelua, jossa eri metodeja on pyritty käyttämään toisiaan täydentäen, kuten seuraavassa luvussa 3.1.2 tarkemmin selvitetään.

3.1.2 Metodien täydentävyys

Edellä kuvatun monimetodisuuden tavoitteena on ollut tässä väitöstutkimuksessa erityisesti eri metodien toisiaan täydentävä suhde. Tutkimuksen oli tarkoitus olla alun perin ensisijaisesti empiirinen, mutta empiirisessä oikeustutkimuksessa on tiettyissä artikkeleissa kertynyt tutkimusmateriaali jäänyt suhteellisen kapeaksi. Niinpä näitä tiedollisia haasteita on pyritty kompensoimaan ja täydentämään käyttämällä tutkimuksessa useita metodeja ja monipuolistamalla täten tutkimuksen analyysiä.

Vaikka empiirinen oikeustutkimus on ollut väitöstutkimusta käynnistäessä keskiössä, ovat tutkimuksen ensisijaisiksi metodeiksi kuitenkin nousseet kriittinen lainoppi sekä *de lege ferenda* -tutkimus. Tämä metodisten valintojen painotusten muutos on johtunut siitä, että näitä kyseisiä metodeja käyttämällä on empiiristä oikeustutkimusta tehokkaammin voitu tarkastella oikeudellista muutosta.

Metodien välisen harmonian löytäminen on edellyttänyt myös tiettyjen metodien tarkoituksellista sivuuttamista. Vaikka oikeushistorian emeritusprofessori *Jukka Kekkonen* on kuvannut oikeushistoriallisen tutkimuksen olevan nimenomaisesti oikeudellisen muutoksen analyysiä³⁴⁹, ei tässä tutkimuksessa ole kuitenkaan päädytty nostamaan oikeushistoriaa tutkimusmetodien varsinaiseen keskiöön. Tämä valinta on pohjautunut siihen, että keskiöön on varsinaisen muutoksen sijaan nostettu *osallistuminen* muutosten taustalla oleva arvona. Muutosten arvosidonnaisuuden tarkastelu tutkimuksessa kriittisen lainopin näkökulmia hyödyntäen palveleekin

---

nojalla tapahtuvasta metodien lajittelusta ks. lisää Nielsen, 2012; Kochupillai, 2017 & Choudary, 2024.

³⁴⁶ Mohamed, 2016, s. 5191.

³⁴⁷ Sarvilinna, 2023, s. 26; Hirvonen, 2011, s. 7.

³⁴⁸ Pajulammi, 2024, s. 319.

³⁴⁹ Kekkonen, 2013, s. 6–8.

varsinaisen oikeushistoriallisen tutkimuksen sijaan tutkimuksessa asetettujen tavoitteiden kokonaisvaltaisempaa toteutumista.

Lisäksi metodeja on pyritty jaottelemaan siten, että niitä on valikoitu hyödyntämään niin *Law in Books* - kuin *Law in Action* -näkökulmasta esiin nousevia tutkimusintressejä. Tämä jaottelu heijastelee alussa esiteltyä osallistumisen jakamista lain tasolla turvattuihin osallistumisoikeuksiin ja siihen, onko osallistuminen todellisuudessa vaikuttavaa. Jaottelun esiintuominen tuo tutkimukseen näkökulman, joka pyrkii analysoimaan ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia sekä kirjoitetun lain tasolla että käytännössä – erottelu tuo tutkimukseen syvempää ymmärrystä siitä, mikä merkitys lain tasolla turvattavilla järjestöjen oikeuksilla oikeastaan on käytännössä. Näiden molempien näkökulmien ja niiden tutkimuksessa hyödynnettävien metodien esiintuominen on merkityksellistä, sillä ne paitsi täydentävät toisiaan, myös tarkastelevat samaa ilmiötä eri kulumista: yhdessä ne muodostavat käsityksen siitä, millainen ympäristöjärjestöjen rooli oikeastaan on ja miten se on kehittynyt nykyisenlaisekseen.

3.1.3 Law in books v. Law in action

Kuten edellä todettiin, voidaan järjestöjen osallistumismahdollisuudet jaotella laissa turvattuun osallistumiseen sekä todelliseen vaikuttamiseen. Tämä erottelu heijastuu myös väitöstutkimuksessa käytettyjen teorioiden jaotteleamiseen: *Roscoe Poundin* julkaisemassa artikkelissa *Law in Books and Law in Action* (1910) tunnistettiin nimittäin ero oikeudellisen teorian ja tosiasiallisen juridisen käytännön välillä.³⁵⁰ Sitten *Poundin* esittämä jaottelu on muodostunut vakaaksi osaksi oikeustieteellistä tutkimusta etenkin Yhdysvalloissa. Tutkimuksessa on nähty kuitenkin aukkoja: esimerkiksi *Kaijus Ervastin* (2011) mukaan tutkimuksessa on kritisoitu muodollisiin sääntöihin keskittyvää oikeustiedettä ja korostettu eroa formaalin oikeuden (*Law in Books*) ja tosiasiallisten oikeudellisten sääntöjen (*Law in Action*) välillä.³⁵¹

Omassa monimetodisessa väitöstutkimuksessani ovat käytetyt metodit jaoteltavissa perinteisen jaottelun mukaisesti. *Poundin* käynnistämä jaottelu edustaa perinteistä oikeussosiologiaa, ja niinpä se onkin sidoksissa erityisesti tutkimuksessani aavistuksen satunnaisesti esiintyviin oikeussosiologisiin ja oikeuspoliittisiin elementteihin. Näiden lisäksi sillä on ollut merkitystä myös analysoitaessa muiden käyttämieni metodien merkitystä. Tärkeää on ollut ensinnäkin tiedostaa, että osalla metodeista voidaan analysoida sekä järjestöille lainsäädännössä turvattuja oikeuksia (*Law in Books*) että sitä, miten nämä oikeudet käytännössä toteutuvat (*Law in Action*). Tämän seurauksena yhtyisinkin oikeuskirjallisuudessa aiemmin esitettyyn mielipiteeseen, ettei *law in action* -näkökulmaa tule kuvata mitenkään *law in books* -näkökulmaa

---

³⁵⁰ Ervasti, 1998, s. 364.

³⁵¹ Ervasti, 2011a, s. 71.

huonommaksi tai poikkeamiseksi normeista.³⁵² Omassa väitöstutkimuksessani nämä näkökulmat täydentävät toisiaan edesauttaen ymmärrystä siitä, millaisia oikeuksia järjestöille oikeastaan on annettu ja miten hyvin ne käytännössä toteutuvat.

Oikeussosiologian tutkimusta edustavan *Law and society* -liikkeen on oikeuskirjallisuudessa arvioitu ”hellivän” ajatusta kirjoitetun lain ja toteutuneen oikeuden välillä esiintyvistä kuilusta.³⁵³ Tämä kuilu on havaittavissa erityisen hyvin tämän väitöstutkimuksen aihepiirin käsittelyn kohdalla: tutkimuksen alussa³⁵⁴ tehtiin ero todellisen vaikuttamisen ja lainsäädännön turvaamien osallistumismahdollisuuksien välille. OECD on myöskin nostanut raportissaan esiin ”suomalaisen paradoksin”: vaikka luottamus julkisiin instituutioihin ja tyytyväisyys suomalaiseen demokratiaan ovat Suomessa olleet perinteisesti korkeita, suomalaiset saavat OECD:n arvioinneissa verrattain alhaiset pisteet kyvystään osallistua poliittisiin prosesseihin ja ymmärtää niitä (*sisäpoliittinen tehokkuus*) sekä siitä, miten he uskovat Suomen poliittisen järjestelmän antavan heille mahdollisuuden vaikuttaa siihen, millaisia poliittisia päätöksiä Suomessa tehdään valtakunnallisella tasolla (*ulkoinen poliittinen tehokkuus*).³⁵⁵ Suomalainen paradoksi on ilmiönä mielenkiintoinen – sen perusteella suomalaiset kyllä luottavat kirjoitettuun sääntelyyn, mutta sääntelyn käytännön toteutuksessa on haasteita. Aihepiirin kattavan ja todellisen näkemyksen käsittelemiseksi tässä väitöstutkimuksessa pyritään tuomaan tietoa näistä molemmista sääntelyn tasoista, ja tämä on vaikuttanut myös metodivalintoihin.

Suomalaisen paradoksin huomioiminen on aiheuttanut sen, että tutkimuksen metodivalintoja tehtäessä on tullut ensinnäkin tiedostaa, että metodia voidaan hyödyntää sekä kirjallisen sääntelyn että käytännön tason analysoinnissa. Näin käy tutkimuksessa varsinkin oikeusvertailun osalta, sillä se kattaa tutkimuksessa molemmat näkökulmat tuomalla tietoa paitsi kirjoitetusta lainsäädännöstä, myös vertailtavien valtioiden käytännön tilasta erityisesti silloin, kun metodi voidaan tutkimuksessa yhdistää empiriseen oikeustutkimukseen.

Seuraavassa taulukossa 2 esitellään tiivistetysti, mitkä käytetyistä tutkimusmetodeista edistävät jommankumman näkökulman toteutumista ja millä tavoin. Taulukossa täten konkretisoidaan ennen metodien tarkempaa analysointia, kuinka tutkimuksen lähtökohdat – järjestöjen osallistumisen tutkiminen sekä oikeudellisesta näkökulmasta että tarkastellen osallistumisen todellista vaikuttavuutta – edellyttävät jo itsessään monimetodisuuden käyttöä, sillä eri metodeja tarvitaan tutkimuksessa erilaisten tutkimuksellisten tavoitteiden saavuttamiseen ja siihen, että osallistumista voitaisiin tarkastella lopulta mahdollisimman monipuolisesti.

---

³⁵² Ervasti, 2011b, s. 356. Ks. myös Galanter, 1981.

³⁵³ Houtsonen, 2001, s. 439.

³⁵⁴ Ks. luku 1.2.1.

³⁵⁵ OECD, 2021, s. 21.

Taulukko 2. *Law in books* - ja *Law in action* -tutkimuksessa hyödynnetyt metodit ja niiden merkitys.

<i>Law in books</i>	<i>Law in action</i>
<p>Kriittinen lainoppi</p> <ul style="list-style-type: none"> Lainopillinen tutkimus auttaa tutkimuksessa lainsäädännön arviointia ja varsinkin tulkitsemaan siinä esiintyviä arvosidonnaisuuksia. Se palvelee <i>Law in books</i> -näkökulmaa kartoittamalla, millaisia oikeuksia eri lainsäädännön tasoilla ympäristöjärjestöt omaavat ja miten nämä oikeudet ja niiden taustalla oleva arvosidonnaisuus ovat muuttuneet. 	<p>Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus tuovat esiin muun muassa asenteet, arvot ja muut ympäröivän yhteiskunnan elementit, jotka vaikuttavat kirjoitetun lain toteutumismahdollisuuksiin.
<p>Oikeusvertailu</p> <ul style="list-style-type: none"> Oikeusvertailua on väitöstutkimuksessa kartoitettu analysoimaan vertailtavissa valtioissa voimassa olevaa oikeustilaa. 	<p>Oikeusvertailu</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Law in books</i> -näkökulman lisäksi oikeusvertailulla on tässä väitöstutkimuksessa mahdollisuus selvittää myös käytännön kokemuksia sekä oikeuskäytäntöä. Näiden kartoittaminen tukee sen kattavampaa arvioimista, millainen vertailtavissa valtioissa on toteutuneen oikeuden osalta.
	<p>Empiirinen oikeustutkimus</p> <ul style="list-style-type: none"> Empiirisellä oikeustutkimuksella kartoitetaan tässä väitöstutkimuksessa ympäristöjärjestöjen aktiivien sekä viranomaisten kokemuksia, ja niinpä ne tarjoavat käytännön – joskin subjektiivisen – näkökulman oikeuden toteutuvuudesta. Empiirinen oikeustutkimus on luonteeltaan lähellä oikeussosiologiaa, mutta oikeuden ja yhteiskunnan suhteiden sijaan se keskittyy kokemuksiin ja käytäntöön.

3.2 Kirjoitetun lain tutkimus (*Law in books*)

3.2.1 Kriittinen lainoppi

3.2.1.1 Kriittinen lainoppi tutkimusmenetelmänä

Kriittisen lainopin on suomalaisessa ympäristöoikeudessa katsottu viittaavan kriittiseen ja arvopohjaiseen tapaan tutkia oikeusjärjestystä. Tutkimuksen kannalta merkityksellistä tällöin on tuoda arvot selkeästi esiin jo heti työn alussa.³⁵⁶ Tämä on seurausta siitä, että arvot ovat ohjaavat osaltaan lainopillisen tutkimuksen perinteistä tehtävää, eli lain systematisointia ja tulkintaa.³⁵⁷ Näiden arvojen merkitystä voidaan kuitenkin pohtia, sillä, toisin kuin tässä väitöstutkimuksessa myöskin sovellettavassa *de lege ferenda* -tutkimuksessa, ei kriittisessä lainopissa ole lainsäädännön kehittäminen, vaan sen tulkinta.³⁵⁸ Arvojenmukaisella laintulkinnalla voitaisiin nimittäin mitä tehokkaimmalla tavalla kehittää varsinkin lakia alempana oikeuslähdehierarkiassa olevaa sääntelyä: mikäli esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan osallistumista pidettäisiin edistettävänä arvona, voitaisiin aihepiiriä tuomioistuinlaitoksessa käsiteltäessä tällainen arvo huomioon otettaessa saada aikaan arvonmukaista oikeuskäytäntöä.

Merkityksellistä kriittistä lainoppia sovellettaessa on sen sijaan analysoida ajatusta siitä, kuinka oikeus on perustavanlaatuisella määräytymätöntä tai epätarkkaa eli *indeterminanttia*³⁵⁹ - kriittisen lainopin teoriaan nojanneen *Santhu Raitasuon* vero-oikeudellisen väitöstutkimuksen (2022) mukaan ilmiön taustalla ovat varsinkin monitulkintaisuus ja arvosidonnaisuus. Tämä on seurausta siitä, ettei ole olemassa ”ylemman tason sääntöä”, jonka perusteella määräytyisi, miten lainsoveltajan tulee toimia siinä tilanteessa, jossa hän voi valita useamman vaihtoehdon välillä.³⁶⁰ Koska tällaista sääntöä ei ole arvioitu olevan olemassa, tulee huomioon ottaa sääntelyn tausta – nojaisin tässä kohtaa varsinkin *Lon L. Fullerin* esittämään näkemykseen, jonka mukaan säännön taustalla oleva tarkoitus tai oikeutus mahdollistaa epäselvien tulkintatilanteiden ratkaisemisen.³⁶¹ Ympäristöjärjestöjen osallistumista tarkasteltaessa tämä voisi käytännössä tarkoittaa sitä, että mikäli sääntelyn taustalla katsotaan olevan tarkoituksen edistää kansalaisjärjestöjen osallistumista, voitaisiin epäselvässä tilanteessa asiaa tulkita järjestön kannalta myönteisesti. Säännön taustalla olevaa

---

³⁵⁶ Kokko, 2016, s. 36. Koska tutkimuksen keskiössä on oikeuden sisältöön, hallintoon ja ympäristöjärjestöjen edistämiin asioihin kohdistuva muutos, nousee tekstissä esiin myös oikeushistoriallista perspektiiviä. Koska tutkimuksen keskiössä on muutoksen arvosidonnaisuus, on kriittisen lainopin katsottu olevan tutkimuksen kannalta merkityksellisin oikeudellinen tutkimusperinne.

³⁵⁷ Hirvonen, 2011, s. 21; Kokko, 2017, s. 1054.

³⁵⁸ Alvesalo-Kuusi & Kumpula, 2021, s. 47.

³⁵⁹ Aalto-Heinilä, 2022, s. 1039.

³⁶⁰ Raitasuo, 2022, s. 37, 80; Mustasaari & Ylhäinen, 2024, s. 132.

³⁶¹ Fuller, 1958, s. 662–665.

tarkoitusta tulisi tällöin hakea hallituksen esityksestä tai muusta lainvalmistelumateriaalista, jotta voitaisiin kattavasti arvioida, millainen tarkoitus kulloisellakin säännöllä on järjestöjen osallistumisen mahdollistamisen näkökulmasta ollut.

Arvopohjaisuudella tarkoitetaan kriittisessä laintulkinnassa puolestaan sen todistamista, että lain kaikki tulkinnat ovat aina tulkittavissa arvosidonnaisiksi.³⁶² Arvojen vaikutuksen on oikeuskirjallisuudessa katsottu heijastuvan erityisesti ympäristöoikeuden tulkintaan oikeudenalan tulevaisuusorientoituneisuuden seurauksena.³⁶³ Arvosidonnaisuuden tiedostamisen seurauksena kriittinen lainoppi poikkeaa olenaisesti perinteisestä lainopista, jossa keskeisenä elementtinä on voimassa olevan lainsäädännön ja oikeuskäytännön objektiivinen tulkinta. Sen sijaan kriittinen lainoppi näkee esittämänsä tulkinnat ja systematisoinnit normatiivisina kannanottoina voimassa olevan oikeuden merkityssisällöistä.³⁶⁴

Arvosidonnaisuus heijastuu vahvasti myös tämän väitöstutkimuksen aihepiirin käsitteeseen. Yksittäisten sääntöjen soveltamisessa indeterminanssia aiheutuu Raitasuo mukaan sääntöjen sanamuodonmukaisen tulkinnan ja sääntöjen tarkoituksen ristiriitaisuudesta.³⁶⁵ Kuten tässä väitöstutkimuksessa todetaan, on järjestöjen rakenteessa havaittavissa laajaa vaihtelua: tätä esiintyy mm. järjestöjen koon, maantieteellisen levinneisyyden, virallisen rekisteröitymisen tai epävirallisen toiminnan sekä järjestöjen kiinnostuksenkohteiden osalta. Koska järjestöt toimivat pääasiallisesti vapaaehtoisvoimin, voidaan todeta, että monessakaan tilanteessa ei sanamuodonmukainen laintulkinta arvioitaessa järjestön osallistumis- tai valitusmahdollisuutta ole aivan perusteltua. Voi nimittäin olla, ettei halutun kaltaista järjestöä ole juuri sillä alueella, jossa järjestön tulisi toimia, ja niinpä arvosidonnaista tulkintaa hyödynnettäessä tulisikin arviointia tehdä monipuolisemmin tarkasteltaessa, mikä järjestö itse asiassa on oikeutettu esimerkiksi osallistumaan päätöksentekoon tai valittamaan.

3.2.1.2 Kriittisen lainopin edut

Koska ympäristöjärjestön käsitettä ei ole kunnolla määritelty oikeudellisesti, eikä sitä voida täten pitää täysin yksiselitteisenä oikeudellisena terminä, on tämän väitöstutkimuksen aihepiirin kohdalla tarkoituksenmukaista pohtia, miten ympäristöjärjestöjen rakenteessa, toiminnan maantieteellisessä levinneisyydessä ja sääntöjen sanamuodoissa esiintyvä vaihtelevuus heijastuu siihen, että säännöillä tavoitellaan osallistamista. Raitasuo viittaa väitöstutkimuksessaan ”Ajoneuvot kielletty puistoissa” -

---

³⁶² Aalto-Heinilä, 2022, s. 1040.

³⁶³ Belinskij, Paloniitty & Soininen, 2015, s. 615.

³⁶⁴ Hirvonen, 2011, s. 40.

³⁶⁵ Raitasuo, 2022, s. 36.

sääntöön, joka jättää tulkinnanvaraisuutta sen osalta, ovatko esimerkiksi polkupyörät puistossa mahdollisesti sallittuja.³⁶⁶

Omassa väitöstutkimuksessani ”polkupyörän asemassa” sen sijaan ovat ne ympäristöjärjestöt, jotka eivät välttämättä vastaa perinteistä yhdistyslakia täysin noudatettavaa näkemystä ympäristöjärjestöstä: nykypäivän ympäristöliikkeessä on nimittäin paljon toimijoita, jotka eivät välttämättä ole rekisteröityjä, tai niiden säännöissä esiintyy epätarkkuuksia sen suhteen, mitä asioita niiden voidaan katsoa ajavan. Tällaisten toimijoiden osallistumisen kannalta väitöstutkimuksen johtopäätöksissä esitetäänkin pohdintoja siitä, tulisiko osallistumismahdollisuuksia laajentaa nykyisestä. Tätä mahdollisuutta voidaan pitää harkinnanarvoisena, jotta voitaisiin paremmin todeta, että analysoinnin kohteena olevassa lainsäädännössä merkityksellinen tasa-arvo – yhtenäinen oikeus ja mahdollisuus osallistumiseen – toteutuu kunnolla ja nykyajan ympäristöliikkeen toimintaedellytykset huomioon ottaen.

Kriittistä lainoppia mukailee väitöstutkimuksessani lisäksi varsinkin näkökulma, joka muistuttaa osaltaan *Niina Mäntylän* (2010) väitöstutkimuksessaan edustamaa näkökulmaa: kuten Mäntylän väitöstutkimuksessa, myös omassani pyritään tulkitsemaan ja systematisoimaan, mutta samalla tarkastelutapa ei ole välttämättä kaikkein perinteisin. Mäntylä keskittyy väitöstutkimuksessaan varsinkin muutoksensyömyysiin³⁶⁷, jotka nousevat keskiöön myös omassa väitöstutkimuksessani. Myös tältä osin omaa väitöstutkimustani voidaankin pitää ikään kuin Mäntylän tutkimusta ajankoh-taistavana ja järjestöihin liittyen spesifioivana tutkimuksena. Muutosten tarkaste-lussa nousevat esiin myös arvokysymykset, sillä niissä tapahtuvat muutokset ovat omiaan edistämään myös lainsäädännön muutoksia ja täten linkittävät oikeudellisen muutoksen tarkastelun tietyllä tavalla myös kriittisen lainopin tavoitteisiin.

3.2.2 *De lege ferenda* -tutkimus ja siinä hyödynnetyt menetelmät

3.2.2.1 *De lege ferenda* -tutkimuksen merkitys

Oikeus ei ole koskaan ilmiönä pysyvä tai muuttumaton, vaan sen tulee jatkuvasti kehittyä. Tämä tekee *de lege ferenda* -tutkimuksen avulla saatavista näkemyksistä merkityksellisiä – voimassa olevaan oikeuteen keskittyvän *de lege lata* -tutkimuksen³⁶⁸ sijaan *de lege ferenda* -tutkimus keskittyy nimittäin tulevaan oikeuteen ja oikeuden uudistamistarpeisiin. Kuten *Raimo Siltala* on todennut (2003), avustaa *de lege ferenda* -tutkimus ”lainsäätäjää tuottamalla ja arvioimalla erilaisia lainsäädännöllisiä ratkaisumalleja eli ”mahdollisia maailmoja”, joihin tuleva oikeudellinen sääntely voisi perustua”.³⁶⁹ Tässä tutkimuksessa *de lege ferenda* toimii muutosprosessin

³⁶⁶ Raitasuo, 2022, s. 36.

³⁶⁷ Mäntylä, 2011, s. 13.

³⁶⁸ Leskinen, 2022, s. 1158; Suvantola, 2006, s. 7.

³⁶⁹ Siltala, 2003, s. 131.

analysoinnin osana: muutos ei ole koskaan pysyvä, vaan se jatkuu myös tulevaisuudessa, ja niinpä tulevan sääntelyn tarkastelua voidaan pitää olennaisena osana muutokseen keskittyvää tutkimusta.

Edellä esitetystä kriittisestä lainopista *de lege ferenda* -tutkimus poikkeaa vahvasti, sillä toisin kuin kriittisessä lainopissa, *de lege ferenda* ja arvojen suhde ei ole teoreettisesti aivan selkeä.³⁷⁰ Nykyisen lainsäädännön muutostarpeiden ja niitä koskevien ratkaisumahdollisuuksien kartoittamisessa on luonnollisesti otettava huomioon, millaisia arvoja sääntelyllä pyritään edistämään tulevaisuudessa, mutta arvoihin keskittymisen sijaan *de lege ferenda* luonnetta voitaisiin kuvailla tavoitteelliseksi tutkimukseksi. Tavoitteet voivat luonnollisestikin olla arvoihin perustuvia, mutta ne eivät suinkaan ole ainoa tavoitteenasettamisen peruste.³⁷¹

Yksi tärkeimpiä esimerkkejä – ensisijaisesti muusta kuin arvoihin keskittyvästä – *de lege ferenda* -tutkimuksesta on Suomessa ollut *Tuula Linnan* insolvenssioikeuden alaan kuulunut väitöstutkimus (1987), joka on muodostunut merkitykselliseksi suomalaisessa *de lege ferenda* -tyyppisessä tutkimuksessa. Linnan väitöksen on myöhemmin tutkimuksellisesti arvioitu olleen edellä ”omaa aikaansa”³⁷², mutta tästä huolimatta sillä on yhä edelleen merkitystä suomalaisessa oikeustieteen tutkimuksessa. Myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa on esiin noussut varsinkin Linnan jaottelemalla *de lege ferenda* -tutkimuksen malli, johon on kirjattu neljä päävaihetta: 1) tavoitteenasettelu, 2) lähtökohtatilanne, 3) potentiaalisten oikeudellisten keinojen kartoitus sekä kausaalisuhteiden analysointi, sekä 4) keinovalinnan justifiointi.³⁷³

Tässä tutkimuksessa pyritään erityisesti empiiristen sekä oikeusvertailevien keinojen turvin selvittämään, onko nykyisessä lähtökohtatilanteessa kenties aiheita, jotka tarvitsevat uudistamista, ja täten kartoittamaan potentiaaliset oikeudelliset keinot. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa voitaisiin näiden keinojen sovellettavuutta soveltaa edelleen Suomessa. Erityisen esimerkin tästä tarjoaa tämän väitöstutkimuksen pakkotilaa ja kansalaistottelemattomuutta käsittelevässä artikkelissa käsitellyt teemat. Artikkelin kirjoittamisen jälkeen on Helsingin käräjäoikeudessa nimittäin annettu päätös, jossa todettiin, että aktivistien oli pysäytettävä hakkuut.³⁷⁴ Tuomio poikkeaa huomattavasti Kojjärvi-liikettä koskeneesta ennakkotapauksesta KKO 1983-II-159, ja niinpä Linnan *de lege ferenda* -tutkimuksen mallia soveltamalla tulisi-kin Suomessa nyt analysoida, tuleeko maassa asettaa tavoitteeksi muuttaa aihepiirin lainsäädäntöä ja vaatisiko tämä kenties pakkotilaa koskevia lainsäädäntömuutoksia, vai ainoastaan uutta ennakkotapausta.

Tämän kaltaisessa päätöksenteossa *de lege ferenda* -tutkimus löytää paikkansa sen keskittyessä niin sääntöjen epäselvyyteen kuin tulevaisuuden lainsäädännön

---

³⁷⁰ Leskinen, 2022, s. 161–162.

³⁷¹ Urpilainen, 2024, s. 1150.

³⁷² Leskinen, 2022, s. 1159.

³⁷³ Linna, 1987, s. 34; Markus, 2023, s. 896.

³⁷⁴ Saavalainen 24.10.2025.

merkityssisältöön. Molemmissa näistä keskitytään ratkaistavana olevaan ongelmaan, joka tässä tapauksessa liittyy vanhentuneeseen oikeuskäytäntöön.³⁷⁵ Tämän kaltaisen tutkimuksen merkitys kriittistä lainoppia täydentävänä tutkimuksena ilmenee ennen kaikkea siten, ettei kaikkia ongelmia ole kenties mahdollista ratkaista laintulkinnalla, vaan kyse voi joskus olla laajemmin lainsäädännön epäkohdista ja muutostarpeesta, jolloin laintulkintaan keskittyvän kriittisen lainopin lisäksi tulee arvioida myös lain mahdollisia muutostarpeita.³⁷⁶ Ympäristöliikkeen kohdalla voidaan kuitenkin todeta, että parhaita olisi saatella uusi oikeustapaus aina korkeimpaan oikeuteen asti. Vanhentumisen seurauksena on oikeuskäytäntö nykyään merkittävästi ristiriidassa suhteessa yhteiskunnan todellisuuteen, ja niinpä tehokkainta olisikin korkeimman oikeuden päätöksenteon kautta todeta Suomen nykyisen oikeusjärjestelmän näkemys ympäristö- ja ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuden mahdollisesta oikeutuksesta.

3.2.2.2 Oikeusvertailu osana *de lege ferenda* -tutkimusta

Ympäristöoikeutta oikeudenalana leimaavat nykypäivänä entistä enemmän monimetodisuus ja kansainvälinen orientoituminen, ja niinpä oikeusvertailusta on muodostunut ympäristöoikeuden teemojen käsittelyssä merkityksellinen tutkimusnäkökulma. Sen käytön on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa todettu jonkin verran vähentyneen viime aikoina.³⁷⁷

Oikeusvertailulla ei pyritä ainoastaan esittelemään ulkomaisen oikeuden erityispiirteitä³⁷⁸: sillä tavoitellaan myös ymmärryksen lisäämistä eri valtioiden oikeusjärjestyksistä koostetuista järjestelmistä tietyillä ympäristösääntelyn sektoreilla tunnistuen samanaikaisesti yhtäläisyyksiä ja eroja vertailuista järjestelmistä.³⁷⁹ Vaihtoehtoisesti pyrkimyksenä voi olla myös tiettyjen ympäristöhaasteiden ratkaisemiseen kohdistuvien ohjauskeinojen löytäminen.³⁸⁰

Laadittaessa perinteistä, puhtaasti oikeusvertailevaa tutkimusta tutkimuskohteena ovat oikeuskulttuurit ja niiden väliset erot sekä yhtäläisyydet, mutta perusteellisen oikeusvertailevan tutkimuksen tekeminen edellyttää erojen ja yhtäläisyyksien kirjaamisen lisäksi myös ymmärrystä niiden taustoista.³⁸¹ Taustojen ymmärtäminen on merkityksellistä, sillä oikeus ei ole koskaan ilmiönä pysyvä, vaan jatkuvasti muuttuva ilmiö, johon heijastuvat erilaiset yhteiskunnalliset elementit.³⁸² Tässä oikeusvertaileva tutkimus heijastuu paitsi *de lege ferenda* -tutkimuksen tavoitteisiin, myös kriittiseen lainoppiin, sillä eri oikeuskulttuureissa vallitsevien erilaisten arvomaailmojen

---

³⁷⁵ Andersson, 2024, s. 15.

³⁷⁶ Mäntylä, 2011, s. 14.

³⁷⁷ Määttä, 2015, s. 7; Miettinen, 2019, s. 63.

³⁷⁸ Somma, 2015, s. 50.

³⁷⁹ Oikeusvertailun metodeista ks. lisää Husa, 2017.

³⁸⁰ Kokko, 2016, s. 63; Miettinen, 2019, s. 63.

³⁸¹ Miettinen, 2019, s. 64; Jansen, 2019, s. 310.

³⁸² Miettinen, 2016, s. 195; Kekkonen, 2013, s. 6–8.

tiedostaminen ja niiden konkreettinen sanoittaminen palvelee osaltaan myös tässä väitöstutkimuksessa sovellettavan kriittisen lainopin tavoitteita.

De lege ferenda osalta oikeusvertailevat näkökulmat ja niiden hyödyntäminen edellyttävät taustasyiden tiedostamista ja täten laajaa taustatutkimusta, sillä ratkaisuja ei voitaisi käytännössä koskaan siirtää oikeuskulttuurista toiseen ilman taustatietoja. Ennen vieraista valtioista omaksuttavia ratkaisuja lainsäätäjän tulisikin arvioida, millaisten syiden seurauksena vieraassa valtiossa tietyt lainsäädäntöratkaisut ovat syntyneet ja näihin taustasyihin peilaten arvioida, olisiko kyseinen lainsäädäntöratkaisu jollain tavalla hyödynnettävissä lainsäätäjän oman kotimaan kontekstissa.

Taustojen kattavaan ymmärtämiseen on tähdätty myös tässä väitöstutkimuksessa. Esimerkiksi Århusin yleissopimuksen Saksan ja Ruotsin oikeusjärjestelmiin tuomia muutoksia käsittelevässä ja oikeusvertailevassa artikkelissa on pyritty taustoittamaan vertailevassa valtiossa olleita suhtautumisia ympäristöjärjestöihin. Erilaiset asenteet voivat nimittäin vaikuttaa lopulta paljonkin siihen, millaiseksi oikeudelliset muutokset muodostuvat: vaikka lain tasolla muutos näyttäisi jokseenkin positiiviselta, todellisuus voi olla aivan toinen, ja niinpä perusteellisen oikeusvertailun suorittaminen vaatiikin yhä myös yhteiskunnallisten asenteiden ja muiden oikeudellisten tavoitteiden toteutumiseen vaikuttavien kysymysten läpikäyntiä.

3.3 Käytännön tason tutkimus (*Law in action*)

Seuraavaksi käsitellään, kuinka tämän tutkimuksen eri tutkimusmenetelmät ovat sovellettavissa käytännön tason lainkäytön analysoimiseksi ja miten ne heijastuvat toisiinsa empiirisen tutkimuksen kontekstissa.

3.3.1 Kriittisen lainopin suhde empiiriseen oikeustutkimukseen

CLS-liikkeen keskuudessa kritiikkiä kohdistettiin erityisesti *Law and Society* -liikkeessä vallinneeseen positivistiseen empirismiin. Sen mukaan empiiristä tutkimusta voidaan harjoittaa objektiivisesti, ja lait ovat ensisijaisesti yhteiskunnallisen muutoksen instrumentteja – välineitä haluttujen päämäärien saavuttamiseksi. Kritiikkiä on esitetty varsinkin siksi, että positivistisen empirismin ei ole tutkimuskirjallisuudessa varsinaisesti katsottu kyseenalaistavan liberalistisia käsityksiä oikeuden ja yhteiskunnan suhteesta tai aliarvioivan oikeuden vaikutuksia. Tämän seurauksena positivistinen oikeuden empiirinen tutkimus ei kiinnitä tulkintojen mukaan huomiota siihen, miten virallinen oikeus vaikuttaa jokapäiväiseen yksilön käyttäytymiseen ja maailmankuvaan.³⁸³

---

³⁸³ Alvesalo, Kuusi & Kumpula, 2021, s. 48.

Kriittisen lainopin piirissä empiiristä oikeustutkimusta kohtaan esitetty kritiikki on ollut paikoin varsin voimakasta. Sen keskuudessa on esitetty jopa pohdintoja, voisiko kriittistä empiiristä oikeussosiologiaa edes olla olemassa empiirisen oikeustutkimuksen ollessa niin voimakkaasti sidoksissa valtion intresseihin.³⁸⁴ Kriittisen empiriisin olemassaoloa ei ole kuitenkaan kokonaan kyseenalaistettu. Hyvän esimerkin myönteisestä näkemyksestä on tarjonnut *David Trubek*, joka on suhtautunut kriittiseen empirismiin suopeasti katsoen, ettei pelkkä oikeudellisen tekstin tai edes virallisten oikeudellisten instituutioiden tutkiminen olisi riittävää, vaan empiirisesti tulisi tarkastella kaikkia niitä sosiaalisen todellisuuden tilanteita, prosesseja ja käytäntöjä, joissa oikeudellisia ideologioita tuotetaan. Kriittisyys tarkoittaa tällöin muodollisen oikeusjärjestyksen kyseenalaistamisen sijaan heikommassa tai marginaalisessa asemassa olevien ihmisten äänen (*voice*), tulkintojen ja käsitysten esiintuomista tai jopa tutkijan tietoista sitoutumista yhteiskunnallista eriarvoisuutta poistaviin arvoihin ja poliittisiin tavoitteisiin.³⁸⁵

Trubekin näkemykset konkretisoivat sen, miksi myös tässä väitöstutkimuksessa ympäristöjärjestöjen empiirisellä tutkimuksella on merkityksellinen asema. Kuten tässä väitöstutkimuksessa on tarkemmin analysoitu, on ympäristöjärjestöillä monipuoliset keinot edustavat juuri heikoimmassa ja marginaalisessa asemassa olevien ihmisten äänen kuulemista – järjestöjen kautta tavallisella kansalla on monissa tilanteissa paremmat resurssit vaikuttamiseen, ja niinpä tämän vaikuttamisen toteutumisen käytännössä edellyttää empiiristä oikeustutkimusta kriittisen lainopin lisänä.

3.3.2 Empiirinen oikeustutkimus ja *de lege ferenda*

Edellä kuvattiin, kuinka empiirisen lainopin hyödyntämistä on oikeudellisuudessa toisinaan pidetty jopa mahdottomana kriittisen lainopin piirissä. Vaikka tämä näkemys ei olekaan varsinaisesti toimiva, palvelevat empiriaa edustavat väitöstutkimuksen osat tästä huolimatta paremmin *de lege ferenda* -muotoista tutkimusta ja sen selvittämistä, miten tutkimuksen aihepiirin kohdalla vallitsevaa oikeustilaa oikeastaan tulisi kehittää. Tällaisessa tutkimuksessa empiirisen oikeustutkimuksen merkitys on kriittisestä lainopista poikkeava – oikeuskirjallisuudessa on jopa esitetty, että oikeuspoliittista ja *de lege ferenda* -tutkimusta voisi olla melko haasteellista tehdä ilman empiriaan perustuvan tutkimuksen hyödyntämistä.³⁸⁶

Tämän voidaan katsoa pätevän vahvasti myös väitöstutkimukseni tutkimusaihepiirissä. Väitöstutkimuksessani empiiristä oikeustutkimusta on harjoitettu sekä haastatteluilla että laatimalla tilastoja – nämä eri empiirisen tutkimuksen muodot ovat tuoneet esiin erilaisia tutkimuksellisia näkökulmia. Väitöstutkimuksen empiirisissä kohdissa on haastatteluja käytetty tiedonhankinnan välineenä vastaamaan

---

³⁸⁴ Alvesalo, Kuusi & Kumpula, 2021, s. 48.

³⁸⁵ Houtsonen, 2001, s. 444. Ks. myös Trubek, 1984.

³⁸⁶ Lohi, 2004, s. 27.

tutkimuskysymyksiin. Niiden analysointi on toteutettu sisällönanalyysiä hyödyntämällä.³⁸⁷ Keskiössä on ollut kerryttää käytännön kokemuksia, joiden avulla on *de lege ferenda* -tutkimuksessa mahdollista havaita erilaisia haasteita, joiden korjaamista tutkimuksen lopussa pyritään argumentoimaan. Tilastojen avulla on kerätty määrällistä informaatiota ja täten niitä on käytetty empiirisen tutkimusdatan haastatteluissa kertynyttä laadullista dataa täydentävänä materiaalina.³⁸⁸

Tavoitteet näillä erilaisilla empiirisen oikeustutkimuksen datankeräyksen muodoilla ovat kuitenkin toisiinsa nähden melko yhteneväiset: tilastoja hyödynnetään empiirissä oikeustutkimuksessa havainnollistamaan lainsäädännön vaikutusta käytännön tasolla.³⁸⁹ Tilastollisen tutkimuksen ja koulutuksen tarpeen on arvioitu laajemmin kasvavan oikeustieteessä. Niinpä tilastojen käyttö tekeekin empiirisen lähestymistavan käytöstä tässä väitöstutkimuksessa varsin ajankohtaista.³⁹⁰

Merkittävimmäksi kysymykseksi empiirisen oikeustutkimuksen soveltamisessa *de lege ferenda* -tutkimukseen samassa tutkimuksessa kuin jossa hyödynnetään kriittistä lainoppia, voidaan esiin nostaa alueellista ja paikallista vaikuttamista koskeessa artikkelissa ja siinä tehdyssä koko Suomen kattavassa haastattelututkimuksessa kerätyt viranomaisten kokemukset ympäristöjärjestöjen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Vastaukset havainnollistivat, kuinka eri kunnissa on järjestöjen osallistumisessa huomattavia eroja – osa vastaajista ei edes tiennyt, toimiko heidän kuntiensä alueilla järjestöjä. Tämä on omiaan aiheuttamaan hyvin epätasaista jakautumista järjestöjen osallistumismahdollisuuksissa. Kun otetaan huomioon myös tilanteet, joissa pikkukunnissa on niin vaikuttaminen kuin ympäristöviranomaisten toiminta vahvasti henkilösidonnaista, on yhteistyö tällöin väistämättä sidoksissa myöskin näiden henkilöiden arvomaailmaan. Tästä seuraa painetta paikallistason kokemusten huomioonottamiseksi lainvalmistelussa, jotta jatkossa eivät järjestöjen vaikuttamismahdollisuudet olisi pikkukunnissa yhtä selkeästi sidoksissa yksittäisiin henkilöihin.

3.3.3 Tutkimuksessa käytetyn empiirisen aineiston valinta ja hyödyntäminen

Empiirisen tutkimuksen merkitys on nykyisin kasvanut myös ympäristöoikeudessa. Sen avulla pyritään analysoimaan neljää sidosta lainsäädännön ja yhteiskunnan välillä: näitä ovat uusien lakien säätäminen, voimaansaattaminen, ympäristösäätelyn kohteena olevien tahojen käytöksen muuttaminen sekä maapallon ympäristöön liittyvien ja muiden olosuhteiden parantaminen.³⁹¹ Kaikessa empiirisen tutkimuksen

---

³⁸⁷ Honkonen, 2023, s. 61; Sarajärvi & Tuomi, 2018, s. 133–134.

³⁸⁸ Keskinen, 2023, s. 8.

³⁸⁹ Khadka, 2019, s. 444. Ks. myös Lawless & Robbennolt, 2019, s. 1.

³⁹⁰ Leeuw, 2015, s. 22; Herrera & Serrano, 2020, 82.

³⁹¹ Coglianse & Courcy, 2010, s. 485; Ervasti, 2011a, s. 66; Määttä, 2015, s. 186 & Mateeva, 2023, s. 44.

hyödyntämisessä korostuu käytännön tieto³⁹² - näkemys siitä, miten lainsäädännön turvaamat kysymykset todellisuudessa ovat yhteiskunnassa.

Tässä väitöstutkimuksessa empiirisen aineiston hyödyntämisen perusteet ovat olleet moninaisia. Osassa artikkeleista sitä on käytetty ainoastaan eräänlaisena täydennyksenä virallisiin oikeuslähteisiin pohjautuvaan lainopilliseen analyysiin nähden³⁹³, mutta lainvalmistelua käsitellessä empiirisessä artikkelissa asetelma on ollut lähinnä päinvastainen: kyseisessä artikkelissa lainvalmistelun asema oli empiiristä tutkimusta täydentävä. Tutkimukseen kerätty empiirinen tutkimusaineisto on kerätty suullisesti tai sähköpostitse toteutetuilla haastatteluilla ja kyselytutkimuksilla sekä tilastoimalla. Tutkimuksessa käytetyt haastateltavat ovat valikoituneet seuraavasti:

- Ruotsia ja Saksaa vertaileva artikkeli:
  - o Ruotsin ja Saksan osalta empiirisen materiaalin keräämisessä esiintyi haasteita vastauksien saamisessa. Molemmissa valtioissa järjestöt eivät vastanneet niille lähetettyihin haastattelupyyntöihin, kunnes Saksasta vastasi yksi poliittikokotaustainen henkilö ja Ruotsista ruotsin-suomalainen aktivisti. Vastausten vähäisyyden vuoksi heidän vastauksensa toimivat ainoastaan täydentävänä materiaalina.
- Lainvalmistelua käsittelevä artikkeli:
  - o Artikkelin haastatteluja kerättiin ympäristö- sekä maa- ja metsätalousasioissa ministeriö- ja valiokuntatasolta. Ministeriöistä hankittiin molemmista kaksi eri haastattelua – toiset näistä johtavilta lainvalmistelijoilta – ja näiden lisäksi valiokuntien viranomaisilta omat haastattelut. Tällä tavoin pyrittiin saamaan mahdollisimman laaja ja monipuolinen viranomaisten näkemys järjestöjen kanssa lainvalmistelussa tehtävästä yhteistyöstä.
- Alueellisen ja paikallisen tason päätöksentekoon osallistumista käsittelevä artikkeli:
  - o Tässä artikkelissa jokaiseen Suomen kuntaan tai kaupunkiin lähetettiin haastattelupyynnöt ympäristöviranomaisille kahdella eri haastattelukierroksella keväällä 2023 ja syksyllä 2024. Näiden haastattelujen lisäksi hankittiin artikkeliin myös täydentävät artikkelit ELY-keskuksesta ja aluehallintovirastosta. Kootessani artikkelin haastatteluja olin töissä Kaakkois-Suomen ELY-keskuksessa, jonka kautta minua

---

³⁹² Ervasti, 2004, s. 12; Kokko, 2016, s. 35–36.

³⁹³ Hirvonen, 2011, s. 21.

ohjeistettiin ottamaan yhteyttä henkilöihin, jotka olivat eniten kykeneviä kertomaan virkamiesten ja järjestöjen välisestä yhteistyöstä.

Empiirisen tutkimusmateriaalin hyödyntäminen on mahdollistanut tutkimuksessa erityisesti todelliseen osallistumiseen perehtymisen³⁹⁴; kuten tutkimuksessa aiemmin todettiin, voidaan osallistuminen jaotella lainsäädännön turvaamaan osallistumiseen sekä siihen, miten osallistuminen todellisuudessa vaikuttaa päätöksentekoon. Empiria tukee jälkimmäisen osallistumisen muodon analysointia, eli varsinkin sen selvittämistä, millaiseksi osallistumismahdollisuudet koetaan. Kokemuksia on kerätty sekä ympäristöjärjestöjen edustajilta, yksittäisiltä ympäristöaktivisteilta että virkamiehiltä eri osapuolten näkemysten kartoittamiseksi.

Empiirisen tutkimusmateriaalin valinnassa on esiintynyt myös tiettyjä haasteita. Tärkeää on ollut tiedostaa vastauksen subjektiivisuus: vastausten mahdollista puolueellisuutta on pyritty huomioimaan analysoinnissa ja vähentämään keräämällä vastauksia mahdollisimman paljon eri tahoilta ja ottamaan huomioon vastauksissa mahdollisesti esiin nousseita toisistaan eriäviä näkemyksiä. Ongelmia on aiheuttanut erityisesti vastausten vähäisyys, jota on pyritty kompensoimaan artikkeleissa joko jättämällä empiirinen tutkimus täydentävän tutkimuksen asemaan, hankkimalla vastauksia mahdollisimman korkea-arvoisilta viranomaisilta tai toteuttamalla ylimääräinen haastattelukierros. Myös tilastoinnissa on esiintynyt tiettyjä haasteita, joiden seurauksena käsitelty aihepiiri olisi edellyttänyt laajempaa tutkimusta kuin väitöstutkimuksessa on ollut toteuttaa.

---

³⁹⁴ Ks. luku 1.3.3.

4 ANALYYSI: YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN KOHTAAMAT MUUTOKSET

Tämä luku sisältää väitöstutkimuksen tieteellisen analyysin. Analyysin keskiössä ovat erilaiset muutokset: ensin käsitellään yleisemmällä tasolla olevia hallinnollisia muutoksia (luku 4.1), sen jälkeen lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia sekä muutostarpeita (luku 4.2), seuraavaksi ympäristöjärjestöjen edistämistä aihepiireissä tapahtunutta kehitystä (luku 4.3) ja lopuksi käsitellään, miten ympäristöjärjestöjä kohtaan koetut asenteet ja luottamus ovat muuttuneet (luku 4.4).

Nämä kolme muutoksen kategoriaa ovat valikoituneet tutkimukseen, koska yhdessä ne muodostavat luvussa 5.1 tarkemmin analysoitavan kuvan siitä, miten ympäristöjärjestöjen rooli Suomessa todellisuudessa on muuttunut ja muuttuu sekä millaisia arvoja järjestöillä on mahdollisuus puolustaa. Taustan tälle tarkastelulle muodostaa puolestaan luvussa 2.2 esitelty oikeudellinen viitekehys, joka asettaa taustan sille, miten tässä luvussa 4 analysoitavat muutokset ovat saattaneet tapahtua ja mitä seikkoja tulee lainsäädännössä ottaa huomioon myös tulevaisuuden muutostarpeita arvioitaessa.

4.1 Hallinnon muutos

4.1.1 Hallinnosta hallintaan (*Government to governance*)

4.1.1.1 Ilmiö teoreettisesta näkökulmasta

Osallistavan demokratian toteuttamismahdollisuuksien kannalta olennaisena ilmiönä voidaan pitää hallinnossa havaittavissa olevaa kehityskulkua, jossa hallinnon katsotaan muuttuneen ikään kuin ”hallinnaksi” – laajemmin tapahtuvaksi hallitsemiseksi, jossa päätöksenteko ei tapahdu ainoastaan viranomaisten toimesta, vaan prosessiin osallistetaan heidän lisäksensä laajempi joukko erilaisia yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuvia sidosryhmiä.³⁹⁵ Hallinnosta hallintaan tapahtuva muutos, joka tunnetaan myös englanninkielisellä nimellä *Government to governance*, muodostaakin mielenkiintoisen tutkimuskohteen kriittisen lainopin näkökulmasta. Kuten edellä todettiin, CLS:n piirissä on tyypillistä esittää kritiikkiä yhteiskunnan rakenteista. Muutoskehitys uudistaa laajasti yhteiskunnan rakenteita poistaen perinteistä ylhäältä alaspäin tapahtuvaa byrokraattista hallintaa, ja niinpä sen voidaan ilmiönä

---

³⁹⁵ Bryant, 2018, s. 200 ja Hämäläinen & Salminen, 2024, s. 204.

katsoa jo sinänsä edustavan kritiikkiä aiemmille yhteiskunnallisen hallinnon muodoille.

Muutosprosessin keskiössä on nimenomaan irtautuminen hierarkkisista rakenteista kohti verkostomaista, yhteistoiminnalle ja eri osapuolten hyväksyntään perustuvaa toimintamallia. Tavoitteena tässä on saada osapuolet sitoutumaan yhteisiin tavoitteisiin ja toimimaan niiden edistämiseksi.³⁹⁶ Tämän kiinnostusta herättäneen muutokset³⁹⁷ taustalla on näkemys siitä, että hierarkkisiin ja virallisiin asemiin perustuvat hallintomuodot eivät kykenisi vastaamaan yhteiskunnan tulevaisuuden haasteisiin. *Hallinnan* (governance) käsite viittaakin nimenomaisesti muutokseen, siihen, että yhteiskunta on kehittymässä aiemmin byrokratiaan ja hierarkkisuuteen perustuneesta hallinnosta verkostomaisemmaksi.³⁹⁸ Ilmiö ja sen tutkimus eivät vielä täysin ole vakiintuneita, ja niinpä kirjallisuudessa on sitä koskien esiintynyt lukuisia nimityksiä: hallinto- ja yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa hallintaan tapahtuvaa muutosta on kutsuttu muun muassa *metahallinnoksi* tai *itsensä hallinnon organisoinniksi*.³⁹⁹

Kutsuttiinpa tätä yhteiskunnallista muutosprosessia sitä teoreettisesti analysoitaessa millä nimellä tahansa, sen kehityspiirteisiin liittyy selkeitä huomionarvoisia tekijöitä. Hallinnosta hallintaan siirryttäessä muutokset tapahtuvat vallassa, joka siirtyy pois kansallisvaltioilta. Lisäksi linkit kansainvälisten, alueellisten ja paikallisten tasojen välillä lisääntyvät erilaisten hallintasuhteiden⁴⁰⁰ muodossa. Oikeuden tutkimuksessa hallinnosta hallintaan tapahtuvan muutoksen tiedostaminen on merkityksellistä, sillä muutokset heijastuvat myös lainsäädännön muutoksiin ja niiden tarpeeseen. Tarpeesta huolimatta muutokset⁴⁰¹ ja lainsäädännön välisiä yhteyksiä on kuitenkin toistaiseksi käsitelty suhteellisen vähän kansainvälisessä kirjallisuudessa.⁴⁰¹ Tutkimuksessa tulisikin nostaa esiin kysymys lainsäädännön merkityksestä modernisoituvalla julkishallinnolle: vaikka uudistuvassa julkishallinnossa korostuu hallinnan lisääntyessä tietynlainen vapaamuotoisuus, tulee lainsäädännön roolin tästä huolimatta pysyä olennaisena.⁴⁰²

Hallinnosta hallintaan siirryttäessä muutokset tapahtuvat lisäksi hallintasuhteiden ”suunnanmuutoksina”: ne kehittyvät aiemmista vertikaalisista⁴⁰³ horisontaaliksi, mikä mahdollistaa kansalaisyhteiskunnan entistä laajemman osallistumisen. Suora

---

³⁹⁶ Ryynänen, 2009, s. 6–7.

³⁹⁷ Mayntz, 2017, s. 19.

³⁹⁸ Häikiö, 2006, s. 47. Ks. myös Tiihonen, 2004.

³⁹⁹ Gjaltema, Biesbroek & Termeer, 2020, s. 1760 ja Vartiainen, Raisio, Lundström & Niskanen, 2020, s. 17.

⁴⁰⁰ Jäntti, Leponiemi, Parkkinen & Airaksinen, 2023, s. 23.

⁴⁰¹ Colombi Ciacchi & von der Pfordten, 2023, s. 152.

⁴⁰² Zouridis & Leijtens, 2021, s. 118.

⁴⁰³ Ryynänen, 2009, s. 7.

kansalaisosallistuminen korvaa tällaisessa muutoksessa aiempien toimijoiden väliset hierarkkiset suhteet. Tämä perustuu siihen, että valtiojohtoisten, ylhäältä alas johdettujen järjestelyjen sijasta hallinta tapahtuu verkostoissa, joissa valtion tehtäväksi jää koordinoita yksityisten toimijoiden toimia. Tällaisessa kehityksessä julkisen ja yksityisen rajat ikään kuin sekoittuvat, mikä osaltaan nostaa toimijoiden ja toimintatasojen määrää.⁴⁰⁴

Hallinnon muuttuminen hallinnaksi ei ole muutosprosessina kuitenkaan täydellinen: edustuksellinen demokratia tarjoaa ainakin toistaiseksi varsinaiset ”yleiset raamit”. Samalla se kuitenkin täydentyy osallistavan demokratian elementillä, joka tekee kansalaisvaikuttamisesta aiempaa monipuolisempaa.⁴⁰⁵ Hallinnossa korostuvat poliittiset prosessit, jotka suuntautuvat ikään kuin ylhäältä alas ja perustuvat täten käskyvaltaan, kun taas hallinnassa korostuvia teemoja ovat osallistuvuus, pyrkimys yhteisiin tavoitteisiin sekä politiikka, jonka liikkumissuunta on hallinnossa tapahtuvaan suuntaan nähden päinvastainen – alhaalta ylös.

Julkisen hallinnon tavoitteena on tällä hetkellä luoda mahdollisimman hyvät edellytykset yhteistoiminnan mahdollistavalle yhteiskuntajärjestelylle.⁴⁰⁶ Tällainen yhteiskunnallinen muutos heijastuu myös ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksiin, sillä niin kansalaiset kuin kansalaisjärjestötkin ovat vahvasti sidoksissa julkiseen hallintoon ja siinä tapahtuvaan kehityskulkuun. Taustalla tässä sidoksessa on ajatus ”yhteisestä hyvästä”; jostakin, johon niin julkishallinto kuin kansalaisyhteiskuntakin pyrkii ja jonka saavuttaminen edellyttää eri sidosryhmien aktiivista yhteistyötä.⁴⁰⁷ Yhteistoiminnan tehokkuutta on kirjallisuudessa pidetty nimenomaisesti hallintaperusteisen yhteiskunnan ensisijaisena edellytyksenä, jotta yhteiskunnalla on peruste siirtyä byrokraattisesta hallinnosta yhteishallintaan.⁴⁰⁸

Kirjallisuudessa osallistamiselle on määritelty tiettyjä tavoitteita. Osallistamisessa pyritään tiedottamiseen ja avoimeen päätöksentekoon, vahvistamaan toiminnan tietopohjaa ja legitimizeettiä, arvioimaan sen poliittista hyväksyttävyyttä, parantamaan laadittavan päätöksen tai esimerkiksi säädettävänä olevan lain sovellettavuutta ja täytäntöönpanoa sekä vahvistamaan lopputuloksen laatua.⁴⁰⁹ Kansalaisjärjestöistä on muodostunut olennainen toimija näiden kaikkien tavoitteiden saavuttamisessa, ja

---

⁴⁰⁴ Keränen, 2014, s. 39–40.

⁴⁰⁵ Hämäläinen & Salminen, 2024, s. 204.

⁴⁰⁶ Häikiö, 2005, s. 25. Ks. myös Piffner, 2004, s. 443.

⁴⁰⁷ Mountasser & Abdellatif, 2023, s. 7.

⁴⁰⁸ Lievens, 2015, s. 10. Tehokkuutta on pyritty lisäämään ja samalla vähentämään byrokraatia muun muassa hyödyntämällä deregulaatiota. Deregulaatiolla tarkoitetaan sääntöjen vähentämistä, jota käytettäessä lainsäädäntöä muutetaan siten, että sen sisältämän sääntelyn määrää pyritään minimoimaan. Ks. lisää Ng 2022, s. 85.

⁴⁰⁹ Keinänen & Pälvimäki, 2022, s. 2–3.

niinpä ne toteuttavat osaltaan myös osallistavan demokratian ja demokraattisen päätöksenteon ideaa.⁴¹⁰

Järjestöissä tehtävän työn merkittävyyttä kasvattaa eritoten se, että ne ovat tyypillisesti keskittyneet ajamaan jotain tiettyä asiaa, kuten työväestön, yritysten, kuluttajien tai ympäristön etuja. Järjestöissä tästä aihepiiristä kiinnostuneilla kansalaisilla on mahdollisuus kokoontua yhteen ja vaikuttaa täten tehokkaammin aihepiiriä koskevaan päätöksentekoon kuin mikäli he toimisivat yksittäisinä kansalaisina.⁴¹¹

4.1.1.2 Ilmiön oikeudelliset haasteet

Edellä käsiteltyä muutosta hallinnosta hallintaan – *government to governance* – voidaan pitää luonteeltaan suotuisana, kun sitä tarkastellaan hallinnollista näkökulmaa hyödyntäen. Sen sijaan oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna tämä muutoskehitys herättää lukuisia haasteita, jotka vaikuttavat väistämättä myös ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehittymismahdollisuuksiin.⁴¹² Hallinnosta hallintaan tapahtuvan muutoksen kannalta suurimpia oikeudellisesti ratkaistavia haasteita ovat varsinkin erilaiset oikeusvaltion ja julkisen vallan vastuuseen liittyvät kysymykset, joita tarkastellaan seuraavassa.

Sekä hallinnon että hallinnan pohjana tulee olla demokratia, oikeusvaltioperiaate sekä ihmisoikeudet. Hallinnosta hallintaan tapahtuvaa muutoskehitystä analysoitaessa oikeuskirjallisuudessa painotetaan, että nämä ovat väistämättömiä ja kaikille ihmisyksilöille kuuluvia oikeuksia kaikissa valtioissa, ja niinpä niiden olemassaolosta tulee huolehtia ennen kuin minkäänlaisia muutoksia hallinnossa tullaan toteuttamaan. Siksi näitä seikkoja sekä markkinataloutta onkin pidetty muutosta koskevan keskustelun ytimessä 1990-luvun alkupuolelta lähtien.⁴¹³

Oikeusvaltioperiaatteella tarkoitetaan sitä, että kaikkien julkishallintoon kuuluvien toimintojen ja päätösten tulee perustua lakiin.⁴¹⁴ Periaate on ollut 1800-luvulta lähtien sekä modernien länsimaisten valtioiden että poliittisen hallinnon ytimessä. Periaatteen avulla voidaan säilyttää sosiaalinen järjestys ja säädellä taloudellista kehitystä.⁴¹⁵ *Governance*-muotoisessa hallintomallissa perinteistä hallinnollista sääntelyä korvataan kuitenkin myös itsesääntelyllä, omavalvonnalla ja yhteissääntelyllä.

---

⁴¹⁰ Pateman, 2012, s. 7.

⁴¹¹ Pakarinen, 2011, s. 1.

⁴¹² Muutoskehityksestä ja oikeudesta ks. Supiot, 2017.

⁴¹³ Tiihonen, 2004, s. 35, 50–51,

⁴¹⁴ Mäenpää, 2024, 71.

⁴¹⁵ Tiihonen, 2004, s. 230–231.

Hallintopäätöksien sijasta tehdään hallintosopimuksia ja toteutetaan erilaisia muita sopimus pohjaisia järjestelyjä.⁴¹⁶

Oikeuskirjallisuudessa on julkisen vallan vastuuta hallinnosta hallintaan tapahtuvaan muutokseen puolestaan pohdittu esittämällä kysymys siitä, onko sellaisissa tilanteissa, joihin sisältyy julkisen vallan vastuuta, muiden kuin julkisten toimijoiden mukanaolo ylipäätään mahdollista. Mielenkiintoisena vastauksena tähän on esitetty myönteinen vastaus. Pohjana tälle on tämän väitöstutkimuksen kannalta tärkeä arvoliitännäisyys, jolla on tarkoitettu sitä, että julkisen vallan noudattama arvomaailma leviää yhteistyön kautta muille kuin julkista valtaa edustaville tahoille.⁴¹⁷ Tätä näkökulmaa tarkasteltaessa tulee ottaa huomioon, että kansalaisyhteiskunnan edustajat nähdään perinteisesti ja oikeudellisesti julkisesta hallinnosta erillisenä toimijana – joskus jopa sen vastavoimana – ja niinpä arvojen siirtymistä ei voida olettaa tapahtuvan erityisen suuressa mittakaavassa.⁴¹⁸

Oikeusvaltion ja julkisen vallan vastuun aiheuttamista haasteista huolimatta siirtymä hallinnosta hallintaan on kuitenkin kehittynyt myös ympäristöoikeudessa. Siirtymäkehitys on ollut vaiheittaista, eikä se ollut luonteeltaan suinkaan kokonaisvaltaista: ylhäältä päin sanellut normit ovat edelleen myös ympäristöoikeudellisen sääntelyn keskiössä. Osallistavampaa ja vuorovaikutteisempaa hallintaa on kuitenkin jo paljon havaittavissa.⁴¹⁹ Koska ympäristöjärjestöjen resurssit ovat kuitenkin rajalliset⁴²⁰ ja niiden toiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoisuuteen, voidaan toistaiseksi todeta, ettei *governance*-muotoisessa hallinnossa voida järjestöjen ja julkishallinnon välillä omaksua samanlaisia toimia kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveystaloudissa on toimitettu ulkoistamalla ikääntyneiden hoitopalveluita yksityissektorille. Resurssien rajallisuuden ja järjestötoiminnan voimakkaan henkilösidonaisuuden kaltaisten ilmiöiden seurauksena ympäristönsuojelun ulkoistamista voidaan toistaiseksi pitää mahdollisena toteuttaa kuin kenties hyvin paikallisessa mittakaavassa.

4.1.1.3 Ilmiö Suomea sitovassa lainsäädännössä

Suomessa muutos hallinnosta hallintaan sai alkunsa 1960-luvulla, jolloin käynnistyivät ensimmäiset osallistavan hallinnon käytännöt. Näitä on sittemmin vahvistettu 1980- ja 1990-luvuilla. Vahvistamisprosessi ja sen tuomat muutokset ovat olleet sidoksissa varsinkin kasvaneeseen tiedostamiseen koskien kestävän kehityksen periaatetta, jota koskeva keskustelu lisääntyi vuoden 1987 jälkeen YK:n tuolloin

---

⁴¹⁶ Mäenpää, 2023, s. 75.

⁴¹⁷ Joergens, 2004, s. 7.

⁴¹⁸ Meehan, 2003, s. 3 ja Zouridis & Leijtens, 2021, s. 125.

⁴¹⁹ Paloniitty, 2022, s. 183.

⁴²⁰ Ks. luku 4.1.4.1.

asettaman Brundtlandin komission julkaistua *Yhteinen tulevaisuutemme* -raporttinsa.⁴²¹ Tarvetta kansalaisten osallistumiskäytäntöjen synnyttämiseksi voidaan Suomen oikeushistoriassa pitää pitkälti käytännön tarpeisiin kohdistuvana – hallintaan perustuvan yhteiskuntamallin edellytyksenä on kansalaisten sitoutuminen yhteiskuntaan ja sen toimintaan. Niinpä kansalaisille onkin tullut tarjota erinäisten oikeudellisten ja yhteiskunnallisten muutosten seurauksena yhä enenevässä määrin mahdollisuuksia vaikuttaa.⁴²²

Hallintamuotoisessa hallinnossa kansalaisjärjestöillä on vahva sija niin politiikassa kuin kahdensuuntaisen kommunikaation ja yhteistoiminnan osapuolena julkisen toiminnan ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Uudenlaisten hallintamuotojen seurauksena herää kuitenkin myös monenlaisia kysymyksiä oikeustieteellisistä haasteista – mikäli kansalaisjärjestöjä halutaan osallistaa hallintamuotoiseen hallintoon, tulee lainsäädännössä kyetä määrittelemään tarkasti, millaiseksi hyvä hallinta (*“good governance”*) oikeastaan edes katsotaan.⁴²³ Toistaiseksi Suomen kansallisessa lainsäädännössä turvataankin hyvän hallinnan sijaan hyvän hallinnon takeet, joiden turvaaminen lailla on kirjattu perustuslain (731/1999) 21 §:ään.⁴²⁴

Tällä hetkellä hyvän hallinnon takeet tukevat kuitenkin osaltaan myös hyvän hallinnan toteutumista ja sen vakiinnuttamiseen johtavaa yhteiskunnallista muutoskehitystä. Mikäli suomalaisessa yhteiskunnassa katsottaisiin tarpeelliseksi laatia lainsäädäntöön sisällytettäväksi myös hyvän hallinnon takeet, voitaisiinkin pitää perusteltuna kirjata ne nimenomaisesti perustuslakiin hyvän hallinnon takeiden kaltaisesti. Tämän ei voitaisi katsoa lisäävän oikeudellista sääntelyä ja toimivan täten hallinnosta hallintaan tapahtuvan muutoskehityksen vastaisesti. Hyvän hallinnon takeiden kirjaaminen perustuslakiin edistäisi pikemminkin kehitystä tuoden horisontaalisen hallinnan muodot entistä voimakkaammin osaksi suomalaista yhteiskuntaa – niiden sisältönä tulisikin täydentää nykyisiä hyvän hallinnon takeita korostamalla osallistumiseen liittyviä kysymyksiä.

4.1.2 Koronapandemian tuomat muutokset

Yhteiskunnallisia muutoksia analysoitaessa tulee tiedostaa se, että kaikki muutokset eivät suinkaan ole suunniteltuja tai aiheudu vapaasta tahdosta. Jotkut muutostarpeista voivat olla yllättäviä – niinpä yhtenä hyvän hallinnon tavoitteista onkin

---

⁴²¹ Brundtlandin komission raportista ks. lisää UNECE, 2014, s. 26.

⁴²² Häikiö, 2005, s. 48 ja Kallio, Häkli & Ruokolainen, 2022, s. 386.

⁴²³ Ryyänen, 2009, s. 17, 112. Koska siirtyminen hallinnosta hallintaan edellyttää osaltaan myös deregulaatiota eli sääntöjen karsimista, tulisi tämänkaltainen lakimuutos, jossa hyvän hallinnon takeet kirjattaisiin lainsäädäntöön, tehdä hyvin varoivaisesti ilman sääntelyn erityistä lisäämistä.

⁴²⁴ Jakobsson, 2023, s. 608.

identifioida ja hallita riskejä ja kriisejä sekä tehdä suunnitelmia niiden varalta.⁴²⁵ Aina tämän kaltainen etukäteisvarautuminen ei kuitenkaan ole mahdollista: viime vuosien tärkein esimerkki yllättävästä ja merkittäviä muutoksia tuoneesta tilanteesta on eittämättä vuosina 2020–2022 käynnissä ollut koronapandemia, joka oli seurausta lukuisista globaalien maailman ja siinä esiintyvien moninaisten vaikutusyh-teyksien ongelmista.⁴²⁶

Koronapandemia aiheutti merkittäviä ongelmia ympäristönsuojelusta huolehtimisen kaltaisille kysymyksille, sillä vaikka ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaiset kysymykset tiedostetaan merkittäviksi yhteiskunnallisiksi riskeiksi, tuli viranomaisten pandemian aikana keskittyä sen hoitamiseen koronan aiheuttaessa ympäristöongelmiin verrattuna akuutimpia yhteiskunnallisia haasteita.⁴²⁷ Akuutimmat haasteet eivät mahdollistaneet kuitenkaan tavallisten aikojen velvoitteiden sivuuttamista: tämän väitöstutkimuksen aihepiirin kannalta merkittävänä voidaan pitää sitä, että Århusin yleissopimuksen noudattamista valvovasta komiteasta arvioitiin korona-ai- kana, että sopimuksen takaamien sitovien oikeuksien vähentäminen tai rajoittami- nen ei ollut mahdollista korona-aikana. Sen sijaan katsottiin, että mikäli tavallisten kansalaisten ja ympäristöjärjestöjen osallistumisen päätöksentekoon turvaamien keinojen hyödyntäminen ei ollut mahdollista, tuli katsoa korvaavien keinojen täyttävän Århusin yleissopimuksen asettamat velvoitteet.⁴²⁸

Vaikka koronapandemia on sittemmin tullut päätökseen, toi se mukanaan pitkävai- kutteisia – kenties jopa pysyviä – muutoksia suomalaiseen työelämään työntekijöi- den ja viranomaisten työskennellessä yhä enemmän etätyössä. Uudistuneet etätyö- käytännöt ovat aiheuttaneet merkittäviä muutoksia viranomaisten toiminnassa, joka on muuttunut pandemiaa edeltäneeseen aikaan verrattuna entistä enemmän virtu- aaliseksi niin pandemian muuttamien olosuhteiden kuin digitalisaationkin myötä. Virtuaalisemmaksi kehittynyt viranomaistoiminta on heijastunut osaltaan myös vi- ranomaisten sidosryhmätyöskentelyyn, ja tätä kautta muutokset ovat vaikuttaneet osaltaan myös ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin ja -käytänteisiin.

Koronapandemia oli esimerkki yhteiskunnallisesta kriisistä: pandemian, Ukrainassa tätä väitöskirjaa keväällä 2025 jo yli kolme vuotta käydyin Venäjän hyökkäyssodan tai esimerkiksi finanssikriisin kaltaiset kriisitilanteet ovat viime vuosina korostaneet yh- teiskunnallista tarvetta pohtia tulevaisuutta. Tulevaisuuden ja sen tuomien muutos- ten analysoinnissa esiin nousevat lukuisat oikeudelliset näkökulmat, ja niinpä tule- vien sukupolvien oikeudet ovat esiintyneet yhteiskunnallisesti muistakin kuin

---

⁴²⁵ Kose, Nagle, Ohnsorge & Sugawara, 2021, s. 14 ja Špaček, Navrátil & Špalková, 2023, s. 863.

⁴²⁶ Heinilä, 2021, s. 263.

⁴²⁷ Alisher & Karshiev, 2020, s. 106.

⁴²⁸ UNECE, 2025, s. 12.

ympäristöön kohdistuvista näkökulmista tarkasteltuina.⁴²⁹ Helposti tarttunut ja levinnyt virus sairastutti ihmisiä kaikkialla maailmassa, ja kriisiksi tilanne muodostui erityisesti pandemian oheisvaikutuksista sekä sen hillitsemiseksi käynnistetyistä toimituksista. Näillä oli hyvin laaja ja kauaskantoinen vaikutus yhteiskunnan perustoimintoihin, kuten talouteen, työntekoon, poliittisten ja hallinnollisten järjestelmien toimintaan sekä ihmisten oikeuksiin, vapauksiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Vaikutukset olivat rajat ylittäviä ja ulottuivat myös kansainväliseen järjestelmään, sen institutionaalisiin hallintamekanismeihin ja suurvaltasuhteisiin.⁴³⁰

Merkittävimpana viranomaisten toiminnalle aiheutuneena muutoksena voidaan pitää kasvokkain tapahtuvan kanssakäymisen vähentymistä. Tämä on näkynyt muun muassa ministeriöiden harjoittamassa lainvalmistelutyössä. Pandemian on kirjallisuudessa arvioitu aiheuttaneen ministeriöiden lainvalmistelulle lukuisia haasteita muun muassa siksi, että ministeriöiden tuli muuttaa toimintatapojaan muun muassa erilaisten kuulemistilaisuuksien vähentymisen seurauksena.⁴³¹ Pandemian päättymisen jälkeen ministeriöt ovat pyrkineet muokkaamaan toimintaansa takaisin pandemiaa edeltäneeseen aikaan. On kuitenkin esitetty, että osa pandemia-ajan käytännöistä voisi jäädä pysyviksi – virtuaalisen toiminnan lisääntymistä ovat tukemassa myös erilaiset digitalisaation tuomat muutokset, jotka edesauttoivat eri maiden julkishallintojen koronapandemiasta selviytymistä⁴³² ja joita käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tarkasteltaessa koronapandemian aikaansaamaa ministeriöiden lainvalmistelutoiminnan sekä muun viranomaistyön muuttunutta toimintaa siitä voidaan nostaa esiin piirteitä, jotka edesauttavat ympäristöjärjestöjen sekä muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista. Järjestöjen toiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoistyöhön, ja niinpä järjestöjen edustajille on lähtökohtaisesti haasteellista osallistua erilaisiin fyysisiin tilaisuuksiin, mikäli ne pidettäisiin virastojen virka-aikana tai yli-päätään läsnäolotilaisuuksina. Erilaiset virtuaaliset vaikuttamisen muodot sujuvoittavat vaikuttamistoimintaa ja madaltavat sen osallistumiskynnystä, ja niinpä järjestötoimijoiden voidaan katsoa osaltaan hyötynneen koronapandemian viranomaisten toimintatavoissa aiheuttamista muutoksista.

4.1.3 Digitalisaation tuomat muutokset

Edellä käsitelty koronapandemia aiheutti julkishallinnon toimintaperiaatteisiin huomattavia muutoksia niin kansallisella kuin alueellisella ja paikallisellakin tasolla.

---

⁴²⁹ Mutanen, 2023, s. 1080.

⁴³⁰ Aunesluoma, 2020, s. 53.

⁴³¹ Jukka, Keinänen, Keskinen & Vartiainen, 2023, s. 16.

⁴³² Ks. Zilinskova & Stofkova, 2021 ja Vasileva ym., 2023.

Tärkeimmät näistä muutoksista ovat olleet sidoksissa digitalisaatioon, jota pandemia kiihdytti⁴³³ ja joka on tuonut lukuisia muutostarpeita julkiselle sektorille.⁴³⁴

Ympäristösektorilla digitalisaatio on tuonut merkittäviä muutoksia siihen, miten valtiot ja niiden hallinto toteuttavat muun muassa Århusin yleissopimuksen niille asettamia velvoitteita, kansainvälistä ihmisoikeuslainsäädäntöä tai EU-lainsäädännön asettamia velvoitteita. Pitkällä tähtäimellä digitalisaatiolla voidaan parantaa palveluiden tehokkuutta ja samalla pyrkiä tasapainoon digitaalisen hallinnon ja julkishallinnon välillä. Toistaiseksi nimittäin katsotaan, etteivät koneet voi täysin korvata ihmistä – tai ihmisen tuottamia julkishallinnon palveluita.⁴³⁵ Ympäristöhallinnon lisäksi digitalisaatio vaikuttaa osaltaan myös järjestöjen omiin hallintoihin⁴³⁶, joita järjestöjen tulee kehittää erilaisten palveluiden ja vaikuttamismahdollisuuksien sähköistyessä.

Keskusteltaessa ympäristöä koskevan päätöksenteon digitalisaatiosta on kiinnitettävä huomiota erityisesti Århusin yleissopimuksen I pilarin turvaamaan tiedonsaantioikeuteen. Ympäristöä koskeva tieto tulee saattaa laajalti yleisön saatavaksi. Tätä tavoitetta parannetaan nimenomaan sähköistämällä ja sen avulla tapahtuva tehokas tiedon jakaminen.⁴³⁷ Digitaalisesti jaettua ympäristötietoa käytettiin hyödyksi myös tässä väitöstutkimuksessa erityisesti lainvalmistelua koskevassa artikkelissa, jossa arvioitiin lainvalmisteluun osallistumista kaikille avoimen verkkopalvelun jakamien tietojen perusteella: lausuntopalvelu.fi-palvelussa ministeriöillä on nykyisin mahdollisuus jakaa lainvalmisteluprosessinsa aikana lausuntopyyntöjä erilaisille sidosryhmille. Järjestöt ja muut sidosryhmät voivat samaisessa palvelussa antaa lausuntoja siellä julkaistuihin lausuntopyyntöihin.

Ministeriöiden lainvalmisteluprosessin aikana lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat lausuntopyyntöt ja ympäristöjärjestöjen vastaaminen niihin tarjoavat käytännön esimerkin siitä, kuinka digitaalisella palvelulla on mahdollista pyrkiä tehostamaan päätöksentekoa ja siihen kohdistuvaa osallistumista. Verkkopalvelu on luonteeltaan yhdenmukainen kansalaisille, järjestöille ja viranomaisille sekä muille mahdollisille sidosryhmille.⁴³⁸ Samankaltainen palvelu on varattu myös esimerkiksi kansalaisaloitteille: kansalaisaloite.fi:ssä kansalaisilla on mahdollisuus käynnistää kansalaisaloitteita sekä kerätä niihin allekirjoituksia tavoitteenaan kerätä puolesta vuodessa vaadittavat 50 000 allekirjoitusta. Ympäristöjärjestöt eivät kuitenkaan järjestöinä ole

---

⁴³³ Dobrolyubova 2021, s. 73 ja Florin 2023, s. 140.

⁴³⁴ Battisti 2020, s. 25.

⁴³⁵ Gil-Garcia, Dawes & Pardo 2018, s. 644 ja Pelse, Strazdina & Ancans 2021, s. 494.

⁴³⁶ Ks. lisää Cordery, Goncharenko, Polzer & McConville 2023.

⁴³⁷ Ympäristöministeriö 2018, s. 124, 127.

⁴³⁸ Lonka ym. 2020, s. 12–13 ja Uusikylä ym. 2023, s. 123.

oikeutettuja allekirjoittamaan kansalaisaloitteita, vaan niillä on allekirjoituksia kerätessä lähinnä tiedottamiseen ja markkinointiin keskittyvä rooli.

Digitalisaation voidaan kokonaisuudessaan katsoa parantaneen Århusin yleissopimuksen ympäristöjärjestöille ja yksittäisille kansalaisille turvaamien oikeuksien toteutumista. Sen tuoman yhteiskunnallisen ja teknisen muutoksen seurauksena ympäristöä koskeva tieto on nykyisin helposti ja nopeasti saatavilla. Tämä nopeuttaa ja tehostaa järjestöjen osallistumista kasvokkain tapahtuvan viestinnän merkittävän vähenemisen jälkeen. Keskusteluyhteys eri sidosryhmien välillä ei enää edellytä ajallista ja maantieteellistä yhteensopivuutta keskustelun siirryttyä virtuaaliseksi.

Koska ympäristöjärjestötoiminta on pitkälti vapaaehtoistoimintaa, jota sen aktivistit hoitavat vapaa-ajallaan, on tämän kehityksen tuoma muutos luonnollisestikin tuonut järjestöille paremmat mahdollisuudet vaikuttamiseen. Tässä kohtaa ei kuitenkaan puhuta tosiasiallisesta vaikuttamisesta, vaan pikemminkin siihen kohdistuvasta mahdollisuudesta: lausuntopalvelu.fi:n kaltaisissa palveluissa on mahdollista tehdä tilastollista tutkimusta koskien sitä, miten laajasti järjestöt käyttävät oikeuttaan lausunnonantoon ja osallistumiseen, mutta tällaisten tilastojen välityksellä ei olisi mahdollista arvioida ympäristöjärjestöjen toiminnan todellista vaikuttavuutta ja sitä, saavatko ne aikaan muutosta. Digitalisaation tuoman muutoksen voidaankin katsoa tuoneen helpotusta siihen, että ympäristöjärjestöt voivat osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja käyttää muutoksenhakuoikeuttaan.

4.1.4 Järjestöihin kohdistuvat erityiskysymykset

4.1.4.1 Resurssikysymykset

Ympäristöä koskevaan päätöksentekoon kohdistuvassa vaikuttamisessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että vaikuttamistoimintaa harjoittavien useiden erilaisten sidosryhmien resurssit voivat poiketa huomattavasti toisistaan. Esimerkiksi suuryrityksillä on usein hyvät taloudelliset resurssit osallistua vaikuttamiseen, kun taas ympäristöjärjestöjen paremman osallistamisen esteeksi voi useissa tapauksissa muodostua näiden resurssien puutteellisuus – tämän seurauksena yritystaholta tapahtuva vaikuttaminen on monesti paljon kyvykkäämpää edistämään niille tärkeitä kysymyksiä tai saamaan asioita esimerkiksi tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tämä resurssien epätasaisuus muodostaa haasteen tasapuolisille vaikuttamismahdollisuuksille; vaikka lain tasolla eri sidosryhmätahoilla tulisi olla yhteneväiset

mahdollisuudet vaikuttamiseen, ovat yritysmaailman mahdollisuudet usein merkittävästi parempia kuin kansalaisjärjestöillä.⁴³⁹

Taloudellisten resurssien puute aiheuttaa haasteita erityisesti alueellisella ja paikallisella tasolla toimiville pienemmille ympäristöjärjestöille, jotka on usein perustettu yhden tietyn ympäristökysymyksen käsittelyä varten, ja joilla ei täten ole taustallaan suuren kansallisen tai kansainvälisen ympäristöjärjestön resursseja. Puutteellisista resursseista on voinut aiheutua jopa tilanteita, joiden seurauksena tietyillä paikkakunnilla järjestötoiminta on hyvin vähäistä tai jopa olematonta. Taloudellisten resurssien puutteellisuuden lisäksi syitä vähäiselle järjestötoiminnalle voi aiheuttaa myös esimerkiksi ilmapiiri, jossa ympäristöaktivismia ei paikkakunnalla pidetä mielekkäänä tai kannattavana.⁴⁴⁰ Esiin on noussut myös tilanteita, joissa paikalliset resurssit ovat syystä tai toisesta olleet niin puutteellisia, ettei paikallista toimintaa ole vielä edes päässyt muodostumaan.⁴⁴¹

Pienistä taloudellisista tai henkilöresursseistaan huolimatta ympäristöjärjestöillä on kuitenkin olemassa monia keinoja vaikuttaa myös viranomaisten resursseihin. Alueellisella ja paikallisella tasolla merkittävään rooliin tässä nousee erityisesti median hyödyntäminen, sillä ympäristökysymysten päätyminen median kautta laajempaan tietoisuuteen on omiaan aiheuttamaan viranomaisille paineita. Nämä voivat puolestaan heijastua viranomaisten toimintaan sekä niiden resurssien hankkimiseen ja kohdistamiseen. Mikäli ympäristökysymys on saanut järjestötoiminnan seurauksena julkisuutta, viranomaisilla voi olla tarve aihepiirin tarkempaan analysointiin sen käsittelyn yhteydessä. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa, ettei julkisuudella voida vaikuttaa viranomaispäätösten sisältöön.⁴⁴²

4.1.4.2 Tarpeesta tukea järjestöjä

Ympäristöjärjestöjen toiminnassa oleellista on erityisesti tiedostaa järjestöjen huomattava taloudellinen, rakenteellinen ja järjestöjen edistämiin aihepiireihin kohdistuva vaihtelevuus ja erilaisuus. Suomen luonnonsuojeluliiton ja WWF:n kaltaisten kansallisten ja kansainvälisten kattojärjestöjen sekä niiden alueellisella ja paikallisella tasolla toimivien jäsenjärjestöjen toiminnassa voi olla huomattavia eroavaisuuksia verrattuna pieniin alueellisen ja paikallisen tason järjestöihin, joilla ei ole vastaavaa kattojärjestöä tukenaan. Tällaisissa pienemmissä järjestöissä voi esiintyä puutteita varsinkin taloudellisissa resursseissa sekä siinä, miten paljon niillä on kulloinkin käytettävissään vapaaehtoisia hoitamaan niille uskottuja asioita.

---

⁴³⁹ Lonka ym., 2020, s. 12–13 ja Uusikylä ym., 2023, s. 123.

⁴⁴⁰ Seinäjoki 16.3.2023.

⁴⁴¹ Porvoo 6.3.2023.

⁴⁴² Varsinais-Suomen ELY-keskus 23.3.2023.

Rahoituksen ja avustusten hakeminen ja saaminen on merkityksellistä järjestöjen toiminnan jatkuvuuden kannalta; tämä on seurausta siitä, että ympäristöjärjestöjen toiminta ei ole luonteeltaan kaupallista tai voittoa tavoittelevaa, vaan sitä toteutetaan pitkälti vapaaehtoisvoimin. Viranomaistahoilta tulevia avustuksia voidaan pitää erityisesti oleellisina: kuten kirjallisuudessa on analysoitu, viranomaiset toimivat kansalaisjärjestötoiminnan mahdollistajina. Tämä voi tarkoittaa avustusten lisäksi muun muassa yhteistoiminnan mahdollistavia oikeudellisia rakenteita, tiedottamista ja neuvontaa.⁴⁴³ Ympäristöministeriön avustusten keskeisenä tavoitteena on tukea ympäristöjärjestötoimintaa ja lisäksi asunto- ja rakennusalan järjestöjen neuvontatoimintaa sekä avustaa hankkeita, jotka liittyvät lähinnä ympäristökasvatukseen ja -vaikuttamiseen.⁴⁴⁴

Kirjoittaessa tätä tutkimusta syksyllä 2024 ja keväällä 2025 Suomessa ovat kuitenkin meneillään laajamittaiset julkisen sektorin säästöt, jotka vaikuttavat myös ympäristöministeriön budjettiin. Ympäristöministeriön hallinnonalalla on vaadittu säästettäväksi 4,0–4,1 miljoonaa euroa pysyvästi vuonna 2026. Näin suuret säästötarpeet heijastuvat väistämättä myös ympäristöministeriön kykyyn myöntää taloudellista tukea ympäristöjärjestöjen toimintaan.⁴⁴⁵

Säästötarpeista huolimatta taloudellinen tuki on olennaista järjestöjen toiminnan monipuolisuuden ja jatkuvuuden turvaamisen kannalta. Alueellisella ja paikallisella tasolla toimivilla ympäristöjärjestöillä on mahdollisuus saada taloudellista tukea moniin käytännön tason toimiin ympäristön parantamiseksi. Hyvänä esimerkkinä tästä voidaan mainita järjestöille tarjolla oleva taloudellinen tuki saariston ympäristönhoidon edistämiseksi: tätä varten ELY-keskuksella on mahdollisuus myöntää avustusta saariston asukkaille, paikallisille ympäristön- ja luonnonsuojelujärjestöille sekä erillaisille saariston luonnonsuojelua ja ympäristönhoitoa edistäville yhdistyksille ja säätiöille.⁴⁴⁶

Avustusten tärkeydestä huolimatta niiden saaminen on kuitenkin varsin haasteellista alueellisella ja paikallisella tasolla toimivien ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta. Ympäristöministeriö myöntää avustuksia kansallisille järjestöille sekä saariston ympäristönhoitoa ja ympäristökasvatusta edistäviin hankkeisiin. Mikäli pienten alueellisella ja paikallisella tasolla toimivien järjestöjen toimintaedellytyksiä haluttaisiin parantaa, tulisi eittämättä järjestöjen taloudellisen tuen jakamisen järjestelmää kehittää ja monipuolistaa siten, että muulla kuin kansallisella tasolla toimivilla järjestöillä olisi myös sisä-Suomessa mahdollista saada toiminnalleen asianmukaista taloudellista tukea ja täten vahvistaa rooliaan ja osallistumistaan toiminta-alueillaan.

---

⁴⁴³ Halonen & Similä, 2020, s. 14.

⁴⁴⁴ Harju & Niemelä, 2011, s. 113.

⁴⁴⁵ Ympäristöministeriö 13.10.2024.

⁴⁴⁶ ELY 10.01.2023.

4.2 Lainsäädännön muutos

4.2.1 Århusin yleissopimuksen tuomat muutokset ja EU

4.2.1.1 Nykypäivän EU-tason ympäristöoikeuden näkökulma

Tämän väitöstutkimuksen käsittelemät aihepiirit näkyvät monipuolisesti nykypäivän EU-tason ympäristösääntelyssä.⁴⁴⁷ Sen lisäksi, että sidosryhmätyöstä on muodostunut olennainen osa eurooppalaista ympäristöpolitiikkaa⁴⁴⁸, oikeuskirjallisuudessa luontokeskeisen näkökulman on arvioitu näkyvän jo monipuolisesti EU:n ympäristölainsäädännössä.⁴⁴⁹ Näkökulmaan liittyviä аспектеja ovat esimerkiksi lintudirektiivin velvoittavuuden pohjaaminen luonnontieteelliseen, tutkittuun tietoon; vesipolitiikan puitedirektiivissä asetettu ”ympäristön laadun sitovuus” sekä ympäristövas-
tuulainsäädännössä esiintyvä luonnonvarapalvelun käsite, joka poikkeaa näkökulmaltaan puhtaan antroposentrisesti määritellystä ekosysteemipalvelun käsitteestä.⁴⁵⁰

Arvioitaessa EU:n nykypäivän ympäristösääntelyn näkökulmaa esiin nousevat varsinkin osallistuminen sekä eri sidosryhmien välillä käytävä keskustelu.⁴⁵¹ EU:n ympäristöoikeuden osallistumista koskevassa sääntelyssä näkökulmaa on vahvasti ollut luomassa ja kehittämässä eteenpäin tämän väitöstutkimuksen aihepiirin kannalta olennainen Århusin yleissopimus, joka on sitova EU:n lisäksi 47 eurooppalaisessa valtiossa ja on sopimuksena inspiroinut samankaltaista näkökulmaa sääntelyyn myös Euroopan ulkopuolella ainakin Etelä-Amerikassa ja Kiinassa.⁴⁵²

Seuraavassa käsitellään tarkemmin Århusin yleissopimuksen kehityskaarta Euroopan unionissa sekä yleissopimuksen vaikuttamista Euroopan unionin tuomioistuinten oikeuskäytäntöön.

---

⁴⁴⁷ Århusin yleissopimuksen suhteesta EU-lainsäädäntöön ks. lisää Trapp. 2025; Berny, 2025.

⁴⁴⁸ Akerboom & Kundis Craig, 2022, s. 233.

⁴⁴⁹ Luontokeskeisestä näkökulmasta ja luonnon oikeuksien ilmenemisestä EU-kontekstissa ks. lisää Euroopan parlamentti 2021. Tutkimus jaottelee merkityksellisellä tavalla luontoa koskevat oikeudet luonnon oikeuksiin sekä antroposentristä arvonäkökulmaa edustavaan ihmisen oikeuksiin luontoon.

⁴⁵⁰ Löyttyjärvi, 2004, s. 52. Ks. myös Löyttyjärvi, 2012.

⁴⁵¹ Ks. esim. Orlando, 2013, s. 23.

⁴⁵² Perlaviciute & Squintani, 2020, s. 342.

4.2.1.2 Århusin yleissopimuksen implementointi EU:ssa

Euroopan unioni⁴⁵³ on osallisena Århusin yleissopimuksessa yksittäisten valtioiden lisäksi.⁴⁵⁴ Unionia edeltänyt Euroopan yhteisö osallistui aktiivisesti sopimuksen valmisteluun – arvioitaessa Århusin yleissopimuksen vaikutuksia EU-lainsäädännön kehitykseen onkin merkillepantavaa tiedostaa, että yhteisön ympäristön tiedonsaantia ja osallistumista koskenut sääntely on ollut monessa suhteessa Århusin yleissopimuksen lähtökohtana. Yhteisön osallistumista Århusin yleissopimuksen valmisteluprosessiin voidaan pitää merkittävänä, sillä kansalaisosallistumisen perinteiden ei oikeuskirjallisuudessa ole voitu katsoa olevan Euroopassa erityisen pitkiä. Yhteisössä osallistuminen nousi sääntelyn keskiöön vasta 1990-luvulla. Taustalla muutoskehityksen alkamisessa olivat Rion julistus sekä Agenda 21 -toimintaohjelmassa osallistumiselle määritellyt tavoitteet. Tässä ohjelmassa osallistumisoikeuksien kehittämistarve liittyy erityisesti jaetun vastuun käsitteeseen.⁴⁵⁵

Verrattaessa Århusin yleissopimuksen ja Euroopan unionin sääntelyä keskenään mielenkiintoista on havainnoida, että vaikka Euroopan yhteisö onkin ollut taustavaikeuttajana yleissopimuksen sääntelyssä, on ympäristösääntelyyn verrattuna osa yleissopimuksen määräyksistä selkeästi yksityiskohtaisempia ja kauaskantoisempia EU:n ympäristösääntelyyn verrattuna. Niinpä Århusin yleissopimuksen voidaan katsoa näiltä osin kehittäneen sopimuksen solmimisaikakaudella voimassaollutta unionin ympäristösääntelyä. Tämän seurauksena Århusin yleissopimus onkin johtanut unionitasolla päätöksentekomenettelyjen muutoksiin sekä ympäristöjärjestöjen aktiivisuuden kasvuun.⁴⁵⁶

Oikeuskirjallisuudessa Århusin yleissopimuksen täytäntöönpano on liitetty osaksi laajempaa prosessia, jolle on katsottu olevan leimallista muutos aineellisesta sääntelystä kohti sääntelyä, joka on luonteeltaan pikemminkin menettelyllistä. Tämän seurauksena EU:n jäsenvaltioita sitonutta ympäristöoikeudellista sääntelyä aiemmin hallinnutta aineellista sääntelyä alettiin 2000-luvun alkupuolella enenevässä määrin täydentää menettelyllisillä säännöksillä. Menettelyllisen sääntelyn lisääntymiseen johtavan kehityksen lisäksi Århusin yleissopimuksen ratifioiminen voidaan liittää osaksi muutoskehitystä, jossa unionin ympäristösääntelyssä on vahvistettu mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa. Tämä kehitys on kuitenkin ollut pikemminkin asteittaista ja hyvin varovaista. Se näkyy tästä huolimatta ympäristötiedon julkista saatavuutta koskevassa sääntelyssä.⁴⁵⁷

⁴⁵³ EU-lainsäädäntöä käsitellään tarkemmin tämän väitöstutkimuksen luvussa 2.2.3.

⁴⁵⁴ Eliantonio, 2011, s. 70. Ks. lisää Pallemmaerts, 2011.

⁴⁵⁵ Kumpula, 2004, s. 133.

⁴⁵⁶ Kumpula, 2004, s. 119 ja Kingston ym. 2023, s. 471.

⁴⁵⁷ Kumpula, 2004, s. 133, 135.

Unioni on implementoinut sopimuksen veloitteet direktiiveillä (2003/4/EY ja 2003/35/EY) sekä EU:n omiin toimielimiin soveltuvalla asetuksella (N:o 1367/2006).⁴⁵⁸ Direktiivejä voidaan pitää ympäristöjärjestöjen roolin kannalta merkityksellisinä, sillä ympäristöjärjestöt ovat pitkään olleet komission ja jäsenvaltioiden välillä yhtenä merkittävänä linkkinä direktiivien kansallisen implementoinnin toteutumisessa.⁴⁵⁹ Direktiivissä 2003/4/EY *ympäristöä koskevan tiedon* määritelmä on hyvä esimerkki edellä kuvatusta. EU-tason sääntely on sisällöltään Århusin yleissopimuksen sisältöä monipuolisempaa: esimerkiksi ympäristöä koskevan tiedon määritelmä on unionissa laajempi kuin Århusin yleissopimuksessa, mistä seuraa, että unionin lainsäädännön turvin kansalaisilla ja järjestöillä on laajempi oikeus ympäristöä koskevaan tietoon kuin Århusin yleissopimuksen perusteella. Direktiivi 2003/35/EY puolestaan käsittelee yleisön osallistumista ympäristöä koskevaan päätöksentekoon – sen nojalla EU:n jäsenvaltiot ovat velvoitettuja aktiivisesti vastaamaan yleisön näkemyksiin julkisten kuulemisten aikana. Tämän seurauksena jäsenvaltioiden on kehitettävä osallistumisen arvopohjaa ja todellista vaikuttavuutta.⁴⁶⁰

Ympäristöä koskevaa tietoa käsittelevän direktiivin sisällön kaltaisesta laajemmasta ja monipuolisemmasta sääntelystä huolimatta EU ei ole kuitenkaan onnistunut täydellisesti valvomaan Århusin yleissopimuksessa turvattujen kansalaisten ja ympäristöjärjestöjen oikeuksien huolehtimista sen jäsenmaissa. Tämä on ollut seurausta siitä, että unioni on vain osittain varmistanut Århusin yleissopimuksen implementoimisen jäsenmaissaan.⁴⁶¹ Euroopan unionin jäsenvaltiot ovat tästä huolimatta velvoitettuja noudattamaan yleissopimusta unionin jäsenvaltioina sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen nojalla.⁴⁶²

4.2.1.3 Valitusoikeus ja Århusin yleissopimuksen heijastuminen EUTI:n oikeuskäytäntöön

EU on toimeenpannut Århusin yleissopimuksen unionin kontekstissa asetuksella (EY) N:o 1367/2006, jonka nojalla kansalaisjärjestöillä on mahdollisuus nostaa EU:n

---

⁴⁵⁸ Belinskij ym., 2024, s. 14; Sommermann, 2017, s. 330. Ks. myös Bechtel, 2021, s. 22. Bechtelin artikkelissa käsitellään Århusin yleissopimuksen implementointia ja oikeuden saattavuutta Euroopan unionissa.

⁴⁵⁹ Ks. Eliantonio, 2018.

⁴⁶⁰ Direktiiviä 2003/35/EY ei EU:n osallistumista koskevassa sääntelyssä tule kuitenkaan pitää ainoana, vaan sääntelypohja aiheessa on todellisuudessa tätä laajempi: osallistumisoikeuksia arvioitaessa tulee lisäksi ottaa huomioon varsinkin sopimukset EU:sta ja EU:n toiminnasta ja niiden sisältämä osallistumista koskeva sääntely. Akerboom & Kundis Craig, 2022, s. 235, 237.

⁴⁶¹ Hedemann-Robinson, 2014, s. 102.

⁴⁶² Heinämäki ym., 2017, s. 49. Århusin yleissopimuksen vaikutuksista Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön ks. Pirker, 2016.

tuomioistuimissa kanne EU:n toimielimiä vastaan.⁴⁶³ Euroopan unionin tuomioistuin on painottanut oikeuskäytännössään⁴⁶⁴, että kansallisten tuomioistuinten tulee noudattaa Århusin yleissopimuksen 9.3 artiklaa yleisön mahdollisuudesta turvautua tuomioistuinmenettelyyn, kun on kyse viranomaisen toimesta tai laiminlyönnistä, joka voi olla ristiriidassa kansallisen ympäristölainsäädännön kanssa.⁴⁶⁵

Århusin yleissopimuksen voimaantuloa EU-alueella voidaan pitää järjestöjen valitusoikeuden kannalta erittäin merkityksellisenä: ennen sopimuksen voimaantuloa ei EU:n ympäristöoikeudessa ollut oikeuskirjallisuuden perusteella havaittavissa melkein päi lainkaan ”merkkejä” oikeuden saatavuudesta ympäristöasioissa. Tämän seurauksena EU:n tuli tehdä lainsäädäntöön monia muutoksia sopimuksen toteuttamiseksi. Århusin yleissopimuksen implementoinnissa ovat EU-kontekstissa haasteita aiheuttaneet erityisesti artiklat 9(3) ja 9(4) sekä näiden sääntelemä, EU:n ympäristöoikeudesta aiemmin melkein päi kokonaan puuttunut oikeuden saatavuus.⁴⁶⁶

Århusin yleissopimuksen mukanaan EU-sääntelyyn tuomista hyvistä uudistuksista huolimatta sen tulkitseminen on aiheuttanut haasteita niin unionin tuomioistuimessa kuin kansallisellakin tasolla. Näiden haasteiden on oikeuskirjallisuudessa arveltu johtuvan tavasta, jolla sopimusta sovelletaan käytäntöön. Tässä kohtaa ongelmat kietoutuvat sen ympärille, että lopulta varsin rajoitettu määrä yhteiskunnallisia toimijoita on sopimuksen perusteella oikeutettu tehokkaasti osallistumaan ympäristöä koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.⁴⁶⁷

Kustannukset ovat nousseet esille myös unionin oikeuskäytännössä. Euroopan unionin tuomioistuimen (EUTI) tapauksessa *Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta* (C-530/11)⁴⁶⁸ ryhmä ympäristöjärjestöjä oli tehnyt Euroopan komissiolle kantelun, jossa ne väittivät, etteivät yksityishenkilöt ja kansalaisjärjestöt voineet nostaa kanteita Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimissa, koska oikeudenkäyntikulut olivat ”niin kalliita, että ne ovat menettelyn este”. Kantelijoiden mukaan tämä ja häviöjä maksaa -sääntö loukkasivat Århusin yleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi annetun direktiivin oikeussuojan saatavuutta koskevia säännöksiä. Euroopan unionin tuomioistuin totesi tarkasteltuaan oikeudenkäyntikulujen kalleutta sekä objektiiviselta että subjektiiviselta kannalta, ettei Yhdistynyt

---

⁴⁶³ Ympäristöministeriö, 2018, s. 127–128. Oikeuden saavutettavuudesta EU:ssa ympäristöasioissa ks. lisää van Wolferen & Eliantonio, 2020.

⁴⁶⁴ Euroopan unionin tuomioistuin, asiat C-240/09 ja C-470/16. Ks. Müllerová ym., 2013, s. 61–62.

⁴⁶⁵ Belinskij ym., 2024, s. 35.

⁴⁶⁶ Eliantonio & Richelle, 2024, s. 262–263. Århusin yleissopimuksen artikloista 9(3) ja 9(4) sekä niiden implementoinnista Euroopan unionissa ja sen jäsenmaissa ks. lisää Darpö, 2013; Schoukens, 2016.

⁴⁶⁷ Squintani & Perlaviciute, 2020, s. 133–134.

⁴⁶⁸ Ks. tapauksesta C-530/11 lisää Kokott, 2013.

kuningaskunta ollut pannut direktiiviä asianmukaisesti täytäntöön. Evättäessä puhevaltaa järjestöiltä on lisäksi vedottu siihen, että luonto ja ympäristö tulevat epäsuorasti suojelluiksi esimerkiksi haitankärsijän omistusoikeuksien kautta.⁴⁶⁹

4.2.2 Suomalaisen lainsäädännön kehitys

Aiemmin tässä väitöstutkimuksessa on taustoitettu, kuinka Århusin yleissopimus, Faron yleissopimus, Euroopan ihmisoikeussopimuksen sääntely sekä Suomen perustuslaki (731/1999) muodostavat oikeudellisen viitekehyksen ympäristöjärjestöjen osallistumiselle ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Tämän ylemmän tason sääntelyn lisäksi järjestöjen toimintaedellytyksistä säännellään lukuisissa eri kansallisen tason säännöksissä. Seuraavassa käsitelläänkin taulukossa 3 niin tutkimuksen kuin järjestöjen toiminnan kannalta merkityksellinen piiri – se, millaisia oikeuksia järjestöille on kirjattu kansalliseen lainsäädäntöön ja kuinka nämä oikeudet ovat kehittyneet.

4.2.2.1 Järjestöillä eri lakien nojalla olevat oikeudet

Julkisen vallan on Suomen perustuslain (731/1999) 20.2 §:n mukaan pyrittävä turvaamaan jokaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon.⁴⁷⁰ Ympäristöjärjestöille on kansallisessa lainsäädännössä kirjattu sekä ennakkolliseen että päätöksenteon jälkeiseen vaikuttamiseen kohdistuvia vaikuttamisen keinoja, joita käsitellään seuraavassa taulukossa 3.

Taulukko 3. Järjestöillä eri lakien nojalla olevat oikeudet

Laki	Lain turvaamat oikeudet (§) ⁴⁷¹
Ympäristönsuojelulaki (527/2014)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Kuuleminen • Vireillepano-oikeus • Jälkikäteiset oikeudet: • Muutoksenhakuoikeus
Luonnonsuojelulaki (9/2023)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Oikeus esittää maisemanhoitoalueen perustamista • Vireillepano-oikeus

⁴⁶⁹ Euroopan perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, 2016, s. 131–132, 197.

⁴⁷⁰ Warsta, 2007, s. 58.

⁴⁷¹ Taulukossa on käytetty muutoksenhaku- ja valitusoikeusoirestermejä sen mukaan, kummalla niistä on kyseisessä tutkittavassa laissa viitattu järjestöjen oikeuteen hakea muutosta.

Laki	Lain turvaamat oikeudet (§) ⁴⁷¹
	Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Valitusoikeus
Vesilaki (587/2011)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Vireillepano-oikeus Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Valitusoikeus
Metsästyslaki (615/1993)	Ennakolliset oikeudet: <p>-</p> Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Oikaisu- ja valitusoikeus
Kaivoslaki (621/2011)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Vireillepano-oikeus Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Valitusoikeus
Ilmastolaki (423/2022)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Mahdollisuus osallistua ilmastopolitiikan suunnitelmien valmisteluun Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Valitusoikeus • Ilmastopolitiikan seurannan tuloksista tulee tiedottaa yleisölle
Alueidenkäyttölaki (132/1999) ja rakentamislaki (751/2023)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Laajat osallistumisoikeudet Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Valitusoikeus
Jätelaki (646/2011)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Vireillepano-oikeus • Osallistumisoikeus jätesuunnitelmien valmisteluun • Oikeus olla tuottajavastuujärjestelmien yhteistyöryhmässä Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Muutoksenhakuoikeus
Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (252/2017)	Ennakolliset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Lausunnonanto-oikeus Jälkikäteiset oikeudet: <ul style="list-style-type: none"> • Muutoksenhakuoikeus

Århusin yleissopimus muodostaa ympäristöjärjestöjen ja kansalaisten oikeuksille ympäristökysymyksissä ainoastaan oikeudelliset suuntaviivat antaen täten kansalliselle lainsäätäjälle merkittävästi liikkumavaraa. Niinpä ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien kattavaksi ymmärtämiseksi kansallisella tasolla onkin tärkeää analysoida myös tärkeimpien kansallisten ympäristölakien järjestöille turvaamia toimintamahdollisuuksia sekä niihin kohdistuvaa oikeuskäytäntöä.

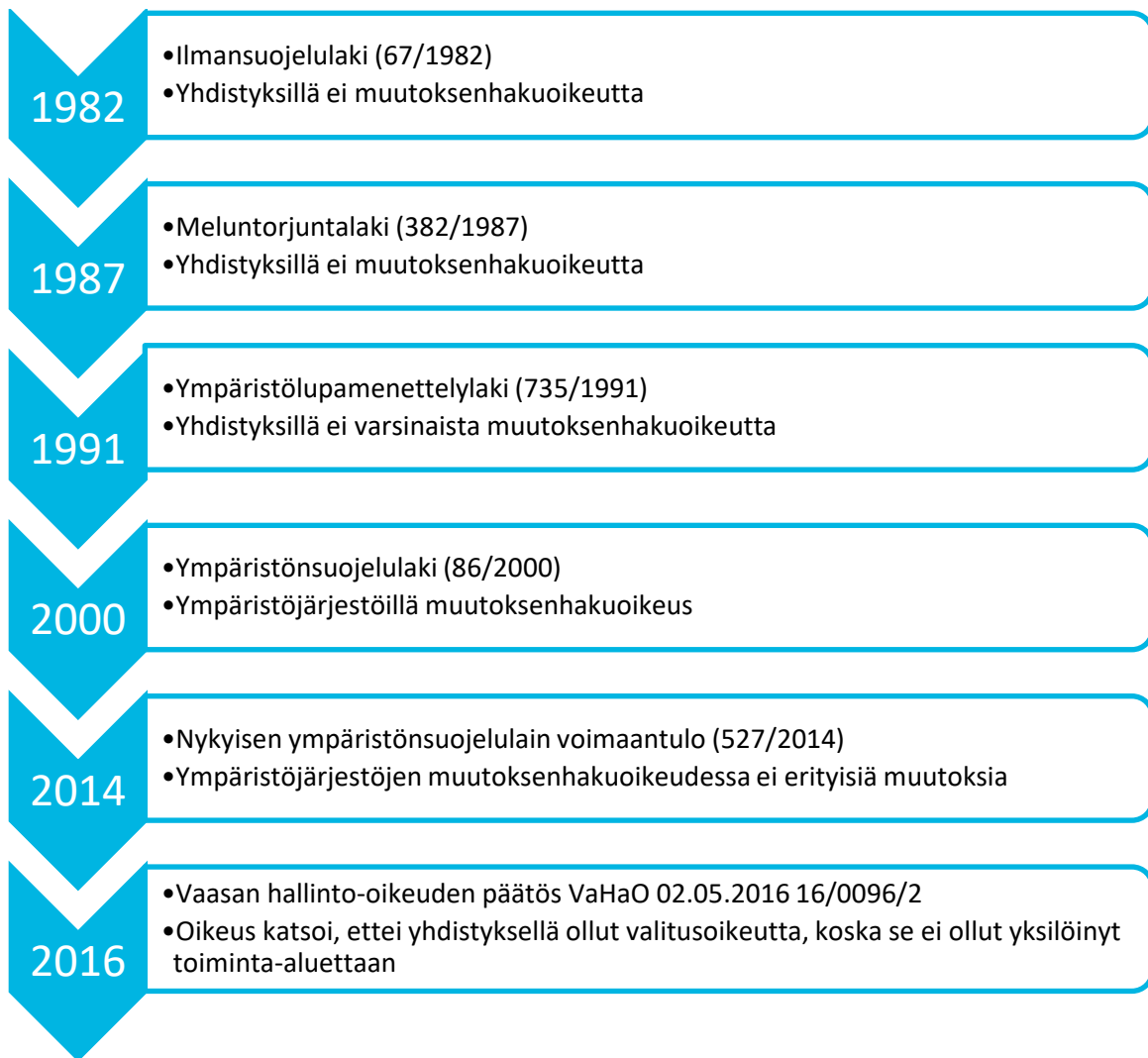
Kansallisen lainsäädännön analysoiminen on perusteltua myös siksi, että Suomessa kansainvälisten sopimusten sopimusmääräyksiä ei yleensä sovelleta suoraan, koska kansalliseen lainsäädäntöön tehdään sopimuksen edellyttämät muutokset ennen sopimuksen voimaantuloa. Tämä periaate on koskenut myös Århusin yleissopimusta, vaikkakin KHO:n ratkaisukäytännössä on mahdollista viitata yleissopimukseen tulkintaa ohjaavana tekijänä varsinkin järjestöjen valitusoikeutta koskevissa kysymyksissä.⁴⁷²

Kuten yllä oleva taulukko havainnollistaa, suomalaiset ympäristölait tarjoavat ympäristöjärjestöille lukuisia eri oikeuksia. Tässä luvussa 4.2.2 käsitellään, millainen muutoskehitys on johtanut oikeuksien antamiseen. Tärkeimmistä ympäristölaeista on tarkasteltaviksi valittu ympäristönsuojelulaki, luonnonsuojelulaki, vesilaki, metsätyslaki, kaivoslaki, ilmastolaki, alueidenkäyttölainsäädäntö, jätelaki sekä laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä.

---

⁴⁷² Ympäristöministeriö, 2021, s. 2.

4.2.2.2 Ympäristönsuojelulaki

Kuvio 1. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys ympäristönsuojelulainsäädännössä.

Ympäristönsuojelulain ennakkolliset osallistumiskeinot:

Vuonna 2000 Suomessa yhtenäistettiin aiemmin hajallaan ollutta ympäristönsuojelulainsäädäntöä: meluntorjuntalaki (382/1997) ja ympäristölupamenettelylaki (735/1991) yhtenäistettiin yhdeksi ympäristönsuojelulaiksi (86/2000). Samassa lainsäädäntöuudistuksessa uudistettiin myös ympäristöjärjestöjen oikeuksia, kun järjestöt saivat ympäristönsuojelulakiin vireillepano-oikeuden⁴⁷³ sekä seuraavassa

⁴⁷³ Vireillepano-oikeudella tarkoitetaan perinteisesti mahdollisuutta tehdä viranomaisille aloitteita, ilmoituksia tai vastaavia esityksiä, jotka tilanteen mukaan saattavat johtaa

alakohdassa käsiteltävän muutoksenhakuoikeuden. Aikaisemmin vireillepanosta oli säädetty jo ilmansuojelulaissa (67/1982), johon se oli lisätty jätelakiin tulleiden vireillepanoa koskeneiden muutosten jälkeen, mutta tuolloin oikeus ei koskenut vielä ympäristöjärjestöjä.⁴⁷⁴

Nykyisin ympäristöasioissa on lähtökohtaisesti laaja-alainen vireillepano-oikeus.⁴⁷⁵ Sekä ympäristönsuojelulain (527/2014) että muun ympäristölainsäädännön osalta kyseessä on kansallinen sovellus, joka toimeenpanee osaltaan myös Århusin yleissopimuksen 9 artiklan, vaikkakin vireillepano-oikeudet lisättiin kansalliseen lainsäädäntöön ennen sopimuksen solmimista.⁴⁷⁶ Erityinen vireillepano-oikeus kytkeytyy hallintopakoon ja ylipäätään toiminnan lainmukaisuuden valvontaan ja ympäristölakien täytäntöönpanoon.⁴⁷⁷

Ympäristönsuojelulain osalta järjestöjen pyrkiessä torjumaan ympäristövaikutuksia vireillepanon turvin tulee kyseessä olevien ympäristövaikutusten tapahtua järjestön toiminta-alueella. Vireille panijana toimivan järjestön tulee liittää hakemukseen rekisteriote, josta ilmenee sen toiminnan tarkoitus, toiminta-alue ja tahot, joilla on järjestön puolesta asiassa puhevalta. Lisäksi tarvitaan järjestön säännöt sekä sen hallituksen kokouspöytäkirja, josta käy ilmi mitä vireillepanosta on päätetty.⁴⁷⁸

Toisen merkittävän ennakkollisen osallistumiskeinon ympäristöjärjestöille muodostaa kuuleminen. Kuulemisella on päätöksenteossa useita rooleja: asianosaisille sekä tarvittaessa muulle yleisölle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi kaikista sellaisista asiassa esitettävistä sekoista, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun. Se vahvistaa sekä asianosaisen oikeusturvaa että menettelyn tasapuolisuutta. Kuuleminen lisää myös luottamusta päätöksentekoon, kun menettely on avointa ja vuorovaikutuksellista. Samalla kuulemisella on huomattava merkitys asian selvittämiseksi.⁴⁷⁹

Ympäristönsuojelulain jälkikäteisen osallistumisen kehitys:

Ennen vuoden 2000 ympäristönsuojelulain (86/2000) voimaantuloa ympäristöasioita koskenut muutoksenhakuoikeus oli ollut Suomessa sisällöltään aavistuksen epätarkka. Ympäristölupamenettelylaissa valitusoikeus lupapäätöksistä oli lain 14 §:n

---

erilaisiin toimiin viranomaisessa. Monissa ympäristölaeissa on säädetty erityisestä vireillepano-oikeudesta. Ks. Kokko & Mähönen, 2015, 60.

⁴⁷⁴ Suvantola, 2007, s. 34.

⁴⁷⁵ Hietämäki ym., 2016, s. 25.

⁴⁷⁶ Suvantola, 2007, s. 34.

⁴⁷⁷ Kokko, 2020, s. 46.

⁴⁷⁸ Linnove, 2014, s. 24, 41.

⁴⁷⁹ Mäntylä, 2010, s. 177; Kärkkäinen, 2024, s. 74.

mukaisesti luvan hakijan lisäksi niillä, joiden oikeutta tai etua asia saattoi koskea⁴⁸⁰, sekä kunnanhallituksella ja viranomaisilla, joiden tehtäväksi oli nimetty valvoa asiassa yleistä etua.

Lain sanamuotoa tulkittaessa voidaan arvioida, että se olisi voinut täten mahdollisesti antaa valitusoikeuden varsinkin alueellisella ja paikallisella tasolla toimiville pienemille ympäristöjärjestöille ja kyläyhdistyksille, jotka toiminnallaan pyrkivät edistämään alueen asukkaiden oikeuksia. Tällaisissa toimijoissa suurempi joukko ihmisiä, joiden oikeuksien tai etujen on voitu katsoa olleen vaarassa, olisivat saaneet mahdollisuuden kokoontua yhteen – näin ollen muutoksenhakuoikeus olisi voinut korkeintaan olla tällaisella järjestöllä, joka olisi esimerkiksi ollut perustettu tapauksen hoitamista varten, eikä valtakunnallisilla ympäristöjärjestöillä.

Nykyisen ympäristönsuojelulain (527/2014) ympäristöjärjestöjä koskeva muutoksenhakusäännös vastaa pitkälti vanhan ympäristönsuojelulain (86/2000) sääntelyä, eikä nykyisen ympäristönsuojelulain voimaantulon vuonna 2014 voida katsoa tuoneen lainsäädäntöön tältä osin erityisempiä muutoksia. Ympäristönsuojelulain 191 §:n 1 momentin 2 kohdassa edellytetään, että valittamaan oikeutettu järjestö on rekisteröidyn lisäksi sellainen, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun tai asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen. Lisäksi kysymyksessä olevien ympäristövaikutusten tulee ilmetä yhteisön toiminta-alueella, jolla tarkoitetaan maantieteellistä aluetta.⁴⁸¹

KHO:n ja VaHaO:n oikeuskäytäntö

Korkein oikeus on havainnollistanut oikeuskäytännössään, kuinka kriteerit, jotka yhdistyksen tulee täyttää ollakseen oikeutettu muutoksenhakuun, ovat varsin tiukkoja ja selkeitä. Hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka oikeuskäytännössä on viime vuosikymmenen aikana arvioitu ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuksia, on se, että Vaasan hallinto-oikeus katsoi kahdessa vuonna 2016⁴⁸² annetussa päätöksessään, ettei ympäristöjärjestö *Maan ystävät ry* ollut oikeutettu valittamaan.

Ensimmäisessä tapauksessa, joka annettiin 02.05.2016, katsottiin, ettei yhdistys ollut oikeutettu valittamaan vanhan ympäristönsuojelulain (86/2000) nojalla annetusta päätöksestä, jolla oli myönnetty lupa rikastamon toiminnan olennaiseen muuttamiseen. Yhdistys ei ollut yksilöinyt säännöissään toiminta-alueitaan, eikä sen laatimasta valituskirjelmästä ilmennyt, millä tavoin, miten rikastamon laajentamisesta

---

⁴⁸⁰ Suvantola, 2003, s. 107.

⁴⁸¹ Kuusiniemi ym., 2015, s. 429, 433.

⁴⁸² Vaasan HAO 02.05.2016 16/0096/2; Vaasan HAO 04.11.2016 16/0252/2.

aiheutuvat ympäristövaikutukset vaarantaisivat yhdistyksen tavoitteiden toteutumista. Niinpä sillä ei ympäristönsuojelulain 97 §:n nojalla voitu katsoa olevan valitus-oikeutta.

Toisessa tapauksessa, joka annettiin 04.11.2016, arvioitiin puolestaan kysymystä siitä, ilmenivätkö valituksen kohteena olleesta toiminnasta aiheutuneet ympäristövaikutukset Maan ystävien Tampereen paikallisyhdistyksen toiminta-alueella ja olivatko ympäristövaikutukset ristiriidassa yhdistyksen toiminta-alueella ja olivatko ympäristövaikutukset ristiriidassa yhdistyksen tarkoituksen kanssa. Vaasan hallinto-oikeus katsoi ratkaisussaan, ettei yhdistys ollut rajannut toiminta-alueitaan toimissaan Maan ystävät ry:n perusjärjestönä. Niinpä yhdistyksen valitus jätettiin tutkimatta.

Näissä Maan ystäviä koskeneissa tapauksissa oli kyse varsinkin yhdistyksen toiminta-alueen määrittelystä. Asia oli noussut esiin myös muiden yhdistyksen valitus-oikeuden kohdalla: esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä KHO 2020:167 rekisteröidyllä yhdistyksellä, jonka toiminta-alue oli sääntöjen mukaan koko Suomi ja jonka tarkoituksena oli muun muassa ympäristön-, luonnon- ja terveydensuojelu, oli oikeus aloitteen tekemiseen ympäristöluvan muuttamiseksi.

Ympäristönsuojelulain liittyminen muun lainsäädännön tulkintaan

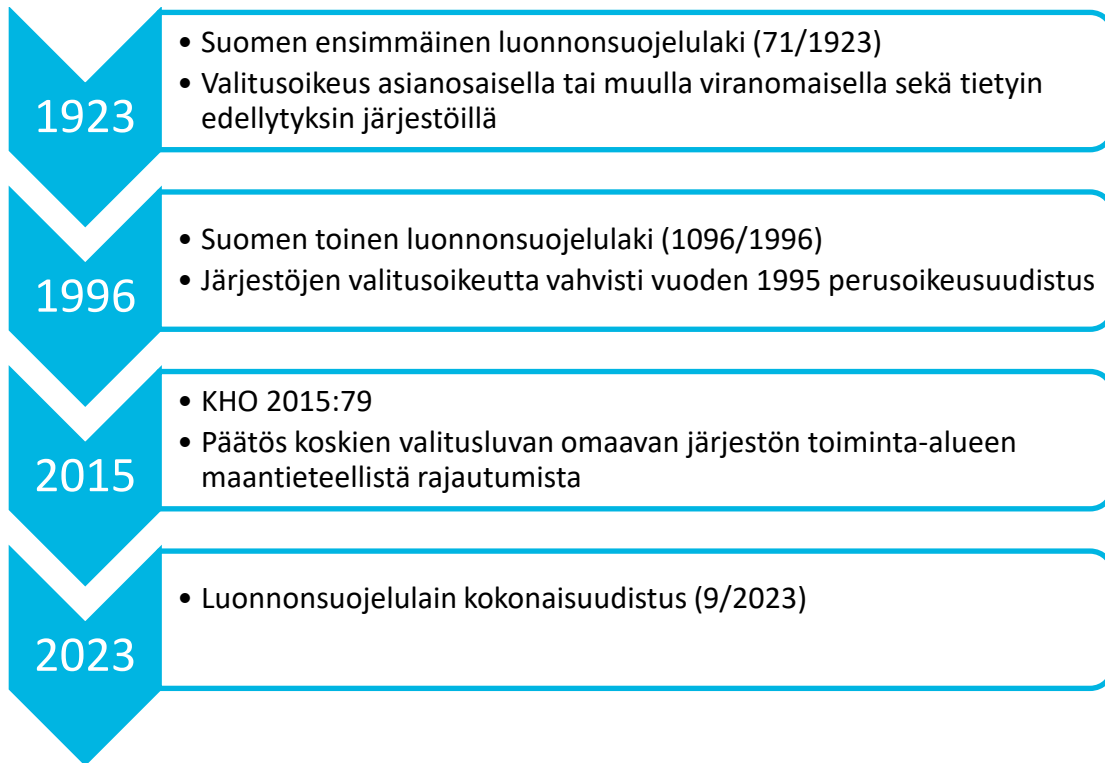
Tässä väitöstutkimuksessa esillä oleva oikeudellinen muutos on voinut tietyissä tilanteissa vaikuttaa myös järjestön valitusoikeuden olemassaolon arviointiin. Vaikka KHO:n tapauksessa 2018:1 valittajana toimi ympäristöjärjestön sijaan asukasyhdistys, voidaan tapausta pitää merkityksellisenä myös arvioitaessa ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta. Tapaus on oleellinen erityisesti tässä väitöstutkimuksessa esillä olevan muutostematiikan ja Århusin yleissopimuksen merkityksen arvioimisen kannalta: kyseisessä tapauksessa katsottiin Århusin yleissopimukseen viitaten, että järjestöllä oli kyseisessä tapauksessa valitusoikeus myös silloin, kun siitä ei ollut erikseen kyseisessä laissa säädetty.⁴⁸³

Korkeimman hallinto-oikeuden päätös koski ilmailulain (1194/2009) alaista tapausta, eikä kunnanhallituksella tai asukasyhdistyksellä ollut valitusoikeutta ilmailulain nojalla, joten asiaa käsiteltiin hallintolainkäyttölain 6 §:n perusteella. Myöskään kyseisen pykälän melko perinteiseksi kuvatun tulkinnan mukaan ei yhdistyksellä

⁴⁸³ Tapauksessa Århusin yleissopimuksella katsottiin voivan olla merkitystä tulkinnassa myös unionin tuomioistuimen sopimusta koskevan oikeuskäytännön tulkintavaikutusten kautta. Tapauksen perusteluissa viitattiin useisiin unionin tuomioistuimen ratkaisuihin sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen *Hatton*-ratkaisuun. Tapauksen perusteista Ks. Taina, 2019, s. 56; Selvinus-Hurme, 2019, s. 73; Heinilä, 2022, s. 10; Heinilä, 2024, s. 780.

olisi ollut valitusoikeutta, mutta kun otettiin huomioon muun muassa ilmailulain nojalla ratkaistun asian liityntä lentoaseman ympäristönsuojelulain mukaista ympäristölupaa koskevaan asiaan, yhdistysten valitusoikeutta koskeva kansainvälinen kehitys ja oikeuskäytäntö, asian katsottiin vaikuttavan yhdistyksen valitusoikeuteen niin, että sillä oli hallintolainkäyttölain 6 §:n mukaan valitusoikeus.

4.2.2.3 Luonnonsuojelulaki ja sen nojalla muokatut lait

Kuvio 2. Ympäristönsuojelujärjestöjen oikeuksien kehitys luonnonsuojelulaissa.

Luonnonsuojelulain ennakkolliset osallistumiskeinot

Vuoden 1923 luonnonsuojelulaki (71/1923) oli aikanaan moderni, kansainvälistä kehitystä vastannut laki, joka säilyi voimassa yli 70 vuotta. Lakia muutettiin sen elinkaaren aikana vain vähän. Sen kokonaisuudistusta yritettiin 1960-luvulla, mutta merkillepantavaa oli varsinkin se, ettei 1970-luvulla tehty lainkaan muutoksia luonnonsuojelulakiin huolimatta siitä, että 1960- ja 1970-lukujen taitetta leimasi vahva ympäristötietoisuuden herääminen.⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ Similä & Suvantola, 2024, s. 4, 6.

Sittemmin luonnonsuojelulaki on kehittynyt Suomessa merkittävästi. Ympäristöjärjestöt saivat itselleen eräin rajoituksin⁴⁸⁵ vireillepano-oikeuden ympäristötuhojen estämiseksi vuoden 1996 luonnonsuojelulaissa (1096/1996). Vuonna 2023 voimaantullut luonnonsuojelulaki (9/2023) sisältää sekä ennakkollisia että jälkikäteisiä osallistumisen ja vaikuttamisen keinoja. Lain 128 §:n takaama erityinen vireillepano-oikeus on turvattu paitsi haittaa kärsivälle henkilölle, jos vireillepanon tarkoituksena on estää luonnon tuhoutuminen tai luonnonarvon heikentyminen, myös 134 §:n 4 momentissa tarkoitettulle rekisteröidylle yhteisölle sen toiminta-alueella sekä kunnalla.

Luonnonsuojelulain jälkikäteiset osallistumiskeinot

Vuoden 1923 luonnonsuojelulakia voitiin pitää muutoksenhakusääntelynsä osalta hyvänä. Sen lisäksi, että valittamaan oikeutettuja olivat asianosaiset sekä muut kuin päätöksen tehneet viranomaiset, valitusoikeus kuului tietyin edellytyksin myös ympäristöjärjestöille. Järjestöjen oli tullut kuitenkin rekisteröinnillä osoittaa olevansa luonteeltaan pysyviä – tällä vaatimuksella haluttiin sulkea valitusoikeuden ulkopuolelle ”tilapäisiin tarpeisiin syntyneet yhteenliittymät”.⁴⁸⁶

Ympäristöjärjestöille luonnonsuojelulain nojalla tapahtuvan, aiempaa monipuolisemman valitusoikeuden sai aikaan erityisesti vuoden 1995 perusoikeusuudistus: luonnonsuojelulain paikallisten ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta (61.3 §) perusteltiin vuoden 1996 lain esitöissä silloisen hallitusmuodon 14 a §:n mukaan julkiselle vallalle asetetulla toimeksiannolla sekä sillä, että luonnonsuojelulain mukaisilla päätöksillä oli varsinkin asianomaisella paikkakunnalla huomattavasti asianosaisiin ulottuvaa vaikutusta laajempi vaikutus. Näkemystä tukivat myös oikeuskirjallisuudessa esitetyt näkemykset, joissa oli huomattavasti aikaisemmin tunnistettu ympäristöasiat sellaiseksi asiaryhmäksi, jossa järjestöjen puhevallan lisäämistä saatettiin pitää perusteltuna.⁴⁸⁷ Hallituksen esitystä voidaan pitää varsin kattavana, sillä siinä tunnustettiin mahdollisina valitusoikeuden omaavina järjestöinä niin kansallisten järjestöjen piirijärjestöt ja paikallisyhdistykset, erilaiset kotiseutu- ja kaupunginosayhdistykset, asukasyhdistykset kuin kylätoimikunnatkin.⁴⁸⁸

Kuten muuallakin ympäristölainsäädännössä, myös luonnonsuojelun osalta valitusoikeuden saamiselle on ollut olennaista yhteisön rekisteröiminen. Vuoden 1996 lainsäädäntöuudistuksen kohdalla katsottiin vuoden 1923 lain tavoin, että

---

⁴⁸⁵ HE 79/1996 vp. Katso myös Suvantola, 2007, s. 34.

⁴⁸⁶ Similä, 1997, s. 220–221.

⁴⁸⁷ HE 76/2022 vp. Ks. myös Taina, 2019.

⁴⁸⁸ Similä & Suvantola, 2024, s. 298, 299.

rekisteröiminen ilmentää järjestön pysyvää luonnetta. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa, että rekisteröintivaatimus kattaa vain valitusajan päättymisajankohdan.⁴⁸⁹ Tätä näkökulmaa voidaan pitää merkityksellisenä: kuten tämän väitöstutkimuksen alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon osallistumista koskevan artikkelin empiirinen tutkimus havainnollisti, on Suomessa paljon kuntia ja kaupunkeja, joiden alueelle ei ole vielä toistaiseksi muodostunut ympäristöjärjestötoimintaa. Luonnonsuojelulain sääntely mahdollistaa kuitenkin sen, että kuntalaiset ovat oikeutettuja kokoontumaan yhteen ja muodostamaan yhdistyksen tietystä päätöksestä valittamiseksi.

Luonnonsuojelulain lisäksi myös sitä koskeva oikeuskäytäntö on uudistunut vuosien aikana. Järjestöjen valitusoikeuden osalta kehityskulkua leimaa järjestöjen roolin selkeä vahvistuminen. Aiemmin yhdistysten valitusoikeuteen on suhtauduttu osittain kielteisesti. Vaikka oikeuskäytännöstä on havaittavissa myös myönteisiä päätöksiä, joissa on esimerkiksi katsottu, ettei luonnon- tai ympäristönsuojelun edistämisen tarvitse olla yhdistyksen ainoa tai edes pääasiallinen tavoite, jotta se olisi oikeutettu valittamaan luonnonsuojelulain nojalla tehdystä päätöksestä⁴⁹⁰, on aiemmassa oikeuskäytännössä myös monia järjestöjen valitusoikeuteen kielteisesti suhtautuneita oikeustapauksia.⁴⁹¹ Myöhemmin luonnonsuojelulain suhtautuminen järjestöjen asemaan on kuitenkin kehittynyt huomattavasti. Taustalla tässä on ollut varsinkin hallintolainkäyttölain 6.1 §:n perinteistä laintulkintaa laveampi laintulkinta, jollainen on ympäristölainsäädännössä ollut perinteisesti varsin tyypillistä.⁴⁹²

Kehitysprosessista huolimatta luonnonsuojelulakia ja järjestöjen valitusoikeutta koskevassa oikeuskäytännössä ovat säilyneet tietyt selkeät teemat. Luonnonsuojelulakia ja ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta koskevassa oikeuskäytännössä on kiinnitetty erityisesti huomiota siihen, onko valittajataho ollut sääntöjensä perusteella luonnonsuojelulain tarkoituksen mukainen yhteisö.⁴⁹³ Oikeuskäytännössä on katsottu

---

⁴⁸⁹ Similä & Suvantola, 2024, s. 299. Ks. lisää YmVM 8/1996 vp, 61 §:n yksityiskohtaiset perustelut. Vuoden 1996 lainvalmistelu-uudistuksen yhteydessä esitettiin myös näkemyksiä, joiden mukaan valittamaan oikeutettuja tulisi olla vain sellaisten yhdistysten, jotka on perustettu ennen valituksen kohteena olevan päätöksen antamista, mutta tällaisia kannanottoja ei lopulta kuitenkaan kirjattu lakivaliokunnan lausuntoon tai ympäristövaliokunnan mietintöön. Suvantola, 2003, s. 135–136.

⁴⁹⁰ KHO 29.6.2000 T 1674.

⁴⁹¹ Ks. esim. KHO 23.2.2000 T 361 ja KHO 2003:99.

⁴⁹² Similä & Suvantola, 2024, s. 302 ja Taina, 2019, s. 57. Ks. myös HE 76/2022 vp.

⁴⁹³ Hyvänä esimerkkinä tästä on mm. KHO 28.6.2000 T 1672. Tapauksessa katsottiin, ettei Pohjois-Karjalan Talous ja Luonto ry:llä ollut valitusoikeutta valtioneuvoston päätöksestä kotikunnassaan sijaitsevan alueen ehdottamisesta Natura 2000 -verkostoon. Järjestön mukaisena tarkoituksena oli edistää talouden ja luonnon vuorovaikutusten ja riippuvuussuhteiden ymmärtämystä ja tuntemusta näiden keskeisestä merkityksestä taloudelliselle hyvinvoinnille muuttuvassa yhteiskunnassa, vahvistaa omistukseen perustuvaa luonnon erimuotoista taloudellisesti järkevää hyödyntämistä maaseutualueiden ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi ja valvoa tällaista hyväksikäyttöä harjoittavien henkilöitten ja yritysten etuja sekä edistää ja kehittää heidän toimintaedellytyksiään. Yhdistyksen katsottiin haluavan

yhdistyksen sääntöjen ratkaisevan tämän kysymyksen. Tämän lisäksi esiin on nousut yhdistyksen toiminnan maantieteellinen rajautuminen: koko Suomen alueella toimivat valtakunnalliset ympäristöjärjestöt eivät ole lähtökohtaisesti oikeutettuja valittamaan muista kuin valtioneuvoston päätöksestä koskien valtioneuvoston päätöksiä luonnonsuojeluohjelman hyväksymisestä, mutta tästäkin voi esiintyä poikkeuksia. Korkein hallinto-oikeus on katsonut oikeuskäytännössään, että tällaisilla valtakunnallisilla yhdistyksillä voi olla valitusoikeus luonnonsuojelulain nojalla päätehtävistä asioista.⁴⁹⁴

Korkeimman hallinto-oikeuden näkökulman vuoksi ei voidakaan pitää yllättävänä, että uudistettaessa luonnonsuojelulakia vuonna 2022 hallituksen esityksessä⁴⁹⁵ katsottiin tarpeelliseksi selvittää, tulisiko järjestöjen valitusoikeutta edelleen rajata maantieteellisesti tai päätösten luonteen perusteella. Valitusoikeuden rajaaminen sellaisten päätösten osalta, joilla voitiin katsoa olevan yhdistyksille suurta merkitystä, arvioitiin tarpeettomaksi ja jokseenkin epä johdonmukaiseksi.

Luonnonsuojelulain ongelmat ja muutostarpeet ympäristöjärjestöjen näkökulmasta

Luonnonsuojelulain osalta voidaan todeta, että KHO:n ratkaisukäytäntö on täydentänyt ja selkiyttänyt arviota järjestöjen toiminnan maantieteellisen rajautumisen vaikutuksista järjestöjen valitusoikeuksiin laajentaen kansallisten järjestöjen valitusmahdollisuuksia.

Vaikka tämä laajentava tulkinta edistääkin järjestöjen toimintamahdollisuuksia, voidaan pohtia, että luonnonsuojelulain edistämien arvojen kannalta voitaisiin pitää perusteltuna järjestöjen valitusoikeuksien laajentamista. Kansalliset järjestöt saavat tällä hetkellä luonnonsuojelulain 134 §:n sanamuodon perusteella valittaa ainoastaan valtioneuvoston päätöksistä koskien luonnonsuojeluohjelman hyväksymistä. Koska luonnonsuojelulain merkittävimpänä suojeltavana arvona on ymmärrettävästi luonnon ja eliölajien suojeleminen, voidaan kyseenalaistaa, onko nykyistä sääntelyä pidettävänä riittävänä.

Esimerkiksi paikallisiin olosuhteisiin liittyvät tapaukset, jotka koskevat tavalla tai toisella harvinaisten tai uhanalaisten eläinten suojelua, liittyvät vahvasti paitsi valtion luonnonsuojeluohjelman sisällön ja luonnonsuojelulain edistämien arvojen vaarantamiseen, myös monien kansallisen tason järjestöjen tai muilla alueilla toimivien

---

toiminnallaan edistää maanomistajien oikeuksia vastapainona luonnonsuojelun edistämiseksi. Ks. lisää Suvantola, 2003, s. 132.

⁴⁹⁴ KHO 2015:79, ks. lisää Similä & Suvantola, 2024, s. 300, 302–303 ja Ojanen 2020.

⁴⁹⁵ HE 76/2022 vp.

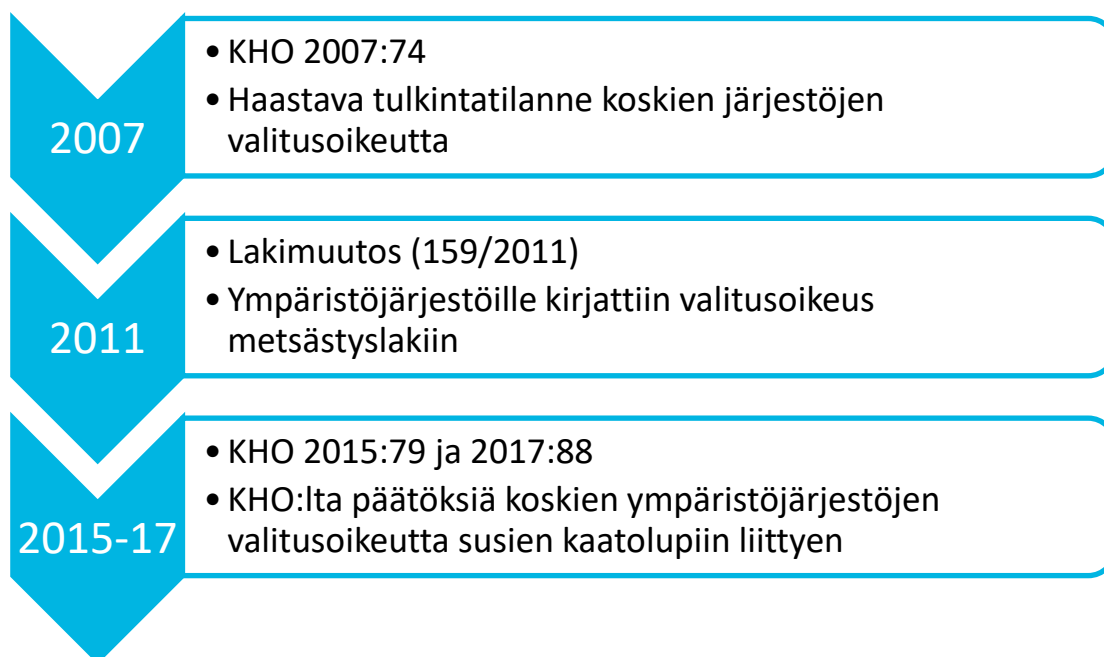
järjestöjen toimintaan. Sitä, että järjestöt valvovat toiminnallaan ympäristön- ja luonnonsuojelua, voidaan pitää lähtökohtaisesti merkityksellisempänä kuin sitä, mille alueelle järjestön toiminta on rajautunut.

KHO:n oikeuskäytäntöä, jossa järjestöjen valitusoikeutta on arvioitu laajennetussa mittakaavassa, voidaan pitää jokseenkin positiivisena ilmiönä kriittisen lainopin näkökulmasta tarkasteltuna. Näin toimimalla tuomareiden voidaan katsoa toteuttavan lain tavoitteita sekä harjoittavan perusoikeusmyönteistä laintulkintaa⁴⁹⁶, mutta samalla myös osittain edistävän luonnonsuojelulain mukaisen arvomaailman toteutumista ja täten samalla myös kriittisen lainopin arvosidonnaista tulkintaa. Koska edelleen luonnonsuojelulaissa kuitenkin säädetään järjestöjen valitusoikeuden olevan maantieteellisesti rajoitettua, voitaisiin pitää perusteltuna täsmentää lain sanamuotoa vastaamaan KHO:n oikeuskäytännössään omaksumaa näkemystä.

Tämä voisi olla omiaan kannustamaan järjestöjen valitushalukkuutta sekä levittäisi järjestöjen keskuuteen paremmin tietoa myös niille kuuluvista oikeuksista. Tällä vältyttäisiin myös edellä 4.2.2.2 esitellyn, vuonna 2016 annetun Vaasan HaO:n Tampereen Maan ystävät ry:tä koskeneen oikeustapauksen kaltaisen oikeuskäytännön joutuminen antamaan myös luonnonsuojelulain osalta, sillä valitusoikeutta laajentamalla vältyttäisiin tällaisten epätarkkuuksien ratkaiseminen tuomioistuimissa. Tätä voidaan pitää perusteltuna myös siksi, että lakimuutos parantaisi ympäristöjärjestöjen valituksia koskevia oikeusprosesseja, kun VaHaO:n tai KHO:n ei tarvitsisi ratkoa järjestöjen valitusoikeuteen liittyviä kysymyksiä, vaan tuomioistuimet voisivat paneutua valituksen kohteina oleviin seikkoihin.

---

⁴⁹⁶ Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että varsinkin joustavia ympäristönormeja sovellettaessa on perusoikeusmyönteinen soveltaminen suoraan soveltamista tavanomaisempi lähestymistapa. Kokko, 2011b, s. 313.

Luonnonsuojelulain vaikutus metsästyslain kehitykseen

Kuvio 3. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys metsästyslaissa.

Metsästyslain kehitys

Luonnonsuojelulakiin tulleita lakimuutoksia koskien luonnonsuojelujärjestöjen valitusoikeuksia voidaan pitää merkityksellisinä ensiaskeleina myös siksi, että lakia on sittemmin käytetty esimerkkinä muun ympäristölainsäädännön uudistamisessa. Tämä näkyi esimerkiksi metsästyslain uudistuksessa: lakiin lisättiin 1.3.2011 voimaan tulleella lakimuutoksella (159/2011) säännökset luonnon- ja ympäristönsuojelun paikallisten järjestöjen valitusoikeudesta koskien tiettyjä lain nojalla tehtäviä päätöksiä vastaavalla tavalla kuin luonnonsuojelulaissa.⁴⁹⁷

Ennen järjestöjen oikaisu- ja valitusoikeuden voimaantuloa metsästyslakiin on sen mahdollista olemassaoloa käsitelty oikeuskäytännössä muun lainsäädännön perusteella. Korkein hallinto-oikeus päätti tapauksessa KHO 2007:74, että kahdella alueellisella ympäristöjärjestöllä tuli olla valitusoikeus susien metsästystä koskevassa tapauksessa, vaikka tuolloin metsästyslaissa ei järjestöjen valitusoikeutta ollut turvattu. Asiassa päädyttiin soveltamaan hallintolainkäyttölain muutoksenhakua koskevia säännöksiä, ja sitä oli perusteltu Eurooppa-oikeuden tehokkaan toteutumisen vaatimuksella sekä vuoden 1996 luonnonsuojelulain sääntelyllä. Päätöksessä

⁴⁹⁷ Taina, 2019, s. 52, 57.

rinnastettiin Eurooppa-oikeuden täytäntöönpanon osalta luontodirektiivin toteuttaminen luonnonsuojelulaissa samoin kuin oli tehty lintudirektiivin osalta tapauksessa KHO 2004:76.⁴⁹⁸ Jälkimmäistä tapausta on oikeuskirjallisuudessa kuvattu oikeuskäytännön kehittymisen kannalta merkityksellisenä tapauksena.⁴⁹⁹

KHO 2007:74 muodostaa poikkeuksellisen asetelman silloisesta metsästyslaista puuttuneen järjestöjen valitusoikeuden ja siitä aiheutuneen haastavan tulkintatilanteen seurauksena, ja niinpä se onkin oikeuskirjallisuudessa nostettu yhdeksi merkittävimmistä 2000-luvun korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä.⁵⁰⁰ Kriittisen lainopin teorian kannalta tarkasteltuna tapaus on mielenkiintoinen, koska metsästyslaissa ei tuolloin ollut järjestöjen valitusoikeuksia, joten sananmukainen laintulkinta ei olisi mahdollistanut järjestöjen valittamista. Niinpä tulkinta-apua jouduttiin hakemaan muusta lainsäädännöstä, jonka turvin tapauksessa korkein hallinto-oikeus lopulta päätyi järjestöjen kannalta myönteiseen ratkaisuun.

Eurooppa-oikeuden ja luonnonsuojelulain sisällön lisäksi oikeuskäytännössä on noussut esiin myös perustuslain 20 §:n merkitys. Tapauksessa KHO 2015:79 punnittiin niin ikään susien metsästykseen liittyviä kysymyksiä ja todettiin, ettei valittaneella yhdistyksellä ollut valitusoikeutta edes perustuslain 20 §:n nojalla.⁵⁰¹ Taus-talla tässä oli metsästyslain sisältämä vaatimus yhdistyksen paikallisuudesta tai alueellisuudesta: yhdistyksen toiminta-alue käsitti Lappia ja Ahvenanmaata lukuun ottamatta koko Suomen, eikä sillä ollut paikallista toimintaa alueella, jonne sudenkaatoa koskevat poikkeusluvut oli myönnetty. Lisäksi yhdistyksen kotipaikasta lupa-alueelle Kainuuseen oli 300 kilometriä.⁵⁰²

Ympäristöjärjestöjen valitusoikeuteen metsästyslakia koskevissa asioissa on suhtauduttu kuitenkin jo myös myönteisesti. Tapauksessa KHO 2017:88 korkein hallinto-oikeus kumosi hallinto-oikeuden päätöksen siitä, ettei yhdistyksellä ollut asiassa valitusmahdollisuutta. KHO:n päätöksen mukaisesti yhdistyksellä, jonka kotipaikka oli Kuhmossa ja toimialue käsitti vierekkäiset Pohjois-Savon ja Kainuun maakuntien alueet, oli valituslupa Pohjois-Savoon myönnetystä luvasta.⁵⁰³ Tapaus poikkesi vuoden 2015 tapauksesta maantieteellisesti, sillä tässä tapauksessa yhdistyksen toiminta-alue oli sen säännöissä paljon selkeämmin rajattu, ja valituksen kohteena ollut kaato-lupa oli annettu näistä toiminta-alueen maakunnista.

---

⁴⁹⁸ Borgström, 2011, s. 34–35, 90; Haapaniemi, 2012, s. 409, 411; Taina, 2019, s. 76.

⁴⁹⁹ Similä & Suvantola, 2024, s. 302.

⁵⁰⁰ Kuusiniemi, 2012, s. 298–300.

⁵⁰¹ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 92.

⁵⁰² Penttinen 29.1.2021.

⁵⁰³ Ks. Penttinen 29.1.2021.

Metsästyslain ongelmat ja muutostarpeet ympäristöjärjestöjen näkökulmasta

Metsästyslain nykyisessä sääntelyssä ympäristöjärjestöjen kannalta ongelmallisena voidaan pitää muutoksenhakupykälään (90 §) sisältyvää vaatimusta rekisteröityneiden järjestöjen alueellisuudesta tai paikallisuudesta. Tämä vaatimus, jota on käsitelty yllä kuvatun tavoin myös korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä, rajoittaa väistämättä valittamaan kykenevien järjestöjen lukumäärää osallistumisen kannalta kielteisellä tavalla.

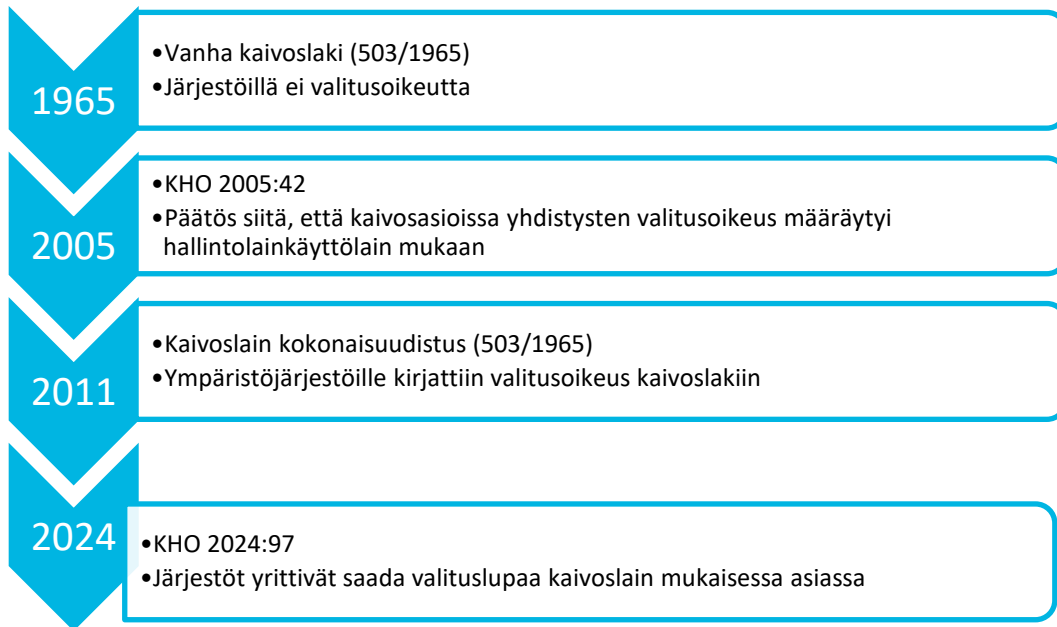
Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu osoittaa hyvin, kuinka metsästyslain muutoksenhakua koskevan pykälän nykyinen sanamuoto aiheuttaa haasteita ympäristöjärjestöille. Tämän väitöstutkimuksen alueellista ja paikallista osallistumista koskeva väitösartikkeli osoitti hyvin, kuinka tällä tasolla tapahtuva vaikuttaminen on luonteeltaan vahvasti henkilösidonnaista. Järjestötoiminnan luonteen huomioon ottaen voidaan pitää kyseenalaisena, että kansalliset järjestöt ovat evättyjä muutoksenhaku-oikeuden ulkopuolelle. Kansallisilla järjestöillä on usein paremmat henkilöstölliset ja taloudelliset resurssit kuin alueellisen ja paikallisen tason toimijoilla, minkä lisäksi asiassa nousee esiin se tosiseikka, että lukuisat kunnat ja kaupungit ilmoittivat, ettei niiden alueella ollut havaittavaa ympäristöaktivismia.

Mikäli kansallisen tason järjestöillä olisi oikeus hakea muutosta metsästyslain nojalla, parantaisi se väistämättä ympäristöjärjestöjen mahdollisuuksia valittamiseen. Kansallisissa järjestöissä voi olla alueella aktivistijäseniä. Kun otetaan huomioon, että suurpetojen ampumislupiin liittyvät valitukset koskevat suurella todennäköisyydellä harvaan asuttuja alueita, on todennäköisempää, että siellä voisi asua yksittäisiä kansallisten järjestöjen jäseniä kuin että harvaan asutulla alueella toimisi alueellisen tai paikallisen tason järjestöjä.

Niinpä voidaankin arvioida, että metsästyslain muutoksenhakusääntelyä olisi perusteltua kehittää ympäristöjärjestöjen näkökulmasta: alueellisten ja paikallisten järjestöjen rinnalle valituskelpoisiksi toimijoiksi olisi perusteltua nostaa myös kansallisen tason rekisteröidyt järjestöt. Jotta näidenkin järjestöjen osalta voitaisiin kuitenkin säilyttää alueellinen ja paikallinen näkökulma, voitaisiin tällaisten järjestöjen osalta esimerkiksi edellyttää, että valittavien järjestön jäsenten keskuudessa olisi vähintään yksi valituksen kohteena olevan päätöksen alueella asuva henkilö. Tämän lakiuudistuksen puolesta puhuisi myös se, että järjestöjen muutoksenhakuoikeus metsästyslakiin pohjaa luonnonsuojelulainsäädäntöön – kuten edellä todettiin, eivät kansallisen tason järjestöt lähtökohtaisesti ole oikeutettuja hakemaan muutosta luonnonsuojelulain nojalla, mutta poikkeuksiakin tähän löytyy. Voidaankin todeta, että lainsäädäntö kaipaisi tässä kohtaa yhtenäistämistä ja kansallisten järjestöjen valitusoikeuden mahdollistamista metsästyslain nojalla poikkeustilanteissa varsinkin sellaisissa

tapauksissa, joissa valituksen kohteena olevalla alueella ei yksinkertaisesti ole toiminnassa alueellisen tai paikallisen tason järjestöä.

Luonnonsuojelulain vaikutus kaivoslain kehitykseen

Kuvio 4. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys kaivoslaissa.

Kaivoslain ennakkolliset osallistumiskeinot

Nykyisen kaivoslain (621/2011) säätämistä koskenutta hallituksen esitystä (HE 273/2009) voidaan pitää ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden näkökulmasta merkityksellisenä. Siinä yhtenä kaivoslakia koskeneen uudistuksen tavoitteena todettiin olevan kansalaisvaikuttamisen ja osallistumisoikeuksien parempi huomioon ottaminen sekä laajempi valitusoikeus, jota käsitellään tarkemmin seuraavassa kohdassa.⁵⁰⁴

Lakiuudistuksessa järjestöille ehdotettiin mahdollisuutta osallistua kuulemisiin. Aiemmassa kaivoslaissa oli ollut turvattuna vain asianosaisten ja todistajien kuuleminen. Hallituksen esityksessä kuitenkin todettiin, että muilla kuin asianosaisilla – tällä tarkoitettiin järjestöjä ja kunnan asukkaita – olisi oikeus ilmaista mielipiteensä asioissa, jotka koskevat malminetsintälupaa, kaivoslupaa tai kullanhuuhtontalupaa.

⁵⁰⁴ Mäntylä, 2011, s. 50.

Kyseessä oli hallintolain 41 §:n tarkoittama, soveltamiskynnykseltään jonkin verran alempi erityissäännös. Tavoitteena sääntelymuutoksessa oli jälkikäteisen oikeussuojan vähentäminen.⁵⁰⁵

Nykyisessä kaivoslaissa on turvattu ympäristöjärjestöille myös vireillepano-oikeus: kaivoslain 159 §:n nojalla rekisteröidyt yhdistykset tai säätiöt sekä muut pykälässä luetellut toimijat ovat oikeutettuja panemaan kirjallisesti vireille menettelyn 156 §:n mukaisesti rikkomuksen tai laiminlyönnin oikaisemiseksi. Kaivoslain vireillepano-oikeuden sisältävä pykälä on yhdenmukainen verrattuna ympäristönsuojelulain 186 §:n ja vesilain 14 luvun 14 §:n mukaiseen vireillepano-oikeuteen. Oikeuskirjallisuudessa nämä oikeudet on arvioitu ilmeisen riittäviksi perustuslain (731/1999) ympäristöperusoikeuden kannalta.⁵⁰⁶ Lisäksi näiden vireillepano-oikeuksien voidaan osaltaan katsoa parantavan myös osallistavan demokratian toteutumista suomalaisessa ympäristölainsäädännössä, kun ne tarjoavat ympäristöjärjestöille myös muita toimintamahdollisuuksia kuin Århusin yleissopimuksen III pilarin mukaisen muutoksenhakumahdollisuuden.

Kaivoslain jälkikäteiset osallistumiskeinot

Metsästyslain tavoin luonnonsuojelulain muutoksenhakua koskeva sääntely on vaikuttanut myös kaivoslain kehitykseen. Vanhan kaivoslain (503/1965) kokonaisuudistus (621/2011) kehitti merkittävästi suomalaista kaivoslainsäädäntöä ja siihen sisällyntyy ympäristöjärjestöjen puhevaltaa⁵⁰⁷, sillä valitusoikeus sisällytettiin kaivoslakiin vuonna 2011 kaivoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Uudistusta perusteltiin vaikutusmahdollisuuksien turvaamisella ja oikeusnormiston johdonmukaisuudella.⁵⁰⁸

Ennen uudistuksen voimaantuloa oli yhdistysten valitusoikeutta kaivoslain mukaisissa asioissa arvioitu hallintolainkäyttölain nojalla, kuten ilmenee tapauksesta KHO 2005:42⁵⁰⁹. Tapauksessa korkein hallinto-oikeus vetosi nimenomaan siihen, ettei kaivoslaissa ollut tuolloin määritelty, mitkä tahot omasivat valitusoikeuden⁵¹⁰, eikä siinä valittaneiden yhdistysten katsottu myöskään olevan hallintolainkäyttölain 6.1 §:n

---

⁵⁰⁵ Mäntylä, 2011, s. 191.

⁵⁰⁶ Työ- ja elinkeinoministeriö, 2019, s. 92.

⁵⁰⁷ Mäntylä, 2011, s. 169.

⁵⁰⁸ Taina, 2019, s. 42.

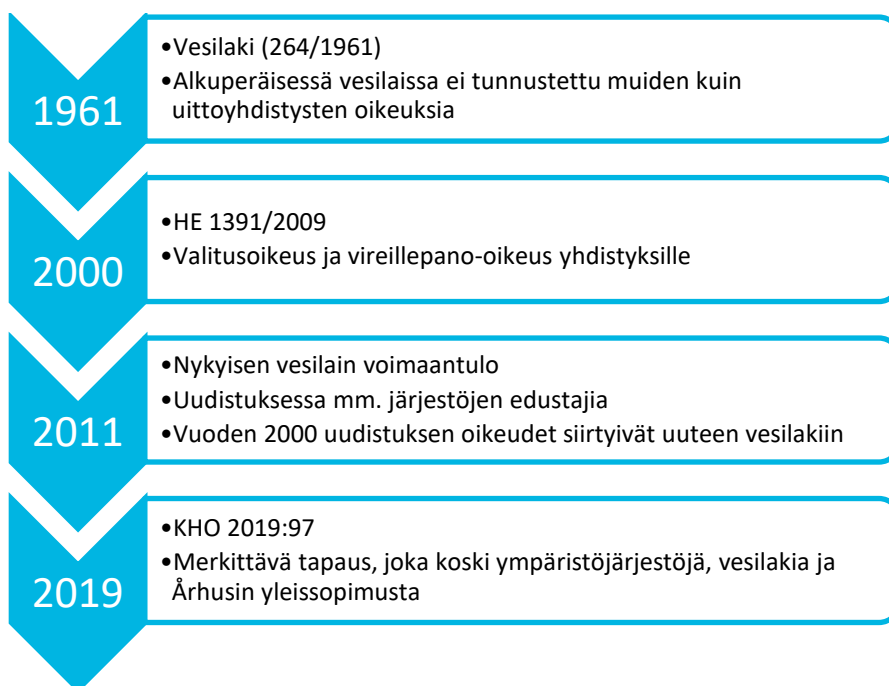
⁵⁰⁹ Tapauksessa yhdistykset olivat jättäneet valituksen kauppa- ja teollisuusministeriön kaivoslain nojalla tekemästä valitusta koskevasta päätöksestä tutkimatta äänestyspäätöksellä. KHO tutki valtausalueen läheisyydessä sijaitsevien kiinteistöjen omistajien valitukset, eikä yhdistysten valitusten tutkimatta jättämistä ole mainittu vuosikirjaratkaisun otsikossa. Ks. tapauksesta lisää Soininen, 2015, s. 14; Taina, 2019, s. 53.

⁵¹⁰ Haapaniemi, 2012, s. 407.

tarkoittamalla tavalla asianosaisia. Lisäksi luonnonsuojelulain tulkintakaan ei mahdollistanut yhdistyksille valitusoikeutta.⁵¹¹ Hallintolainkäyttölain soveltaminen merkitsi tyypillisesti valitusoikeuden puuttumista riippumatta siitä, oliko kyse alueella toimivasta rekisteröidystä yhdistyksestä⁵¹², ja niinpä uudistus toikin merkittävän muutoksen yhdistysten valitusoikeuden arvioinnin kannalta.

Kysymystä kaivoslain mukaisesta ympäristöjärjestöjen valitusluvasta ei ole vielä varsinaisesti käsitelty Suomen oikeuskäytännössä, sillä järjestöt eivät ole vielä toistaiseksi erityisen ahkerasti valittaneet kaivoslain nojalla. Syväkairauksen kirjaamista malminetsintämenetelmäksi malminetsintäluvassa koskeneessa tapauksessa KHO 2024:97⁵¹³ korkein hallinto-oikeus eväsi valitusluvan osalta valittajista – tapausta ei voida pitää tämän väitöstudiumin kannalta erityisen merkityksellisenä, sillä väitösluvan epääminen ei johtunut niiden järjestöstatuksesta, vaan siitä, etteivät ne olleet käyttäneet kaikkia oikeussuojakeinoja ennen valittamistaan korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

4.2.2.4 Vesilaki

Kuvio 5. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys vesilaissa.

⁵¹¹ Mäntylä, 2006, s. 30.

⁵¹² Pölönen, 2012, s. 100.

⁵¹³ Belinskij, Salila & Salokannel, 2024, s. 166.

Vesilaki ja uittoyhdistykset

Vuoden 1961 vesilain (264/1961) sääntely sisälsi yhdistyksiä koskien merkittävästi sääntelyä – ympäristöjärjestöjen sijaan sääntelyn kohteena olivat kuitenkin niin sanotut uittoyhdistykset.⁵¹⁴ Niiden jäseniksi kuuluivat lain 5:40 mukaan puutavaran omistajat, joiden puutavara on asianomaisen ollut uitettava yhteisuitossa, sekä lisäksi metsänomistaja edustava jäsen. Lain 5:42 mukaan uittoyhdistyksen tehtävänä oli toimittaa yhteisuitto uittosäännössä määrätyllä yhteisuitoalueella, hoitaa uittoa varten saatua ja muuta yhdistykselle kuuluvaa omaisuutta sekä huolehtia muistakin vesilain mukaan yhdistykselle kuuluvista tehtävistä.

On selvää, ettei uittoyhdistyksiä voi niiden tehtävän vuoksi lukea tässä väitöstutkimuksessa käsiteltäviksi ympäristöjärjestöiksi. Vesilaissa pysyivät kuitenkin vuosikymmeniä ainoana oikeuksia omanneena yhdistystoiminnan muotona.

Vesilain ennakkolliset osallistumiskeinot

Vanhan vesilain sisältöä uudistettiin merkittävästi 2000-luvun vaihteessa. Taustalla vesilain kehittämisessä ovat olleet lukuisat oikeudelliset velvoitteet – Århusin yleis-sopimus, Euroopan unionin ympäristösääntely sekä Suomen perustuslain (731/1999) 20.2 §:ään perustuva oikeus osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.⁵¹⁵ Uudistusten tavoitteena oli niitä koskeneen hallituksen esityksen mukaan yhtenäistää ympäristönsuojelulainsäädäntöä sekä uudistaa ympäristön pilaantumista aiheuttavan toiminnan lupajärjestelmää.⁵¹⁶

Vesilain mukaisen hakemuksen tultua täydennetyksi siitä tiedotetaan. Asianosaiset voivat tehdä kuulutuksesta muistutuksia, minkä lisäksi muut, kuten erilaiset yhdistykset ja lähiseudun asukkaat, ovat oikeutettuja ilmaisemaan asiassa mielipiteensä. Hakemuksesta tiedottaminen ja asianosaisten kuuleminen on prosessin kannalta merkityksellistä, sillä se lisää käsittelijän tietoa asiasta. Saatuaan tietoa käsiteltävänä olevasta aihepiiristä järjestöt voivat sekä tehdä valituksia että panna vireille hallintopakkoasioita. Nykyisessä vesilaissa (587/2011) vireillepano-oikeus asetettiin sellaisille rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille, joiden tarkoituksena on edistää ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelua taikka asuinympäristön viihtyisyyttä. Oikeus koskee yhdistysten ja säätiöiden sääntöjen mukaista toiminta-aluetta.⁵¹⁷

---

⁵¹⁴ Hollo, 2004, s. 123.

⁵¹⁵ Hollo, 2021, s. 616.

⁵¹⁶ HE 84/1999 vp.

⁵¹⁷ Ympäristöministeriö, 2012, s. 78, 92, 95; Linnove, 2014, s. 52.

Vesilain jälkikäteiset osallistumiskeinot

Ympäristönsuojelulainsäädännön ja vesilainsäädännön yhteisuudistuksessa päätettiin, että jatkossa vesilain nojalla muutoksenhakuoikeus oli myös rekisteröidyillä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnon-suojelun taikka asuinympäristön viihtyisyyden edistäminen. Lisäksi päätettiin, että muutoksenhaun kohteena olevan päätöksen ympäristövaikutusten tulisi ilmetä yhdistyksen sääntöjen mukaisella toiminta-alueella.⁵¹⁸ Sen sijaan sille, kuinka kauan yhdistyksen tulisi olla ollut olemassa, ei lainsäädännössä asetettu kriteerejä – niinpä myös ns. ad hoc -pohjalta perustettavat yhdistykset voivat Suomessa olla valittamaan oikeutettuja.⁵¹⁹

Vesilain mukaiset ympäristöjärjestöjen valitusoikeudet sekä niitä tukeva Århusin yleissopimus ovat nousseet esiin myös oikeuskäytännössä. *Nord Stream 2* -kaasuputkea koskeneessa korkeimman hallinto-oikeuden tapauksessa KHO 2019:97 on esimerkki tapauksesta, jossa yleissopimusta käytettiin tulkintaa ohjaavana tekijänä.⁵²⁰ Tapauksessa valittavana tahona toimi puolalainen säätiö, jonka toiminta-alueeksi oli sen säännöissä merkattu Puola ja muut maat. Vesilain 15 luvun 2 §:n 2 kohdan sanamuodon sekä vesilain esitöiden mukaan järjestön toiminta-aluetta tuli arvioida sen sääntöjen perusteella, minkä lisäksi valituksenalaisessa asiassa kysymyksessä olevien ympäristövaikutusten tulee ilmetä järjestön toiminta-alueella.

Kriittisen laintulkinnan kannalta KHO:n päätöstä tässä tapauksessa voidaan pitää merkityksellisenä, sillä siinä tulkinnan tukena käytettiin Århusin yleissopimuksen 9 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettuun tavoin sopimuksen tavoitteena olevaa laajaa muutoksenhakuoikeutta sekä unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöä, joka koskee ympäristöjärjestöjen muutoksenhakuoikeutta unionin ympäristölainsäädäntöön liittyvissä asioissa.

---

⁵¹⁸ ELY 2016, s. 44, 50.

⁵¹⁹ Hollo 2021, s. 616.

⁵²⁰ Ympäristöministeriö, 2021, s. 2.

4.2.2.5 Ilmastolaki

Kuvio 6. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys ilmastolaissa.

Ilmastolain ennakkolliset osallistumiskeinot

Ilmastolain sääntely omassa laissaan on niin Suomessa kuin kansainvälisestikin suhteellisen ilmiö – niinpä myöskään ympäristöjärjestöjen osallistumisessa tapahtuneilla muutoksilla ei ole Suomen lainsäädännössä erityisen pitkää historiaa.

Suomessa ensimmäinen ilmastolaki (609/2015) tuli voimaan vuonna 2015. Kyseisen lain yhtenä tarkoituksena oli sen 1.3 §:n mukaan ”vahvistaa eduskunnan ja yleisön mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa Suomen ilmastopolitiikan suunnitteluun”. Tämä tarkoitti sitä, että yleisölle oli varattava mahdollisuus osallistua ilmastopolitiikan suunnitelmien valmisteluun, ja tämän lisäksi lain nojalla ilmastopolitiikan toteutuksen seurannan tuloksista tuli tiedottaa yleisölle riittävästi.⁵²¹

Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on todettu, Århusin yleissopimuksessa ”yleisöllä” viitataan sekä yksityisiin kansalaisiin että ympäristöjärjestöihin. Uudessa ilmastolaissa (432/2022) yleisö sai lisää oikeuksia, kun lain 18 §:ssä säädettiin ympäristöministeriön velvollisuudesta tiedottaa yleisölle ilmastovuosikertomuksen antamisesta ja sen keskeisestä sisällöstä. Tämän lisäksi uusi ilmastolaki sisälsi myös aiempaan ilmastolakiin

⁵²¹ HE 82/2014 vp, s. 29.

sisältyneet oikeudet sekä tavoitteen osallistumisen vahvistamisesta. Ympäristöjärjestöjen asemaa tarkasteltaessa on kuitenkin merkittävää tiedostaa, että Suomen ensimmäisessä ilmastolaissa yleisön merkitys oli Århusin yleissopimuksesta melko eriyvä. Ilmastolakia koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 82/2014 vp) todettiin, että yleisön osallistaminen merkitsisi *"muun muassa kansalaisten roolin vahvistamista ilmastopolitiikkaa koskevien suunnitelmien valmistelussa sen ohella, että muut keskeiset ilmastopolitiikan toimijat, kuten elinkeinoelämä, etujärjestöt ja kunnat voisivat osallistua ilmastopolitiikan valmisteluun"*. Ympäristöjärjestöt ja muu kansalaisyhteiskunta edustavat toiminnassaan kansalaisia ja ovat täten mukana Suomen ensimmäisen ilmastolain määritelmässä yleisöstä, mutta eivät kuitenkaan ole erikseen asiassa nimettyinä.

Ilmastolaissa on sen ensimmäisestä versiosta lähtien tavoiteltu yleisön ja täten myös ympäristöjärjestöjen osallistumista. Lain sisällöstä heijastuvat Århusin yleissopimuksen pila-reista turvatut seikat, sillä siinä turvataan nykyisin sekä tiedonsaanti, osallistuminen että sekä seuraavassa kohdassa käsiteltävä muutoksenhaku. Täten ilmastolain nykytilannetta voidaan lakiin kohdistuneiden muutosten seurauksena pitää ympäristöjärjestöjen osallistumisen kannalta kattavana. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa lakimuutoksen on katsottu turvanneen perustuslain 20 §:n ympäristöperusoikeuden toteutumista.⁵²²

Århusin yleissopimuksen sekä perustuslain merkitys ovat nousseet jo esiin suomalaisessa ilmasto-oikeuskäytännössä. Tapaus KHO 2023:62 on sikäli poikkeuksellinen Suomen kansallisessa oikeuskäytännössä, ettei perustuslain 20 §:n mukaista ympäristöperusoikeutta ole käsitelty erityisen paljon valitusperusteena ympäristöjärjestöjen Suomessa käynnistämässä oikeudenkäynneissä, vaikka ympäristöperusoikeutta onkin käytännön tasolla toteutettu nimenomaisesti lisäämällä perustasoiseen lainsäädäntöön ympäristöjärjestöjen osallistumisoikeuksia koskevaa sääntelyä.⁵²³ Näkökulma nousi kuitenkin esiin tässä Suomen ensimmäisessä ilmasto-oikeudenkäynnissä, jossa todettiin ympäristöperusoikeuden olevan vahvasti sidoksissa niin oikeusturvan takaamaan perustuslain 21 §:ään kuin Århusin yleissopimukseenkin. Tämä oli seurausta siitä, että perustuslain 20 §:n 2 momentin keskiössä on viranomaisten velvoite turvata terveellinen ympäristö sekä tiedonsaanti-, osallistumis- ja muutoksenhakuoikeudet, joiden soveltaminen tekee myös EIT:n oikeuskäytännön merkitykselliseksi Suomen kansallisessa kontekstissa.⁵²⁴

Ilmastolain jälkikäteiset osallistumiskeinot

Suomeen ensimmäiseen ilmastolakiin (609/2015) ei kirjattu muutoksenhakua koskevaa sääntelyä. Tämä johtui siitä, että arvioitiin, ettei ilmastopolitiikan suunnitelmiin *"liittynyt*

---

⁵²² Hietaniemi & Penttilä, 2024, s. 21–22. Ympäristöperusoikeuden toteuttamisesta ilmastolain lainsäädäntömuutoksessa s. myös HE 239/2022 vp, s. 58.

⁵²³ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 89. Ks. myös Kotka, Hovila & Hovila, 2021, s. 22.

⁵²⁴ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 102 ja Albrecht & Viljanen, 2022, s. 82, 84.

sellaista oikeussuojan tarvetta, jotta ne voitaisiin katsoa valituskelpoisiksi päätöksiksi”.⁵²⁵ Näkemystä perusteltiin sillä, että suunnitelmia koskevassa valtioneuvoston päätöksenteossa ei olisi kyse yksittäisessä hallintoasiassa tehtävästä asiaratkaisusta, jolla olisi vaikutusta yksilön oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun.

Koska ympäristöjärjestöjen rooli ei ollut Suomen ensimmäisessä ilmastolaissa erityisen merkityksellinen, eteni rooli ilmastolain osalta merkittävästi vasta sitten, kun tammi-kuussa vuonna 2023 voimaantulleella lakiuudistuksella (HE 239/2022 vp) valitusoikeus ilmastopolitiikan suunnitelmaa koskevasta valtioneuvoston päätöksestä annettiin mm. parantamaan ympäristöperusoikeuden toteutumista.⁵²⁶ Se kohdistettiin sellaisille valtakunnallisille rekisteröidyille yhdistyksille ja säätiöille, joiden tarkoituksena on luonnon-, terveyden- ja ympäristönsuojelun edistäminen, sekä yhdistyksille, joiden tarkoituksena on ajaa niiden jäsentensä etuja, joiden oikeutta, velvollisuutta tai etua ilmastomuutoksen tai sen hillitsemisen vaikutukset tai siihen sopeutuminen voivat erityisellä tavalla koskea. Jälkimmäisten yhdistysten kohdalla lakiuudistusta koskeneessa hallituksen esityksessä tärkeäksi huomioksi nousi, että valitusoikeuden koskiessa sellaisia järjestöjä, jotka edustavat edustamiensa yksilöiden etua yhteisesti, voisi yksityishenkilöiden laatimien valitusten määrä vähentyä. Lakimuutoksia säädettäessä asenteet olivat selkeästi muuttuneet aiempaan nähden, ja niinpä kansallisten ilmastotavoitteiden ja niiden toteuttamisen tiedostettiin vaikuttavan myönteisesti muun muassa tulevien sukupolvien ja lasten oikeuksien toteutumiseen.⁵²⁷

Näistä eri yhdistystyypeistä, joille ilmastolain uudistuksessa annettiin valitusoikeus, jälkimmäisellä tarkoitetaan esimerkiksi erilaisia maanviljelijäyhdistyksiä. Tämä on seurausta siitä, että ilmastomuutoksen tiedetään pitkällä tähtäimellä vaikuttavan merkittäväällä tavalla maanviljelijöiden oikeuteen harjoittaa ammattiaan. Sen sijaan ensimmäisellä tarkoitetaan nimenomaisesti tässä väitöstutkimuksessa tarkoitettuja ympäristöjärjestöjä, jotka ovat lakimuutoksen jälkeen käynnistäneet Suomessa jo ilmasto-oikeudenkäyntejä. Tähän väitöstutkimukseen kuuluvassa pohjoismaisia ilmasto-oikeudenkäyntejä käsitelleessä artikkelissa käsiteltiin Suomen ensimmäisenä ilmasto-oikeudenkäyntinä tunnettua tapausta KHO 2023:62, jonka lisäksi artikkelin julkaisun jälkeen on annettu päätös myös tapauksessa KHO 2025:2. Molemmissa valittajat katsoivat valtion laiminlyöneen sille ilmastolaissa asetetut velvoitteet, mutta päätökset olivat valittajien kannalta kielteisiä.⁵²⁸

Ilmastolain ongelmat ja muutostarpeet ympäristöjärjestöjen näkökulmasta

Kuten edellä on todettu, takaa ilmastolaki Suomessa nykyisin ympäristöjärjestöille monipuoliset oikeudet. Tästä huolimatta lakia tulisi kuitenkin kehittää edelleen: ensisijaisena

---

⁵²⁵ HE 82/2014 vp, s. 29.

⁵²⁶ Hietaniemi & Penttilä, 2024, s. 21–22.

⁵²⁷ Ks. HE 239/2022 vp.

⁵²⁸ Roine 2025, s. 136, 143.

kehitystarpeen kohteena voidaan nähdä ilmasto-oikeudenkäynnit. Väitöstutkimukseen kuuluva pohjoismaisia ilmasto-oikeudenkäyntejä käsittelevä artikkeli sekä väitöskirjan ulkopuolinen artikkelini, joka käsittelee ikääntyneiden ihmisoikeuksia ja EIT:n *KlimaSeniorinnen*-tapausta keväältä 2024⁵²⁹, ovat osoittaneet hyvin, kuinka ilmasto-oikeudenkäyntejä voidaan pitää lainsäädännön kannalta haasteellisina niiden poliittissävyytteisyyden ja vallan kolmijako-opin aiheuttamien haasteiden vuoksi.⁵³⁰

Viime vuosina Suomessa on käyty kaksi ilmasto-oikeudenkäyntiä – KHO 2023:62 ja KHO 2025:2 – eikä kumpikaan näistä oikeudenkäynneistä ollut ympäristöjärjestöjen näkökulmasta tarkasteltuna menestyksekkäs. Vähäisen oikeuskäytännön kannalta onkin selkeää, että ilmastolain alaiset kehitystarpeet kohdistuvat ennen kaikkea kotimaiseen oikeuskäytäntöön: Suomeen tarvitaan lisää ilmasto-oikeudenkäyntejä koskevaa oikeuskäytäntöä, jossa otetaan kantaa ilmasto-oikeudenkäynteihin liittyviin epätarkkuuksiin.

Samalla myös ilmastolain uudistamista voidaan pitää perusteltuna: pohjoismainen ilmasto-oikeuskäytäntö sekä *KlimaSeniorinnen*-tapaus osoittavat, kuinka ilmasto-oikeudenkäynteihin sisältyy lukuisia ihmis- ja perusoikeuksiin sidoksissa olevia elementtejä. Ympäristöjärjestöjen edistämien aihepiirien näkökulmasta järjestöjen toiminnan kehittymiselle voidaan pitää merkityksellisenä sitä, jos ilmastonmuutoksen ihmis- ja perusoikeuksille aiheuttamat haasteet tunnistettaisiin – ja tunnustettaisiin – nykyistä paremmin lainsäädännössä. Perustelluinta olisikin ilmaista ilmastolain tavoitteet listaavassa 2 §:ssä, että lain tavoitteena on sen nykyisin sisältämien tavoitteiden lisäksi huomioimalla ilmastonmuutokseen sopeutumisessa ilmastonmuutokseen liittyvät perus- ja ihmisoikeuskysymykset. Tätä puoltaisi myös viimeaikainen oikeuskirjallisuus, jossa on alettu tunnustaa ilmastonmuutoksen vaikutukset ympäristöperusoikeuteen.⁵³¹

Tämän kaltainen kirjaus edistäisi paitsi kyseiseen pykälään jo nyt lukeutuvaa Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten sekä Euroopan unionin sääntelyn sopeutumista koskevien velvoitteiden toteuttamista, myös järjestöjen toimintamahdollisuuksia. Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden selkeämpi esiintuominen ilmastolaissa olisi omiaan edistämään pohjoismaisen kaltaisen perus- ja ihmisoikeuksiin keskittyvän oikeuskäytännön lisääntymistä Suomessa ja täten järjestöjen toiminta-aktiivisuutta ilmastonmuutokseen vaikuttamisessa.

---

⁵²⁹ Lisää *KlimaSeniorinnen*-tapauksesta ja sen merkityksestä ikääntyneiden osallistumiselle ks. Raikas, 2025.

⁵³⁰ Ks. luku 4.3.1.1.

⁵³¹ Ks. Roine, 2025.

4.2.2.6 Jätelaki

Kuvio 7. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys jätelainsäädännössä.

Jätelain ennakkolliset osallistumiskeinot

Jätelain kohdalla muutosta ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehittymisessä voidaan pitää tasaisena, sillä ympäristöjärjestöt ovat saaneet oikeuksia usean eri lakimuutoksen yhteydessä. Lakiin lisättiin vireillepano-oikeus sekä muita oikeuksia kahdessa eri lakimuutoksessa vuosina 2000⁵³² ja 2005. Vuoden 1993 jätelakiä ja -asetusta edeltäneessä jätehuoltolaissa (673/1978) ei puolestaan ollut vielä järjestöjen oikeuksia koskevaa sääntelyä. Vuoden 2000 lainsäädäntömuutos toteutettiin

⁵³² Jätelakiin lisätty vireillepanosäännös oli ensimmäinen suomalaisessa ympäristölainsäädännössä. Suvantola, 2007, s. 34.

ympäristönsuojelulainsäädännön uudistamisen yhteydessä⁵³³, ja sitä laadittaessa huomioitiin, että yksityisillä tahoilla olisi julkisten tahojen lisäksi mahdollisuus ajaa yleistä intressiä. Niinpä jätelain 59 §:ään kirjattiinkin (91/2000), että aloiteoikeus oli haitankärsijöiden lisäksi rekisteröidyillä yhdistyksillä ja säätiöillä, joiden tarkoitus on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen.

Näillä lakimuutoksilla ympäristöjärjestöille myönnettiin oikeudet hakea muutosta, osallistua jätesuunnitelmien valmisteluun, mikäli jätesuunnitelmien teko voi olennaisesti liittyä yhdistyksen toimintaan⁵³⁴, sekä saattaa asioita vireille. Kun uusi jätelaki (646/2011) tuli voimaan, aiemmissa lakimuutoksissa ympäristöjärjestöille myönnettyt oikeudet pysyivät voimassa. Niinpä nykyisin vireillepano-oikeus jätelain nojalla on rekisteröidyllä yhdistyksellä tai säätiöllä, jonka tarkoituksena on ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelun taikka asuin ympäristön viihtyisyyden edistäminen ja jonka sääntöjen mukaisella toiminta-alueella kysymyksessä olevat ympäristövaikutukset ilmenevät.⁵³⁵ Aiempien oikeuksien lisäksi ympäristöjärjestöjen osallistumista tehostettiin, kun järjestöille myönnettiin myös oikeudet osallistua tuottajavastuujärjestelmiä sekä alueellisia kysymyksiä koskeviin yhteistyöryhmiin.

Jätelain jälkikäteiset osallistumisen keinot

Aiempaan jätelakiin (91/2000) kirjattiin järjestöille muutoksenhakuoikeus. Lakia säädettäessä ei oikeuden lisäämistä kuitenkaan perusteltu erityisemmin, sillä sen yksityiskohtaisissa perusteluissa todettiin ainoastaan, että jätelain 66 §:ään ”*lisättäisiin valitusoikeutta koskeva säännös*”.⁵³⁶

Nykyisin jätelain (646/2011) nojalla muutoksenhakuoikeus on turvattu sellaisille yhdistyksille ja säätiöille, joiden tarkoituksena on muun muassa ympäristönsuojelun edistäminen. Kuten muuallakin ympäristölainsäädännössä, myös jätelaissa on merkitystä ollut järjestön toiminnan maantieteellisellä rajoittumisella: tämä oli havaittavissa varsinkin siinä, että säädettäessä vuonna 2000 jätelakiin järjestöjen muutoksenhakuoikeutta todettiin, että valituksen kohteena olevan päätöksen ympäristö- ja terveysvaikutusten tuli sijaita yhdistyksen tai säätiön toiminta-alueella.⁵³⁷

---

⁵³³ Suvantola, 2003, s. 107–108.

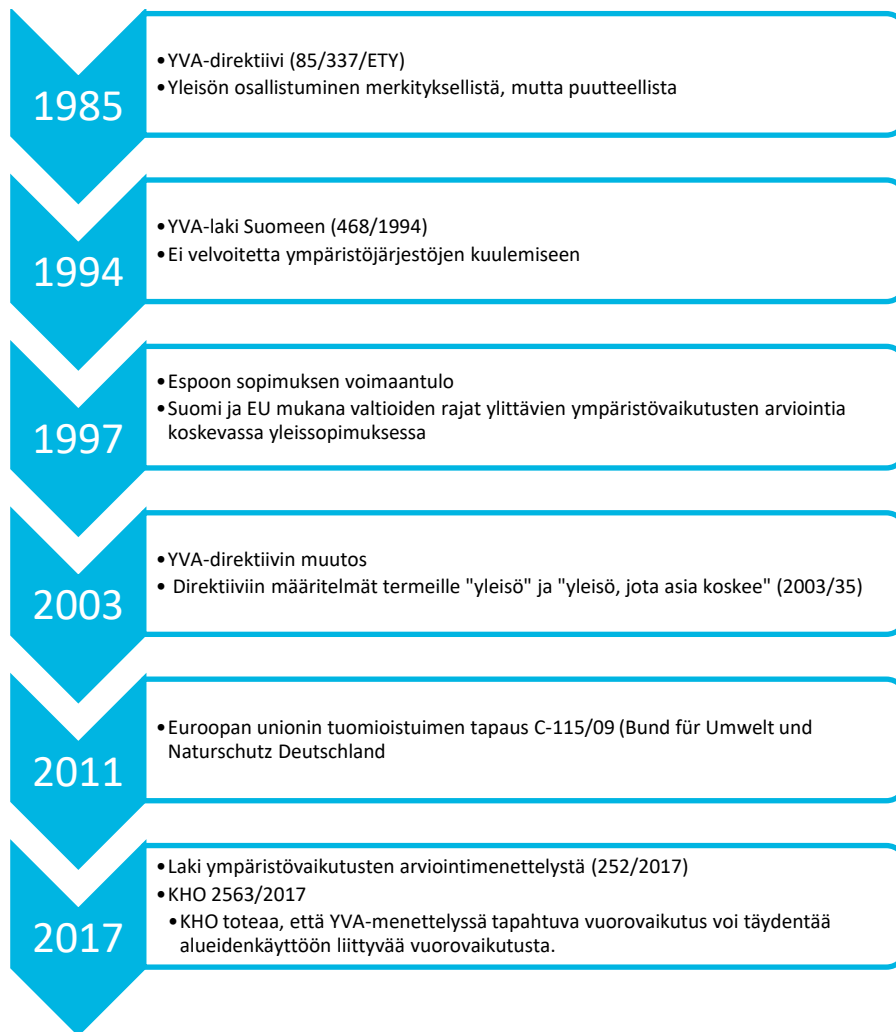
⁵³⁴ HE 199/2010 vp., s. 115.

⁵³⁵ Linnove, 2014, s. 61.

⁵³⁶ HE 84/1999 vp., s. 125. Ks. myös Taina, 2019, s. 41.

⁵³⁷ Mäntylä 2010, s. 147–148; HE 199/2010 vp., s. 159.

4.2.2.7 Ympäristövaikutusten arvioinnista annettu lainsäädäntö

Kuvio 8. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys YVA-lainsäädännössä.

Järjestöjen rooli kansainvälisessä ja EU-tason YVA-sääntelyssä

Ympäristövaikutusten arviointi (YVA) on saanut alkunsa EU-oikeudessa tiettyjen julkisten ja yksityisten hankkeiden ympäristövaikutusten arvioinnista vuonna 1985 annetun direktiivin (85/337/ETY) nojalla. EU-tuomioistuimessa on kuitenkin esiintynyt epätarkkuuksia liittyen siihen, minkä laajuinen muutoksenhakuoikeus ympäristöjärjestöillä on YVA-menettelyssä. YVA-direktiiviä on sittemmin täydennetty – merkityksellisenä voidaan pitää varsinkin vuonna 2003 tulleita uudistuksia, joista toinen koski kanteen tutkittavaksi ottamisen edellytyksiä, ja toisessa määriteltiin, mitä

lainsäädännössä tarkoitetaan ”yleisöllä” tai ”yleisöllä, jota asia koskee”.⁵³⁸ Kyseinen lainkohta on olennainen ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta, sillä siinä määritellään, että yleisöllä tarkoitetaan yhtä tai useampaa luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä tai erilaisia kansallisen lainsäädännön mukaisia järjestöjä tai ryhmiä. ”Yleisöksi, jota asia koskee”, ympäristöjärjestöt voidaan puolestaan laskea siksi, että asian katsotaan koskevan kyseisen määritelmän mukaisesti ympäristöjärjestöjen etua.⁵³⁹

EU-lainsäädännön lisäksi ympäristövaikutusten arviointia käsitellään myös kansainvälisessä lainsäädännössä: vuonna 1997 astui voimaan 1991 allekirjoitettu Espoon sopimus, eli valtioiden rajat ylittävien ympäristövaikutusten arviointia koskeva yleis-sopimus. Suomi sekä Euroopan unioni ovat osapuolina tässä sopimuksessa, ja niinpä tilanteissa, joissa Suomi on Espoon sopimuksen mukaisena kohdeosapuolena toisessa valtiossa toteutettavassa YVA-menettelyssä, on ympäristöministeriön tehtävä järjestää kuuleminen Suomessa sekä lähettää lausuntopyynnöt asianosaisille viranomaisille ja järjestöille.⁵⁴⁰

YVA-lain ennakkolliset osallistumiskeinot

Suomessa ympäristövaikutusten arviointimenettelyä (YVA) sovelletaan siitä annetun lain (252/2017) nojalla ”*hankkeisiin ja niiden muutoksiin, joilla todennäköisesti on merkittäviä ympäristövaikutuksia*”. YVA-menettelyä on kirjallisuudessa kuvattu julkiseksi suunnitteluohjaukseksi, ja sen tavoitteena on ongelmien ennaltaehkäiseminen. Niinpä YVA-menettelyn tärkeäksi osaksi onkin muodostanut yleisön osallistuminen: prosessissa korostuvat verkostot ja niiden merkitys. Luonteeltaan menettely on vuorovaikutteinen, ja se toteutetaan julkisten viranomaisten, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden kesken.⁵⁴¹

Koska EU-lainsäädännössä ei turvattu ympäristöjärjestöjen osallistumisoikeuksia ennen vuotta 2003, ei näitä oikeuksia turvattu myöskään YVA-lain tullessa voimaan Suomessa vuonna 1994 (468/1994). Joissain tapauksissa yhteysviranomaiset saattoivat kuulla ympäristö- ja muita järjestöjä. Tähän ei ollut silloisen YVA-lain perusteella estettä, muttei myöskään velvoitetta. Puutteelliset velvoitteet olivat omiaan vaikuttamaan myös siihen, että järjestötoimijoiden keskuudessa ei YVA-lain

---

⁵³⁸ YVA-direktiivin (85/337/ETY) täydentäminen oli osa pyrkimystä saada EU:n lainsäädäntö yhdenmukaiseksi Århusin yleissopimuksen kanssa. Saman tavoitteen perusteella EU:ssa täydennettiin ympäristön pilaantumisen ehkäisemisen ja vähentämisen yhtenäistämistä annetun direktiivin (96/61/EY) muutoksenhakusäännöksiä. Ks. Taina, 2019, s. 44.

⁵³⁹ Paunio, 2011, s. 541–542 ja Kokko, Ala-Lahti & Vilander, 2021, s. 334–335. Ks. EU-tuomioistuimen tapaus C-115/09.

⁵⁴⁰ Koivurova, Torkkeli & Craik, 2011, s. 28.

⁵⁴¹ Kojo & Liimatainen, 2018, s. 105–106.

mukaista päätöksentekomenettelyä tuolloin tunnettu kovin hyvin, ja niinpä järjestötoimijat eivät olleet erityisen aktiivisia ottamaan kantaa YVA-menettelyyn.⁵⁴²

YVA-menettelyyn liittyvä tiedotus ja vuorovaikutus tarjoavat tietoa arvioinnin kohteena olevan hankkeen sekä sen mahdollisten vaihtoehtojen ympäristövaikutuksista kaikille osapuolille, mukaan lukien kansalaisille ja kansalaisjärjestöille. Mitä aiemmin eri sidosryhmien kanssa ollaan vuorovaikutuksessa ja mahdollistetaan niiden osallistuminen, sitä enemmän on mahdollista vähentää erilaisten kiistojen kärjistymistä suunniteltavana olevan hankkeen ympäristössä. Samalla voidaan myös parantaa menettelyn lopputulosta: toisinaan ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä on eri toimijoiden välillä toteutettavassa vuorovaikutuksessa syntynyt myös kokonaan uusia toteutusvaihtoehtoja, ja tällaisia on myös sittemmin valikoitunut toteutetuiksi vaihtoehtoiksi.⁵⁴³

YVA-lain jälkikäteiset osallistumiskeinot

Tarkasteltaessa ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta ympäristövaikutusten arviointimenettelyä koskevan lainsäädännön osalta merkityksellisenä voidaan pitää sitä, että valitusoikeuden sisältävässä YVA-lain pykälässä ei säännellä järjestöjen toiminnalle maantieteellisiä rajoitteita, vaan ainoastaan järjestöjen toimintaan liittyviä rajoitteita.

Oikeuskirjallisuudessa onkin analysoitu, kuinka muussa lainsäädännössä olevat rajoitteet järjestöjen alueellisuudesta ja paikallisuudesta voivat aiheuttaa haasteita ympäristövaikutusten arviointimenettelyn asianmukaisen toteuttamisen kannalta. Tämä aiheuttaa väistämättä ristiriitoja sen kanssa, että ympäristövaikutusten arviointi tapahtuu monesti laajoja kokonaisuuksia tarkastelemalla, minkä seurauksena myös hallituksen esityksessä⁵⁴⁴ kirjoitettiin, kuinka ympäristövaikutusten arviointia vaativat hankkeet ovat usein niin moninaisia, ettei niitä ole mahdollista jakaa yksiselitteisesti alueellisiin ja valtakunnallisiin. Tämä voi aiheuttaa haasteita myös viranomaisten välisessä toimivallan jakamisessa.⁵⁴⁵ Pienimmissä YVA-menettelyä vaativissa hankkeissa puolestaan olennaisimpana voidaan pitää vahvaa paikallistuntemusta: alueen luonnon erityispiirteet, suojeltava eläimistö ja esimerkiksi tiestöön ja meluun liittyvät erityispiirteet ovat kysymyksiä, jotka ovat paremmin paikallisella ja alueellisella tasolla toimivien ympäristöjärjestöjen kuin kansallisten järjestöjen tiedossa.

---

⁵⁴² Perho, 2015, s. 218, 254.

⁵⁴³ Jantunen & Hokkanen, 2010, s. 11, 38.

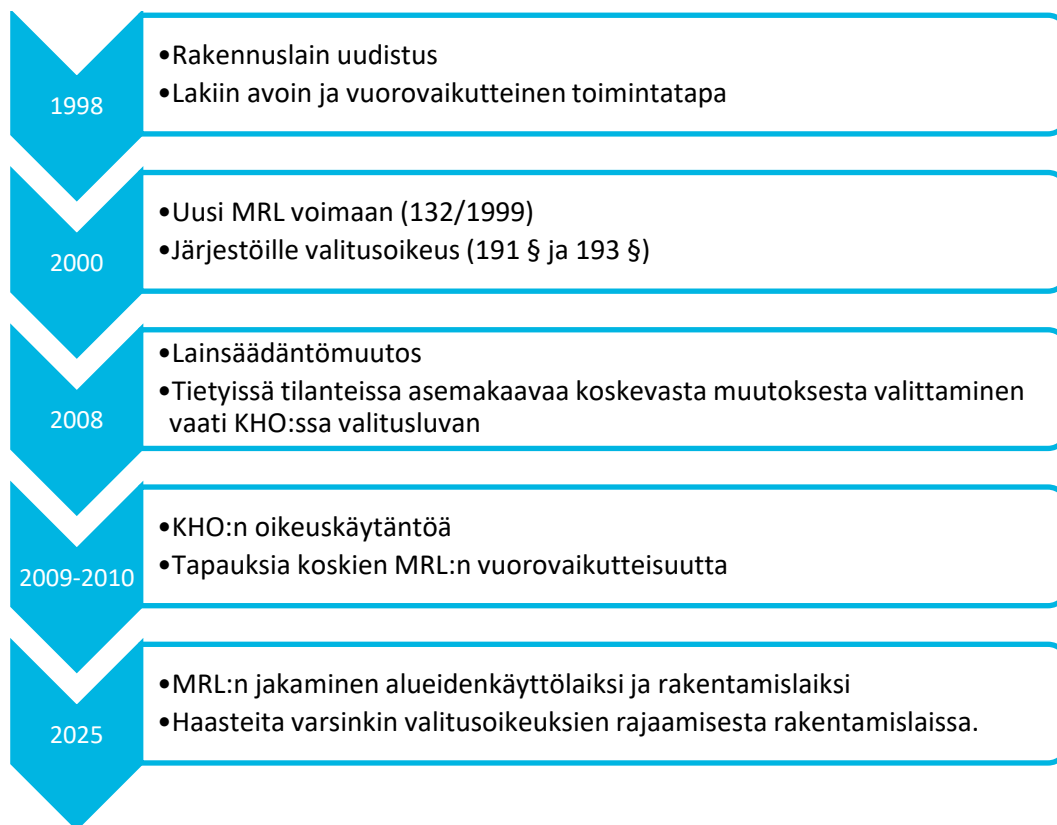
⁵⁴⁴ HE 210/2005 vp.

⁵⁴⁵ Mäntylä, 2010, s. 89 ja HE 210/2005 vp., s. 5.

Laajemman mittakaavan hankkeiden seurauksena on ymmärrettävää, ettei ympäristövaikutusten arviointimenettelyä koskevaan lainsäädäntöön voida kirjata muussa lainsäädännössä olevaa maantieteellistä rajoitusta. Samalla tulee kuitenkin tiedostaa, ettei kansallisen tason järjestöillä ole välttämättä yhtä laajaa aluetuntemusta kuin pienemmillä järjestöillä. Tämän ristiriidan arvioiminen näyttäytyy mielenkiintoisena, kun ottaa huomioon, kuinka suuri osa tämän väitöstutkimuksen alueellisen ja paikallisen tason osallistumista käsittelevässä artikkelissa vastauksen antaneista kunnista ja kaupungeista ilmaisi, ettei niillä ollut tietoa niiden alueella toimivasta ympäristöaktivismista.

Katsoisinkin, että lakiuudistuksen sijaan YVA-menettelyä – kuten monta muutakin ympäristöoikeudellista päätöksentekoa – voisi palvella enemmän se, että viranomaisten käyttöön kerättäisiin järjestöistä ja niiden edistämistä kysymyksistä sekä toiminta-alueista luettelo. Tämän kaltainen toiminta edistäisi järjestöjen osallistamista sekä viranomaisten ja järjestöjen välillä käytävää keskustelua, sillä tällöin tiedottamista ja lausuntojen pyyntöä voitaisiin virkamiesten taholta kohdentaa tehokkaammin järjestöille, joilla voidaan parhaiten arvioida olevan tietoa YVA-menettelyn kohteena olevasta asiasta ja alueesta.

4.2.2.8 Alueidenkäyttölaki ja rakentamislaki

Kuvio 9. Ympäristöjärjestöjen oikeuksien kehitys alueidenkäyttö- ja rakentamislainsäädännössä.

Kirjoittamishetken aikaiset ennakkolliset osallistumiskeinot⁵⁴⁶

Suomen alueidenkäyttölainsäädännön historiaa on leimannut selkeä vuorovaikutteisen päätöksenteon perinne – se sai alkunsa 1980-luvun puolivälissä, jolloin valtion valvontaa alettiin keventää, ja tämän lisäksi vahvistettiin kuntalaisten muiden osallisten ja kansalaisjärjestöjen asemaa.⁵⁴⁷ Muutosta voimistutti entisestään 1990-luvun lopussa käynnistetty rakennuslainsäädännön uudistus⁵⁴⁸, jonka tarkoitus oli vahvistaa lainsäädäntöä avoimella ja vuorovaikutteisella toimintatavalla. Riippumattoman kaavoitustyön lähtökohdiksi pyrittiin asettamaan vuorovaikutuksen

⁵⁴⁶ Laadittaessa tätä väitöstutkimusta maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999, MRL) jaettiin vuoden 2025 alussa rakentamislainsäädännön (751/2023) ja uudeksi alueidenkäyttölainsäädännön, joista jälkimmäinen ei ole tullut voimaan vielä. Lakia 132/1999 kutsutaan tämän väitöstutkimuksen kirjoittamishetkellä alueidenkäyttölainsäädännön.

⁵⁴⁷ Mäkinen, 2007, s. 22.

⁵⁴⁸ Ks. HE 101/1998 vp.

järjestäminen sekä kaavan vaikutuksia koskevien selvitysten arviointi.⁵⁴⁹ Tätä vuonna 2000 voimaan tullutta uudistusta voidaan pitää merkityksellisenä uudistuksena järjestöjen kannalta: koko lakiesityksessä korostuivat erilaiset osallistumiseen ja vuorovaikutukseen liittyvät näkökohdat, joiden lisäksi kansalaisten osallistumismahdollisuuksien parantaminen kaavoituksessa oli yksi lakiuudistuksen päätavoitteista.⁵⁵⁰

Vuorovaikutus on ollut kaavoitusprosesseissa käytännön tasolla merkityksellinen prosessin alussa avoimesti järjestettävästä valmisteluvaiheesta lähtien.⁵⁵¹ Tässä yhteydessä tärkeään asemaan nousee erityisesti eri intressiryhmien kesken toteutettava yhteistyö. Niinpä lainsäädännön vuorovaikutusta toteutettaessa onkin tarvittu yhteistyötä hallinnon eri tason, kuntien, kuntalaisten, elinkeinoelämän kuin kansalaisjärjestöjenkin välillä. Kaavoituksen valmistelun ollessa avointa eri tahoilla on ollut mahdollisuus tuoda prosessiin jo aikaisessa suunnitteluvaiheessa oma panoksensa ja näkemyksensä.⁵⁵² Lisäksi valmisteluvaiheessa tulee ottaa huomioon myös alueidenkäyttölain (132/1999) sisältämä osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Se sisältää tärkeimmät tiedot osallistumis- ja arviointikysymyksistä: näistä tiedoista merkityksellisiä järjestöjen osallistumisen kannalta ovat erityisesti tiedottaminen sekä osallistuminen sekä tiedot erilaisista vaihtoehdoista, jotta järjestöt voivat paremmin hahmottaa kokonaisuuden ja osallistua päätöksentekoon.⁵⁵³

Vuorovaikutteisuus ja avoimuus ovat hyvin osoittaneet aiemmin maankäyttö- ja rakennuslaiksi (MRL) kutsutun alueidenkäyttölain (132/1999) selkeän arvoperustaisuuden, jota on turvannut myös tämän väitöstutkimuksen aihepiirin käsittelyn kannalta merkityksellisten luonnonarvojen tunnustaminen.⁵⁵⁴ Yhteistyö ja avoin keskustelu osallisten kanssa sekä vuorovaikutteinen suunnittelu kannustavat päätöksentekijöitä myös perustelemaan ratkaisunsa monipuolisesti.⁵⁵⁵ Tällaisen näkökulman ilmeneminen varsinkin aiemmassa lainsäädännössä on ollut seurausta kehityksestä, jonka taustalla on ollut kansalaisyhteiskunnan merkittävä tavoite päästä vaikuttamaan itsenäisesti ympäristönkäytön suunnitteluun ja päätöksentekoon tuottamalla aineistoja viestimällä ja kampanjoimalla mahdollisten osallistumismenettelyjen ulkopuolella sekä niihin nähden osin eriaikaisesti.

Kirjoittamishetken aikaiset jälkikäteiset osallistumiskeinot

---

⁵⁴⁹ Muukkonen, 2021, s. 7. Kaavoitusmenettelyn vuorovaikutteisuudesta ks. lisää Hallberg ym., 2020, luku ”Kaavoitus ja vuorovaikutus”.

⁵⁵⁰ Taina, 2019, s. 40; Hallberg ym., 2020, s. 64.

⁵⁵¹ Mäkinen, 2007, s. 24.

⁵⁵² HE 101/1998 vp, s. 29, 36.

⁵⁵³ Ekroos & Majamaa, 2005, s. 468–469. Ks. myös Rintamäki, 2007, s. 65.

⁵⁵⁴ Mäntylä, 2011, s. 85.

⁵⁵⁵ Juntunen, 2018, s. 271.

Maankäyttö- ja rakennuslakia leimanneesta vuorovaikutteisuudesta huolimatta alueidenkäyttölainsäädännön mukaisissa asioissa on esiintynyt myös erimielisyyksiä. Niinpä kaava-asioissa on ympäristöjärjestöillä ollut Suomessa pitkään laaja valitusoikeus, vaikka sitä on viime aikoina pyritty jonkin verran rajoittamaan⁵⁵⁶ – rajoittamisella on tähdätty erityisesti valitusten vähentämiseen. Ensin valitusoikeutta pyrittiin rajoittamaan MRL:n muutoksella 1129/2008, jolla säädettiin, ettei tietyissä tilanteissa ollut mahdollista enää valittaa hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen ilman valituslupaa. Tämän lisäksi kaavoituksessa on muutenkin pyritty vähentämään valitusten määrää sekä tutkittu esimerkiksi mahdollisuutta siirtyä kunnallisvalituksista hallintovalituksiin. Tämä tosin todettiin toimimattomaksi ratkaisuksi.⁵⁵⁷

Kirjallisuudessa on esitetty myös näkökulmia, ettei järjestöjen valitusoikeutta tulisi edes rajata kaavoitusasioissa.⁵⁵⁸ Tämän kaltaisista positiivisista mielipiteistä ja vuonna 1998 lainsäädäntöuudistuksessa asetetuista tavoitteista huolimatta ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta ei ole voitu oikeuskirjallisuuden perusteella pitää erityisen merkityksellisenä myöskään MRL:n voimassaolon aikana. Järjestöt kuuluivat tuolloin vasta kolmanteen, laajimpana pidettyyn valittamaan oikeutettujen tahojen ryhmään, eikä järjestöjen voida täten arvioida MRL:n perusteella olleen varsinaisesti valittamaan oikeutettujen ”ytimessä”: vaikka osallistumisen merkitys onkin selkeästi nähtävillä alueidenkäyttölainsäädännössä, ovat myös tämän lainsäädännön alaisissa tapauksissa pääasiallisina valittajina olleet tapausten osalliset.⁵⁵⁹ Järjestöjen valitusoikeudella on Suomessa kuitenkin alueidenkäyttölainsäädännön osalta pitkät perinteet – järjestöt saivat valitusoikeuden vuoden 2000 alussa voimaan tullessa MRL:n uudistuksessa, jossa lain 191 §:n ja 193 §:n sisällössä yhdistysten valitusoikeutta perusteltiin hallitusmuodon 14 a §:n asettamilla velvoitteilla. Uudistuksessa maininta järjestöjen valitusoikeudesta lisättiin sekä kunnallisvalitusta kaava-asioissa koskevaan säännökseen että hallintovalitusta poikkeamispäätöksestä ja suunnittelutarveratkaisusta koskevaan säännökseen.⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁶ Valitusoikeuden rajoittamisesta ja tarkentamisesta kaava-asioissa ks. Häkkänen, 2024.

⁵⁵⁷ Toimimattomuuden taustalla oli toteamus, että vaikka kunnan jäsenen valitusoikeus poistuisi ja valittaa saisi vain asianosainen, valituksia tekevät käytännössä pääsääntöisesti ne, joilla on hankkeessa konkreettisesti jokin oma intressi. Ks. Mäkinen, 2016, s. 34, 58.

⁵⁵⁸ Rintamäki, 2007, s. 149.

⁵⁵⁹ Korhonen, 2003, s. 564; Hollo, 2009, s. 373.

⁵⁶⁰ Taina, 2019, s. 40.

Alueidenkäyttölain mukanaan tuomat uudistukset

Maankäyttö- ja rakennuslakia uudistettiin merkittävästi vuonna 2025⁵⁶¹, kun aiempi MRL korvattiin uudella alueidenkäyttölaila ja rakentamislaila – näistä laeista alueidenkäyttölaki ei ole vielä tullut voimaan kirjoitettaessa tätä tutkimusta kesällä 2025, mutta MRL on nimetty uudelleen alueidenkäyttölaiaksi.⁵⁶² MRL:n uudistamisen lisäksi ympäristöjärjestöjen osallistumiseen ovat vaikuttaneet niin ikään uudenlaiset osallistumistavat, jotka ovat kytköksissä eritoten digitalisaatioon, jota on käsitelty tässä tutkimuksessa hallinnon muutosten yhteydessä.⁵⁶³ Digitalisaatio on vuorovaikutteisuuden osalta tärkeää varsinkin tiedonjaon mahdollisuuksien lisääntymisen kannalta: laissa tavoiteltu vuorovaikutus ja osallistuminen voivat toteutua vain, mikäli osallisilla on oikeat ja ajantasaiset tiedot suunnittelun lähtökohdista.⁵⁶⁴

Alueidenkäyttöön kohdistuvaa lakiuudistusta voidaan pitää ympäristöjärjestöjen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta varsin haasteellisena. Vuoden 2025 voimaan tulleessa rakentamislaisissa (751/2023) otettiin yhdeksi tavoitteeksi rajoittaa yhdistysten valitusoikeutta.⁵⁶⁵ Lakimuutos on herättänyt voimakasta kritiikkiä kansalaisjärjestöjen sekä museoiden keskuudessa valitusoikeuksien rajaamisen sekä purkamisen edellytysten vuoksi. Hallituksen esityksessä vedottiin kuitenkin siihen, että se ei evännyt järjestöiltä kaikkia niiden toimintaedellytyksiä: esimerkiksi kulttuuriympäristön suojelun kannalta merkityksellistä on, että ne järjestöt, joiden tehtävänä on kulttuuriperinnön vaaliminen, saattavat yhä edelleen toimia käyttäen edellä esitellyn Faron yleissopimuksen mukaista osallistumisoikeuttaan. Aiemmin uutta rakentamislakia oli jopa epäilty sekä perustuslain että Faron yleissopimuksen vastaiseksi.⁵⁶⁶

Uuden alueidenkäyttölain merkittävänä mahdollisena uudistuksena voidaan pitää sitä, että muutoksenhakuoikeus asemakaavan hyväksymistä koskevasta päätöksestä rajattaisiin niihin, joihin kaava välittömästi vaikuttaa. Rekisteröidyillä yhteisöillä olisi tiettyjä laissa mainittuja tilanteita lukuun ottamatta valitusoikeus vain, jos ne ovat tehneet muistutuksen asemakaavaehdotuksesta.⁵⁶⁷ Tämä tarkoittaisi olennaista

---

⁵⁶¹ MRL:n uudistuksessa laki jaettiin erillisiksi alueidenkäyttölaiaksi sekä rakentamislaiaksi. Järjestöjen kaavoja koskeva valitusoikeus on kirjattu alueidenkäyttölakiin, kun taas rakentamislain nojalla järjestöt voivat valittaa poikkeamisluvasta sekä suunnittelutarvealueelle sijoittuvasta rakennuspaikasta.

⁵⁶² Tässä alaluvussa aiempaa maankäyttö- ja rakennuslakia sekä sitä seuranneita alueidenkäyttölakia ja rakentamislakia kutsutaan selvyuden vuoksi yhteistermillä ”alueidenkäyttölainsäädäntö”.

⁵⁶³ HE 101/1998 vp, s. 36.

⁵⁶⁴ Rintamäki, 2007, s. 137.

⁵⁶⁵ Järjestöjen kaavoja koskeva valitusoikeus on kirjattu alueidenkäyttölakiin, kun taas rakentamislain nojalla järjestöt voivat valittaa poikkeamisluvasta sekä suunnittelutarvealueelle sijoittuvasta rakennuspaikasta.

⁵⁶⁶ HE 101/2024 vp.

⁵⁶⁷ Ympäristöministeriö 16.5.2025.

heikennystä ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta, sillä ne eivät voisi enää täten valittaa suoraan.

4.2.3 Ympäristöperusoikeuden mahdolliset uudistamistarpeet

Vaikka ympäristöjärjestöjen osallistumiseen kohdistuvaa lainsäädäntöä on kehitetty ja paranneltu huomattavasti viime vuosikymmeninä, on siinä kuitenkin edelleen havaittavissa monenlaisia kehittämistarpeita. Edellä kuvattiin lakikohtaisesti kansallisessa lainsäädännössä havaittavissa olevia ongelmia ja niiden muutostarpeita, mutta näiden lisäksi uudistamistarpeita on havaittavissa myös liittyen ympäristöperusoikeuteen.

Ympäristöjärjestöt toteuttavat toiminnallaan osaltaan Suomen perustuslain 20 §:ään kirjattua ja edellä tässä väitöstutkimuksessa käsiteltyä ympäristöperusoikeutta, joka on merkittävä perusoikeus niin kansainvälisellä tasolla kuin tarkasteltuna kansallisessa kontekstissa. Kansallisen perustuslain lisäksi se on mainittu myös lukuisissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa.⁵⁶⁸ Ympäristöperusoikeuden nykyisestä merkityksestä huolimatta on kuitenkin esitetty myös näkemyksiä, joiden perusteella ympäristöperusoikeutta tulisi mahdollisesti pyrkiä uudistamaan. Tällaiset pohdinnat ovat olleet heijastumia etenkin alankomaalaisesta *Urgenda*-tapauksesta sekä sen jälkeen käydystä kansainvälisestä oikeudellisesta keskustelusta. Esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston sosiaaioikeuden lehtori *Pauli Rautiainen* on tuonut esille näkemyksissään arveluja siitä, tulisiko perustuslakiin kirjata vastuun ilmastomuutokseen sopeutumisesta kuuluvan kaikille.⁵⁶⁹

Tähän väitöstutkimukseen lukeutuvien havaintojen kontekstissa arvioituna ei Rautiaisen esittämää näkemystä voitaisi välttämättä pitää perusteltuna. Ympäristöperusoikeus sisältää jo kaikille ympäristöstä kuuluvan vastuun, ja tässä kohtaa ympäristö tulee terminä tulkita mahdollisimman laajasti – tämä tarkoittaa sitä, että termi sinällään sisältää jo ilmaston, ja niinpä lainsäädäntömuutokselle perustuslain tasolla ei voida katsoa olevan erityisiä tarpeita. Sen sijaan perustuslakia alemman tasoista sääntelyä tulisi tehostaa ja lisätä ympäristöjärjestöille ja muille toimijoille entistä enemmän ja tehokkaampia lain turvaamia mahdollisuuksia osallistumiseen ja ympäristöperusoikeuden toteuttamiseen.

---

⁵⁶⁸ KHO 2024:18.

⁵⁶⁹ Pauli Rautiainen, 29.3.2022, s. 5.

4.3 Ympäristöjärjestöjen edistämien aihepiirien muutos

4.3.1 Aihepiirien globalisoituminen

4.3.1.1 Ilmasto-oikeudenkäynnit globaalina ilmiönä

Ilmasto-oikeudenkäyntien globaalit elementit

Ilmastonmuutoksen lisääntynyt merkitys poliittisena ja yhteiskunnallisena kysymyksenä on nykyisin heijastunut voimakkaasti myös oikeuskäytäntöön. Ilmasto-oikeudenkäyntien määrä kasvaa jatkuvasti⁵⁷⁰: vuoteen 2022 mennessä ilmasto-oikeudenkäyntejä oli käyty yhteensä jo yli 2 180, ja niitä on käsitelty 65 eri kansallisessa ja kansainvälisessä tuomioistuimessa tai välitystuomioistuimessa.⁵⁷¹ Ilmasto-oikeudenkäyntejä ilmiönä leimaavat lukuisat globaaleiksi katsottavat elementit, joita ovat muun muassa kansainvälisen lainsäädännön hyödyntäminen, oikeudenkäyntien jatottavuus kansainvälisesti tarkasteltuna eri tyyppeihin, sekä oikeudenkäyntien saama kansainvälinen huomio. Yhdessä nämä tekevät ilmasto-oikeudenkäynneistä keinon, jolla yksilöt voivat tuoda esiin huolensa koskien ilmastonmuutoksen aiheuttamia haasteita.

Käytännössä ilmasto-oikeudenkäynnit alkoivat jo 1980-luvulla, mutta varsinaisesti ne ovat käynnistyneet vasta 2000-luvun alkupuolella. Taustana kiihtyneessä ilmiössä ovat ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien parempi tiedostaminen sekä kansainväliset ilmastopimukset: ilmasto-oikeudenkäyntien määrän lisääntymistä vauhditti Kioton pöytäkirjan solmiminen, ja voimakkaimmin oikeudenkäyntien määrä on kasvanut vuonna 2015 tapahtuneen Pariisin ilmastopimuksen solmimisen jälkeen.⁵⁷² Sittemmin ilmasto-oikeudenkäynneistä on tullut globaali ilmiö niiden leviettyä ympäri maailmaa. Noin puolessa ilmasto-oikeudenkäynneistä aloittavana toimijana ovat toimineet yksityishenkilöt tai ympäristöjärjestöt, jotka ovat usein käyttäneet ilmasto-oikeudenkäyntejä myös eräänlaisena poliittisen vaikuttamisen välineenä.⁵⁷³ Tämän kaltaisten tahojen lisäksi ilmasto-oikeudenkäyntejä ovat kansainvälisesti tarkasteltuna käynnistäneet myös esimerkiksi juristit ja tiedemaailma.⁵⁷⁴

---

⁵⁷⁰ Affolder & Dzah, 2023, s. 1. Ilmasto-oikeudenkäyntien kasvavasta lukumäärästä ks. Wentz ym., 2023, s. 3.

⁵⁷¹ YK:n ympäristöohjelma, 27.7.2023.

⁵⁷² Sindico, Moïse Mbengue & McKenzie, 2021, s. 10.

⁵⁷³ Slater & Pedersen, 2009, s. 799; Preston, 2010, s. 25 ja Savaresi & Setzer, 2021, s. 5.

⁵⁷⁴ Murcott & Tigre, 2023, s. 3.

Globaalisti tarkasteltuna ilmasto-oikeudenkäynnit eivät tarkoita vain jotain tiettyä oikeudenkäynnin tyyppiä: oikeuskirjallisuudessa ne on jaoteltu neljään eri ryhmään. Ilmasto-oikeudenkäyntien ”ytimessä” ovat oikeudenkäynnit, joissa ihmisen aiheuttama, eli niin kutsuttu *antroposeeninen* ilmastonmuutos ja erityisesti sen aiheuttamat ongelmat ihmisoikeuksille⁵⁷⁵ ovat oikeudenkäynnin keskiössä⁵⁷⁶, mutta tällaisten oikeudenkäyntien lisäksi on olemassa myös ilmasto-oikeudenkäyntejä, joissa ilmastonmuutos on vain sivuroolissa⁵⁷⁷. Vähäisemmin ilmasto-oikeudenkäyntien ilmiöön sidoksissa ovat puolestaan oikeudenkäynnit, joissa ilmastonmuutosta voidaan pitää yhtenä motivoijana, mutta jossa se ei varsinaisesti nouse esiin: tähän kategoriaan kuuluvat esimerkiksi hiilen tuontia koskeneet oikeudenkäynnit. Kaikista heikoimmin ilmasto-oikeudenkäynneiksi ovat laskettavissa tapaukset, joissa ei ole ollut mitään erityistä kytkentää ilmastonmuutokseen, mutta joissa on silti esiintynyt tiettyjä viitteitä esimerkiksi ilmastonmuutokseen sopeutumiseen.⁵⁷⁸

Ilmasto-oikeudenkäyntien globaalius heijastuu myös niiden saamaan kansainväliseen huomioon: tunnetuksi on noussut esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa käsitelty tapaus *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja 31 muuta valtiota*⁵⁷⁹, jossa joukko portugalilaisia nuoria valitti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen 32 Euroopan ihmisoikeussopimuksen sopimusvaltion osalta siitä, etteivät valtiot olleet nuorten mielestä noudattaneet Pariisin ilmastopöytäkirjan niille asettamia velvoitteita.⁵⁸⁰ Tapaus oli yksi kolmesta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen keväällä 2024 ratkaisemasta ilmasto-oikeudenkäynnistä: sen lisäksi ratkaistiin tapaukset *Carême* ja myöhemmin tässä väitöstutkimuksessa tarkemmin esiteltävä *KlimaSeniorinnen ja muut*⁵⁸¹.

Kansainvälinen huomio ei ole välttämättä sidoksissa tapauksen menestyksekkyyteen: portugalilaisnuorten tapauksessa valitus jätettiin tutkimatta, sillä portugalilaisnuoret eivät voineet valittaa tapauksessa muiden valtioiden kuin Portugalin osalta, eivätkä he olleet käyttäneet tapauksessa Portugalissa kaikkia oikeussuojakeinoja ennen valittamista Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Mikäli ilmasto-

---

⁵⁷⁵ Esim. tapaukset *Urgenda v. Alankomaat, Neubauer et al. v. Saksa ja VZW Klimaatzaak v. Belgia ym.* Ks. Ragnarsson, 2022, s. 293; Setzer & Highman, 2024, s. 26.

⁵⁷⁶ Esim. KHO 2023:62.

⁵⁷⁷ Esim. KHO 2024:16.

⁵⁷⁸ Peel & Osofsky, 2020, s. 24 ja Weller & Tran, 2022, s. 2.

⁵⁷⁹ Tapauksen menettelykriteereistä ks. Vihervuori, 2022, s. 22; de Camargo Subtil & Prado de Ávila, 2023.

⁵⁸⁰ Ks. esim. Romaniszyn, 2020, s. 258. Ks. tapauksessa esitetyistä vaatimuksista Belinskij, Leskinen, Lähteenmäki-Uutela & Romppanen, 2020, s. 453. Nuorten joukkokanteita on toteutettu viime vuosina ympäri maailmaa. Esimerkkinä Euroopan ulkopuolisista tapauksista voidaan mainita tapaus Amazonilla, jossa 25 lasta ja nuorta käynnisti tapauksen *STC 4360-2018* Kolumbiassa koskien Amazonin metsäkatoa. Ks. lisää Acosta Alvarado & Rivas-Ramírez 2018 sekä Bustos, Rozo-Ángel & Eslava-Bejanaro, 2020.

⁵⁸¹ Mutanen, 2023, s. 1085.

oikeudenkäynneillä halutaan jatkossa saada tehokkaampia lopputuloksia, tuleekin niin portugalilaisnuorten kaltaisten yksittäisten kansalaisten, ympäristöjärjestöjen kuin muidenkin ilmasto-oikeudenkäynnejä käynnistävien toimijoiden panostaa enemmän ilmastoasioiden käsittelyyn ja mahdollistettaisiin tätä kautta tuomioistuinten kannanotto ilmasto-ongelmiin sekä esimerkiksi ilmasto-oikeudenkäynneissä monesti esiin nouseviin kysymyksiin lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksista.⁵⁸²

Haasteet koskien antroposentristä näkökulmaa ja vallan kolmijako-oppia

Ilmasto toimii maapallon ja ihmiskunnan elämää ylläpitävien elementtien – ilman, maan ja veden – tasapainon säilyttäjänä ja säätelijänä. Ilmastonmuutokset ovat siinä luonnollisia, mutta viimeaikaiset ilmastonmuutokset ovat olleet ihmisen aiheuttamia ja muodostaneet merkittävän globaalin ongelman.⁵⁸³ Ilmastonmuutos aiheuttaa haasteita myös lainsäädännölle. Ilmasto-oikeudellisina teemoina on oikeuskirjallisuudessa pidetty varsinaisten ilmastoasioiden lisäksi muun muassa luonnon monimuotoisuutta, saastumista ja alueidenkäyttöä.⁵⁸⁴ ”Perinteisten” ympäristö- ja ilmasto-oikeudellisten kysymysten rinnalle ovat Pariisin ilmastopimuksen solmimisen jälkeen tulleet yhä enenevässä määrin terveyden kaltaiset perus- ja ihmisoikeuskysymykset ja niiden liitännäisyys ilmastonmuutokseen.⁵⁸⁵

Ilmastonuojelun ihmiskeskeisen näkökulman tiedostaminen on merkityksellistä ilmastonmuutoksen syiden vuoksi. Nykytilanteeseen, jossa ihminen on aiheuttanut ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaisia ilmiöitä, viitataan usein *antroposeenin*⁵⁸⁶ käsitteellä: ihmiskunnan vaikutus maapallon olosuhteiden tilaan olisi niin merkittävä, että tuon vaikutuksen synnyttämä olotila olisi uusi ja nostettavissa kokonaisen historiallisen ajanjakson nimikkeeksi.⁵⁸⁷ Antroposeenin käsitteeseen on läheisesti sidoksissa myös ajatus planetaarisista rajoista, jotka ovat tulleet vastaan ihmisen toiminnan vuoksi.⁵⁸⁸

Antroposentrinen ilmastonmuutos konkretisoi ihmiset kiinteäksi osaksi muuta eläinkuntaa, ympäristöä ja heitä ympäröivää kosmosta. Näkökantaa vastaa ympäristöjärjestöjen mukanaolo ilmasto-oikeudenkäynneissä, joissa vedotaan ensisijaisesti

---

⁵⁸² Mutanen, 2023, s. 1085.

⁵⁸³ Kokko, Kuokkanen & Utter, 2011, s. 3 ja Varvastian, 2019, s. 2.

⁵⁸⁴ Nylund, 2019, s. 101.

⁵⁸⁵ Kulovesi & Mähönen, 2024, s. 91. Terveydestä ilmasto-oikeudenkäynneissä js. McGormick ym., 2018.

⁵⁸⁶ Ks. lisää Schoukens & Bouquelle, 2024.

⁵⁸⁷ Hollo, 2020, s. 3.

⁵⁸⁸ Richardson ym., 2023, s. 1.

ihmisoikeuksiin, ei vaikuta erityisen kyseenalaiselta. Ihminen on osa ympäristöä – niinpä ihmisoikeuksien ajamisen voitaisiin periaatteessa tulkita olevan luonnollinen osa myös ympäristöjärjestöjen toimintaa.⁵⁸⁹

Antroposentrinen ajattelumalli aiheuttaa myös haasteita: mikäli ympäristöoikeudellisia kiistoja tarkastellaan ihmisille aiheutuneen haitan näkökulmasta, tapaukset nojaavat edelleen antroposentrisille argumenteille. Ei- antroposentrinen oikeusjärjestelmä on kuitenkin katsottu jopa mahdottomaksi toteuttaa.⁵³⁸ Kirjallisuudessa onkin esitetty, että ympäristöoikeudessa olisi kyse maapallon selviytymisestä ja sellaisen oikeudellisen imperialismiin torjumisesta, joka nykyisin mahdollistaa tilan valtaamisen tulevilta sukupolvilta.⁵⁹⁰ Tällöin ympäristönsuojelussa olisi lopulta kyse juurikin tulevien sukupolvien ihmisoikeuksista, eikä ympäristönsuojelusta ympäristön nimissä ekosentrisestä, luonnon itseisarvoon tähtäävästä näkökulmasta.⁵⁹¹ Ekosentrisen näkökulma pitää sisällään muun muassa luonnon oikeuksien tunnistamisen.⁵⁹² Ekosentrisen näkökulma eroaakin antroposentrisestä, koska se ei nojaa pelkästään ajatukseen, että ihmisen olemassaolo on sidoksissa luonnon itseisarvoon, vaan perustuu siihen, että luonto on tärkeä ihmisestä ja ihmisen arvosta riippumatta.

Antroposentrinen lähestymistapa ilmasto-oikeudenkäynneissä ei ole kuitenkaan suinkaan ollut näiden oikeudenkäyntien ainoa haaste: sen lisäksi kysymyksiä on herättänyt myös ilmasto-oikeudenkäyntien ja vallan kolmijako-opin⁵⁹³ välinen suhde. Vallan kolmijako-opin seurauksena ilmasto-oikeudenkäyntejä on pidetty kyseenalaisena vaikuttamisen keinona niiden poliittisten lähtökohtien vuoksi: kirjallisuudessa on esitetty pohdintoja, rikkovatko ja miten paljon poliittisia toimijoita vastaan nostetut ilmasto-oikeudenkäynnit demokraattisessa yhteiskunnassa perustavanlaatuisena pidettyä vallan kolmijako-oppia. Kritisoijien näkemyksen mukaan ympäristöjärjestöjen tulisikin jättää ilmastopoliittikkaan puuttuminen vaaleilla valittujen päättäjien vastuulle.⁵⁹⁴

Ilmasto-oikeudenkäynnit ovat vielä tätä väitöstutkimusta kirjoitettaessa kesällä 2025 niin tuore vaikuttamisen keino, että niihin liittyvät perustavanlaatuiset kysymykset etsivät yhä osittain ratkaisujaan. Yksi näistä merkittävistä kysymyksistä on eittämättä ilmasto-oikeudenkäyntien poliittisävytteisyys, joka on tiedostettu myös Suomessa käydyssä oikeudellisessa keskustelussa. Vuodesta 2018 alkaen korkeimman hallinto-oikeuden presidenttinä toiminut *Kari Kuusiniemi* pohti vuonna 2021, että mikäli ilmastomuutoksen katsotaan loukkaavan nykyisten ja tulevien

---

⁵⁸⁹ Halme-Tuomisaari & Rapin, 2021, s. 564.

⁵⁹⁰ Lehtinen, 2021, s. 546.

⁵⁹¹ Kajala, 2020, s. 216.

⁵⁹² de Salles Cavedon-Capdeville, Berros, Filpi & Villavicencio-Galзадilla, 2023, s. 2.

⁵⁹³ Pitkäranta, 2013, s. 142.

⁵⁹⁴ Kreuder, 2023, s. 613. Ks. myös Rodriguez-Garavito, 2022. s. 22.

sukupolvien ihmisoikeuksia, tuleeko tuomioistuinten kyseenalaistaa kansallisen lainsäädännön rakenteet ja rajoitukset. Kuusiniemen pohdinnan taustalla oli se, että oikeusvaltioon kuuluu enemmistödemokratian lisäksi kaikkien ihmisoikeuksien kunnioittaminen.⁵⁹⁵

Kysymys vallan kolmijako-opin ja ihmisoikeuksien suhteesta on heijastunut jonkin verran myös Suomen ilmasto-oikeudelliseen oikeuskäytäntöön. Vaikka Suomessa on hallinto-oikeudellisessa oikeuskäytännössä omaksuttu kanta, ettei viranomaisten passiivisuutta voida pitää valituskelpoisena ja täten tuomioistuinten käsiteltävissä olevana asiana, totesi KHO käsitellessään Suomen ensimmäistä ilmasto-oikeudenkäyntiä⁵⁹⁶, että turvatakseen nykyisten ja tulevien sukupolvien ihmis- ja perusoikeudet se voisi periaatteessa tehdä poikkeuksen siitä, ettei viranomaisten passiivisuuden voisi reagoida valittamalla.⁵⁹⁷ Tämä tarkoittaisi sitä, että ympäristöjärjestöillä olisi vallan kolmijako-opin estämättä mahdollisuus tuomioistuinkäsittelyissä puuttua myös siihen, ettei ympäristöpoliittisia tavoitteita ole noudatettu riittävästi. Ruotsissa on jo katsottu perustuslaillisuuden nojalla, että ympäristöaktivistien tulisi selvittää poliittisten ympäristöpäätösten oikeudenmukaisuutta tuomioistuinprosessin sijaan ensisijaisesti parlamentaarisessa prosessissa.⁵⁹⁸ Ruotsissa on käsitelty ilmasto-oikeudenkäyntejä tästä kielteisestä näkökulmasta huolimatta, kuten myös Norjassa.⁵⁹⁹

4.3.1.2 Globalisoituva kansalaistottelemattomuus ja kansalaistottelemattomuuden arvokysymykset

Suomalaisessa mediassa on 2020-luvulla kerrottu useita kertoja Elokapinan mielenosoituksista. Elokapina on sekä Suomessa että kansainvälisesti verrattain uusi ympäristöliike, joka kuvailee harjoittavansa väkivallatonta suoraa toimintaa ja kansalais-toimintaa. Sisäministeriön näkemys Elokapinan toiminnasta on erilainen: se on määritellyt liikkeen väkivaltaiseen ulkoparlamentaariseseen ääriivasemmistoon liittyväksi toiminnaksi ja rikollisuudeksi.⁶⁰⁰

Elokapinan toiminnassa näkyy suuri määrä sosiologisessa liiketutkimuksessa havaittuja uusien liikkeiden toimintapiirteitä. Tällä tarkoitetaan kansalaisaktiivisuuden uusia muotoja, joille on ominaista muun muassa arkielämän politisoituminen, individualistisuus, projektimaisuus, eri tavoitteiden sekoittuminen sekä

---

⁵⁹⁵ Kuusiniemi, 19.3.2021.

⁵⁹⁶ KHO 2023:62.

⁵⁹⁷ Kulovesi & Mähönen, 2024, s. 461 ja Mähönen, 2024, s. 508.

⁵⁹⁸ Nedevska, 2021, s. 2–3.

⁵⁹⁹ Voigt, 2021, s. 707.

⁶⁰⁰ Sisäministeriö, 2020, s. 30 ja Rikander & Muukkonen, 2020, s. 1.

ulkoparlamentaristisuus.⁶⁰¹ Kansalaisaktiivisuuden uudet muodot täydentävät vaikuttamistoiminnassa vaikuttamisen vanhoja muotoja, ja niinpä esimerkiksi ne, jotka käyttävät oikeuttaan äänestämiseen, saattavat myös osallistua kansalaistottelemattomuuteen ollessaan tyytymättömiä johonkin tiettyyn epäoikeudenmukaisuuteen, jota he eivät koe vaaleilla valittujen päätöksentekijöiden tai muiden kansalaisten ot-tavan riittävästi huomioon.⁶⁰²

Ratkaisevana erona Elokapinan kaltaisten uusien kansanliikkeiden ja aiempien Suomessa tapahtuneiden ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen kansalaistottelemattomuus-tapausten välillä voidaan pitää sitä, että kansalaistottelemattomuuden nykyiset ta-voitteet poikkeavat siitä, mihin aiemmin kansalaistottelemattomuutta harjoittavat ryhmittymät Suomessa pyrkivät toiminnallaan. Kojjärven protestoijat, kuten myös esimerkiksi erilaisissa metsäkiistoissa mukana olleet kansalaistottelemattomat akti-vistit, pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan paikalliseen ja alueelliseen haitallisena pitämäänsä luonnonkäyttöön, kun taas Elokapina on ennen kaikkea globaaleista ja koko eliökuntaa koskevista muutoksista huolestunut ilmastoliike.⁶⁰³

Tämä kansalaistottelemattomuuden globalisointikehitys heijastelee laajemmin paitsi ympäristötietoisuuden lisääntymistä, myös ympäristöoikeudessa tapahtuvaa arvo-maailman kehitystä, joka voidaan katsoa mielenkiintoiseksi tutkimusaiheeksi tämän väitöstutkimuksen keskiössä olevan kriittisen lainopin esiin nostamien kysymysten kannalta. Muutoskehityksen heijastelema arvosidonnaisuuden muutos on seurausta asetelman muutoksesta: aiemmin suojeltavat ympäristöarvot olivat vahvasti sidok-sissa ihmisten lähellä olevaan elinympäristöön, kun taas nykyisin ympäristöongelmat mielletään laajempänä kokonaisuutena, ja niinpä seikat, joita kansalaistottelematto-muudella puolustetaan, ovat muuttuneet radikaalisti vuosikymmenien kuluessa.

Arvosidonnaisuuden muutoksen heijastuminen kansalaistottelemattomuuteen on seurausta myös siitä tosiseikasta, että kansalaistottelemattomuus ilmiönä on erittäin arvosidonnainen. Kansalaistottelemattomuutta käsitelleen artikkelin pakkotilakysy-mykset pohjaavat lähemmin tarkasteltuina luonteeltaan poliittissävytteiseen arvo-punnintaan: yhteiskunta hyötyy, mikäli yksilöt turvautuvat äärimmäisissä olosuh-teissa lain rikkomiseen merkityksellisemmän seikan suojelemiseksi.⁶⁰⁴ Tästä seuraa-kin, että yhteiskunnan tulee arvioida tapauskohtaisesti, minkälaisen arvojen puolus-tamista voidaan ylipäätään pitää hyväksyttävänä lainrikkomisen keinoin.

---

⁶⁰¹ Venäläinen, 2011, s. 330.

⁶⁰² Bamford, 2023, s. 65–66.

⁶⁰³ Nykänen, 2022, s. 49. Ks. lisää Rikander & Muukkonen, 2020, s. 1. Metsäkiistoista katso lisää Turunen, 2008, s. 70–75.

⁶⁰⁴ Long & Hamilton, 2017, s. 155. Ks. myös Schultz, 2019.

Ympäristöaktivismiin lisäksi kansalaistottelemattomuutta voi esiintyä myös monissa muissa aktivismin muodoissa. Nykyaikana on mahdollista protestoida ympäristön saastumisen lisäksi ainakin ydinvoimaa ja ydinaseita, sotaa, ihmisoikeusloukkauksia ja eläinten kaltoinkohtelua vastaan. Tällaisia asioita vastustavat liikkeet ovat kyenneet osoittamaan, kuinka harjoitetun kansalaistottelemattomuuden ja vaadittujen poliittisten muutosten välillä on havaittavissa tiettyä kausaliteettia. Muutos voi viedä kuitenkin aikaa, eikä kausaalinen suhde ole välttämättä ”suora” välittömässä mielessä.⁶⁰⁵ Pikemminkin kansalaistottelemattomuudella voidaan tällöin aiheuttaa muutoksia yhteiskunnassa vallitsevaan arvomaailmaan ja tämän kautta edesauttaa lakimuutosten tai laintulkinnan muutosten aikaansaantia myöhemmin. Kansalaistottelemattomuus toimintatapana vaikuttaa myös siihen, miten laajempi yhteiskunta suhtautuu sitä harjoittavan ryhmittymän toimintaan. Suomessa arvovirtiriitaa on esiintynyt muun muassa ”kettutyttöjen” ja muun laajemman radikaalin eläinoikeusliikkeen sekä muun yhteiskunnan välillä.⁶⁰⁶

Arvokysymykset heijastuvat myös seikkoihin, joita kansalaistottelemattomuuden oikeuttamisessa on mahdollisesti otettava huomioon. Artikkelissa käsitelty pakkotila tulee kyseeseen vain, mikäli lakia rikkovalla toiminnalla suojellaan arvokkaampaa etua. Tässä tulee käyttää kokonaisvaltaista arviointia, jossa otetaan huomioon vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet. Arviointi perustuu ensi sijassa uhatun ja uhattavan intressin vertailuun, jonka lisäksi huomioon otetaan vaaran alkuperä ja muut olosuhteet, kuten tietoinen kielletty riskinotto sekä pelastajan henkilö ja asema, joita tulee punnita kokonaisarviointissa.⁶⁰⁷ Tämä arvopunninta voi aiheuttaa haasteita teon oikeutuksen arvioinnissa, sillä arvomaailma on yllä kuvatun tavoin ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaisten ilmiöiden seurauksena muuttumassa. Lisäksi arvopunninta on väistämättä luonteeltaan ainakin jossain määrin subjektiivista: vaikka rikottujen ja uhattujen arvojen vertailu pohjautuisi olemassa oleviin faktoihin, on mukana aina väistämättä CLS-liikkeenkin esiin nostama seikka, eli tuomarin subjektiivinen näkökulma.

Arvopunninnan sisällön tiivistä erinomaisesti *Allan Serlachius* jo vuonna 1919 julkaisussa Suomen rikosoikeuden oppikirjassa: *”Oikeudenmukainen on pakkotilassa tehty teko siis silloin, kun sen pelastama etu on sen uhraamaa etua suurempi, oikeudenvastainen taas, kun uhrattu etu on joko yhtä suuri tahi suurempi kuin pelastettu”*.⁶⁰⁸ Vastaavan kaltainen ajattelu on voimassa edelleen Suomen rikoslainsäädännössä. Ympäristön ja ilmaston ollessa entistä tärkeämpiä arvoja ja pelastettuja etuja erityisesti nuoremman sukupolven edustajille, voivat he entistä suuremmalla

---

⁶⁰⁵ Cohan, 2007, s. 115, 118, 135. Ks. myös Quigley, 2003.

⁶⁰⁶ Saari, 2012, s. 13.

⁶⁰⁷ Boucht & Frände, 2019, s. 103.

⁶⁰⁸ Serlachius, 1919, s. 87.

todennäköisyydellä arvottaa ympäristönsuojelun esimerkiksi omaisuudensuojaa korkeammalle ja pyrkii täten perustelemaan pakkotilan oikeutetusta. Kun mediassa puhutaan entistä enemmän ilmasta ja ympäristöä koskevasta ”häätätilasta”, ennen pitkää voi myös suomalaisissa tuomioistuimissa nousta eteen kysymys, onko varsinkin nuorilla aktivisteilla ollut kokemus putatiivisesta pakkotilasta – tilanteesta, jossa he ovat olettaneet toimivansa pakkotilassa ympäristön pelastamiseksi. Putatiiviseksi pakkotilaksi laskettavissa olevat tilanteet luetaan tyypillisesti tosiasiaerehdyksen piiriin.⁶⁰⁹ Tekijä ei ole täten tekoon syyllistyessään ollut selvillä tilanteesta vallitsevista tosiasioista.

4.3.1.3 Yritysvastuukysymysten kasvava merkitys

Yritysvastuu rakentuu kolmesta pilarista – näitä ovat kestävyys, eettisyys ja niin kutsuttu *compliance*, eli eräänlainen vaatimusten noudattaminen, jonka mukaisilla yhtiön sisäisillä toimintatavoilla varmistetaan sen toiminnan asianmukaisuus niin lainsäädännön kuin eettisten toimintatapojen kannalta.⁶¹⁰ Yritysvastuuta kohtaan kohdistuu monipuolista valvontaa: esimerkiksi sen kestävyys- ja ympäristö- ja ilmasuojeluun liittyviä elementtejä valvovat paitsi ympäristöviranomaiset, myös ympäristöjärjestöt. Tämä juontuu siihen, että ympäristöjärjestöillä on merkittävänä sidosryhmänä kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa nähty olevan hyvät ja monipuoliset mahdollisuudet paitsi valvoa yritysten ympäristövastuuseen kohdistuvia julkisia intressejä, myös vaikuttaa siihen.⁶¹¹

Yritysvastuun eri osissa on tapahtunut viime vuosikymmeninä merkittäviä muutoksia. Nykypäivänä kestävä kehitys ja ympäristövastuu mielletään olennaiseksi osaksi yritysvastuuta. Todellisuudessa tällä yritysvastuun ulottuvuudella ei ole erityisen pitkä historia: alkujurensa sillä on ympäristövastuun kehittymisen kannalta jännitteitä omanneella 1980-luvulla. Varsinaisen sysäyksen eteenpäin yritysvastuun ympäristönäkökulman kehitys sai lopulta Rio de Janeirossa pidetyssä YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa, jonka jälkeen ympäristö- ja kehitysasiat nousivat voimakkaasti julkisuudessa käytyyn yhteiskunnalliseen keskusteluun.⁶¹² Riosta alkanut kehityskulku loi pohjan lukuisille kansainvälisille sopimuksille ja toimintaperiaatteilla, joilla on ollut vaikutus myös yritysten ympäristövastuuseen. Nykyisin yritysten toiminnalla ja päätöksillä tiedostetaan olevan yritysten sijainnista riippumatta vaikutus ympäristöön.⁶¹³ Tiedon kasvu onkin ollut olennaisessa asemassa edesauttamassa yritysten ympäristövastuun merkityksen kasvua – siihen liittyvät kysymykset ovat

⁶⁰⁹ HE 161/2000 vp, s. 38.

⁶¹⁰ Ratsula, 2019, s. 553; Ristaniemi, 2022, s. 824.

⁶¹¹ Asfaw, Botes & Mengesha 2017, s. 1 ja Yang ym. 2017, s. 1.

⁶¹² Kumpula 2022, s. 217.

⁶¹³ Thatshayini, Rajini & Nazeer, 2019, s. 88 ja Kumpula 2022, s. 217.

nykyisin myös ympäristöjärjestöjen edistämien teemojen joukossa. Tässä on ollut taustalla osaltaan myös viime vuosina lisääntynyt ympäristövastuun oikeudellinen sääntely sen koettua varsinkin Euroopan unionissa suuria muutoksia.

Tuorein muutos Euroopan unionin yritys vastuulainsäädännössä on keväältä 2024, jolloin EU-parlamentti hyväksyi uuden yritys vastuudirektiivin (CSDDD). Kyseisen direktiivin nojalla jatkossa yrityksillä, joilla on EU-alueella vähintään 450 miljoonan euron liikevaihto tai tuhat työntekijää, tulee luoda Pariisin ilmastopimuksen mukainen siirtymäsuunnitelma. Tämän lisäksi yritykset ovat vastuussa vahingoista ja niille voidaan määrätä sakko noudattamatta jättämisestä.⁶¹⁴ Ympäristöjärjestöjen rooli on jo tiedostettu myös yritys vastuudirektiivin kontekstissa. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa YK:n ympäristönsuojelijoihin erikoistuneen erikoisraportoijan helmikuussa 2024 antama kannanotto koskien yritys vastuudirektiiviä. Kannanotossaan erikoisraportoiija puolsi voimakkaasti direktiivin hyväksymistä ja totesi lisäksi, että direktiivin liitteen osaan 2, jossa luetellaan direktiivin sääntelyn mukaiset oikeudenomistajat, tulisi ehdottomasti sisällyttää ympäristönsuojelijat (*environmental defenders*), erillisenä ryhmänä Århusin yleissopimuksen nojalla.⁶¹⁵

Suomessa ei yritys vastuudirektiivillä ole erityisen suurta merkitystä, sillä valtaosa Suomessa toimivista on yritys vastuudirektiivissä asetettuja kokorajoja pienempiä. Täten ne eivät ole velvoitettuja yritys vastuudirektiivin noudattamiseen. Nämä pienemmät yritykset ovat kuitenkin velvoitettuja noudattamaan muita lainsäädännössä asetettuja velvoitteita. Lisäksi yrityksillä on mahdollisuus harjoittaa erinäistä itesääntelyä, jonka avulla ne voivat sitoutua laajempiin yritys vastuusäännöksiin kuin ne ovat lain perusteella velvoitettuja.⁶¹⁶ Huolimatta siitä, että yrityksistä ei ole Suomessa yritys vastuudirektiivin, on tämän väitöstutkimuksen kannalta olennaista tiedostaa, että ympäristöjärjestöillä on yritys vastuudirektiivin olemassaolon sekä muun lisääntyneen lainsäädännön sekä itesääntelyn seurauksena nykyisin paremmat mahdollisuudet kiinnittää huomiota yritysten ympäristövastuuseen sekä vaatia viranomaisilta asiaa koskien erinäisiä toimenpiteitä. Muuttunut toimintakulttuuri on heijastunut erityisesti lisääntyneeseen niin kutsuttuun horisontaaliseen vaikuttamiseen: kyseistä toimintaa edustavissa tilanteissa ympäristöjärjestöt tai muut kansalaisjärjestöt eivät pyri vaikuttamaan viranomaisten toimintaan, vaan vaativat viranomaista kohdistamaan toimia yksityistä kohtaan osapuolten mahdollisen yhteistyön sijaan.⁶¹⁷

Viranomaisten kautta tapahtuvan vaikuttamisen lisäksi järjestöt voivat pyrkiä vaikuttamaan yritysten toimintaan myös muilla tavoin. Mikäli yritykset eivät

---

⁶¹⁴ Euroopan parlamentti, 24.4.2024.

⁶¹⁵ Roine 2025, s. 141.

⁶¹⁶ Ks. esim. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2010.

⁶¹⁷ Kangasmaa, 2019, s. 45; Kokko, 2011a, s. 489.

ympäristöjärjestöjen tulkinnan mukaan ole pitäneet huolta ympäristövastuustaan, saattavat järjestöt asiaa vastustaakseen esimerkiksi järjestää erilaisia mielenosoituksia. Oikeuskirjallisuudessa esitettyä tiivistelmää siitä, että ympäristöjärjestöjen huomion negatiivisessa mielessä herättääkseen yritysten tulee olla ”sanoissaan suuria ja/tai käytännössä huonoja”, voidaan pitää varsin kuvaavana analysoitaessa syitä sille, miksi järjestö kiinnittää huomionsa johonkin tiettyyn yritykseen.⁶¹⁸ Järjestöt voivat tuomalla mielipiteensä esiin pyrkiä vaikuttamaan niin yrityksen eri sidosryhmiin kuin laajemminkin julkiseen keskusteluun. Syitä tällaiselle toiminnalle voi olla monia: yritysten toiminnassa ympäristöjärjestöt ovat kiinnittäneet tyypillisimmin huomiota ainakin tuotteiden ja palveluiden ympäristöseikkoihin, yrityksen toiminnan ympäristövaikutuksiin, ympäristötilaan ja ylipäätään yritysten ympäristövastuuseen.⁶¹⁹

4.3.2 Muuttuvat näkökulmat

4.3.2.1 Perus- ja ihmisoikeuksien kasvava merkitys

Oikeus ympäristöön ihmisoikeuskysymyksenä

Ympäristöoikeudellisten kysymysten ihmisoikeudellistuminen voidaan nähdä osana laajempaa perus- ja ihmisoikeuksien voimistumiskehitystä. Kehitys sai alkunsa 1980-luvun lopussa. Suomen kannalta tuolloin käänntekevää oli liittyminen Euroopan neuvoston jäseneksi (1989) ja sitä seurannut Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratifiointi (1990).⁶²⁰ Nykyisin oikeutta ympäristöön voidaan pitää varsin monipuolisena, sillä se kattaa oikeuden turvalliseen ilmastoon, terveisiin ekosysteemeihin ja luonnon monimuotoisuuteen, turvallisen ja riittävän vedensaannin, myrkyttömät elinympäristöt sekä terveellisen ja kestäväen ruoansaannin ja -tuotannon.⁶²¹

Ihmisoikeusteema on luonteeltaan jo lähtökohtaisesti antroposentrinen⁶²², mistä johtuu, että esimerkiksi tässä väitöstutkimuksessa kuuluvassa ilmasto-oikeudenkäyntejä käsittelevässä artikkelissa mukana olevat ihmisoikeuslähtöiset tapaukset muodostavat olennaisen poikkeuksen väitöstutkimuksen yhteenvedon alussa käsitellyyn analyysiin siitä, kuinka ympäristöoikeus on muuttumassa näkökulmaltaan entistä luontokeskeisemmäksi ja luopumassa antroposentrisuudesta.

⁶¹⁸ Ks. Chiu & Kolstad 2024.

⁶¹⁹ Harangozó & Zilahy, 2015, s. 20.

⁶²⁰ Viljanen & Nieminen, 2023, s. 44.

⁶²¹ Bennet, Morgera & Boyd, 2024, s. 1.

⁶²² Knox, 2020, s. 92.

Ihmisoikeuskeskeisiä ilmasto-oikeudenkäyntejä voidaan pitää eräänlaisena poikkeuksena tai erityiskysymyksenä myös ympäristöjärjestöjen perustarkoitukseen verrattuna – sen sijaan, että ympäristöjärjestöt ajaisivat tällaisissa tapauksissa luonnon etua, on tapauksissa keskiössä nimenomaisesti ihmisoikeusnäkökulma.⁶²³

Ihmisoikeuksien muodostaessa erityiskysymyksen ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta tuleekin tiedostaa, että järjestöjen osallistuessa ensisijaisesti ympäristöpoliittisten tai -oikeudellisten kysymysten käsittelyyn ja ympäristölliseen päätöksentekoon⁶²⁴ voivat muut ihmisoikeudet kuin oikeus terveelliseen ympäristöön olla jopa ristiriidassa ympäristöjärjestöjen perustarkoituksen, ympäristön ja luonnon suojelemisen, kanssa. Mikäli ihmisoikeuksien suojelemisen haluttaisiin katsoa olevan olennainen osa ympäristöjärjestöjen toimintaa, tulisi ihmiset laajasti tulkiten katsoa luonnon osaksi, jolloin voitaisiin varmistaa, ettei ympäristöjärjestöjen perustehtävästä aiheudu ristiriitoja tapauksissa, joissa keskitytään varsinaisen luonnon- tai ympäristönsuojelun sijasta ihmisoikeusnäkökulmiin. Tässä pohdinnassa tulee kuitenkin huomioida, että sen lisäksi terveellisen ympäristön merkitys on ihmisoikeuksien laajemman toteutumisen kannalta valtava: sitä pidetään jopa edellytyksenä muiden ihmisoikeuksien toteutumiselle, ja niinpä maailmalla ympäristön suojaamista nimenomaan ihmisoikeuksien keinoin on viime vuosikymmeninä harjoitettu varsin johdonmukaisesti.⁶²⁵ Tästä onkin seurauksena, että eri ihmisoikeuksien voidaan katsoa olevan enemmän tai vähemmän sidoksissa ympäristönsuojeluun ja korreloivan keskenään.⁶²⁶

Mielenkiintoista on, että vaikka ympäristönsuojelun merkitys tunnustetaan nykyisin laajasti osaksi ihmisoikeuksien toteutumista, ei Euroopan ihmisoikeussopimus vielä toistaiseksi turvaa oikeutta puhtaaseen ja rauhalliseen ympäristöön. Kuten edellä todettiin, on EIT:n oikeudenkäynneissä kuitenkin mahdollista muiden ihmisoikeuksien kautta kiinnittää huomiota myös ympäristönsuojeluun.⁶²⁷ Edellä kuvatun ihmisoikeuksien välisen sidoksisuuden tiedostamisen seurauksena ei puhdasta ympäristöä koskevan ihmisoikeuden puuttumisesta Euroopan ihmisoikeussopimuksessa voitane katsoa aiheutuvan haasteita. Ihmisoikeuksien ja ympäristön välisen yhteyden seurauksena suuren osan EIS:n turvaamista oikeuksista on katsottu ”vihertyneen”, ja niinpä EIT:llä onkin nykyisin suuri joukko ympäristöä koskevaa oikeuskäytäntöä.⁶²⁸ Toimivan käytännön perusteella ei voitane katsoa, että EIS:n sisällön muutostarve ja

---

⁶²³ Ympäristöön liittyvistä ihmisoikeuksista ja ilmastonmuutoksesta ks. lisää Lewis, 2018; Savaresi, 2024.

⁶²⁴ Partelow, Winkler & Thaler, 2020, s. 1.

⁶²⁵ Buys & Lewis, 2022, s. 949 ja Kanninen, 2024, s. 349–350.

⁶²⁶ Pankaja, 2020, s. 25.

⁶²⁷ Glazebrook, 2009, s. 313 ja Norges institusjon for menneskerettigheter, 2020, s. 84.

⁶²⁸ Fraser Henderson, 2022, s. 6.

ympäristöä koskevan ihmisoikeuden lisääminen sopimukseen olisi täysin välttämätöntä lähiaikoina.

EIT:n ympäristöä koskevassa ratkaisukäytännössä ovat erityisesti nousseet esiin artikkelit 2 ja 8, eli oikeudet elämään ja perhe-elämän suojaan⁶²⁹, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksia käsittelevässä osiossa. Näiden lisäksi EIT on käsitellyt ympäristöön liittyneissä oikeustapauksissaan tarpeen vaatiessa myös muita ihmisoikeuksia. Monipuolisen ihmisoikeuksien soveltamisen lisäksi EIT:n ratkaisukäytännön kehittymisestä ympäristötietoiseksi kertoo vahvasti myös se, että tuomioistuin on käsitellyt jo kysymyksiä, jotka ovat liittyneet muun muassa meluun, jätehuoltoon, sisäilmaongelmiin, ydinvoimaan, luonnonkatastrofeihin, kaivosongelmiin, meren saastumiseen, maankäyttöön ja sitä koskevaan suunnitteluun sekä tuulivoimaan.⁶³⁰ Tällainen ympäristöongelmien ja niihin liittyvien ihmisoikeuskysymysten laaja kirjo osoittaa hyvin, kuinka EIT ottaa monipuolisesti huomioon erilaiset ympäristöön liittyvät ihmisoikeuskysymykset.

Perus- ja ihmisoikeudet teoreettisesta näkökulmasta

Kriittinen lainoppi

CLS-liikkeen ja kriittisen lainopin keskuudessa kansalaisoikeudet ovat perinteisesti olleet yhtenä merkittävänä kritiikin kohteena, eikä niihin suinkaan ole suhtauduttu myönteisesti – kriittistä lainoppia noudattavat ovat jopa väittäneet, että kansalaisoikeuksien tarkoituksena olisi sovittaa vähemmistöt alistukseen vakuuttamalla heille järjestelmän olevan oikeudenmukainen.⁶³¹ Tämä varsin radikaalilta kuulostava väite tarkoittaa käytännössä sitä, että CLS-liikkeen piirissä on uskottu perus- ja ihmisoikeuksien ylläpitävän yhteiskunnan valtasuhteita.

Väite on eittämättä peräisin CLS-liikkeen kotimaasta Yhdysvalloista ja ollut siellä kenties aikanaan käytössä kyseenalaistamaan yhdysvaltalaisesta oikeusjärjestelmästä, jossa kaikki eivät ole olleet tasavertaisia käytännön tasolla maan historian sisältäen paljon syrjintää rodullistettuja ja etnisiä vähemmistöjä kohtaan.⁶³² Samalla väitteessä on kuitenkin paljon piirteitä, joita voisi hyödyntää myös nykypäivän kansalais-tottelematon ympäristö- tai ilmastoaktivisti: vaikka lainsäädäntö suojeleekin nykypäivänä monipuolisesti niin ympäristön kuin ilmastonmuutoksesta eniten kärsimään tulevien lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksia, havainnollistaa hiljattain Helsingin käräjäoikeudessa annettu päätös CLS-liikkeen edustamien näkökantojen kautta tarkasteltuna, kuinka oikeuksien toteutuminen ja ympäristönsuojelun tarve

⁶²⁹ Žatková & Pal'uchová, 2024, s. 228.

⁶³⁰ Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 96.

⁶³¹ Delgado 1987, s. 311.

⁶³² Torres 1988, s. 1047.

edellyttävät, etteivät aktivistit välttämättä alistu ja tyydy olemassa oleviin oikeuksiin.⁶³³

Seuraavassa käsitellään perus- ja ihmisoikeuksia lyhyesti myös tässä väitöstutkimuksessa kriittistä lainoppia teoreettisena viitekehyksenä täydentävien demokratiateorioiden suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin. Näistä deliberatiivinen eli keskusteleva demokratia muodostaa tärkeän linkittymän kriittiseen lainoppiin – kirjallisuudessa on esitetty arvioita siitä, kuinka keskusteleva demokratia tarjoaa mahdollisuuden erotella toisistaan tilanteet, joissa menestys on sidoksissa taloudelliseen, poliittiseen tai numeeriseen voimaan, ja tilanteet, joissa päätöksenteko on arvoihin perustuvaa. Tässä jälkimmäisessä demokratian muodossa osapuolet pyrkivät esittelemään syitä, joiden tavoitteena on vakuuttaa muut osallistujat, samalla kun he pysyvät avoimina muiden suostuttelulle. Etuusohjatussa neuvottelussa mieltymykset ovat puolestaan ennalta määrättyjä ja kiinteitä, kun taas arvoihin pohjaava keskustelu kattaa myös muiden osapuolten näkökulmat.⁶³⁴

Tämä demokratiateorioita ja kriittistä lainoppia yhdistelevä näkökulma on sinänsä haasteellisesti sovellettavissa ympäristöjärjestöjen osallistumiseen ja muodostaa tutkimuksellisesti melko jännittyneen asetelman. Yhtäältä on totta, etteivät ympäristöjärjestöt useimmitenkaan ole taloudellisesti, poliittisesti tai numeerisesti voimakkaita, mutta toisaalta voidaan kyseenalaistaa, missä määrin järjestöt ovat osallistumis- ja vaikuttamistoiminnassaan avoimia muiden osapuolten näkökulmille ja näiden tahojen mahdollisesti harjoittamalle suostuttelulle. Näkökulmaa voidaankin pitää osittain puutteellisena, sillä se ei ota huomioon ympäristöjärjestöjen kaltaisia, selkeästi tietyn aihepiirin edistämiseen rajoittuneita toimijoita, joiden osallistumisen turvaamisessa on usein selkeästi poliittisia aspekteja.

Demokratiateoriat

Osallistavan ja deliberatiivisen demokratian suhdetta perus- ja ihmisoikeuksiin on tutkittu monipuolisesti kansainvälisessä kirjallisuudessa. Sen lisäksi, että osallistuminen itsessään tarjoaa keinot oikeuksien toteuttamiseen, tärkeäksi näkökulmaksi on nostettu myös niin julkisen osallistumisen linkittyminen kansalais- ja poliittisten oikeuksien kuin sosioekonomisten ihmisoikeuksien toteutumiseen. Esiin on deliberatiivisen demokratian kohdalla nostettu myös näkemys ”henkilökohtaisen autonomian” arvostamisesta perustavanlaatuisena ihmisoikeutena ja arvona.⁶³⁵

Yhtenä tutkimuskysymyksenä on tässä väitöstutkimuksessa pyritty selvittämään, miten osallistavan ja deliberatiivisen demokratian piirteitä huomioidaan

---

⁶³³ Saavalainen 24.10.2025.

⁶³⁴ Fredman 2024, s. 2.

⁶³⁵ Trifiro 2005, s. 5 ja McCurry & O’Sullivan 2022, s.555. Ks. myös Habermas 1996, s. 123.

ympäristöllisessä päätöksenteossa ympäristöjärjestöjen osalta. Perus- ja ihmisoikeuksien osalta vastausta tähän voidaan pitää varsin selvänä. Seuraavassa tarkastellaan laajemmin erilaisia ympäristöjärjestöjen toimintaan sekä niiden edistämiin aiheisiin liittyviä ihmisoikeuskysymyksiä. Tarkastelu havainnollistaa laajan perus- ja ihmisoikeuksien kirjon, joiden toteutuminen on edellytys paitsi järjestöihin osallistumiselle, myös niiden tehokkaalle osallistumiselle. Keskiössä eivät tulkinnessa kuitenkaan ole varsinaisesti ympäristöjärjestöt, vaan niissä vaikuttavat ihmiset.

Yllä mainittu ”henkilökohtainen autonomia” takaa nimittäin yksilölle oikeuden päätöksentekoon – siihen, että tällä on mahdollisuus itsenäisesti valikoida ja päättää osallistumisestaan kansalaisjärjestötoimintaan. Voidaankin todeta, että tärkeintä demokrateorioiden toteutumiseksi on ihmisoikeuksia tarkasteltaessa lainsäädännössä huomioida varsinaisesti järjestöjen sijaan se, että yksilöille turvataan tehokkaat kansalais- ja poliittiset oikeudet järjestöihin osallistumiseen ja niissä vaikuttamiseen. Järjestöille taattavat oikeudet voidaan nähdä näitä oikeuksia täydentävinä: mikäli yksilöille ei taattaisi mahdollisimman kattavia oikeuksia, ei järjestöihin riittäisi vapaaehtoisia toteuttamaan järjestöille turvattuja oikeuksia.

Lasten ja nuorten sekä tulevien sukupolvien sääntely ja Urgenda

Lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksien turvaamisen kannalta erityisen merkitykselliseksi on muodostunut YK:n Lasten oikeuksien sopimus vuodelta 1989 ja se on voimassa 196 valtiossa.⁶³⁶ Sitä on lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien asemaan liittyvien kysymysten vuoksi globaalisti alettu soveltaa myös ilmasto-oikeudenkäynneissä.⁶³⁷

Lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeudet ovat muodostuneet leimaavaksi piirteeksi ympäristöasioissa. Erityisesti näkökulma heijastuu ilmastonmuutosta koskevaan päätöksentekoon ja keskusteluun, jossa tiedostetaan lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien kohtaavan ilmastonmuutoksen seuraukset nykyisiä sukupolvia voimakkaammin.⁶³⁸ Tulevaisuudessa esiin tulevien ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi lapset, nuoret ja tulevat sukupolvet luetaankin ilmastonmuutokselle haavoittuvaisiin ryhmiin – tämä on aiheuttanut muun muassa sen, että tämän väitöstutkimuksen kirjoitushetkellä voimassaolevan ilmastolain (432/2022) lainsäädäntövaiheessa lasten ja nuorten parempi osallistaminen nousi esiin lainvalmistelua varten lähetetyissä lausunnoissa⁶³⁹, minkä lisäksi lain hyväksymisen jälkeen ilmastoasioita

---

⁶³⁶ Arts, 2019, s. 220.

⁶³⁷ Boshov & Dantew, 2022, s. 336. Ks. myös Daly, 2023.

⁶³⁸ Heri, 2022, s. 947.

⁶³⁹ HE 239/2022 vp.

koskevassa päätöksenteossa on erityisesti korostettu heidän kuulemistaan.⁶⁴⁰ Ilmastolainsäädännön lisäksi keskiöön on noussut myös kestävän kehityksen sääntely ja tätä kautta tulevien sukupolvien tarpeiden mahdollisimman kattava täyttäminen.⁶⁴¹

Tulevien sukupolvien oikeuksien sääntely on muodostanut tähänastisessa oikeuskirjallisuudessa mielenkiintoisen oikeudellisen kysymyksen: on jopa esitetty, etteivät nykyiset sukupolvet kykenisi vahingoittamaan tulevien sukupolvien oikeuksia, koska nämä eivät ole vielä olemassa ja täten ole oikeuksien kantajia.⁶⁴² Tämän kaltaisten näkemysten seurauksena usein katsotaankin, että tulevien sukupolvien tilanteen turvaamiseksi asiaa tulee käsitellä pikemminkin nykyisten sukupolvien velvollisuuksien näkökulmasta. Kantamalla vastuunsa ilmasto- ja ympäristöasioissa nykyisten sukupolvien voidaan katsoa huolehtivan tulevien sukupolvien oikeuksien turvaamisesta ja täten saavuttavan sukupolvien välisen tasa-arvon parhaalla mahdollisella tavalla.⁶⁴³

Lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksien sääntelyssä esiin nousee sukupolvien välisen tasa-arvon lisäksi sukupolvien välinen oikeudenmukaisuus: ilmastonmuutoksen kauaskantoiset vaikutukset uhkaavat nimenomaisesti nuorempia ja tulevia sukupolvia, ja tämä oikeuttaakin nuorten osallistumisen oikeudenkäynteihin.⁶⁴⁴ Ilmasto-oikeudenkäynneissä sekä muissa ympäristöasioissa käsiteltävistä ihmisoikeuskysymyksistä lasten hyvinvointiin vaikuttavat erityisesti oikeudet elämään sekä yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen (EIS artikkelit 2 ja 8), jotka oikeuksina ovat lähentyneet toisiaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä.⁶⁴⁵ Suomessa kyseisten artiklojen turvaamien oikeuksien suojelua täydennetään kansallisessa lainsäädännössä, sillä perustuslain (731/1999) 2 §:stä ilmenevä oikeusvaltioperiaate ja 3 §:stä ilmenevä vallanjaon periaate edellyttävät EIS:n artiklojen 2 ja 8 sekä artiklan 6 turvaamista.⁶⁴⁶

Ilmasto-oikeudenkäyntien yleistyminen on saanut aikaan sen, että lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksien turvaamisesta on muodostunut merkityksellinen kysymys myös ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta. Ilmasto-

---

⁶⁴⁰ Belinskij ym., 2024, s. 19.

⁶⁴¹ Siew, 2020, s. 30 ja Tang & Spijkers, 2022, s. 104. Tulevien sukupolvien oikeuksien turvaamisesta Suomessa ks. lisää Mutanen, 2023.

⁶⁴² Davidson, 2008a, s. 34. Ks. myös Davidson, 2008b.

⁶⁴³ Pirjatanniemi, 2018, s. 70. Sukupolvien välisestä tasa-arvosta ja velvollisuuksista ks. lisää Brown Weiss, 2008; Buchanan, 2011 ja Lewis, 2016.

⁶⁴⁴ Beauregard ym., 2021, s. 659.

⁶⁴⁵ Lähentyminen on näkynyt erityisesti artiklojen velvoittavuudessa havaittavissa olleiden erojen kaventumisena. Tämä on seurausta siitä, että oikeus yksityis- ja perhe-elämän kunnioitukseen on oikeutena vahvistunut ja on täten nykyisin luonteeltaan lähempänä ehdototomana pidettyä oikeutta elämään. Ks. lisää Ragnarsson, 2022, s. 290, 296; Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 99 ja Lavrysen, 2021, s. 3. Ks. myös Mielityinen, 2021, s. 113–114.

⁶⁴⁶ KHO 2023:62.

oikeudenkäynneissä ympäristöjärjestöillä on mahdollisuus kyseenalaistaa valtioiden ja niiden viranomaisten siihenastiset toimenpiteet ilmastonmuutoksen ja kasvihuonekaasupäästöjen torjumiseksi⁶⁴⁷, ja niinpä ilmastonmuutoksen kauaskantoisten lieveilmiöiden seurauksena niillä on vaikutuksensa nimenomaisesti lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Hyvän esimerkin tällaisesta oikeudenkäynnistä tarjoaa alankomaalainen, ympäristöjärjestöjen käynnistämä ja maan korkeimman oikeusasteen (*Hoge Raad*) ratkaisema niin sanottu *Urgenda*-tapaus (2019), jossa todettiin ilmastonmuutoksen uhkaavan oikeutta lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksien toteutumisen kannalta olennaisesti elämään⁶⁴⁸ ja perhe-elämän suojaan⁶⁴⁹.

Kansainvälisen keskustelun jälkeen *Urgenda*-tapaus on toiminut merkittävänä esikuvana muissa valtioissa käydyille ilmasto-oikeudenkäynneille ja lisännyt huomattavasti niiden määrää.⁶⁵⁰ Siksi sitä esitellään myös tässä väitöstutkimuksessa, vaikka Alankomaita ei olekaan otettu tutkimuksessa vertailtavien valtioiden joukkoon. *Urgenda*-tapauksessa käynnistäjänä toimi vuonna 2013 joukko yksityishenkilöitä sekä *Stichting Urgenda* -niminen alankomaalainen järjestö⁶⁵¹, joka oli alkuperäisessä siviilikanteessaan vaatinut Alankomaiden valtiota vähentämään sitoumuksensa mukaisesti kasvihuonekaasupäästöjä 25 %:lla vuoteen 2020 mennessä laskettuna vuoden 1990 tasosta. Järjestö katsoi Alankomaiden hiilidioksidipitoisuuksien olevan vaarallisen korkeita ja ihmisoikeuksien vastaisia.⁶⁵² *Urgenda*-tapaus muodostui merkittäväksi ja luonteeltaan poikkeukselliseksi: kyseessä oli kansainvälisesti tarkasteltuna ensimmäinen kerta, kun tuomioistuin on määrännyt kasvihuonekaasujen päästövähennystavoitteen.⁶⁵³

Suomen kannalta *Urgenda*-tapauksessa annettua päätöstä voidaan pitää huomionarvoisena, sillä siinä merkittävään rooliin nousseita lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksiin liittyviä kysymyksiä tukee edellä kuvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen sääntely⁶⁵⁴ ja täten päätöksestä nousee esiin myös suomalaisessa kontekstissa tärkeitä näkökulmia. Tämä on seurausta siitä, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön nojalla EIS 2 ja 6 artiklojen turvaamat oikeudet elämään sekä perhe-elämän kunnioitukseen velvoittavat ihmisoikeussopimuksen

---

⁶⁴⁷ Colombo & Giadrossi, 2020, s. 557 ja Maxwell, Mead & van Berkel, 2022, s. 36.

⁶⁴⁸ Selvenius-Hurme, 2019, s. 67, 69. Ks. lisää White & Callaghan-White, 2021, s. 5 ja Varvas-tian, 2019, s. 11.

⁶⁴⁹ Backes & van der Veen, 2020, s. 308.

⁶⁵⁰ Setzer & Vanhala, 2019, s. 3.

⁶⁵¹ Savaresi & Setzer, 2022, s. 15 ja Pouikli, 2022, s. 573. Tapauksen ja järjestön taustoista ks. lisää Cavalcanti & Terstegge, 2020, s. 1372.

⁶⁵² Hollo, 2020b, s. 4–5; Kajala, 2020, s. 227.

⁶⁵³ Selvenius-Hurme, 2019, s. 67; Hartmann & Willers, 2022, s. 90.

⁶⁵⁴ Ragnarsson, 2022, s. 290, 296; Viljanen, Heiskanen & Raskulla, 2016, s. 99; Lavrysen, 2021, s. 3.

jäsenmaat toteuttamaan tarpeellisia toimia, mikäli on olemassa todellinen ja välitön vaara ihmisten hengelle ja hyvinvoinnille. Tämä velvoite kattaa myös ympäristökysymykset ja velvoittaa valtiot toimiin, mikäli ympäristökatastrofien voidaan arvioida aiheuttavan vaaraa ihmisoikeuksien toteutumiselle.⁶⁵⁵ Alankomaiden tavoin myös Suomessa tuleekin tiedostaa, millaisia haasteita ilmastonmuutoksesta aiheutuu lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien toteutumiselle.

Tapaus herätti merkittävää akateemista ja poliittista keskustelua Alankomaissa⁶⁵⁶ ja oli tämän lisäksi yksi 2010-luvun eniten kansainvälistä keskustelua herättäneistä oikeustapauksista. Sen keskiössä ollut valtion velvollisuus ehkäistä ennakoivasti vahinkoja⁶⁵⁷, jotka voisivat vahingoittaa tulevien alankomaalaissukupolvien ihmisoikeuksia⁶⁵⁸, osoittaa konkreettisesti, kuinka ympäristöjärjestöillä on mahdollisuus vaikuttaa tärkeisiin teemoihin niiden käyttäessä hyödykseen Århusin yleissopimuksen III pilarin sekä kansallisen lainsäädännön turvaamaa oikeuttaan hakea muutosta.

Voivatko aikuiset ajaa nuorempien sukupolvien oikeuksia?

Keskusteltaessa ympäristö- ja ilmasto-oikeudenkäynneissä haasteita saattaa aiheuttaa varsinkin kysymys siitä, kenellä ylipäätään voi olla oikeus vedota lasten ja tulevien sukupolvien oikeuksiin. Tämä näkökulma nousi esiin esimerkiksi ilmastoasioita koskeneessa ruotsalaisessa *Magnolia*-tapauksessa⁶⁵⁹, jossa tarkastelun kohteeksi nousi kysymys siitä, voiko täysi-ikäisillä henkilöillä Ruotsin lain nojalla ylipäätään olla oikeus mukana oikeudenkäynnissä, jossa ajetaan lasten ja tulevien sukupolvien oikeuksia.⁶⁶⁰ Ruotsissa *Magnolia*-tapaus on ollut lasten oikeuksien käsittelyn kannalta merkityksellinen – tapaus osoitti käytännössä, kuinka nuoret tiedostavat oikeuksiaan ja kykenevät myös vaatimaan niitä. Lisäksi tapauksessa esiin nousivat myös ulkomailla olevien ihmisten oikeudet. Päästöjä haluttiin vähennettävän yhteiseksi hyväksi.⁶⁶¹ Ilmasto ei noudattele valtioiden rajoja, ja niinpä tätä voidaan pitää tärkeänä keskustelunavauksena yhteisestä rajat ylittävästä vastuusta.

Asennoituminen ympäristöjärjestöjen alulle panemiin ilmasto-oikeudenkäynteihin on kuitenkin ollut Ruotsissa Suomea kielteisempää. Suomessa lainsäädännössä on

---

⁶⁵⁵ Spier, 2020, s. 320, 344.

⁶⁵⁶ Mayer, 2023, s. 180.

⁶⁵⁷ Besselink, 2020, 128; Willhelmsson, 2021, s. 1359.

⁶⁵⁸ Coomansa, 2023, s. 55.

⁶⁵⁹ Tätä tapausta käsitellään tarkemmin ilmasto-oikeudenkäyntejä käsittelevässä artikkelissa.

⁶⁶⁰ Future Round Table, 20.5.2024, s. 1. Ks. lisää *Magnolia*-tapauksesta de Vílchez Moragues, 2017, s. 13.

⁶⁶¹ Burgers, 2020, s. 119, 122.

sen sijaan edelleen jonkin verran epäselvyyksiä sen suhteen, keillä on oikeus lasten oikeuksien ajamiseen. Suomen ilmastolain muutoksenhakusäännöksen (21 b §:n 2 kohta) nojalla valitusoikeus on muun muassa ”sillä, jonka oikeutta, velvollisuutta tai etua ilmastonmuutoksen tai sen hillitsemisen vaikutukset tai siihen sopeutuminen voivat erityisellä tavalla koskea”, sekä näitä henkilöitä sääntöjensä mukaan edustavalla valtakunnallisella rekisteröidyllä yhdistyksellä. Määritelmä pätee ympäristön- ja luonnonsuojelujärjestöihin, ja lisäksi esitöissä mainittiin maanomistajien etua valvoa yhdistys. Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi arvioitu, että järjestön valitusoikeus voisi edellytysten täytyessä koskea myös esimerkiksi nuorista koostuvaa järjestöä – niinpä myös nuorisjärjestöjen mainitsemista tässä yhteydessä olisi voinut pitää perusteltuna.

Ruotsin tavoin kysymys aikuisten roolista ajettaessa lasten etua on noussut esiin myös Norjassa. Ruotsista poiketen nuoret eivät olleet Norjassa ”pääosassa”, vaan *Greenpeace Nordic*⁶⁶² käynnisti vuonna 2021 oikeudenkäynnin liittyen öljynporaukseen. Oikeudenkäynnissä vedottiin EIS:n 2 ja 8 artiklaan.⁶⁶³ Norjan tapaus muistuttaa osaltaan Ruotsin Magnolia-tapausta. Vaikka tapaus ei ollut menestyksekkäs kansallisella tasolla, on sitä kuvailtu ”kolmannen sukupolven ihmisoikeudeksi”.⁶⁶⁴ Tapauksessa on havaittavissa tiettyjä Ruotsin tapauksen piirteitä, sillä Norjan viranomaiset vetosivat vuonna 2022 EIT:ssa, jotta se hylkäisi tapauksen. Kansalliset viranomaiset katsoivat, ettei minkäänlaista oikeudenloukkausta ollut tapahtunut, minkä lisäksi viranomaisten näkemyksen mukaan valittajalla ei ollut valitusoikeutta – näkemys on rinnastettavissa Ruotsin tapaukseen, sillä molemmissa on ollut pohjimmiltaan kyse siitä, saavatko nykypäivän aikuiset ajaa lasten, nuorten ja tulevien sukupolvien oikeuksia.⁶⁶⁵

Norjan tapauksessa voidaan pitää merkityksellisimpänä sitä, että maan perustuslain artikla 112 antaa oikeuksia nimenomaan yksilöille⁶⁶⁶, eivätkä nykypäivän aikuisten voida arvioida joutuvan kohtaamaan yksilötasolla ilmastonmuutoksen seurauksia. Vaikka seuraavassa esiteltävän *KlimaSeniorinnen*-tapauksen seurauksena ikääntyneiden oikeudet tiedostetaan nykyisin ilmastokysymyksissä, tulisi myös Suomen ilmastolakia täsmentää ja mainita erityisesti nuoret sekä muut ihmisryhmät, jotka joutuvat eniten kärsimään ilmastonmuutoksen seurauksista. Tämän seurauksena varsinkin nuorista koostuvilla ympäristöjärjestöillä olisi tehokkaammat menestymismahdollisuudet, mikäli ne voisivat osoittaa ilmastonmuutoksen aiheuttavan ongelmia nimenomaan niiden jäsenistöille.

---

⁶⁶² Kyseessä on Norjan korkeimman oikeuden ratkaisu HR-2020-845-J, joka on sittemmin edennyt Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen *Greenpeace Nordic ja muut v. Norja*.

⁶⁶³ Luporini & Kodiveri, 2021, s. 6 ja Keller & Heri, 2022, s. 156.

⁶⁶⁴ Burgers, 2020, s. 119, 122; Eftestøl, 2021, s. 145.

⁶⁶⁵ Reuters, 28.4.2022.

⁶⁶⁶ Eftestøl, 2021, s. 144.

Ikääntyneiden oikeuksien sääntely ja KlimaSeniorinnen

Ikääntyneiden ihmisten lukumäärän arvellaan lisääntyvän koko ajan: vuonna 2050 maapallolla arvellaan olevan jo yli kaksi miljardia 60 vuotta täyttäneitä.⁶⁶⁷ Tämän kaltainen globaali ikäjakaumassa näkyvä muutos ei ole kuitenkaan aiheuttanut vielä tätä väitöstutkimusta kirjoitettaessa keväällä 2025 merkittäviä muutoksia kansainväliseen lainsäädäntöön.⁶⁶⁸ Lainsäädäntöön kohdistuvien muutosten tarve on akuutti erityisesti ilmastonmuutoksen vuoksi – sen katsotaan vaikeuttavan erityisesti iäkkäiden ihmisoikeuksien toteutumista ilmastonmuutoksen aiheuttaessa vaaraa terveydelle ja ihmisoikeuksille monissa tilanteissa, joissa iäkkäämmät ovat muita ihmisryhmiä suuremmassa vaarassa.⁶⁶⁹

Ikääntyneiden oikeuksia koskevan sopimuksen puuttumisesta seuranneet sääntelyssä esiintyvät ongelmat aiheuttavatkin sen, että ikääntyneiden ihmisoikeuksia säännellään toistaiseksi kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa vain yleisellä tasolla. Tätä on kuitenkin pidetty puutteellisena, sillä ikääntyneet muodostavat muista ihmisryhmistä poikkeavan ja täten tiettyjä erityistarpeita omaavan ihmisryhmän.⁶⁷⁰ Niinpä kansainvälisellä tasolla onkin jo esitetty arveluja siitä, että seuraava YK:n merkittävä ihmisoikeussopimus olisi nimenomaan ikääntyneitä koskeva, vuonna 1989 solmitun lasten oikeuksien kaltainen tiettyä ihmisryhmää koskeva sopimus.⁶⁷¹

Kansalaisjärjestöjen toiminnan kannalta globaalia ikäjakauman muutosta ja ikääntyneiden ihmisoikeuksien aiempaa parempaa tiedostamista voidaan pitää merkityksellisenä muutoksena. Oikeuskirjallisuudessa on jo todettu, että kansalaisjärjestöjen tulee osallistua mahdollisen ikääntyneitä koskevan ihmisoikeussopimuksen laadintaan.⁶⁷² Tämä koskisi väistämättä myös ympäristöjärjestöjä, sillä tieteellisissä tutkimuksissa on ilmastonmuutoksen lieveilmiöillä todettu olevan merkittäviä heijastuksia niin tämän päivän kuin tulevaisuudenkin ikääntyneen kansanosan elämään.

Vaikka YK:n tasolla ikääntyneiden ihmisoikeuksiin keskittyvää ihmisoikeussopimusta ei ole vielä toistaiseksi saatu laadituksi, esimerkin näiden turvaamisesta tarjoaa Euroopassa Euroopan perusoikeuskirja: sen artiklan 25⁶⁷³ mukaisesti Euroopan unioni tunnustaa ikääntyneiden henkilöiden oikeuden ihmisarvoiseen ja itsenäiseen elämään sekä oikeuden osallistua yhteiskunnalliseen ja kulttuurielämään. Lisäksi artikkelissa todetaan, että unionin tulee kunnioittaa näitä oikeuksia.

---

⁶⁶⁷ Miller, 2012, s. 345; Marumoto, 2019, s. 375.

⁶⁶⁸ Tonolo, 2018, s. 108.

⁶⁶⁹ Gutterman, 2022, s. 2.

⁶⁷⁰ Ramachandran, 2014, s. 523 ja Hopf, Previtali & Georgantzi, 2021, s. 1.

⁶⁷¹ INPEA ym., 2011, s. 6.

⁶⁷² Doron & Apter, 2012, s. 383.

⁶⁷³ Nieminen, 2006a, s. 252.

Euroopan ihmisoikeussopimus kieltää myös ikään perustuvan syrjinnän.⁶⁷⁴ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään käsitellyt lukuisia ihmisoikeuksia nimenomaisesti ikääntyneiden ihmisten näkökulmasta.⁶⁷⁵ Syrjinnän kiellon lisäksi merkittäväksi kysymyksiä ikääntyneiden oikeuksien toteutumisen kannalta ovat muodostuneet muun muassa kysymykset eläkkeestä ja muusta sosiaalisesta suojelusta, terveydestä, asumisesta, osallistumisoikeuksista sekä haavoittuvuudesta erilaisille väärinkäytöksille.⁶⁷⁶ Näistä varsinkin terveyteen ja asumiseen liittyvissä oikeuksissa on lukuisia yhtymäkohtia ympäristö- ja ilmastokysymyksiin.

Ikääntyneiden ihmisoikeuksien kannalta merkittävä ratkaisu annettiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa keväällä 2024, kun EIT katsoi *KlimaSeniorinnen*-tapauksessa Sveitsin rikkoneen ikääntyneiden ihmisoikeuksia. *KlimaSeniorinnen* on sveitsiläinen "ilmastoisoäitien" muodostama, ilmastonmuutosta vastustava ja siihen liittyen erityisesti tietyn yhdyskuntaryhmän oikeuksien ajamiseen keskittynyt ympäristöjärjestö, ja koska ilmastonmuutoksen on todettu lisäävän erityisesti ikääntyneiden naisten kuolleisuutta, katsottiin Sveitsin rikkoneen järjestön jäsenten oikeutta elämään. Järjestön lisäksi valittajissa oli mukana myös neljä yksityishenkilöä.⁶⁷⁷

Sveitsi ei ollut kantanut riittävästi vastuuta ilmastonmuutoksen torjunnasta. Tuomioistuin hyväksyi, että järjestöllä oli oikeus valittaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 2 ja 8 artiklan loukkauksista jäsentensä puolesta, muttei tutkinut valitusta neljän yksityishenkilön osalta.⁶⁷⁸ Näiden artiklojen lisäksi valitus koski alun perin myös artikloita 6 (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) ja 13 (oikeus tehokkaaseen oikeussuojakeinoon).⁶⁷⁹

Tapauksessa nousivat keskiöön nimenomaisesti edellä mainitut ilmastonmuutoksen aiheuttamat, äärimmäisen kuumuuden kaltaiset lieveilmiöt ja niiden vaikutus ikääntyneiden oikeuksien toteutumiseen: valittajat katsoivat ikääntyneinä olevansa erityisen haavoittuvaisia ilmastonmuutoksen lieveilmiöille, kuten äärimmäisen kuumuuden aiheuttamille ongelmille.⁶⁸⁰ Vanhimmissa ikäluokissa ilmastonmuutos vaarantaa sekä fyysistä että henkistä terveyttä.⁶⁸¹ Ikääntyneiden lisäksi tapauksessa valittajaryhmänä korostuvat naiset: 75–84-vuotiaat naiset valikoituvat valittajiksi, koska heidän kuolleisuutensa on huomattavasti suurempaa lämpöaaltojen aikana myös samanikäisiin miehiin verrattuna. Tämä aiheutti sen, että tapauksessa mukana olleet

---

⁶⁷⁴ Mégret, 2011, s. 49 ja Malek & Razzak, 2016, s. 291.

⁶⁷⁵ Tonolo, 2018, s. 114, 117.

⁶⁷⁶ Judge, 2008, s. 5–8.

⁶⁷⁷ Mutanen, 2023, s. 1085.

⁶⁷⁸ Bähr, Brunner, Casper & Lustig, 2018, s. 204 ja Hösli & Rehmman, 2024, s. 4–5.

⁶⁷⁹ KHO 2023:62.

⁶⁸⁰ Patterson & Tahzib, 2023, s. 19.

⁶⁸¹ Ks. Ayalon ym., 2021.

lakimiehet arvioivat iäkkäiden naisten olevan erityisen alttiita ilmastonmuutoksen vaikutuksille ja täten omaavan suojeltavia oikeuksia.⁶⁸²

KlimaSeniorinnen-tapausta voidaan pitää merkittävänä ympäristöjärjestöjen tulevaisuuden toiminnan kannalta. Aiemmin ilmastonmuutokseen liittyviä tapauksia oli käsitelty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa vain vähän – tämän on kirjallisuudessa arvioitu olleen seurausta siitä, että ympäristöjärjestöillä on haasteellista tuoda tähän aihepiiriin liittyvä tapaus tuomioistuimeen. Haasteet ovat seurausta siitä, ettei ympäristöjärjestöjä voida nähdä tällaisissa tapauksissa uhreina.⁶⁸³ KlimaSeniorinnen-tapaus kuitenkin osoittaa, että tietyissä tilanteissa ympäristöjärjestöillä on kuitenkin mahdollisuus EIT:ssa myös suotuisaan lopputulokseen ajaessaan ilmastonmuutokseen liittyvää asiaa.

Huolimatta siitä, että ilmasto-oikeudenkäynnit eivät toistaiseksi ole olleet Suomessa menestyksekkäitä, KlimaSeniorinnen-tapauksen kaltaisen tapauksen voitaisiin järjestöille muutoksenhakuoikeuden tuoneen ilmastolain lainsäädäntömuutoksen seurauksena teoreettisesti analysoida olevan mahdollinen myös Suomessa. Tämän väitöstutkimuksen kotimaisen lainsäädännön muutoksia kuvaavassa luvussa kerrottiin, kuinka vuoden 2023 lainsäädäntömuutoksen seurauksena ilmastolain nojalla oikeutettuja valittamaan ovat järjestöt, joiden tehtävänä on luonnon-, terveyden- ja ympäristönsuojelun edistäminen. Terveystieteiden keskittyneiden järjestöjen mahdollisuus muutoksenhakuun mahdollistaa sen, että KlimaSeniorinnen-järjestön kaltainen, tietyn yhdyskuntaryhmän terveydellisiä oikeuksia edistävä ryhmä voisi tehdä valituksen Suomessa. Niinpä tapauksen kaltainen oikeudenkäynti olisi mahdollinen myös Suomessa: ikääntyneiden ihmisoikeudet ja terveys vaarantuvat voimakkaasti ilmastonmuutoksen aiheuttamien lieveilmiöiden vuoksi, ja niinpä tämän kaltaisella yhdistyksellä olisi mahdollisuus valittamiseen myös Suomessa.

4.3.2.2 Perus- ja ihmisoikeudellistumisen suhde ympäristöjärjestöjen määritelmään

Vaikka ympäristöjärjestöjen ”ensisijaisena” tehtävänä voidaan pitää ympäristön ja luonnon oikeuksien edistämistä, on tämä näkökulma kuitenkin vuosien aikana laajentunut⁶⁸⁴: edellä on kuvattu, kuinka ympäristöoikeutta leimaa samanaikaisesti luonnon oikeuksien lisääntyminen, myös lisääntynyt tietoisuus ympäristöongelmien merkityksestä perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusten toteutumiseen. Voidaankin pohtia, miten tämän näkökulman korostuminen suhtautuu ympäristöjärjestöjen perimmäiseen tehtävään, eli ympäristön ja luonnon suojelemiseen.

⁶⁸² Keller & Bornemann, 2021, s. 126 ja van Kolschooten & Hefti, 2023, s. 3.

⁶⁸³ Krommendijk, 2022, s. 71.

⁶⁸⁴ Scott, 2019, s. 18 ja Chalabi, 2023, s. 4.

Kuten tämän väitöstutkimuksen alussa todettiin, ei ympäristöjärjestölle ole olemassa yhtä selkeää määritelmää – ympäristöjärjestöjen koko, rakenne, toiminta-alue ja tarkoitus vaihtelevat niin, että voidaan katsoa rekisteröitymisen yhdistykseksi tai säätiöksi olevan oikeastaan ainoita näitä järjestöjä yhdistäviä tekijöitä. Vaikka ympäristöjärjestöt ovat keskittyneitä ympäristön suojelemiseen, myös järjestöjen toiminnassa voi esiintyä vaihtelua: tämän osalta tulkinta-apua voidaan hakea suomalaisesta ympäristösääntelystä, josta hyvin ilmenee, kuinka valittamaan oikeutettuja ovat järjestöt, jotka edistävät sääntöjensä perusteella ympäristön-, terveyden- tai luonnonsuojelua.

Näistä järjestön toiminnan kohteen vaihtoehtoista terveydensuojelu on vahvasti antroposentrinen ja ihmisoikeuksiin sidoksissa oleva näkökulma.⁶⁸⁵ Mikäli yhdistys keskittyisi toiminnassaan pelkästään terveyden suojelemiseen, voitaisiin pohtia, onko yhdistystä varsinaisesti pidettävä ympäristöjärjestönä sen ihmiskeskeisen näkökulman vuoksi, vai tulisiko se määritellä ihmisoikeusjärjestöksi. Arvoperustaisen tulkinnan kautta analysoitaessa tätä kysymystä voidaan päätyä siihen tulokseen, että myös pelkästään terveydensuojeluun keskittyvät yhdistykset voivat myös olla luettavissa ympäristöjärjestöiksi, kun aihetta tulkitaan laajemmasta, luonnon itseisarvon tiedostavasta näkökulmasta. Tästä näkökulmasta aihepiiriä tarkasteltaessa on tyypillistä, että ihminen nähdään helpommin yhdeksi lajiksi muiden joukossa, eikä ihmisoikeuksia täten nosteta erityisesti esiin muusta luonnosta erillisinä tai nähdä luontoa pelkästään ihmisen tarpeiden täyttäjänä. Terveydensuojelutoimenpiteet kattavat monia kysymyksiä, jotka ovat sidoksissa myös ympäristönsuojeluun: mikroepäpuhtauksien ja päästöjen vähentämisen kaltaisilla toimenpiteillä voidaan paitsi suojella terveyttä, myös parantaa ympäristön ja luonnon tilaa.

Mikäli terveydensuojelua tulkittaisiin pelkästään antroposentrisesti ihmisen tarpeiden kautta, voitaisiin sen sijaan asettaa kyseenalaiseksi, tulisiko terveydensuojeluun keskittyneitä järjestöjä, jotka edistävät toiminnallaan myös ympäristönsuojelua, voida määritellä varsinaisesti *ympäristöjärjestöiksi*. Tulkittaessa kysymystä tästä näkökulmasta muodostaa ympäristönsuojelu eräänlaisen ”sivutuotteen” ihmisen terveyden suojelemisen turvaamisessa.

Tästä tutkimuksesta on rajattu pois sellaisten järjestöjen tarkasteleminen, joita ei voida pitää ympäristöjärjestöinä, mutta jotka toiminnassaan kuitenkin ajoittain suojelevat ympäristöä. Luonnon itseisarvoon nojaavaa laajentavaa tulkintaa noudattaen voidaankin todeta, että analysoitaessa, mikä oikeastaan on ympäristöjärjestö, myös terveydensuojeluun keskittyvien järjestöjen määrittely ympäristöjärjestöiksi on mahdollista. Tässä tulkinnassa luonnon- ja ihmisoikeuksien ei voida katsoa sulkevan

---

⁶⁸⁵ Ks. lisää Hollo, 2018, s. 3.

toisiaan pois, ja niinpä ympäristön hyväksi voidaan katsoa toimivan sellaisen järjestön, jonka tavoitteena on suojella ihmisen terveyttä.

4.4 Ympäristöjärjestöjä kohtaan koettujen asenteiden ja luottamuksen muutos

Ympäristöjärjestöjen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia muokkaa varsin paljon myös järjestöjä kohtaan koettu yleinen suhtautuminen – niinpä se on nostettu myös yhdeksi yleisistä teemoista tässä väitöstutkimuksessa. Mahdollisten negatiivisten asenteiden taustalla ympäristöjärjestöjä ja niiden kanssa tehtävää yhteistyötä kohtaan voi olla monia kysymyksiä: tätä väitöstutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa esiin nousivat erityisesti tietämättömyys sekä toisistaan eriävät intressit, joiden puolustamisen seurauksena eri sidosryhmillä voi esiintyä erimielisyyksiä. Järjestöihin ja niiden kanssa tehtävään yhteistyöhön myönteisesti suhtautuvat ovat puolestaan jo monesti havainneet, että järjestöjen kanssa tehtävä yhteistyö tarjoaa mahdollisuuksia.

Tutkimusten perusteella järjestöjä kohtaan koettujen positiivisten havaintojen voidaan arvioida kasvaneen: vuonna 2020 julkaistujen tietojen mukaan yleisen yhteiskunnallisen arvostuksen järjestöjä kohtaan arvioitiin tuolloin nousseen. Asenteissa on täten ollut selkeästi havaittavissa tiettyä muutoskehitystä, mutta positiivinen suhtautuminen ei ole kuitenkaan välttämättä heijastunut käytäntöön: esimerkiksi avustusten ja rahoitusten saamisen on katsottu yleisesti vaikeutuneen.⁶⁸⁶ Tämän kaltainen yleinen asenteiden muutos ei kuitenkaan kerro yksittäisistä virkamiehistä tai viranhaltijoista, kuten tätä väitöstutkimusta varten tehdyn alueellista ja paikallista osallistumista käsittelevän artikkelin haastattelukierrokset hyvin osoittavat.

Vaikka suomalaisten järjestöjä kohtaan kokeman arvostuksen on arvioitu kasvaneen, ei tämä kuitenkaan näy niitä kohtaan koettuna luottamuksena. Vuonna 2020 tehdyn tilastoinnin perusteella suomalaisten luottamusta ympäristöjärjestöihin ei voinut tuolloin pitää erityisen suurena, ja niinpä vain noin kolmannes ilmaisi kokevansa ympäristöjärjestöjä kohtaan hyvin suurta tai melko suurta luottamusta. Tutkimuksessa mitattiin 30 eri toimijaa kohtaan koettua luottamusta, ja ympäristöjärjestöt sijoittuivat tutkimuksessa vasta sijalle 23. Merkillepantavaa oli erityisesti se, että sijoitus oli laskenut viidellä vuoden 2018 jälkeen. Tutkimuksessa eniten oli laskenut luottamus juuri ympäristöjärjestöihin sekä markkinatalousjärjestelmään. Tilastoa tarkasteltaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon, että sen taustalla ollut kysely oli tehty pandemia-aikana, jota leimasi pandemiasta seurannut politiikkojen ja virkamiesten toimien korostuminen, jonka seurauksena muun yhteiskunnan rooli oli kyselyn aikana

---

⁶⁸⁶ Saarinen, 2020, s. 2.

vähäisempi. Tämä vaikutti myös muiden kuin poliittisten ja virkamiestoimijoiden luottamuksen vähenemiseen.⁶⁸⁷

Nämä kirjoittamishetkellä muutaman vuoden takaiset tutkimukset eivät luonnollisestiikaan ole täysin ajantasaisia, mutta tarjoavat silti hyviä näkemyksiä ympäristöjärjestöjä kohtaan koetuista asenteista Suomessa sekä siitä, millaiset seikat vaikuttavat asenteiden ja luottamuksen kehittymiseen. Tärkeää on tiedostaa, että vaikka kansalaisjärjestöihin luotetaan Suomessa laajemmin tarkasteltuna, eivät ympäristöjärjestöt ole yhteiskunnassa erityisen luotettuja toimijoita. Pandemia-ajan jälkeinen suhtautuminen ympäristöjärjestöihin Suomessa edellyttäisi laajempaa tutkimusta sen selvittämiseksi, ovatko pandemian päättymisen ja palaaminen ”normaaliin arkeen” muuttaneet kansalaisten suhtautumista muihin kuin viranomaistoimijoihin.

Ympäristöjärjestöjen tilanne on Saksassa ollut melko samanlainen kuin Suomessa: myöskään Saksassa ympäristöjärjestöt eivät ole saaneet osakseen erityisen suurta luottamusta.⁶⁸⁸ Taustalla Saksassa on erityisesti demokraattisen legitimaation⁶⁸⁹ puutos, joka on aiheuttanut ympäristöjärjestöille haasteita. Saksalaisten ympäristöjärjestöjen toimintaa on leimannut se, ettei maassa ole ollut perinteitä hyväksyvistä suhtautumisesta ympäristöjärjestöihin. Kielteinen suhtautuminen ei ole ollut tyypillistä vain jollekin tietylle yhteiskuntaryhmälle, vaan järjestöihin kielteisesti ovat suhtautuneet poliittisten päättäjien lisäksi esimerkiksi juristit. Niinpä järjestöjä ei ole Saksassa erityisemmin nähty yleisen edun puolustajina – järjestöjen sijaan Saksassa viranomaiset on pikemminkin tulkittu yleisen edun puolustajiksi. Ympäristöjärjestöjen puhevaltaa on kyseenalaistettu Saksassa myös siksi, että maassa on pelätty tuomioistuinten käsittelyaikojen pidentyvän ja tuomioistuinten ruuhkautuvan. Järjestöjen puhevallan epäämisen perusteena on käytetty myös sitä, että luonnon ja ympäristön on katsottu tulevan epäsuorasti suojelluiksi esimerkiksi haitankärsijän omistusoikeuksien kautta.⁶⁹⁰

Mielenkiintoista on, että saksalaisen NABU-ympäristöjärjestön mukaan on maassa esitetty väitteitä jopa siitä, että ympäristöjärjestöt voisivat valittaa kaikesta mahdollisesta, ja tämä taas johtaisi demokratian rapautumiseen. NABU-järjestön mukaan saksalaiset ovat esittäneet arveluja siitä, että demokratia muuttuisi pikkuhiljaa toimimattomaksi vetokratiaksi. Tämän seurauksena Saksassa on arvioitu, että järjestöjen valitusoikeudesta tulisi luopua.⁶⁹¹ *Vetokratialla* tarkoitetaan demokratian

---

⁶⁸⁷ Haavisto, 2020, s. 8, 9.

⁶⁸⁸ Vaikka ympäristöliike sai Ruotsissa valtiollisen hyväksynnän jo 1980-luvun alkupuolella, myös Ruotsissa on ollut havaittavissa kielteistä suhtautumista ympäristöjärjestöihin. Kielteinen suhtautuminen ei ole kuitenkaan ollut yhtä voimakasta kuin Saksassa. Ks. Sveriges riksdag 21.1.1983.

⁶⁸⁹ Ks. Kyllönen, 2006.

⁶⁹⁰ Mäntylä, 2011, s. 133, 206, 210–211; Roller, 2010, s. 30.

⁶⁹¹ NABU, 2014, s. 1.

halvaantunutta tilaa – tilannetta, jossa hallituksen on helpompaa lopettaa työnsä kuin toimia yhteiseksi hyväksi.⁶⁹² Väitteet saksalaisen demokratian mahdollisesta rapautuvasta muutoksesta kohti vetokratiaa ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden seurauksena viestivät saksalaisen yhteiskunnan ristiriitaisesta suhtautumisesta kansalaisjärjestöjen yhteiskunnalliseen asemaan. Vaikka ympäristöjärjestöissä on Saksassa suhteellisen paljon jäseniä, on maassa kuitenkin havaittavissa selkeää luottamuksen puutetta: tästä kielii varsinkin se, että järjestöille Århusin yleissopimuksen ja kansallisen lainsäädännön nojalla turvattuihin oikeuksiin suhtaudutaan edelleen osittain epäillen varsinkin tilanteissa, joissa järjestöt puuttuisivat valtion viranomaisten toimintaan.⁶⁹³

---

⁶⁹² Fukuyama, 2016, s. 58.

⁶⁹³ Darpö, Kuusiniemi & Vihervuori, 2009, s. 353.

5 KESKEISET TULOKSET TUTKIMUSVALINTOJEN VALOSSA

5.1 Ympäristöjärjestöt osana laajempaa yhteiskunnallista ja oikeudellista muutosta

Yhdistysmuotoinen ympäristötoiminta otti Suomessa ensiaskeleensa jo 1800-luvulla erilaisten kotiseutuyhdistysten muodossa. Siitä lähtien ympäristöjärjestöjen asema on kokenut Suomessa lukuisia muutoksia – merkittävimpänä näistä luonnollisestikin ympäristöliikkeen synty sekä Suomessa että kansainvälisesti 1960- ja 1970-luvun taitteessa. Tuolloin ihmiset alkoivat vaatia itselleen lisää ympäristöä koskevaa tietoa ja mahdollisuuksia osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, jonka lisäksi varsinkin nuorison kiinnostuksenkohteet siirtyivät perinteissä ammatillisissa ja poliittisissa järjestöissä toimimisesta harrastus-, liikunta-, kulttuuri- ja ympäristöjärjestöihin.⁶⁹⁴

Ympäristöliikkeen synnyn jälkeen ympäristöjärjestöjen roolissa sekä järjestöjen edustamassa arvokentässä on tapahtunut lukuisia muutoksia, jotka ovat olleet tämän väitöstutkimuksen kohteena. Järjestöjen toimintaan vaikuttanut kehityskulku on jatkunut, ja järjestöistä on muodostunut selkeä ja vakiintunut yhteiskunnan osa ja sidosryhmä ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Järjestöjen kohtaama kehitys on ollut tärkeää tämän väitöstutkimuksen kannalta, sillä tutkimuksessa on ollut tarkoitus selvittää, *miten ympäristöoikeuden muuttunut arvomaailma heijastuu ympäristöjärjestöjen toimintaan, sekä millaiset hallinnolliset, oikeudelliset ja ympäristöjärjestöjen edustamiin aihepiireihin kohdistuvat muutokset vaikuttaneet ympäristöjärjestöjen toimintaan.*

Näitä muutoksia on tapahtunut niin kirjoitetun lainsäädännön (*Law in books*) kuin käytännön tasolla (*Law in action*), kuten seuraavassa Taulukossa 4 tarkemmin esitellään. Taulukossa esitellään tapahtuneet muutokset sen perusteella, minkälaisen arvomaailmassa tapahtuneen muutoksen voidaan arvioida olla kulloisenkin lainsäädännössä tai yhteiskunnallisesti käytännön tasolla tapahtuneen muutoksen taustalla.

---

⁶⁹⁴ Siisiäinen 2004, s. 113 ja Harju 30.11.2020. Ks. ympäristöliikkeen historiasta Suomessa luku 2.3.1.

Taulukko 4. Tutkimuksessa havaitut muutokset kirjoitetun lainsäädännön ja käytännön tasolla.

Arvoissa tapahtunut muutos	Law in books -tason muutokset	Law in action -tason muutokset
Yhteisöllisyyden ja osallistumisen lisääminen	Government to governance: muutos hallinnosta hallintaan Laajempi osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon Tehokkaasti kehittynyt kansallisen tason erityis-sääntely	Epävirallisten rekisteröimättömien toimijoiden lisääntyminen Sosiaalisen median käyttö ja digitalisaation hyödyntäminen Tarve vaihtoehtoisista osallistumisen keinoista osallistumisen lisäämiseksi
Edistettävien arvojen globalisointuminen ja laajentuminen	Århusin ja Faron yleissopimusten tuomat sääntelymuutokset ja jäsenvaltioiden lainsäädännön yhtenäistäminen	Ilmasto-oikeudenkäynnit Yritysvastuukysymykset Kansalaistottelemattomuuden uudet kohteet
Ihmisen merkityksen kasvu	Lasten ja nuorten oikeuksien korostuminen ilmastoasioissa Ikääntyneiden ihmisoikeuksien tiedostaminen ilmastoasioissa	Ilmasto-oikeudenkäynnit ja antroposentrinen näkökulma Ympäristöongelmien ja ihmisoikeuksien välisen suhteen korostuminen
Arvojen edistämisen kannalta kielteiset ilmiöt	MRL:n jakaminen alueidenkäyttölakiin ja rakentamislakiin	Suomalainen paradoksi Århusin paradoksi Kielteiset asenteet ympäristöjärjestöjä kohtaan ja haluttomuus tehdä yhteistyötä Tietämättömyys järjestöjen toiminnasta

Kirjoitetun lainsäädännön osalta merkittävin uudistus järjestöjen kannalta selkeästi on, että osallisuutta tukevat arvot ovat nykyisin muotoutuneet osaksi kirjoitettua lainsäädäntöä. Arvojen linkittymisessä kirjoitettuun lainsäädäntöön on sekä hyviä puolia että haasteita – jälkimmäisiä voi ympäristöjärjestöjen näkökulmasta aiheuttaa kysymys siitä, mitä arvoilla oikeastaan tarkoitetaan. Arvot ymmärretään yleisesti joksikin ihmisten tuottamaksi ja ihmiskeskeiseksi; niiden merkitys rakentuu ihmisen arvokkuuden tai ihmisen hyvän ympärille, mutta oikeuskirjallisuudessa on puhuttu tämän lisäksi myös luonnon itseisarvosta, joka edustaa biosentristä tai ekosentristä

arvojen tasoa.⁶⁹⁵ Tämän arvojen tason näkymisen vahvistaminen lainsäädännössä voisi taata ympäristöjärjestöille vahvemmat toimintaedellytykset, mutta tätä muutosta ei ole kuitenkaan toistaiseksi tapahtunut erityisen kattavasti.

5.1.1 Muutokset kirjoitetun lain tasolla (*Law in books*)

Kirjoitetun lain tasolla (*Law in books*) tapahtuneet muutokset ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden päätöksenteossa ovat pidemmällä tähtäimellä arvioituina merkittäviä. Merkittävyys on sidoksissa laajempaan yhteiskunnalliseen kehitykseen: hallinnosta hallintaan (*government to governance*) tapahtuneessa siirtymäprosessissa on pyritty vähentämään byrokratian rakenteita ja mahdollistamaan kansalaisyhteiskunnan monipuolisempaa osallistumista päätöksentekoon. Tämä muutoskehitys on heijastunut myös ympäristöjärjestöihin liittyvään sääntelyyn.

Kansalaisyhteiskunnan osallistumisesta on ympäristösektorilla muotoutunut osa suomalaista lainsäädäntöä – osallistumismahdollisuuksia on suomalaisessa ympäristölainsäädännössä selkiytetty ja kirjattu yhä useampiin ympäristölakeihin. Lakien keskinäinen vaikutus näkyy hyvin esimerkiksi siinä, kuinka luonnonsuojelulaissa olevien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien perusteella on järjestöjen oikeuksia sisällytetty muihin ympäristölakeihin. Viime aikoina kehitys kirjoitetussa lainsäädännössä ja sen sisältämässä arvomaailmassa ei ole kuitenkaan ollut järjestöjen kannalta täysin virtaviivaista, kuten alueidenkäyttölain ja rakentamislain voimaansaattaneessa uudistuksessa säädettiin olennaisista järjestöjen osallistumismahdollisuuksien heikennyksistä osoittaa. Tätä väitöstutkimusta kirjoitettaessa onkin Suomen ympäristölainsäädännössä havaittavissa selkeää jännitteisyyttä järjestöjen toimintamahdollisuuksien suhteen. Tällä hetkellä ei ole mahdollista arvioida, edustaako entisen MRL:n uudistamisen yhteydessä tapahtunut muutos ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksissa laajempaa järjestöihin kohdistuvan suhtautumisen muutosta vai onko tämän kaltainen jäämässä yksittäiseksi.

Ympäristöjärjestöjen vakiintumisen lisäksi merkittäviä muutoksia on aiheuttanut myös ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuksien entistä selkeämpiä limittyminen toisiinsa. Tämä kehitys on väistämättä seurausta niin ympäristö- kuin ihmisoikeuslainsäädännönkin muuttuneesta arvomaailmasta. Ympäristökysymykset ovat viime vuosina nousseet kansainvälisellä ihmisoikeuskentällä yhä selkeämmin esille, vaikka samaan aikaan ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuksien toteutumisen välillä onkin havaittavissa selkeitä jännitteitä.⁶⁹⁶ Ympäristöoikeuden ja ihmisoikeuksien limittymisen seurauksena ympäristöjärjestöt joutuvat väistämättä ottamaan kantaa entistä haasteellisempiin kysymyksiin. Samalla sääntelyyn ja sitä koskevaan keskusteluun nousee entistä enemmän abstrakteja käsitteitä – biodiversiteetin ja ilmaston-

⁶⁹⁵ Ks. esim. Löyttyjärvi 2012, s. 587.

⁶⁹⁶ Halme-Tuomisaari & Rapin 2021, s. 559.

muutoksen kaltaiset käsitteet ovat eittämättä paljon vaikeaselkoisempia kuin esimerkiksi yksittäisen lajin suojelu tai vaikkapa jokin tietty silmin havaittavissa oleva selkeä ympäristövahinko.⁶⁹⁷

Seuraavaksi käsitellään käytännön tasolla (*Law in action*) tapahtuneita muutoksia. Tutkimuksessa nousi esiin monia kirjoitettuun lainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä, jotka ovat monin paikoin heijastuneet ympäristöjärjestöjen tilanteeseen käytännön tasolla – järjestöjen globaalia toimijuutta ovat lisänneet varsinkin Århusin ja Faron yleissopimukset, joiden sääntely on parantanut ja yhdenmukaistanut jäsenvaltioissa toimiviin ympäristöjärjestöihin kohdistuvaa sääntelyä tunnustaen järjestöille tietyt selkeät oikeudet. Kansainvälisen sääntelyn lisäksi Suomen kansallinen järjestöjen toimintamahdollisuuksia koskeva lainsäädäntö on niin ikään kehittänyt tehokkaasti erityisesti järjestöjen valitusoikeuksia.

5.1.2 Käytännön tasolla tapahtuneet muutokset (*Law in action*)

Suomalaisten osallistumista toimintaan sekä tämän takia myös ympäristöjärjestöjen roolia tulee luonnehtia jokseenkin paradoksaaliseksi. OECD:n kuvaaman ”suomalaisen paradoksin”⁶⁹⁸ lisäksi nimittäin tunnetaan myös oikeuskirjallisuudessa esitetty näkemys ”Århusin paradoksista” – ilmiöstä, jossa osallistumisen demokraattisen vaikuttavuuden väitetään vähenevän osallistumisen määrän kasvaessa.⁶⁹⁹ Århusin paradoksin olemassaolo Suomessa edellyttäisi lisää tutkimusta poliittisten päätöksentekijöiden asenteista liittyen ympäristöjärjestöjen lisääntyneeseen vaikuttamiseen. Tähän väitöstutkimukseen lukeutuneessa alueellista ja paikallista päätöksentekoa käsitelleessä artikkelissa nousi kuitenkin esiin jo tiettyjä teemoja, kuten henkilökemian sekä yleisen tai viranomaisten kiinnostuksen puute, jotka ovat omiaan tuomaan mukaan uusia oikeudellisia kysymyksiä.

Kun tämän väitöstutkimuksen aihepiiriä lähestytään arvopohjaisesta näkökulmasta, ovat nämä molemmat paradoksit ja kysymys Århusin paradoksin mahdollisesta esiintymisestä Suomessa merkityksellisiä. Niitä voidaan pitää arvojen näkökulmasta varsin kielteisinä ilmiöinä. Paradoksien kielteisyys näkyy etenkin siinä, että vaikka luottamus julkisiin instituutioihin ja tyytyväisyys suomalaiseen demokratiaan ovat Suomessa korkeita, eivät suomalaiset menesty kansainvälisissä arvioinneissa kyvylään osallistua poliittisiin prosesseihin ja ymmärtää niitä, eivätkä sillä, miten he uskovat Suomen poliittisen järjestelmän antavan heille mahdollisuuksia vaikuttaa valtakunnallisella tasolla tehtäviin poliittisiin päätöksiin. Kun tähän yhdistetään Århusin paradoksin kuvailema osallistumisen demokraattiseen vaikuttavuuteen mahdollisesti kohdistuva ”inflaatio”, ei kansalaisjärjestöjen roolia voida ympäristöä

---

⁶⁹⁷ Mäntylä 2010, s. 24.

⁶⁹⁸ OECD, 2021, s. 21.

⁶⁹⁹ Squintani & Perlaviciute, 2020, s. 134.

koskevassa päätöksenteossa pitää ihmisten silmissä ja käytännön tasolla pitää aina kovinkaan positiivisena.

Käytännön tasolla on kuitenkin tapahtunut myös paljon myönteistä kehitystä sen sisältämästä paradoksaalisuudesta huolimatta. Ilmasto-oikeudenkäyntien ja kansalais-tottelemattomuuden globalisoituvien kohteiden ja edistettävien arvojen kaltaiset esimerkit havainnollistavat, kuinka ympäristöjärjestöjen rooli on käytännön tasolla laajentunut. Ympäristöliikkeen alkuvuosina ympäri maailmaa vastustettavat ympäristö-ongelmat olivat luonteeltaan pääasiassa paikallisia, mutta tämän tason haasteita kritisoivasta ympäristöliikkeestä on kasvanut ja yhdistynyt maailmanlaajuinen toimija.

Ympäristöliikkeen keskeisiin toimintaperiaatteisiin kuuluu nykypäivänä yhä enenevissä määrin globalisoituvien ympäristöongelmien tiedostaminen ja kritisoiminen, ja tähän johtanut muutoskehitys vaikuttaa osaltaan myös siihen, millaisia mahdollisuuksia järjestöillä on todellisuudessa vaikuttaa yhteiseen päätöksentekoon. Muutuneet aihepiirit ovat omiaan tuomaan uusia oikeudellisia kysymyksiä. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa kansalaistottelemattomuus: Kojjärven aikakaudella ei ollut vielä tarvetta pohtia kysymyksiä esimerkiksi siitä, muodostaako ilmastonmuutos kenties välittömän vaaran tai oikeuttaisiko ilmastohätätila toimimaan putatiivipakkotilassa. Yhtäältä myös ”perinteisiin” paikallisiin aihepiireihin suhtautuminen saattaa olla kokemassa muutosta, kuten Kojjärven ennakkotapauksesta KKO 1983-II-159 selkeästi poikkeava Stansvikin tapaukseen liittynyt oikeudenkäynti syksyllä 2025⁷⁰⁰ antaa olettaa.

5.2 Arvio teorioiden ja metodien toimivuudesta ja merkityksestä

5.2.1 Kriittisen lainopin merkitys – missä kulkee raja kriittisen lainopin ja lainopin kehityksen välillä?

Arvomaailmassa on ollut havaittavissa selkeitä muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet ympäristöjärjestöitä koskettavaan lainsäädäntöön sekä käytännön tasolla tapahtuneisiin muutoksiin. Varsinkin Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen on sopimuksen jäsenvaltioissa osallistuminen muodostunut paitsi merkittäväksi kansallisen sääntelyn osaksi, myös omaksi arvokseen, ja niinpä osallistumiseen on usein pyritty kannustamaan. Kannustaminen on ollut taustavaikuttimena monessa kansallisen tason lainsäädäntöuudistuksessa ja oikeustapauksissa, kun lainsäädännön laajalla tulkinnalla on voitu tavalla tai toisella vaikuttaa lopputulokseen ympäristöjärjestöjen kannalta myönteisellä tavalla. Tällöin järjestölle on voitu esimerkiksi antaa

---

⁷⁰⁰ Saavalainen 24.10.2025.

valitusoikeus tilanteessa, jossa se ei olisi järjestölle lain sanamuodonmukaista tulkintaa noudatettaessa välttämättä edes kuulunut.

Lopuksi on kuitenkin todettava, että kysymys arvosidonnaisuudesta kriittistä lainoppia tarkasteltaessa muodostaa haasteellisen asetelman. Kaikkea arvosidonnaista laintulkintaa ei suinkaan voida pitää kriittisenä lainoppina. Tärkeänä erottavana tekijänä voidaan pitää sitä, ettei kriittinen lainoppi koskaan pelkästään lainopin tavoin anna normatiivisia kannanottoja ja niiden kautta objektiivista kuvaa voimassa olevasta oikeudesta. Kriittinen lainoppi sen sijaan paljastaa oikeusjärjestyksen sisällä olevia perustavanlaatuisia ristiriitaisuuksia, joita perinteinen lainoppi on pyrkinyt liudentamaan.⁷⁰¹ Olennaisena kysymyksenä voidaankin pitää sitä, mitä oikeastaan tämän väitöstutkimuksen aihepiirin tarkastelussa on voitu pitää kriittisenä lainoppina, ja mikä on ollut tulkittavissa perinteisen lainopin kehitymisestä arvosidonnaisemmaksi.

Ratkaisuna tässä pohdinnassa voidaan pitää *indeterminanssiin* liittyviä kysymyksiä. Epätarkkuutta heijastelee erityisesti oikeuskäytäntö, jossa on tullut ratkaista usein kysymyksiä siitä, milloin järjestöllä on ollut asiassa muutoksenhakuoikeus. Indeterminanssi on tällaisissa kysymyksissä mielenkiintoisella tavalla sidoksissa ympäristöjärjestöjen olemukseen itsessään. Nykypäivän lainsäädännössä tulisikin tarkemmin huomioida se, että ympäristöjärjestöt eivät ole sellaisenaan tarkasti määriteltävissä oleva oikeudellinen käsite, vaan niiden kesken esiintyy paljonkin vaihtelua muun muassa järjestön rakenteen ja maantieteellisen toiminnan laajuuden osalta. Täten ei voidakaan katsoa olevan täysin yksiselitteistä ja kaikki tilanteet kattavaa, milloin järjestöt voivat käyttää Århusin tai Faron sopimuksen tai kansallisen lainsäädännön niille turvaamia oikeuksia tiedonsaantiin, osallistumiseen ja muutoksenhakuun.

Koska on selvää, että kriittisen lainopin merkitys korostuu erityisesti tällaisissa epätarkkuutta heijastelevissa tapauksissa, voidaan sen näkökulmasta pitää positiivisena, että suomalaisessa oikeuskäytännössä on olemassa myös oikeustapauksia, joissa voidaan katsoa järjestöjen osallistumisen olleen jo itsessään edistettävä arvo. Tällaisissa tapauksissa on voitu harjoittaa laajennettua tulkintaa suhtautuen myönteisesti järjestöjen valitusoikeuteen, vaikkei lain sanamuodon turvin sitä järjestölle voitukaan aivan yksiselitteisesti myöntää.

Merkittäviä sovellutusmahdollisuuksia kriittisen lainopin mukaiselle analyysille on löydettävissä erityisesti analysoitaessa väitöstutkimuksen aihepiirin käytännön tason analyysistä. Kriittistä lainoppia leimaava kritisoiva suhtautuminen yhteiskunnan rakenteisiin on havaittavissa erityisesti uudenkaltaisten epävirallisten ympäristöjärjestöjen, varsinkin Eloapinan, kansalaistottelemattomassa toiminnassa. Tällaiset ryhmittymät pyrkivät vaikuttamaan yhteiskunnan toimintaan juuri laittomin kansalaistottelemattomuutta edustavin keinoin, ja tämä edustaa nimenomaisesti yhteiskunnan rakenteiden voimakasta kyseenalaistamista.

---

⁷⁰¹ Hirvonen 2011, s. 50.

Tutkimuksessa nousi esiin, kuinka pohdittaessa esiin nousevia ympäristöjärjestöjen edistämiin aihepiireihin kohdistuvia muutoksia kysymys arvosidonnaisuudesta nousee esiin poikkeuksellisen radikaalisti. Ilmasto-oikeudenkäynneistä on muodostunut globaalisti entistä tärkeämpi osa ympäristöjärjestöjen käytössä olevaa keinovalikoimaa – tästä on aiheutunut mielenkiintoisia ristiriitoja ympäristöjärjestöjen toimenkuvan ja ilmasto-oikeudenkäynneille leimallisen antroposentrisen luonteen seurauksena.

Ilmasto-oikeudenkäynneissä ei luonnon itseisarvo ole niiden antroposentrisen näkökulman seurauksena suinkaan ensiarvoisessa asemassa. Niinpä onkin selvää, että erityisesti ihmisoikeudellista näkökulmaa edustavat ilmasto-oikeudenkäynnit edustavat muutoskehitystä, jossa tutkimuskysymyksessä 2) mainitut ympäristöjärjestöjen edistämässä aihepiireissä tapahtuneet muutokset ovat sidoksissa myös arvoja käsittelevään kysymykseen 1 – ympäristöoikeudellisessa oikeuskäytännössä on havaittavissa arvomaailman tiettyä muutoskehitystä. Tällaista muutoskehitystä heijastelee esimerkiksi EIT:n *KlimaSeniorinnen*-tapaus: ympäristöoikeuden arvomaailma on laajentunut niin, että ympäristöongelmien tiedostetaan entistä enemmän vaikuttavan ihmisoikeuskysymyksiin.⁷⁰² Tämä saa väistämättä aikaan sen, että ympäristöjärjestöjen toimintakenttä *Law in action* -tasolla laajentuu, kun entistä paremmin tiedostetaan ympäristön ja ihmisoikeuksien välinen suhde.

5.2.2 Osallistava ja deliberatiivinen demokratiateoria

5.2.2.1 Law in books

Tutkimuksen taustalla olleiden demokratiateorioiden hyödynnettävyyden osalta tutkimuskysymyksessä 3) kysyttiin: *Miten osallistavan ja deliberatiivisen demokratian piirteitä huomioidaan ympäristöllisessä päätöksenteossa ympäristöjärjestöjen osalta?*

EU-tason sekä kansallisen tason lainsäädännön läpikäyminen havainnollisti, kuinka järjestöjen osalta osallistavan ja deliberatiivisen demokratian voidaan katsoa toteutuneen jo varsin monipuolisesti. Vaikka jälkikäteiset vaikuttamiskeinot ovatkin lainsäädännössä monin paikoin korostuneita, on järjestöillä kuitenkin mahdollisuus monin paikoin osallistua myös ennakkolliseen vaikuttamiseen. Tämä monipuolinen osallistuminen on omiaan turvaamaan sekä osallistavan että keskusteluluonteisen deliberatiivisen demokratiateorian toteutumista.

Ennakkollisen osallistumisen kattavaa takaamista voidaan pitää ensisijaisen tärkeänä tässä väitöstutkimuksessa analysoitujen demokratiateorioiden toteutumisen

---

⁷⁰² *KlimaSeniorinnen*-tapauksesta ks. lisää Raikas, 2025.

kannalta. Vaikka valitusmahdollisuutta voidaan toki pitää lähtökohtaisesti osallistumisen tukipilarina, ei teorioiden voitaisi katsoa toteutuvan, mikäli sidosryhmällä ei olisi kattavia mahdollisuuksia esittää tyytymättömyyttään ennen muutoksenhakuvaihetta. Tämä johtuu siitä, että muutoksenhakuvaiheessa toimiessaan järjestö ei sinänsä osallistu päätöksentekoon, vaan pyrkii ainoastaan muuttamaan sen lopputulosta. Myöskään deliberatiivisen demokratian sisältämien keskustelun elementtien ei voida katsoa kunnolla toteutuvan oikeusprosessin yhteydessä – mikäli järjestö voi sen lisäksi osallistua päätöksentekoon menettelyn aiemmissakin vaiheissa, voi se paremmin tulla kuulluksi ja täten eri osapuolten voi paremmin syntyä keskustelevalta ilmapiiri. Tässä kohtaa on aiheellista tiedostaa, että keskustelun kehittyminen ei suinkaan edellytä konsensuksen muodostumista.

Poikkeuksiakin selkeästi on: kansalaisyhteiskunnan osallistumisen merkitys on tiedostettu varsinkin MRL:ssä ja sitä seuranneessa sääntelyssä sekä YVA-menettelyä koskevassa lainsäädännössä. Näissä on havaittavissa piirteitä sekä osallistavasta että deliberatiivisesta demokratiateoriasta, sillä niissä tärkeässä roolissa on nimenomaan vuorovaikutus: tämä takaa järjestöjen osallistumismahdollisuuden lisäksi myös keskustelun eri sidosryhmien välillä ja eri osapuolten mielipiteiden ja tarpeiden huomiointiin ottamisen.

Kokonaisuudessaan voidaankin katsoa, että takaamalla ympäristöjärjestöille oikeuden monipuolisesti oikeuden muuhunkin kuin pelkkään muutoksenhakuun, on kansallisessa ympäristösääntelyssä paljon piirteitä niin osallistavasta kuin deliberatiivisesta demokratiasta.

5.2.2.2 Law in action

Tutkimuksen taustateorioina olleista demokratiateorioista erityisesti deliberatiivisen demokratiateorian piirteitä voidaan katsoa olevan havaittavissa käytännön tasolla. Koska teoriassa tähdätään keskusteluun, jää sen toteutuminen eittämättä puutteelliseksi tilanteissa, joissa järjestöt ja muut sidosryhmät antavat lausuntojaan. Viranomaiset eivät sinällään vastaa järjestöille tai muille lausuntojen ja mielipiteiden antajille suoraan – niinpä voidaankin pohtia, toteutuuko keskustelevalta demokratia jossain määrin tilanteessa, jossa virkamiehet tai viranhaltijat antavat järjestöille ”vastauksensa” tekemässään päätöksessään tai muuten prosessin edetessä.

Tässä yhteydessä voitaisiin arvioida, että tilanteessa, jossa järjestöt antavat lausuntonsa viralliseen prosessiin, ja päätöksentekijät tuovat vastauksensa esiin päätöksentekoprosessin edetessä, on havaittavissa tiettyjä keskustelevalta demokratian piirteitä. Järjestöjen ja virkamiesten tai viranomaisten välille muodostuu tällöin

nimittäin alkeellinen keskusteleva yhteys, joka ei kuitenkaan jatku päätöksessä tai muuten prosessissa annettavaa päätöksentekijän näkemystä pidemmälle.

Teorian kokonaisvaltaisen toteutumisen kannalta prosessi on kuitenkin selkeästi puutteellinen, sillä se ei mahdollista eri sidosryhmien keskustelevan keskenään kunnolla. Mikäli tällaisen keskustelun haluttaisiin toteutuvan, tulisi erilaisia keskustelutilaisuuksia järjestää viranomaisten taholta nykyistä huomattavasti enemmän, sillä niissä vuoropuhelua voitaisiin käydä sekä järjestöjen ja viranomaisten välillä että muidenkin sidosryhmien kesken.

5.2.3 Muiden metodien merkityksestä *de lege ferenda* - tutkimuksessa

De lege ferenda -tutkimuksen metodeja hyödyntämällä tutkimuksessa pyrittiin vastaamaan kysymykseen 4: *Miten ympäristöjärjestöjen roolin tulisi kehittyä tulevaisuudessa?* Tähän kysymykseen vastatessa käytettiin edellä esitellyn kriittisen lainopin lisäksi hyödyksi varsinkin empiiristä oikeustutkimusta ja oikeusvertailua.

5.2.3.1 Empiirinen oikeustutkimus

Empiiristä oikeustutkimusta käytettäessä tiedonkeruumenetelminä käytettiin haastatteluja ja tilastointia. Sen valitsemista metodiksi voitiin pitää perusteltuna, sillä sen avulla pyrittiin saamaan kokoon käytännön kokemuksia varsinkin ympäristöjärjestöjen ja viranomaisten välisestä yhteistyöstä. Haastatteluja kerättiin sekä viranomais- että järjestötoimijanäkökulmasta.

Empiiriseen tutkimukseen ja siitä saatuihin tietoihin ei ole ollut mahdollista olla tutkimuksessa täysin tyytyväinen. Kaikille väitöstutkimuksen artikkeleille, joissa on hyödynnetty empiiristä oikeustutkimusta, on ollut yhteistä saatujen vastausten melko vähäinen lukumäärä. Vähäiseksi jäänyt lukumäärä on ollut seurausta käytännön ongelmista: esimerkiksi Ruotsia ja Saksaa vertaileessa artikkelissa lähetettiin yhteensä 15 haastattelupyyntöä pääasiassa näiden valtioiden suurimpiin ympäristöjärjestöihin, mutta vastauksia saatiin vain kaksi, ja niinpä empiirinen tutkimus jäi artikkelissa vain sivurooliin. Tällaisista käytännön haasteista huolimatta empiirisestä oikeustutkimuksesta saatuja tietoja on koko ajan pyritty käyttämään hyödyksi mahdollisimman monipuolisesti.

Muissa artikkeleissa on vastausten vähäistä määrää pyritty kompensoimaan. Alueellista ja paikallista vaikuttamista käsitelleessä artikkelissa toteutettiin väitöstutkimuksen suurin haastattelututkimus: kysymyksiä ympäristöaktivistien toiminnasta kunnan tai kaupungin alueella sisältävä haastattelu lähetettiin sähköposti-

haastatteluna jokaiseen Suomen kuntaan tai kaupunkiin. Ensimmäisellä haastattelukierroksella (kevällä 2023) vähäiseksi jäänyt vastausmäärä korjattiin laatimalla toinen vastauskierros (syksyllä 2024), jonka seurauksena vastauksia kertyi noin 20 %:sta Suomen kunnista ja kaupungeista, joita artikkelin tekoaikana on ollut 309 kpl. Kuntien ja kaupunkien lisäksi haastatteluja tehtiin myös ylimääräisinä ELY-keskuksissa ja aluehallintovirastoissa. Lainvalmistelua koskevassa artikkelissa empiirisen materiaalin vajavaisuus johti puolestaan aihepiirin laajentamiseen: alun perin artikkelissa ei ollut tarkoitus käsitellä valiokuntavaiheeseen osallistumista, mutta koska ministeriöistä ei ollut mahdollista saada riittävästi haastateltavia, päädyttiin tekemään empiirisestä tutkimuksesta ja aiheen käsittelystä kattavampi.

5.2.3.2 Oikeusvertailu

Oikeusvertailua käytettiin hyödyksi kolmessa artikkelissa: Århusin yleissopimusta käsitelleessä artikkelissa vertailtiin Ruotsia ja Saksaa, ilmasto-oikeudenkäyntejä vertailleessa artikkelissa keskiössä olivat Pohjoismaat ja kansalaistottelemattomuutta käsittelevässä artikkelissa Suomea verrattiin Ruotsiin ja Sveitsiin. *De lege ferenda* -tutkimuksen näkökulmasta merkittävimpänä voidaan näistä pitää jälkimmäistä artikkelia. Sen tavoitteena oli analysoida, olisiko Suomessa mahdollista antaa ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuteen suopeasti suhtautuvaa oikeuskäytäntöä. Vaikka vastaus tähän oli kielteinen, voidaan *de lege ferendan* kannalta tutkimuksessa saatuja tuloksia pitää merkityksellisinä.

Olenneisimmat tutkimustulokset oikeusvertailun ja *de lege ferenda* -tutkimuksen näkökulmasta liittyvät kuitenkin eittämättä siihen, miten tutkimuksen 4) näkökulman – ympäristöjärjestöjen roolin kehitystarpeiden – voidaan katsoa olevan sidoksissa kysymykseen 1. Merkittävimmät tutkimuksessa esiin nousseet havainnot oikeusvertailusta olivat nimenomaan sidoksissa eri valtioiden oikeusjärjestyksien toisistaan poikkeaviin arvoihin ja niiden vaikutuksiin.

Merkittävimpänä tällaisista arvonäkökulmien eriävyyksistä voidaan pitää Saksassa ja Ruotsissa esiintyneitä, ympäristöjärjestöihin kielteisesti suhtautuneita arvonäkemysä erityisesti aikana ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa. Pakkotilaa käsitelleessä artikkelissa verrokkivaltioiden arvot ja asenne kansalaistottelemattomuuden oikeutusta kohtaan vaikuttivat puolestaan selkeästi positiivisemmilta kuin Suomessa. Pohjoismaisten ilmasto-oikeudenkäyntien ei voida katsoa sen sijaan eronneen toisistaan mitenkään erityisesti.

5.3 Muutossuositukset

5.3.1 Lainsäädäntöön kohdistuvat muutossuositukset

5.3.1.1 Lainsäädännön mahdollinen yhtenäistäminen

Ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta ei toistaiseksi ole erikseen määritelty laissa oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019). Tästä seuraakin luonnollisesti monenlaisia haasteita arvioitaessa, onko tietyillä järjestöillä ylipäätään valitusoikeutta. Haasteiden ratkaisemiseksi aiemmin oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että järjestöjen puhevallasta ympäristöasioissa tulisi säätää kattavasti yhden hallintolainsäädännön yleislain tasolla.⁷⁰³

En olisi kuitenkaan lähtökohtaisesti samoilla linjoilla tämän *Niina Mäntylän* esittämän näkemyksen kanssa. Ympäristölait ovat jo lähtökohtaisesti alan aihepiirin erityislainsäädäntöä, jolloin mahdollinen järjestöjen puhevallasta säätäminen kotimaisessa hallintosektorin yleislaissa olisi jo lähtökohtaisesti *lex specialis derogat legi generali* -sääntöä vastaan, mikäli hallinnon yleislakiin ei kirjattaisi yleismuotoista sääntöä, jonka mukaan ympäristöjärjestöillä on valitusoikeus, josta säännellään tarkemmin ympäristölaeissa.⁷⁰⁴ Muissa muodoissa ympäristöjärjestöjen puhevallan kirjaamista hallinnon yleislakiin ei voitaisi nähdäkseni pitää perusteltuna, koska tämä edellyttäisi valitusoikeuksien poistamista ympäristölaeista mahdollisten soveltamiseen liittyvien ristiriitaisuuksien vuoksi.⁷⁰⁵ Mäntylän näkemystä vastaan puhuu myös se, että Suomessa on oikeuskäytännössä ratkaistu epäselviä tilanteita muun muassa Århusin yleissopimuksen⁷⁰⁶ sekä EU-lainsäädännön avulla⁷⁰⁷. Täten Suomessa ei voitaisi selkeästi katsoa olevan tarvetta lakimuutokselle, jossa yleislaissa säädettäisiin järjestöjen puhevallasta.

Sen sijaan, että lainsäädännön yhdenmukaistamiseksi toimittaisiin Mäntylän ehdottamalla tavalla, katsoisin, että tarkoituksenmukaisempana voitaisiin pitää sitä, että ympäristölainsäädäntöä yhtenäistettäessä kiinnitetään huomiota eri laeissa olevien osallistumis- ja muutoksenhakuoikeuksien järjestöille mahdollistavien pykälien toisistaan mahdollisesti vähäisissä määrin eriäviin sanamuotoihin. Tällä tavoin tähdätäisiin aihepiiriä koskevan lainsäädännön kokonaisvaltaiseen yhtenäistämiseen.

---

⁷⁰³ Mäntylä, 2012, s. 132; Taina, 2019, s. 33.

⁷⁰⁴ Määttä, 2013, s. 171.

⁷⁰⁵ Nyholm, 2022, s. 30.

⁷⁰⁶ KHO 2019:97.

⁷⁰⁷ KHO 2007:74.

Kehitys on tähän suutaan Suomessa ollut jo kauan menossa, kuten hyvin ilmenee metsästyslain ja kaivoslain uudistamisesta luonnonsuojelulain sanamuotojen perusteella. Samalla tulisi niin ikään arvioida, onko Suomessa mahdollisesti kansallisessa lainsäädännössä edelleen ympäristölakeja, joihin järjestöjen osallistumis- ja muutoksenhaikuoikeuksia ei ole vielä kirjattu, mutta joihin ne tulisi lähitulevaisuudessa muotoilla.

5.3.1.2 Oikeuskäytännön uudistaminen

Ilmastonmuutos on globaalina ongelmana tuonut mukanaan päätöksentekoon lukuisia kansainvälisiä ilmiöitä, joiden avulla eri valtioissa pyritään puuttumaan ilmastonmuutokseen ja sen lieveilmiöihin. Tässä väitöstutkimuksessa käsitellyt ilmasto-oikeudenkäynnit ovat kansainvälisenä ilmiönä levinneet jo kymmeneen valtioihin. Toisena mielenkiintoisena ilmiönä voidaan esiin nostaa niin sanottu *ilmastohätätila*⁷⁰⁸, joka on useissa valtioissa julistettu sen korostamiseksi, että ilmastonmuutos on nopeita toimia edellyttävä yhteiskunnallinen kriisi, jonka olemassaolon huomioiminen tulee tiedostaa myös oikeudellisessa ja hallinnollisessa päätöksenteossa.⁷⁰⁹

Erinäiset oikeudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat tehneet Suomessa kansalaistottelemattomuutta käsittelevissä oikeudenkäynneissä edelleen sovellettavasta Kojjärvi-tapausta käsitelleestä ennakkotapauksesta⁷¹⁰ osittain ”aikansa eläneen”. Tämä on seurausta siitä, että suomalainen kansalaistottelemattomuus on kokenut yhteiskunnan kehityksen seurauksena tiettyjä pysyviä muutoksia. Ruotsissa ja Sveitsissä on jo esiintynyt uudistunutta oikeuskäytäntöä, jossa ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuden on katsottu voivan olla mahdollista, mutta vastaavan kaltaista oikeuskäytäntöä ei kuitenkaan artikkelin analyysissä koettu olevan mahdollista antaa Suomessa.

Laajasta ilmastohätätilasta keskusteleminen mediassa on kuitenkin luonut tilanteen, jossa myös Suomessa olisi oikeustilan selvyiden vuoksi hyvä saada uusi ennakkotapaus koskien kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa. Uudistettavassa oikeuskäytännössä tulisi ottaa huomioon erityisesti kysymys putatiivisesta pakkotilasta: nuorten huolestuessa entistä enemmän ilmastonmuutoksesta ja ”ilmastohätätilasta” on olemassa perusteltu mahdollisuus, että nuoret voisivat syyllistyä kansalaistottelemattomuuteen uskoen toimivansa hätätilassa. Vaikka annettava ennakkotapaus olisikin suurella todennäköisyydellä ilmastoaktivistien kannalta kielteinen, tulisi korkeimman oikeuden vastata muuttuneeseen kansalaisaktiivisuuden kenttään

⁷⁰⁸ Ks. lisää Leino-Sandberg, 2021, s. 1215.

⁷⁰⁹ Torre-Schaub, 2021, s. 446; Häikiö, 2023, s. 22.

⁷¹⁰ KKO 1983-II-159.

kohdistuviin kysymyksiin. Tämä koskee erityisesti nuoren ikäpolven keskuudessa esiintyvää ilmastohuolta ja sitä, miten tällaiseen tulee suhtautua oikeudellisesta näkökulmasta.

5.3.1.3 Ilmastolainsäädännön uudistukset: järjestöjen tehokkaampi osallistuminen vai perustuslakiuudistus?

Sen lisäksi, että Suomeen kaivattaisiin edellä esitellyn kaltaisesti ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuteen liittyvää ajantasaistettua oikeuskäytäntöä, on Suomessa pohdittavissa myös, tulisiko lainsäädännön tasolla tehdä kenties uudistuksia siten, että ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet tehostuisivat. Tätä asiaa pohdittaessa nousee esiin edellä mainittu Itä-Suomen yliopiston sosiaaioikeuden lehtori *Pauli Rautiaisen* esittämä pohdinta siitä, tulisiko perustuslakiin kirjata vastuun ilmastonmuutokseen sopeutumisesta kuuluvan kaikille⁷¹¹ vaiko kenties puoltaa vain nykyisin olemassa olevan sääntelyn järjestöjen toiminnan kannalta edullisempaa ja edistävämpää laintulkintaa.⁷¹²

Voidaan todeta, että *de lege ferenda* -tyyppinen ajattelu puoltaisi Rautiaisen näkemyksiä. Tämän kaltainen lainmuutos tarkoittaisi käytännössä perustuslain (731/1999) 20 §:n muuttamista ja vastuun ilmastonmuutokseen sopeutumisesta tulevan lisätyksi ympäristövastuun rinnalle. Nykyisen lainsäädännön tulkitseminen järjestöjen kannalta myönteisellä tavalla puolestaan edustaisi kriittisen lainopin mukaista näkemystä, sillä tällöin järjestöjen osallistuminen olisi nähtävissä lainsäädännön tulkinnessa huomioon otettavana arvona.

Näistä eri vaihtoehdoista voitaisiin nähdäkseni kriittisen lainopin kantaa pitää perustellumpana. Perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan velvoittaa Suomessa perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan tulkintavaihtoehdoista on valittava se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista.⁷¹³ Noudattamalla perustuslain 22 §:n sääntelyä lakia soveltavat tahot edistäisivät tässä tutkimuksessa käsiteltyjen, perustuslaissa järjestöjen toiminnan kannalta olennaisten pykälien toteutumista: näitä ovat kansanvalta (2.2 §), osallistumisoikeus (14 §), vastuu ympäristöstä (20 §) ja oikeusturva (21 §).

Perustuslain 20 § asettaa sanamuotonsa mukaisesti julkiselle vallalle veloitteen turvata jokaisen oikeus terveelliseen ympäristöön. Perustuslaissa ei ole kuitenkaan määritelty, mitä terveellisellä ympäristöllä oikeastaan tarkoitetaan. Perusoikeusuu-distusta koskevissa esitöissä katsottiin, että ympäristön terveellisyys on

⁷¹¹ Pauli Rautiainen, 29.3.2022, s. 5.

⁷¹² Järjestöjen osallistumisesta ilmastopolitiikan suunnitteluun ks. lisää Karttunen, 2024.

⁷¹³ Määttä ym., 2013, s. 13.

ymmärrettävä laajasti ja että elinympäristön tulee olla siten elinkelpoinen, ettei se aiheuta välitöntä sairastumisriskiä. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin arvioitu, että tätä tulkintaa tulee laajentaa: ilmastonmuutoksen seuraukset uhkaavat nimittäin nimenomaisesti perustuslain 20 §:n suojattuja oikeushyviä.⁷¹⁴

Yllä mainittujen, ympäristöjärjestöjen toimintaa edistävien perustuslain pykälien osalta niiden avulla toteutettavaan järjestöjen osallistumismyönteiseen tulkintaan liittyy selkeitä arvotekijöitä.⁷¹⁵ Tällaisessa laintulkinnassa järjestöjen osallistumista pidetään selkeästi omana arvonaan, jonka edistäminen edellyttää perusoikeuksien edistämistä. Lisäksi ilmastonmuutokseen sopeutumisen voidaan katsoa sisältyvän jo nykyiseen ympäristövastuuta koskevaan 20 §:n sääntelyyn: ilmastonmuutoksen vaarantaessa 20 §:n turvaamien oikeushyvien toteutumisen on selkeää, että ilmastonmuutoksen vastainen taistelu kuuluu osaksi kyseistä perustuslain säännöstä.

Arvioisin, että kriittisen lainopin edustamaa näkemystä nykyisin voimassa olevan lainsäädännön arvomyönteisestä tulkinnasta voidaan pitää perustellumpana kuin Rautiaisen pohtimaa ajatusta siitä, että perustuslakiin tulisi lisätä kaikille kuuluva vastuu ilmastonmuutokseen sopeutumisesta. Esimerkiksi *KlimaSeniorinnen*-tapauksessa⁷¹⁶ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa nousi hyvin esiin, kuinka ilmastonmuutoksen aiheuttavat lieveilmiöt ovat vaaraksi erityisesti ikääntyneiden ihmisten terveydelle. Tämän kaltaiset käytännön esimerkit havainnollistavat, kuinka Suomessa perustuslain 20 §:n sanamuodon perusteella ilmastonmuutoksen vastustaminen ja siihen sopeutuminen ovat nyt jo ilmiöitä, jotka ovat kaikkien – mukaan lukien ympäristöjärjestöjen – vastuulla. Järjestöjen tehokkaampi osallistuminen ilmastonmuutokseen liittyvään toimintaan toteutuukin jo nykyisten perusoikeuksien turvin, kunhan lainsäädäntöä tulkitaan mahdollisimman perusoikeusmyönteisellä tavalla.

5.3.2 Viranomaistoiminnan kehitystarpeet

5.3.2.1 Järjestöjen toiminnan sujuvoittaminen

Väitöstutkimuksen alueellisen ja paikallisen tason viranomaisten kokemuksia järjestöjen kanssa tehtävästä yhteistyöstä käsitelleessä artikkelissa nousi esiin näkemyksiä, kuinka erilaiset käytännön haasteet saattavat olla esteenä varsinkin alueellisen ja paikallisen tason viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön toteutumiselle.

---

⁷¹⁴ Roine, 2025, s. 156.

⁷¹⁵ Hollo, 2024, s. 5.

⁷¹⁶ Ks. lisää Raikas, 2025.

Haasteet ovat sidoksissa siihen, että ympäristöjärjestöjen toimintaa leimaa vahvasti vapaaehtoistyö sekä siitä monesti johtuva resurssien puute. Näistä seuraa monesti ongelmia osallistua varsinkin virka-aikana tapahtuviin erilaisiin kokouksiin tai työryhmiin.⁷¹⁷ Vapaaehtoistoimijoiden osallistamisen parantamiseksi ja järjestöjen aktivoimiseksi vakaammaksi osaksi ympäristöä koskevaa päätöksentekoa tulisikin suosia sellaisia yhteistyön muotoja, joissa järjestöjen vapaaehtoiset voivat tuoda mielipiteensä esiin ja joissa mahdolliset käytännön haasteet tiedostetaan.

Alueellista ja paikallista vaikuttamista koskeneessa artikkelissa nousi esiin, että vaikuttamistoiminta voi vaihdella luonteeltaan ja muodoltaan huomattavastikin sen mukaan, millaisesta kunnasta tai kaupungista on kyse, ja niinpä katsoisinkin, että kuntien ja kaupunkien viranomaisten tulisi yhteistyötä lisätäkseen olla matalalla kynnyksellä yhteydessä alueellaan toimiviin ympäristöjärjestöihin. Tällä tavoin viranomaiset voisivat syventää artikkelissani esiin nousseita tietoja omalla alueellaan ja selvittää, mistä yhteistyössä mahdollisesti esiintyvät haasteet kansalaisjärjestöjen näemyksen mukaan johtuvat. Alueellisen tai paikallisen tilanteen kartoittaminen edesauttaa sitä, että viranomaiset voivat ottaa ympäristöjärjestöjen kanssa tehtävässä yhteistyössä käyttöön järjestöjen osallistumista edesauttavia keinoja, kuten kirjallista osallistumista tai erilaisia kuulemistilaisuuksia, joita nykypäivänä jo pidetään virkaajan ulkopuolella liittyen esimerkiksi YVA-kuulemisiin.

Myös lainvalmistelua käsitelleessä artikkelissa nousi esiin ympäristöjärjestöjen kokemia käytännön haasteita, jotka lainvalmistelun osalta kohdistuvat vastausaikoihin. Liian lyhyinä pidetyt vastausajat rajoittavat ympäristöjärjestöjen vastausmahdollisuuksia, koska järjestöissä toimivilla aktiiveilla ei välttämättä ole resursseja panostaa lausunnon antamiseen lyhyen lausunnonantoon annetun aikaikkunan sisällä. Vaikka ministeriöillä ei olisikaan varsinaisia mahdollisuuksia vastausten määräaikojen yleiseen pidentämiseen, etukäteinen tiedottaminen järjestöille ja muille sidosryhmille parantaisi niiden ajankäyttöä ja valmistautumismahdollisuuksia tiedon lähestyvistä lausuntopyynnöistä tullessa nykyistä aiemmin, eikä vasta sitten, kun pyyntöön tulisi jo vastata.

5.3.2.2 Yhteistyön mahdollistaminen epävirallisten toimijoiden kanssa

Tässä väitöstutkimuksessa on käsitelty ympäristöjärjestöjen kokemia muutoksia, jotka ovat kohdistuneet hallintoon, lainsäädäntöön sekä ympäristöjärjestöjen edistämisiin aihepiireihin. Yhtenä merkittävimmistä Suomen ympäristöliikkeen kokemista muutoksista voidaan kuitenkin pitää muutosta, joka on kohdistunut

---

⁷¹⁷ Halonen & Pappila, 2019, s. 163.

ympäristöliikkeen organisoitumiseen: entistä enemmän kansalaistoimintaa ja vaikuttamista tehdään nimenomaan järjestötoiminnan ulkopuolella. Erilaiset sosiaalisen median kanavat ovat tehokkaita väyliä muodostamaan erilaisia matalan osallistumiskynnyksen ja pienemmän toimintaluokan ympäristöryhmittymiä ja -liikkeitä, jotka eivät vaadi toimiakseen rekisteröitymistä yhdistykseksi. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta pienemmän luokan toimijasta on vaikkapa *Ei kaivoksia Suomen käsivarten* -ryhmittymä.⁷¹⁸ Laajemmin toimivista järjestäytymättömistä ympäristöliikkeistä mainetta on saanut erityisesti kansalaistottelemattomuutta harjoittava Elokapina.

Tällaiset epäviralliset ryhmittymät ovat kuitenkin edelleen myös oikeudelliselta asemaltaan epävirallisia, eikä niillä ole samanlaisia vaikuttamismahdollisuuksia kuin virallisesti rekisteröidyillä toimijoilla. Katsoisin kuitenkin, että eritoten alueellisen ja kunnallisen tason viranomaisten tulisi tiedostaa näiden toimijoiden olemassaolo huolimatta niiden oikeudellisesti puutteellisesta statuksesta. Ei kaivoksia Suomen käsivarten -ryhmittymä on toimiva esimerkki siitä, kuinka nykyinen vaikuttaminen toteutuu tehokkaimmin epävirallisten, sosiaalisen median kautta usein nopeastikin kehittyvien ryhmittymien kautta. Yhdistystoiminnan kiinnostavuutta ovat omiaan vähentämään erityisesti byrokratia sekä puuttuvat resurssit.

Samalla Suomi on kuitenkin sitoutunut Århusin yleissopimukseen (SopS 121–122/2004), joka takaa osallistumisoikeuden ympäristöjärjestöjen lisäksi kansalaisille. Jotta kansallisella tasolla voitaisiin parhaimmalla tavalla päästä yleissopimuksen tavoitteisiin, tulisikin kansallisesti tiedostaa yhteiskunnan muuttunut toiminta. Osallistava demokratia ja deliberatiivisen demokratian mukainen keskusteleavuus yhteiskunnan ja tavallisten kansalaisten välillä toteutuisivat nykyistä paremmin, jos osallistumisen kynnys madaltuisi. Tarkoituksenmukaisinta olisi tulkita epäviralliset toimijat tavallisten kansalaisten yhteenliittymiksi ja ottaa ne tällä tavoin toteuttamaan yleissopimuksen tavoitteita. Oikeuskäytännössä on jo esiintynyt tämän kaltaista näkökulmaa, kuten ilmenee yhdistysten valitusoikeutta käsitelleestä *Matti Haapaniemen* artikkelista: kunnallisvalituksissa yhdistyksen valitusoikeus edellyttää lähtökohtaisesti, että yhdistys on rekisteröity, mutta rekisteröimättömän yhdistyksen valitus on kuitenkin voinut tulla tutkituksi yhdistyksen jäsenten valituksena sellaisessa tilanteessa, jossa valituskirjan allekirjoittajien joukossa on ollut kunnan jäseniä.⁷¹⁹

---

⁷¹⁸ Kyseisen, paikallista tasoa laajemman kaivostoimintaa vastustavan liikkeen organisoituminen ja toiminta liittyvät merkittävästi varsinkin käsivarren Lapissa havaittuihin jännitteisiin saamelaiden ja malminetsinnän välillä. Ks. Leino & Miettinen, 2020, s. 274; Pölönen & Leino, 2023, s. 33–34.

⁷¹⁹ Haapaniemi, 2012, s. 399.

Tällainen laajentava laintulkinta, jossa epäviralliset toimijat otettaisiin osaksi päätöksentekoa, palvelisi alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamista joustavoittaessaan osallistumista varsinkin alueellisella ja paikallisella tasolla. Tälle näkemykselle on olemassa sekä puoltavat että kieltävät perusteensa, jotka kohdistuvat osaltaan Århusin yleissopimuksen eri pilarien turvaamiin oikeuksiin. Toisin kuin tilanne on ollut esimerkiksi Ruotsissa, Suomessa valittamaan oikeutettuja ovat myös kyseistä tapusta varten perustetut yhdistykset, eikä järjestön puuttuminen paikkakunnalta täten voisi lähtökohtaisesti muodostua esteeksi valituksen tekemiseksi ja Århusin yleissopimuksen III pilarin toteuttamiseksi. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että valitusoikeuksien laajentamisen on usein arvioitu kuormittavan tuomioistuimia, mikäli muutoksenhakua koskevan sääntelyn laveampi tulkinta johtaisi valitusmäärien kasvuun.

Århusin yleissopimuksen II pilarin mukaisen osallistumisoikeuden toteuttaminen puolestaan puhuisi nähdäkseni sen puolesta, että lainsäädännön sanamuodonmuokaista laajempi tulkinta voitaisiin pitää perusteltuna: jos paikkakunnalla jo toimivien, kenties aavistuksen ympäristöjärjestöjen määritelmästä poikkeavien järjestöjen edustajien voitaisiin katsoa olevan oikeutettuja osallistumaan ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, poistaisi se kansalaisilta tarpeen uuden järjestön perustamiselle ja vähentäisi täten kynnystä osallistumiseen.

5.3.2.3 Paremmat osallistumismahdollisuudet lainvalmisteluun

Vaikka kansalaisten ja laajojen sidosryhmien kuuleminen on osa virkatyötä, ovat yksittäisten ihmisten ja pienempien järjestöjen mahdollisuudet tulla kuulluiksi lainvalmistelussa heikommalla monilla muilla sidosryhmillä.⁷²⁰ Onkin selvää, että lainvalmisteluun kohdistuvaa osallistumista tulisi kehittää nykyisestä.

Tavoitteet uudistamisen osalta ovat varsin hyviä – suomalaisessa lainsäädäntöprosessissa prosessilegitimiteettiä on pyritty laajentamaan lisäämällä avoimuutta ja osallistumisoikeuksia niin, että muun muassa ympäristöjärjestöt ja muut kansalaisyhteiskunnan edustajat ovat voineet tuoda esiin tärkeitä pitämiään näkökulmia.⁷²¹

Väitöstutkimuksessa tehdyt tilastoinnit osoittivat, että ministeriöt eivät kovinkaan usein onnistu arvioinnissaan, mitkä ympäristöjärjestöistä voisivat vastata niille lähetettyihin lainsäädäntöpyyntöihin. Monet lausuntopyynnöistä niin ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriössä olivat tutkimuksen perusteella sellaisia, joihin ympäristöjärjestöt, joille lausuntopyyntö oli välitetty, eivät joko vastanneet ollenkaan tai vastauksia kertyi vähemmän kuin lausuntopyyntöä oli välitetty. Ministeriöiden tulisikin

⁷²⁰ Hämäläinen & Salminen, 2024, s. 207.

⁷²¹ Albrecht, Viljanen & Vaara, 2020, s. 380.

arvioida tarkemmin, mitkä järjestöistä voisivat todellisuudessa vastata kulloiseenkin pyyntöön, tai vaihtoehtoisesti parantaa tiedottamistaan.

Haasteita aiheuttavat myös lausuntojen lyhyet vastausajat. Ministeriöiden viranomaiset puolestaan toivat vastauksissaan esiin, että monissa tilanteissa pidemmät vastausajat eivät palvelisi tarkoitustaan. Jotta tämä ongelma ratkaistaisiin, tarvittaisiinkin näkemykseni mukaan lainvalmisteluun eräänlainen lausuntomenettelyn ”esivaihe”. Kun ympäristöjärjestöille ja muille sidosryhmille välitettäisiin paremmin tietoa lausuntopalvelu.fi:n olemassaolosta, käytöstä ja sidosryhmien antamien lausuntojen merkityksestä, sekä samalla myös tiedotettaisiin tehokkaasti ja nykyistä aiemmin lähestyvistä lausuntomenettelyistä, ympäristöjärjestöt voisivat hyvissä ajoin arvioida, milloin niillä on mahdollisuuksia ja halukkuutta osallistua lähestymässä olevaan lausuntomenettelyyn.

5.4 Tarpeet jatkotutkimukselle

Ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet ovat ympäristöoikeudellisesti tärkeä aihepiiri, jonka tutkimuksessa tätä väitöstutkimusta voidaan pitää ajankohtaisena keskustelunavauksena, joka tuo jatkoa aiemmalle aiheelle koskeneelle oikeudelliselle ja yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle. Se on herättänyt myös monia tutkimuksellisia näkemyksiä, jotka tarjoavat mahdollisuuksia uusille jatkotutkimuksille.

Oikeustieteen ulkopuolisena tutkimuksen aiheena esiin ovat nousseet ympäristöjärjestöjä kohtaan koetut asenteet. Tutkimuksellisesti merkityksellisenä voidaan pitää sen selvittämistä, koetaanko osallistuminen vaikuttavaksi. Tutkimus edellyttäisi laajaa empiiristä tutkimusta, jossa ympäristöjärjestöjen jäseniltä kerättäisiin mielipiteitä joko haastattelemalla tai keräämällä kyselyvastauksia. Tässä väitöstutkimuksessa keskiössä olivat virkamiesten ja kunnallisten viranhaltijoiden näkemykset ympäristöjärjestöjen kanssa tehtävästä yhteistyöstä, ja niinpä järjestöjen omaa näkökulmaa olisi hyvä pyrkiä kartoittamaan jatkotutkimuksessa. Mikäli järjestöjen edustajat arvioisivat, ettei järjestöjen toimintaa koeta vaikuttavaksi, tutkimuksessa tulisi arvioida myös, mistä tällaiset näkemykset johtuvat.

Tämän sosiologian piirteitä sisältävän tutkimustematiikan lisäksi väitöstutkimuksesta heräävät kysymykset nostavat esiin myös oikeustieteelliseen tutkimukseen soveltuvia teemoja. Tärkeimpänä voidaan pitää lainvalmisteluartikkelista esiin nousevia aiheita: jatkotutkimuksessa olisi perusteltua selvittää, millainen vaikutus ympäristöjärjestöjen mielipiteillä on todellisuudessa ollut valmisteltavina olleisiin lakeihin, joihin järjestöt ovat antaneet mielipiteitään. Tämä toimisi perusteltuna ja tarpeellisena jatkumona sille, että väitöstutkimukseen kuuluvassa artikkelissa pyrittiin

tilastoimalla hahmottamaan, miten laajasta ilmiöstä järjestöjen osallistumisessa lainvalmisteluprosesseihin on kyse.

Lähteet

- Aalto, S. (2018). *Vaihtoehtopolut – Vihreän liikkeen tie puolueeksi*. Into.
- Aalto-Heinilä, M. (2022). Laintulkinnan objektiivisuus episteemisten riskien hallinnan näkökulmasta. *Lakimies* 7–8/2022, 1031–1051.
- Abbot, C. & Lee, M. (2024). NGOs Shaping Public Participation Through Law: The Aarhus Convention and Legal Mobilisation. *Journal of Environmental Law* 36:1, 85–106.
- Acosta Alvarado, P.A. & Rivas-Ramírez, D. (2018). A Milestone in Environmental and Future Generations' Rights Protection: Recent Legal Developments before the Colombian Supreme Court. *Journal of Environmental Law* 2018, 30, 519–526. <https://doi.org/10.1093/jel/eqy024>
- Adelman, S. (2021). A legal paradigm shift towards climate justice in the Anthropocene. *Onati Socio-Legal Series* 2021 11(1), 44–68. <https://doi.org/10.352.95/osls.iisl/0000-0000-0000-1177>
- Adamian, M.J. (2006). *International environmental (in)justice: Critical Legal Studies and justice in climate change*. Väitöstutkimus. Colorado State University. Colorado.
- Aer, J. (2003). Oikeusturva ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti hallintolainkäytössä. *Oikeustiede – Jurisprudentia XXXVI:2003*, 5–62.
- Affolder, N. & Dzah, C. (2023). The Transnational Exchange of Law Through Climate Change Litigation. Teoksessa F. Sindico ym. (toim.). *Research Handbook on Climate Change Litigation*. Edward Elgar Publishing, 1–26.
- Ahtonen, R. & Keinänen, A. (2012). Sidosryhmien vaikuttaminen lainvalmisteluun: empiirinen analyysi valiokuntakuulemisista. *Edilex* 2012/5.
- Akerboom, S. & Kundis Craig, R. (2022). How law structures public participation in environmental decision making: A comparative law approach. *Environmental Policy and Governance* 2022 32(3), 232–246. <https://doi.org/10.1002/eet.1986>
- Albrecht, E. & Viljanen, J. (2022). Ympäristöperusoikeus ja julkisen vallan toimintavelvoitteet luonnonsuojelun toimeenpanossa. *Ympäristöjuridiikka* 1/2022, 80–95.
- Albrecht, E.; Viljanen, J. & Vaara, E. (2020). Ilmastopolitiikan hyväksyttävyyden ja kansalaisosallistuminen ilmastolain uudistuksessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII* 2020, 369–415.
- Alisher, G. & Karshiev, U. (2020). The impact of Covid-19 pandemic on public administration. *International Journal of Innovation in Engineering Research and Technology* 7(11), 105 – 109.
- Altman, A. (1990). *Critical Legal Studies – A Liberal Critique*. Princeton University Press. New Jersey.

Alves, F. ym. (2023). The rights of nature and the human right to nature: an overview of the European level system and challenges for the ecological transition. *Frontiers in Environmental Science*. doi:10.3389/fenvs.2023.1175143.

Alvesalo-Kuusi, A. & Kumpula, A. (2021). Oikeussosiologia, oikeustiede ja lainoppi. Teoksessa K. Nieminen – N. Lähteenmäki (toim.), *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus, 34–51.

Andersen, S. & Midttun, A. (1985). Conflict and Local Mobilization: The Alta Hydropower Project. *Acta Sociologica* 28:4, 317–335.

Andersson, J. (2024). *Organisaation hyvä tietoturvan sääntelyjärjestelmä*. Väitöstutkimus. Acta Wasaensia nro 536. Vaasan yliopisto.

Ansari, L. (2023). Die Informationsfreiheit in der Aarhus Konvention – Eine Einführung in den völkerrechtlichen Rahmen des Rechts auf Zugang zu Umweltinformationen. Teoksessa *Handbuch Informationsfreiheitsrecht*. Universitätsverlag Kiel, 59–69.

Appe, S. (2014). Civil Society Organizations Respond to New Regulation in Ecuador: An Interview with Orazio Bellettini Cedeno. *International Journal of Not-for-Profit Law* 2014 16(2).

Arts, K. (2019). Children's Rights and Climate Change. Teoksessa C. Fenton-Lynn (Toim.). *Children's Rights and Sustainable Development: Interpreting the UNCRC for Future Generations*. Cambridge University Press, 216–235.

Ashaw, T.S.; Botes, V. & Mengesha, L.G. (2017). The role of NGOs in corporate environmental responsibility practice: evidence from Ethiopia. *International Journal of Corporate Social Responsibility* (2017) 2:2. <https://doi.org/10.1186/s40991-017-0013-0>

Aunesluoma, J. (2020). Koronakriisin yhteiskunnalliset vaikutukset: globaali järjestelmä ja Eurooppa. Teoksessa Koronapandemian hyvät ja huonot seuraukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisuja 1/2020*, 53–60.

Ayalon, L.; Keating, N.; Pillemer, K. & Rabbern, K. (2021). Climate Change and Mental Health of Older Persons: A Human Rights Imperative. *American Journal of Geriatric Psychiatry* 29(10), 1083–1040. <https://doi.org/10.1016/j.jagp.2021.06.015>

Backes, C. & van der Veen, G. (2020). Urgenda: the Final Judgment of the Dutch Supreme Court. *Journal for European Environmental & Planning Law* 17, 307–311. <https://doi.org/10.1163/18760104-01703004>

Bagchi, S. & Raghuvanshi, P. (2024). Towards a Participatory Democracy – A Case for Inclusive Public Participation In Law-Making. *Statute Law Review* 2024 45, 1–22. <https://doi.org/10.1093/slr/hmae029>

Banner, C. (2015). The Aarhus Convention: An Overview. Teoksessa C. Banner. *The Aarhus Convention – A Guide for UK Lawyers*. Bloomsbury, luku 1.

- Bar, M. (2023). Access to justice regarding plans and programmes related to the environment – Polish law in the light of Article 9.3 of the Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 21(1), 33–50. <https://doi.org/10.25167/osap.5005>
- Barritt, E. (2020). *The foundations of the Aarhus Convention: environmental democracy, rights and stewardship*. Bloomsbury Academic Hart Publishing.
- Battisti, D. (2020). The Digital Transformation of Italy's Public Sector: Government Cannot Be Left Behind! *JeDEM* 12(1), 25–39. <https://doi.org/10.29379/je-dem.v12i1.591>
- Beauregard, C. (2021). Climate justice and rights-based litigation in a post-Paris world. *Climate Policy* 21:5, 652–665. <https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1867047>
- Bechtel, S. (2021). Access to justice on EU level: the long road to implement the Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 19(2), 19–42. <https://doi.org/10.25167/osap.4266>
- Bedau, H. (1991). *Civil Disobedience in Focus*. Routledge.
- Belinskij, A. (2015). Turvetuotanto oikeudellisessa murroskohdassa. Teoksessa T. Määttä (toim). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja*. Itä-Suomen yliopisto, s. 11–62.
- Belinskij, A.; Paloniitty, T. & Soininen, N. (2015). Tulkinnan arvosidonnaisuus ympäristöoikeudessa. *Lakimies* 5/2015, 613–633.
- Belinskij, A. ym. 2020. Ilmastosuunnitelmien oikeudellinen merkitys nyt ja tulevaisuudessa. *Oikeus* 2020 50(4), 440–459.
- Belinskij, A.; Salila, J. & Salokannel, V. (2024). Oikeustapauksia Euroopan unionin tuomioistuimesta, korkeimmasta oikeudesta ja korkeimmasta hallinto-oikeudesta. *Ympäristöjuridiikka* 3–4/2024, 145–167.
- Belinskij, A.; Vesa, S.; Leskinen, P.; Karttunen, N.; Lähteenmäki-Uutela, A. (2024). Yleisön oikeudet vaikuttaa päätöksentekoon ilmastoasioissa: päätöksenteon muuttuva legitimitetti. *Ympäristöjuridiikka* 1/2024, 7–33.
- Bennet, N.; Morgera, E. & Boyd, D. (2024). The human right to a clean, healthy and sustainable ocean. *Ocean Sustainability* 2024 3:19, 1–8.
- Berny, N. (2025). Under normative pressure: the European Union at odds with the Aarhus Convention. *Journal of European Integration*, s. 1–22. <https://doi.org/10.1080/07036337.2025.2490155>
- Besselink, L. (2020). Rechter en politiek: Machtenscheiding in de *Urgenda*-zaak. *TvCR: tijdschrift voor constitutioneel recht* 11(2), 128–151. <https://doi.org/10.5553/TvCR/187966642020011002001>

Bey, N. (2022). Configurational analysis of environmental NGOs and their influence on environmental policy in Turkey. *Humanities & Social Sciences Communications*. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01458-0>

Bherer, L.; Dufour, P. & Montambeault, F. (2016). The participatory democracy turn: an introduction. *Journal of Civil Society* 12(3), 225–230.

Birnie, P. & Boyle, A. (2002). *International law & the environment*. 2. painos. Oxford University Press.

Boje, T. (2021). *Civility and Participatory Democracy – The Importance of Civil Society and Active Citizenship*. Sociology, Social Policy and Education.

Boonen, C. (2020). At the Outer Limits of Democratic Division: on Citizenship, Conflict and Violence in the Work of Chantal Mouffe and Étienne Balibar. *International Journal of Politics, Culture and Society* 2020(33), 529–544.

Bordieu, P. (1987). The Force of Law: Toward a Sociology of the Juridical Field. *The Hastings Law Journal* 1987 Vol. 38, 805–853.

Bordieu, P. (2013). Symbolinen pääoma ja yhteiskuntaluokat. *Sociologia* 2/2013, 87–95.

Borgström, S. (2011). *Iso paha susi vai hyödyllinen hukka? Ekologis-juridinen näkökulma suden suojelun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen*. Väitöstutkimus. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0447-8>

Borgström, S. (2012). Luonnon monimuotoisuuden suojele ilmaston muuttuessa – luonnonsuojelulain mahdollisuudet, rajat ja kehittämistarpeet. *Ympäristöjuridiikka* 2/2012, 7–30.

Boshoff, E. & Damtew, S. G. (2022). The potential of litigating children’s rights in the climate crisis before the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child. *African Human Rights Law Journal* 2022, 328–361. <http://dx.doi.org/10.17159/1996-2096/2022/v22n2a1>

Bosselmann, K. (2024). Saving the Earth for Future Generations: Some Reflections. *Environmental Policy and Law* 2024, 1–10.

Boucht, J. & Frände, J. (2019). Suomen rikosoikeus – Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. *Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat* 29/2019.

Boyd, D. (2011). *The environmental rights revolution, a global study of constitutions, human rights and the environment*. UBC Press.

Boyd, D. (2013). *The Status of Constitutional Protection for the Environment in Other Nations*. David Suzuki Foundation.

Brand, T.; Blok, V. & Verweij, M. (2020). Stakeholder Dialogue as Agonistic Deliberation: Exploring the Role of Conflict and Self Interest in Business-NGO Interaction. *Business Ethics Quarterly* 2020 30(1)3, 5–30.

Brown Weiss, E. (2008). Climate Change, Intergenerational Equity, and International Law. *Vermont Journal of Environmental Law* 2008:9, 615–627.

Bryant, C. (2018). Government versus Governance: structure versus process. *EchoGéo* 2018:43, 1–5. <https://doi.org/10.4000/echogeo.15288>.

Buchanan, N. (2011). What Kind of Environment Do We Owe Future Generations? *Lewis & Clark Law Review* 2011:339, 340–367.

Bugdahn, S. (2008). Travelling to Brussels via Aarhus: can transnational NGO networks impact on EU policy? *Journal of European Public Policy* 15(4), 588–606. <https://doi.org/10.1080/13501760801996758>

Buijs, A.; de Koning, S.; Mattijssen, T.; Smeding, I.; Smits, M.-J.; Steins, N. (2023). Civil society for sustainable change: strategies of NGOs and active citizens to contribute to sustainability transitions. *Journal of Environmental Planning and Management* 67(12), 2863–2884. <https://doi.org/10.1080/09640568.2023.2205571>

Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz (vierailtu 18.2.2024). *Natur- und Umweltengagement in der DDR*. <https://www.bmu.de/30jahre/naturschutz/natur-und-umweltengagement-in-der-ddr>

Burgers, L. (2020). *Justitia, the People's Power and Mother Earth: Democratic legitimacy of juridical law-making in European private law cases on climate change*. Amsterdamin yliopisto.

Bustos, C.; Rozo Ángel, V. & Eslava-Bejanaro, G. (2020). Chapter 18: Protecting the rights of future generations through climate litigation: lessons from the struggle against deforestation in the Colombian Amazon. Teoksessa C. Henry; J. Bokström & N. Stern (Toim.). *Standing up for a Sustainable World*. Edward Elgar Publishing.

Buys, E. & Lewis, B. (2022). Environmental protection through European and African human rights frameworks. *The International Journal of Human Rights*, 2022 26(6), 949–977.

Bychawska-Siniarska, D. (2017), *Protecting the right to freedom of expression under the European Convention on Human Rights. A handbook for legal practitioners*. Council of Europe.

Bächtiger, A.; Dryzek, J.; Mansbridge, J. & Warren, M. (2007). Deliberative Democracy: and introduction. *Swiss Political Science Review* 13:4, 485–690. <https://doi.org/10.1002/j.1662-6370.2007.tb00086.x>

Bähr, C.; Brunner, U.; Casper, K. & Lustig, S. (2018). *KlimaSeniorinnen: lessons from the Swiss senior women's case for future climate litigation*. *Journal of Human Rights and the Environment* 9(2), 194–221. <http://dx.doi.org/10.4337/jhre.2018.02.04>

- Cailleux, L. (2025). The engagement of environmental organizations on land policies: A case study of Pro Natura, Switzerland. *Land Use Policy v. 148(C)*. Elsevier. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2024.107417>
- Carcasson, M. & Sprain, L. (2010). *Key Aspects of the Deliberatory Democracy Movement*. Public Sector Digest.
- Carson, L. & Elstub, S. (2019). Comparing participatory and deliberative democracy. Research and Development Notes. *newDEMOCRACY*.
- Cavalcanti, M.F. & Terstegge, J. (2020). The *Urgenda* case: the dutch path towards a new climate constitutionalism. *DCPE Online 2020 43(2)*, 1371–1404.
- Cenevska, I. (2016). A Thundering Silence: Environmental Rights in the Dialogue between the EU Court of Justice and the European Court of Human Rights. *Journal of Environmental Law. 2016 28(2)*, 301–324.
- Centre for Environmental Justice (2023). *Centre for Environmental Justice, Guide to the Aarhus Convention – Know your environmental rights!* Irlanti.
- Chalabi, A. (2023). A New Theoretical Model of the Right to Environment and its Practical Advantages. *Human Rights Law Review 2023*, 23,1–19.
- Chambers, S. (2003). Deliberative Democratic Theory. *Annual Review of Political Science. 2003 Vol. 6*, 307–326.
- Chiu, W. & Kolstad, I. (2024). NGO campaign responses to corporate environmental policies and practices. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. Julkaistu: <https://doi.org/10.1002/csr.3060>
- Choundhary, K. (2024). Which Method Should I Select for My Legal Research – Doctrinal, Empirical, Multi-Method or Something Else? *Teisé 2024 Vol. 132*, 135–144.
- Christiansen, P.M. & Rommetvedt, H. (1999). From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway. *Scandinavian Political Studies 22:3 1999*. 195–220.
- Coglianse, C. & Courcy C. (2010). Environmental Regulation. Teoksessa Cane, P. & Kritzer, H. (toim.). *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press, Luku 8.
- Cohan, J.A. (2007). Civil Disobedience and the Necessity Defense. *The University of New Hampshire Law Review 2007 6(1)*, 111–175.
- Cohen, J. (1989). Deliberation and Democracy. Teoksessa Hamlin, A. & Pettit, P. (toim.). *The Good Polity. Normative Analysis of the State*. Basil Blackwell. Oxford, 17–34.
- Colombi Ciacchi, A. & von der Pfordten, D. (2023). Exploring the relationship between law and governance: a proposal. *The Theory and Practice of Legislation 2023 11(2)*, 151–167.

Colombo, E. & Giadrossi, A. (2020). Comparative International Litigation and Climate Change: A Case Study on Access to Justice in Adaptation Matter. *University of Pittsburgh Law Review*, 2020 Vol. 81, 527–596.

Coomans, F. (2023). Towards 2122 and beyond: Developing the human rights of future generations. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 41(1), 53–60. <https://doi.org/10.1177/09240519231159997>

Cordery, C.; Goncharenko, G.; Polzer, T. & McConville, D. (2023). NGOs' performance, governance, and accountability in the era of digital transformation. *The British Accounting Review* 55. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2023.101239>

Costa, J.-P. (5.6.2008). *The links between democracy and human rights under the case-law of the European Court of Human Rights*. Helsinki.

Cramer, B. (2009). The Human Right to Information, the Environment and Information about the Environment: From the Universal Declaration the Aarhus Convention. *Communication Law and Policy* 14:1, 73–103. <https://doi.org/10.1080/10811680802577707>

Dacombe, R. & Parvin, P. (2021). Participatory Democracy in an Age of Inequality. *Representation* 57(1), 145–157. <https://doi.org/10.1080/00344893.2021.1933151>

Daly, A. (2023). Intergenerational rights are children's rights: Upholding the right to a healthy environment through the UNCRC. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 41(3), 123–176. <https://doi.org/10.1177/09240519231195753>

Darpö, J. (2013). Effective Justice? Synthesis Report of the Study on the Implementation of Articles 9(3) and 9(4) of the Aarhus Convention in Seventeen of the Member States and of the European Union. Teoksessa J. Jans; R. Macrory & A. Morino Molina (toim.), *National Courts and EU Environmental Law*. Europa Law Publishing.

Darpö, J. (2017). *Principle 10 and Access to Justice*. Uppsalan yliopisto.

Darpö, J.; Kuusiniemi, K. & Vihervuori, P. (2009). Miljöprövningen i vågskålen – landskampen mellan Finland och Sverige. *FT 2009*, 323–361.

Davidson, M. (2008a). *Arguing About Climate Change: Judging the Handling of Climate Risk to Future Generations by Comparison to the General Standards of Conduct in the Case of Risk to Contemporaries*. Amsterdam University Press.

Davidson, M. (2008b). Wrongful Harm to Future Generations: The Case of Climate Change. *Environmental Values* 17(4), 471–488. <https://doi.org/10.3197/096327108X368494>

de Camargo Subtil, L. & Prado de Ávila, L. (2023). Os critérios procedimentais de admissibilidade de casos climáticos na Corte Europeia de Direitos Humanos á luz do Caso Duarte Agostinho E Outros V. Portugal E 32 Outros Estados. *Revista Direito Ambiental e sociedade* 2023 13(3).

de Moor, J. & Wahlström, M. (2022). Environmental Movements and Their Political Context. Teoksessa M. Grasso & M. Giugni (toim.). *Routledge Handbook of Environmental Movements*.

de Salles Cavedon-Capdeville, F. ym. (2023). An Ecocentric Perspective on Climate Litigation: Lessons from Latin America. *Journal of Human Rights Practice* 2023 XX, 1–18.

de Vilchez Moragues, P. (2017). *Extraterritoriality and judicial review of state's policies on global warming: Some reflections following the 2016 Scandinavian climate lawsuits*. Baleaarien yliopisto. Espanja.

Delgado, R. (1987). The Ethereal Scholar: Does Critical Legal Studies Have What Minorities Want Minority Critiques of the Critical Legal Studies Movement. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review* 1987 Rev. 301. Julkaistu: https://scholarship.law.ua.edu/fac_articles/462

Dobrolynbova, E. (2021). Measuring Outcomes of Digital Transformation in Public Administration: Literature Review and Possible Steps Forward. *The NISPAce Journal of Public Administration and Policy* XIV(1), 61–86. <https://doi.org/10.2478/nispa-2021-0003>

Doron, I. & Apter, I. (2011). International Rights of Older Persons: What Difference Would a New Convention Make to Lives of Older People? *Marquette Elder's Advisor* 11(2), 367–385.

Driesen, D. M. (2016). The Ends of Pollution Control: Toward a Positive Theory of Environmental Law. *Utah Law Review*.

Drahos, P. & Parker, S. (1991). The Indeterminacy Paradox in Law. *Western Australian Law Review* 1991 Vol. 21, 305–319.

Dryzek, J. & Niemeyer, S. (2019). Deliberative democracy and climate governance. *Nature Human Behaviour* 3 2019, 411–413.

Dulong de Rosnay, M. & Maxim, L. (2020). Speaking and Governing through Freedom of Access to Environmental Information. Teoksessa Implications Kenyon, A. & Scott, A. (toim.). *Positive Free Speech: Rationale, Methods and Hart Publishing*. Bloomsbury, 173–189.

Ebbesson, J. (2022). *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*. Kluwer.

Eftestøl, E. (2021). Juridik och politik – vem bestämmer i miljöfrågor? *JFT* 2/2021, 140–154.

EKLA (2015). *History of Environmental Policy in Germany: CDU Perspectives 1958–2015*. Konrad Adenauer Stiftung.

Eliantonio, M. (2011). Towards an ever dirtier Europe? The restrictive standing of environmental NGOs before the European courts and the Aarhus Convention. *Croatian Yearbook of European Law and Policy* 2011:7, 69–86.

Eliantonio, M. & Richelle, J. (2024). Access to Justice in Environmental Matters in the EU Legal Order: The "Sectoral" Turn in Legislation and Its Pitfalls. *European Papers* 9(1), 261–274. <https://doi.org/10.15166/2499-8249/756>

Ekroos, K. & Majamaa, V. (2005). *Maankäyttö- ja rakennuslaki*. 2. uud. painos. Helsinki.

Eliantonio, M. (2018). The role of NGOs in environmental implementation conflicts: 'stuck in the middle' between infringement proceedings and preliminary rulings? *Journal of European integration* 2018 40(6), 753–767.

ELY (10.01.2023, vierailtu 2.4.2024). *Avustukset saariston ympäristönhoitoon*. <https://www.ely-keskus.fi/avustukset-saariston-ymparistonhoitoon>

ELY (2016). *Opas kunnan ympäristönsuojeluviranomaisille vesilain mukaisten ojitusasioiden ratkaisemiseen*. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus Opas 3/2016.

Environment and Climate Change Canada 2018. *Compendium of Canada's Engagement in International Environmental Agreements and Instruments*.

Ercan, S. & Dryzek, J. (2015). Special issue: The sites of deliberative democracy – The reach of deliberative democracy. *Policy Studies* 2015 36(3), 241–248.

Ervasti, K. (1998). Eräitä näkökohtia empiirisen tiedon hyväksikäyttämisestä oikeustieteessä. *Lakimies* 3/1998, 364–388.

Ervasti, K. (2004). Empiirinen oikeustutkimus. Teoksessa Lindfors, H. (toim.), *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki, 9–16.

Ervasti, K. (2011a). Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. *Oikeustiede - - Jurisprudentia XLIV:2011*, 61–132.

Ervasti, K. (2011b). Oikeuden saamisen monet kasvot. *Oikeus* 2011 40(3), 347–360.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (2022), *Guide to case-law of the European Court of Human Rights - Environment*.

Euroopan komissio (vierailtu 26.6.2024), *The Aarhus Convention and the EU*. https://environment.ec.europa.eu/law-and-governance/aarhus_en

Euroopan parlamentti (2017, vierailtu 7.7.2024), *Implementing the Aarhus Convention - Access to justice in environmental matters*. [https://www.europarl.europa.eu/RegDara/etudes/BRIE/2017/608753/EPRS_BRI\(2017\)608753_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegDara/etudes/BRIE/2017/608753/EPRS_BRI(2017)608753_EN.pdf)

Euroopan parlamentti (2021). *Can nature get it right? A Study on Rights of Nature in the European Context*. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies.

Euroopan parlamentti (2023). *Regulatory frameworks for citizen-initiated instruments of direct democracy – Comparing the experiences in the EU Member States and beyond*. Study Requested by the AFCO committee.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto (2016). *Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, Oikeussosiologian saatavuus Euroopan oikeudessa -käsikirja*. 2016.

Euroopan parlamentti (24.4.2024, vierailtu 28.6.2024). *Yritysvastuulaki: uusia sääntöjä ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista*. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20240419IPR20585/yritysvastuulaki-uusia-saantoja-ihmisoikeus-ja-ymparistovaikutuksista>

Ezedike, E. U. (2019). The Moral Justification of Civil Disobedience in a Constitutional Democracy: An Appraisal of Rawl's Notion of Civil Disobedience. *African Research Review: An International Multidisciplinary Journal* 2019 13(4) No 56, 86–95.

Fauchald, O.K. (2010). Environmental Justice in Courts – A Case Study from Norway. *Nordisk miljörätsslig tidskrift* 2010:1, 50–67.

Fauchald, O.K. (2012). Effective Access to Environmental Information in Norway? Teoksessa L.L. Backer, O.K. Fauchald & C. Voigt (Toim.). *Pro Natura – Festkrift til Hans Christian Bugge*. Universitetsforlaget. Oslo, 170–188.

Finlex (29.9.2022). *Lainkirjoittajan opas*. Päivitetty 29.9.2022.

Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge – Selected interviews & other writings 1972–1977* by Michel Foucault. (Toim. Colin Gordon). *Pantheon Books*, New York.

Fraser, J. & Henderson, L. (2022). The human rights turn in climate change litigation and responsibilities of legal professionals. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2022 40(1), 3–11.

Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere. *Social Text* No. 25/26 1990, 56–80.

Fredman, S. (2024). Adjudicating Human Rights: Bounded Deliberative Democracy. *Federal Law Review* 2025 53(3), 1–29.

Fukuyama, F. (2016). American Political Decay or Renewal? The Meaning of the 2016 Election. *Foreign Affairs* 95 (2016), 58–68.

Fuller, L. L. (1958). Positivism and Fidelity to Law – A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review* 71(4) 1958, 630–672.

Fuller, L.L. (1969). *The Morality of Law*. Yale University Press.

Future Round Table (vierailtu 20.5.2024). Magnolia Case – Youth NGOs and Individuals v. the Government of Sweden. <https://futeroundtable.org/documents/2238847/0/Magnolia+case+updated+2018.pdf/09f602a1-47ad-a9dd-e935-9690f0d614b6?t=1524056549702>

- Galanter, M. (1981). Justice in Many Rooms. Teoksessa Mauro Cappelletti (Toim.). *Justice in Many Rooms*. European University Institute, 147–181.
- García-Espin, P. (2022). Weak agency and preferences for participatory democracy: discourses of Spanish people in positions of socioeconomic disadvantage. *Democratization* 29:6, 1035–1054. <https://doi.org/10.1080/13510347.2022.2031989>
- García Ruales, J. ym. (2024). Arrival of the Rights of Nature in Europe. Teoksessa C. D. Robertson ym. (toim.), *Rights of Nature in Europe – Encounters and Visions*. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003318989-1>
- Garçon, G. (2013). The Rights of Access to Justice in Environmental Matters in the EU – The Third Pillar of the Aarhus Convention: Validity and Scope of the Review Procedures under Regulation (EC) No 1367/2006. *European Food and Feed Law Review* 2013 8(2), 78–90.
- Georgieva Minkova, L. (2024). Ecocide, Sustainable Development and Critical Environmental Law Insights. *Journal of International Criminal Justice* 2024, 22, 81–97.
- Gherghina, S.; Mokre, M. & Mişcoiu, S. (2021). Deliberative Democracy, Under-Represented Groups and Inclusiveness in Europe. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 34(5), 633–637. <https://doi.org/10.1080/13511610.2021.1996975>
- Gilbert, J. (2024). *The nexus between “Human rights” and the “rights of nature”. Debates, tensions and complementarities*. Agence française de développement.
- Gil-Garcia, J.; Dawes, S. & Pardo, T. (2018). Digital government and public management research: finding the crossroads. *Public Management Review* 20(5), 633–646. <https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1327181>
- Gjaltema, J.; Bjesbroek, R. & Termeer, K. (2020). From government to governance... to meta-governance: a systematic literature review. *Public management review* 22(12), 1760–1780. <https://doi.org/10.1080/14719037.2019.1648697>
- Glazebrook, S. (2009). Human rights and the environment. *Victoria University of Wellington Law Review* 2009 Vol. 40, 293–355.
- Gutterman, A.S. (2022). *Climate Change and Older Persons. Older Persons’ Rights Project*.
- Haapaniemi, M. (2012). Yhdistyksen valitusoikeudesta. *Lakimies* 3/2012, 397–418.
- Haavisto, I. (2020). Poliitiikan poikkeustila – Koronakriisi yhdisti suomalaiset. *EVA-analyysi 2020*.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. Polity Press.

- Hadjiyianni, I. (2020). Multi-Level Governance in Action: Access to Justice in National Courts in Light of the Aarhus Convention. *European Public Law* 26(4), 889–920. <https://doi.org/10.54648/euro2020070>
- Hak, J. (2022). K přímému účinku I. pilíře Aarhuské úmluvy. *Časopis Pro Právní vědu a Praxi* 2/2022, 237–263. <https://doi.org/10.5817/CPVP2022-2-1>
- Halila, H. & Tarasti, L. (2024). *Yhdistysoikeus*. 6. painos. Alma Talent.
- Hallberg, P. ym. (2020). *Maankäyttö- ja rakennuslaki*. ALMA Talent Oy.
- Halme-Tuomisaari, M. & Rapin, A. (2021). ”Minä olen joki, joki on minä” – Ympäristö, ihmisoikeudet ja ontologinen muutos. *Oikeus* 2021 (50), 559–569.
- Halonen, L. & Pappila, M. (2019). Alueelliset metsäohjelmat metsätalouden ohjauksessa – yhteistoiminnallisen hallinnan mahdollisuudet ja ongelmat metsien käytön ekologisen kestävyuden edistämisessä. Teoksessa Määttä, T. (toim.), *Ympäristöpolitiikka ja -oikeus XII*. Itä-Suomen yliopisto, 127–181.
- Halonen, L. & Similä, J. (2019). Ympäristösäätely ja itseorganisoituminen – tapaus vesistökuunnostukset. *Ympäristöjuridiikka* 1/2020, 7–38.
- Harangozó, G. & Zilaby, G. (2015). Cooperation between business and non-governmental organizations to promote sustainable development, *Journal of Cleaner Production* 2015:89, 18–31. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.10.092>
- Harju, A. (30.11.2020, vierailtu 1.7.2024). *Suomalaisen kansalaistoiminnan historiaa 30.11.2020*. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/suomalaisten-kansalaistoiminnan-historiaa/>
- Hart, H.L.A. (1961). *The Concept of Law*. Clarendon Law Series.
- Hart, H.L.A. (1983). American Jurisprudence Through English Eyes. Teoksessa Hart, H.L.A., *Essays in Jurisprudence and Philosophy*. Oxford Clarendon Press.
- Hartley, N. & Wood, C. (2005). Public participation in environmental impact assessment – implementing the Aarhus Convention. *Environmental Impact Assessment Review* 2005 25, 319–340. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2004.12.002>
- Hartman, J. & Willers, M. (2022). Protecting rights through climate change litigation before European courts. *Journal of Human Rights and the Environment* 13(1), 90–113. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3832674>
- Hayward, B. (1995). The Greening of Participatory Democracy: A Reconsideration of Theory. *Environmental Politics* 4(4), 215–236. <https://doi.org/10.1080/09644019508414234>
- Hedemann-Robinson, M. (2014). EU Implementation of the Aarhus Convention’s Third Pillar: Back to the Future over Access to Environmental Justice? – Part 1. *European Energy and Environmental Law Review* 23(3), 102–114. <https://doi.org/10.54648/eelr2014014>

Heikkilä, S. (2024). Oikeusvaltioperiaate ja riippumattomat tuomioistuimet. *Lakimies* 5/2024, 600–627.

Heimonen, J. & Kaaro, J. (toim.) (1999). *Luonto-Liiton historia 1943–1998: jatkosodan varjosta Jerisjärven tielle*. Luonto-Liitto ry.

Heinilä, A. (2021). Ylikunnallinen maankäytön suunnittelu ja maankäyttö- ja rakennuslain kokonaisuudistus. Teoksessa I. Pölönen, K. Kokko & R. Sairinen (Toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV 2021*, 59–313.

Heinilä, A.; Pölönen, I. & Belinskij, A. (2021). Yhteistoiminnallisuus ympäristöoikeudellisessa suunnittelumenettelyssä. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2021*, 49–110.

Heinilä, A. (2022). Suomi-rata ja suunnittelujärjestelmä. *Ympäristöjuridiikka 1/2022*, 8–38.

Heinilä, A. (2024). Suunnittelujärjestelmän sielunmessu? Alueidenkäytön lupaohjauksen merkitys. *Lakimies 6/2024*, 760–785.

Heinämäki, L. ym. (2017). Saamelaisten oikeuksien toteutuminen: kansainvälinen oikeusvertaileva tutkimus. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 4/2017*.

Heiskanen, H. & Sormunen, M. (2020). Ilmastonuoret vastaan valtiot – Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana. Teoksessa Pekkarinen, E. – Tuukkanen, T. (toim.). *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4*. Hansaprint Oy. Turenki, 111–123.

Heiskanen, H-E. (2018a). *Towards Greener Human Rights Protection – Rewriting the Environmental Case-Law of the European Court of Human Rights*. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0717-2>

Heiskanen, H. (2018b). Vihertyvämpää ihmisoikeussuojaa kohti. *Ympäristöjuridiikka 2–3/2018*, 73–74.

Heiskanen, H-E. & Sormunen, M. (2020). Ilmastonuoret vastaan valtiot – Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana. Teoksessa E. Pekkarinen & T. Tuukkanen (Toim.). *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4*. Hansaprint Oy. Turenki, 111–123.

Hepola, M.; Belinskij, A. & Määttä, T. (2021). Ajat ovat muuttumassa – ympäristöperusoikeuden evoluutio vesivoimalupien pysyvyyden näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka 1–2/2021*, 7–42.

Heri, C. (2022). Climate Change before the European Court of Human Rights: Capturing Risk, Ill-Treatment and Vulnerability. *The European Journal of International Law* 33(3), 925–951. <https://doi.org/10.1093/ejil/chac047>

- Heri, C. (2024). Justice in the liminal: The Council of Europe and the right to a healthy environment. *International and Comparative Law Quarterly* 2024: 73, 319–360. doi:10.1017/S0020589324000071.
- Herler, C. (2006). Ympäristöoikeushistoria – oppikirjatäytettä vai tulkinta-apuvälineistöä? *Ympäristöjuridiikka* 3/2006, 9–19.
- Herr, R.E. (2011). The Right to Receive Information Under Article 10 of the ECHR: An Investigation from a Copyright Perspective. *JFT* 2/2011, 193–211.
- Herrera, S.J. & Serrano, S. (2021). Competencies of the area of statistics in legal research. *Journal of Business and entrepreneurial* July – September 5–3(2021). 80–95. <https://doi.org/10.37956/jbes.v5i3.193>
- Hietamäki, M. ym. (2016). Ympäristövalvonnan ohje. *Ympäristöhallinnon ohjeita* 2/2016. Ympäristöministeriö.
- Hietaniemi, A. & Penttilä, O. (2024). Uutta, vanhaa vai molempia? Ympäristöperusoiden oikeusvaikutukset lainsäädäntöhankkeissa vuosina 2019–2023. *Ympäristöjuridiikka* 3–4/2024, 6–42.
- Hilmer, J. (2010). The State of Participatory Democratic Theory. *New Political Science* 32:1, 43–63. <https://doi.org/10.1080/07393140903492118>
- Hilson, C. (2018). Substantive environmental rights in the EU: doomed to disappoint? Teoksessa S. Bogojevic – R. Rayfuse (Toim.). *Environmental Rights in Europe and Beyond. Swedish Studies in European Law*. Hart Publishing, 87–103.
- Hirvonen, A. (2011): *Mitkä metodit – Opas oikeustieteen metodologiaan*. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki.
- Hohfeld, W. (1966). *Fundamental Legal Conceptions in Applied in Judicial Reasoning*. Yale University Press, New Haven.
- Hokkanen, P. (2008). *Kansalaisosallistuminen ympäristövaikutusten arviointimenetelyssä*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Hollo, E (2004). *Ympäristöoikeus- ja luonnonoikeus*. Talentum.
- Hollo, E. (2009). *Johdatus ympäristöoikeuteen*. 3. painos. Talentum.
- Hollo, E. (2018). Ympäristö ja elämä. *Ympäristöjuridiikka* 4/2018, 3–6.
- Hollo, E. (2020). Antroposeeni ja kestävä kehitys, lisämausteena viroseeni. *Ympäristöjuridiikka* 2/2020, 3–6.
- Hollo, E. (2020b). Valtion ilmastovastuu – ajatuksia Urgenda-ratkaisun tiimoilta. *Ympäristöjuridiikka* 1/2020, 3–6.
- Hollo, E. (2021). *Vesioikeus*. 2. uudistettu painos. Edita Publishing Oy.

Hollo, E. (2024). Punnitseminen, punninta ja arvottaminen päätöksenteossa. *Ympäristöjuridiikka* 1/2024, 3–6.

Holopainen, H.; Huttunen, K.; Malin, K. & Partanen, H. (2013). Muutoksenhaku maankäyttö- ja rakennuslain mukaisissa asioissa. Tarkastelussa kaavat, suunnittelutarveratkaisut ja poikkeamispäätökset sekä valituslupa-asiat. *Ympäristöministeriön raportteja 19/2013*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4197-3>

Honkonen, T. (2023). Ilmastoneuvottelujen avoimuus ja sidosryhmien osallistuminen Suomessa: käytännöt, oikeudelliset haasteet ja legitimitetti. *Ympäristöjuridiikka* 2–3/2023, 52–94.

Hopf, S.; Previtali, F. & Georgantzi (2021). New Forms of Ageism as a Challenge for a UN Convention on the Rights of Older Persons. *UTQ* 90(2), 1–31. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202211218496>

Houtsonen, J. (2001). 'Oikeuden' ja 'yhteiskunnan' käsittäminen yhdysvaltalaisessa Law and Society -tutkimuksessa: instrumentaalisista vaikutustutkimuksista tulkin-toihin oikeuden tuottamisesta arjen käytännöissä. *Oikeus* 2001 (30)4, 437–459.

Hovila, I. & Malo, J. (2015). Museotie rakennetun kulttuuriympäristön suojelussa. *Edilex* 2015/48.

Husa, J. (2017). Oikeusvertailun metodit globalisoituvassa maailmassa. *Lakimies* 7–8/2017, 1088–1102.

Häikiö, L. (2005). *Osallistumisen rajat – Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella*. Tampere University Press. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-6256-4>

Husa, J. (2020). Tuomioistuinratkaisut oikeuslähteenä – oikeuslähteoppi ja oikeusyhteisön kulttuurinen identiteetti. *Lakimies* 7–8/2020, 972–992.

Häikiö, L. (2005). *Osallistumisen rajat – Valta-analyysi kestävän kehityksen suunnittelusta Tampereella*. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press. Tampereen yliopisto.

Häikiö, L. (2006). Kansalaisosallistuminen ja hallintaverkostot. *Janus* 14(1), 47–52.

Häikiö, L. (2023). Ilmastohätätila edellyttää yhteiskunnallisen osaamisen uudistamista. Teoksessa *Ilmasto ja osaaminen*. Akava, 22–26.

Häkkänen, M. (2024). *Mahdollisuudet tarkentaa valitusoikeuden edellytyksiä kaavoituksessa – Oikeudellinen selvitys*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2024:30.

Hämäläinen, H. & Salminen, J. (2024). Lainvalmistelun oikeudelliset puitteet. *Lakimies* 2/2024, 194–222.

Hösli, A. & Rehman, M. (2024). *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland: the European Court of Human Rights' Answer to Climate Change*. *Climate Law* (2024), 1–22. <https://doi.org/10.1163/18786561-bja10055>

INPEA, IFA, ILC-US, IAGG, IAHSA, HelpAge International, GAA, Age UK & AARP (2011). *Strengthening Older People's Rights: Towards a UN Convention – A Resource for promoting dialogue on creating a new UN Convention on the Rights of Older Persons*.

Ishwara Bhat, P. (2020). Multi-method Legal Research: Nature, Need, Procedure and Potentiality. *Idea and Methods of Legal Research*. Delhi, luku 14. <https://doi.org/10.1093/oso/9780199493098.003.0014>

Jakobsson, N. (2023). Administration of justice in times of crisis – how to guarantee access to justice? *Defensor Legis* 4,5/2023, 607–615.

Jansen, N. (2019). Comparative Law and Comparative Knowledge. Teoksessa M. Reimann & R. Zimmermann. *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Toinen painos. Luku 11. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198810230.013.10>

Jantunen, J. & Hokkanen, P. (2010). *YVA-lainsäädännön toimivuusarviointi – Ympäristövaikutusten arviointimenettelyn toimivuus ja kehittämistarpeet*. Suomen ympäristö 18/2010. Ympäristöministeriö. Helsinki.

Jeffords, C. (2021). One the relationship between constitutional environmental human rights and sustainable development outcomes. *Ecological Economics* 186 (2021), 1–16.

Jendroska, J. (2020). Access to Justice in the Aarhus Convention – Genesis, Legislative History and Overview of the Main Interpretation Dilemmas. *Journal for European Environmental & Planning Law* 17(4), 372–408. <https://doi.org/10.1163/18760104-01704003>

Jetoo, S. (2019). Stakeholder Engagement for Inclusive Climate Governance: The Case of the City of Turku. *Sustainability* 2019 11(21). <https://doi.org/10.3390/su11216080>

Joergens, C. (2004). *Transnational Governance and its Legitimacy Problematics: The Examples of Standardization and Food Safety*. Globalization and Its Discontents Colloquium, NYU Law School.

Jóhansdóttir, A. (2009). *The significance of the default – A study in environmental law methodology with emphasis on ecological sustainability and international biodiversity law*. Uppsalan yliopisto, Ruotsi.

Jordan, G. & Maloney, W. (2007). Explaining low participation rates: collective action and the “concerned unmobilized”. Teoksessa T. Zittel & D. Fuchs (Toim.). *Participatory Democracy and Political Participation – Can participatory engineering bring citizens back in?* Routledge, 127–151.

Judge, L. (2008). *The Rights of Older People: International Law, Human Rights Mechanisms and the Case for New Normative Standards*.

Jukka, L.; Keinänen, A.; Keskinen, M. & Vartiainen, N. (2023). Korona haastoi tietoperusteisen lainvalmistelun, mutta kuinka paljon? *Edilex* 2023/23.

Juntunen, H. (2013). Demokratian dilemma – Oikeusteologinen tulkinta Suomen perustuslain eettisten periaatteiden merkityksestä demokraattisen valtiojärjestyksen perustana ja rajoituksena. *Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 128 2013*. Lapin yliopisto.

Jäntti, A.; Leponiemi, U.; Parkkinen, J. & Airaksinen, J. (2023). Ylimmän johdon päätökset julkishallinnon paradigmojen ja kuntajohtamisen heijastumina. *Hallinnon Tutkimus* 42 (1), 21–37. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202303303350>

Jääskeläinen, L. (2022). Voiko viihtyisyyttä oikeudellisesti arvioida ja kompensoida? *Ympäristöjuridiikka 1/2022*, 52–79.

Kaijser, A. (2014). *Who is Marching for Pachamama? An Intersectional Analysis of Environmental Struggles in Bolivia under the Government of Evo Morales*. Väitöstutkimus. Lundin yliopisto, Ruotsi.

Kainulainen, H. (2004). Teemahaastattelut kriminologisessa tutkimuksessa. Teoksessa H. Lindfors (toim.), *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64*. Helsinki, 17–26.

Kajala, J. (2020). Kansalaisjärjestöjen osallistumisoikeuksien kehitys kansainvälisessä ympäristöoikeudessa 1970-luvulta 1990-luvulle. *Oikeus 2020 (49); 2*, 215–228.

Kallio, K.; Häkli, J. & Ruokolainen, O. (2022). Osallistuva seutulainen demokratia kaupunkiseutujen suunnittelussa. Teoksessa A. Jäntti, A-A. Kork, K. Kurkela, U. Leponiemi, H. Paananen, L-M. Sinervo & S. Tuurnas (Toim.). *Hallinnon tutkimuksen tulevaisuus*. Vastapaino. Tampere, 365–386. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202302082127>

Kangasmaa, S. (2019). Hallintopakkoasian käsittelyn ja relaatioiden peruskysymyksiä. *Ympäristöjuridiikka 3–4/2019*, 30–51.

Kanniainen, O. (2024). Verhottu myrsky: Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla ympäristöasioissa sekä EIT:n tapaus Dubetska ja muut v. Ukraina uuden ajan kynnyksellä. *Lakimies 2/2024*, 343–350.

Karhu, J. (2004). *Kohti yhteiskunnan oikeutta. Jokamiehen oikeudet ja biodiversiteetti yhteiskunnan oikeuden prototyyppeinä*. Turun yliopiston tiedekunnan julkaisuja 2004, A. Juhlajulkaisut N:o 13.

Kari, M. (2012). Muuttuva yhteiskunta, oikeus ja oikeustieteen metodi. Teoksessa K. Siikavirta (toim.), *Oikeus ja yhteiskunta – oikeustieteen monet kasvot. XIV Oikeustieteen päivät*. Vaasan yliopiston julkaisuja – Tutkimuksia 299. Oikeustiede 18. Vaasan yliopisto.

Karttunen, N. (2024). Kansalaisosallistuminen ilmastopolitiikan suunnittelussa – miten kansalaisten osallistumisoikeudet toteutuvat laissa ja käytännössä? *Ympäristöjuridiikka 2/2024*, 42–75.

- Kauffman, C. M. & Martin, P. L. (2017). Can Rights of Nature Make Development More Sustainable? Why Some Ecuadorian lawsuits Succeed and Others Fail. *World Development* 2017 Vol. 92, 130–142.
- Kauppila, J. – Kautto, P. – Römpötti, E. (2019). Sääntelytaakan rakentuminen ympäristönsuojelussa. *Lakimies* 3–4/2019, 264–288.
- Keinänen, A. & Palvimäki, L. (2022). Näkyykö säädösehdotuksen yhteiskunnallinen merkittävyys sen valmistelutavassa? *Edilex* 2022/47.
- Kekkonen, J. (2011). Menestystarinoita ja hyviä vihollisia – havaintoja suomalaisesta historiantutkimuksesta. *Oikeus* 2011 40(4), 482–486.
- Kekkonen, J. (2013). Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. *Forum Iuris* 2013.
- Kekkonen, J. & Malminen, T. (2024). Keskustelua uudesta oikeustieteen tutkimuksen oppi- ja käsikirjasta sekä oikeustieteen tilasta ja tulevaisuudesta. *Lakimies* 3–4/2024, 570–581.
- Keller, S. & Bornemann, B. (2021). New Climate Activism between Politics and Law: Analyzing the Strategy of the KlimaSeniorinnen Schweiz. *Politics and Governance* 9(2), 124–134. <https://doi.org/10.17645/pag.v9i2.3819>
- Keller, H. & Heri, C. (2022). The Future is Now: Climate Cases Before the ECtHR. *Nordic Journal of Human Rights* 40:1, 153–174. <https://doi.org/10.1080/18918131.2022.2064074>
- Kersting, N. (2021). *Participatory Democracy and Sustainability Deliberative Democratic Innovation and Its Acceptance by Citizens and German Local Councilors. Sustainability* 2021 13, 1–12. <https://doi.org/10.3390/su13137214>
- Keränen, M. (2014). Onko politiikkaprosessi politiikkaa vai hallintoa? Teoksessa L. Häikiö & H. Leino (Toim.). *Tulkinnan mahti: johdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*. Tampere University Press, 33–55.
- Keskinen, L.-M. (2023). Lisääkö kansainvälinen vertailu lainvalmistelun laatua? – Empiirinen tutkimus hallituksen esityksistä vuosilta 2020–2021. *Edilex* 13.10.2023.
- Khadka, C. (2019). Empirical Method in Legal Research. *Nepal Law Review* 2019:35, 434–459. <https://doi.org/10.3126/nlr.v28i1-2.57625>
- Kingston, Suzanne ym. 2023. Empowering Through Law: Environmental NGOs as Regulatory Intermediaries in EU Nature Governance. *Transnational Environmental Law* 2023 12(3), 469–497.
- Knauß, S. (2018). Conceptualizing Human Stewardship in the Anthropocene: The rights of Nature in Ecuador, New Zealand and India. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 2018 Vol. 30, 703–722. <https://doi.org/10.1007/s10806-018-9731-x>

Knox, John 2020. Constructing the Human Right to a Healthy Environment. *The Annual Review of Law and Social Science* 2020, 16, 79–95.

Kochupillai, M. (2017). *Adopting Mixed-Methods for Multi-Disciplinary Legal Research: A Framework, Flexibilities and Caveats*. Münchenin tekninen yliopisto. <https://ssrn.com/abstract=3075052>

Kocsis, B. E. (2017). Application of rights included in pillars of Aarhus Convention during the environmental impact assessment of the Paks II. investment. *Journal of Agricultural and Environmental Law* 22/2017, 77–88.

Koivisto, I. (2014). Julkisen vallan rajoilla. *Lakimies* 5/2014, 675–694.

Koivisto, I. (2018). Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä. *Lakimies* 6/2018, 627–650.

Koivisto, I. (2024). Oikeuden kieli ja automaatio – mahdoton yhtälö? *Lakimies* 7–8/2024, 1013–1037.

Koivusalo, M. (2012). *Kokemuksen politiikka – Michel Foucault'n ajattelujärjestelmä*. Episteme, Tutkijaliitto.

Koivurova, T.; Torkkeli, M. & Craik, N. (2011). Ympäristövaikutusten arviointi kansainvälisessä katsannossa; Suomen YVA-lain toimivuus valtioiden rajat ylittäviä ympäristövaikutuksia koskevien velvoitteiden näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka* 4/2011, 10–32.

Kojo, M. & Liimatainen, T. (2018). Hallinnan keinot YVA-menettelyn yleisötilaisuudessa: Puheenjohtajan roolit vuorovaikutuksen edistämisessä. Teoksessa E. Kestilä-Kekkonen & T. Raunio (toim.). *Valta ja politiikka – Juhlakirja Ilkka Ruostetsaarella hänen 60-vuotispäivänään*. Valtiotieteellinen yhdistys. Juvenes Print. Tampere, 101–130.

Kokko, K. (2003). Biodiversiteettiä turvaavat oikeudelliset periaatteet ja mekanismit. *Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 243*.

Kokko, K. (2011a). Eurooppalainen ympäristöoikeus korkeimman hallinto-oikeuden lainkäytössä. *Lakimies* 3/2011, 475–503.

Kokko, K. (2011b). Ympäristöperusoikeuden evoluutio kirjallisuuden ja erityisesti korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisujen valossa. Teoksessa *Oikeus kansainvälisessä maailmassa – Ilkka Saraviidan juhlakirja*, 309–342.

Kokko, K. & Mähönen, J. (2015). Yritysten ympäristövastuu. *Ympäristöjuridiikka* 1/2015, 35–73.

Kokko, K. (2016). Ympäristöoikeuden tutkimusmetodeista Suomessa. *Ympäristöjuridiikka* 1/2016, 29–42.

Kokko, K. (2017). Oikeustieteellinen sääntelytutkimus ympäristöoikeuden näkökulmasta. *Lakimies* 7–8/2017, 1054–1069.

- Kokko, K. (2020). Konkurssipesän julkisoikeudellinen ympäristövastuu. *Edilex 2020/13*.
- Kokko, K.; Ala-Lahti, T. & Vilander, M. (2021). Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarvioinnin soveltamisala EU-tuomioistuinten oikeuskäytännön valossa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV 2021*, 315–387.
- Kokko, K.; Kuokkanen, T. & Utter, R. (2011). *Ilmasto-oikeus*. Talentum Media Oy. Hämeenlinna.
- Kokott, J. (2013). *Zum Begriff „übermäßig teurer“ Gerichtsverfahren und Umsetzung der Aarhus-Konvention: Schlussanträge der Generalanwältin Juliane Kokott vom 12.9.2013 in der Rechtssache C-530/11* (Europäische Kommission./ Vereinigtes Königreich Großbritannien und Nordirland. *Natur+Recht 2013-10*, 35(10), 710–717.
- Konttinen, E. & Peltokoski, J. (2004). *Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. SoPhi. Jyväskylä.
- Korhonen, H. (2003). Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisen kokemuksia ja ongelmia. *Defensor Legis N:o 4/2003*, 555–575.
- Korpisaari, P. (2022). Katsaus sananvapaustapauksia koskevaan oikeuskäytäntöön. *Vapaita sanoja – Viestintäoikeuden vuosikirja 2022*, 17–39.
- Kose, M. Ayhan; Nagle, Peter; Ohnsorge, Franziska & Sugawara, Naotaka 2021. What Has Been the Impact of COVID-19 on Debt? Turning a Wave into a Tsunami. *Policy Research Working Paper 9871*. World Bank Group 2021.
- Kotilainen, J.; Peltonen, L. & Sairinen, R. (2021). Yhteistoiminnallinen ympäristönhallinta erityispiirteinen ja sovelluksineen. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV 2021*, 7–47.
- Kotka, M.; Hovila, M. & Hovila, I. (2021). Ympäristöperusoikeuden ja omaisuudensuojan yhteensovittaminen konkurssipesän julkisoikeudellisessa ympäristövastuussa. *Edilex 2021/23*.
- Kravchenko, S. (2006). Aarhus Convention: a work in progress. *South African Journal of Environmental Law and Policy* 13(1), 105–113.
- Kreuder, T. (2023). Climate Change Litigation – A Promising Perspective? *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, 2023 73(2-3)*, 593–625.
- Krommendjik, J. (2022). Beyond *Urgenda*: The role of the ECHR and judgments of the ECtHR in Dutch environmental and climate litigation. *Review of European Comparative & International Environmental Law* 31(1), 1–152.
<https://doi.org/10.1111/reel.12405>
- Krämer, L. (2018). Citizens' rights and administration duties in environmental matters: 20 years of the Aarhus Convention. *Revista Catalana de Dret Ambiental IX(1)*, 1–26. <https://doi.org/10.17345/2408>

Kulovesi, K. & Mähönen, M. (2024). Globaalin ilmasto-oikeuden kehitystrendejä. Teoksessa K. Kulovesi, M. Mähönen & J. Laininen (toim.), *Ilmasto-oikeus*. ALMA Talent, 43–116.

Kumpula, A. (2004). Århusin prosessi ja EU:n ympäristösääntelyn muutokset. Teoksessa P. Viljanen, S. Laukkann, H. Kulla & L. Ervo (Toim.). *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä: Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. A. Juhlajulkaisut N:o 14. Turun yliopisto, 117–145.

Kumpula, A. (2005). Suunnitelmien ja ohjelmien ympäristöarviointi – vuorovaikutteisen osallistumisen uudet haasteet. Teoksessa T. Lohi (Toim.). *Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – Juhlajulkaisu Vesa Majamaa 1945 – 28/12/2005*. Edita Prima Oy, 207–220.

Kumpula, A. (2008). Yleisön oikeus päätöksentekoon ympäristöasioissa. Teoksessa H. Kaila; E. Pirjatanniemi & M. Suksi (toim.). *Yksilön oikeusasema Euroopan unionissa – Juhlakirja Allan Rosas*. Åbo Akademi, 453–463.

Kumpula, A. (2022). Ympäristöoikeudellisia näkökulmia yritysvastuuseen. Teoksessa A. Vanhala; M. Ristaniemi & M. Dahlqvist (toim.), *Yritysvastuu ja oikeus*. Kauppakamari.

Kurki, V. (2015). Analytiikan puolesta: Hohfeldin kehikosta perusoikeuksien aikakaudella. *Lakimies 3–4/2015*, 434–458.

Kurki, V. (2018). Ei vain oikeuskelpoisuutta – oikeussubjektikäsitteemme ongelmia ja uudelleenarviointia. *Lakimies 5/2018*, 469–492.

Kurvinen, E. & Virikko, S. (2024). Kansalaisaloitteen julkisuus yksilön osallistumisoikeuksien turvaajana. *Defensor Legis 3/2024*, 453–471.

Kusch, M. (1993). *Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen tutkimuksen lähtökohdat*. (Suom. H. Hakosalo). Kustannus Pohjoinen, Oulu.

Kuusikko, K. (2024). Hallintolaki hallintomenettelyn yleislakina 20 vuotta. *Defensor Legis 2/2024*, 227–247.

Kuusiniemi, K. (2001). Biodiversiteetin suojelu ja oikeusjärjestyksen ristiriidat. *Oikeustiede – Jurisprudencia 34(XXXIV)*, 155–306.

Kuusiniemi, K. (2012). Yliopistojen palvelussuhdelajin muuttuminen – esimerkkinä palkkaa vastaava korvaus. Teoksessa J. Helenelund ym. (toim.). *Julkista – yksityistä; millaisissa rakenteissa? Offentligt – privat; i hurdana strukturer? Juhlakirja professori Eija Mäkisen 60-vuotispäiväksi*. Acta Wasaensia 265. Oikeustiede, julkisoikeus. Vaasan yliopisto. Vaasa, 335–347.

Kuusiniemi, K. ym. (2013). *Ympäristöoikeus*. 2. uudistettu painos. Sanoma Pro Oy.

Kuusiniemi, K. ym. (2015). *Ympäristönsuojelulainsäädäntö*. Edilex Lakitieto Oy.

- Kuusiniemi, K. (19.3.2021). *Oikeusvaltio ja viheliäiset ongelmat*. XVIII hallintotuomioistuinpäivä. <https://www.kho.fi/index/ajankohtaista/presidentinpuheita/xviihallintotuomioistuinpaiva.html>
- Kyllönen, S. (2006). Ympäristöongelmat ja demokraattinen legitimeetti. *Oikeus 2006 35(4)*, 595–610.
- Kärkkäinen, A. (2024). Ympäristövaikutusten seurannan funktiot ja asema YVA- ja lupalainsäädännössä. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XVII 2024*, 58–144.
- Lamazhapov, E. & Wilter Skedsmo, P. (2022). Environmental justice for the poor? The case of the Aarhus Convention in the post-Soviet region. *FNI Policy Brief # 9 2022*. Fridtjof Nansens Institut.
- Landner, A. ym. (toim.) (2013). *Handbuch die öffentlichen Verwaltung in der Schweiz*.
- Larsson-Heidenblad, D. (2021). De moderna miljörelsernas framväxt, 1959–1972. Teoksessa D. Heidenblad Larsson (Toim.) *Den gröna vändningen: En ny kunskapshistoria om miljöfrågornas genombrott under efterkrigstiden*. Kriterium, 139–159.
- Lattunen, T. (2007). Suomalainen kansalaisjärjestötoiminta – murroksia ja muutoksia. Teoksessa P. Saukkonen (Toim.). *Suomen poliittinen järjestelmä*, Luku 2.4.
- Lavapuro, J. (2011). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. *Defensor Legis 4/2011*, 467–479.
- Lavrysen, L. (2021). *Public interest litigation in Europe: the case of climate change*. Thirteenth meeting of the Task Force on Access to Justice under the Aarhus Convention. <http://hdl.handle.net/1854/LU-8693573>.
- Lawless, R. & Robbennolt, J. (2019). Empirical Methods in Law. *Law 792, §A*. University of Illinois.
- Lebeck, C. (2006). Yttrandefrihetsskyddets horisontella effekt under EKMR – några synpunkter på principiella implikationer hos senare praxis. *JFT 3/2006*, 209–236.
- Lee, M. (2023). The Aarhus Convention 1998 and the Environment Act 2021: Eroding Public Participation. *The Modern Law Review 2023 86(3)*, 756–784.
- Leeuw, F.L. (2015). Empirical Legal Research: The Gap between Facts and Values and Legal Academic Training. *Utrecht Law Review 11(2) 2015*, 19–33.
- Lehtinen, S. (2021). Repeämä lakimaisemassa: ilmastokriisi tilallis-ajallisena kaikkeuden konfliktina. *Oikeus 2021(50);4*, 527–549.
- Leino, J. (2019). Yhteishallinnan mahdollisuuksista Suomessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XII 2019*, 346–379.
- Leino, J. & Miettinen, E. (2020). Malminetsintä, hyväksyttävyyys ja osallistumismahdollisuudet – tapauksena Heinäveden malminetsintäkonflikti. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020*, 265–367.

Leino-Sandberg, P. (2021). Unionin oikeuden harmailla alueilla – pohdintaa fiskaalisen integraation oikeudellisista rajoista. *Lakimies* 7-8/2021, 1187–1217.

Leppänen, J. (2016). *A Political Theory of Dissent: Dissent at the Core of Radical Democracy*. Akateeminen väitöstutkimus. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta.

Leskinen, M. (2022). *De lege ferenda* -tutkimuksesta metodina ja tieteenä. *Lakimies* 7-8/2022, s. 1158–1185.

Levy, R. & Orr, G. (2016). Deliberation in a Juridifying world. Teoksessa R. Levy & Orr, R. *The Law of Deliberative Democracy*. Routledge. New York, 3–18.

Lewis, B. (2016). Human Rights Duties towards Future Generations and the Potential for Achieving Climate Justice. *Netherlands Quarterly of Human Rights* 2016 34(3), 206–226.

Lewis, B. (2018). *Environmental Human Rights and Climate Change – Current Status and Future Prospects*. Springer.

Lievens, M. (2015). From Government to Governance: A Symbolic Mutation and Its Repercussions for Democracy. *Political Studies* 63(S1), 2–17.

<https://doi.org/10.1111/1467-9248.12171>

Linna, T. (1987). *Ulosottorealisoinnoista de lege ferenda*. Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Linnanmäki, K. (2020). Tieteidenvälisen tutkimuksen asemointi ja yhteiskunnan osasysteemit. *Lakimies* 2/2020, 182–199.

Linnove, E. (toim.) (2014). Ympäristönsuojelulainsäädännön laillisuusvalvontaopas 2014. *Ympäristöhallinnon ohjeita 9/2014*. Ympäristöministeriö.

Lisi, M. (2024). Can Interest Groups Improve Democratic Representation? A Citizen Perspective. *Representation* 60(1), 161–184.

<https://doi.org/10.1080/00344893.2023.2201261>

Lohi, T. (2004). Empiirisen tiedon hyödyntämisestä jäämistölainopissa. Teoksessa H. Lindfors (toim.), *Empiirinen tutkimus oikeustieteessä*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonsantoja 64. Helsinki, 27–40.

Long, Lance N. & Hamilton, Ted 2017. Washington v. Brockway: One Small Step Closer to Climate Necessity. *Mc Gill Journal of Sustainable Development Law* 151 2017, 151–179.

Lonka, H.; Keinänen, A.; Ovaska, E.; Kiiski, K.; Jääskinen, V.; Ylipaavalniemi, J. & Miettinen, P. (2020). Lainvalmistelu tiedonhallinnan haasteena – tekoäly ratkaisuna? *Edilex* 2020/17.

Lorenzini, J.; G. Monsch & Rosset, J. 2021. Challenging Climate Strikers' Youthfulness: The Evolution of the Generational Gap in Environmental Attitudes Since 1999. *Frontiers in Political Science* 2021 Vol. 3. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.6335563>

Luporini, R. & Kodiveri, A. (2021). *The Increasing Role of Human Rights Bodies in Climate Litigation*. The British Academy COP26 Briefings.

Lyons, D. (2007). The Legal Entrenchment of Illegality. Teoksessa M. Kramer ym. (2013). *The Legacy of H.L.A. Hart – Legal, Political, and Moral Philosophy*. 2. painos. Oxford, 29–44.

Lyytimäki, J. ym. (2023). Miten ympäristöoikeuden mukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata ymmärrettävästi? *Alue ja ympäristö* 52:2 (2023), 133–138.

Löyttyjärvi, M.-L. (2004). Vuotoksen ympäristöoikeudellisista vaikutuksista. *Ympäristöjuridiikka* 2/2004, 28–60.

Löyttyjärvi, M.-L. (2011). *Kemijoen vesistön rakentaminen ja Vuotos – oikeuden ajattelu*. Väitöstutkimus. Aalto-yliopiston julkaisusarja 7/2011. Aalto-yliopisto.

Löyttyjärvi, M.-L. (2012). Biosentriset arvot ja luonnon oikeuksien mahdollisuus. *Oikeus* 2012 41(4), 587–596.

Malek, M. A. & Razzak, M. A. (2016). Rights of the elderly: an emerging human rights discourse. *International Journal of Law and Management* 59(2). 284–302. <https://doi.org/10.1108/IJLMA-03-2016-0036>

Malminen, T. Omistuksensuoja ja sopimusvapaus – amerikkalaisen oikeusajattelun muutokset 1868–1937. *Lakimies* 6/2005, 925–948.

Man Li, R. Y. ym. (2021). The Impact of Sustainability Awareness and Moral Values on Environmental Laws. *Sustainability* 2021 (13), 1–26. <https://doi.org/10.3390/su13115882>

Mansell, W.; Meteyard, B. & Thomson, A. (1995). *A Critical Introduction to Law*. Cavendish Publishing Limited.

Markham, W. (2011). Environmental organizations in modern Germany – Hardy survivors in the twentieth century and beyond. *Monographs in German History* 21/2011. <https://doi.org/10.3167/9781845454470>

Martens, K. (2002). Mission Impossible? Defining Nongovernmental Organizations. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 13(3), 271–285. <http://dx.doi.org/10.1023/A:1020341526691>

Markkanen, M. (2009). *Onnistu rekrytointihaastattelijana*. WS Bookwell. Juva.

Markus, J. (2023). *De lege ferenda* -tutkimus prosessi- ja insolvenssioikeudessa. *Lakimies* 6/2023, 895–917.

Marumoto, M. (2019). Why do we need an international convention on the rights of older people? *Innovation in Aging* 3(S1), 375. <https://doi.org/10.1093/geroni/igz038.1375>

Mason, M. (2010). Information Disclosure and Environmental Rights: The Aarhus Convention. *Global Environmental Politics* 10:3, 10–31.

http://dx.doi.org/10.1162/GLEP_a_00012

Mateeva, K.M. 2023. Эмпирические методы в юридических исследованиях: особенности и проблемы применения. *Вестник Поволжского института управления 2023. 23(4). Volgan alueen hallintoinstituutti, s. 43–50.*

Maxwell, L.; Mead, S. & van Berkel, D. (2022). Standards for adjudicating the next generation of *Urgenda*-style climate cases. *Journal of Human Rights and the Environment* 13(1), 35–63. <https://doi.org/10.4337/jhre.2022.01.02>.

Mayer, B. (2023). The Contribution of *Urgenda* to the Mitigation of Climate Change. *Journal of Environmental Law* 2023:25, 167–184.

<https://doi.org/10.1093/jel/eqac016>

Mayntz, R. (2017). From government to governance: political steering in modern societies. Teoksessa D. Scheer & F. Rubik (Toim.) *Governance of Integrated Product Policy – In search of sustainable production and consumption*. Routledge, 18–24.

McCurry, N. & O'Sullivan, S. (2022). A Human Rights-based Approach to Participation. *Studies in Social Justice* Vol. 16(3) 2022, 554–570.

McGormick, S. ym. 2018. The Role of Health in Climate Litigation. *American Journal of Public Health* 2018 108(2), 104–108.

Meehan, E. (2003). *From Government to Governance, Civic Participation and 'New Politics'; the Concept of Potential Opportunities for the Better Representation of Women*. Queen's University Belfast.

Mégret, F. & Khoday (2022). "We want to live!" Climate Change and the Limits of Civil Disobedience. *The Georgetown Environmental Law Review* 2022, Vol. 35(155), 155–210.

Merriman, B. (2020). Public Management's Problems are Legal Problems: How Law Contributes to Inequity in Contemporary Governance. *Perspectives on Public Management and Governance* 4(2), 213–228. <https://doi.org/10.1093/ppmgov/gvaa020>

Mielityinen, S. (2021). Vahingonkorvausoikeus ja ilmastonmuutos. *Ympäristöjuriidikka* 4/2021, 102–119.

Miettinen, T. (Toim.) (2016). *Oikeudellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing Oy.

Miettinen, M. (2019). Oikeusvertailua ympäristöoikeudellisissa väitöskirjoissa. *Ympäristöjuriidikka* 1/2019, 63–70.

Mihaylov, N.L. & Perkins, D.D. (2015). Local Environmental Grassroots Activism: Contributions from Environmental Psychology, Sociology and Politics. *Behavioral Sciences* 2015 5, 121–153.

- Miller, J. (2012). International Human Rights and the Elderly. *Marquette Elder's Advisor* 11(2), 343–365.
- Mohamed, K. (2016). Combining Methods in Legal Research. *The Social Sciences* 2016 11(21), 5191–5198.
- Monnery, B. & Wolff, F.-C. (2023). Is participatory democracy in line with social protest? Evidence from the French Yellow Vests movement. *Public Choice* (2023) 197, 283–309.
- Morrow, K. (2019). The ECHR, Environment -Based Human Rights Claims and the Search for Standards. Teoksessa SJ Turner ym. (Toim.). *Environmental Rights: The Development of Standards*. Cambridge University Press, 41–59.
- Mouffe, Chantal (2000). *The Democratic Paradox*. Verso.
- Mountasser, T. & Abdellatif, M. (2023). Digital transformation in public administration: A systematic literature review. *International Journal of Professional Business Review* 2023:8, 1–27. <https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i10.2372>.
- Murcott, M. & Tigre, M. (2024). Developments, Opportunities, and Complexities in Global South Climate Litigation: Introduction to the Special Collection. *Journal of Human Rights Practice* 2024:16, 1–24. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huad070>
- Murén, E. (1964). Joustavan normin käsitteestä ja tulkinnasta julkisen oikeuden alalla. *Defensor Legis* 1/1964, 403–424.
- Mustalahti, I.; Matschoss, K. & Hyle, M. (2015). Vuorovaikutteinen hallinto ilmastokysymyksissä – kansalainen keskiössä. Teoksessa Määttä, T. et al. (toim.), (2015), *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2015*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.
- Mustasaari, S. & Ylhäinen, M. (2024). Oikeuden ja talouden epistemologisista kytköksistä antroposeenissa: totalisoiva tieto ja eettisyyden haaste. *Oikeus* 2–3/2024, 123–139.
- Mutanen, A. (2023). Tulevien sukupolvien oikeuksien turvaaminen suomalaisessa valtiosääntöoikeudessa. *Lakimies* 7–8/2023, 1080–1108.
- Muukkonen, M. (2012). Yhdistymisvapaus ja yhdistysoikeuden järjestelmä. *Publications of the University of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies nro 32*. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2012.
- Muukkonen, M. (2021). Maankäyttösopimusten sääntelyn perustuslainmukaisuudesta. *Edilex* 2021/45.
- Müllerová, H. et al. (2013). *Public Participation in Environmental Decision-Making: Implementation of the Aarhus Convention*. Ústav státu a Práva av Cr. Praha.
- Myrsky, M. (2004). Ohjaavatko tunteet oikeudellista päätöksentekoa? *Oikeus* 2004 33(3), 337–340.

- Mäenpää, O. (2008). *Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet*. Edita. Helsinki.
- Mäenpää, O. (2011). *Oikeus hyvään hallintoon*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki.
- Mäenpää, O. (2011b). *Eurooppalainen hallinto-oikeus*. 3. uudistettu painos. Talentum Media Oy.
- Mäenpää, O. (2019). Public Administration and Good Governance. Teoksessa P. Letto-Vanamo, D. Tamm & B. Gram Mortensen (Toim.). *Nordic Law in European Context. Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. Vol. 73. Springer, 163–178. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03006-3_10
- Mäenpää, O. (2020). *Julkinen valta ja oikeusvaltio*. Oikeuden perusteet, Nro 2. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki.
- Mäenpää, O. (2023). *Hallinto-oikeus*. 3. uudistettu painos. Alma Talent Oy.
- Mäenpää, O. (2024). *Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet*. 7. painos. Edilex Kustannus.
- Mäkinen, E. (2007). Tarvitaanko kuntien kaavoitukseen viranomaisvalvontaa? *Ympäristöjuridiikka 3–4/2007*, 22–48.
- Mäkinen, E. (2010). *Kunnallisvalitus – Kiusantekoa vai tarpeellista valvontaa ja oikeusturvaa*. Edita.
- Mäkinen, E. (2016). Kunnallisvalituksesta hallintovalitukseen kaavoituksessa? Hallitusohjelman edellyttämä selvitystyö. *Ympäristöministeriön raportteja 10/2016*.
- Mäkinen, E. (2019). Asemakaavoitus ja asianosaisperusteinen valitusoikeus. *Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:27*. Ympäristöministeriö.
- Mäntylä, N. (2006). Luonnon edustamismahdollisuuksista valitusoikeusjärjestelyissä – erityisesti alueellisten ympäristökeskusten ja edunvalvontajärjestöjen näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka 3/2006*, 20–38.
- Mäntylä, N. (2011). Luonnon edustajien puhevalta. Väitöstutkimus. *Acta Wasaensia nro 225*. Vaasan yliopisto.
- Mäntylä, N. (2012). Julkinen vai yksityinen luonnon edustaja? Akuutteja puhevaltakysymyksiä. Teoksessa J. Helenelund ym. (toim.), *Julkista – yksityistä; millaisissa rakenteissa? Juhlakirja Eija Mäkisen 60-vuospäiväksi*. Vaasan yliopisto, 129–136.
- Mäntylä, N. (2012b). Mutkia metodissa? Monitieteisyyden haaste oikeustieteelle: neljä käytännön ongelmaa. Teoksessa K. Siikavirta (toim.), *Oikeus ja yhteiskunta – oikeustieteen monet kasvot. XIV Oikeustieteen päivät*. Vaasan yliopiston julkaisuja, Tutkimuksia 299, Oikeustiede 18. Vaasan yliopisto, 80–90.

Määttä, T. (2005). Joustavien normien kiinteytys-, täsmentämis- ja konkretisointimekanismit ympäristöoikeudessa. Teoksessa Lohi, T. (toim.) (2010), *Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – Juhlajulkaisu Vesa Majamaa 1945–28/12–2005*. Edita, 265–300.

Määttä, K. (2010). Sääntelytarkkuus – Oikeustaloustieteellinen doktriini ja sen kritiikki. *Oikeuspoliittisen tutkimusseuran tutkimustiedonantoja 107*. Helsinki.

Määttä, T. ym. (toim.) (2012). *Oikeudellisen ajattelun perusteita – Oikeustieteiden pääsykoekirja 2012*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Määttä, T. (2013). Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamalliin. *Lakimies 2/2013*, 171–191.

Määttä, T. (2015). Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Teoksessa T. Marttinen (Toim.). *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edilex, 135–222.

Määttä, K. (2021). Metsälaki pähkinänkuoressa. *Edilex 2021/21*.

Määttä, T. (2016). Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Teoksessa Marttinen, T. (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing Oy, 135–222.

NABU (2014, vierailtu 21.1.2023). *Klagerechte für Naturschutzverbände – Frage und Antworten, wenn der NABU vor Gericht zieht*. <https://www.nabu.de/imperia/md/content/nabude/naturschutz/naturschutzrecht/140408-nabu-info-klage-rechte.pdf>

Nadal, C. (2008). Pursuing Substantive Environmental Justice: The Aarhus Convention as a “Pillar” of Empowerment. *Environmental Law Review* 10(1), 1–89. <https://doi.org/10.1350/enlr.2008.10.1.00>

Naturvernforbundet (vierailtu 2.7.2024). *Sivi ulydighet i miljøkampen*. <https://naturnvernforbundet.no/sivil-ulydighet-i-miljokampen/>

Nedevska, J. (2021). An Attack on the Separation of Powers? Climate Litigation in the Eyes of U.S. Judges. *Sustainability*, 1–13.

Neuvonen, R. (2015). Vastamedia sananvapauden ja journalismin rajoilla. *Oikeus, tieto ja viesti – Viestintäoikeuden vuosikirja 2015*, 1–20.

Neuvonen, R. (2018). Suomalaisen sananvapauden tarinat. *Data, viestintä ja sääntely – Viestintäoikeuden vuosikirja 2018*, 1–15.

Neuvonen, R. (2019). Sananvapautta uusin silmin? – Viestinnälliset oikeudet yksilön oikeuksien turvaajina. *Lakimies 7–8/2019*, 984–1009.

- Newig, J. ym. (2023). Does stakeholder participation improve environmental governance? Evidence from a meta-analysis of 305 case studies. *Global Environmental Change* 2023 Vol. 82. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2023.102705>
- Ng, G. Y. (2022). From Government to Governance, From Judiciary to...? *European Journal of Comparative Law and Governance* 10(1), 81–116. <https://brill.com/view/journals/ejcl/aop/article-10.1163-22134514-bja10045/article-10.1163-22134514-bja10045.xml?ebody=abstract%2Fexcerpt>
- Nielsen, L. (2012). The Need for Multi-Method Approaches in Empirical Legal Research. Teoksessa P. Cane & H. Kritzer (toim.). *Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199542475.013.0040>
- Niemi, H.-M. (2022). Oikeus, ihmisarvo ja ilmastokriisi. *Oikeus* 2022 51(1), 59–79.
- Nieminen, L. (2006a). Ikä tasa-arvokysymyksenä. *Oikeus* 2006 35(2), 241–267.
- Nieminen, L. (2006b). Monitieteisyys ja kriittisyys oikeustieteen opinnoissa: opetuksenkehittämismahdollisuuksien pohdintaa. *Oikeus* 2006 35(3), 413–424.
- Nóbrega, S. (2020). *EU climate law through the lens of the Aarhus Convention: Access to environmental information and public participation in EU climate change decision making*. Maastricht University.
- Nonet, P. & Selznick, P. (2005). *Towards Responsive Law – Law & Society in transition*. 2nd edition. Library of Congress.
- Norges institusjon for menneskerettigheter (2020). *Klima og menneskerettigheter*.
- Nuotio, K. (2023). Oikeusvaltioperiaatteesta kehityksen välineenä: näkökulmia ja rajoituksia. *Lakimies* 7–8/2023, 1131–1159.
- Nuotio, K. (2024). Oikeushyvien suojelu rikosoikeuden tavoitteena – rikosoikeuden tehtävistä ja rajoista. *Lakimies* 7–8/2024, 1107–1137.
- Nyholm, E. (2022). Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuudesta ja sen ratkaisemiseen sovellettavasta normistosta ympäristöoikeudessa. *Ympäristöjuridiikka* 2/2022, 8–43.
- Nykänen, T. (2022). Kansalaistottelemattomuus 2000-luvun kansalaistoiminnan muotona. teoksessa *Kansalaiset, toimikaa! Kansalaistottelemattomuus 2020-luvulla* (toim. M. Tapio – A. Weselsiep). Sivistysliitto. Kansalaisfoorumi SKAF 2020, 48–62.
- Nylund, Anna (2019). Klima, miljø og domstoler i et komparativt perspektiv, teoksessa *Mellom jus og politik – Grunnloven § 112* (toim. O.K. Fauchald – E. Smith). Fagbokforlaget.
- Nyrölä, J. (1976). Lakimieskoulutusta amerikkalaiseen tapaan. *Defensor Legis* 1/1976, 266–277.

Ochoa, C. (2008). The Relationship of Participatory Democracy to Participatory Law Formation. *Indiana Journal of Global Legal Studies* 15:1, 5–18.

OECD (2021). *Drivers of Trust in Public Institutions in Finland*. Pariisi. <https://doi.org/10.1787/52600c9e-en>.

Oikeusministeriö (2002). Selvitys perustuslakiuudistuksen toimeenpanosta – Perustuslain seurantatyöryhmän mietintö. *Työryhmämietintö 2002:7*.

Oikeusministeriö (10.10.2020). *Muistio*. Oikeusministeriön esikunta 10.10.2020.

Ojanen, T. (2020). Ympäristöperusoikeus 25 vuotta: perustuslain 20 §:n soveltaminen korkeimmassa hallinto-oikeudessa 1995–2020. Teoksessa K. Kuusiniemi, O. Suviranta & V.-P. Viljanen (Toim.). *Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950–25/8–2020*. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki, 285–302.

Oliver, P. (2013). Access to Information and to Justice in EU Environmental Law: The Aarhus Convention. *Fordham International Law Journal* 36(1423), 1423–1470.

Olkkonen, T. (1.7.2024). ”Minne kukat kadonneet” aiheutti kiivaan sanasodan lehdistössä. <https://sananvapauteen/artikkeli/57>.

Orlando, E. (2013). The Evolution of EU Policy and Law in the Environmental Field: Achievements and Current Challenges. *Transworld Working paper 21 April 2013*.

Osaie, I.B.; Mardiste, P.; Stober, D.; Eiter, S.; Buchecker, M. & Suskevics, M. (2024). Access to information and public participation: evaluating the implementation of the Aarhus Convention in Europe. *European Planning Studies* 2024. <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2371508>

Pajulammi, H. (2024). Asianajajan näkökulma: missä määrin ja millä tavoin suomalainen akateeminen oikeustutkimus palvelee oikeudellista elämää? *Lakimies* 2/2024, 317–320.

Pakarinen, A. (2011). Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta. *Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 253 2011.

Palerm, J. (1999). Public Participation in Environmental Decision Making: Examining the Aarhus Convention. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 1999 1(2), 229–244.

Pallemaerts, M. (2011). The Aarhus Convention at Ten – Interactions and Tensions between Conventional International Law and EU Environmental Law. *The Avosetta Series* 2011 (9).

Paloniitty, T. (2022). Kestävyysoikeus: oikeudenala, temaattinen kokonaisuus vai jostain muuta? *Lakimies* 1/2022, 182–184.

Pankaja, T.C. (2020). Environmental Human Rights: A New Approach to Sustainable Development. *International Journal of Sustainable Development*, 2020 13(09), 25–34.

- Pappila, M.; Leskinen, P. & Vartiainen, J.-P. (2022). Kunnan toteuttamat ekologiset kompensaatiot: Kuka maksaa? *Ympäristöjuridiikka 3-4/2022*, 6–33.
- Parola, Giulia (2013a). Environmental Democracy: a Theoretical Construction. Teoksessa G. Parola (toim.). *Environmental Democracy at the Global Level: Rights and Duties for a New Citizenship*. De Gruyter Open Poland, 19–90.
- Parola, G. (2013b). Environmental Democracy in an International Context. Teoksessa G. Parola (Toim.). *Environmental Democracy at the Global Level: Rights and Duties for a New Citizenship*. De Gruyter, 91 – 171.
- Parola, G. (2019). The Aarhus Convention – The Legal Cultural Picture: Country Report for France. *Public Policy Law* 1(1). Rio de Janeiro yliopisto, 107–138.
- Partelow, S.; Winkler, Klara Johanna & Thaler, Gregory 2020. Environmental non-governmental organizations and global environmental discourse. 2020 PLoS ONE 15 (5).
- Passarini, F. (2023). Legal Standing of Individuals and NGOs in Environmental Matters under Article 9(3) of the Aarhus Convention. *The Italian Review of International and Comparative Law* 3 (2023), 283–305. <https://doi.org/10.1163/27725650-03020007>
- Pateman, C. (2012). *Participatory Democracy Revisited*. ASPA Presidential Address.
- Patterson, D. & Farhang, T. (2023). *From analysis to action: Climate change litigation. A guide for public health professionals*. Faculty of Public Health.
- Paukku, E. & Markus, J. (2021). Sääntelykaappauksen teoria - eräs näkökulma lainvalmisteluun. *Oikeus* 2021 50(3), 340—362.
- Paulomäki, H. (2023). Luonnon monet arvot ja niiden määrittäminen – Hallitustenvälisen luontopaneelin (IBPES) raportin mukautus Suomen kansallisiin olosuhteisiin. *Suomen luontopaneelin julkaisuja* 1/2023.
- Paunio, E. (2011). Ympäristönsuojelujärjestöjen asema ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä. *Defensor Legis* 4/2011, 541—548.
- Pedersen, O. (2022). Any Role for the ECHR When it Comes to Climate Change? *European Convention on Human Rights Law Review* 3(2022), 17—22. <https://doi.org/10.1163/26663236-bja10032>
- Peel, J. & Osofsky, H. (2018). A Rights Turn in Climate Change Litigation? *Transnational Environmental Law* 2018:1, 37—67. <https://doi.org/10.1017/S2047102517000292>
- Peeters, M. (2018). About Silent Objects and Barking Watchdogs: The Role and Accountability of Environmental NGOs. *European Public Law* 24(3), 449—472.

Pellizzoni, L. (2010). Environmental Knowledge and Deliberative Democracy, teoksessa *Environmental Sociology: European Perspectives and Interdisciplinary Challenges* (toim. M. Gross – H. Heinrichs). Springer 2010, 159–182.

Pelse, M.; Strazdina, L. & Ancans, S. (2021). *Digitalization in public administration institutions*. Latvia.

Perho, J. (2015). YVA-menettelyn soveltaminen yksittäistapauksissa – ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (468/1994) 6 §:n mukainen päätöksenteko ja hallintokäytäntö. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja VIII 2015*, 195–270.

Perlaviciute, G. & Squintani, L. (2020). Public Participation in Climate Policy Making: Toward Reconciling Public Preferences and Legal Frameworks. *One Earth*. <https://doi.org/10.1016/j.oneear.2020.03.009>

Peters, B. (2018). Unpacking the Diversity of Procedural Environmental Rights: The European Convention on Human Rights and the Aarhus Convention. *Journal of Environmental Law* 30(1), 1–27. <https://doi.org/10.1093/jel/eqx023>

Peterson, A. & Merchant, C. (1985). Fred med jorden: Kvinnor och miljörörelsen i Norden. *Natur och Samhälle Nr 34 1985*, 12–19.

Petric, Davor 2019. Environmental justice in the European union: A critical reassessment. *CYELP 2019* (15), 215–267.

Pettit, P. (2017). Deliberative democracy and the case for depoliticising government. *UNSW Law Journal* 2017 24(3), 724–736.

Pfiffner, J. (2004). Traditional Public Administration versus The New Public Management: Accountability versus Efficiency. Teoksessa A. Benz, H. Siedentopf & K.P. Sommermann (Toim.). *Institutionsbildung in Regierung und Verwaltung: Festschrift für Klaus König*. Berliini, 443–454.

Philippoulos-Mihalopoulos, A. (2017). Critical law as method in the Anthropocene. Teoksessa A. Philippoulos-Mihalopoulos & V. Brooks (toim.), *Research Methods in Environmental Law*, 131–156. <https://doi.org/10.4337/9781784712570>

Pickering, J.; Bäckstrand, K. & Schlosberg, D. (2020). Between environmental and ecological democracy: theory and practice at the democracy-environment nexus. *Journal of Environmental Policy & Planning* 22(1), 1–15. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2020.1703276>

Pietarinen, P. (2025). *Sata vuotta hallintolainkäyttövaltaa – Tutkimus korkeimman hallinto-oikeuden ja alueellisten hallinto-oikeuksien valtiosääntöoikeudellisesta asemasta*. Turun yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis sarja B. osa 712. Turun yliopisto.

Pihalehto, M. (2023). Toiminnanharjoittajan aiheuttamisperiaatteeseen tukeutuva luontovahinkovastuu EU:n ja Suomen oikeudessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XVI 2023*, 5–83.

Pimbert, M. & Wakeford, T. (2001). Overview – deliberative democracy and citizen empowerment. *PLA Notes 40 2001*, 23–28.

Pirjatanniemi, E. (2007). *Vihertävä rikosoikeus - Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat*. Turun yliopisto.

Pirjatanniemi, E. (2018). Pathways for future generations in existing legal human rights. Teoksessa M. Dijwell, G. Bos & N. van Steenbergen (Toim.). *Towards the Ethics of a Green Future - The Theory and Practice of Human Rights for Future People*. Routledge, 66–78.

Pirker, B. (2016). Access to Justice in Environmental Matters and the Aarhus Convention's Effects in the EU Legal Order: No Room for Nuances Self-executing Effect? *RECIEL 25(1)*, 81–91. <https://doi.org/10.1111/reel.12124>

Pirjatanniemi, E. (2007). *Vihertyvä rikosoikeus - Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat*. Väitöstutkimus. Turun yliopisto.

Pirjatanniemi, E. (2018). Pathways for future generations in existing legal human rights provisions. teoksessa *Towards the Ethics of a Green Future – The Theory and Practice of Human Rights for Future People* (toim. M. Djijwell, G. Bos & N. van Steenbergen). Routledge, 66–78.

Pirker, B. (2016). Access to Justice in Environmental Matters and the Aarhus Convention's Effects in the EU Legal Order: No Room for Nuances Self- executing Effect? *RECIEL 25 (1) 2016*, 81–91.

Pitkäranta, A. (2013). Tuomioistuinvirasto – tehokkaan ja riippumattoman tuomioistuintyön edellytys vai riippumattomuuden sumuverhoa? Teoksessa Paso, M.; Saukko, P. & Tolvanen, M. (2013.) *Iura novit curia – Juhlakirja Veijo Tarukannel*. Edita. Helsinki, 121–142.

Počuča, M.; Mladenov, M. & Mirkovic, P. (2018). The analysis of the Aarhus Convention in the context of good environmental governance. doi: 10.5937/ekoPolj180415P.

Polletta, F. (2014). Participatory democracy's moment. *Journal of International Affairs* 68(1), 79–XIV.

Poret, S. (2014). *Corporate-NGO partnerships in CSR activities: why and how?* *Unité se recherche* 1303.

Post, R. (2011). Participatory democracy and free speech. *Virginia Law Review* 97(3), 477–489.

Pouikli, K. (2022). Editorial: a short history of the climate change litigation boom across Europe. *ERA Forum 2022:22*, 569–586. <https://doi.org/10.1007/s12027-022-00700-1>.

Poutanen, T. (2008). Suomen luonnonsuojeluliitto kasvoi valtakunnalliseksi. Teoksessa Suomen luonnonsuojeluliitto (Toim.). *Laulujoutsenen perintö - Suomalaisen ympäristöliikkeen taival*. WSOY, 256–259.

- Poutanen, T. & Suominen, T. (2008). Luonnonsuojelullinen oma yhdistys. Teoksessa Suomen luonnonsuojeluliitto (Toim.). *Laulujoutsenen perintö - Suomalaisen ympäristöliikkeen taival*. WSOY, 250—255.
- Preston, B. (2010). *Climate change litigation: a conspectus*. LAWASIA 23rd Conference. <https://doi.org/10.21552/CCLR/2011/1/156>
- Pölönen, I. (2012). Paikallisten osallistumisoikeudet malminetsintä- ja kaivoslupavaiheissa – uuden kaivoslain arviointia. *Ympäristöjuridiikka 2/2012*, 70–105.
- Pölönen, I. & Leino, J. (2023). Kaivossektorin hyväksyttävyyssvaje ja paikallisten vaikuttamismahdollisuudet – miten kaivoslakiuudistus vastaa haasteisiin? *Ympäristöjuridiikka 2-3/2023*, 25–51.
- Quigley, W. (2003). The Necessity Defense in Civil Disobedience Cases: Bring in the Jury. *Legal Studies Research Paper Series*. Loyola University New Orleans College of Law.
- Ragnarsson, K. (2022). What can climate change litigation learn from socio-economic rights litigation? *Review of European & International Environmental Law* 32(2), 290–298. <https://doi.org/10.1111/reel.12484>
- Raikas, T. (2025). Ikääntyneiden osallistuminen ja ihmisoikeudet ilmastonmuutoskysymyksissä. *Ympäristöjuridiikka 1-2/2025*, 110–135.
- Raitasuo, S. (2022). *Oikeustiedettä vai asianajoa? Kriittisiä näkökulmia vero-oikeuden tutkimukseen*. Väitöstutkimus. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.
- Ramachandran, M. (2014). Older persons and the international human rights framework: Argument for a specific international convention. *Journal of the Indian Law Institute* 56(4), 523–549.
- Ratsula, N. (2019). Yrityskulttuuri tuo compliance-ohjelman sanoista teoiksi. *Defensor Legis* 4/2019, 553–560.
- Raskulla, S. (2014). *Voiko ympäristöä koskeviin päätöksiin vaikuttaa? Yhteenveto Ympäristöoikeuden toteutuminen -tutkimushankkeen Otakantaa.fi-kyselyn tuloksista*. Tampereen yliopisto.
- Reed, M.S. (2025). Analyzing who is relevant to engage in environmental decision-making processes by interests, influence and impact: The 3i framework. *Journal of Environmental Management* 2025 Vol. 373. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2024.123437>
- Reid, D. (2004). The Aarhus Convention and access to justice. *LLM* 16(2), 77–80.
- Reunanen, P. (2022). *Pitkä matka huomiseen – Uuden luonnonsuojelujattelan läpimurto Suomessa 1962–1972*. Bookcover Oy. Seinäjoki.

Reuters (28.4.2022, vierailtu 2.7.2024). *Norway asks human rights court to dismiss Arctic oil case*. <https://www.reuters.com/world/europe/norway-asks-human-rights-court-dismiss-arctic-oil-case-2022-04-27>

Richardson, B.J. & Razzaque, J. (2005). Public Participation in Environmental Decision-making. *Environmental Law for Sustainability 2006*, 165–194.

Richardson, K. ym. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances 2023 9(37)*.

Rikander, H. & Muukkonen, M. (2020). Elokapinan jälkipyykkiä – poliisin toimivaltuuksien tarkastelua. *Edilex 2020/46*.

Rintamäki, V. (2007). *Maankäyttösopimus – Katalyytti maapolitiikassa, kaavojen toteuttamisessa ja kuntataloudessa*. Väitöstutkimus. Teknillinen korkeakoulu.

Ristaniemi, M. (2022). Yritysvastuu oikeudellistuu. *Defensor Legis 3/2022*, 823–829.

Robert, J. (2023). *The EU's climate and energy framework in light of the Aarhus Convention – Assessing environmental democracy rights in the Governance Regulation*. Brussels School of Governance Centre for Environment, Economy and Energy. Policy Report.

Robinson, S. & Carlson, D. (2021). A just alternative to litigation: applying restorative justice to climate-related loss and damage. *Third World Quarterly 2021 42(6)*, 1384–1395.

Rodela, R.; Udovc, A. & Boström, M. (2017). Developing Environmental NGO Power for Domestic Battles in a Multilevel Context: Lessons from a Slovenian case. *Environmental Policy and Governance 2017*.

Rodriguez-Garavito, C. (2022). *Litigating the Climate Emergency – The Global Rise of Human Rights-Based Litigation for Climate Action*. Cambridge University Press.

Roine, L. (2025). Ympäristöperusoikeus ja ilmastonmuutos. *Ympäristöjuridiikka 1–2/2025*, 136–157.

Rolheiser, L. & Saiz, A. (2020). Is Participatory Democracy Representative? A Survey of Engaged Town Meeting Voters. *New England Journal of Political Practice 12(1)*, 31–67.

Roller, G. (2010). Locus standi for environmental NGOs in Germany: The (non)implementation of the Aarhus Convention by the “Umweltrechtsbehelfsgesetz” – Some critical remarks. *Elni Review*. Environmental Law Network. <https://doi.org/10.46850/elni.2010.005>

Romaniszyn, A. (2020). Human rights climate litigation against governments: A comparative overview of current cases and the potential for regional approaches. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy 16(2)*, 229–269.

Ruppel, O.C. & Houston, J.H. (2023). The Human Right to Public Participation in Environmental Decision Making: Some Legal Reflections. *Environmental Policy and Law* 53 2023, 125–138.

Ruuhijärvi, R. (2017). Tästä kaikki alkoi. *Luonnonsuojelija* 3/2017.

Ryall, Á. (2019). The Aarhus Convention: Standards for access to justice in environmental matters. Teoksessa S.J. Turner ym. (Toim.) *Environmental Rights: The Development of Standards*. Cambridge 2019, 116–166.

Ryall, A. (2023). A Brave New World: The Aarhus Convention in Tempetuous Times. *Journal of Environmental Law* 2023 35, 161–166.

Ryynänen, A. (2006). Kansalaisen ja julkisen hallinnon välisen vastuunjaon uudelleenajattelu. *Tieteessä tapahtuu* 7/2006, 1–9.

Ryynänen, A. (2009). Eduskunta ja kunnallinen itsehallinto. Taustajulkaisu. *Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu* 3/2009.

Ryynänen, A. (2012). Kuntalain merkityksettömimmäksi jäänyt säännös vai itsensänselvyydessään tarpeeton lainkohta? – Näkökohtia kunnan asukkaiden vapaaehtoispanoksesta kunnan tehtävien hoidossa. Teoksessa J.-E. Helenelund ym. (Toim.) *Julkista – yksityistä; millaisissa rakenteissa? Offentligt – privat; i hurudana strukturer? Juhlakirja professori Eija Mäkisen 60-vuotispäiväksi*. Acta Wasaensia 265. Oikeustiede, julkisoikeus. Vaasan yliopisto, 195–217. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-408-7>

Saari, K. (2012). Moraalinen paniikki suomalaisen radikaalin aktivismin tutkimuksen käsitteenä. *Oikeus* 2012 41(1), 6–25.

Saarinen, L. (2020). *Järjestöjen rooli ja osallisuus julkisen hallinnon valmistelu- ja päätöksentekoprosesseissa – Raportti kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan verkkokyselyn tuloksista*. Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta.

Saavalainen, H. (24.10.2025). *Aktivistien oli pakko pysäyttää hakkuut, katsoo oikeus poikkeuksellisessa päätöksessä*. Julkaistu: <https://www.hs.fi/alueet/art-2000011570763.html> (vierailtu 19.11.2025)

Salminen, J.; Lehtonen, P.; Rikala, S.; Kuusisto, A.-K.; Luoma-Halkola, H.; Puumala, E.; Sointu, L.; Wallin, A. & Häikiö, L. (2021). Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen. *Focus Localis* 3/2021, 80–98.

Samuelsson, M. (2016). Education for Deliberative Democracy. *Democracy & Education* 2016 24(1), 1–9.

Sarajärvi, A. & Tuomi, J. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.

Sarvilinna, S. (2023). *Kunta yksityisenä – Kunnan yksityisoikeudellisten oikeustoimien julkisoikeudellisesta valvonnasta*. Acta Wasaensia 517. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-104-4>

Savaresi, A. & Setzer, J. (2021). *Mapping the Whole of the Moon: An Analysis of the Role of Human Rights in Climate Litigation*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3787963>

Savaresi, A. & Setzer, J. (2022). Rights-based litigation in the climate emergency: mapping the landscape and new knowledge frontiers. *Journal of Human Rights and the Environment* 2022 13(1), 7–34.

Savaresi, A. (2024). Human rights and the impact of climate change: Revising the assumptions. *Onati Socio-Legal Series* 2024 11(1), 231–253.

Schaap, M. (2013). Access to environmental justice for NGOs: Reviewing the EU legal standing criteria in light of the Aarhus Convention. *Newsletter Nr. 8/13 AJV*. <http://hdl.handle.net/1765/50104>

Scherer, A.-L. (2024). Access to Environmental Justice under the Aarhus Convention: Evaluating the Contemporary Hurdles for ENGOs in Challenging State Aid Decisions under EU Law. *Journal of European Competition Law & Practice* 2024:15, 197–208. <https://doi.org/10.1093/jeclap/lpae027>

Schäfli, S. (5.12.2019, vierailtu 30.11.2024). Climate protesters in Switzerland: young, educated, science-based. *The Swiss Research Magazine* 5.12.2019. <https://www.horizons-mag.ch/2019/12/05/climate-protesters-in-switzerland-young-educated-science-based/>

Schoukens, H. & Bouquelle, F. (toim.) (2024). *The Right to a Healthy Environment in and Beyond the Anthropocene – A European Perspective*. Edward Elgar Publishing.

Schoukens, H. (2016). Articles 9(3) and 9(4) of the Aarhus Convention on access to justice before EU courts in environmental cases: balancing on or over the edge of non-compliance? *European Energy and Environmental Law Review* 178.

Schultz, S. (2019). Civil Disobedience: A Constitutional Alternative to Justice. *Mitchell Hamline Law Review* 2019 45(2), 647–684.

Schweizer Heimatschutz (vierailtu 30.11.2024). *Unsere Geschichte*. <https://www.heimatschutz.ch/unsere-geschichte>

Schönach, P. (2008). *Kaupungin savut ja käryt – Helsingin ilmansuojelu 1945–1982*. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta.

Selvenius-Hurme, L. (2019). Ilmastopolitiikka oikeudenkäynnin kohteena – onko valtion ilmastotoimien riittävyys mahdollista saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi hallintoriitana? *Oikeus* 2019 48(1), 67–78.

Scott, D.N. (2019). Environmental Justice and the Hesitant Embrace of Human Rights. *Articles & Book Chapters* 2970. Osgoode Hall Law School of York University.

Seppo, M. (2013). Kansalaisyhteiskunta nyt – Selvitys suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksistä, tilasta ja asemasta. *KEPA:n taustaselvitykset 2013 N:o 38*. KEPA.

Serlachius, A. (1919). *Suomen rikosoikeuden oppikirja I – Yleiset opit*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Setzer, J. & Highman, C. (2024). *Global trends in climate change litigation: 2024 snapshot*. Policy report. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment ja London School of Economics and Political Science. Lontoo.

Setzer, J. & Vanhala, L. (2019). Climate change litigation: A review of research on courts and litigants in climate governance. *WIREs climate change* 10(3), 1–19. <https://doi.org/10.1002/wcc.580>

Shelton, D. & Anton, D. (2011). Problems in Environmental Protection and Human Rights: A Human Right to the Environment. *GW Law Faculty Publications & Other Works 2011 1048*.

Siew, J. (2020). Facing the Future: The Case for a Right to a Healthy Environment for Future Generations under the International Law. *Groningen Journal of International Law 2020 8(1)*, 30–47.

Sihvo, S.; Isola, A.-M.; Kivipelto, M.; Linnanmäki, E.; Lyytikäinen, M. & Sainio, S. (2018). Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli. Loppuraportti. *Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 16/2018*.

Siisiäinen, M. (2004). Vuosituhannen vaihteen yhteiskunnalliset liikkeet Suomessa. Teoksessa S. Borg (Toim.). *Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta*. Oikeusministeriön julkaisuja 2004:10, 45–63.

Siltala, R. (2003). *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys.

Similä, J. (1997). *Luonnonsuojelulaki*. Kauppakaari Oy, Lakimiesliiton Kustannus.

Similä, J. (2016). Luonnonvaranäkökulma ympäristöoikeuteen. *Ympäristöjuridiikka 1/2016*, 43–68.

Similä, J. (2021). Kestävyysmurros ja oikeus. *Ympäristöjuridiikka 4/2021*, 6–24.

Sindico, F.; McKenzie, K. & Medici-Colombo, G. (2024). *Research Handbook on Climate Change Litigation*.

Singh, S. (2015). Narrative and Theory: Formalism's Recurrent Return. *British yearbook of international law* vol. 84(1), 304–343.

Sisäministeriö (2020). Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2020 – Arvio väkivaltaisen ekstremismin tilanteesta Suomessa vuonna 2019 ja kehityksen suunta. *Sisäministeriön julkaisuja 2020:8*.

Slater, A.-M. & Pedersen, O. (2009). Environmental justice: lessons on definition and delivery from Scotland. *Journal of Environmental Planning and Management* 52:6, 797–812. <https://doi.org/10.1080/09640560903083749>

- Smith, G. (2003). *Deliberative Democracy and the Environment*. Routledge.
- Smyth, C. (2022). Marking out the Interpretive Possibilities of the Aarhus Convention. *Journal of Environmental Law* 2022:34, 541–550.
<https://doi.org/10.1093/jel/eqac009>
- Soininen, N. (2015). Luonnonsuojelullisen poikkeusluvan ja hankeluvan välisestä edellytysuhteesta ympäristöoikeudessa. *Ympäristöjuridiikka* 4/2015, 10–28.
- Somma, A. (2015). *Introducción al derecho comparado*. Universidad Carlos III de Madrid.
- Sommermann, K.-P. (2017). Transformative Effects of the Aarhus Convention in Europe. *ZaöRV* 77, 321–337.
- Soper, P. (1987). The Obligation to Obey the Law. Teoksessa R. Gavison (toim.), *Issues in Contemporary Legal Philosophy – The Influence of H. L. A. Hart*. Clarendon Press, Oxford, 127–155.
- Špaček, D; Navrátil, M. & Špalková, D. (2023). New development: Covid 19 and changes in public administration – what do we know to date? *Public money & management* 43(8), 862–866. <https://doi.org/10.1080/09540962.2023.2199545>
- Spier, J. (2020). ‘The „Strongest“ Climate Ruling Yet’: The Dutch Supreme Court’s Urgenda Judgment. *Netherlands International Law Review* 67:319, 319–391.
<https://doi.org/10.1007/s40802-020-00172-5>
- Squintani, L. & Perlaviciute, G. (2020). Access to Public Participation: Unveiling the Mismatch between what Law Prescribes and what the Public Wants. Teoksessa M. Peeters & M. Eliantonio (toim.), *Research Handbook on EU Environmental Law*. Edwar Elgar Publishing, 133–147. <https://doi.org/10.4337/9781788970679.00017>
- Stolle, L. (2023). The need for protection of environmental defenders from digital intimidation: an analysis of Article 3(8) of the Aarhus Convention. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 2023 21(1), 199–219.
- Stortinget (21.12.2022, vierailtu 2.7.2024). *Protest og politisk aktivisme*. <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/historisk-dokumentasjon/Protest>
- Strømsnes, K.; Selle, P. & Grendstad, G. (2009). Environmentalism between state and local community: why Greenpeace has failed in Norway. *Environmental Politics* 2009 18(3), 391–407.
- Supiot, A. (2017). *Governance by Numbers – The Making of a Legal Model of Allegiance*. Hart Publishing.
- Suvantola, L. (2003). *Valitusoikeus Natura 2000 -verkoston suojelun valvontakeinona*. Lisensiaattityö. Edita Publishing.

- Suvantola, L. (2006). *Huominen ei koskaan kuole – Luonnonsuojelun ja ympäristönkäytön kilpailutilanteen ratkaisemisesta*. Yliopistollinen väitöskirja. Joensuun yliopisto. Edita.
- Suvantola, L. (2007). Luontovahinkojen korjausvatuun uudistus. *Ympäristöjuridiikka 2/2007*, 13–41.
- Sveriges riksdag (21.1.1983, luettu 23.4.2023). *Statligt stöd till miljöorganisationer*. https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/motion/statligt-stod-till-miljoorganisationer_g602790/
- Syrjänen, O. (2000). Harkinta ja joustavat normit. *Lakimies 3/2000*, 407–411.
- Syrjänen, O. (2005). *Osallistuminen, vuorovaikutus ja muutoksenhaku kaavoituksessa*. Rakennustieto.
- Sziebig, O. (2022)., The Implementation of the Aarhus Convention’s Third Pillar in the European Union – a Rocky Road Towards Compliance. *European Studies*. 6(1), 205–218. <https://doi.org/10.2478/eustu-2022-0037>
- Taina, T. (2019). Järjestöjen valitusoikeuden laajentuminen ympäristöasioissa ja oikeuskäytännön kehitys. *Ympäristöjuridiikka 2/2019*, 32–59.
- Tala, J. (2012). Lainsäädännön maailma muuttuu – sääntelyn kasvu jatkuu. *Lakimies 1/2012*, 133–139.
- Tala, J. (toim.) 2014. *Kirjoituksia sääntelytarkkuudesta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 123. Helsinki.
- Tang, K. & Spijkers, O. (2022). The Human Right to a Clean, Healthy and Sustainable Environment. *Chinese Journal of Environmental Law* 6, 87–107.
- Thomasson, La. (2022). The “populist” foundation of liberal democracy: Jan-Werner Müller, Chantal Mouffe, and post-foundationalism. *Philosophy & Social Criticism* 2022 48(7), 992–1013.
- Tiihonen, S. (2004). *From Governing to Governance – A process of change*. Tampere University Press. Tampere. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-44-5917-2>
- Tiilikka, P. (2012). Päätoimittajan vastuu yleisön tuottamasta verkkosisällöstä. *Lakimies 1/2012*, 53–78.
- Tolonen, H. (2000). Oikeuden tasot ja toiminnot – Tuorin kriittisen oikeuspositiivismin tarkastelua. *Oikeus 4/2000*, 509–523.
- Tonolo, S. (2018). International Human Rights Law and the Protection of the Elderly in Europe. *Medicine, Law & Society* 11(2), 107–120. doi: 10.18690/mls.11.2.107-120.2018.

Torre-Schaub, M. (2021). Dynamics, Prospects, and Trends in Climate Change Litigation Making Climate Change Emergency in Priority in France. *German Law Journal* 2021 22. Cambridge University Press, 1445 – 1458.

Torres, G. (1988). Local Knowledge, Local Color: Critical Legal Studies and The Law of Race Relations. *San Diego Law Review* 1988, Vol. 25, 1043–1070.

Trapp, T. (2025). The Impossible Possibility of Substantive Judicial Review under the Internal Review Mechanism of the Aarhus Regulation. *Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper No. 2025-07*.

Trifiro, F. (2005). Anti-Foundationalism, Deliberative Democracy, and Universal Human Rights. *IIS Discussion Paper No. 47*.

Trubek, D.M. (1984). Where the Action Is: Critical Legal Studies and Empiricism. *Stanford Law Review* 1984 Vol. 36 No. ½, 575–622.

Tsatshayini, P.; Rajini, D. & Nazeer, F. (2019). What Does Corporate Social Responsibility Encompass?: A Literature Synthesis. *Proceedings of the International Conference on Industrial Engineering and Operations Management Pilsen* 2019. Tšekki.

Tuori, K. (2000). *Kriittinen oikeuspositivismi*. Vantaa.

Turunen, O. (2008). Metsien suojelun monet keinot. Teoksessa Suomen luonnonsuojeluliitto (2008), *Laulujoutsenen perintö – Suomalaisen ympäristöliikkeen historia*. WSOY, 70–75.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010). Itsesääntely ja yhteiskuntavastuu. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 45/2010*.

Suvantola, Leila 2003. Valitusoikeus Natura 2000 -verkoston suojelun valvontakeinona. Lisensiaatin tutkimus. Edita Publishing Oy.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019. Kaivostoimintaa ohjaavan lainsäädännön toimivuuden arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:44.

UNECE 2014. The Aarhus Convention – An Implementation Guide. United Nations Economic Commission for Europe. 2nd edition.

UNECE (4.3.2014, vierailtu 30.11.2024). Switzerland joins the Aarhus Convention and its amendment on genetically modified organisms. <https://unece.org/environment/press/switzerland-joins-aarhus-convention-and-its-amendment-genetically-modified>.

UNECE (26.6.2023, vierailtu 14.7.2025). *After 25 years of the Aarhus Convention, States compliance with environmental rights obligations matters more than ever*. <https://unece.org/environment/press/after-25-years-aarhus-convention-states-compliance-environmental-rights>

UNECE (2025, vierailtu 14.7.2025). *Digest of selected findings and advice of the Aarhus Convention compliance committee – Compilation prepared by the secretariat based on*

the Compliance Committee's findings and advice. <https://unece.org/sites/default/files/2025-03/ACCC Digest 11.03.2025.pdf>

United Nations Economic Commission for Europe (2014). *The Aarhus Convention: An implementation guide, and edition.* YK.

Uoti, A.; Hämäläinen, H.; Keinänen, A.; Möttönen, M.-M.; Valtonen, Virve & Vartiainen, N. (2022). Suomen kunnallisen itsehallinnon laajuus erityisesti julkisten palvelujen näkökulmasta. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:68.*

Urpilainen, M. (2024). *De lege ferenda* -tutkimusote vero-oikeudessa: pohdintaa teorian, käytännön ja tieteenalojen rajapinnoilla. *Lakimies 7-8/2024*, 1138–1161.

Uusikylä, P.; Keinänen, A.; Vartiainen, N.; Ervasti, K.; Salminen, V.; Kettinen, J.; Lintinen, U.; Köppä, L. & Lindström, E. (2023). Kohti laadukasta lainvalmistelua – Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:13.* <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-467-5>

Vaarakallio, T. (toim.) (2021). *Viimeinen siirto – Suomalainen ympäristöliike nyt eli kuinka mahdoton tehdään.* Kustantamo.

van Kolfschooten, H. & Hefti, A. (2023). Women's Health Rights can Guide International Climate Litigation: KlimaSeniorinnen v. Switzerland before the European Court of Human Rights. *HHR Health and Human Rights Journal 2023.* <https://hdl.handle.net/11245.1/66d44c7e-319c-4caa-898b-bac2bd580565>

van Wolferen, M. & Eliantonio, M. (2020). Access to Justice in Environmental Matters in the EU: The EU's Difficult Road towards Non-compliance with the Aarhus Convention. Teoksessa Peeters, M. & Eliantonio, M. (toim.), *Research Handbook on EU Environmental Law.* Edward Elgar Publishing.

Vartiainen, P.; Raisio, H.; Lundström, N. & Niskanen, V.-P. (2020) Katsaus valtion ohjaustoiminnan kehitykseen: Fokuksessa governance- ja kompleksisuuskirjallisuus. *Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta 2020.*

Varvastian, S. (2019). The Human Right to a Clean and Healthy Environment in Climate Change Litigation. *MPIL Research Paper Series No. 2019-09.* Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3369481>

Vasilieva, E.; Tirabyan, K.; Rubtsova, M.; Barabanov, A. & Vyshinskaia, N. (2023). Digitalization of Public Administration and Public Trust. *Digital Transformation on Manufacturing, Infrastructure & Service*, 87–95. https://doi.org/10.1007/978-3-031-32719-3_7

Venäläinen, J. (2011). Oikeus urbaaniin tilaan – huomioita poliittisen talousvaltausliikkeen uusvanhasta oikeuttamisperustasta. *Oikues 2011 40(3)*, 326–346.

Vieruaho, H. (2005). Tuomion perusteluvollisuus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä. Teoksessa T. Ojala; M. Huovila & R. Lahti, *Rikostuomion perustelminen.* Helsingin hovioikeus, 131–144.

Vihervuori, P. (2006). Näkökulmia oikeussuojan kustannuksiin hallintolainkäytössä. *Defensor Legis* 4/2006, 666–687.

Vihervuori, P. (2022). Uuden ilmastolain muutoksenhakusäntely – Oikeudellinen selvitys ympäristöministeriölle. *Ympäristöministeriön julkaisuja 2022:10*.

Vilenius, S. (2022). Kaivossopimus – vaikuttavampaa osallistumista ja lisää legitimi-teettiä? *Ympäristöjuridiikka* 3–4/2022, s. 34–58.

Wilhelmsson, T. (2021). Aikalaisdiagnoosina kokeellisuus. *Lakimies* 7–8/2021, 1354–1360.

Viljanen, J.; Heiskanen, H. & Raskulla, S. (2016). Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalaisen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. *Ympäristöjuridiikka* 1/2016, 86–109.

Viljanen, J. & Nieminen, K. (2023). Perus- ja ihmisoikeuksien vaikutukset lainvalmisteluun. Teoksessa Mäntylä, N.; Viljanen, J. & Perttola, L. (2023), *Tieto, valta ja vaikuttaminen oikeusvaltiossa*. Gaudeamus, 71–92.

Viljanen, J.; Heiskanen, H. & Raskulla, S. (2016). Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalaisen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. *Ympäristöjuridiikka* 1/2016, 86–109.

Viljanen, J.; Heiskanen, H.; Raskulla, S.; Koivurova, T. & Heinämäki, L. (2014). *Miten ympäristöperusoikeus toteutuu?* Ympäristöministeriö, Tampereen yliopisto ja Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti. Tampere.

Voigt, C. (2021). The First Climate Judgment before the Norwegian Supreme Court Aligning Law with Politics. *Journal of Environmental Law* 2021 31, 697–710.

Voutilainen, T. (2008). Automatisoitu hallintoasian käsittelyprosessi. *Edilex* 2008/12.

Vuorela, M.; Keinänen, A. & Lehtoviita, J. (2015). KYLLÄ KANSA TIETÄÄ! Argumentaatioanalyysi kansalaisten ja järjestöjen ehdotuksista sääntelyn vähentämiseksi. *Oikeus* 2015 44(3), 259–280.

Wahlberg, B. (2011). Produktions- och slaktdjurs rättsposition med utgångspunkt i EU-lagstiftningen och EU-domstolens tolkningslinjer samt i individens ansvar över miljön. *JFT* 1/2011, 34–66.

Walter, F. (1989). Attitudes towards the environment in Switzerland, 1880–1914. *Journal of Historical Geography* 1989 15(3), 287–299.

Warsta, M. (2007). Ympäristölupajärjestelmän uudistamiseen liittyviä huomioita suhteellisuus- ja toissijaisuusperiaatteiden näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka* 2/2007, 50–97.

Weber, T. (2022). Are climate activists protected by the Aarhus Convention? A note on Article 3(8) Aarhus Convention and the new Rapid Response Mechanism for

environmental defenders. *Review of European Comparative & International Environmental Law* 2022 32(1), 1–171.

Weiss, N. (2021). How to Integrate Environmental Law into Constitutional Law: The German Experience. *Revue juridique de l'Océan Indien* 2021:31, 171–175.

Weller, M.-P. & Tran, M.-L. (2022). Climate Litigation against companies. *Climate Action* 1:14, 1–17. <https://doi.org/10.1007/s44168-022-00013-6>

Wentz, J.; Merner, D.; Franta, B.; Lehmen, A. & Frumhoff, P. (2023). Research Priorities for Climate Litigation. *Earth's Future* 11(1), 1–15. <https://doi.org/10.1029/2022EF002928>

White, R. (2012). NGO engagement in environmental law enforcement: Critical reflections. *Australasian Policing* 2012 4(1), 4–7.

White, A. & Callaghan, L. (2021). *Taking Governments to Court Climate Litigation and its Consequences*. Institute of International and European Affairs (IIEA). Irlanti.

Whittaker, S.; Reid, C. & Mendel, J. (2023). *Freedom of Environmental Information – Aspirations and Practice*. Insertia.

Wilhelmsson, T. (2021). Aikalaisdiagnoosina kokeellisuus. *Lakimies* 7–8/2021, 1354–1360.

Winter, G. (2012). Environmental Governance in Germany. Teoksessa M. Alberton & Francesco (Toim.). *Environmental Protection in Multi-Layered Systems – Comparative Lessons from the Water Sector*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden, Boston, 55–81.

Winter, G. (2022). The Intergenerational Effect of Fundamental Rights: A Contribution of the German Federal Constitutional Court to Climate Protection. *Journal of Environmental Law* 34(1), 209–221. <https://doi.org/10.1093/jel/eqab035>

Yang, Z. ym. (2017). Corporate Environmental Responsibility and Environmental Non-Governmental Organizations in China. *Sustainability* 2017 9, 1756. doi: 10.3390/su9101756.

YK:n ympäristöohjelma (27.7.2023). *Global Climate Litigation Report – 2023 Status Review*. United Nations Environment Programme. Columbia Law School. Columbia Climate School. Sabin Center for Climate Law. Nairobi. Julkaistu: <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/43008>

Ympäristöministeriö (2012). Uudistunut vesilaki 2011 – Keskeinen sisältö ja tärkeimmät muutokset. *Ympäristöministeriön raportteja* 1/2012.

Ympäristöministeriö (2018). Kansainväliset ympäristösopimukset ja Suomi – Sopimukset kansainvälisen ympäristöyhteistyön edeltäjinä. *Ympäristöopas* 2018.

Ympäristöministeriö (2019). *Asemakaavoitus ja asianosaisperusteinen valitusoikeus*. Ympäristöministeriön julkaisuja 2019:27.

Ympäristöministeriö (2021). *Århusin sopimuksen toimeenpano – Suomen kuudes raportti 2021*.

Ympäristöministeriö (13.10.2024). *Toimintamenosäästön konkretisoiminen*. <https://ym.fi/documents/141903/163016068/Toimintamenosäästön+konkretisoiminen.pdf/1270eed-fcae-042c-59cc-9e93303f3dd4/toimintamenosäästön+konkretisoiminen.pdf?t=1685105964947>

Ympäristöministeriö (vierailtu 13.10.2024). *Toimintamenosäästön konkretisoiminen*. <https://ym.fi/documents/141903/163016068/Toimintamenosäästön+konkretisoiminen.pdf/12700eed-fcae-042c-59cc-9e93303f3dd4/Toimintamenosäästön+konkretisoiminen.pdf?t=1685105964947>

Ympäristöministeriö (16.5.2025, vierailtu 22.8.2025). *Ympäristöministeriö pyytää lausuntoja esityksestä uudeksi alueidenkäyttölainsäädännön uudistamiseksi*. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410903/ymparistoministerio-pyytaa-lausuntoja-esityksesta-uudeksi-alueiden-kayttolaiksi>

Žatková, S. & Pal'uchová, P. (2024). ECtHR: Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and others v. Switzerland (Application No. 53600/20, 9 April 2024): Insufficient Measures to Combat Climate Change Resulting in Violation of Human Rights. *Bratislava Law Review* 2024 8(1), 227–244.

Zilinskova, M. & Stofkova, J. (2021). *Impact of COVID 19 on the provision of services by public administration*. SHS Web of Conferences.

Zouridis, S. & Leijtens, V. (2021). Bringing the Law Back In: The Law-Government Nexus in an Era of Network Governance. *Perspectives on Public Management and Governance* 2021, 118–129. <https://doi.org/10.1093/ppmgov/gvaa022>

Lainvalmistelu:

HE 309/1993 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle perustuslakien perusoikeussääntöjen muuttamisesta*.

HE 79/1996 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle luonnonsuojelulainsäädännön uudistamiseksi*.

HE 1/1998 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi*.

HE 84/1999 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle ympäristönsuojelu- ja vesilainsäädännön uudistamiseksi*.

HE 161/2000 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntöjen hyväksymisestä sekä laeiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain muuttamisesta*.

HE 165/2003 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa*

tehdyn yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta sekä laeiksi eräiden ympäristön käyttöön vaikuttavien hankkeiden käsittelystä lunastusmenettelyssä ja ydinenergiain muuttamisesta.

HE 210/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain muuttamisesta.

HE 199/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle jätelaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 82/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle ilmastolaiksi.

HE 87/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä tehdyn Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 182/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rakennusperinnön suojelemisesta annetun lain ja rikoslain 48 luvun 6 §:n muuttamisesta.

PeVL 32/2012 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 29/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle eräiden ympäristöä koskevien hallintoasioiden muutoksenhakusäännösten tarkistamiseksi.

PeVL 69/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi konkurssilain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 64/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rakentamislain ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 76/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle luonnonsuojelulain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 239/2022 p. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ilmastolain muuttamisesta.

HE 321/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ympäristönsuojelulain muuttamisesta.

HE 101/2024 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rakentamislain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

*PeVL 15/2004 vp. Koskien hallituksen esitystä tiedon saannista, yleisön osallistumisoi-
keudesta sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa tehdyn
yleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräys-
ten voimaansaattamisesta sekä laeiksi eräiden ympäristön käyttöön vaikuttavien hank-
keiden käsittelystä lunastusmenettelyssä ja ydinenergiain muuttamisesta.*

PeVL 23/2009 vp. Hallituksen esitys laiksi ympäristönsuojelulain muuttamisesta.

PeVL 9/2010 vp. *Hallituksen esitys laeiksi oikeudenkäymiskaaren ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta.*

YmVM 8/1996 vp. *Ympäristövaliokunnan mietintö koskien hallituksen esitystä HE 8/1996 asuntorahoituksen kehittämistä koskevaksi lainsäädännöksi.*

YmVM 15/2024 vp. *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rakentamislain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.*

Kotimaiset oikeustapaukset:

KHO 23.2.2000 T 361.

KHO 28.6.2000 T 1672.

KHO 29.6.2000 T 1674.

KHO 2002:86.

KHO 2003:99.

KHO 2004:76.

KHO 2015:79.

KHO 2023:62.

KHO 2024:16.

KHO 2024:18.

KHO 2025:2.

Vaasan HAO 02.05.2016 16/0096/2.

Vaasan HAO 04.11.2016 16/0252/2.

Ulkomaiset oikeustapaukset:

Tukholman käräjäoikeus 2018. *Magnolia.*

Alankomaiden korkein oikeus 2019. *Urgenda.*

Norjan korkein oikeus HR-2020-845-J.

Saksan perustuslakituomioistuin 2021. *Neubauer et al. v. Saksa.*

Oslon aluetuomioistuin 17.1.2024.

Vestre Landsret 1.3.2024 (Tanska).

EIT:n tapaukset:

EIT 9.12.1994. *Lopez Ostra v. Espanja.*

EIT 8.7.2003. *Hatton ym. v. Iso-Britannia.*

EIT 27.5.2004. *Vides Aizsardzibas v. Latvia.*

EIT 30.3.2005. *Taskin ym. v. Turkki.*

EIT 2007. *Zeleni Balkani v. Bulgaria.*

EIT 2014. *VZW Klimaatzaak v. Belgia ym.*

EIT 9.4.2024. *KlimaSeniorinnen v. Sveitsi.*

Euroopan unionin tuomioistuimen tapaukset:

C-115/09.

C-240/09.

C-530/11.

C-470/16.

Yhteenvedossa käytetyt haastattelut:

Helsinki 2.3.2023

Juhani Paavolan haastattelu 2.1.2022.

Pauli Rautiainen, 29.3.2022.

Penttinen 29.1.2022

Porvoo 6.3.2023.

Seinäjäki 16.3.2023.

Seppo Rekolainen, 7.5.2021.

Varsinais-Suomen ELY-keskus 23.3.2023.

OTM, DI, M.Soc.Sc., FM *Terhi Raikas*

ÅRHUSIN YLEISSOPIMUKSEN VOIMAANTULON VAIKUTUS YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN TOIMINTAAN – VERTAILUSSA RUOTSI JA SAKSA*

Tiivistelmä. Århusin yleissopimus turvaa ympäristöjärjestöille pääsyn ympäristöä koskevaan tietoon, oikeuden osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja oikeuden viedä asioita tuomioistuimen käsittelyyn. Yleissopimus on vaikuttanut paljon sen ratifioineiden maiden ympäristöjärjestöjen toimintaan, kuten tässä artikkelissa käsitellyt esimerkit Saksa ja Ruotsi osoittavat. Artikkelissa oikeusvertaillaan Saksaa ja Ruotsia sekä historian että nykypäivän valossa, jotta havainnollistetaan, millainen oikeudellinen muutos näissä maissa on käynyt Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen. Oikeusvertailua ja oikeushistoriallista näkökulmaa tukevat artikkelissa haastattelut ja niiden tuoma empiirinen näkökulma.

Muutos on ollut merkittävä: vaikka molemmissa maissa osa Århusin yleissopimuksen turvaamista asioista oli kirjattuna kansalliseen lainsäädäntöön jo yleissopimuksen voimaantuloa, ovat yleissopimus ja sen mukanaan tuomat muutokset ovat parantaneet ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksia Saksassa ja Ruotsissa. Yleissopimuksen voimaantulo on tuonut järjestöille myös kokonaan uusia oikeuksia: Ruotsissa ympäristöjärjestöillä ei ollut valitusmahdollisuutta ympäristöä koskevissa asioissa ennen yleissopimuksen voimaantuloa vuonna 1999. Niinpä artikkelissa tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että Århusin yleissopimuksen voimaantulo aiheutti Ruotsissa suuremman muutoksen kuin Saksassa.

1 JOHDANTO

1.1 Aluksi

Århusin yleissopimus¹ ja niin kutsutut pilarit muodostavat tärkeän kansainvälisen pohjan ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksille viranomaisten ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Ensimmäinen pilari, oikeus saada tietoa ympäristöön liittyvistä asioista, mahdollistaa sen, että järjestöt ja aktiiviset kansalaiset voivat tietää, mihin

---

* Kirjoitus on referee-artikkeli.

¹ SopS 121–122/2004.

asioihin olisi kulloinkin aiheellista vaikuttaa. Toinen pilari mahdollistaa osallistumisen päätöksentekoon. Kolmas pilari takaa valitusoikeuden.² Århusin yleissopimuksen rati-foimisella tähdättiin kansalaisten sekä kansalaisjärjestöjen roolin vahvistamiseen ympäristöasioissa. Århusin yleissopimukseen sisällytettiin entistä laajemmat menettelylliset ympäristöoikeudet takaamalla oikeus vaikuttaa päätöksentekoon, oikeus ympäristöä koskevaan tietoon jaa oikeus oikaisu- ja muutoksenhakukeinoihin.³

Ympäristöjärjestöjen merkitys on kasvanut oikeudellisesti⁴, sillä niillä on monipuoliset oikeudelliset mahdollisuudet ottaa osaa ja vaikuttaa päätöksentekoon sen eri vaiheissa. Aihepiiriä tarkastellaan tässä artikkelissa vertailemalla Ruotsia ja Saksaa. Niillä on paljon yhteistä: Ruotsi ja Saksa ovat sitoutuneita noudattamaan Århusin yleissopimusta ja kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita. Lisäksi niissä on maailmalla kuuluisuuteen nousseita nuoria aktivisteja, jotka tuovat omalla toiminnallaan ilmasto- ja ympäristöasioita julkiseen keskusteluun – esimerkiksi Ruotsissa *Greta Thunberg*⁵ ja Saksassa *Luisa Neubauer*⁶. Artikkelissa pyritään vastaamaan kysymykseen: *Millaisia ympäristöjärjestöjen oikeudelliset mahdollisuudet ottaa osaa viranomaisten ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ovat Ruotsissa ja Saksassa ja mikä merkitys Århusin sopimuksella on tässä kehityksessä?*

Ympäristöjärjestöjen oikeudellisen aseman vertailu Saksassa ja Ruotsissa ja Århusin yleissopimuksen roolin läpikäynti käsiteltäessä saksalaisten ja ruotsalaisten ympäristöjärjestöjen mahdollisuuksia ottaa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon edellyttää oikeusvertailun lisäksi maiden oikeushistorian läpikäyntiä Århusin yleissopimuksen tuomien muutosten käsittelemiseksi. Lisäksi artikkelin lähteissä on käytetty asiantuntijahaastatteluja, joiden vuoksi artikkelissa on käytetty myös empiiristä tutkimusotetta. Haastattelussa käytetyt kysymykset löytyvät artikkelin liitteistä 1–3.

Kysymykseen vastaaminen edellyttää kaikkien Århusin yleissopimuksen pilareiden käsittelyä: jotta ympäristöjärjestöt voivat osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, tulee niillä olla saatavissa tietoa ympäristöasioista, ja lisäksi niillä tulee voida olla mahdollisuus viedä tehdyt päätökset oikeuden käsiteltäviksi. Artikkelissa keskitytään paikallisten viranomaisten harjoittamaan päätöksentekoon osallistumiseen, sitä koskevaan tiedonsaantiin ja tällaisten päätösten viemiseen oikeuden käsittelyyn. Tutkimuksen ulkopuolelle on rajattu lainvalmisteluun vaikuttaminen.

² Sean Whittaker – Colin Reid – Jonathan Mendel, *Freedom of Environmental Information – Aspirations and Practice*. Insertia 2023, s. 38–39.

³ Janne Kajala, *Kansalaisjärjestöjen osallistumisoikeuksien kehitys kansainvälisessä ympäristöoikeudessa 1970-luvulta 1990-luvulle*. Oikeus 2/2020, s. 215–228, 224.

⁴ William Twining, *Globalisation and Comparative Law*, luku 3 teoksessa Esin Öricü – David Nelken (toim.), *Globalisation and Comparative Law*. Hart Publishing 2010, s. 75.

⁵ Miia Halme-Tuomisaari – Alina Rapin, ”Minä olen joki, joki olen minä” – Ympäristö, ihmisoikeudet ja ontologinen muutos. Oikeus 4/2021, s. 559–569, 563.

⁶ World Economic Forum, *Luisa Neubauer – Climate Activist, Fridays for Future Movement*. <<https://www.weforum.org/people/luisa-neubauer/>>. (19.2.2024)

Käsitykset Århusin sopimuksen vaikutuksista ovat kirjallisuudessa olleet ristiriitaisia: yhtäältä sopimuksen on sanottu vaikuttaneen merkittävästi jäsenvaltioiden kansallisten hallintoprosessuaalisten säädösten kehittymiseen, mutta toisaalta on myös katsottu, että Århusin sopimuksen todellista merkitystä tulisi arvioida sen perusteella, miten kansalaiset ja järjestöt pääsevät käsiksi ympäristöä koskevaan tietoon.⁷ Århusin sopimuksen toteutumiseen Saksassa ja Ruotsissa vaikuttavat osaltaan myös Euroopan unionin lainsäädäntö ja Euroopan ihmisoikeussopimus, sillä näillä molemmilla on osaltaan yhteytensä Århusin sopimuksen toteutumiseen.⁸

Århusin yleissopimuksesta on kehittynyt saksalaisille ja ruotsalaisille ympäristöjärjestöille vakaa tuki, joka mahdollistaa joukon erilaisia oikeuksia, joiden avulla järjestöt voivat ottaa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

1.2 Metodit ja käytetty lähteistö

1.2.1 Oikeusvertaileva tutkimus ja oikeushistoriallinen näkökulma

Ympäristöoikeus on perinteisesti alana hyvin monimetodinen ja kansainvälisesti orientoitunut, ja niinpä oikeusvertaileva tutkimus on muodostunut ympäristöoikeuden teemoissa merkitykselliseksi.⁹ Erityisesti aiemmin alan väitöstutkimuksissa hyödynnettiin paljon oikeusvertailevaa tutkimusta. Nykyisin oikeusvertailevan ympäristöoikeudellisen tutkimuksen määrä on vähentynyt.¹⁰ Vertailevalle tutkimukselle on edelleen tarve. Ympäristöoikeutta koskevassa vertailussa on tyypillisesti käytetty ainakin kahta eri lähestymistapaa: ensimmäisen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä eri maiden oikeusjärjestyksistä koostetuista järjestelmistä tietyillä ympäristösääntelyn sektoreilla ja tunnistaa yhtäläisyyksiä ja eroja näistä järjestelmistä ja niihin sisältyvästä sääntelystä. Toisen pyrkimyksenä on löytää sopivat ohjaukset tiettyjen ympäristöhaasteiden sääntelyyn.¹¹

⁷ Kajala 2020, s. 224.

⁸ EU:n merkitys Århusin yleissopimuksessa näkyy esim. saksalaista ympäristöjärjestö Deutsche Umwelthilfeä koskevassa ennakkoratkaisussa C-873/19. Tapaus käsitteli Århusin yleissopimuksen ja EU-lainsäädännön tulkintaa. Tuomioistuin totesi olevansa toimivaltainen antamaan ennakkoratkaisun Århusin yleissopimuksen tulkinnasta. Ks. Antti Belinskij – Jari Salila – Veera Salokannel, Oikeustapauksia Euroopan unionin tuomioistuimesta, korkeimmasta oikeudesta ja korkeimmasta hallinto-oikeudesta. Ympäristöjuridiikka 2–3/2023, s. 106–120, 106–107.

⁹ Tapio Määttä, Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksukset ja menetelmät, s. 135–222 teoksessa Tarmo, Marttinen (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta 2016, s. 141.

¹⁰ Mirella Miettinen, Oikeusvertailua ympäristöoikeudellisissa väitöskirjoissa. Ympäristöjuridiikka 1/2019, s. 63–70, 63.

¹¹ Kai Kokko, Ympäristöoikeuden tutkimusmetodeista Suomessa. Ympäristöjuridiikka 1/2016, s. 29–42, 39.

Oikeusvertailussa huomiota voidaan kiinnittää varsin erilaisiin seikkoihin. Tässä artikkelissa tavoitteena on perehtyä Ruotsissa ja Saksassa toimivien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin, jotta voidaan muodostaa kuva siitä, millaiset edellytykset ruotsalaisilla ja saksalaisilla ympäristöjärjestöillä on ottaa osaa viranomaisten ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

Perinteisessä puhtaasti oikeusvertailevassa tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat oikeuskulttuurit ja niiden erot ja yhtäläisyydet.¹² Perusteellisen oikeusvertailevan tutkimuksen tekeminen vaatii erojen ja yhtäläisyyksien kirjaamisen lisäksi ymmärrystä myös niiden taustoista.¹³ Katson artikkelini edustavan pohjimmiltaan tällaista perinteistä, puhtaasti oikeusvertailevaa tutkimusta, jossa pyritään löytämään vertailtavien oikeuskulttuurien välillä olevia eroja ja yhtäläisyyksiä sekä analysoimaan näiden taustalla ilmeneviä syitä. Artikkelissa vastataan kysymykseen, ovatko vertailtavien valtioiden oikeudelliset tai yhteiskunnalliset taustat jotenkin poikkeavia vaikuttaen siihen, miten sopimus on omaksuttu osaksi tarkasteltavien valtioiden kansallista lainsäädäntöä sekä miten se on ohjannut ympäristöjärjestöjen toimintaa.

Oikeusvertailua tehtäessä tulee lisäksi huomioida, että oikeus ei ole koskaan ilmiönä pysyvä, vaan jatkuvasti muuttuva ilmiö. Muutosta kokevat niin erilaiset säädökset, oikeudelliset instituutiot, oikeuskäytäntö, oikeuskulttuuri kuin oikeudellinen ajattelukin. Oikeushistorian emeritusprofessori *Jukka Kekkonen* onkin osuvasti määritellyt oikeushistorian olevan oikeudellisen muutoksen analyysiä.¹⁴ Ympäristöoikeudessa tämä tarve muutoksen tutkimiselle näkyy – suuret ilmiöt, kuten ilmastonmuutos, luontokato ja kestävä kehitys heijastuvat kaikki osaltaan siihen, että ympäristöoikeus on jatkuvan muutostarpeen alaisena.

Ympäristöjärjestöjen mahdollisuuksiin osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon Ruotsissa ja Saksassa vaikuttavat Århusin yleissopimuksen asettamien velvoitteiden lisäksi järjestöjen historia näissä maissa sekä se, miten järjestöjä ylipäätään maassa voidaan muodostaa. Ympäristöjärjestöjen ja -liikkeen historia sekä järjestöjen muodostamiseen liittyvät yleiset toimintaedellytykset vaikuttavat mm. siihen, kuinka ympäristöjärjestöihin yhteiskunnassa suhtaudutaan.

Oikeudellinen muutos on sidoksissa yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kehitykseen.¹⁵ Kontekstuaaliseen oikeushistoriaan kuuluu muutoksen kytkeminen aikakautensa kontekstiin ja muutoksen selittäminen tässä kontekstissa.¹⁶ Tämä näkyy myös käsittelemässäni aihepiirissä. Ympäristöliike ja ympäristöjärjestöt eivät ole oikeudellinen il-

¹² Miettinen 2019, s. 64.

¹³ Nils Jansen, *Comparative Law and Comparative Knowledge*, s. 305–338 teoksessa Mathias Reimann – Reinhard Zimmermann (toim.), *The Oxford Handbook of Comparative Law*. Oxford University Press, s. 310.

¹⁴ Jukka Kekkonen, *Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria?* Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. *Forum Iuris* 2013, s. 6–8.

¹⁵ Kekkonen 2013, s. 161.

¹⁶ Kristian Keskitalo, *Suomen rahan sääntelyn oikeushistoria – raha oikeudellisenä maksuvälineenä ennen ja nyt*. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2022, s. 17.

miö, ja niinpä lainsäädännön on tullut reagoida niiden olemassaoloon ympäristöliikkeen vakiintumisen seurauksena, jolloin ympäristöjärjestöt ovat yhteiskunnallisia toimijoita. Ennen ympäristöjärjestöjen vakiintumista ja Århusin yleissopimuksen voimaantuloa eivät ympäristöjärjestöjen oikeudet olleet osa lainsäädäntöä. Voidaankin katsoa, että tutkimuksessani on kontekstuaalista oikeushistoriaa – yhtäältä ympäristöjärjestöt itsessään luovat ilmiön, jonka kehitys on vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen kehitykseen ja on tutkittavissa kontekstuaalisen oikeushistorian kysymyksenä. Århusin yleissopimuksen voimaantulo tarjoaa näkökulman yksittäisen sopimuksen lainsäädäntöön tuomille muutoksille.

1.2.1 Empiirinen tutkimusote ja haastattelut

Tässä artikkelissa oikeusvertailevan tutkimusotteen ohella täydentävässä osassa ovat asiantuntijahaastattelut. Asiantuntijahaastatteluita käytetään vakiintuneesti yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ja empiirisessä oikeustieteellisessä tutkimuksessa, jota myös tämä artikkeli edustaa.¹⁷ Asiantuntijahaastatteluja käyttämällä tuetaan muista lähteistä saatavaa informaatiota sekä saadaan käytännön tietoa järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksista. Haastatteluilla pyritään saamaan systemaattista kuvaa ympäristöjärjestöjä edustavien ympäristöaktivistien toimintaedellytyksistä.¹⁸ Ne tarjoavat erilaisen näkökulman järjestöjen ja aktivistien toimintamahdollisuuksien tarkasteluun, kuin perinteinen oikeuslähteistä tehtävä tarkastelu, sillä niiden avulla voidaan paikata tietoaaukkoja ja löytää selittäviä tekijöitä.

Artikkelia varten tehdyt haastattelut on toteutettu strukturoituina asiantuntijahaastatteluina, joiden aineisto on analysoitu sisällönanalyysillä.¹⁹

2 YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN HISTORIA JA MUODOSTAMINEN

2.1 Ympäristöjärjestöjen ja -liikkeen taustasta

Ympäristöjärjestöjen ja muun kansalaistoiminnan asema yhteiskunnissa on sidoksissa voimassa olevan lainsäädännön lisäksi myös maan poliittiseen historiaan. Tässä artikkelissa onkin perusteltua lyhyesti ensin selvittää, minkälainen historia järjestömuotoisella ympäristöaktivismilla on Saksassa ja Ruotsissa – yksittäisiä ympäristöjärjestöjä niissä on perustettu jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Ruotsissa *Naturskyddsföreningin* toiminta käynnistyi vuonna 1909, ja Saksassa *Naturschutzbund Deutschland* eli *NABU* käynnistyi vuonna 1899.

¹⁷ Emilia Korkea-aho – Päivi Leino-Sandberg, Juristi asiantuntijana – haastattelut eurooppaoikeudellisen tutkimuksen lähteenä. *Lakimies* 7–8/2017, s. 1036–1053, 1040.

¹⁸ Määttä 2016, s. 195.

¹⁹ Anneli Sarajarvi – Jouni Tuomi, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2018, s. 133–134.

Yksittäisten ympäristönsuojelujärjestöjen perustamisaikakautta ei voida kuitenkaan vielä pitää varsinaisena, laajamittaisen ympäristöliikkeen syntyaikana. Kansainvälisesti yhtenä merkittävimmistä laajemman ympäristöliikkeen syntyyn vaikuttavista tekijöistä voidaan pitää 1962 Yhdysvalloissa julkaistua *Rachel Carsonin* teosta *Äänetön kevät (Silent Spring)*. Myös Saksassa kirjallisuus vaikutti ympäristöliikkeen syntyyn. Laajasti ympäristön puolesta puhunut *Herbert Gruhl* julkaisi vuonna 1975 teoksen *Ein Planet wird geplündert – Die Schreckensbilanz unserer Politik*, joka vaikutti merkittävästi Saksan ympäristöliikkeen syntyyn ja on myöhemmin muodostunut tärkeäksi teokseksi Saksassa.²⁰ Ympäristöliike keskittyi Saksassa aluksi varsinaisesti luonnonsuojeluun. Järjestöjen joukossa oli sekä pelkkää luonnonsuojelua harjoittavia yhdistyksiä että sellaisia, jotka suojelivat luontoa muiden toimiansa ohessa.²¹ Itä-Saksassa ympäristöliike käynnistyi 1970-luvulla ja kiihtyi 1980-luvulla. Ympäristötoiminta kattoi erilaisia vapaaehtoisia toimia saastuneen ympäristön puhdistamiseksi. Maassa erityisesti nuoriso lähti mukaan ympäristöliikkeeseen ja alkoi samalla vastustaa myös Itä-Saksan valtiorakennetta.²²

Myös Ruotsissa laajempi ympäristöliike otti ensiaskeliaan kirjallisuuden kautta, kun *Elin Vägnerin* naisia, rauhaa ja ympäristöä käsitellyt teos *Väckarklocka* julkaistiin vuonna 1941.²³ Ruotsin ympäristöliikkeen varsinainen synty kuitenkin ajoittuu samoihin aikoihin kuin Saksassa: Ruotsissa ympäristöliike sai kunnolla alkunsa 1960- ja 1970-luvulla, jolloin se kehittyi kansanliikkeeksi ja keräsi ihmisiä mukaan esimerkiksi erilaisiin aktivistiryhmiin. Valtiollisen hyväksynnän se sai jo 1980-luvun alkupuolella²⁴ – tätä voidaan pitää osoituksena valtiollisesta tiedostamisesta sille, että Ruotsiin oli kehittynyt uusi ja vakiintunut tapa vaikuttaa.

Ruotsissa ja Saksassa ympäristöjärjestöjen ja niiden puhevallan kehittäminen on jätetty tietoisesti tuomioistuinten sijaan lainsäätäjälle. Demokraattisen legitimaation puutos on aiheuttanut erityisesti Saksassa toimiville ympäristöjärjestöille haasteita, sillä maassa ei ole ollut perinteitä hyväksyvistä suhtautumisesta ympäristöjärjestöihin. Saksassa järjestöjä ei ole nähty yleisen edun puolustajina – järjestöjen sijaan yleisen edun puolustajana ovat Saksassa toimineet tyypillisesti viranomaiset. Demokraattisen legitimaation puuttumisen lisäksi ympäristöjärjestöjen puhevalta on aiheuttanut Saksassa huolta myös siksi, että maassa on pelätty tuomioistuinten käsittelyaikojen pidentyvän ja tuomioistuinten ruuhkautuvan. Järjestöjen puhevallan epäämisen perusteena on käytetty

²⁰ EKLA, History of Environmental Policy in Germany: CDU Perspectives 1958–2015. Konrad Adenauer Stiftung 2015, s. 9.

²¹ William T. Markham, Environmental organizations in modern Germany – Hardy survivors in the twentieth century and beyond. Monographs in German History 21/2011, s. 2.

²² Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz, Natur- und Umweltengagement in der DDR. <<https://www.bmu.de/30jahre-naturschutz/natur-und-umweltengagement-in-der-ddr>>. (18.2.2024)

²³ Abby Peterson – Carolyn Merchant, Fred med jorden: Kvinnor och miljörörelsen i Norden. Natur och Samhälle Nr 34 1985, s. 12–19, 12.

²⁴ Sveriges riksdag 21.1.1983, Statligt stöd till miljöorganisationer. <https://www.riksdagen.se/sv/webb-tv/video/motion/statligt-stod-till-miljoorganisationer_g602790/>. (23.4.2023)

myös sitä, että luonto ja ympäristö tulevat epäsuorasti suojelluiksi esimerkiksi haitankärsijän omistusoikeuksien kautta.²⁵

Saksan tilannetta tarkastellessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös perustuslain-tasoiin ympäristöoikeuksiin, joiden asema on ympäristöjärjestöille erittäin merkityksellinen. Näiden oikeuksien osalta Saksassa tilanne muuttui vuonna 1994²⁶: aiemmin maassa ei ollut perustuslain tasolla säännelty oikeudesta tietyn tasoiseen, esimerkiksi terveelliseen ympäristöön²⁷, mutta nykyisin maan perustuslain artikla 20a²⁸ velvoittaa Saksan valtion takaamaan sekä nykyisille että tuleville sukupolville elinolosuhteet. Saksan perustuslakituomioistuimien on kuitenkin katsonut, ettei artikla takaa suoranaista oikeutta puhtaaseen ympäristöön. Lainkohta on luonteeltaan objektiivinen, eli se ei takaa yksilölle subjektiivista oikeutta puhtaaseen ympäristöön.²⁹ Saksan perustuslakituomioistuimen tulkinta ei kuitenkaan rajoita ympäristöjärjestöjen toimintaa edesauttaa tulevien sukupolvien oikeuksien toteutumista, eikä sitä pidä tulkita järjestöjen toimintaa rajoittavaksi tekijäksi.

2.2 Ympäristöjärjestöjen muodostaminen

Järjestöjen tulee toimiakseen niin Ruotsissa, Saksassa kuin muissakin valtioissa täyttää tiettyjä kriteerejä, jotta niitä voidaan ylipäätään kutsua ympäristöjärjestöiksi. Ruotsissa kansalaisjärjestö määritellään lähinnä verolainsäädännössä. Kansalaisjärjestöillä, joita voidaan kutsua myös aatteellisiksi yhdistyksiksi, tarkoitetaan Ruotsissa yhdistyksiä, joilla on aatteellinen tarkoitus, mutta jotka voivat harjoittaa taloudellista toimintaa aatteellisen tarkoituksen saavuttamiseksi.³⁰ Saksassa voittoa tavoittelemattomia, ei-valtiollisia toimijoita on kolmenlaisia: järjestöt (*Verein*), säätiöt (*Stiftung*) ja rajavastuuyhtiöt (*Gesellschaft mit beschränkter Haftung*). Tämän artikkelin tutkinnan kohteena ovat näistä järjestöt, joista säädetään Saksassa omalla laillaan (*Vereinsgesetz*) sekä osavaltiotasolla yhdistyslaeilla.³¹

²⁵ Niina Mäntylä, Luonnon edustajien puhevalta. Vaasan yliopisto 2010, s. 133, 206, 210–211.

²⁶ Gerd Winter, Environmental Governance in Germany, s. 55–81 teoksessa Mariachiara Alberton – Francesco Palermo (toim.), Environmental Protection in Multi-Layered Systems – Comparative Lessons from the Water Sector. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden, Boston 2012, s. 55.

²⁷ Mäntylä 2010, s. 210–211.

²⁸ „Der Staat schützt auch in Verantwortung für die künstlichen Generationen die natürlichen Lebensgrundlagen und die Tiere im Rahmen der verfassungsmäßigen Ordnung durch die Gesetzgebung und nach Maßgabe von Gesetz und Recht durch die vollziehende Gewalt und die Rechtsprechung.“

²⁹ Gerd Winter, The Intergenerational Effect of Fundamental Rights: A Contribution of the German Federal Constitutional Court to Climate Protection. *Journal of Environmental* 34(1) 2022, s. 209–221, 217.

³⁰ Verksam 23.01.2024, Så fungerar ideell förening. <<https://www.verksamhet.se/starta/valj-foretagsform/ideell-forening>>. (21.2.2024)

³¹ Council of Foundations. *Nonprofit Law in Germany*. <<https://cof.org/content/nonprofit-law-germany>>. (19.2.2024)

Järjestöjen toimintamahdollisuuksiin kuuluvat olennaisesti myös niiden taloudelliset toimintamahdollisuudet sekä oikeus saada tietoa.³² Järjestöt ovat Ruotsissa ja Saksassa tärkeitä yhteiskunnallisia toimijoita, joilla on monipuoliset mahdollisuudet ottaa osaa ympäristöä koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Molemmissa valtioissa on lukuisia itsenäisiä ympäristöjärjestöjä, joita tukevat osittain joko valtio, EU tai muut julkiset tahot.

Saksalaisessa yhteiskunnassa on paljon ympäristöä koskevia ongelmia, kuten korkea väestömäärä, paljon teollisuutta sekä suuri määrä muista maista kantautuvia päästöjä. Samalla maassa on kuitenkin vakaa hallinto, aktiivinen tutkijoiden ja insinöörien yhteisö sekä voimakas ympäristöjärjestöjen verkosto. Vakaat yhteiskunnalliset olosuhteet auttavat osaltaan siinä, että saksalaisilla kansalaisaktiivisteilla on varsin hyvät mahdollisuudet ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen muodostamiseen. Niinpä esimerkiksi Saksan suurimmilla ympäristöjärjestöillä BUND:lla ja NABU:lla on noin puoli miljoonaa jäsentä.³³ Järjestöjen toimintamahdollisuuksiin kuuluvat vakaasti myös rahoituskysymykset. Saksaan ei ole muotoutunut strukturoitua rahoitusjärjestelmää ympäristösektorin tärkeimmille järjestötoimijoille, vaan ympäristöjärjestöjen toiminnan taloudellisesti mahdollistavat usein yksityiset lahjoittajat. Tässä Saksan järjestömaailma poikkeaa Ruotsista, jossa järjestöjä tuetaan vahvasti julkisen sektorin toimesta.³⁴

Saksassa toimivien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien kannalta on olennaista, että ne voidaan verolain puitteissa määritellä voittoa tavoittelemattomiksi. Mikäli järjestön tärkeimmän tehtävän katsotaan olevan poliittinen, ei tällainen ole mahdollista.³⁵ Siksi järjestöjen tarkoituksen määrittäminen niitä muodostettaessa onkin tärkeää. Ympäristöjärjestöjen toiminnasta suuri osa muodostuu politiikkaan vaikuttamisesta, ja näin ollen ympäristöjärjestöjen tulee maassa määritellä toimintansa siten, etteivät ne ole ensisijaisesti poliittisia, jotta ne säilyttäisivät veroviranomaisten silmissä taloudellisen asemansa voittoa tavoittelemattomina järjestöinä. Aseman menettäminen aiheuttaisi huomattavia ongelmia järjestöjen toiminnalle.

Saksalaisten ympäristöjärjestöjen toiminnassa on kuitenkin tärkeää muistaa, että periaatteessa kaikilla niillä on yhtäläiset toimintamahdollisuudet. Jokaisella saksalaisella on oikeus järjestää kokouksia ja ilmaista mielipiteensä maan perustuslain artiklojen 5 ja 7 nojalla, ja tämän lisäksi kaikkia henkilöitä on kohdeltava yhdenvertaisesti lain edessä

³² Oikeutta saada tietoa ympäristöasioista käsitellään tarkemmin tämän artikkelin luvussa 3.

³³ Frank Uekötter, *The greenest nation? A new history of German environmentalism*. The MIT Press 2014, s. 27 ja 130.

³⁴ Marjut Partanen-Hertell – Pekka Harju-Autt – Katarzyna Kreft-Burman – David Pemberton, *Raising environmental awareness in the Baltic Sea area*. Suomen ympäristökeskus 1999, s. 76 ja Maria Backhouse – Rosa Lehmann – Kristina Lorenzen – Malte Lühmann – Janina Puder – Fabricio Rodriguez – Anne Tittor., *Bioeconomy and Global Inequalities – Socio-Ecological Perspectives on Biomass Sourcing and Production*. Palgrave MacMillan 2019, s. 119.

³⁵ Claudia Mahler, *Standing and operational space of non-governmental organisations (NGOs) in contributing to respecting and promoting fundamental rights in EU Member States*. European Union Agency for Fundamental Rights. Deutsches Institut für Menschenrechte 2017, s. 17.

perustuslain 3 artiklan nojalla. Artikla 9 takaa kaikille saksalaisille puolestaan oikeuden perustaa yhdistyksiä. Fridays for Future -ympäristöliikettä oikeudellisesti Saksassa avustava *Manuel Mutter* totesi haastattelussaan, että eri järjestöjen ja liikkeiden välillä voi olla eroja esim. sen mukaan, millaisia kysymykset vastuusta, jäsenten välisistä suhteista, edustuksesta, verotuksesta ja mahdollisesti tietosuojasta ovat. Eri järjestöt ja liikkeet poikkeavat toisistaan myös oikeudelliselta statukseltaan – kuten suomalainen Elokapiina, ei myöskään Saksan Fridays for Future ole rekisteröity yhdistys.³⁶

Myös Ruotsissa verokysymykset ovat ympäristöjärjestöille tärkeitä. Ruotsissa verovirasto (*Skatteverket*) rekisteröi aatteellisia yhdistyksiä, mikäli ne haluavat yhdistykseleen rekisterinumeron. Muita rekisteröintejä yhdistykset eivät Ruotsissa tarvitse. Verovirastossa tapahtuva rekisteröinti on merkityksellistä, sillä yleishyödylliset yhdistykset saavat Ruotsissa verohelpotuksia. Verohelpotusten lisäksi yhdistykset saavat erilaisia taloudellisia tukia³⁷, toisin kuin Saksassa. *Naturvårdsverket* jakaa vuosittain taloudellisia tukia ympäristösektorilla, ja muita ympäristöjärjestöjen tukijoita Ruotsissa ovat olleet ainakin *Trafikverket* ja *Konsumentverket*.³⁸

3 I PILARI – OIKEUS SAADA TIETOA YMPÄRISTÖASIOISTA

3.1 Århusin yleissopimus

Ympäristöasioista on saatava tietoa, jotta niihin on mahdollista vaikuttaa. Tiedonsaantia ympäristöasioissa turvaa Århusin yleissopimus, jolla toimeenpannaan Rion ympäristöä ja kehitystä koskevan julistuksen 10. periaatetta – kyseinen periaate tähdentää ympäristöä koskevaa tiedonsaantia ja yleisön osallistumisoikeutta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Kansallisella tasolla jokaisen tulee voida saada julkisten viranomaisten hallussa olevia ympäristöä koskevia tietoja. Tiedonsaantioikeus koskee myös ympäristölle haitallisia kemikaaleja ja tietoja ihmisten asuinalueilla tehtävistä ympäristöä koskevista toimenpiteistä. Valtioiden tulee tiedonsaannin mahdollistamiseksi saattaa tiedot laajalti saataviksi. Digitalisoituvassa maailmassa tärkeään rooliin Århusin yleissopimuksen toiminnassa onkin noussut mahdollisimman tehokas ympäristötiedon sähköinen jakaminen.³⁹ Århusin yleissopimuksessa tiedonsaannin mahdollistaa ns. I pilari eli pykälät 4 ja 5, jotka koskevat ympäristöä koskevan tiedon saantia sekä tämän tiedon kokoamista ja levittämistä.

³⁶ Manuel Mutterin haastattelu 15.2.2023 (Liite 2).

³⁷ Regeringskansliet, Rapport on hur Sverige genomför Århuskonventionen. Miljödepartement 13.9.2021. s. 8–9.

³⁸ Regeringskansliet, Nationell genomföranderapport – Århuskonventionen. M2013/2050/R. Miljödepartement 2014. s. 5–6.

³⁹ Ympäristöministeriö, Kansainväliset ympäristösopimukset ja Suomi – Sopimukset kansainvälisen ympäristöyhteistyön edeltäjinä. Ympäristöopas 2018, s. 124 ja 127.

Oikeudellisesti mikä tahansa valtio tai alueellinen taloudellinen yhteisö voi ratifoida Århusin yleissopimuksen. Käytännössä kuitenkin vain EU ja sen jäsenvaltiot sekä entiset neuvostovaltiot ovat ratifoineet sopimuksen.⁴⁰ EU:ssa Århusin yleissopimuksen ympäristötiedon julkista saatavuutta koskeva pilari on otettu ympäristötiedon julkista saatavuutta koskevaan direktiiviin 2003/4/EY, joka korvasi aiemmin voimassa olleen, vuonna 1990 annetun ympäristötiedodirektiivin (90/313/ETY).⁴¹

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on viitannut käytännössään kansainvälisiin ympäristönormeihin sekä Århusin yleissopimuksen oikeuksiin. Tuomioistuin on nojannut ympäristöön liittyvässä oikeuskäytännössään Århusin yleissopimukseen, jotta oikeudet saada tietoa ympäristöasioista, oikeus osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja oikeus saada oikeutta ympäristöasioissa turvattaisiin Euroopassa yhtä kattavasti.⁴² Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on soveltanut Århusin yleissopimuksen säätelemiä kysymyksiä oikeuskäytännössään monipuolisesti: se on esimerkiksi vahvistanut jätteen keruuseen liittyneessä tapauksessa *Di Sarno ym. vastaan Italia* (2012), että tiedonsaanti hallintoviranomaisilta on tärkeää erityisesti silloin, kun vakavat terveyshaitat ovat mahdollisia.⁴³

3.2 Ympäristöjärjestöjen oikeudesta saada tietoa Saksassa

3.2.1 Ympäristöä koskevan tiedon saanti Saksassa aikana ennen Århusin yleissopimusta

Ympäristöä koskevan tiedon saatavuuden lisäämistä on Saksassa pidetty keinona lisätä ympäristönsuojelua, demokraattista osallistumista ja hallinnon avoimuutta. Kansallinen laki ympäristöä koskevan tiedon saatavuudesta (*Umweltinformationsgesetz*) astui Saksassa voimaan vuonna 1994, kun direktiivi ympäristöä koskevan tiedon vapaasta saatavuudesta (90/313/ETY) implementoitiin kansalliseen lainsäädäntöön.⁴⁴ Direktiivi velvoitti yhteisön jäsenvaltiot varmistamaan ympäristöä koskevan tiedon vapaan saatavuuden kansallisella lainsäädännöllä. Määritelmä ”ympäristöä koskevasta tiedosta”

⁴⁰ Whittaker – Reid – Mendel 2023, s. 37.

⁴¹ Tuomas Kuokkanen, Århusin sopimus – uudenlaista ympäristösääntelyä, s. 243–254 teoksessa Timo Koivurova (toim.), Kansainvälistyvä oikeus – Juhlakirja Professori Kari Hakapää. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 2005, s. 249.

⁴² Heta Heiskanen, Towards Greener Human Rights Protection – Rewriting the Environmental Case-Law of the European Court of Human Rights. Tampereen yliopisto 2018, s. 30.

⁴³ Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto, Oikeussosiologian saatavuus Euroopan oikeudessa – käsikirja 2016, s. 194 ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Guide to case-law of the European Court of Human Rights – Environment 2022, s. 53.

⁴⁴ Umwelt Bundesamt, Evaluation des Umweltinformationsgesetzes (UIG) – Analyse der Anwendung der Regelungen des UIG und Erschließung von Optimierungspotentialen für einen ungehinderten und einfachen Zugang zu Umweltinformationen. Berliini 2020, s. 18–19.

tulkittiin laajasti, erityisesti Euroopan yhteisöjen tuomioistuimessa, sillä tiedon luokiteltavuus ympäristöä koskevaksi tiedoksi takasi tiedonsaantioikeuden.⁴⁵

Itä-Saksassa ympäristön hyväksi vapaaehtoisesti toimineet kokivat ongelmia ympäristöä koskevan tiedon saamiseksi. Maassa esiintyi jännitteitä, jotka vaikeuttivat tieteellisen tiedon saamista ympäristöstä, ja nämä jännitteet vaikeuttivat myös vapaaehtoistyötä. Ympäristöä koskevan tiedon saamisessa Itä-Saksassa esiintyneet ongelmat kulminoituvat vuonna 1982, kun maassa asetettiin määräys⁴⁶, joka asetti ympäristöä koskevat tiedot salaisiksi.⁴⁷

3.2.2 *Ympäristöä koskevan tiedon saanti Saksassa Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen*

Saksan ympäristöä koskevan tiedon saatavuutta koskevat velvoitteet lisääntyivät, kun Euroopan unioni ratifoi Århusin yleissopimuksen vuonna 2005 ja Saksa vuonna 2007. Århusin yleissopimuksen velvoitteita on Saksassa pyritty saattamaan erityisesti osaksi Saksassa liittovaltiotason ympäristöasioiden tiedonsaantilakia. Se ja aihepiirin osavaltiotason lainsäädäntö tarjoavat pääsyn ympäristöä koskevaan tietoon ja tarjoavat tätä kautta Saksassa mahdollisuuden osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja sitä kautta ympäristönsuojeluun⁴⁸. Osavaltiotason ympäristötiedon saantia koskevat lait vastaavat sisällöltään liittovaltiotason lakia ympäristötiedon saatavuudesta tai niissä viitataan suoraan siihen, joten osavaltiotason lait ovat sisällöltään vastaavia kuin kansallinen laki.⁴⁹

Kansalaisilla ja kansalaisjärjestöillä on oikeus saada käyttöönsä ympäristöviranomaisen tarjoamaa tietoa ilmaiseksi yksinkertaisemmissa tapauksissa ja haastavammissa pientä maksua vastaan. Viranomaiset ovat velvoitettuja aktiivisesti tuottamaan ympäristöä koskevaa informaatiota julkisuuteen erityisesti sähköisessä muodossa. Pääsy ympäristöä koskevaan tietoon voidaan evätä vain erityistapauksissa, kuten yritysalaisuuksia koskevissa tilanteissa.⁵⁰ Saksassa ympäristöasioista tiedotetaan monia eri kanavia pitkin. Tiedottaminen tapahtuu ns. julkisilla ilmoituksilla virallisessa lehdessä sekä myös joko julkisissa päivälehdissä tai internetissä. Tiedottamisen jälkeen asiakirjat, joihin halutaan ympäristöjärjestöjen ja muun yleisön mielipide, ovat nähtävillä kuukauden ajan.⁵¹

⁴⁵ Der Hamburgische Beauftragte für Datenschutz und Informationsfreiheit, Umweltinformationsfreiheit. <<https://datenschutz-hamburg.de/informationsfreiheit/umweltinformationen>>. (18.2.2024)

⁴⁶ Anordnung zur Gewinnung oder Bearbeitung und zum Schutz von Informationen über den Zustand der natürlichen Umwelt in der DDR.

⁴⁷ Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz 18.2.2024.

⁴⁸ Umwelt Bundesamt 2020, s. 18–20.

⁴⁹ Umwelt Bundesamt. Zugang zu Umweltinformationen. <<https://www.umweltbundesamt.de/themen/nachhaltigkeit-strategien-internationales/umweltrecht/zugang-zu-umweltinformationen#hintergrund-und-ziele-des-umweltinformationsgesetzes>>. (18.12.2020)

⁵⁰ Umwelt Bundesamt. A Guide to environmental administration in Germany. German Environment Agency 2019, s. 27.

⁵¹ Umwelt Bundesamt 2018. Beteiligungsrechte im Umweltschutz – Was bringt Ihnen fr Aarhus-Konvention? Berliini 2018, s. 23.

Saksassa on noussut esiin, että Århusin yleissopimuksen ensimmäisen pilarin ympäristöä koskevan tiedon saatavuutta koskevia velvoitteita voisi mahdollisesti kehittää, jotta myös ympäristöjärjestöt saisivat entistä tehokkaammin käyttöönsä ympäristöä koskevaa tietoa.⁵² Kehittämistä olisi myös ympäristöä koskevan tiedon määrittelyssä. Saksassa on esiintynyt oikeuskäytäntöä, jossa on noussut esiin kysymys siitä, mitä ympäristöä koskevalla tiedolla ylipäätään tarkoitetaan. Hyvänä esimerkkinä tästä on Oldenburgin hallinto-oikeuden tapaus 5 A 268/14 vuodelta 2017. Tapauksessa luonnonsuojeluyhdistys oli pyytänyt viranomaiselta pääsyä asiakirjoihin saadakseen tietoja kalkkunan kuljetuksesta siipikarjateurastamoon. Luonnonsuojeluyhdistys epäili, että kuljetusprosesseja koskevia lakisääteisiä vaatimuksia ei ollut noudatettu ja että viranomaisella ei ollut noudattanut lainsäädännön eläinsuojeluvaatimuksia. Viranomaisella oli hylännyt tietopyynnön perustellen, ettei tiedonsaantiin ollut oikeutta, koska valvontatoimia koskevat pyydetyt tiedot eivät sen mukaan olleet ympäristöä koskevaa tietoa. Hallinto-oikeus päätti, että kalkkunoiden kuljetus kuuluu kansallisen ympäristöä koskevan tiedon saatavuudesta annetun lain ympäristöä koskevan tiedon piiriin. Kysymykseksi tapauksessa nousi laissa oleva luettelo eri tilanteista, jotka ovat lain tarkoittamaa ympäristöä koskevaa tietoa. Luettelo ei kuitenkaan ole tyhjentävä, ja näin ollen sen ajoittaista täydentämistä voitaisiinkin pitää perusteltuna.

3.3 Ruotsalaiset ympäristöjärjestöt ja oikeus tiedonsaantiin

3.3.1 Ympäristöä koskevan tiedon saanti Ruotsissa ennen Århusin yleissopimusta

Ympäristöä koskevan tiedon saatavuus on Ruotsissa perustunut ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa vuodelta 1949 olevaan painovapausasetukseen (1949:105, *tryckfrihetsförordningen*), joka on yksi Ruotsin neljästä perustuslain tasoisesta säädöksestä. Kansalaisten oikeus ottaa osaa viranomaisten käsittelyihin mainitaan Ruotsissa ensimmäisen kerran vuoden 1766 painovapausasetuksessa. Painovapausasetus turvaa yleisölle oikeuden ottaa osaa julkisiksi katsottujen asioiden käsittelyyn. Asiakirja on Ruotsissa katsottu julkiseksi, mikäli se on viranomaisen hallussa ja se voidaan katsoa viranomaisen vastaanottamaksi tai laatimaksi. Viranomaisella on mahdollisuus päättää asiakirjan salaamisesta vain laissa tarkemmin määriteltyjen salassapitosääntösten perusteella. Lisäksi Ruotsin viranomaiset ovat velvoitettuja luovuttamaan pyynnöstä julkisia tietoja julkisista asiakirjoista. Painovapausasetus tarkoittaa viranomaisilla hallitusta ja tuomioistuimia.⁵³ Tämä on tarkoittanut ympäristöasioissa sitä, että erilaiset ympäristöä koskevat lait ja lainsäädäntöesitykset sekä tuomiot ovat olleet painovapausasetuksen nojalla vapaata tietoa ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa.

⁵² Umwelt Bundesamt 2020, s. 167.

⁵³ Regeringskansliet, Utkast till rapport on hur Sverige genomför Århuskonventionen. Miljödepartementet 03.10.2021, s. 14 ja Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi 30/1998, s. 10 ja 19.

3.3.2 Ympäristöä koskevan tiedon saanti Ruotsissa Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen

Ympäristöjärjestöjen tiedonsaantioikeuden voidaan katsoa olevan Ruotsissa kattava, sillä pääsy ympäristöä koskevaan tietoon on maassa rajoitettu vain vähäisesti. Salassapito-velvollisuus ei Ruotsissa päde ympäristöasioissa, mikäli on ilmeistä, että ympäristönäkökulmasta on paljon merkittävämpää tuoda tieto julkisesti saataville kuin minkä vuoksi tieto on päädytty salaamaan. Salassapitosäännökset eivät Ruotsissa edes päde kaikkeen ympäristöä koskevaan tietoon, sillä ympäristöpäästöjä koskevan tiedon julkisuus on turvattu lailla.⁵⁴

Århusin yleissopimus muutti ruotsalaista käytäntöä ympäristöä koskevan tiedon julkisuudesta merkittävästi. Kun Ruotsissa suunniteltiin Århusin yleissopimuksen ratifoimista, todettiin, että ruotsalaista lainsäädäntöä pitäisi muuttaa, jotta lainsäädäntö olisi tasapainossa sopimuksen asettamien velvoitteiden kanssa. Århusin yleissopimus oli tuolloin ristiriidassa vuodelta 1949 olevan ns. painovapausasetuksen kanssa. Koska painovapausasetus luetaan Ruotsissa yhdeksi perustuslaeista, todettiin, ettei maa voisi ratifoida sopimusta ennen seuraavia parlamenttivaaleja, koska perustuslaki voitiin muokata Århusin sopimuksen asettamia velvoitteita vastaavaksi vasta vaalien jälkeen. Ristiriitaisuus painovapausasetuksen ja Århusin sopimuksen välillä koski hallitustason päätöksiä kieltäytyä antamasta ympäristöä koskevaa tietoa. Nämä päätökset tuli sopimuksen mukaan saattaa oikeuden arvioitavaksi, kun taas lehdistönvapausasetuksessa oli säädetty erityinen menettely, jonka nojalla ministerien päätöksistä tulisi valittaa hallitukselle.⁵⁵

Tärkeä lainsäädäntömuutos Ruotsissa Århusin yleissopimuksen ratifoimiseksi oli myös ympäristötietoa koskevan lain (2005:181, *lagen om miljöinformation*) säätäminen. Tällä lailla voitiin täydentää yleistä julkisuusperiaatetta yleisestä oikeudesta ottaa osaa viranomaisten päätöksentekoon ja turvata yleinen pääsy ympäristöä koskevaan tietoon myös asioissa, jotka eivät ole viranomaisten hallussa.⁵⁶ Esimerkiksi ympäristöylioikeuden (*mark- och miljöoverdomstolen*) tapauksessa MÖD 2020:45 todettiin, että luonnonsuojeluyhdistyksellä olisi tullut olla pääsy tietoihin, jotka koskivat tutkittavana olleen alueen inventointia. Tapauksesta tekee julkisuusperiaatteen kannalta olennaisen se, että yhdistyksen vaatimat tiedot olivat viranomaisten sijaan yrityksen hallussa.

Lisäksi Århusin yleissopimuksen implementointi edellytti Ruotsin silloisen salassapitolain (1980:100, *sekretesslagen*) muuttamista, jotta tiedot päästöistä saatettiin julkistaa. Nykyisin kyseisen lain on Ruotsissa korvannut julkisuus- ja salassapitolaki

⁵⁴ Ruotsin ympäristöministeriö, Public access to information and secrecy – The legislation in brief. Government Offices of Sweden 2020, s. 26.

⁵⁵ Regeringskansliet, Århuskonventionen. Ds 2004:29. Miljödepartement 2004, s. 89–90.

⁵⁶ Regeringskansliet, Rapport om hur Sverige genomför Århuskonventionen. Miljödepartement 2016, s. 1.

(2009:400, *offentlighets- och sekretesslagen*)⁵⁷, jonka nojalla viranomaisilla on varsin laajat oikeudet luovuttaa julkaistaviksi luottamuksellisia tietoja, mutta joka sisältää myös säännökset tiedon julkisuuden mahdollisille rajoituksille.⁵⁸

3.4 Tiedonsaannin nykytilanne

Århusin yleissopimuksen voimaantulo toi parannuksia ympäristöjärjestöjen tiedonsaantioikeuksiin sekä Saksassa että Ruotsissa. Saksassa ympäristöjärjestöt voivat nykyisin saada tietoa ympäristöasioista, ja viranomaisilla on velvollisuus tiedon tuottamiseen. Oikeuskäytännössä on kysymyksiä herättänyt, mitä ympäristöä koskevalla tiedolla tarkoitetaan, ja niinpä asian oikeustilalla onkin tarvetta tarkentua tulevaisuudessa. Ruotsissa Århusin yleissopimuksen ratifoinen edellytti merkittäviä lainsäädäntömuutoksia. Nykyisin ympäristöä koskeva tieto on avoimesti saatavilla valtaosassa tilanteista, ja niinpä myös ympäristöjärjestöillä on laaja oikeus tiedonsaantiin samalla, kun viranomaisilla on laajat oikeudet tietojen luovutukseen. Oikeuskäytännössä on esiintynyt kysymyksiä mm. oikeudesta saada tietoa, joka ei ole viranomaisten hallinnassa.

4 II PILARI – JULKINEN OSALLISTUMINEN YMPÄRISTÖÄ KOSKEVAAN PÄÄTÖKSENTEKOON

4.1 Århusin yleissopimus

Århusin yleissopimuksessa II pilarilla tarkoitetaan artikloita 6–8, jotka mahdollistavat yleisön osallistumisen erityisiä toimia koskevaan päätöksentekoon, osallistumisen ympäristöön liittyvien suunnitelmien, ohjelmien ja toimintaohjelmien valmisteluun sekä osallistumisen viranomaismääräysten ja yleisesti sovellettavien oikeudellisesti sitovien asiakirjojen laadintaan. Ympäristöjärjestöjen osalta niille on kirjallisuudessa katsottu olevan tärkeää turvata osallistumisoikeudet ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, koska tällöin vahvistetaan yleisten intressien esiintuomista, ja lisäksi ympäristöjärjestöjen osallistumisoikeudet varmistavat päätöksenteon pluralismia ja marginaalissa olevien intressien ja asiantuntemuksen esiintuloa päätöksenteossa.⁵⁹

Sopimuksen turvaamien oikeuksien merkityksellisyys tunnustettiin jo sopimuksen alkuvuosina. Tämän, koska sopimus mahdollistaa oikeusaseman muillekin kuin julki-

---

⁵⁷ Regeringskansliet 2016, s. 1.

⁵⁸ Regeringskansliet 03.10.2021, s. 14 ja 17.

⁵⁹ Anne Kumpula, Århusin prosessi ja EU:n ympäristösäätelyn muutokset, s. 117–145 teoksessa Jaakko Männistö (toim.), Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä – Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun yliopisto, s. 144.

selle vallalle, erityisesti kansalaisjärjestöille.⁶⁰ Kun kansalaisjärjestöille turvataan mahdollisuus ottaa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, saavat viranomaiset ja toiminnanharjoittajat päätöksentekoprosessiin lisää huomioitavia näkökulmia.

4.2 Saksalaisten ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet

4.2.1 Saksassa toimivien järjestöjen mahdollisuudet ottaa osaa päätöksentekoon ennen Århusin yleissopimusta

Saksassa ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksien historia juontaa juurensa 1970-luvulle ja vuoden 1974 liittovaltion teollisuuspäästölakiin (*Bundes-Immissionsschutzgesetz*), jonka vakiintuneeksi osaksi se on kirjattu.⁶¹ Teollisuuspäästölain säätäminen oli osa vuonna 1971 voimaantullutta Saksan liittotasavallan ensimmäistä ympäristöohjelmaa ja täten osa suurempaa kansallista ympäristöpoliittista muutosta.⁶²

Lisäsääntelyä koskien yleisön osallistumista on kirjattuna hallintomenettelylakiin (*Verwaltungsverfahrensgesetz*) sekä lakiin koskien ympäristövaikutusten arviointia (*Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung*). Yleisöllä saksalaisessa ympäristölainsäädännössä tarkoitetaan kansalaisten lisäksi myös yhdistyksiä, kuten kansalaisaloitteita ja ympäristöjärjestöjä, mutta myös kulttuuri- ja urheiluseuroja.⁶³ Ympäristövaikutusten arvioinnissa on Saksassa ollut suositeltavaa järjestää alustava kokous, jossa on käyty arviointiprosessin vaiheet läpi asianomaisten viranomaisten ja lisäksi tarpeen vaatiessa myös ympäristöjärjestöjen kanssa.⁶⁴

4.2.2 Saksassa toimivien järjestöjen mahdollisuudet ottaa osaa päätöksentekoon Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen

Saksassa oikeus osallistua päätöksentekoon ympäristöä koskevissa asioissa on tärkeä osa kansallisia oikeusperiaatteita. *Kooperationsprinzip*, yhteistyön periaate, tavoittelee laajemman yleisön osallistumista ympäristönsuojeluun ja ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.⁶⁵

Saksassa on monipuoliset osallistumismahdollisuudet ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, kuten erilaisten ympäristöön liittyvien hankkeiden ja infrastruktuuria koske-

⁶⁰ Jonas Ebbesson, *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*. Kluwer 2022, s. 12.

⁶¹ Umwelt Bundesamt 2018, s. 21.

⁶² Thomas Loew – Kathrin Ankele – Sabine Braun – Jens Clausen. *Bedeutung der internationalen CSR-Diskussion für Nachhaltigkeit und die sich daraus ergebenden Anforderungen an Unternehmen mit Fokus Berichterstattung*. Münster ja Berliini 2004, s. 56.

⁶³ Umwelt Bundesamt 2018, s. 21.

⁶⁴ Sachsen-Anhalt Landesverwaltungsamt, *Das Landesverwaltungsamt als Genehmigungsbehörde für große Anlagen nach dem Bundesimmissionsschutzgesetz – Erläuterungen und Beispiele* 2009, s. 12.

⁶⁵ Nigel Foster – Satish Sale, *German Legal System and Laws – Fourth Edition*. Oxford 2010, s. 326.

vien hankkeiden suunnitteluun ja hyväksymiseen. Saksalaiseen lainsäädäntöön on kirjat-
tu määräyksiä yleisön osallistumismahdollisuuksista. Tämä edellyttää mm. asiakirjojen
julkisuutta, jota on käsitelty edellä. Kansalaisjärjestöjen toiminnalle on merkityksellistä,
että ne voivat saada huolensa rekisteröidyiksi ilman, että ne ovat varsinaisesti osallisina
käsiteltävänä olevissa tapauksissa.⁶⁶ Erilaisten hankkeiden lisäksi ympäristöjärjestöjä on
voitu Saksassa ottaa mukaan myös erilaisiin luonnon- ja eläinsuojelullisiin ohjelmiin ja
niiden suunnitteluun.⁶⁷

Ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia koskettava sääntely on niin Sak-
sassa kuin muuallakin vahvasti sidoksissa tiedottamiseen. Esimerkiksi hankkeissa, joista
vaaditaan ympäristövaikutusten arviointimenettely, yleisön osallistumisen edellyttämät
tiedot on asetettava saataville myös liittohallituksen tai vastaavan osavaltion asiaa kos-
kevassa portaalisissa internetissä. Järjestöillä ja muulla yleisöllä on tiedoksiannon jälkeen
mahdollisuus esittää vastalauseensa hankkeesta nimetylle hyväksyntäviranomaiselle tai
virastolle, jossa hakemus ja asiakirjat ovat nähtävillä kahden viikon kuluessa esittelyajan
päättymisestä.⁶⁸

Tärkeä vaikutuskanava on myös suurilta ja alueellisesti merkittäviltä hankkeilta vaa-
dittavat suunnitelmien hyväksymisen menettelyt (*Planfeststellungsverfahren*), joihin ympä-
ristöjärjestöillä ja muulla yleisöllä on osallistumismahdollisuus. Ympäristöjärjestöillä
ja muulla yleisöllä on osallistumismahdollisuus tähän menettelyyn.⁶⁹

Ympäristöjärjestöt hyödyntävät Saksassa hyväksymisen menettelyä paikallisesti mer-
kittävässä rakennushankkeissa. Useimmat järjestöjen esittämistä näkemyksistä kiin-
nittävät luonnollisesti huomiota varsinaiseen lausuttavana olevaan ympäristöasiaan
– esim. vuonna 2023 Greenpeace Wuppertal vaati lehdistötiedotteessaan L419-maan-
tien laajentamisen pysäyttämistä, koska sitä koskeneet suunnitelmat eivät järjestön
mukaan olleet yhteneväisiä Nordrhein-Westfalenin osavaltion ja Wuppertalin kaupun-
gin ilmastotavoitteiden kanssa.⁷⁰ Tammikuussa 2024 BUND, Deutsche Umwelthilfe,
NABU ja Saksan WWF tekivät yhdessä lausunnon kaasuputken rakentamisesta

⁶⁶ Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, Beteiligungsrechte im Um-
weltschutz – Was bringt Ihnen die Aarhus-Konvention? <[https://www.wrrl-info.de/docs/broschuere_ betlr_aarhus.pdf](https://www.wrrl-info.de/docs/broschuere_betlr_aarhus.pdf)>. s. 18–19 (19.2.2024)

⁶⁷ Esimerkiksi vuonna 2003 Nordrhein-Westfalenin alueella laadittiin suojeluohjelma hamsterin suo-
jelemiseksi. Ohjelmassa edellytettiin, että viiden vuoden kuluessa Länsi-Reinin alueella suojeltiin
kaikki alueet, jotka soveltuvat hamsterin elinympäristöksi. Ks. Sari Lajunen, Hamsterin ja liito-ora-
vaan suojelu ja suojelurajoitusten korvaaminen. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja I (2007),
s. 271–297, 287.

⁶⁸ Umwelt Bundesamt 2018, s. 23.

⁶⁹ Umwelt Bundesamt 2018, s. 23.

⁷⁰ Greenpeace, Greenpeace Wuppertal fordert von Verkehrsminister Krischer Stopp des Planfeststel-
lungsverfahrens L419. Lehdistötiedote 08.05.2023. <[https://greenwire.greenpeace.de/sites/default/ files/2023-05/pe_of_fene_briefe_l419_greenpeace_wuppertal.pdf](https://greenwire.greenpeace.de/sites/default/files/2023-05/pe_of_fene_briefe_l419_greenpeace_wuppertal.pdf)>. (17.2.2024)

Mukranin ja Rügenin alueella katsoen sen vaarantavan keskeiset voimassa olleet ympäristönsuojeluvaatimukset.⁷¹

Ympäristöjärjestöt joutuvat kiinnittämään huomiota siihen, millaiset mahdollisuudet niillä todellisuudessa on hyväksymismenettelyn käyttämiseen. Saksassa periaatteessa tarjotaan yhdistyksille mahdollisuus ottaa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, mutta käytännön menettelyissä on vielä kehitettävää. Hyvänä esimerkkinä on tapaus vuodelta 2018. Berliinissä Fehmarnbeltin risteyksen suunnitteluprosessin julkisten huomautusten tapauksessa NABU-järjestö kiinnitti huomiota siihen, että julkisten huomautusten määräaika päättyi 24.1., kun suurin osa lausuntoa vaativista asiakirjoista oli lähetetty yhdistyksille, jotka olivat oikeutettuja kanteen nostamiseen. Vasta 8.1. NABU katsoi viranomaisten täten noudattavan lainsäädäntöä, mutta rajoittaneen käytännössä järjestöjen toimintaa. Tapauksessa järjestöjen oli arvioitava yli sata asiakirjaa ja niihin mahdollisesti tehtävät muutokset ja lisäykset, eikä järjestö katsonut sille jätetyn riittävästi aikaa.⁷²

Ympäristöjärjestöjen tehokas osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon säästää myös yhteiskunnan resursseja – mikäli ympäristöjärjestöillä on mahdollisuus tuoda mielipiteensä esiin jo aiemmin, ei niillä ole niin laajasti tarvetta viedä asioita tuomioistuinten käsittelyyn, johon niillä on oikeus tämän artikkelin luvussa 5 tarkemmin käsitellyn Århusin yleissopimuksen III pilarin nojalla. Esimerkiksi tuomioistuin peruutti Saksassa Hallen kaupungissa moottoritie suunnitelman luonnonsuojelujärjestön valituksen jälkeen (2005). Järjestöjen sekä *Planfeststellungsverfahren*-menettelyn roolin kannalta tapausta voidaan pitää merkittävänä, sillä siinä luvanhakija oli teettänyt laajat selvitykset jo hankkeen suunnittelu- ja käsittelyvaiheessa, mutta tuomioistuin määräsi silti asiassa lisätutkimuksia. Tarkemmin tutkittavaksi määrätty kysymykset olivat osittain biologisia perustutkimuksia.⁷³ Mikäli tällaisissa tilanteissa ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöjen näkemykset huomioidaan jo suunnittelu- ja käsittelyvaiheissa, vähennetään hankkeiden hidastumista ja järjestöjen tarvetta viedä asioita tuomioistuinten käsittelyyn.

⁷¹ BUND (Friends of the Earth Germany), Deutsche Umwelthilfe, NABU ja WWF Saksa, Hintergrundpapier zu den LNG-Planungen vor Rügen 16.1.2024. <<https://www.wwf.de/fleadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/Deutschland/Hintergrundpapier-LNG-Planungen-vor-Ruegen.pdf>>. (19.2.2024)

⁷² NABU, NABU: Planungsverfahren bei Fehmarnbeltquerung politisch motiviert. Lehdistöiedote. 23.1.2018 <<https://www.nabu.de/presse/pressemitteilungen/www.NABU.de/index.php?popup=true&show=22572&db=preseservice>>. (23.1.2023)

⁷³ Jan Eklund, Hur skall inverkan på naturområden bedömas? Ympäristöjuriidikka 3/2009, s. 66–78, 72–73.

4.3 Ruotsalaisten ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet

4.3.1 Ruotsissa toimivien järjestöjen mahdollisuudet ottaa osaa päätöksentekoon ennen Århusin yleissopimusta

Ruotsissa ympäristöjärjestöillä on ollut osallistumisoikeudet jo kauan. Vuoden 1952 ympäristönsuojelulaissa (*naturskyddslagen*) säädettiin siitä, kuinka kuninkaalla oli mahdollisuus antaa ympäristöjärjestöille oikeus vastustaa lääninhallituksen päätöksiä tuodakseen esiin ympäristöjärjestön tarpeet. Vuoden 1964 luonnonsuojelulain (*naturvårdslag*) säätämiseen asti oikeus tähän oli myönnetty Ruotsin tiedeakatemialle (*Vetenskapsakademien*), luonnonsuojeluliitolle (*Svenska naturskyddsföreningen*) ja kotiseutuyhdistykselle (*Samfundet för hembygdsvård*). Tämän jälkeen ympäristöjärjestöjen osanottoa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon pidettiin tavoitteena useissa eri tilanteissa.⁷⁴

4.3.2 Ruotsissa toimivien järjestöjen mahdollisuudet ottaa osaa päätöksentekoon Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen

Ruotsissa järjestöjen oikeudet toimia vapaasti ilman rangaistuksia, vainoa tai ahdistelua turvataan hallitusmuodon 2 kappaleen perustuslaillisilla säännöksillä tiedon vapaudesta, yhdistymisvapaudesta, mielenosoitusvapaudesta ja sananvapaudesta.⁷⁵ Järjestöjen vapaa toimijuus on toteutunut hyvin myös ympäristöasioissa. Järjestöt saattoivat Ruotsissa osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon monissa eri tilanteissa ennen Århusin yleissopimuksen ja Ruotsin kansallisen, ympäristökaaren (*miljöbalken*) ympäristölainsäädäntöuudistuksen voimaantuloa. Ennen tätä ruotsalaiset ympäristöjärjestöt saattoivat ilmaista näkemyksiään lupahakemuksiin, joita jätettiin ympäristönsuojelun lupalautakuntaan ja vesituomioistuimiin, vaikka ne eivät olleet osallisina tapauksissa.⁷⁶

Kuntien yhteistyö on Ruotsissa kehittynyt vuonna 2006 maassa tehdyn, kuntien ympäristötyötä koskeneen tutkimuksen jälkeen. Ruotsin kunnissa keskitytään yleisemmin kansallisiin ympäristötavoitteisiin, itsehallintoon, viranomaistyöhön ja poliittisiin päätöksiin. Yhteistyö järjestöjen kanssa ei ole perinteisesti ollut Ruotsin kuntien ympäristötyön keskiössä, mutta vuosina 2011 ja 2012 tehdyssä tutkimuksessa kuitenkin ilmoitettiin, että 67 % ruotsalaiskunnista tekee yhteistyötä paikallisten järjestöjen ja yhdistysten kanssa.⁷⁷

Kunnissa ja kaupungeissa tapahtuvaan paikallistason ympäristöä koskeviin päätöksiin vaikuttamiseen voivat ympäristöjärjestöt Ruotsissa osallistua sekä virallisesti että epävirallisesti. Virallisesti on vaikutettu mm. Uumajassa, jossa paikallinen Naturskydds-

⁷⁴ SOU 2005:59. Miljöbalken, miljöqualitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter. s. 169.

⁷⁵ Regeringskansliet (Miljö- och energidepartementet), Miljöbedömningar. Tukholma 2016, s. 4.

⁷⁶ SOU 2005:59, s. 169.

⁷⁷ Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Lokala miljömål och nationellt stöd – Resultat av SKL:s enkät och djupintervjuer 2011 och 2012. 2020, s. 6 ja 14.

föreningen on antanut lähivuosien aikana lausuntojaan koskien mm. Uumajan kunnan ympäristötavoitteita, satamaa ja Liljansbergetin vuorella sijaitsevaa asuinalueita.⁷⁸ Epävirallista vaikuttamista on tapahtunut puolestaan esimerkiksi Tukholmassa, jossa paikallinen Naturskyddsföreningen kommentoi julkisesti Fridhemsplanin ja Älvsjön välille suunniteltua metroa. Yhdistys on kritisoinut sosiaalisessa mediassa hanketta ja on esittänyt toivovansa sen poistamista.⁷⁹

4.4 Päätöksentekoon osallistumisen nykytilanne

Ympäristöjärjestöjen osallistumisoikeudet ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ovat kehittyneet Århusin yleissopimuksen ratifoimisen jälkeen Saksassa ja Ruotsissa. Saksassa ympäristöjärjestöille on kirjattu lakiin paljon osallistumismahdollisuuksia. Järjestöt voivat osallistua monipuolisesti erilaisten hankkeiden ja suunnitteluun ja hyväksymiseen. Varsinkin isoissa hankkeissa tällainen hyväksyminen on muodostunut tärkeäksi. Ruotsissa yhteistyö on merkityksellistä erityisesti kuntien ja kaupunkien tasolla, jolla järjestöt voivat vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon sekä virallisesti antamalla lausuntoja että epävirallisesti esimerkiksi median kautta.

5 III PILARI – OIKEUDEN SAATAVUUS YMPÄRISTÖASIOISSA

5.1 Århusin yleissopimus

Vaikka ympäristöjärjestöille turvataan Århusin yleissopimuksessa oikeudet tiedonsaantiin ja osallistumiseen, eivät oikeudet aina toteudu. Oikeuksien turvaamiseksi on Århusin yleissopimukseen kirjattu myös kolmas pilari, joka turvaa sopimuksen 9 artiklan mukaisesti valitusoikeuden ja täten oikeuden saatavuuden ympäristöasioissa.

EU on pannut Århusin yleissopimuksen täytäntöön asetuksella (EY) N:o 1367/2006.⁸⁰ Tämän asetuksen nojalla kansalaisjärjestöillä on mahdollisuus nostaa EU:n tuomioistuimissa kante EU:n toimielimiä ja elimiä sekä niiden päätöksiä vastaan.⁸¹ Århusin yleissopimukseen rinnastettavissa oleva oikeus on myös Euroopan

⁷⁸ Naturskyddsföreningen Uumaja. Yttranden. <<https://umea.naturskyddsforeningen.se/yttranden/>>. (17.2.2024)

⁷⁹ Mitt i Stockholm, Därför dröjer beslutet om tunnlar på Kungsholmen. <https://www.mitti.se/nyheter/darfor-drojer-beslutet-om-tunnlar-pa-kungsholmen-6.3.184580.5db438c36d?fbclid=IwAR2_4hEmxzNa6gS6Yg_J1oqKXi43co0a6QU6cteYHvrcCNpa5s_2reXxx8>. (08.11.2023)

⁸⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetys (EY) N:o 1367/2006, annettu 6 päivänä syyskuuta 2006, tiedon saatavuutta, yleisön osallistumista päätöksentekoon sekä oikeuden saatavuutta ympäristöasioissa koskevan Århusin yleissopimuksen määräysten soveltamisesta yhteisön toimielimiin ja elimiin (EUVL L 264, 25.09.2006, s. 13–19).

⁸¹ Ympäristöministeriö 2018, s. 127–128.

ihmisoikeussopimuksessa, joka takaa 6 artiklassaan oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.⁸² Tämä mahdollistaa sen, että ympäristöjärjestöillä on mahdollisuus nostaa mahdollisissa ihmisoikeusloukkaustilanteissa kanne myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Ympäristöjärjestöjen toimintaan liittyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin lisäksi muitakin ihmisoikeuksia, kuten sanan- ja kokoontumisvapaus, ja näiden oikeuksien toteutuminen mahdollistaa myös Århusin yleissopimuksen velvoitteiden toteutumisen.

Kansalaisjärjestöjen nostamat kanteet on tunnustettava Århusin yleissopimuksen ja sitä vastaavien unionin direktiivien mukaisesti kansallisissa tuomioistuimissa. Kansalaisjärjestöjen kanneoikeutta rajoittavat kansalliset säännöt saattavat olla YVA-direktiivin tavoitteiden vastaisia.⁸³

Myös oikeusriitojen kustannukset on huomioitu Århusin yleissopimuksen jäsenvaltioille asettamissaan velvoitteissa. Jäsenvaltiot ja sopimuspuolet ovat velvoitettuja varmistamaan, etteivät oikeudenkäynnit ole niin kalliita, että se estäisi osallistumisen menettelyyn. Kysymys oikeudenkäyntien kalleudesta ympäristöasioissa on noussut esille myös oikeuskäytännössä. EU-tuomioistuimen tapauksessa C-530/11 (Euroopan komissio v. Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta) ryhmä ympäristöjärjestöjä oli tehnyt Euroopan komissiolle kantelun, jossa ne väittivät, etteivät yksityishenkilöt ja kansalaisjärjestöjen ryhmät voineet nostaa Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimissa, koska oikeudenkäyntikulut olivat ”niin kalliita, että ne ovat menettelyjen este”. Kantelijoiden mukaan tämä ja häviöjä maksaa -sääntö loukkasivat Århusin yleissopimuksen täytäntöönpanemiseksi annetun direktiivin oikeussuojan saatavuutta koskevia säännöksiä. Unionin tuomioistuin totesi, tarkasteltuaan oikeudenkäyntikulujen kalleutta sekä objektiiviselta että subjektiiviselta kannalta, ettei Yhdistynyt kuningaskunta ollut pannut direktiiviä asianmukaisesti täytäntöön.⁸⁴

5.2 Saksalaiset ympäristöjärjestöt ja oikeuden saatavuus

5.2.1 Oikeuden saatavuus aikana ennen Århusin yleissopimusta

Kuten monissa muissakin maissa, myös Saksassa herättiin tiedostamaan ympäristönsuojelun merkitys vasta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Vielä 1960-luvun lopulla ympäristönsuojelua ei pidetty kansallisena prioriteettina, paikallisista protesteista ei kehittynyt laajempaa järjestäytyntä toimintaa, eivätkä tuomioistuimet suosineet ympäristönsuojelua keskittyessään turvaamaan talouskasvua.⁸⁵ Saksan perustuslakituomioistuin (*Bun-*

⁸² Jukka Viljanen – Heta Heiskanen – Siina Raskulla, Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalainen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. *Ympäristöjuridiikka* 1/2016, s. 86–109, 104.

⁸³ Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto 2016, s. 196.

⁸⁴ Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto 2016, s. 131–132, 197.

⁸⁵ Markham 2011, s. 99.

desverfassungsgericht) tai maassa rikostapauksia käsittelevät tuomioistuimet eivät ole puuttuneet ympäristökysymyksiin 1960-luvun lopun jälkeenkään laajassa mittakaavassa. Hallintotuomioistuimet ovat velvoitettuja ja oikeutettuja käsittelemään vain hallintopäätöksiä, muun muassa päästövelvoitteita.⁸⁶

Saksassa on alettu kiinnittää paremmin huomiota ympäristökysymyksiin vasta tämän jälkeen: liittokansleri *Helmut Schmidtin* aikana (1974–1982) ympäristöliike alkoi heräillä Saksassa ja protestoinnin lisäksi laatia valituksia hallintoasioissa ja muissa oikeuskysymyksissä vastustaakseen ydinvoiman lisäämistä.⁸⁷ 1970-luvulla käynnistyneestä laajamittaisemmasta ympäristöliikkeestä lähtien ympäristöjärjestöillä on Saksassa ollut ongelmia saada asioita tuomioistuinten käsittelyyn. Kielteisesti Saksassa ovat järjestöjen valitusoikeuksiin suhtautuneet niin poliitikot kuin lakimiehetkin.⁸⁸ Pian tavoite mahdollistaa ympäristöjärjestöille valitusoikeus ympäristöä koskevissa asioissa muuttikin poliittiseksi – 1980-luvulla Saksan Sosiaalidemokraattinen Puolue puolusti perusoikeutta ympäristönsuojeluun, jonka se oli sisällyttänyt ympäristöohjelmaansa jo 1971. Puolueen päämääränä oli, että kansalaisaloitteiden tekijöiden ja kansalaisyhdistysten tulisi voida viedä oikeuteen tilanteita, jotka koskivat ympäristön saastumista. Puolue ei kuitenkaan onnistunut toteuttamaan vaatimustaan, vaan vuonna 1983 Saksan sisäministeriön asiantuntijalautakunta hylkäsi perusoikeuden käyttöönoton ehdottaen sen sijaan valtion ympäristönsuojeluelvoitteen käyttöönottoa.⁸⁹

Epäilyistä huolimatta muut kolmannen sektorin edustajat voivat viedä ympäristöoikeudellisia kysymyksiä tuomioistuinten käsittelyyn.⁹⁰ Näin ei ole kuitenkaan Saksan historiassa tapahtunut kovinkaan usein: esimerkiksi vuosina 1996–2001 tilastoihin, että vain 0,0148 % Saksan hallinto-oikeuksissa käsitellyistä tapauksista oli ympäristöjärjestöjen käynnistämiä. Ympäristöjärjestöt hävisivät 73,6 %:ssa tapauksista. Tutkimuksissa on havaittu kaksi mahdollista syytä ympäristöjärjestöjen heikolle menestymiselle saksalaisissa tuomioistuimissa verrattuna muihin Euroopan valtioihin. Saksassa hallinto-oikeudet ovat olleet haluttomia mitätöimään hallinnollisia päätöksiä. Järjestöjen onnistumisprosentti on myös aiemmin ollut Saksassa huomattavasti korkeampi. Tämän on tulkittu viittaavan siihen, että hallinto on parantunut suoriutumistaan ympäristöasioissa.⁹¹

Vaikka oikeuskäytännön rooli on ollut Saksassa varsin vähäinen, on sen merkitys

⁸⁶ Gerard Roller, Locus standi for environmental NGOs in Germany: The (non)implementation of the Aarhus Convention by the “Umweltrechtsbehelfsgesetz” – Some critical remarks. Elni Review 2010. Environmental Law Network 2010, s. 30.

⁸⁷ Markham 2011, s. 123.

⁸⁸ Roller 2010, s. 30.

⁸⁹ Deutscher Bundestag, Wie Umwelt- und Tierschutz ins Grundgesetz kamen 2013. <https://www.bundestag.de/webarchiv/textarchiv/2013/47447610_kw49_grundgesetz_20a-213840>. (14.2.2023)

⁹⁰ Stefanie Engel – Melanie Zimmermann, Environmental Institutions in Germany: Leader or Laggard? luku 7 teoksessa Albert Breton – Giorgio Brosio – Silvana Dalmazzone – Giovanna Garrone, Environmental Governance and Decentralisation. New Horizons in Environmental Economics 2007, s. 188.

⁹¹ Nicolas de Sadeleer – Gerhard Roller – Miriam Dross, Access to Justice in Environmental Matters. ENV.A.3/ETU/2002/0030. Final Report 2002, s. 4–7.

jonkin verran kehittynyt ympäristöliikkeen alkuaikojen jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1990 Saksan perustuslakituomioistuimessa käsitellyssä tapauksessa BVerwGE 87-järjestö vetosi liittovaltion luonnonsuojelulain sille mahdollistamiin osallistumisoikeuksiin, joita oli loukattu venesatamaa koskeneessa rakennuslupapäätöksessä. Tuomioistuin tulkitsi, että järjestöllä oli tapauksessa puhevalta, koska kyseinen laki tunnistaa järjestöt yleisen edun puolustajiksi ja siksi osallistumisoikeutta tuli pitää subjektiivisena, oikeudellisesti valvottavissa olevana oikeutena. Tapaus oli merkittävä, koska tyypillisesti saksalaiset tuomioistuimet eivät tunnista poliittisten oikeuksien loukkausta valitusoikeuspuhevallan perusteeksi, vaan tähän olisi tarvittu yksilön oikeuksien loukkaus.⁹²

Saksassa on ympäristöjärjestöjen valitusaltiutta hallituksen päätöksistä rajoittanut lisäksi myös se, että laissa on valitusoikeus niistä turvattu vain tahoille, jotka pystyvät näyttämään kärsineensä suoraa vahinkoa. Siksi ympäristöjärjestöt ovat voineet valittaa hallituksen päätöksistä melkeinpä pelkästään tilanteissa, joissa ne ovat omistaneet tai niillä on ollut mahdollisuus hankkia omaisuutta, joka olisi kärsinyt suoraan hallituksen tekemästä päätöksestä.⁹³

Itä-Saksassa oikeus hakea muutosta liitettiin osaksi maan perustuslakia vuonna 1949, ja vuonna 1953 se tarkennettiin koskemaan valitusoikeutta. Vuonna 1975 hyväksyttiin hakemuksia ja anomuksia koskeva laki (*Eingabengesetz*), jossa säädettiin oikeudesta esittää lausunto joko yksilönä tai kollektiivina sekä lausuntoon vastaamista koskevat säännöt.⁹⁴ Kollektiivinen oikeus lausuntojen antamiseen on käytännössä tarkoittanut sitä, että Itä-Saksan 1970-luvulla aloitellut ympäristöliike on saanut myös mahdollisuuden ottaa osaa käsiteltävänä olleisiin ympäristöoikeudellisiin tapauksiin.

5.2.2 Oikeuden saatavuus Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen

Saksassa on katsottu, että vaikka jollain ihmisryhmällä on paljon ympäristöllisiä intressejä, ei se oikeuta suoraan valitusoikeuteen.⁹⁵ Kehitystä on tapahtunut – vaikka ympäristöjärjestöjen valituksista käynnistyneet oikeuskäsittelyt Saksan tuomioistuimissa ovatkin jokseenkin harvinaisia, ovat Saksan tuomioistuimet ajoittain antaneet aihetta koskevia päätöksiä. Hallituksen päätöksiin kohdistetuista valitusrajoituksista huolimatta ympäristöjärjestöt saattavat valittaa sujuvasti yksityistahojen aiheuttamista ympäristöongelmista. Esimerkkinä tästä on dieselautoilu, jota vastaan Saksassa on järjestökentällä

⁹² Mäntylä 2010, s. 175.

⁹³ Markham 2011, s. 209.

⁹⁴ Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, nukleare Sicherheit und Verbraucherschutz, „Wir haben uns nicht versteckt“ – Engagement für Natur und Umwelt in der DDR. 2022, s. 7. <https://www.bmu.de/fleadmin/Daten_BMU/Pool/Broschueren/umweltengagement_dds_bf.pdf> (19.2.2024)

⁹⁵ Eckard Rehbinder, Environmental justice – A theme for environmental law? Ympäristöjuriidikka 1/2011, s. 10–31, 30.

valitettu viime vuosina.⁹⁶ Parhaiten ympäristöjärjestöjen on kuitenkin katsottu menestyvän Saksassa hallinto-oikeudellisissa kysymyksissä ja erityisesti hallintomenettelyssä, jota koskeva sääntely kuuluu osavaltiotasolle, vaikka Saksassa on myös liittovaltiotason hallintolaki (*Verwaltungsverfahrensgesetz*).⁹⁷

Ympäristöjärjestöjen valitusoikeuteen kohdistuva kyseenalaistava ilmapiiri on jatkunut Saksassa myös Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen. Saksan suurimpiin ympäristöjärjestöihin kuuluvan NABU:n mukaan on esitetty jopa väite, että ympäristöjärjestöt olisivat omiaan valittamaan kaikesta mahdollisesta, ja että demokratia muuttuisi pikkuhiljaa hallinnollisesti toimimattomaksi vetokratiaksi, ja niinpä valitusmahdollisuudesta tulisi luopua.⁹⁸ Vetokratia-termin luonut yhdysvaltalainen *Francis Fukuyama* tarkoittaa termillä demokratian halvaantunutta tilaa; tilannetta, jossa hallituksen on helpompaa lopettaa työnsä kuin toimia yhteiseksi hyväksi.⁹⁹ Väite demokratian mahdollisesta muuttumisesta vetokratiaksi ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuden seurauksena viestii saksalaisyhteiskunnan ristiriitaisesta suhtautumisesta kansalaisjärjestöjen yhteiskunnalliseen asemaan. Yhtäältä ympäristöjärjestöissä on Saksassa paljon jäseniä, mutta toisaalta niille Århusin yleissopimuksen ja kansallisen lainsäädännön turvattuihin oikeuksiin suhtaudutaan edelleen osittain epäillen.

Järjestöjen toimintamahdollisuudet oikeudessa ovat sidoksissa niiden edellä esitettyihin mahdollisuuksiin ottaa osaa viranomaisten ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Saksalaiset ympäristöjärjestöt voivat viedä oikeuteen esimerkiksi kaavoituspäätöksiä, jos niiden kirjallisesti muotoilemia ehdotuksia ja huolenaiheita ei sisällytetä ennakkoon osallistumisprosessiin lain edellyttämässä laajuudessa. Kansalaisia koskevasta ja yleisestä edusta vastaavien osallistumisoikeudesta määrätään näissä kysymyksissä Saksan aluesuunnittelulain (*Raumordnungsgesetz*) 15 §:n 3 momentissa.¹⁰⁰ Mahdollisuus viedä kaavoituspäätöksiä oikeuteen, mikäli ympäristöjärjestöjen näkemyksiä ei ole otettu huomioon, on esimerkki siitä, kuinka Saksassa ympäristöviranomaisten kannattaa ottaa tehokkaasti huomioon Århusin yleissopimuksen II pilarin ympäristöjärjestöille takaamat oikeudet osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, jottei ympäristöjärjestöjen tarvitse turvautua yleissopimuksen III pilarin tarjoamiin oikeuksiin oikeuden saatavuudesta.

Epäilyistä ja lain turvaamista osallistumisoikeuksista huolimatta ympäristöjärjestöt ovat ajoittain joutuneet etenemään Saksassa oikeudenkäyntiin asti ja saaneet myös menestystä. Yksi Saksan merkittävimpiä ympäristöoikeudellisia päätöksiä viime

⁹⁶ Jo Leinenin haastattelu 27.12.2021 (Liite 1).

⁹⁷ Martin Mutterin haastattelu 15.2.2023.

⁹⁸ NABU, Klagerechte für Naturschutzverbände – Fragen und Antworten, wenn der NABU vor Gericht zieht 2014, s. 1. <<https://www.nabu.de/imperia/md/content/nabude/naturschutz/naturschutzrecht/140408-nabu-info-klagerechte.pdf>>. (21.1.2023)

⁹⁹ Francis Fukuyama, American Political Decay or Renewal? The Meaning of the 2016 Election. *Foreign Affairs* 95 (2016), s. 58–68, 58.

¹⁰⁰ Manuel Mutterin haastattelu 15.2.2023.

vuosilta annettiin huhtikuun lopussa 2021, kun maan perustuslakituomioistuin ilmaisi tuomiossaan, kuinka maan vuoden 2019 ilmastonuojelulaki (*Bundesklimaschutzgesetz*) on osittain perustuslainvastainen. Tapauksessa yhdeksän nuorta Saksan Maan ystävien (BUND) ja Fridays for Future -liikkeen tukemana laativat valituksen, jonka mukaan Saksan ilmastonuojelulaki ei tee tarpeeksi kasvihuonekaasujen vähentämiseksi ja ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ja näin turvaa nuorille inhimillistä tulevaisuutta. Saksan perustuslakituomioistuin totesi päätöksessään 1 BvR 2656/18, että maan tulee laskea kasvihuonekaasupäästöjään ainakin 55 %:lla vuoteen 2030 mennessä verrattuna vuoden 1990 tasoon. Tapauksessa huomionarvoisia olivat Saksan senaatin näkemykset, joiden mukaan valituksen tehneiden yhdeksän nuoren perustuslailliset valitukset olivat tutkintakelpoisia, mutta ympäristöjärjestöillä ei ollut Saksan perustuslain artiklojen 2(1), 19(3) ja 20a tai EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklan nojalla oikeutta tehdä perustuslaillista valitusta.

Saksalaisten ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuksia on käsitelty myös Euroopan unionin tuomioistuimessa. Vuonna 2015 annettussa tuomiossa C-137/14 (Euroopan komissio v. Saksan liittotasavalta)¹⁰¹ unionin tuomioistuin piti unionin oikeuden vastaisena Saksan kansallista lainsäädäntöä, jonka mukaan ympäristöjärjestöt saattoivat tuomioistuimessa vedota vain perusteisiin, jotka oli esitetty ympäristövaikutusten arvioinnin huomautusmenettelyssä. Tuomioistuin kiinnitti huomiota sovellettavien direktiivien tavoitteisiin ja päätyi lopputulokseen, että vaikka kyseessä olevissa unionin oikeuden säännöksissä ei esitetty sitä, että kansallisessa oikeudessa asetetaan valittajalle velvollisuus käyttää kaikkia mahdollisia hallinnollisia oikeussuojakeinoja ennen kuin tällä on oikeus valittaa tuomioistuimeen, ei näillä unionin oikeuden säännöksillä mahdollistettu niiden perusteiden rajoittamista, joihin tapauksessa voitiin vedota kansallisessa tuomioistuimessa.

Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen saksalaisten ympäristöjärjestöjen asema maansa tuomioistuimissa on kehittynyt paljon. Vaikka Saksan hallinto-oikeuksissa oikeudenkäynnit perustuvatkin yksilön oikeuksien (*Individualrechtsschutz*) loukkauksiin¹⁰², joista ympäristöjärjestöjen ei voida erityisemmin katsoa kärsivän, on ympäristöjärjestöillä kuitenkin myös mahdollisuuksia menestyä.

Kansallista oikeuskäytäntöä ja ympäristöjärjestöjen menestystä tukemassa on EU-tason oikeuskäytäntö. Kansallisten tuomioistuinten velvoite tunnustaa kansalaisjärjestöjen nostamat kanteet Århusin yleissopimuksen mukaisesti nousi Saksassa esille ns. Trianel-asiassa¹⁰³. Trianelille oli annettu lupa rakentaa hiilivoimalaitos Lüneniin ja käyttää sitä.

¹⁰¹ Ks. tapauksesta lisää Walter Frenz, *Umweltklagen weiter effektuiert: Subjektive Rechte, Präklusion und Entscheidungserheblichkeit von Verfahrensfehlern*. *Natur + Recht* 37(12) 2015, s. 832–835, 832.

¹⁰² Audrey Danthinne – Mariolina Eliantonio – Marjan Peeters, *Justifying a presumed standing for environmental NGOs: A legal assessment of Article 9(3) of the Aarhus Convention*. *RECIEL* 31(3) 2022, s. 411–420, 416.

¹⁰³ Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen eV vastaan Bezirksregierung Arnsberg, yhdistetyt asiat C-128/09, C-129/09, C-130/09, C-131/09, C-134/09.

Suunnitellun laitoksen lähellä oli viisi luontodirektiivin mukaista erityisten suojelutoimien aluetta. Kansalaisjärjestö väitti luvan peruuttamista hakiessaan, että lupa oli YVA-direktiivin täytäntöönpanemiseksi annetun Saksan lain vastainen. Tuomioistuin esitti unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnössään, heikensikö tapauksessa YVA-direktiivin säännöksiä oikeussuojan saatavuudesta se, että tuomioistuin oli todennut, että Saksan lain mukaan kansalaisjärjestö ei voinut nostaa kannetta, jonka perusteena oli lain rikkominen. Saksalainen tuomioistuin oli todennut, että kansalaisjärjestön omia oikeuksia tulisi loukata, jotta se voisi vedota asiassa tuomioistuimeen. Unionin tuomioistuin totesi, ettei jäsenvaltio voi vaatia, että ympäristöjärjestön kanne-oikeus riippuisi yksityisen oikeushyvän käsitteestä, koska lainsäädäntö perustuu unionin oikeuden velvoitteisiin.¹⁰⁴

Ajatus siitä, että ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuus muuttaisi saksalaisen yhteiskunnan vetokategoriaksi, viestii saksalaisviranomaisten kielteisestä suhtautumisesta ympäristöjärjestöjen valitusoikeuteen tilanteissa, joissa järjestöt puuttuisivat valtion viranomaisten toimintaan. Viranomaisten asenne onkin otettava huomioon maan ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksia analysoitaessa. Kielteisestä asenteesta huolimatta ympäristöjärjestöillä on mahdollisuudet mm. puuttua valittamalla merkittäviin yhteiskunnallisiin hankkeisiin: esimerkkinä mainittakoon, että alkuvuodesta 2021 saksalainen ympäristöjärjestö *Deutsche Umwelthilfe* nosti kanteen Itämeren Nord Stream 2-kaasuputkihanketta vastaan. Järjestö vaati oikeudessa kaasuputken rakentamishankkeen pysyvää jäädyttämistä. Kaasuputkiprojekti jäädytettiin väliaikaisesti melkein heti Venäjän hyökättyä Ukrainaan, ja niinpä *Deutsche Umwelthilfe* painottikin sitä, että kaasuputkiprojekti tulee päättää lopullisesti, eikä sitä tulisi aloittaa sittenkään, kun Ukrainan sota joskus päättyy.¹⁰⁵

5.3 Ruotsalaiset ympäristöjärjestöt ja oikeuden saatavuus

5.3.1 Oikeuden saatavuus aikana ennen Århusin yleissopimusta

Ruotsissa valitusoikeudet eivät kuuluneet ympäristöjärjestöille ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa. Ympäristöjärjestöjen sijaan ruotsalaisten ympäristöviranomaisten päätöksistä ovat ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa voineet valittaa toiset viranomaiset, jos valittamiselle on ollut oikeudelliset perusteet.¹⁰⁶

Niinpä ympäristöjärjestöillä on ollut mahdollisuus saada tapauksia oikeuden käsiteltäviksi ainoastaan harjoittamalla julkista vaikuttamista mm. mielipidekirjoitusten,

¹⁰⁴ Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto 2016, s. 196.

¹⁰⁵ Kaasuputkihankkeen tilanteesta Ukrainan sotaan liittyen ks. lisää Mecklenburg-Etu-Pommerin korkein hallinto-oikeus, *Deutsche Umwelthilfe v. Stralsund Mining Authority 2021* ja *Moritz Wüstenberg, The Ukraine war and the geopolitics of Russian gas. Defensor Legis 1,5/2022*, s. 347–355. Ks. myös OECD, *Environmental Policy and Regulation in Russia – The Implementation Challenge*. 2006, s. 43.

¹⁰⁶ Jan Darpö – Kari Kuusiniemi – Pekka Vihervuori, *Miljöprövningen i vågskålen – landskampen mellan Finland och Sverige*. FT 2009, s. 323–361, 353.

mielenosoitusten ja muun sananvapauden käyttämisen avulla ja tuomalla ympäristöä koskevista päätöksistä olleita ongelmia julkiseen tietoisuuteen. Epäsuoran vaikuttamisen onnistumismahdollisuuksia arvioitaessa on pitänyt kiinnittää huomiota oikeuden puolueettomuuteen. Herättämällä julkista keskustelua ympäristöjärjestöillä on ollut mahdollisuuksia ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa saada viranomaisia kiinnittämään huomiota tärkeinä pitämiinsä ympäristöasioihin, mutta viranomaiset eivät ole voineet lähteä ajamaan ympäristöjärjestön esittämiä näkemyksiä. Ainoastaan, mikäli kyseiset näkemykset ovat olleet yhteneväisiä valittajaviranomaisten esittämien näkemysten kanssa, on ympäristöjärjestöillä ollut mahdollisuus saada mielipiteensä oikeuden käsiteltäväksi. Täten voidaankin katsoa, että Århusin yleissopimuksen voimaantulolla on ollut erittäin suuri merkitys Ruotsissa toimivien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksille.

5.3.2 Oikeuden saatavuus Århusin yleissopimuksen voimaantulon jälkeen

Ympäristöjärjestöjen oikeudet kokivat Ruotsissa merkittävän muutoksen vuonna 1999, jolloin ympäristöjärjestöille lisättiin lakiin valitusoikeus Århusin yleissopimuksen kansallisen hyväksymisen jälkeen.¹⁰⁷ Valitusoikeus kirjattiin Ruotsissa ympäristökaareen¹⁰⁸, jonka 16 luvun 13 §:n nojalla aatteellisilla yhdistyksillä, mikäli ne täyttävät lain asettamat kriteerit, on valitusoikeus ympäristökaareen perustuvista tuomioista ja päätöksistä. Valitusoikeus voi Ruotsissa toimivilla ympäristöjärjestöillä perustua myös erityislainsäädäntöön¹⁰⁹, sillä säännöksiä Ruotsissa ympäristöjärjestöjen valitusoikeudesta on muualla paitsi metsänhoitolaissa ei ole.¹¹⁰ Ympäristökaari on laeista tärkein ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden kannalta, ja sen turvin ympäristöjärjestöt ovatkin osallistuneet valtaosaan Ruotsin viimeaikaisista suurimmista ympäristöoikeustapauksista.¹¹¹ Valitusoikeuden muodostamisen kannalta muuna tärkeänä lainsäädäntöuudistuksena tapahtui ympäristötuomioistuimien (*miljödomstolen*) luominen Ruotsiin, sillä nämä tuomioistuimet ovat Ruotsissa oikeutettuja käsittelemään ympäristöjärjestöjen tekemät valitukset.¹¹²

Ympäristöjärjestöjen valitukset ovat Ruotsissa varsin keskittyneitä. Valtaosan niistä tekevät Ruotsin Luonnonsuojeluliiton (*Svenska Naturskyddsföreningen*) jäsenyhdistykset. Sen ja muiden ruotsalaisten ympäristöjärjestöjen – kuten laajasti muuallakin – toiminta perustuu vapaaehtoistyöhön. Voidaankin pitää merkittävänä sitä, että Ruotsissa ympäristöjärjestöjen mukanaolo oikeusprosesseissa on lisääntynyt huomattavasti viime

¹⁰⁷ Regeringskansliet 2021, s. 55.

¹⁰⁸ Miljöbalken 1998:808.

¹⁰⁹ Regeringskansliet 13.9.2021, s. 50.

¹¹⁰ Skogvårdslagen 1979:429. Ks. Miljöbalkskommittén 2005. Miljöbalken; miljö kvalitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter. Slutbetänkande av Miljöbalkskommittén. Statens offentliga utredningar SOU 2005:59, s. 178.

¹¹¹ Miljöbalkskommittén 2005, s. 178 sekä Urpo Taskisen haastattelu 12.3.2023 (Liite 3).

¹¹² George Pring – Catherine Pring, *Environmental Courts & Tribunals – Guide for Policy Makers*. The United Nations Environment Programme 2016, s. 27.

vuosikymmeninä, vaikka Ruotsissa ei voida sanoa tapahtuneen erityisempiä muutoksia ympäristöasioihin liittyvän oikeusprosessin peruspiirteissä. Muutosta ympäristöjärjestöjen mukanaolon kasvussa voidaan pitää merkittävänä myös siksi, että ruotsalaisessa oikeuskäytännössä viranomaiset on usein nähty ainoina pätevinä ympäristön puolustajina. Kansalaisjärjestöjen rooli on joskus nähty ”ulkopuolisena” vailla mitään erityistä oikeutta osallistua ympäristöä koskeviin päätöksentekoprosesseihin.¹¹³

Saksan tavoin ympäristöjärjestöjen valitusoikeudet ovat aiheuttaneet kritiikkiä myös Ruotsissa. Ruotsin Maataloustuottajain Keskusliitto (*Lantbrukarnas riksförbund*,) on esimerkiksi todennut Århusin yleissopimuksen implementoinnista antamassaan lausunnossa, kuinka pieni joukko verotukea nauttivia aktivisteja voi nostaa kanteen yksittäistä maanviljelijää kohtaan, ja vaatii tätä ”epäkohtaa” korjattavaksi.¹¹⁴ Ympäristöjärjestöjen valitusoikeutta on Ruotsissa kritisoitu usein myös valtiopäivillä. Ruotsidemokraattien *Runar Filper* esitti 2019 kirjallisen kysymyksen silloiselle ympäristö- ja ilmastoministeri *Isabella Lövinille* ja totesi, että maassa ei ole selkeää määritelmää sille, millainen taho muodostaa ympäristöjärjestön, jolla on valitusoikeus. Filperin mukaan jopa Facebook-ryhmät voisivat Ruotsissa valittaa viranomaisten päätöksistä. Niinpä Filper tiedusteli, oliko ministeri aikeissa selvittää voimassaolleen lainsäädännön seurausja ja palata asiaan ehdottamalla, kuinka järjestölainsäädäntöä olisi Ruotsissa mahdollista parantaa.¹¹⁵

Ruotsalaisessa lainsäädännössä on selkeästi nähtävillä myös muunlaista kehitystä ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden osalta. Aiemman, kriteereiltään tiukemman lainsäädännön ollessa voimassa oikeuskäytännössä käsiteltiin useita tapauksia, joissa valituksen tehneet järjestöt eivät täyttäneet kriteerejä, jotka järjestöjen tuli täyttää valitusoikeuden saamiseksi. Tyypillistä oli esimerkiksi se, että valituksen teki järjestö, jonka jäsenmäärä oli alle 2 000, joka Ruotsissa vaadittiin valittamaan oikeutetulta järjestöltä.¹¹⁶ Nykyisin vaadittava jäsenmäärä on ympäristökaareissa 100 henkilöä, tai vaihtoehtoisesti yhdistyksen tulee osoittaa, että sillä on yleinen tuki. Näkemys perustuu Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisuun NJA 2020 s. 845, jossa korkein oikeus totesi, että yksittäisessä tapauksessa, jossa järjestö ei täytä ympäristölain 16 luvun 13 §:n määrittelemiä kriteerejä, se voi olla oikeutettu valittamaan.¹¹⁷ Tapauksessa ympäristöjärjestölle, jolla oli melko vähän jäseniä, nähtiin olevan ympäristökaaren mukainen valitusoikeus, koska järjestön katsottiin muilla tavoin kuin jäsenmäärällään osoittaneen, että sen toiminnalla oli yleinen tuki.

¹¹³ Jan Darpo, Environmental justice through environmental courts? Lessons learned from the Swedish experience, s. 176–194 teoksessa Jonas Ebbesson – Phoebe Okowa (toim.), Environmental Law and Justice in Context. Cambridge University Press 2009, s. 176–177.

¹¹⁴ Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Rapport om hur Sverige genomför Århuskonventionen. Lau-sunto (remissyttrande) 03.10.2021. <<https://www.regeringen.se/contentassets/6d56b45879f34a72ba6d77286939ca30/lantbrukarnas-riksforbund-lrf.pdf>>. (31.12.2022)

¹¹⁵ Sveriges riksdag, Skriftlig fråga till miljö- och klimatminister Isabella Lövin. <<https://data.riksdagen.se/fl/9C6895C2-249C-488A-8340-E1C7CBC6E175>>. (4.8.2018)

¹¹⁶ Miljöbalkskommittén 2005, s. 173.

¹¹⁷ Regeringskansliet 13.9.2021, s. 50–51.

Laissa määritellyn jäsenmäärän ja toiminnan yleisen tuen lisäksi Ruotsissa toimivien järjestöjen tulee lisäksi määritellä toiminnassaan tarkasti toiminnan liityntäkohta luonnon- tai ympäristönsuojeluun. Svean hovioikeus katsoi toukokuussa 2023, ettei Den Goda Jordan -järjestöllä ollut valitusoikeutta. Järjestön tavoitteena oli vastustaa urbanisoitumista ja levittää tietoa maapallon hyvän tilan säilyttämisestä myös tuleville sukupolville. Hovioikeuden mukaan ei osoitettu, että Den Goda Jordan olisi ympäristöjärjestö Århusin yleissopimuksen tarkoittamassa merkityksessä, eikä sillä täten ollut valitusoikeutta.¹¹⁸

Ruotsin korkein oikeus on kehittänyt ratkaisukäytännössään kansallista tulkintaa ympäristöjärjestöjen valitusoikeudesta. Kriteerit olivat aiemmin niin tiukat, että käytännössä vain valtakunnallisella luonnonsuojeluliitolla ja lintutieteellisellä yhdistyksellä on ollut mahdollisuus valittaa. Myös muissa valitusmuodoissa on Ruotsissa ollut järjestöille asetettuja valitusmahdollisuuksien rajoituksia. Esimerkiksi kunnallisvalituksessa järjestön on täytynyt kunnassa sijaitsevan kotipaikan lisäksi omistaa kiinteää omaisuutta saadakseen puhevallan, mikäli se on halunnut tehdä kunnallislain mukaisen kunnallisvalituksen. Kunnallislaki (*Kommunallag 2017:725*) tulee Ruotsissa kuitenkin verrattain harvoin sovellettavaksi ympäristöasioissa.¹¹⁹

Ruotsin suhteellisen tiukasta valituslupasääntelystä huolimatta – tai sen takia – ruotsalaiset ympäristönsuojelujärjestöt ovat voineet suunnata katseensa myös ulkomaille. Mielenkiintoinen on esimerkiksi norjalainen tapaus *Framtiden i våre hender och Naturskyddsföreningen i Strömstad v. Saugbruksforeningen och Borregard Industries*, jossa ruotsalaisella ympäristöjärjestöllä katsottiin olevan valitusoikeus norjalaisessa tuomioistuimessa, vaikka sillä ei olisi ollut valitusoikeutta Ruotsissa. Valitusoikeus ratkaistiin ruotsalaisen yhdistyksen osalta Norjan lainsäädännön perusteella perustuen syrjinnänkieltosäännökseen.¹²⁰ Tapaus on mielenkiintoinen, sillä myös Ruotsissa muilla kuin ruotsalaisilla järjestöillä on valitusoikeus. On päädytty poistamaan vaatimus siitä, että ympäristöjärjestöllä olisi tullut olla Ruotsissa toimintaa, jotta sillä voi olla maassa valitusoikeus, sillä sen on katsottu olevan vastoin Århusin yleissopimuksen artiklan 3.9 vaatimusta syrjintäkieltovaatimusta. Näissä tilanteissa noudatetaan velvoitetta siitä, että ympäristöjärjestöllä on Ruotsissa joko 100 jäsentä tai se muuten osoittaa, että sillä on yhteiskunnan tuki.¹²¹ Ympäristöjärjestöjen tilanne on Ruotsissa parantunut selkeästi myös tämän kysymyksen ansiosta ulkomaisten ympäristöjärjestöjen saavutettua maassa valitusoikeuden.

¹¹⁸ Svean hovioikeus 23.5.2023. Tapaus Mål nr P 11023-22.

¹¹⁹ Mäntylä 2010, s. 211–212, 231 sekä Darpö ym. 2009, s. 645.

¹²⁰ Leila Suvantola, Valitusoikeus Natura 2000 -verkoston suojelun valvontakeinona. Joensuun yliopisto 2003, s. 72 ja Pánovics Attila, Az Aarhusi Egyszemny és alkalmazása az Európai Unió jogában. Pécs 2010, s. 151.

¹²¹ Regeringskansliet 2016. Rapport om hur Sverige genomför Århuskonventionen. Miljödepartement, s. 260–261.

Merkittävänä tapauksena Ruotsin ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuksien parantamisen osalta voidaan pitää tapausta NJA 2012 s. 921: Ruotsin korkein oikeus ilmaisi ratkaisussaan, että järjestöillä, jotka vastaavat maan ympäristölain 16 luvun 13 §:n määrittelemiä kriteerejä, on valitusoikeus. Sen sijaan tapauksissa, joissa järjestö ei täytä kriteerejä, voidaan tehdä arvio kaikista yksittäistapauksen olosuhteista. Tuomion mukaan kriteerejä ei tule nähdä irrallisina niiden taustalla olevasta tarkoituksesta eli siitä, että niiden turvin päätetään, toimiiko järjestö sellaisella tavalla, että sen voidaan katsoa olevan yleistä asiaa edustava ja luonnonsuojelu- tai ympäristönsuojeluintressejä turvaava. Tuomiossa tultiin päätökseen, että tuomioistuimen tuli tehdä yleinen arvio ympäristöjärjestön valitusoikeudesta.

Edellä mainittu Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisu NJA 2020 s. 845 muodostaa Ruotsissa merkittävän poikkeuksen maan ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuksille. Miljöbalkenin asettamia kriteerejä valitusoikeudelle on arvioitu aiemmin hyvin tiukoiksi: esimerkiksi vuonna 2009 arvioitiin, että tuolloin Ruotsissa olisi ollut vain yksi tai kaksi ympäristöjärjestöä, jotka täyttivät miljøbalkenin 16 luvun 13 §:n asettamat valitusoikeuden ehdot, kuten yhdistyksen jäsenmäärän ja toimintaiän.¹²²

Edellä esitellyn lisäksi myös DLV-tapauksena (*Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsörening*) tunnettua asiaa C-263/08 voidaan pitää tärkeänä Ruotsin ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden kehittymiselle.¹²³ Tapauksessa oli kyse oikeuden saatavuudesta¹²⁴ ja substanssitasolla kalliotunnelin rakentamisesta Tukholman kunnassa. Hankkeella oli merkittäviä ympäristövaikutuksia. Miljödomstolen myönsi Tukholman kunnalle maan ympäristölain mukaisen ympäristöluvan hankkeen toteuttamiseksi, ja niinpä paikallinen ympäristöjärjestö DLV valitti lupapäätöksestä. Valitusta ei tutkittu, sillä DLV:n jäsenmäärä ei täyttänyt miljøbalkenin edellyttämää 2000 jäsenen vaatimusta. EU-tuomioistuimessa todettiin, että miljøbalkenin asettama jäsenmäärävaatimus oli ristiriidassa osallistumisdirektiivin kanssa, ja lausui, että yleisöllä, jota asia koskee, tulee olla oikeus muutoksenhakuun riippumatta siitä, missä määrin se on osallistunut hanketta koskevaan päätöksentekoon. Tuolloinen miljøbalkenin 2000 jäsenen vaatimus onkin sittemmin muutettu laissa 100 jäsenen vähimmäisvaatimukseksi. Tätäkään ei enää katsota ehdottoman velvoittavaksi: ympäristöylioikeuden ratkaisussa MÖD 2015:17 tuomioistuin katsoi, että paikallisella lintuyhdistyksellä oli valitusoikeus tuulivoimaloiden rakentamista koskevassa asiassa, vaikka yhdistykseen kuului vain 40 jäsentä. Tätä perusteltiin sillä, että

¹²² Darpö 2009, s. 180 ja Darpö – Kuusiniemi – Vihervuori 2009, s. 645.

¹²³ Ks. lisää tapauksesta Nicolas de Sadeleer, *EU Environmental Law and the Internal Market*. Oxford University Press 2014, s. 100 ja Suzanne Kingston – Edwin Alblas – Micheál Callaghan – Julie Foulon, *Empowering Through Law: Environmental NGOs as Regulatory Intermediaries in EU Nature Governance*. *Transnational Environmental Law* 12(3) 2023, s. 469–497.

¹²⁴ Sanja Bogojevic, *Judicial Dialogue Unpacked: Twenty Years of Preliminary References on Environmental Matters Initiated by the Swedish Judiciary*. *Journal of Environmental Law* 29(2) 2017 s. 263–283, 274.

yhdistys oli osoittanut toimintansa yleisen hyväksyttävyyden järjestämällä vuosittain suosittuja tapahtumia.

Oikeuskäytäntö on kehittänyt Ruotsissa ympäristöjärjestöjen tilannetta huomattavasti positiivisempaan suuntaan ja valitusoikeussäännöstä on myös muutettu. Århusin yleissopimus on ollut tässä avainasemassa – sen tuotua valitusoikeuden ympäristöjärjestöille Ruotsissa vuonna 1999 on maan tilanne kehittynyt huomattavasti aiheen osalta, pitkälti juuri Århusin yleissopimuksen ansiosta ja avustuksella.

5.4 Oikeuden saatavuuden nykytilanne

Århusin yleissopimuksen voimaantulo on parantanut ympäristöjärjestöjen valitusmahdollisuuksia Saksassa ja Ruotsissa. Saksassa on kuitenkin edelleen havaittavissa kielteistä suhtautumista järjestöjen valitusoikeuksiin. Tämä suhtautuminen vaikuttaa vahvasti järjestöjen valitusmahdollisuuksiin. Järjestöt ovat kuitenkin menestyneet erityisesti valittaessaan hallintoasioissa. Ympäristöjärjestöjen valitukset ovat aiheuttaneet kritiikkiä myös Ruotsissa. Tilanne on kuitenkin Saksaa positiivisempi. Ruotsissa Århusin yleissopimus toi järjestöille valitusmahdollisuuden ympäristöasioissa. Sitten valitusmahdollisuutta on täsmennetty ja parannettu mm. täsmentämällä kriteerejä valitusoikeudelle.

6 YHTEENVETO

Niin Saksassa, Ruotsissa kuin globaalistikin ympäristöliikkeen alkusysäykseen on vaikuttanut kirjallisuus kuten Rachel Carsonin Äänetön kevät, mutta ne ovat saaneet alkunsa ympäristöongelmiin havahtumisesta ympäristön saastumisen ja ympäristön muutoksen seurauksena. Alun perin kirjallisuudessa käsitellyistä asioista käynnistyi Länsi- ja Itä-Saksassa sekä Ruotsissa 1960-luvun ja 1980-luvun välisenä aikana kehitysketju, joka on tehnyt ympäristöjärjestöistä tärkeitä yhteiskunnallisia toimijoita, jotka voivat tänä päivänä ottaa Saksassa ja Ruotsissa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, saada tietoa ympäristöä koskevista asioista ja viedä tarvittaessa ympäristöasioita tuomioistuinten käsittelyyn. Saksalaisten ja ruotsalaisten ympäristöjärjestöjen historia on yhteneväinen myös ympäristöön liittyvään päätöksentekoon osallistumisen historiaan kytkeytyviltä osin – Århusin yleissopimuksen voimaantulo ei perustanut oikeutta ottaa osaa viranomaisten päätöksentekoon kummassakaan tarkasteltavista valtioista, vaan tämä oikeus on ympäristön hyväksi toimivilla vapaaehtoisilla ollut kummassakin tarkasteltavassa valtiossa jo pitkään.

Kehitysketjussa merkittävässä osassa on ollut Århusin yleissopimus. Sekä Saksassa että Ruotsissa on ollut ympäristöjärjestöillä jonkin verran oikeuksia myös ennen yleissopimuksen voimaantuloa, mutta oikeudet ovat sopimuksen avulla selkeästi parantuneet.

Oikeuksien vahvistumista on auttanut erityisesti Euroopan unioni sekä EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö: tuomioistuimella on tarpeen vaatiessa mahdollisuus ottaa kantaa myös ympäristöjärjestöjen oikeuksiin, kuten esimerkiksi tapaus C-137/14 on havainnollistanut. Osansa on myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella, sillä ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin liittyy lukuisia ihmisoikeuksia, kuten sanan- ja yhdistymisvapaus.

Saksassa ja Ruotsissa toimivien ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuudet ovat pitkälti yhteneväiset, vaikka erojakin on havaittavissa. Maiden ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien yhteisenä rajoittavana tekijänä on ollut yleisesti vallalla ollut kielteinen suhtautuminen ympäristöjärjestöjen osallistumiseen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Oikeuskäsittelyvaiheessa tämä on leimannut erityisesti Saksaa, mutta kielteistä suhtautumista on ollut havaittavissa myös Ruotsissa. Saksassa kielteinen suhtautuminen on vaikuttanut siihen, että järjestöt ovat käyttäneet varsinkin aiemmin melko vähän oikeuttaan viedä ympäristöasioita koskevia oikeustapauksia tuomioistuinten käsiteltäviksi. Valittamisen merkitystä on maassa kielteisen asenteen lisäksi vähentänyt se, että ympäristöjärjestöillä on tehokkaat mahdollisuudet antaa mielipiteensä ympäristöhankkeista jo niiden suunnitteluvaiheissa.

Erottavana tekijänä Saksan ja Ruotsin ympäristöä koskevan tiedon kehityksessä voidaan pitää sitä, että ennen sopimuksen voimaantuloa ympäristöä koskevaan tietoon on tullut Ruotsissa soveltaa ensisijaisesti yleisiä tiedonsaantia koskevia säännöksiä Ruotsin kansallisesta painovapausasetuksesta. Saksan kansallisessa lainsäädännössä puolestaan on jo ennen Århusin yleissopimusta ollut enemmän nimenomaan ympäristöä koskevan tiedon saamista koskevaa sääntelyä, ja niinpä Århusin yleissopimuksen voimaantuloa voidaan pitää Ruotsin lainsäädännön osalta suurempana muutoksena.

Ympäristöä koskevan tiedon saamisen lisäksi Århusin yleissopimuksen voimaantulo on ollut suurempi muutos myös siinä, millaiset mahdollisuudet ympäristöjärjestöillä on viedä tapauksia tuomioistuinten käsiteltäviksi. Ruotsia on myös tässä asiassa leimannut se, että maassa ei ennen Århusin yleissopimusta ollut erityistä lainsäädäntöä ympäristöjärjestöjen asemasta tässä kysymyksessä, ja niinpä Århusin yleissopimuksen implementointi aiheutti tarpeen tehdä muutoksia perustuslain tasolla. Århusin yleissopimuksen voimaansaattaminen ja soveltaminen on aikaansaanut Ruotsissa myös ympäristöjärjestöjen valitusoikeuden laajentumista oikeuskäytännön kautta, kun maassa on kevennetty sääntelyä esimerkiksi siitä, minkä kokoinen ympäristöjärjestö on oikeutettu valittamaan. Myös Saksassa on Århusin yleissopimuksen voimaantulo laajentanut ympäristöjärjestöjen valitusoikeuksia sekä keventänyt ilmapiiriä liittyen ympäristöjärjestöjen valitusoikeuteen, mutta koska sopimuksen voimaantulo loi Ruotsiin ympäristöjärjestöille kokonaan uuden mahdollisuuden viedä asioita tuomioistuinten käsittelyyn, voidaan muutosta pitää Ruotsissa näiltä osin voimakkaampana.

Saksassa ja Ruotsissa on ympäristöjärjestöjen historiallisen taustan seurauksena ollut vakiintunut asema jo ennen Århusin yleissopimuksen voimaantuloa. Yleissopimus toi kuitenkin voimaantulonsa seurauksena paljon oikeuksien parannuksia ympäristöjärjestöille sekä Ruotsissa että Saksassa. Kehitys on silti edelleen kesken, kuten oikeuskäytäntö on molemmissa maissa sekä EU-tuomioistuimessa osoittanut.

LIITTEET: HAASTATTELUIDEN KYSYMYKSET*Liite 1)*

Jo Leinen 27.12.2021.

1. So, I found out that in Germany NGOs can work tax-free only if the main point of organization's work is not political. Did this affect the work of BBU when you were a member of that organization?
2. I read from the book that BBU leaders had to struggle against court cases in which they were accused of instigating illegal demonstrations. Do you consider that this happened very often?
3. So, did you get any fines or other sentence?
4. So, why did you leave that NGO?
5. How has the role of environmental NGOs developed in Germany since the 1980's when you were active in that organization?
6. Did your background as a BBU leader affect your future in politics?
7. Have you followed the work of BBU after you left the organization?
8. Now I have asked you all the questions I wrote, so if there is something else you would like to mention, I would be pleased to get any information that comes into your mind.

Liite 2)

Manuel Mutter 15.2.2023

1. Do you consider that there are any differences in possibilities to do activism in NGOs like Greenpeace and movements like Fridays for future?
2. Have you faced any legal difficulties because of environmental activism? What kind of consequences have you received?
3. Do German environmental NGOs cooperate in an attempt to affect legal and political decision making? How?
4. Are you able to name any other German activists that I should interview for my research?
5. Are there any ways for German NGOs to affect law making? In Finland, environmental NGOs can tell their opinions in law making process or start citizens' initiatives. Do you know if there is anything like that in Germany?
6. What kind of possibilities do the German environmental NGOs have to make complaints into courts?
7. Are there any other possibilities for German environmental NGOs to affect political and legal environmental decision making?
8. Are there any differences in NGO's working possibilities between German states?
9. In the end, the word is free: I don't know the German legal system very well, and so if something important pops into your mind, I am happy to hear about it.

Liite 3)

Urpo Taskinen 12.3.2023.

1. Missä järjestössä/järjestöissä olet aktiivisena? Millainen rooli sinulla siinä/niissä on?
2. Miten päätit liittyä ympäristöjärjestöön? Onko aktivismi mielestäsi muuttunut Ruotsissa sinä aikana, kun olet ollut ympäristöaktiivina? Jos on, niin miten ja miksi?
3. Onko sinulla ollut jotain oikeudellisia ongelmia Ruotsissa ympäristöaktivismiin vuoksi? Jos on, niin mitä ja miksi?
4. Oletko ottanut osaa muihin ympäristöjärjestöihin? Onko ympäristöjärjestöillä Ruotsissa jonkinlaista yhteistyötä?
5. Onko kansalaistottelemattomuus suosittua ruotsalaisissa ympäristöjärjestöissä?
6. Millaisia keinoja sinä ja ympäristöjärjestösi olette käyttäneet vaikuttaaksenne ympäristöpäätöksentekoon Ruotsissa? Onko vaikuttamisessa esiintynyt jonkinlaisia ongelmia?
7. Oletko tietoinen mistään tärkeästä oikeustapauksesta, jossa ympäristöjärjestöt olisivat olleet mukana Ruotsissa?
8. Onko ympäristöjärjestösi tehnyt mitään erityistä Itämeren pelastamiseksi?
9. Lopuksi sana on vapaa: jos en tullut kysyneeksi jotain oleellista ja sinulla tulee mieleen jotain lisättävää, kuulen asiasta mielelläni.

Fagfelleverdert artikkel

Miljöorganisationerna försvarar de mänskliga rättigheterna: granskning av klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

Terhi Talvikki Raikas*

Sammanfattning

I klimaträttegångar som miljöorganisationerna inlett har man i Finland, Sverige och Norge behandlat de utmaningar för de mänskliga rättigheterna som klimatförändringen medför. I artikeln granskas ländernas klimaträttegångar i ljuset av rättsdogmatiken och rättsjämförelsen. I den nordiska rättspraxisen har barns och kommande generationers rättigheter, rätt till miljö och sporadiskt även andra mänskliga rättigheter lyfts fram. Klimaträttegångarna är en starkt antropocentrisk fråga och dessutom medför de på grund av sin politisktjuridiska karaktär utmaningar också med tanke på den tredelade maktfordelningsläran, men ändå har de blivit en viktig del av miljöorganisationernas klimatpåverkan i de nordiska länderna. Resultatet av artikeln ger ett mångsidigt perspektiv på den nordiska rättspraxisen om klimaträttegångar och på vad miljöorganisationerna kan göra för de mänskliga rättigheterna.

Nyckelord: klimatförändring, maktfordelningsläran, rättspraxis

***Terhi Talvikki Raikas**, PhD-student, Vasa universitet. E-post: talvikki.r@windowslive.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3933-6908>

1 Inledning

1.1 Vad menas med klimaträttegång?

Klimatförändringens ökade betydelse som en politisk och samhällslig fråga återspeglas för nuförtiden också i rättspraxis. År 2022 hade det redan förts sammanlagt 2 180 klimaträttegångar och de har behandlats av 65 olika nationella och internationella domstolar eller skiljedomstolar.¹ Fenomenet började på 1980-talet, men i själva verket har klimaträttegångarna inletts först i början av 2000-talet efter att Kyotoprotokollet ingicks. Antalet klimaträttegångar har ökat kraftigast sedan klimatavtalet från Paris ingicks 2015.² Sedan dess har klimaträttegångarna spridit sig över hela världen. I cirka hälften av klimaträttegångarna är privatpersoner eller miljöorganisationer inledande aktörer.³ En del av fallen har blivit internationellt kända, såsom *Duarte Agostinho och andra mot Portugal och 31 andra stater*⁴, som behandlats i Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen), där en grupp portugisiska ungdomar i fråga om 32 stater som är parter i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen) klagade till Europadomstolen över att de enligt ungdomarnas åsikt inte hade uppfyllt sina skyldigheter enligt klimatavtalet från Paris.⁵ Klimaträttegångarna har blivit en betydande form av påverkan på de mänskliga rättigheterna: till exempel i fallet *Urgenda* i Nederländerna konstaterades det att klimatförändringarna utgör ett hot mot rätten till liv.⁶

Frågan om rätten till liv visar hur miljöorganisationer, genom att utnyttja den rätt att väcka talan vid domstol i miljöfrågor som garanteras i Århuskonventionen⁷, kan fästa uppmärksamhet inte bara på miljö- och klimatskydd utan också på viktiga mänskliga rättigheter. Att påverka de mänskliga rättigheterna genom klimaträttegångar är problematiskt på grund av att det tills vidare inte finns en enhetlig definition av en klimaträttegång.

---

¹ FN:s miljöprogram 2023.

² Firat 2023, s. 102 och Kulovesi & Mähönen 2024, s. 50. Se även Spijkers 2022, s. 133.

³ Savaresi & Setzer 2021, s. 5.

⁴ Europadomstolen har 9.4.2024 avgjort fallet Duarte Agostinho samt fallen *KlimaSeniorinnen och andra* samt *Carême*.

⁵ Se till exempel Romaniszyn 2020, s. 258.

⁶ Selvenius-Hurme 2019, 67, 69. Se ytterligare White & Callaghan-White 2021, s. 5 och Varvastian 2019, s. 11.

⁷ Bothner, Töller & Schnase 2022, s. 1.

Klimaträttegångar har beskrivits som domstolars och andra avgörandeorgans förfaranden som behandlar rättsliga och fallspecifika frågor som är väsentliga med tanke på bekämpningen av, anpassningen till eller vetenskapen kring klimatförändringen.⁸ En noggrannare rättslig definition av fenomen som hänför sig till klimatförändringen och anpassningen till den samt klimaträttegångar vore därför väsentlig med tanke på hanteringen av miljöfenomen.⁹ Den mest omfattande definitionen av klimaträttegångar i litteraturen torde vara att som klimaträttegångar räknas vilken rättegång som helst som *de facto* eller *de jure* är förknippad med klimatförändringen.¹⁰ Temana för klimaträttegångar är starkt inriktade på globala teman som klimatkris.¹¹ En förenande faktor har varit att klimaträttegångarna globalt sett inte har varit särskilt framgångsrika, med undantag för några fall på sistone.¹² I denna artikel används en bred definition av klimaträttegångar vid granskningen av internationella rättsfall i Finland, Sverige och Norge (nedan jämförelsestater) eller i anslutning till dem.

Finland, Sverige och Norge har i princip förbundet sig till klimatskydd och mänskliga rättigheter. Även om Nordiska ministerrådet har beskrivit de nordiska länderna som föregångare när det gäller att förverkliga målen i klimatavtalet från Paris genom ambitiösa åtgärder, finns det ändå missnöje med klimatåtgärderna i jämförelsestaterna och därmed också klimaträttegångar. Missnöjet och klimaträttegångarna har också bidragit till att klimatförändringen i allt högre grad har tagits upp i diskussionen även som en människorättsfråga.¹³ De nordiska länderna har valts ut som jämförelsestater för granskningen, eftersom människorättsfrågor har varit mest aktuella i klimaträttegångar i dessa stater. På Island har det ännu inte hållits någon klimaträttegång eller någon annan rättegång som miljöorganisationerna inlett sedan landets besvärdomstol (*Landsréttur*) genom sin dom (2018) förpliktade en miljöorganisation att betala rättegångskostnaderna till vägmyndigheten och den lokala kommunen.¹⁴ Den första framgångsrika klimaträttegången i

---

⁸ FN:s miljöprogram 2020, s. 6.

⁹ Turunen 2023, s. 36.

¹⁰ Torre-Schaub 2023, s. 136.

¹¹ Torre-Schaub 2021, s. 1446.

¹² Viljanen 2021, s. 512.

¹³ Albrect, Viljanen & Vaara 2020, s. 379.

¹⁴ Íslands Náttúruverndarsamtök 2021, s. 9.

Danmark har hittills gällt marknadsföring av griskött¹⁵, och människorätsfrågor har därför inte prioriterats i den danska rättegången.

På grund av människorättsaspekten lyfter granskningen av artikeln starkt fram människocentrering i stället för det egentliga miljö- och klimatskyddet, vilket också återspeglas i följande frågor som behandlas i denna artikel. Forskningsfrågorna i artikeln är: *1) Har miljöorganisationer möjlighet att verka för de mänskliga rättigheterna i klimaträttegångar? 2) Hur har barns och kommande generationers rättigheter lyfts fram i de nordiska klimaträttegångarna och vilka andra människorätsfrågor har beaktats i dem? och 3) Hur har rätten till en hälsosam miljö behandlats i klimaträttegångarna i jämförelsestaterna?*

1.2 Forskningsmetoder

Klimaträttegångar behandlas i artikeln genom att kombinera rättsdogmatik och rättsjämförelser. Miljörätten är ett område som är mångmetodiskt och internationellt orienterat, och den rättsjämförande forskningen har blivit betydelsefull inom miljörättsens teman.¹⁶ Syftet med rättsjämförelsen är antingen att öka förståelsen för system som sammanställts av olika länders rättssystem inom vissa sektorer av miljölagstiftningen och samtidigt identifiera likheter och skillnader mellan dessa system och den reglering som ingår i dem, eller alternativt att hitta styrmedel för reglering av vissa miljöutmaningar.¹⁷

I den här artikeln strävar man efter att öka förståelsen för klimaträttegångar som ett rättsligt fenomen i Finland, Sverige och Norge genom att kombinera rättsjämförelser och rättsdogmatik. Eftersom klimaträttegångar är ett globalt fenomen kan en analys av lagstiftningen i ett rättssystem med hjälp av rättsdogmatik¹⁸ inte anses vara tillräcklig, utan ämnesområdet borde kartläggas genom att jämföra eventuella skillnader och likheter mellan jämförelsestaterna för att man ska kunna fördjupa sig i fenomenet. Temat är viktigt eftersom det är aktuellt¹⁹ – under de senaste åren har klimaträttegångar hållits i alla jämförelsestater. Jämförelsestaterna ställdes också inför rätta i klimaträttegången som de portugisiska ungdomarna väckte. Samtidigt som klimatförändringen blir allt viktigare som tematisk och människorätsrelaterad fråga i takt med att klimatkrisen ökar, bör man analysera hurdana

---

¹⁵ Vestre Landsret 1.3.2024.

¹⁶ Määttä 2015, s. 7.

¹⁷ Kokko 2016, s. 63 och Miettinen 2019, s. 63.

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 21.

¹⁹ Wuolijoki 2024, s. 324.

människorätsfrågor som förekommer i klimaträttegångarna i jämförelsestaterna. En kvalitativ-induktiv analys²⁰ som fokuserar på innehållet i klimaträttegångar i jämförelseländerna ger en mer mångsidig bild av regionens klimaträttsliga rättspraxis, de människorätsfrågor som behandlats där och miljöorganisationernas verksamhet.

Artikelns forskning har ett praktiskt perspektiv. Detta återspeglas i granskningen så att alla utvalda fall i praktiken följer den indelning av klimaträttegångar i följande kategorier som finns i rättslitteraturen: 1) framgångsrika rättegångar där domstolen har erkänt klimatproblemen och därmed direkt kunnat påverka regeringens beslutsfattande eller utvecklingsmöjligheter, 2) fall som inte har varit framgångsrika men vars behandling har påverkat beslutsfattandet, eller 3) nya fall som ännu inte har avgjorts men som kan påverka regeringens reglering av växthusgaser eller att industrin med sina åtgärder försöker begränsa utsläppen av växthusgaser.²¹ Eftersom denna indelning i rättslitteraturen har lett till en betydande mängd ytterligare klimaträttslig rättspraxis, skulle jag lägga till kategori 4: rättspraxis har gett upphov till ett antal nya fall som redan har avgjorts, men som är så färska att det ännu inte är möjligt att bedöma alla konsekvenser av dem.

2 Klimaträttegångar - antropocentrisk klimatpåverkan?

2.1 Människoorienterat klimatskydd

Klimatet bidrar till att bevara och reglera balansen mellan jordens och människans livsuppehållande element – luft, jord och vatten. Klimatförändringar är i sig naturliga, men den senaste tidens klimatförändringar har orsakats av människan och skapat ett globalt problem.²² Klimatförändringen orsakar också lagstiftningen problem. Utöver de egentliga klimatfrågorna har bland annat biologisk mångfald, föroreningar och områdesanvändning ansetts vara klimaträttsliga teman i rättslitteraturen.²³ Vid sidan av de "traditionella" miljö- och klimaträttsliga frågorna har frågor som gäller de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och deras samband med klimatförändringen blivit allt viktigare sedan klimatavtalet från Paris ingicks.²⁴

---

²⁰ Keinänen & Väätänen 2016, s. 259 och Fiorini Beckhauser 2024, punkt 2.1.

²¹ Preston 2011, s. 2.

²² Kokko, Kuokkanen & Utter 2011, s. 3.

²³ Nylund 2019, s. 101.

²⁴ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 91.

Att vara medveten om klimatskyddets människocentrerade perspektiv är viktigt på grund av orsakerna till klimatförändringen. I den nuvarande situationen, där människan har orsakat fenomen som klimatförändringen och förlusten av biologisk mångfald, hänvisas ofta till begreppet *antropocen*: mänsklighetens inflytande på förhållandena på jorden skulle vara så betydande att det tillstånd som detta inflytande gav upphov till skulle vara nytt och kunna betecknas som en hel historisk tidsperiod.²⁵ Begreppet antropocen är också nära förknippat med tanken på planetära gränser som har kommit emot på grund av mänsklig verksamhet.²⁶

Den antropoceniska klimatförändringen konkretiserar människorna till en integrerad del av resten av djurlivet, miljön och kosmos som omger dem. Mot denna bakgrund är det inte särskilt tveksamt om miljöorganisationer deltar i klimaträttegångar där man i första hand åberopar de mänskliga rättigheterna. Människan är en del av miljön – därför kan främjandet av mänskliga rättigheter i princip tolkas som en naturlig del av miljöorganisationernas verksamhet.²⁷ Naturens egenvärde motiveras ofta med att det är grunden för vår existens. Om påståendet inte tolkades som grunden för all levande existens skulle det dock vara starkt antropocentriskt.²⁸

Det antropocentriska tankesättet innebär också utmaningar: om man betraktar miljö rättstvister ur ett människoskaderelaterat perspektiv, grundar sig fallen fortfarande på antropocentriska argument. Ett icke-antropocentriskt rättssystem har dock till och med ansetts vara omöjligt att genomföra.²⁹ I litteraturen har det därför framförts att miljöretten handlar om jordens överlevnad och bekämpning av sådan rättslig imperialism som i dag gör det möjligt att erövra områden som tillhör kommande generationer.³⁰ Då skulle miljöskyddet i slutändan handla om just kommande generationers mänskliga rättigheter och inte om miljöskydd i miljöns namn ur ett ekocentriskt perspektiv som syftar till naturens egenvärde.³¹

På grund av den antropocentriska karaktären hos människorättstemat och den principiella motsättningen mellan miljöorganisationernas grundläggande syfte utgör människorättsinriktade klimaträttegångar en särskild fråga för miljöorganisationerna. När miljöorganisationerna i första hand deltar i behandlingen av miljöpolitiska och miljörättsliga

---

²⁵ Hollo 2020, s. 3.

²⁶ Richardson et al. 2023, s. 1.

²⁷ Halme-Tuomisaari & Rapin 2021, s. 564.

²⁸ Mäntylä 2011, s. 68.

²⁹ Halme-Tuomisaari & Rapin 2021, s. 568.

³⁰ Lehtinen 2021, s. 546.

³¹ Kajala 2020, s. 216.

frågor och i beslutsfattandet³² på miljöområdet kan de andra mänskliga rättigheterna än rätten till en hälsosam miljö stå i strid med miljöorganisationernas grundläggande syfte, dvs. miljöskyddet, om inte människan i vid bemärkelse betraktas som en del av naturen.

2.2 Klimaträttegångar och den tredelade maktfordelningsläran

Klimaträttegångar har på grund av sina politiska utgångspunkter ifrågasatts: i litteraturen har man dryftat hur klimaträttegångarna mot politiska aktörer skulle bryta mot den grundläggande tredelade maktfordelningsläran i ett demokratiskt samhälle. Därför anser kritikerna att ansvaret för att ingripa i klimatpolitiken borde ges till de beslutsfattare som utsetts genom val.³³ Dessa synpunkter återspeglar inte klimaträttegångarnas antropocentriska struktur, utan åskådliggör snarare deras politiserade karaktär. Klimaträttegångarna är ännu så färskasom ett sätt att påverka att de grundläggande frågor som hänför sig till dem fortfarande söker sina lösningar.

Den politiska prägels utmaningar är också kända i jämförelsestaterna: I Finland funderade (2021) *Kari Kuusiniemi*, högsta förvaltningsdomstolens (nedan HFD) president på att om klimatförändringen anses kränka nuvarande och kommande generationers mänskliga rättigheter, bör då domstolarna ifrågasätta den nationella lagstiftningens strukturer och begränsningar, eftersom rättsstatsprincipen förutom majoritetsdemokrati också omfattar respekt för alla mänskliga rättigheter.³⁴ Frågan om förhållandet mellan maktens tredelning och de mänskliga rättigheterna har återspeglats i Finlands klimaträttsliga rättspraxis – även om man i Finland har intagit en ståndpunkt till förvaltningsdomstolen att myndigheternas passivitet inte är överklagbart, en sak som behandlas av domstolar, konstaterade HFD i sitt fall HFD 2023:62 att det för att trygga nuvarande och kommande generationers mänskliga rättigheter och grundläggande fri- och rättigheter (se mer i kapitel 3.2) i princip kan göras ett undantag från att myndigheternas passivitet inte kan bemötas genom besvär.³⁵

Miljöorganisationerna skulle då trots den tredelade maktfordelningsläran ha möjlighet att vid domstolsbehandlingar även ingripa i att de miljöpolitiska målen inte har iakttagits i tillräcklig utsträckning. I Sverige har man med stöd av grundlagen ansett att miljöaktivister i första hand borde utreda om politiska miljöbeslut är rättvisa i en parlamentarisk process i stället för

---

³² Partelow, Winkler & Thaler 2020, s. 1.

³³ Kreuder 2023, s. 613 och Rodríguez-Garavito 2022, s. 22.

³⁴ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 43.

³⁵ Kulovesi & Mähönen 2024b, s. 461 och Mähönen 2024, s. 508.

i en domstolsprocess.³⁶ I Sverige har man dock frångått denna principiella synvinkel genom att behandla klimaträttegångar på samma sätt som i Norge.³⁷

2.3 Klimatmål för Finland, Sverige och Norge

Före klimaträttegångarna är det befogat att granska vilka mål jämförelsestaterna har ställt upp för sig själva i sin klimatlagstiftning. I alla jämförelsestater har det i lagen skrivits in ett klimatmål som sträcker sig längre än 2030.³⁸ Genom en genomgång av klimatmålen kan man bättre förstå hurdana mål miljöorganisationerna kan anta att jämförelsestaterna uppnår när de på rättslig väg kräver bättre klimatåtgärder och tryggnad av de mänskliga rättigheterna. Klimatförändringar är inte ett fenomen som följer statsgränser.³⁹ Det är därför viktigt att alla jämförelsestater – liksom de övriga nordiska länderna⁴⁰ – har satt upp mål för att begränsa klimatförändringen. Det vore viktigt att förtydliga och förbättra målen och att bättre iakttä dem både i och utanför Norden: endast ett fåtal länders klimatmål är i linje med klimatavtalet från Paris (2015).⁴¹

Norge tryggar i artikel 112 i sin grundlag vars och ens rätt till en hälsosam miljö där naturens produktivitet och mångfald förverkligas.⁴² Artikelns återspeglar en stark uppfattning om ett enkelriktat nyttoförhållande mellan människa och natur. Artikelns betydelse har ökat sedan man i samband med grundlagsreformen (2014) ville formulera artikelns innehåll bättre som en människorätt i nyckelställning.⁴³ Norge bestämde i sin klimatlag (*Lov om klimamål*) från 2017 att de nationella växthusgasutsläppen ska minskas med 40 procent före 2030. Dessutom strävar Norge efter att vara koldioxidneutral senast 2050.⁴⁴ Norges egna utsläpp är rätt små, eftersom landet har en av världens strängaste klimatåtgärder och har varit aktivt också i FN:s klimatförhandlingar. Norges förmögenhet har dock till stor del baserats på fossila bränslen: landet exporterar betydande mängder olja och naturgas, och landets utsläpp av

---

³⁶ Nedevska 2021, s. 2–3.

³⁷ Voigt 2021, s. 707.

³⁸ Kulolesi & Mähönen 2024, s. 46.

³⁹ Islands regering 2020, s. 3.

⁴⁰ Om danska klimatmål, se Tilsted & Bjørn 2023, s. 103 och Tvarnø 2022, s. 101. Om isländska klimatmål, se Islands regering 3.3.2024 och Maljean-Dubois 2022, s. 220.

⁴¹ Kulolesi 2024, s. 263.

⁴² Setzer et al. 2018, s. 18. Se också De Lucia & Solstad Andreassen 2020.

⁴³ de Vílchez Moragues 2017, s. 11.

⁴⁴ Norska klimat- och miljöministeriet 2020, s. 11–12.

växthusgaser utanför Norge till följd av försäljningen av fossila bränslen beräknas vara 95 procent större än Norges egna utsläpp.⁴⁵

Finlands procentmål för klimatpolitiken är mer ambitiösa än Norges: Med stöd av Finlands klimatlag (423/2022) ska de växthusgasutsläpp som människans verksamhet orsakar atmosfären minska med 60 procent fram till 2030 och med 80 procent fram till 2040 jämfört med nivån 1990. I Sverige har man fastställt nationella, procentuella klimatmål i det nationella klimatpolitiska programmet i stället för i lagstiftningen. Enligt programmet ska Sverige vara fritt från nettoutsläpp senast 2045. För att uppnå detta har man beslutat att växthusgasutsläppen i landet ska vara minst 45 procent mindre än 1990.⁴⁶ I Sverige har det också på lagnivå föreskrivits ett mål om nollutsläpp i enlighet med klimatavtalet från Paris.⁴⁷

3 Männsliga rättigheter i nordiska klimaträttegångar

3.1 Människorättsperspektivet i klimaträttegångar

Sedan klimatavtalet från Paris ingicks har klimaträttegångarna fått allt större betydelse när det gäller att tillgodose de internationella mänskliga rättigheterna. Likheter mellan de mänskliga rättigheterna och miljörätten, som för närvarande erkänns både av myndigheterna för mänskliga rättigheter och i litteraturen, har blivit viktiga.⁴⁸ Likheter håller på att få en mer betydelsefull roll i klimatdebatten.⁴⁹ Dessutom har klimaträttegångar börjat behandlas till exempel vid Europadomstolen, där skyldigheterna för en enskild stat i princip påverkar alla konventionsstater.⁵⁰

Deltagande i klimaträttegångar kan orsaka problem för organisationerna själva, särskilt ekonomiskt. Organisationerna kan vara beroende av donationer från personer i medelklassen som vanligen är välbärgade och utbildade i de nordiska länderna. Donatorernas åsikter sammanfaller inte nödvändigtvis med de sårbara samhällsgruppernas intressen som de icke-statliga organisationerna försöker driva.⁵¹ Trots detta har klimaträttegångarna blivit en

---

⁴⁵ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 64 och Zahar 2020, s. 2.

⁴⁶ Krisinformation 10.10.2023.

⁴⁷ Eskander, Hauser & Setzre 2021, s. 58.

⁴⁸ Savaresi & Auz 2019, s. 257 och Savaresi, Alabrese & Scott 2022, s. 2.

⁴⁹ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 88.

⁵⁰ Keller & Heri 2022, s. 155 och Karlsson Niska 2020, s. 339.

⁵¹ Kotzé et al. 2022, s. 12.

betydelsefull form av klimatpåverkan för miljöorganisationerna, med hjälp av vilken miljöorganisationerna utöver klimatskyddet också kan driva människorättsfrågor.⁵² Rättegångarna kan också genom att öka medvetenheten uppmuntra organisationer att utmana ländernas klimatpolitik. Även om domstolarna inte godkänner organisationernas krav, kan organisationerna väcka diskussion genom klimaträttegångar.⁵³

En stor del av klimaträttegångarna förs mot statliga aktörer. Staterna har i synnerhet åberopat att de internationella människorättskonventionerna inte förpliktar parterna att minska de globala negativa effekter som orsakas genom klimatförändringen. Staterna har också kunnat åberopa att klimatförändringen som ett globalt fenomen inte är en enskild stats ansvar. Många länder anser att deras skyldigheter när det gäller mänskliga rättigheter är begränsade till innanför deras gränser. Klimatförändringarna innebär därför utmaningar när det gäller mänskliga rättigheter.⁵⁴

Det människorättsinriktade perspektivet är ett drag som starkt präglar klimatskyddet och klimaträttegångarna och det är kopplat till uppnåendet av målen i FN:s agenda för hållbar utveckling.⁵⁵ På agendan strävar man efter att människor ska ha goda levnadsmöjligheter på jorden även i framtiden, och därför är det viktigt att man är medveten om olika människorättsfrågor för att agendan ska kunna genomföras. Eftersom klimatförändringarna inte är begränsade till enskilda nationella stater och deras jurisdiktion, kan de inte begränsas enbart genom nationell lagstiftning. Därför har FN satt upp klimatåtgärder (mål 13) som ett av målen i sin agenda för hållbar utveckling för att bidra till att bromsa klimatförändringen globalt.⁵⁶ Tryggandet av klimatskyddet är internationellt en del av tryggandet av rätten till en ren, hälsosam och hållbar miljö.⁵⁷ Det verkar som om klimaträttegångarna i olika länder bidrar till att målen i FN:s agenda för hållbar utveckling och miljörätten uppnås, eftersom miljöorganisationerna genom att skapa klimaträttegångar kan få en bekräftelse om att staterna bär sitt ansvar för att klimatmålen uppnås av domstolarna.

I klimaträttegångar mot företag är det svårt att ta upp människorättsfrågor: i den traditionella synen på de mänskliga rättigheterna är det mycket svårt att hålla icke-statliga aktörer ansvariga för kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Som det konstateras i litteraturen

---

⁵² Willers 2024, s. 66.

⁵³ Wegener 2020, s. 34.

⁵⁴ Feria-Tinta 2021, s. 60 och Firat 2023, s. 97.

⁵⁵ Hassi 2018, s. 74.

⁵⁶ Pentikäinen & Sorsa 2022, s. 6, 8.

⁵⁷ de Vilchez & Savaresi 2021, s. 3.

finns det ett betydande antal orättvisor som domstolarna inte har möjlighet att ingripa i.⁵⁸ Även om företag ignorerar människorettsfrågor, är den internationella människorättslagstiftningen i regel förpliktande för stater.⁵⁹ Detta kan ses som en betydande brist i klimaträttegångarna. Företagen står för merparten av de globala utsläppen av växthusgaser, även om de är skyldiga att i sin verksamhet beakta de klimatkonsekvenser som den medför.⁶⁰ Antalet klimaträttegångar som inletts mot företag har ökat, samtidigt som miljöorganisationer som inleder rättegångar spelar en allt större roll.⁶¹ Också av klimaträttegångarna i jämförelsestaterna hänför sig flera till företagens miljöansvarsfrågor i fråga om klimatskydd och växthusgasutsläpp från företagsverksamhet.⁶² Bedömt som helhet borde man också i klimaträttegångar mot företag i framtiden effektivare även kunna åberopa människorettsfrågor. EU:s direktiv om företagsansvar har medfört en positiv förändring: ett direktiv som omfattar både miljöansvar och mänskliga rättigheter gör det möjligt att övervaka företagens ansvar inom unionen.

3.2 Barns och kommande generationers rättigheter

3.2.1 Barns och kommande generationers rättigheter och klimatförändringen

Barn och kommande generationer kommer att ställas inför klimatförändringens konsekvenser. Deras rättigheter har utgjort en särskild människorettsfråga i klimaträttegångar – barn ska tryggas rätt till sådan omsorg och sådant skydd som är väsentligt för deras välbefinnande och utbildning.⁶³ De mänskliga rättigheterna och klimatförändringens långtgående konsekvenser, som hotar kommande generationer, är kopplade till rättvisa mellan generationerna och berättigar ungdomar att delta i rättegångar.⁶⁴

Av de människorettsfrågor som behandlas i klimaträttegångar tryggas barnens välbefinnande särskilt av rätten till liv och respekt för privatlivet och familjelivet (artiklarna 2 och 8 i

---

⁵⁸ Otto et al. 2023, s. 417.

⁵⁹ da Luz Scherf & Viana da Silva 2023, s. 5.

⁶⁰ Network for Greening the Financial System 2023, s. 10.

⁶¹ Rumpf 2022, s. 441, 447.

⁶² Se rättegångar om olje- och gasborrningar i Norge samt HFD:s fall i Finland HFD 2024:16, där Finlands naturskyddsförbunds lokalförening klagade över huruvida anskaffningen av träråvara ska räknas som en del av en bioproduktfabriks miljötillståndspliktiga verksamhet. I ärendet skulle man avgöra om de klimatrelaterade konsekvenserna av anskaffningen av träråvara borde ha beaktats vid tillståndsprövningen. Av det aktuella beslutet framgår särskilt att Finlands klimatlag inte direkt förpliktar privata aktörer att vidta klimatåtgärder.

⁶³ Savaresi & Auz 2019, s. 254 och Heinämäki 2023, s. 35.

⁶⁴ Beauregard et al. 2021, s. 659.

Europakonventionen), som har som rättigheter närmast sig varandra i Europadomstolens avgörandepraxis. Skillnaderna i artiklarnas förpliktande karaktär har minskat⁶⁵: rätten till respekt för privatlivet och familjelivet har stärkts som en rättighet och är till sin natur närmare den rätt till liv som för närvarande anses vara absolut. I det nederländska målet Urgenda, som inspirerade och ökade antalet internationella klimaträttegångar, behandlades dessa rättigheter och det konstaterades att lagstiftaren inte hade agerat tillräckligt för att skydda kommande generationers intressen och rättigheter.⁶⁶ De mänskliga rättigheterna i Europakonventionen är viktiga för barns och kommande generationers rättigheter, eftersom de också måste beaktas i klimaträttegångar där skadan ännu inte har inträffat, utan där man strävar efter att bromsa framtida skador.⁶⁷ Med tanke på tryggandet av barnens rättigheter är också FN:s konvention om barnets rättigheter från 1989 viktig, denna har börjat tas med i klimaträttegångar globalt.⁶⁸

I likhet med Nederländerna har barns och kommande generationers rättigheter lyfts fram också i den nordiska rättspraxisen. I Finlands senaste klimaträttegång (HFD 2024:16) kan man inte säga att barns eller kommande generationers rättigheter har lyfts fram, men i Finlands första klimaträttegång (HFD 2023:62) konstaterades det att klimatförändringen utifrån bästa vetenskapliga rön är *”en ödesfråga för mänskligheten och hotar nuvarande och kommande generationers levnadsvillkor på jorden, om inte snabba och effektiva åtgärder vidtas i fråga om utsläpps begränsningar och bevarande och ökning av kolsänkor.”*⁶⁹

I fallet HFD 2023:62 åberopade miljöorganisationerna att statsrådet hade brutit mot klimatlagen genom att inte fatta beslut om behovet av ytterligare åtgärder och om ändring av klimatplanerna, trots att utvecklingen av växthusgasutsläppen och i synnerhet kolsänkorna äventyrade uppnåendet av målen i klimatlagen.⁷⁰ Den rättsliga prövningen av ärendet handlade också om hur kommande generationers rättigheter till ett människovärdigt liv skulle garanteras. Beslutet i Finlands första klimaträttegång var av betydelse för miljöorganisationernas verksamhet: vid vägningen av besvärshöjningen bedömdes hur man i enlighet med 20 § i grundlagen, som tryggar de grundläggande miljö rättigheterna, ska sträva efter att garantera en omfattande rätt att delta när det miljöpolitiska beslutsfattandet anknyter till ett viktigt och allvarligt

---

⁶⁵ Ragnarsson 2022, s. 290, 296; Viljanen, Heiskanen & Raskulla 2016, s. 99 och Lavrysen 2021, s. 3. Se även Mielityinen 2021, s. 113–114.

⁶⁶ Mutanen 2023, s. 1085, 1087.

⁶⁷ Norges institusjon for menneskerettigheter 2020, s. 84.

⁶⁸ Boshoff & Damtew 2022, s. 336.

⁶⁹ Se mer om fallet i Belinskij et al. 2024, s. 22.

⁷⁰ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 52.

hot mot framtiden. Enligt beslutet är de grundläggande miljö rättigheterna starkt sammankopplade förutom till 21 § i grundlagen, som tryggar rättsskyddet, och till Århuskonventionen, som tryggar miljöorganisationernas rättigheter internationellt. Ett centralt mål för Finlands klimatlag är dessutom allmänhetens rätt att delta i det klimatpolitiska beslutsfattandet.

HFD:s beslut åskådliggör hur barns och kommande generationers rättigheter är kopplade till miljö rätten (se kapitel 3.3). De är också kopplade till miljöorganisationernas grundläggande syfte: även om skyddet av de grundläggande miljö rättigheterna till sin natur representerar ett antropocentriskt perspektiv, är det också kopplat till miljöskyddsfrågor.

I Sverige har hundratals ungdomar med stöd av miljöorganisationer krävt sina rättigheter redan i två klimaträttegångar: *Magnolia* (2018)⁷¹ och *Aurora* (2022)⁷² visade hur unga människor är medvetna om sina rättigheter och kan också kräva dem. I synnerhet det förstnämnda fallet är intressant, trots det negativa beslutet – förutom Sveriges barn och kommande generationer är det också ett erkännande av rättigheterna för personer som befinner sig utomlands och man vill minska utsläppen för det gemensamma bästa.⁷³

Målet HR-2020-845-J vid Norges högsta domstol har sedermera framskridit till Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna under namnet *Greenpeace Nordic m.fl. mot Norge*, och det bedöms ha en betydande genomslagskraft även om beslutet inte har varit framgångsrikt på nationell nivå.⁷⁴ I Norge inleddes 2023 en andra klimaträttegång som hänför sig till samma ärendehelhet. Enligt miljöorganisationerna har den norska regeringen brutit mot sin skyldighet enligt högsta domstolens tidigare avgörande att bedöma de globala klimatkonsekvenserna av de tre nya oljefälten i Nordsjön. Ärendet avgjordes till förmån för miljöorganisationerna i januari 2024.⁷⁵

3.2.2 Kan vuxna främja barns och kommande generationers rättigheter?

I miljöorganisationers klimaträttegångar kan det uppstå problem med vem som över huvud taget kan åberopa barns och kommande generationers rättigheter: I Magnoliamålet i Sverige

---

⁷¹ Om fallet, se Future Round Table 20.5.2024 och Heiskanen 2018, s. 167. Fallet är också känt som PUSH Sverige, Fältbiologerna och andra v. Sverige.

⁷² Anton Foley och andra mot Sverige.

⁷³ Burgers 2020, s. 119, 122.

⁷⁴ Mayer & Asselt 2023, s. 177. Se även Minnerop & Røstgaard 2021 och climatecasechart.com.

⁷⁵ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 66.

diskuterades om vuxna enligt svensk lag har rätt att delta i en rättegång som gäller barn och kommande generationer.⁷⁶

Det verkar därför som om domstolarnas inställning till klimaträttegångar som miljöorganisationerna har inlett och som åberopar barns och kommande generationers rättigheter är negativare i Sverige än i Finland, även om situationen inte heller i Finland är tydlig. Med stöd av bestämmelsen om sökande av ändring i Finlands klimatlag (21 b § 2 punkten) har bland annat "den, vars rätt, skyldighet eller intresse på ett särskilt sätt kan beröras av klimatförändringarnas effekter, effekterna av begränsningen av klimatförändringarna" besvär rätt, samt en registrerad förening som bedriver riksomfattande verksamhet och som enligt sina stadgar företräder dessa personer. Definitionen gäller för miljö- och naturskyddsorganisationer och dessutom nämndes i förarbetena en sammanslutning som bevakar markrepresentanternas intressen. Det har bedömts att en organisations besvär rätt när förutsättningarna uppfylls också gäller till exempel en organisation som består av unga – därför hade det också varit motiverat att nämna ungdomsorganisationer.⁷⁷

Barns och ungas rättigheter har också lyfts fram i klimaträttegångar i Norge. Till skillnad från Sverige var ungdomarna inte i "huvudrollen" i Norge, utan *Greenpeace Nordic* inledde 2021 rättegången i anslutning till oljeborrning. Artiklarna 2 och 8 i Europakonventionen åberopades.⁷⁸ I norsk rättspraxis har man lyft fram ett liknande synsätt som i Magnoliamålet i Sverige: i ett avgörande av Norges högsta domstol (HR-2020-845-J) som fick avslag (2020) konstaterades det att allvaret i den olägenhet som miljön upplever är ett nyckelkriterium vid avvägningen av ärendet, och allvaret bedöms i enlighet med artikel 112 i den norska grundlagen utifrån den olägenhet för hälsan som människan upplever samt utifrån olägenheten för naturens produktivitet och mångfald.⁷⁹ Fallet har beskrivits som "den tredje generationens mänskliga rättigheter".⁸⁰ År 2022 vädjade de norska myndigheterna till domstolen att avvisa fallet. Myndigheterna ansåg inte att klaganden hade besvär rätt eller alternativt hade det inte skett någon rättskränkning i fallet.⁸¹

---

⁷⁶ Future Round Table 20.5.2024, s. 1. Läs mer om Magnoliamålet de Vílchez Moragues 2017, s. 13.

⁷⁷ Mähönen 2024, s. 503.

⁷⁸ Luporini & Kodiveri 2021, s. 6 och Keller & Heri 2022, s. 156.

⁷⁹ Spier 2020, s. 337–338 och Parker, Mestre, Jodoin & Wewerinke-Singh 2020, s. 78.

⁸⁰ Eftestøl 2021, s. 145.

⁸¹ Reuters 28.4.2022.

I likhet med Magnoliamålet i Sverige väcker det norska rättsfallet frågan om vuxnas roll när det gäller att driva barnens intressen: myndiga miljöaktivister är inte i sig de rätta personerna för att främja barnens intressen, eftersom barnen i detta fall inte har upplevt hälsomässiga olägenheter. I fråga om Norge är det av betydelse att artikel 112 i grundlagen uttryckligen ger individen rättigheter⁸², och i dag upplever inte vuxna som är verksamma inom miljöorganisationer konsekvenserna av klimatförändringen på individnivå. Med beaktande av att det i Finlands klimatlag inte uttryckligen nämns unga, är det klart att denna fråga kräver precisering i jämförelsestaterna.

3.3 Rätt till miljö

Tryggandet av klimatskyddet är internationellt en del av tryggandet av rätten till en ren, hälsosam och hållbar miljö. Klimaträttegångarna som åberopar rätten till en hälsosam miljö är enligt litteraturen mer typiska i det globala syd⁸³, men de förekommer också hos de nordiska representanter som jämförs i denna artikel. I Finland, Sverige och Norge påverkas framgången i klimaträttegången, som grundar sig på påståenden om mänskliga rättigheter, av många frågor: det väsentliga är om miljöorganisationen i detta fall kan betraktas som ett offer och därmed vara lämpad att driva människorättsfrågor.⁸⁴ Om klimaträttegångar framskrider från jämförelsestaterna till Europadomstolen, medför det utmaningar att Europakonventionen inte tryggar individens rätt till en ren och lugn miljö. Miljö- och klimatfrågor bör därför granskas vid Europadomstolen genom andra rättigheter i avtalet.⁸⁵ Detta torde inte medföra några särskilda praktiska utmaningar, eftersom kopplingen mellan mänskliga rättigheter och miljö har lett till att en stor del av de rättigheter som Europadomstolen garanterar har blivit "grönare", och domstolen har nu en stor mängd rättspraxis som gäller miljön.⁸⁶

Rätten till miljö har lyfts fram i miljöorganisationernas rättegångar i alla jämförelsestater: I Finland har miljörätten åberopats i fallet HFD 2023:62, i Sverige har den lyfts fram åtminstone i Magnoliamålet (2018)⁸⁷ och i Norge i rättegångar om olje- och gasborrningar. I litteraturen har det konstaterats att miljöorganisationerna i Norge har som mål att i

---

⁸² Eftestøl 2021, s. 144.

⁸³ de Vilchez & Savaresi 2021, s. 6–8 och Mwesigwa & Mutesasira 2021, s. 140. Se även Adigun 2024.

⁸⁴ Peel & Osofsky 2018, s. 64.

⁸⁵ Norges institusjon for menneskerettigheter 2020, s. 84.

⁸⁶ Fraser & Henderson 2022, s. 6.

⁸⁷ FN:s miljöprogram 2017, s. 39 och de Vilchez Moragues 2017, s. 18. Se även Parker, Mestre, Jordoin & Wewerinke-Singh 2020, s. 78 och RP 239/2022 rd, s. 34.

klimaträttegången bekämpa klimatförändringen och försvara rätten till en hälsosam miljö genom att förhindra att oljeborrningen utvidgas.⁸⁸ Utifrån jämförelsestaternas rättspraxis är rätten till miljö en viktig grundläggande och mänsklig rättighet också i nordiska klimaträttegångar. Eftersom klimaträttegångarna är ett ganska nytt tema, visar sig deras växthusgasminskande effekt och deras betydelse för tillgodoseendet av de grundläggande miljö rättigheterna i större utsträckning först på längre sikt.⁸⁹

Enligt HFD i Finland bör behovet av att trygga de grundläggande rättigheterna och fullgörandet av internationella förpliktelser i fråga om sådan begränsning av klimatförändringen som är väsentlig med tanke på hela mänsklighetens framtid beaktas särskilt vid bedömningen av den offentliga skyldigheten att trygga de mänskliga rättigheterna och de grundläggande rättigheterna.⁹⁰ Av HFD:s iakttagelser kan det anses vara av betydelse att det enligt den ska vara möjligt att i rättsstater föra sådana åtgärder till prövning i domstol som kan inverka på tryggheten av människans grundläggande rättigheter, såsom en hälsosam och människovärdig miljö, även i framtiden.

Inställningen till den grundläggande miljö rättighet som tryggas i artikel 112 i den norska grundlagen har varierat i norska klimaträttegångar. I fråga om den första rättegången ansåg underrätten att klimateffekterna av olja som exporterats inte var relevanta vid bedömningen av tillgodoseendet av en grundläggande miljö rättighet. Besvären avslogs både vid besvärdomstolen och vid högsta domstolen, vars syn på den höga tröskeln för tillämpning av grundlagens grundläggande miljö rättigheter har ansetts vara konservativ. I en senare klimaträttegång i Norge verkar åsikterna ha förändrats: I januari 2024 konstaterade tingsrätten i Oslo att miljökonsekvensbedömningen av olje- och gasfälten var bristfällig, eftersom den inte hade omfattat växthusgasutsläpp från fälten utanför Norge.⁹¹

3.4 Andra mänskliga rättigheter

Förutom barns och kommande generationers rättigheter och rätten till miljö väcker klimaträttegångarna också andra frågor som gäller de grundläggande rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Viktiga andra mänskliga rättigheter är enligt litteraturen i synnerhet rätten till hälsa, arbete, egendom och likabehandling samt rätten till mat, vatten och

---

⁸⁸ Colby, Ebbersmeyer, Heim & Røssaak 2020, s. 179.

⁸⁹ Similä 2021, s. 14.

⁹⁰ Människorättscentret 2024, s. 13.

⁹¹ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 65, 67.

boende.⁹² Hittills har det dock inte förekommit några rättegångar där dessa åberopats i första hand i jämförelsestaterna. Ett visst undantag från detta kan närmast anses vara de norska rättegångarna om olje- och gasbörningar: i synnerhet efter den klimaträttegång som nyligen avslutats med miljöorganisationens seger har det skrivits att oljebolagen måste göra en omfattande bedömning av verksamhetens klimatpåverkan.⁹³ Eftersom det är klart att denna nya rättegång med sina slutliga resultat i synnerhet på längre sikt medför ändringar i oljebolagens verksamhetsmöjligheter i Norge, är den ägnad att medföra begränsningar också i de anställdas och ägarnas arbets- och egendomsrättigheter när den på längre sikt gör det omöjligt för bolagen att bedriva verksamhet i Norge.

En separat människorättsfråga som har ett starkt samband med jämförelseländerna och som påverkas av klimatförändringen är urfolkens rätt till en traditionell livsstil.⁹⁴

Klimatförändringen medför utmaningar för samernas traditionella livsstil, och därför har bland annat miljöaktivister med samisk bakgrund varit involverade i norska oljebörningsrättegångar.⁹⁵ I de nordiska länderna bor samerna i de norra delarna av jämförelsestaterna och dessutom inuiterna på Grönland, så urfolkens rättigheter är en viktig nordisk fråga.⁹⁶ Miljöorganisationerna har dock ännu inte inlett någon egentlig rättegång i de nordiska länderna som uttryckligen gäller urfolkens rättigheter, men de har stött och deltagit i de klimaträttegångar som samiska organisationer har fört. Sveriges samiska ungdomsorganisation *Sáminuorra* förde tillsammans med tio familjer från Europa, Kenya och Fiji⁹⁷ klimatfrågan till behandling i Europadomstolen i målet *People's Climate Case (2018)*, men förlorade rättegången. Miljöorganisationen *Climate Action Europe* deltog i rättegången genom att stödja samiska ungdomar i kommunikationen.⁹⁸

4 Sammanfattning

I den här artikeln undersöks Finlands, Sveriges och Norges klimaträttsliga rättspraxis och de människorättsfrågor som förekommer i den samt frågan om miljöorganisationerna över huvud taget har möjlighet att driva människorättsfrågor.

---

⁹² Savaresi & Auz 2019, s. 254 och Heinämäki 2023, s. 35. Se även Iyengar 2023, s. 307.

⁹³ Shapovalova 31.1.2024.

⁹⁴ Lewis 2021, s. 9.

⁹⁵ Haugan Holden 15.8.2024.

⁹⁶ Heiskanen 2018, s. 97.

⁹⁷ Kulovesi & Mähönen 2024, s. 79. Se även fallet Willers 2020, s. 299.

⁹⁸ Climate Case Chart 2018.

Svaret på frågan om miljöorganisationer kan verka för mänskliga rättigheter är givetvis positivt – frågan är snarare hur man ska förhålla sig till att dagens vuxna driver kommande generationers rättigheter. Att de mänskliga rättigheterna allt oftare lyfts fram i klimatfrågor representerar en starkt antropocentrisk synvinkel där man uttryckligen satsar på klimatskyddet utifrån människornas behov. På grund av klimaträttegångarnas politiska karaktär väcker de frågor, särskilt med tanke på utmaningarna i anslutning till principen om maktens tredelning. Det verkar dock som om man i nuläget strävar efter att bortse från eventuella utmaningar, eftersom prövningen av människorättsfrågor och frågor som gäller de grundläggande rättigheterna också på domstolsnivå har börjat betraktas som väsentlig.

Eftersom miljöorganisationerna oftast har för avsikt att satsa på olika miljöskyddsfrågor i stället för på de mänskliga rättigheterna, kan man i de rättegångar som miljöorganisationerna driver och som i huvudsak åberopar de mänskliga rättigheterna i princip också se en slags principiell tematisk motstridighet. Denna motstridighet har på ett effektivt sätt "överbunnits", till exempel i Sverige, där det tillsammans med miljöorganisationer har funnits ett stort antal ungdomar som kämpat för sina egna rättigheter för att främja barns och kommande generationers mänskliga rättigheter. Då har miljöorganisationerna spelat ett slags understödande roll, och frågan om huruvida miljöorganisationernas myndiga miljöorganisationsaktivister kan driva barns och ungas rättigheter har inte heller blivit ett avgörande problem i sådana rättegångar.

Jämförelsen visade att det i de jämförda nordiska ländernas rättspraxis finns vissa tydliga människorätts teman: liksom även globalt lyftes frågor som gäller barns och kommande generationers rättigheter samt miljö rättigheter fram mest i jämförelseländernas rättspraxis. Enligt internationell litteratur har dessa varit de mest betydande mänskliga rättigheterna i klimaträttegångarna i Finland, Sverige och Norge. Barn och ungdomar har börjat bli medvetna om frågor som rör barns rättigheter och andra mänskliga rättigheter och har därmed tagit klimatfrågor till behandling i domstol. Utöver barnens rättigheter och framtidsfrågor har också många andra mänskliga rättigheter lyfts fram i den nordiska klimaträttspraxisen som gäller miljöorganisationer och miljöaktivister: klimatförändringen kan bland annat skada rätten till liv och familjeliv, egendom och i synnerhet rätten till en ren och hälsosam miljö.

Den nordiska rättspraxis som gäller klimaträttegångar visar på ett bra sätt hur klimaträttegångar har blivit en stabil del av den nordiska klimataktivismen.

Miljöorganisationerna har i de nordiska länder där de har ekonomiska möjligheter att inleda klimaträttegångar, goda möjligheter att genom rättegångar påverka beslutsfattandet om klimatet, de mänskliga rättigheterna och företagens ansvar.

Källor

Skriftliga källor

- Albrecht, E.; Viljanen, J. & Vaara, E. (2020). Ilmastopolitiikan hyväksyttävyyys ja kansalaisosallistuminen ilmastolain uudistuksessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020*. s. 369–415.
- Adigun, M. (2024). A human rights approach to climate litigation before the ECOWAS court. *Environmental Law Review*, 26(1), s. 16–32.
<https://doi.org/10.1177/14614529231199378>
- Beauregard, C.; Carlson, D.; Robinson, S.; Cobb, C.; Patton, M. (2021). Climate justice and rights-based litigation in a post-Paris world. *Climate Policy*, 21:5, s. 652–665.
<https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1867047>
- Belinskij, A.; Vesa, S.; Leskinen, P.; Karttunen, N.; Lähtenmäki-Uutela, A. (2024). Yleisön oikeudet vaikuttaa päätöksentekoon ilmastoasioissa: päätöksenteon muuttuva legitimitetti. *Ympäristöjuridiikka 1/2024*, s. 7–33.
- Boshoff, E. & Damtew, S. G. (2022). The potential of litigating children’s rights in the climate crisis before the African Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child. *African Human Rights Law Journal*, s. 328–361.
- Bothner, F.; Töller, A. E. & Schnase, P. P. (2022). Do Lawsuits by ENGOs Improve Environmental Quality? Results from the Field of Air Pollution Policy in Germany. *Sustainability*, 14. <https://doi.org/10.3390/su14116592>
- Burgers, L. E. (2020). *Justitia, the People’s Power and Mother Earth: Democratic legitimacy of judicial law-making in European private law cases on climate change*. Amsterdam universitet.
- Colby, H.; Ebbersmeyer, A. S.; Heim, L. M. & Røssaak, M. K. (2020). Judging Climate Change: The Role of the Judiciary in the Fight Against Climate Change. *Oslo Law Review*, 7(3), s. 168–185. <https://doi.org/10.18261/ISSN.2387-3299-2020-03-03>
- da Luz Scherf, E. & Viana da Silva, M. V. (2023). Oil giant, climate saviour, or somewhere in between? Human rights and the Norwegian climate paradox. *Int.J. Public Law and Policy*, s. 1–18. <https://doi.org/10.1504/IJPLAP.2023.10054627>
- De Lucia, V. & Solstad Andreassen, I. (2020). Climate Litigation in Norway. A Preliminary Assessment. *DPCE Online*, 43(2).
- de Vílchez Moragues, P. (2017). *Extraterritoriality and judicial review of state’s policies on global warming: Some reflections following the 2016 Scandinavian climate lawsuits*.

Universidad de las Ilas Baleares. Spanien.

de Vilchez Moragues, P. & Savaresi, A. (2021). The Right to Healthy Environment and Climate Litigation: A Game Changer? *Yearbook of International Environmental Law*, 32. s. 3–19. <https://doi.org/10.1093/yiel/yvac064>

Eftestøl, E. (2021). Juridik och politik – vem bestämmer i miljöfrågor? *JFT 2/2021*, s. 140–154.

Eskander, S.; Fankhauser, S. & Setzer, J. (2021). Global Lessons from Climate Change Legislation and Litigation. *Environmental and Energy Policy and the Economy*, 2(1), s. 1–225. <https://doi.org/10.1086/711306>

Feria-Tinta, M. (2021). Climate Change Litigation in the European Court of Human Rights: Causation, Imminence and other Key Underlying Notions. *Europe of Rights & Liberties/Europe des Droits & Libertés*, (1)3, s. 52–71.

Fiorini Beckhauser, E. (2024). The synergies between human rights and the nature: An ecological dimension from the Latin American climate litigation. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 42(1), *Special Issue: Theory and practice of Sustainable Development and Human Rights: Navigating Harmonious Interpretations and Creative Tensions*, s. 3–142. <https://doi.org/10.1177/09240519231223672>

Firat, E. (2023). Rights-based litigation in tackling climate change: Can the ECtHR be effective in protecting human rights in the context of climate change? *L&JR*, 14(36), s. 89–140.

Fraser, J. & Henderson, L. (2022). The human rights turn in climate change litigation and responsibilities of legal professionals. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 40(1), s. 3–11. <https://doi.org/10.1177/09240519221085342>

Halme-Tuomisaari, M. & Rapin, A. (2021). ”Minä olen joki, joki on minä” – ympäristö, ihmisoikeudet ja ontologinen muutos. *Oikeus*, (50)4. s. 559–569.

Hassi, S. (2018). Toimiva oikeusvaltio on myös ympäristönsuojelun edellytys. *Ympäristöjuridiikka 4/2018*, s. 70–75.

Heinämäki, L. (2023). Human Rights and the Environment. *Yearbook of International Environmental Law*. 33(1/2022), s. 29-36. <https://doi.org/10.1093/yiel/yvad005>

Heiskanen, H.-E. (2018). *Towards Greener Human Rights Protection – Rewriting the Environmental Case-Law of the European Court of Human Rights*. Acta Universitatis Tampereensis 2367. Tampere University Press. Tampere.

Hirvonen, A. (2011). *Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingfors universitet. Helsingfors.

Klimatratteggångar i Finland, Sverige och Norge

21

- Hollo, E. (2020). Antroposeeni ja kestävä kehitys, lisämausteena viroseeni. *Ympäristöjuridiikka 2/2020*, s. 3–6.
- Iyengar, S. (2023). Human rights and climate wrongs: Mapping the landscape of rights-based climate litigation. *Review of European Comparative & International Environmental Law, 32(2): International Climate Litigation*, s. 173–383.
<https://doi.org/10.1111/reel.12498>
- Kajala, J. (2020). Kansalaisjärjestöjen osallistumisoikeuksien kehitys kansainvälisessä ympäristöoikeudessa 1970-luvulta 1990-luvulle. *Oikeus, (49)2*, s. 215–228.
- Karlsson Niska, T. (2020). Climate Change Litigation and the European Court of Human Rights – A Strategic Next Step? *Journal of World Energy Law and Business, 13*, s. 331–342.
<https://doi.org/10.1093/jwelb/jwaa028>
- Keinänen, A. & Väättänen, U. (2016). Empiirinen oikeustutkimus – mitä ja milloin? I Miettinen, T. (ed.). *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edita Publishing Oy.
- Keller, H. & Heri, C. (2022). The Future is Now: Climate Cases Before the ECtHR. *Nordic Journal of Human Rights, 40:1*, s. 153–174.
<https://doi.org/10.1080/18918131.2022.2064074>
- Kokko, K.; Kuokkanen, T. & Utter, R. (2011). *Ilmasto-oikeus*. Talentum Media Oy. Hämeenlinna.
- Kokko, K. (2016). Ympäristöoikeuden tutkimusmetodeista Suomessa. *Ympäristöjuridiikka 1/2016*, s. 29–42.
- Kotzé, L. J.; Mayer, B.; van Asselt, H.; Setzer, J.; Biermann, F.; Celis, N.; Adelman, S.; Lewis, B.; Kennedy, A.; Arling, H. & Peters, B. (2022). Courts, climate litigation and the evolution of earth system law. *Global Policy, 15(1)*, s. 5–22.
<https://doi.org/10.1111/1758-5899.13291>
- Kreuder, T. (2023). Climate Change Litigation – A Promising Perspective? *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, 73(2-3)*, s. 593–625. <https://doi.org/10.3935/zpfz.73.23.16>
- Kulovesi, K. (2024). Pariisin sopimus. I. Kulovesi, K.; Mähönen, M. & Laininen, J. (ed.), *Ilmasto-oikeus*. ALMA Talent. s. 191–263.
- Kulovesi, K. & Mähönen, M. (2024). Globaalin ilmasto-oikeuden kehitystrendejä. I Kulovesi, K.; Mähönen, M. & Laininen, J. (ed.), *Ilmasto-oikeus*. ALMA Talent. s. 43–116.
- Kulovesi, K. & Mähönen, M. (2024b). Ilmastolain seurantajärjestelmä. I Kulovesi, K.; Mähönen, M. & Laininen, J. (ed.), *Ilmasto-oikeus*. ALMA Talent. s. 461 – 481.

- Lavrysen, L. (2021). *Public interest litigation in Europe: the case of climate change*. Thirteenth meeting of the Task Force on Access to Justice under the Aarhus Convention.
- Lehtinen, S. S. (2021). Repeämä lakimaisemassa: ilmastokriisi tilallis-ajallisenä kaikkeuden konfliktina. *Oikeus* (50)4, s. 527–549.
- Lewis, B. (2021). The Potential of International Rights-Based Climate Litigation to Advance Human Rights Law and Climate Justice. I Cripps, S. (ed.), *Griffith Journal of Law & Human Dignity. Volume 9 Issue 1*. s. 1–28. Australien.
<https://doi.org/10.69970/gjlhd.v9i1.1213>
- Luporini, R. & Kodiveri, A. (2021). The Increasing Role of Human Rights Bodies in Climate Litigation. *The British Academy COP26 Briefings*.
<https://doi.org/10.5871/bacop26/9780856726767.001>
- Maljean-Dubois, S. (2022). Climate litigation: The impact of the Paris Agreement in national courts. *The Taiwan Law Review*, 324, s. 211–222.
<https://doi.org/10.53106/1025593132413>
- Mayer, B. & Asselt, H. (2023). The rise of international climate litigation. *Review of European Comparative & International Environmental Law Volume 32, Issue 2: International Climate Litigation*. s. 173–383. <https://doi.org/10.1111/reel.12515>
- Mielityinen, S. (2021). Vahingonkorvausoikeus ja ilmastonmuutos. *Ympäristöjuridiikka* 4/2021, s. 102–119.
- Miettinen, M. (2019). Oikeusvertailua ympäristöoikeudellisissa väitöskirjoissa. *Ympäristöjuridiikka* 1/2019, s. 63–70.
- Minnerop, P. & Røstgaard, I. (2021). In Search of a Fair Share: Article 112 Norwegian Constitution, International Law, and an Emerging Inter-Jurisdictional Judicial Discourse in Climate Litigation. *44 Fordham International Law Journal* (2021), s. 847–922. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3727937>
- Mutanen, A. (2023). Tulevien sukupolvien oikeuksien turvaaminen suomalaisessa valtiosääntöoikeudessa. *Lakimies* 7–8/2023, s. 1080–1108.
- Mwesigwa, S. A. K. & Mutesasira, P. D. (2021). Climate Litigation as a Tool for Enforcing Rights of Nature and Environmental Rights by NGOs: Security for Costs and Costs Limitations in Uganda. *Carbon & Climate Law Review*, 15(2), s. 139–149.
<https://doi.org/10.21552/cclr/2021/2/5>

Klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

23

- Mähönen, M. (2024). Kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet sekä oikeussuojakeinot, teoksessa *Ilmasto-oikeus* (toim. Kati Kulovesi – Maiju Mähönen – Jenni Laininen). ALMA Talent 2024. s. 438–516.
- Människorättscentret (2024). Ilmastonmuutos ihmisoikeuskysymyksenä – Katsaus kansainväliseen ja arktiseen toimintaympäristöön sekä saamelaisten ja muiden arktisten alkuperäiskansojen erityisasemaan. *Ihmisoikeuskeskuksen julkaisuja 1/2024*.
- Mäntylä, N. (2011). *Luonnon edustajien puhevalta*. Akademisk avhandling. Acta Wasaensia nro 225. Vasa universitet
- Määttä, T. (2015). Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. I Marttinen, T. (ed.), *Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta*. Edilex.
- Nedevska, J. (2021). An Attack on the Separation of Powers? Strategic Climate Litigation in the Eyes of U.S. Judges. *Sustainability*, s. 1–13. <https://doi.org/10.3390/su13158335>
- Network for Greening the Financial System (2023). *Climate-related litigation: recent trends and developments*. Teknisk dokument.
- Norges institusjon for menneskerettigheter (2020). *Klima og menneskerettigheter*.
- Norksa klimat- och miljöministeriet (2020). *Norway's Climate Action Plan for 2021–2030. Meld. St. 13 (2020–2021) Report on the Storting (white paper)*.
- Nylund, A. (2019). Klima, miljø og domstoler i et komparativt perspektiv. Fauchald, Ole Kristian & Smith, Eivind 2019. *Mellom jus og politik – Grunnloven § 112*. Fagbokforlaget.
- Otto, F. E. L.; Minnerop, P.; Raju, E.; Harrington, L. J.; Stuart-Smith, R. F.; Boyd, E.; James, R.; Jones, R G.; Laut, K. C. (2023). Law, justice and the role of courts in changing the social superstructure narrative in climate litigation. *Global Policy*, 14(2), s. 213–419. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13174>
- Parker, L.; Mestre, J.; Jodoin, S. & Wewerinke-Singh, M. (2022). When the kids put climate change on trial: youth-focused right-based climate litigation around the world. *Journal of Human Rights and the Environment*, 13(1), s. 64-89. <https://doi.org/10.4337/jhre.2022.01.03>
- Partelow, S.; Winkler, K. J. & Thaler, G. M. (2020). Environmental non-governmental organizations and global environmental discourse. *PLoS ONE*, 15(5).

<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0232945>

- Peel, J. & Osofsky, H. M. (2018). A Rights Turn in Climate Change Litigation? *Transnational Environmental Law*, 7(1), s. 37–67. <https://doi.org/10.1017/S2047102517000292>
- Pentikäinen, S. & Sorsa, K. (2022). Innovaatiomyönteinen sääntely kestäväen kehityksen tavoitteiden edistäjänä – näkökulmia innovatiivisiin sääntelyratkaisuihin yrityksen ohjausjärjestelmän kehittämisessä. *Edilex* 2022/18.
- Preston, B. (2011). The Influence of Climate Change Litigation on Governments and the Private Sector. 2 *Climate Law* 485. Sydney universitet. <https://doi.org/10.1163/CL-2011-048>
- Ragnarsson, K. (2022). What can climate change litigation learn from socio-economic rights litigation? *Review of European & International Environmental Law Volume 32, Issue 2: International Climate Litigation*, s. 290–298. <https://doi.org/10.1111/reel.12484>
- Richardson, K.; Steffen, W.; Lucht, W.; Bendtsen, J.; Cornell, S.; Donges, J.; Drüke, M.; Fetzer, I.; Bala, G.; von Bloh, W.; Feulner, G.; Fiedler, S.; Gerten, D.; Gleeson, T.; Hofmann, M.; Huiskamp, W.; Kummu, M.; Mohan, C.; Nogués-Bravo, D.; ... Rockström, J. (2023). Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances*, 9(37). <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
- Rodríguez-Garavito, C. (2022). *Litigating the Climate Emergency – The Global Rise of Human Rights-Based Litigation for Climate Action*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009106214>
- Romaniszyn, A. (2020). Human rights climate litigation against governments: A comparative overview of current cases and the potential for regional approaches. *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 16(2), s. 229–269.
- Rumpf, M. (2022). Climate change litigation and the private sector – assessing the liability risk for multinational corporations and the way forward for strategic litigation. I Ruppel, O.; Markus, T.; Schulev-Steindl, E.; Müllerova, H. (ed.), *Climate Change, Responsibility and Liability*. s. 441–490. Nomos. Austrian Academy of Sciences. <https://doi.org/10.5771/9783748930990-441>
- Savaresi, A. & Auz, J. (2019). Climate Change Litigation and Human Rights: Pushing Boundaries. *Climate Law*, 9(3), s. 244–262. <https://doi.org/10.1163/18786561-00903006>
- Savaresi, A. & Setzer, J. (2021). *Mapping the Whole of the Moon: An Analysis of the Role of Human Rights in Climate Litigation*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3787963>

Klimatratteggångar i Finland, Sverige och Norge

25

- Savaresi, A.; Alabrese, M. & Scott, J. (2022). Climate Change Litigation and Human Rights: Stocktaking and a Look at the Future. *Journal of Human Rights and the Environment*, 13(1), s. 1–6. <https://doi.org/10.4337/jhre.2022.0001>
- Selvenius-Hurme, L. (2019). Ilmastopolitiikka oikeudenkäynnin kohteena – onko valtion ilmastotoimien riittävyys mahdollista saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi hallintoriitana? *Oikeus*, (48)1, s. 67–78.
- Setzer, J.; Narulla, H.; Highman, C.; Bradeen, E. (2022). *Climate litigation in Europe: A summary report for the European Union of Judges for the Environment*. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment. The London School of Economics and Political Science.
- Similä, J. (2021). Kestävyyssmurros ja oikeus. *Ympäristöjuridiikka 4/2021*, s. 6–24.
- Spier, J. (2020). ‘The „Strongest“ Climate Ruling Yet’: The Dutch Supreme Court’s Urgenda Judgment. *Netherlands International Law Review*, 67(319), s. 319–391. <https://doi.org/10.1007/s40802-020-00172-5>
- Spijkers, O. (2022). The Influence of Climate Litigation on Managing Climate Change Risks: The Pioneering Work of the Netherlands Courts. *Utrecht Law Review*, 18(2), s. 127–144. <https://doi.org/10.36633/ulr.801>
- Tilsted, J. Peter & Bjørn, A. (2023). Green frontrunner or indebted culprit? Assessing Denmark’s climate targets in light of fair contributions under the Paris Agreement. *Climate Change*, 176(103). <https://doi.org/10.1007/s10584-023-03583-4>
- Torre-Schaub, M. (2021). Dynamics, Prospects, and Trends in Climate Change Litigation Making Climate Change Emergency a Priority in France. *German Law Journal*, 22, s. 1445–1458. <https://doi.org/10.1017/glj.2021.86>
- Torre-Schaub, M. (2023). Climate Change Litigation and Legitimacy of Judges towards a ‘wicked problem’: Empowerment, Discretion and Prudence. *French Yearbook of Public Law*, 1, s. 135–164.
- Turunen, T. (2023). Oikeudelliset käsitteet, sääntelyobjektit ja ympäristösääntely. *Ympäristöjuridiikka 1/2023*, s. 34–51.
- Tvarnø, C. D. (2022). The New Ear of Climate Law in Denmark and in the EU. *European Public Law*, 28(1), s. 101–122. <https://doi.org/10.54648/EURO2022006>
- Varvastian, S. (2019). The Human Right to a Clean and Healthy Environment in Climate Change Litigation. *MPIL Research Paper Series No. 2019-09*. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law.

<https://doi.org/10.2139/ssrn.3369481>

Viljanen, J.; Heiskanen, H. & Raskulla, S. (2016). Ihmisoikeuksien yleiset opit ja suomalainen ympäristöoikeudellinen argumentaatio. *Ympäristöjuridiikka 1/2016*, s. 86–109.

Viljanen, M. (2021). Antroposeenin varallisuus oikeus. *Oikeus*, (50)4. s. 503–526.

Voigt, C. (2021). The First Climate Judgment before the Norwegian Supreme Court: Aligning Law with Politics. *Journal of Environmental Law*, 31. s. 697–710.

<https://doi.org/10.1093/jel/eqab019>

Wegener, L. (2020). Can the Paris Agreement Help Climate Litigation and Vice Versa? *Transnational Environmental Law*, 9(1), s. 17–36.

<https://doi.org/10.1017/S2047102519000396>

White, A. & Callaghan-White, L. O. (2021). *Taking Governments to Court Climate Litigation and its Consequences*. Institute of International and European Affairs (IIEA). Irland.

Willers, M. (2020). Climate Change Litigation in European Regional Courts: Jumping Procedural Hurdles to Hold States to Account? I Alogna, I.; Bakker, C. & Gauci, J.-P. (ed.), *Climate Change Litigation: Global Perspectives*. Brill Nijhoff. Leiden, Boston.

https://doi.org/10.1163/9789004447615_014

Willers, M. (2024). Rights-based Climate Change Litigation in the European Court of Human Rights. I Aristova, E. & Lim, J. (ed.). *Climate Litigation in Europe Unleashed: Catalysing Action against States and Corporations*. Bonavero Report, s. 62–66.

Wuolijoki, S. (2024). Oikeustieteellisen tutkimuksen trendit käytännön liikejuridiikan näkökulmasta. *Lakimies 2/2024*, s. 321–327.

FN:s miljöprogram (UN environment programme) 2017. *The status of climate change litigation – A global review*.

<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20767/climate-change-litigation.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

FN:s miljöprogram (UN environment programme) 2020. *Global Climate Litigation Report – 2020 Status Review*. United Nations Environment Programme. Sabin Center for Climate Change Law. Nairobi.

<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/34818/GCLR.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

FN:s miljöprogram (UN environment programme) 2023. *Global Climate Litigation Report – 2023 Status Review*. United Nations Environment Programme. Columbia Law School. Columbia Climate School. Sabin Center for Climate Law. Nairobi.

Klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

27

https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/43008/global_climate_litigation_report_2023.pdf

Zahar, A. (2020). *Greenpeace v. Norway: A Leakage Case Litigated as a Human Rights Case*. Macquarie University. Australien. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3714290>

Officiella källor

Finlands regering HE 239/2022 vp. *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ilmastolain muuttamisesta*.

Islands regering (2020). *Iceland's 2020 Climate Action Plan*.

<https://www.government.is/library/01-Ministries/Ministry-for-The-Environment/201004%20Umhverfissraduneytid%20Adgerdaaetlun%20EN%20V2.pdf>

Virtuella källor

Climate Case Chart (2018), Armando Ferrão Carvalho and Others v. The European Parliament and the Council – “The People's Climate Case”. <https://climatecasechart.com/non-us-case/armando-ferrao-carvalho-and-others-v-the-european-parliament-and-the-council/>.

Climate case chart (3.3.2024). *Greenpeace Nordic and others v. Norway*.

<https://climatecasechart.com/non-us-case/greenpeace-nordic-assn-v-ministry-of-petroleum-and-energy-ecthr/>

Future Round Table (20.5.2024). *Magnolia Case – Youth NGOs and Individuals v. the Government of Sweden*.

<https://futureroundtable.org/documents/2238847/0/Magnolia+case+updated+2018.pdf/09f602a1-47ad-a9dd-e935-9690f0d614b6?t=1524056549702>

Haugan Holden, J. (15.8.2024). *How a landmark case against Norway's oil and gas expansion could set a global legal precedent*.

<https://www.greenpeace.org/international/story/69315/landmark-climate-justice-case-norway-oil-gas-expansion-global-legal-precedent/>.

Islannin hallitus (3.3.2024). *Climate change*.

<https://www.government.is/topics/environment-climate-and-nature-protection/climate-change/>

Klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

28

Íslands Náttúruverndarsamtök (2021). Report on Iceland's Implementation of the Aarhus Convention 2021 Reporting Cycle. <<https://unece.org/sites/default/files/2021-06/Report%20INCA%202021%20Reporting%20Cycle%20to%20UNECE.pdf>>.

(17.9.2023)

Krisinformation 10.10.2023 (4.3.2024). *Sweden's climate goals.*

<https://www.krisinformation.se/en/hazards-and-risks/climate-change/swedens-climate-goals>

Reuters 28.4.2022. *Norway asks human rights court to dismiss Arctic oil case.*

<https://www.reuters.com/world/europe/norway-asks-human-rights-court-dismiss-arctic-oil-case-2022-04-27/>

Shapovalova, Daria 31.1.2024. *Oil firms forced to consider full climate effects of new drilling, following landmark Norwegian court ruling.*

<https://theconversation.com/oil-firms-forced-to-consider-full-climate-effects-of-new-drilling-following-landmark-norwegian-court-ruling-221810>

Rättsfall

Norge:

Högsta domstolen i Norge 2020. *Greenpeace Nordic Association v. norska olje- och energiministeriet.* HR-2020-845-J.

Oslo distriktsdomstol 17.1.2024. Avgörande av besvär 34068/21.

Sverige:

Stockholms tingsrätt 2016. *PUSH Sverige, Fältbiologerna och andra v. Sveriges regering.*

Stockholms tingsrätt 2018. *Magnoliamålet.*

Finland:

HFD 2023:62

HFD 2024:16.

Danmark:

Vestre Landsret 1.3.2024. *Dansk Vegetarisk Forening of Klimabevægelsen i Danmark v. Danish Crown A/S.*

Andra länder och internationella rättsfall:

Europadomstolen 2018. *People's Climate Case.*

Klimaträttegångar i Finland, Sverige och Norge

29

Högsta domstolen i Nederländerna 2019. *Urgenda*.

Europadomstolen 2021. *Greenpeace Nordic och andra v. Norge*. 34068/21.

Europadomstolen 2021. *Carême v. Frankrike*. 7189/21.

Europadomstolen 2021. *The Norwegian Grandparents' Climate Campaign och andra v. Norge*. 19026/21.

Europadomstolen 2022. *Duarte Agostinho och andra v. Portugal och 31 andra stater*. 39371/20.

Europadomstolen 2022. *KlimaSenirioninnen och andra v. Schweiz*. 53600/30.

Europadomstolen 2022. *Anton Foley och andra v. Sverige*.

© Författare. Detta är en Open Access-artikel publicerad enligt villkoren i CC-BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) Licensen tillåter tredje part att kopiera och distribuera materialet i alla medier och format, remixa, omvandla

och bygga vidare på materialet för alla ändamål, även för kommersiella, förutsatt att originalverket är korrekt citerat, att det anges om några ändringar har gjorts och att denna licens är inställd och länkad till.

Terhi Raikas

YMPÄRISTÖJÄRJESTÖT
MINISTERIÖ- JA VALIOKUNTATASON
LAUSUNNONANTOMENETTELYSSÄ

Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Environmental organisations in giving opinions to ministries and committees

Hakusanat: ympäristöjärjestö, lainsäädäntöprosessi, ministeriö, valiokunta, lausunto
environmental NGO, law drafting, Ministry, Committee, opinion

TIIVISTELMÄ

Århusin yleissopimus (SopS 121–122/2004) sekä Suomen perustuslaki (731/1999) mahdollistavat ympäristöjärjestöille monipuoliset mahdollisuudet ottaa osaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Ympäristöjärjestöjen osallistuminen näkyy myös lainsäädäntöprosessissa: lausuntojen antaminen on muodostunut erittäin merkitykselliseksi sekä ministeriö- että valiokuntatasolla. Ympäristöjärjestöjen lisäksi lausunnonantoon osallistuu jonkin verran myös esimerkiksi eläinsuojelujärjestöjä. Antaessaan lausuntoja järjestöt voivat tuoda tehokkaasti esiin näkemyksensä ja käyttää lainsäädäntöprosessin kohteena olevaan aiheeseen liittyvää substanssiosaamistaan. Samalla kansalaiset pääsevät vaikuttamaan ympäristöasioihin: Suomessa eri intressiryhmiä integroidaan poliittiseen ja hallinnolliseen päätöksentekoon nimenomaisesti kansalaisjärjestöjen kautta.

Artikkelissa tutkitaan empiirisesti ympäristöjärjestöjen lausunnonantoa ympäristö- ja maa- ja metsätalouseläinministeriöissä ja valiokunnissa. Empiirinen tutkimus perustuu artikkelissa tilastoaineistoon sekä ympäristöjärjestöjen edustajien ja ministeriöissä ja valiokunnissa työskentelevien virkamiesten haastatteluihin. Teoreettisena pohjana toimivat osallistava ja deliberatiivinen demokratia – teorit siitä, kuinka demokraattisen päätöksenteon tulisi olla nykyisin osallistavaa ja keskustelevaa.

Empiirisen tutkimusmateriaalin perusteella on selvää, että vaikka järjestöjen lausuntomahdollisuuksia arvostetaan sekä järjestöissä että viranomaisten keskuudessa, on osallistavan ja deliberatiivisen demokratian toteutumisessa Suomessa vielä puutteita. Haasteina nähdään erityisesti lyhyet vastausajat sekä se, että järjestöjen edustajat kokevat heitä kuultavan valmistelun vaiheissa, joissa he eivät koe voivansa vaikuttaa valmisteltavan lain sisältöön. Haastatteluissa esiintyi myös näkemyksiä ympäristöjärjestöjen laadukkaista lausunnoista, lausuntoja antavien sidosryhmien mahdollisimman tasapuolisesta kohtelusta ja toiveista kuulla enemmän sidosryhmiä.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	148
	1.1 Ympäristöjärjestöjen osallistaminen lausunnonantoon	148
	1.2 Tutkimuksen merkitys	150
	1.3 Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset.....	150
	1.4 Tutkittavien ministeriöiden ja valiokuntien toimialat	151
2	TEOREETTINEN JA OIKEUDELLINEN VIITEKEHYS	152
	2.1 Osallistava demokratia	152
	2.2 Deliberatiivinen demokratia	156
	2.3 Oikeudelliset kysymykset.....	158
3	AINEISTO JA MENETELMÄT	159
	3.1 Tutkimuskysymys osana lainsäädäntötutkimusta ja ympäristöoikeutta	159
	3.2 Empiirinen tutkimus oikeudellisen tutkimuksen menetelmänä. 160	
	3.3 Tilastot.....	162
	3.3.1 Tilastot empiirisessä tutkimuksessa	162
	3.3.2 Artikkelia varten tehdyt tilastot.....	162
	3.4 Haastattelut	165
	3.4.1 Haastattelut empiirisessä tutkimuksessa	165
	3.4.2 Artikkelia varten kerätyt haastattelut	165
4	ANALYYSI	167
	4.1 Ministeriövaihe.....	167
	4.1.1 Ympäristöjärjestöjen tilastollinen aktiivisuus	167
	4.1.2 Haastatteluanalyysi	171
	4.2 Valiokuntavaihe	175
	4.2.1 Ympäristöjärjestöjen tilastollinen aktiivisuus	175
	4.2.2 Haastatteluanalyysi	179
5	JOHTOPÄÄTÖKSET: TOTEUTUVATKO OSALLISTAVA JA DELIBERATIIVINEN DEMOKRATIA YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN KOHDALLA?	181
	LÄHDELUETTELO.....	184
	LIITTEET	192

1 JOHDANTO

1.1 Ympäristöjärjestöjen osallistaminen lausunnonantoon

Demokratian ytimenä on integroida eri intressiryhmiä poliittiseen ja hallinnolliseen päätöksentekoon – esimerkiksi ympäristölainsäädännöstä eivät ole päättämässä vain ympäristöviranomaiset, vaan päätöksentekoprosessiin voivat osallistua myös esimerkiksi ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöt, joiden osallistumisista ympäristö- sekä maa- ja metsätalousasioita koskevaan ministeriö- ja valiokuntatason lainsäädäntöprosessin lausunnonantoon tutkitaan tässä artikkelissa.¹ Suomessa ja Euroopan unionissa integrointi tapahtuukin erityisesti kansalaisjärjestöjen kautta, joihin osallistuminen on puoluetoiminnan ohella yksi yhteiskunnallisen päätöksenteon keskeisiä muotoja.² Järjestötoiminta on merkityksellistä varsinkin osallistavan ja deliberatiivisen demokratian toteutumisen kannalta: osallistavaan demokratiaan lukeutuu monia keinoja, joilla kansalaiset osallistuvat välittömämmin poliittiseen päätöksentekoon ja keskusteluun, joka on oleellinen osa deliberatiiviseen demokratiaan kuuluvaa keskustelua.

Osallistavan demokratian keinot edesauttavat sitä, että lainsäädäntöprosessiin osallistuu toimijoita, joilla ei välttämättä ole oikeudellista koulutusta, vaan sen sijaan esimerkiksi niin sanottua substanssiosaamista kulloisenkin lainsäädäntöehdotuksen aihepiiristä. Tällaisia keinoja ovat muun muassa kansanäänestykset, viranomaisten ja hallinnon yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa sekä erilaiset lausunnot ja kuulemistilaisuudet. Nämä keinot liittyvät myös deliberatiiviseen demokratiaan, jolla on monia yhteisiä tavoitteita osallistavan demokratian kanssa, vaikka osallistava demokratia onkin teoriana laajempi.³ Tällä kaikella pyritään mahdollistamaan kansalaisten oma, osittain suora osallistuminen poliittisiin päätöksentekoprosesseihin, koska äänestämistä ei pidetä riittävänä vaikuttamiskeinona.⁴ Matalan äänestysaktiivisuuden ja poliittisten puolueiden aiheuttamat pettymykset ovat aikaansaaneet sen, että ihmiset ovat alkaneet kaivata muitakin vaikuttamisen muotoja ja ”ruohonjuuritason” toimijoiden laajempaa osallistumista päätöksentekoon.⁵ Ympäristöasioissa kansalaisten osallistumisen on katsottu edistävän julkisen päätöksenteon parempia lopputuloksia ympäristön suhteen – tällaisten positiivisten kokemusten vuoksi voidaankin

¹ Christiansen – Rommetvedt 1999, s. 215; Lisi 2024, s. 162.

² Butler 2017, s. 1; Keinänen – Pajujoja 2020, s. 49; Golmohammadi 2023, s. 66.

³ Jyränki 2003, s. 118; Dacombe – Parvin 2021, s. 148. Osallistavasta ja keskusteleavasta demokratiasta ks. lisää Kotilainen – Peltonen – Sairinen 2021.

⁴ Setälä 2003, s. 103; Oikeusministeriö 2010, s. 30–31; Vuorela – Keinänen – Lehtoviita 2015, s. 259.

⁵ Keinänen – Lehtoviita 2014, s. 1. Ks myös Saurugger – Eberwein 2009.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

pitää yllättävänä, että Pohjoismaista laajamittaista ja avointa kuulemisprosessia käytetään nykyisin vain Norjassa.⁶

Ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöt ovat olleet tyypillisesti niin sanottuja ulkopiirin vaikuttajia ja käyttäneet vaikuttamiseen ulkoisen vaikuttamisen tapoja, kuten kansalaisten mobilisointia erilaisiin mielenosoituksiin ja muuhun julkiseen mielipiteenilmaisuun, millä pyritään vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon.⁷ Vaikka julkinen mielipiteenilmaisu on ympäristöjärjestöille ominaista toimintaa, järjestöjä on viime vuosikymmeninä haluttu entistä enemmän mukaan viralliseen päätöksentekoon. Ministeriöt pyrkivät nykyisin lainvalmisteluprosessissaan siihen, että ne lähettäisivät lausuntopyynnöt keskeisille toimijoille, jotteivat eri sidosryhmät joutuisi aktiivisesti seuraamaan ministeriöissä käynnissä olevia lainvalmisteluprosesseja. Yleisimpiä järjestöjä, joille pyynnöt lähetetään, ovat Suomen Luonnonsuojeluliitto ja WWF sekä Natur och Miljö rf, mikäli katsotaan, että pyynnön kohteella on vaikutusta ruotsinkieliseen väestöön.⁸

Ministeriötasolla lausuntonenettely on eri lainvalmistelun vaiheista sidoksissa perusvalmisteluun, jota kutsutaan myös virkatyöksi. Perusvalmistelulla tarkoitetaan prosessia, joka tehdään joko virkatyönä tai valmisteluelimessä. Ministeriö antaa toimeksiannon erilliselle valmisteluelimelle, kun valmistelu tehdään laajemmassa kokoonpanossa kuin virkatyönä. Perusvalmistelu alkaa hankkeen toimeksiannosta ja päättyy hallituksen esityksen luonnoksen valmistumiseen.⁹ Ministeriössä tapahtuvan lainvalmistelun sidosryhmiä, kuten ympäristöjärjestöjä, voidaan kuulla asiantuntijoina myöhemmin myös valiokuntavaiheessa.

Tässä artikkelissa empiirisesti toteutettavan tutkimuksen¹⁰, eli haastattelujen ja tilastoinnin kautta pyritään arvioimaan, ovatko osallistava ja deliberaatiivinen demokratia toteutuneet ympäristöjärjestöjen kohdalla ympäristö- sekä maa- ja metsätalousasioita koskevassa lainsäädäntöprosessissa ministeriö- ja valiokuntatasoilla, joilla ne ovat vakiintuneet yhdeksi kuultavista sidosryhmistä. Lausuntonenettelyyn osallistuminen on kansalaisjärjestöille tärkeää – siinä sidosryhmät voivat vaikuttaa laadittavan ehdotuksen sisältöön tarjoamalla erilaisia tietoja, näkökohtia ja argumentteja, joiden hankkiminen on viranomaisille merkityksellistä valmisteltavana olevien säädösten kehittämiseksi.¹¹ Kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen kuulemista lainvalmisteluvaiheessa on pidetty

⁶ Newig ym. 2018, s. 269; Aula 2022, s. 13.

⁷ Oikeusministeriö 2021, s. 87; Abbot – Lee 2021, s. 27; Climate Change Committee 2022, s. 27.

⁸ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021; Ympäristöministeriön viranomaisen B 10.7.2024.

⁹ Valtioneuvosto 4.2.2016, kohta 2b; Lonka ym. 2020, s. 11; Finlex 6.6.2024.

¹⁰ Ks. tutkimuksessa käytettävistä metodeista tarkemmin luku 3.

¹¹ Ahtonen – Keinänen 2012, s. 3; Valtioneuvosto 2013, s. 31.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

oikeuskirjallisuudessa tärkeänä tutkimusteemana, sillä siihen tarkemmin perehtymällä voidaan saada tietoa kansalaisten todellisista osallistumismahdollisuuksista lainvalmistelussa.¹² Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin todettu kansalaisjärjestöjen vaikutusmahdollisuuksien olevan kuulemismenettelyssä suhteellisen pieniä verrattuna muihin intressitahoihin.¹³

1.2 Tutkimuksen merkitys

Ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisjärjestöjen toimintamahdollisuuksien ajantasainen kartoittaminen on tärkeää. Aiemmin kirjallisuudessa on arvioitu, että niillä on heikommat toimintamahdollisuudet kuin esimerkiksi taloudellisilla eturyhmillä tai muilla vahvoilla eturyhmillä, joiden on aiemman lainsäädäntöprosessiin kohdistuneen empiirisen tutkimuksen perusteella katsottu voivan ohjailla voimakkaastikin lakiuudistusten sisältöä. Tämä epätasapaino on saattanut johtua varsinkin siitä, että useissa tilanteissa esimerkiksi teollisuudella on saattanut olla useita tahoja antamassa lausuntoja samalla, kun ympäristöjärjestöistä lausunnon antaa samaan aikaan vain yksi toimija.¹⁴

Ympäristöjärjestöjen ja muiden sidosryhmien osallistumismahdollisuuksien tutkiminen on oleellista paitsi tutkimuksellisesti, myös käytännön kannalta: kun ministeriöt ja valiokunnat arvioivat osallistamiskäytäntöjään, tulee niillä olla tietoa eri sidosryhmien osallistamisen muodoista. Sidosryhmien aktiivisemmalla ja aikaisemmalla osallistamisella voidaan vahvistaa lainsäädäntöprosessin tietoperustaa ja siten lainsäädännön laatua, sääntelyn hyväksyttävyyttä ja noudattamista.¹⁵ Ympäristöjärjestöjen vakiinnuttua merkittäväksi sidosryhmäksi ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriöissä sekä näiden alojen valiokunnissa, tutkimus ympäristöjärjestöjä koskevasta osallistamisesta palvelee täten myös viranomaisia ja poliittisia päätöksentekijöitä.

1.3 Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset

Tässä artikkelissa vastataan empiirisen aineiston ja sitä täydentävän oikeuskirjallisuuden perusteella seuraaviin kysymyksiin: 1) Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemismenettelyyn ympäristö- sekä maa- ja metsäta-

¹² Vuorela – Keinänen – Lehtoviita 2015, s. 276–277. Nuorten osallistumisesta ks. Albrecht ym. 2021.

¹³ Keinänen 2012, s. 141.

¹⁴ Pakarinen 2011, s. 4, 52; Rantala ym. 2021, s. 4. Ks. myös Vesa – Kantola 2016.

¹⁵ Borgström 2011, s. 67; Keinänen – Vartiainen 2023, s. 30, 60.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

lousministeriössä? 2) Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemisiin ympäristö- sekä maa- ja metsätalousvaliokunnassa? 3) Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoihin suhtaudutaan viranomaisissa ja miten lausunnonantam mahdollisuuteen suhtaudutaan ympäristöjärjestöissä? sekä 4) Voidaanko osallistavan demokratian ja deliberatiivisen demokratian tavoitteiden katsoa toteutuvan ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ministeriöiden ja valiokuntien kuuleminenettelyihin?

Tärkein rajausta tutkimuksessa on, että ympäristöjärjestöillä tarkoitetaan sellaisia rekisteröityjä ja voittoja tavoittelemattomia kansalaisjärjestöjä, joiden tehtävänä on edustaa ympäristö- ja luonnonsuojeluintressejä, vaikka nykypäivänä myös muut kuin ympäristöjärjestöt ovat laajentaneet agendaansa ympäristökysymyksiin.¹⁶ Lisäksi on tehty myös muita rajauksia: EU-tasolla tapahtuvaan lainvalmisteluun osallistuminen sekä muut kotimaisen lakien säätämisen vaiheet kuin lausunnonanto ministeriö- ja valiokuntatasolla on rajattu tutkimuksesta pois tutkimuksen tiivistämiseksi.¹⁷ Rajauksia on tehty myös ministeriöiden ja valiokuntien osalta. Vaikka artikkelissa tutkittavien ympäristöministeriön, maa- ja metsätalousministeriön, ympäristövaliokunnan sekä maa- ja metsätalousvaliokunnan lisäksi relevanttia ympäristötietoa käsitellään nykyisin jotakuinkin kaikilla valtioneuvoston hallinnonaloilla, on tutkittavien ministeriöiden ja valiokuntien määrää rajattu näihin useimmiten ympäristöön liittyviä kysymyksiä käsitteleviin toimijoihin.¹⁸

1.4 Tutkittavien ministeriöiden ja valiokuntien toimialat

Maa- ja metsätalousministeriön sekä maa- ja metsätalousvaliokunnan toimialaan kuuluvat maa- ja puutarhatalous, maaseudun kehittäminen ja metsätalous, kala- ja riista- ja porotalouteen kuuluvat kysymykset, elintarvikkeiden ja maatalouden tuotantotarvikkeiden turvallisuus ja laatu, eläinten terveys ja hyvinvointi

¹⁶ Ympäristöjärjestöjen lähikäsitteitä ovat mm. luonnonsuojelujärjestö ja eläinsuojelu- tai eläinoikeusjärjestö – artikkelin selkeyttämiseksi käytetään ympäristö-termiä ja laajentaen keskustelua myös lähikäsitteisiin, kun se on aihepiirin käsittelyn kannalta olennaista. Eläinsuojelujärjestöt mainitaan ensisijaisesti tilastoinnin yhteydessä, sillä ne on otettu mukaan tilastoitaessa järjestöjen osallistumista lausunnonantoon. Ympäristöliikkeiksi puolestaan kutsutaan toimijoita, jotka eivät ole rekisteröityjä kansalaisjärjestöjä yhdistyslain (503/1989) nojalla. Ympäristöjärjestö-käsitteen määrittelystä ks. *Mäntylä* 2006, s. 24. Muiden kuin ympäristöjärjestöjen ympäristötoiminnasta ks. *Pakarinen* 2011, s. 17, 29.

¹⁷ Suomalaisen kansalaisjärjestöjen mahdollisuuksista vaikuttaa EU-tasolla tapahtuvaan päätöksentekoon ks. *Hyvärinen* 2008; *Kingston ym.* 2023. Järjestöjen roolista kansainvälisessä ympäristöä koskevassa lainvalmistelussa ks. *Spiro* 2006.

¹⁸ *Vuola* 2009, s. 239.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

sekä kasviterveys. Lisäksi ministeriö hoitaa maanmittaukseen ja paikkatietojen yhteiskäyttöön sekä kiinteistöjen kirjaamisasioihin liittyviä asioita.¹⁹ Maa- ja metsätalousministeriön sääntelyn alalla esiintyy jonkin verran ristiriitoja ympäristöjärjestöjen intresseihin liittyvissä kysymyksissä – niinpä ympäristöjärjestöjen laaja-alainen edustaminen ympäristöministeriön lisäksi myös sen lainsäädäntöhankkeissa on usein perusteltua.

Ympäristöministeriön toimialaan lukeutuvat puolestaan ympäristönsuojelu ja ympäristövahinkojen torjunta, alueiden käyttö, luonnonsuojelu, rakentaminen ja asuminen. Sen perusvalmistelun kohteina ovat muun muassa ympäristönsuojelu ja ympäristövahinkojen torjunta, alueiden käyttö, luonnonsuojelu sekä rakentaminen ja asuminen.²⁰ Ympäristövaliokunta käsittelee toiminnassaan vastaavia aihepiirejä.²¹

2 TEOREETTINEN JA OIKEUDELLINEN VIITEKEHYS

2.1 Osallistava demokratia

Osallistava demokratiateoria, jota kirjallisuudessa on kutsuttu myös siviilidialogiksi, sai alkunsa 1900-luvun kansalaisaktivismiliikkeessä, jolloin esiin nousi paljon muun muassa kansalaisoikeuksiin ja naisten vapautusliikkeeseen liittyviä teemoja. Ihmiset osoittivat mieltään vaatiakseen aktiivisempaa osallistumista hallinnolliseen päätöksentekoon.²² Kun osallistuminen on sittemmin vakiintunut osaksi demokraattisten yhteiskuntien päätöksentekoa edustuksellisen demokratian alettua täydentyä osallistavalla demokratialla, on teorian merkitys vähentynyt. Kirjallisuudessa on tästä huolimatta esitetty arvioita myös osallistavan demokratiateorian elpymismahdollisuuksista. Teorian merkittävimpinä vuosina se vaikutti järjestödiplomatian ja ympäristöpolitiikan kehitykseen järjestöjen ollessa olennaisia toimijoita ensimmäisten ympäristösektorin neuvottelujen kehittämisessä.²³ Ympäristöongelmien ratkaisussa osallistavan demokratian merkitys on tiedostettu jo vuosikymmeniä, ja tämä on heijastunut myös ympäristödemo-

¹⁹ Niemivuo 2020, s. 112; Eduskunta 11.7.2024a.

²⁰ Niemivuo 2020, s. 113, 115.

²¹ Eduskunta 14.11.2019, s. 27–28; Eduskunta 11.7.2024b.

²² Beger 2004, s. 3. Ks. myös Elstub – Carson 2019.

²³ Hokkanen 2008, s. 23; Hilmer 2010, s. 43–44.

kratian ajatuksen kehittymiseen, johon kuuluu merkityksellisenä osana myös osallistava hallinto.²⁴

Kirjallisuudessa osallistamiselle lainvalmistelussa on määritelty kuusi tavoitetta. Näitä ovat 1) **säädöshankkeesta** tiedottaminen ja valmistelun avoimuus, 2) **säädöshankkeen** tietopohjan vahvistaminen, 3) **säädöksen** legitimitetin vahvistaminen, 4) poliittisen hyväksyttävyyden arviointi, 5) **säädöksen** sovellettavuuden ja **täytäntöönpanon** parantaminen sekä 6) **lainsäädännön** laadun vahvistaminen.²⁵ **Kansalaisjärjestöistä** on muodostunut olennainen toimija näiden kaikkien tavoitteiden saavuttamisessa, joilla osaltaan toteutetaan osallistavan demokratian ja demokraattisen **päätöksenteon** ideaa sekä valtionhallinnon viestinnän periaatteita muun muassa avoimuudesta ja luotettavuudesta.²⁶ **Järjestöjen** merkitystä kasvattaa erityisesti se, että ne ovat tyypillisesti keskittyneet ajamaan jotain tiettyä asiaa, kuten **työväestön**, yritysten, kuluttajien tai **ympäristön** etuja. **Järjestöissä** tätä tiettyä aihepiiriä kohtaan mielenkiintoa kokevilla kansalaisilla on mahdollisuus kokoontua yhteen ja vaikuttaa täten tehokkaammin aihepiiriä koskevaan **päätöksentekoon** kuin mikäli he toimisivat yksittäisinä kansalaisina.²⁷

Kuuleminen on kirjallisuudessa todettu osallistavan demokratian kannalta **välttämättömäksi**.²⁸ Kuulemisen pohjana on Suomessa osallistavan **päätöksenteon** perinne, joka turvataan perustuslaissa (731/1999). Perustuslain 14 §:n 4 momentin mukaan julkisen vallan tulee edistää **yksilön** mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan **päätöksentekoon**. Osallistumisella ja **päätöksentekoon** vaikuttamisella on kansanvaltaisuu- den kannalta tärkeä merkitys, vaikka se ei automaattisesti tarkoitaakaan sitä, että tulisi aidosti kuulluksi ja huomioiduksi tai että pystyisi aidosti vaikuttamaan.²⁹ Kansalaisten tulee saada tietoa valmisteilla olevista **päätöksistä** ja voida ilmaista mielipiteensä valmisteilla olevista **päätöksistä**, jotta heidän tosiasialliset vaikut- tamismahdollisuutensa parantuisivat nykyisestä.

Kansalaisten osallistumismahdollisuus on perinteisesti organisoitu kuule- misenmenettelyn kautta: menettelyssä hankitaan eri sidosryhmien näkemyksiä, tietoja ja kokemuksia parantamaan tietopohjaa koskien valmisteilla olevaa asi- aa. Sidosryhmät voivat osallistua **säädösten** valmisteluun eri valmisteluelimissä tai heidän näkemyksiään voidaan kuulla muilla tavoilla valmistelun kuluessa esimerkiksi lausuntokierrosten, kuulemistilaisuuksien tai keskustelufoorumien

²⁴ Hayward 1995, s. 215; Pickering – Bäckstrand – Schlosberg 2020, s. 2.

²⁵ Keinänen – Pälvimäki 2022, s. 2–3; Jukka ym. 2023, s. 5.

²⁶ Pateman 2012, s. 7; Kuivalainen – Keinänen 2016, s. 8.

²⁷ Pakarinen 2011, s. 1.

²⁸ Paukku – Jaakko 2021, s. 345.

²⁹ HE 1/1998 vp, s. 75; Hantula ym. 2024, s. 12.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

välityksellä.³⁰ Mitä merkittävämmästä **lainsäädäntöhankkeesta** on kyse, sitä enemmän tulee keskittyä myös sidosryhmien osallistamiseen.³¹ Osallistumismahdollisuuksien käyttäminen edesauttaa kansalaisten **ympäristöön** kohdistuvaa arvopohjaa sekä halukkuutta osallistua **ympäristöongelmien** ratkaisemiseen.³² Perustuslain 14 §:n 4 momentin sisältö ei rajoitu vain yksityisiin kansalaisiin, vaan 13 §:n turvaama kokoontumis- ja yhdistymisvapaus mahdollistaa myös **ympäristöjärjestöjen** osallistumisoikeudet, jotka ovat juonnettavissa myös Suomea sitovista kansainvälisistä velvoitteista, kuten Århusin yleissopimuksesta (SopS 121–122/2004).³³

Osallistumis- ja vaikuttamiskeinot ovat lisääntyneet Suomessa vasta viime vuosikymmeninä. Monisävyisemmäksi kehittynyt **järjestötoiminta** on vaikuttanut myös osallistavan demokratian monimutkaistumiseen. Suomessa on ollut pitkät perinteet edustuksellisesta **vallankäytöstä**, jossa päätöksenteko on ohjattu kansalaisyhteiskunnan sijaan asiantuntijoille, virkamiehille ja luottamushenkilöille. **Ympäristöjärjestöjen** ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden toimintamahdollisuudet olivat Suomessa varsin rajallisia, kunnes ne alkoivat kehittyä 1990-luvulla.³⁴ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että erilaisten kansalaisjärjestöjen toimintamahdollisuuksia tulisi kehittää osallistavan demokratian **näkökulmasta** yhä edelleen: kirjallisuudessa on muun muassa esitetty, että kansalaisjärjestöjä osallistetaan usein sellaisissa **lainsäädäntöprosessin** vaiheissa, joissa muutosten aikaansaaminen voi todellisuudessa olla vaikeaa.³⁵ Asian ratkaiseminen edellyttäisikin paremmin sen toteuttamista, mitä vuonna 2016 annetussa valtioneuvoston *Säädösvalmistelun kuulemisohjeessa* sanotaan: ohjeen mukaan sidosryhmiä ja kansalaisia tulisi kuulla valmisteluvaiheissa, joissa voidaan tehokkaasti vaikuttaa valmisteltavaan asiaan.³⁶

Osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen lisääntyminen on tärkeää, sillä osallistuminen ja tiedonsaanti ovat keskeisiä elementtejä **ympäristöpolitiikan** toteuttamisessa niin **ympäristölainsäädännön** valmistelussa kuin sen toimeenpanemisessa.³⁷ Lausunto- ja kuulemismenettelyssä eri intressitahojen eriävät käsitykset tulevat selkeästi näkyviin – esimerkiksi **ympäristöjärjestöjen** näkemykset voivat erota maanomistajatahon tai muiden aihepiirin sidosryhmien näkemyksistä.³⁸ Esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriöön tulevissa **ympäristöjärjestöjen**

³⁰ Ahtonen – Keinänen 2012, s. 3; Keskinen 13.10.2023, s. 3.

³¹ Eduskunta 2020, s. 114.

³² Pickering 2023, s. 144.

³³ Viljanen ym. 2014, s. 21.

³⁴ Hokkanen 2008, s. 23.

³⁵ Rantala ym. 2021, s. 4.

³⁶ Valtioneuvosto 4.2.2016, kohta 1.4.

³⁷ Honkonen 2023, s. 53; Konttinen ym. 2024, s. 50.

³⁸ Tala 2005b, s. 225.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

lausunnoissa on usein eroavaisuuksia verrattuna elinkeinoelämän edustajien lausuntoihin. Vaikka lausuntojen sisällöt voivat olla toisistaan poikkeavia, on niissä havaittavissa kuitenkin tiettyjä yhteneväisyyksiä esimerkiksi lausuntojen rakenteen osalta. Vaikka hyvin perustellut lausunnot vaikuttavatkin usein lainsäädäntöprosessiin, ei tilanne ole aina selkeä: toisinaan lausunnot voivat jopa kumota toisensa tai jokin olemassa olevan lainsäädännön sisältö estää lausunnon esitetyn näkemyksen toteuttamisen. Suhteellisen usein lausunnot johtavat kuitenkin hallituksen esitysluonnoksen tarkistamiseen.³⁹

Ongelmia osallistavan demokratian toteuttamisessa suomalaisessa lainsäädäntötyössä aiheuttaa myös se, että sidosryhmiä ei voida ottaa huomioon täysin tasapuolisesti. Tämä aiheuttaa hankaluuksia ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuuksille. Koska kuulemisella pyritään parantamaan tiedonsaantia, on lainvalmistelun rajallisten resurssien puitteissa pyrittävä arvioimaan, mitkä tahot omaavat tietoa kulloinkin käsiteltävästä aiheesta. Tämä voi vähentää kuultavien tahojen tarvetta ja aiheuttaa sen, että varsinkin pienempiä ympäristöjärjestöjä kuullaan harvemmin.⁴⁰ Lausuntopyyntöjen valikoivalla lähettämällä voi olla kielteisiä seurauksia järjestöjen vaikuttamishalukkuuteen – tämä voi vähentää kansalaisyhteiskunnan osallistumista lakien valmisteluun ja säätämiseen. Kielteistä vaikutusta saattaa olla myös nettikeskusteluilla, joita kohtaan viranomaisien suhtautuminen on tosin aiempaa kielteisempää. Kielteinen suhtautuminen kohdistuu siihen, katsovatko viranomaiset mahdolliseksi viranomaisien ja kansalaisten välisen kommunikaation tapahtumisen niiden välityksellä.⁴¹ Nettikeskustelut ovat ylipäättään osa laajempaa poliittisen järjestelmän ja demokratian muutosta, johon on vaikuttanut erityisesti sosiaalinen media ja jonka myötä järjestöjen toiminnan voidaan myös katsoa muuttuneen järjestötoiminnan osallistumiskynnyksen laskemisen myötä.⁴²

Osallistavan demokratian toteuttamisessa hankaluuksia esiintyy myös siksi, että ministeriöt osaavat kuulla oman alansa järjestöjä, mutteivat aina välttämättä vieraiden alojen järjestöjä, vaikka käsiteltävät asiat saattaisivatkin koskea niitä. Ympäristöjärjestöt ovat tästä hyvä esimerkki – vaikka ympäristökysymykset liittyvät nykypäivänä tavalla tai toisella kaikkeen päätöksentekoon, ympäristöjärjestöjä on tyypillisesti kuultu vain tässä artikkelissa tarkasteltavissa ministeriöissä ja valiokunnissa. Muissa ministeriöissä tai valiokunnissa ympäristöjärjestöjä kuullaan lähinnä yksittäisissä kysymyksissä, kuten valtiovainministeriön käsittelemissä kaivoskysymyksissä.⁴³ Täten onkin perusteltua

³⁹ *Maa- ja metsätalousministeriön viranomaisen D 26.9.2023.*

⁴⁰ *Jukka – Keinänen – Keskinen 2022, s. 4.*

⁴¹ *Vesa – Kantola 2016, s. 63.*

⁴² *Maa- ja metsätalousministeriön viranomaisen D 26.9.2023.*

⁴³ Ks. esim. *Lausuntopalvelu 15.6.2024.*

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

sanoa, ettei ympäristöjärjestöjen kannalta kaikkien ministeriöiden sidosryhmätyötä voida vielä pitää kokonaisvaltaisesti osallistavana.

Ministeriöissä tapahtuvassa kuulemisessa järjestöjen osallistaminen on merkityksellistä myös siksi, että se vaikuttaa osaltaan valiokuntakuulemisiin. Kun valiokunnissa valitaan, mitä tahoja kuullaan pakollisesti kuultavan lähettävän ministeriön lisäksi, valitaan kuultavaksi usein samat tahot kuin ministeriövaiheessa – kuultavien tahojen valinnat ovat sidosryhmien kannalta tärkeitä, sillä ne vaikuttavat siihen, millä tahoilla on valiokuntakuulemisessa vaikutusvaltaa. Vuonna 2011 tehdyn tutkimuksen perusteella vaikutusvaltaisimpia valiokunnissa ovat lähettävän ministeriön edustajat, joiden jälkeen eniten valtaa on riippumattomilla asiantuntijoilla, kuten tutkimuslaitosten ja yliopistojen tutkijoilla. Näiden jälkeen vaikutusvaltaisimpia ovat muiden ministeriöiden edustajat sekä tahot, jotka edustavat elinkeinoelämää, palkansaajajärjestöjä ja kansalaisjärjestöjä, joihin myös ympäristöjärjestöt lukeutuvat.⁴⁴

2.2 Deliberatiivinen demokratia

Ympäristöhallinnon voidaan kaikkein laajimmillaan tulkita tarkoittavan yhteiskunnallisia ja poliittisia prosesseja, joilla pyritään ohjailemaan ihmisten luontoon ja ympäristöön kohdistuvaa toimintaa. Tällainen ohjailu pitää sisällään monipuolista päätöksentekoa, virallisten ja epävirallisten instituutioiden muodostamista sekä keskustelua erilaisten toimijoiden kanssa.⁴⁵ Viimeksi mainitun ympäristöhallinnon osan vuoksi tässä artikkelissa nousee esiin edellä esitellyn osallistavan demokratian lisäksi tärkeäksi teoreettiseksi näkökulmaksi myös deliberatiivinen, eli niin sanottu keskusteleva demokratia.⁴⁶ Keskustelevan demokratian keskiössä on yhteisymmärryksen löytäminen: tämä löydetään keskustelun eri osapuolten intressien tasapainottamisella ja sovittävän ratkaisun muodostamisella.⁴⁷

Deliberatiivinen demokratia muodostui 1990-luvun lopulla demokratiateoreettisen keskustelun kulmakiveksi ja on säilyttänyt asemansa myös 2000-luvun aikana. Kokonaisuutena se ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen – tutkimuskirjallisuuden näkemykset koskien deliberatiivista demokratiaa ovat varsin

⁴⁴ Kyllönen 2011, s. 18; Keinänen 2012, s. 148; Maa- ja metsätalousvaliokunnan viranomaisen E 7.3.2023; Seppänen ym. 2023, s. 7.

⁴⁵ Rodela – Udovc – Boström 2017, s. 2. Deliberatiivisesta demokratiasta ympäristökysymyksissä ks. lisää Smith 2003; Pellizzoni 2010.

⁴⁶ Rask – Karjalainen 9.6.2015.

⁴⁷ Brand – Blok – Verweij 2019, s. 6, 9; Kotilainen – Peltonen – Sairinen 2021, s. 22.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

monimuotoisia.⁴⁸ Kirjallisuudessa deliberatiivinen demokratia on nähty eräänlaisena postmodernin yhteiskunnan vastauksena ja korvikkeena aiemmille demokratian teorioille ja muodoille, kuten äänestykseen ja edustamiseen perustuvalla demokratialle, jossa päätöksenteko perustuu eniten kannatusta saaneen ehdotuksen valitsemiselle.⁴⁹

Ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista on kirjallisuudessa pidetty deliberatiivisen demokratian toteutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeänä, sillä järjestöillä on mahdollisuus tuoda esiin erilaisia mielipiteitä sekä tarjota vaihtoehtoisia näkemyksiä ja parantaa täten osaltaan laadittavien säännösten laatua.⁵⁰ Ympäristöjärjestöjen kaltaisten toimijoiden, joilla on selkeä ”agenda”, tulee kuitenkin ottaa deliberatiivisen demokratian mukaisessa keskustelussa huomioon, että deliberatiivisen teorian malliin kuuluu ajatus siitä, että keskustelu on luonteeltaan järkipäistä sekä irti oman tai ryhmän edun tavoittelusta ja sananvapaus on keskeinen tapa mahdollistaa keskustelu.⁵¹ Ympäristöjärjestöjen kohdalla tämän voidaan katsoa tarkoittavan sitä, että järjestöjen tulee pyrkiä puolueettomaan ratkaisuun ja ottamaan keskustelussa huomioon myös muiden sidosryhmien näkemykset.

Deliberatiivisen demokratian mahdollisuudet on tunnustettu myös kirjallisuudessa, sillä se on nähty lupaavana vaihtoehtona vahvistaa ympäristöön kohdistuvaa päätöksentekoa. Tämä tarjoaa mahdollisuuden inklusiiviseen ja kunnioittavaan keskusteluun, joka edistää pitkäaikaisia ja yhtenäisiä intressejä.⁵² Deliberatiivisen demokratian entistä paremmaksi toteuttamiseksi tarvitaan kommunikoinnin parantamista ja tiedonvälitystä, jonka turvin keskusteluun osallistuvat tahot voivat monipuolisemmin analysoida keskustelunalaista aihepiiriä ja muodosta täten perustellut mielipiteensä.⁵³

Tässä artikkelissa käytettyjen teorioiden, osallistavan ja deliberatiivisen demokratian, voidaan katsoa tukevan toisiaan merkittäväällä tavalla. Samalla, kun osallistavassa demokratiassa keskitytään toimijoihin ja niiden väliseen yhteistyöhön, deliberatiivinen demokratia painottaa kieltä ja argumentointia. Deliberatiivisessa hallinnossa painopisteenä on ei-hierarkkinen hallintojärjestelmä, jonka avulla eri sidosryhmät voivat pyrkiä kaikkia miellyttävään ja kaikkien hyväksyttävissä olevaan kompromissiin.⁵⁴ Puutteellisten resurssien vuoksi ympäristöjärjestöt ovat usein päätöksenteossa eräänlaisessa altavastajan asemassa

⁴⁸ Vuorela – Keinänen – Lehtoviita 2015, s. 261.

⁴⁹ Pekkanen 2012, s. 630; Mustalahti – Matschoss – Hyle 2015, s. 395.

⁵⁰ Nasiritousi – Hjerpe – Buhr 2014, s. 177; Jauhainen 2023, s. 1.

⁵¹ Neuvonen 2019, s. 993.

⁵² Pickering – Bäckstrand – Schlosberg 2020, s. 2.

⁵³ Kyllönen 2006, s. 605.

⁵⁴ Savola 2013, s. 143; Ludwig – Kok 2018, s. 9.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

verrattuna esimerkiksi yrityksiin, joten niiden kannalta deliberatiivista hallintoa voidaan pitää ihanteellisena – siinä tavoitteena oleva tasapuolinen keskustelu edesauttaa juurikin järjestöjen kaltaisia toimijoita.

2.3 Oikeudelliset kysymykset

Suomessa, kuten monissa muissakin maissa, lainsäädäntöprosessia koskien on vain vähän lainsäädäntöä. Lakitasoinen sääntely on ohutta, ja sen soveltuminen on paikoin tulkinnanvaraista. Lainsäädäntöä täydennetään eduskunnan oikeusasiamiehen, valtioneuvoston oikeuskanslerin sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan valmisteluun liittyvällä käytännöllä. Lisäksi on olemassa erilaisia periaatepäätöksiä, ohjeita, suosituksia ja oppaita, kuten *Lainvalmistelun prosessiopas*, johon on kirjattu ohjeistuksia hallituksen esitysten laatimisesta, kuulemisesta ja lain kirjoittamisesta.⁵⁵

Yleisen lakien valmistelua ja säätämistä koskevan sääntelyn lisäksi artikkelin kannalta olennaista on myös sääntely, joka koskee ympäristöjärjestöjen toimintaa ja osallistumista. Yhtenä merkittävimmistä ympäristöjärjestöjen osallistumista koskevista säädöspohjista voidaan EU:n jäsenmaissa pitää Århusin yleissopimusta (1998), joka on vahvasti sidoksissa osallistavaan demokratiaan ja kansalaisten ympäristöoikeuksiin. Sopimuksella edistetään kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksia heidän elinympäristöään koskeviin päätöksiin.⁵⁶ Århusin yleissopimuksen mukaan tehokkaiden oikeudellisten mekanismien tulisi olla saavutettavia yleisölle, mukaan lukien järjestöille.⁵⁷

Järjestöjen asema on oikeudellisten mekanismien saavutettavuuden toteutumisessa oleellinen kysymys, sillä ympäristöjärjestöt voivat vaikuttaa tehokkaammin päätöksentekoon kuin yksittäiset kansalaiset – järjestöissä yksityishenkilöt yhdistävät osaamisensa ja osallistuvat päätöksentekoon käyttäen yhdistysten resursseja. Århusin yleissopimuksessa yhteisötason päätöksenteon kannalta merkityksellinen osa on varsinkin 8 artikla, joka edellyttää osallistumismahdollisuuksien turvaamista viranomaisten vastuulla olevien ja mahdollisesti merkityksellisiä ympäristövaikutuksia omaavien viranomaismääräysten ja muiden yleisesti sovellettavien oikeudellisesti sitovien sääntöjen laatimiseen. Sopimusmääräys on kuitenkin vain heikosti velvoittava.⁵⁸ Niinpä on hyvä tiedostaa, että lainsäädäntöprosessiin osallistumisen lisäksi ympäristöjärjestöt vaikuttavat

⁵⁵ Hämäläinen – Salminen 2024, s. 194; Finlex 6.6.2024.

⁵⁶ Kravchenko 2006, s. 106; Mäntylä 2011, s. 117; Albrecht – Viljanen – Vaara 2020, s. 380.

⁵⁷ Passarini 2023, s. 291.

⁵⁸ Kumpula 2004, s. 143; Abbot – Lee 2024, s. 89.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

yleisellä tasolla usein myös osallistumalla ympäristöpoliittiseen keskusteluun, jolla on ympäristölainsäädännön kehittämisessä merkittävä rooli.⁵⁹

Ympäristöjärjestöjen vaikutusmahdollisuuksista huolehtiminen on Suomessa kansallisella tasolla merkityksellistä myös perustuslain kannalta: perustuslain 20 §:n turvaama ympäristöperusoikeus sekä 2 §:n turvaama, kansanvaltaan sisältyvä yksilön osallistumis- ja vaikuttamisoikeus yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen kannustavat aktiiviseen kansalaisosallistumiseen edistämällä tiedonsaantia, osallistumista päätöksentekoon sekä vahvistamalla muutoksenhakuoikeutta. Ympäristöperusoikeus merkitsee perustuslaillista toimeksiantoa ympäristölainsäädännön kehittämiseksi siten, että ihmisten vaikutusmahdollisuuksia omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon laajennetaan.⁶⁰ Ympäristöperusoikeus edellyttää, että laadittaessa ympäristölainsäädäntöä etujärjestöjen vaikutusmahdollisuudet huomioidaan ja täten laajennetaan eri ympäristöalan toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa.⁶¹ Ympäristöjärjestöjen aseman on kirjallisuudessa todettu olevan yksi ympäristöperusoikeuden painoarvoon vaikuttavista kysymyksistä.⁶²

3 AINEISTO JA MENETELMÄT

3.1 Tutkimuskysymys osana lainsäädäntötutkimusta ja ympäristöoikeutta

Artikkelissa tehtävän tutkimuksen kannalta on oleellista kiinnittää huomiota siihen, että se yhdistelee tutkimuskysymyksen luonteen vuoksi lainsäädäntötutkimusta ja ympäristöoikeutta. Ilmiö – ympäristöjärjestöjen vaikuttamismahdollisuudet ympäristöasioita koskevaan lakien valmisteluun ja säätämiseen – koskee sinänsä lainsäädäntötutkimusta, jossa tutkimuksen kohteena ovat olleet muun muassa vaihtoehtoiset sääntelyratkaisut, vaikutusarvioinnit, avoimuus, jälkiarviointi ja kuuleminen, joihin tässä artikkelissa perehdytään.⁶³

Ympäristöjärjestöihin kohdistuva rajausta tekee aiheesta samalla myös ympäristöoikeudellisen. Kun pohditaan lakien säätämiseen liittyviä kysymyksiä jollain tietyllä oikeudenalalla, ei lainsäädäntötutkimusta voida koskaan erottaa täysin tästä kyseisestä oikeudenalasta – lainvalmistelu on olennainen osa niin

⁵⁹ Nyman 2005, s. 80.

⁶⁰ HE 309/1993 vp, s. 67.

⁶¹ Mäntylä 2011, s. 7; Albrecht ym. 2021, s. 388.

⁶² Boyd 2011, s. 119–120.

⁶³ Hämäläinen – Salminen 2024, s. 196.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

ympäristöoikeudellisten kuin muihinkin oikeudenaloihin kuuluvien säädösten elinkaarta. Jokainen säädetyn oikeuden normi syntyy lainvalmistelutoiminnassa, jossa selvitetään sääntelyn tarve, sisältö, vaihtoehdot ja ennakoidaan eri säädösvaihtoehtojen vaikutuksia.⁶⁴

Lainsäädäntötutkimuksen elementit ympäristöoikeudellisissa kysymyksissä nostavat esiin tehokkaasti elementtejä, jotka vastaavat lopulta siihen, toteutuvatko osallistava ja deliberatiivinen demokratia ympäristöjärjestöjen lausunnonantomahdollisuuksien osalta Suomessa. Demokraattisissa kansallisvaltioissa vaaleilla valitut parlamentit ovat lainlaadinnan tärkeimpiä toimijoita. Lainlaadintaa edeltää kuitenkin monipuolinen julkinen keskustelu ja mielipiteiden antaminen lainvalmisteluvaiheessa ja parlamenttikäsittelyssä. Myös ympäristöjärjestöt edistävät toiminnallaan näitä seikkoja, jotka takaavat lopulta sen, että oikeussääntelyä voidaan pitää hyväksyttävänä ja sitovana.⁶⁵ Kuten tämä artikkelin alussa todettiin, Suomessa suuri osa kansalaisten ja eri intressiryhmien integroinnista lainvalmisteluun tapahtuu kansalaisjärjestöjen kautta. Niinpä järjestöjen osallistamisella demokratiaan on myös ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonaloilla merkittävä rooli siinä, että lakeja voidaan niiden voimaantulon jälkeen pitää oikeutettuina.

Edellä kuvattu tekeekin merkityksellistä sen selvittämisestä, miten ympäristöjärjestöt todellisuudessa osallistuvat ministeriöiden ja valiokuntien lausunnonantoon. Århusin yleissopimuksen tuomat ympäristöjärjestöjen oikeudet tuovat esiin myös yhteyden kansalaisten ja järjestöjen sekä ympäristönsuojelun välillä, kuten myös ihmisoikeuksien ja ympäristön välillä. Århusin yleissopimuksen järjestöille tuottamat oikeudet liittyvät vahvasti ihmisoikeuskysymyksiin, kuten sananvapauden käyttämiseen ja vapaaseen tiedonsaantiin.⁶⁶ Kansainvälisesti on arvioitu, ettei varsinkaan ihmisoikeuksiin liittyviä ympäristökysymyksiä otettaisi tarpeeksi huomioon lainvalmistelussa.⁶⁷ Lainsäädäntötutkimuksen elementtejä voidaankin hyödyntää myös selvitettäessä ympäristöoikeudessa sitä, kuinka järjestöjen asemaa hyödynnetään ympäristönsuojelussa.

3.2 Empiirinen tutkimus oikeudellisen tutkimuksen menetelmänä

Aiemmin empiiriset tutkimusmenetelmät eivät ole olleet oikeudellisessa tutkimuksessa yleisiä – sittemmin muun muassa ympäristöoikeudelliseen tutki-

⁶⁴ Tala 2004, s. 379; Tala 2005, s. 1321.

⁶⁵ Tala 2004, s. 382; Berger 2016, s. 84–85.

⁶⁶ Ks. luku 2.2.

⁶⁷ Abbot – Lee 2024, s. 95.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

mukseen on ilmestynyt runsaasti empiiristen aineistojen analyysiin perustuvia selvityksiä ja tutkimuksia.⁶⁸ Ympäristöoikeudessa empiirinen tutkimus pyrkii analysoimaan neljää sidosta lainsäädännön ja yhteiskunnan välillä. Näitä ovat uusien lakien säätäminen, voimaansaattaminen, ympäristösääntelyn kohteena olevien tahojen käytöksen muuttaminen sekä maapallon ympäristöön liittyvien ja muiden olosuhteiden parantuminen.⁶⁹

Tässä artikkelissa empiirisellä tutkimuksella tarjotaan käytännön tietoa ympäristöjärjestöjen osallistumisesta lainsäädäntöprosessin valtioneuvoston päätöksentekoa edeltäviin vaiheisiin lukeutuvaan lausunnonantoon ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriössä ja myöhemmin lain jo edettyä eduskuntaan ympäristö- sekä maa- ja metsätalousvaliokunnassa.⁷⁰ Täten tutkimuksen tarkoituksena ei ole ensisijaisesti lainopillisesti tulkita tai systematisoida oikeusnormeja, jotka mahdollistavat ympäristöjärjestöjen osallistumisen lainvalmisteluun, vaan todellisuudessa selvittää, miten ympäristöjärjestöt käyttävät mahdollisuuksiaan ja kuinka niihin suhtaudutaan. Lainopillisia havaintoja käytetään ainoastaan täydentämään ja täsmentämään analysoinnin kohteena olevasta empiirisestä tutkimusmateriaalista esiin nousevia huomioita.⁷¹

Kuten edellä todettiin, tutkimus edustaa ympäristöoikeudellisen tutkimuksen lisäksi myös lainsäädäntötutkimusta. Empiiristä lainsäädäntötutkimusta laadittaessa ei analysoida vain tavoitteita, vaan voidaan syventyä lainvalmistelun ihanteisiin, merkityksiin ja todellisuuteen.⁷² Todellisuuden esiin nostaminen edustaa tutkimuksessa osaltaan myös oikeussosiologista tutkimusperinnettä ja niin sanottua *Law in action* -näkökulmaa, joka tuo esiin tosiasiallisia, monesti vallitsevasta lainsäädännöstä poikkeavia juridisia käytänteitä.⁷³ Todellisuuden selvittäminen on merkityksellistä, jotta voidaan arvioida, toteutuvatko osallistava ja deliberatiivinen demokratia Suomessa ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksien osalta.

Kirjallisuudessa on esiintynyt voimakkaankin eriäviä mielipiteitä siitä, mikä oikeastaan on empiirisen tutkimuksen asema oikeustieteessä.⁷⁴ Tässä artikkelissa empiirinen tutkimus on luonteeltaan sekä *kvalitatiivista* että *kvantitatiivista*. Kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus perustuu artikkelia varten tehtyihin haastatteluihin. Kvantitatiivinen, eli määrällinen tutkimus perustuu

⁶⁸ *Ervasti* 2011, s. 66; *Määttä* 2016, s. 186; *Mateeva* 2023, s. 44.

⁶⁹ *Coglianse – Courcy* 2010, s. 485.

⁷⁰ *Ervasti* 2004, s. 12.

⁷¹ *Hirvonen* 2011, s. 21.

⁷² *Rantala – Alasuutari* 2021, s. 71.

⁷³ *Ervasti* 1998, s. 364; *Ervasti* 2015, s. 68. *Law in action* -näkökulman ja lainsäädäntöä tutkivan *Law in books* -näkökulman eroista ks. lisää *Leeuw – Schmeets* 2016, s. 2.

⁷⁴ *Mäntylä* 2012, s. 82.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

ympäristöjärjestöjen osallistumismäärää koskevaan tilastointiin. Tutkimuksen empiirisesti kerätyn tutkimusmateriaalin tulkintaa⁷⁵ ohjaamaan on valittu edellä luvussa 2 esitelty osallistava ja deliberatiivinen demokratia. Laadullinen ja määrällinen näkökulma täydentävät tutkimuksessa toisiaan⁷⁶: niiden avulla saadaan sekä lukumäärällistä että viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen edustajien kokemuksiin perustuvaa tietoa ympäristöjärjestöjen osallistumisesta ympäristö- sekä maa- ja metsätalouselämin ministeriöiden ja valiokuntien harjoittamaan lainsäädäntöprosessiin.

3.3 Tilastot

3.3.1 Tilastot empiirisessä tutkimuksessa

Empiirisessä oikeustutkimuksessa tilastoja hyödynnetään näyttämään lainsäädännössä määriteltyjen seikkojen käytäntöä ja edistämään niiden tutkimusta – tilastoilla voidaan esimerkiksi osoittaa, miten erilaisia lainsäädännössä turvattuja oikeuksia todellisuudessa hyödynnetään.⁷⁷ Tilastot ja erilaisten tilastollisten korrelaatioiden etsiminen ovat varsinkin aiemmin olleet merkittävin empiirisen oikeustutkimuksen menetelmä.⁷⁸ Tilastollisen tutkimuksen ja koulutuksen, kuten myös laajemminkin empiirisen oikeustieteen tarpeen, on arvioitu kasvavan oikeustieteessä, ja niinpä tämän metodin käyttö on ajankohtaista.⁷⁹

Tilastojen käyttö tutkimuksessa lukeutuu kvantitatiiviseen tutkimukseen, ja sen tavoitteena on kuvailla ja selittää lukumäärällisesti tutkimuksessa tehtyjä havaintoja. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa voidaan tarkastella useamman muuttujan vaikutusta samanaikaisesti.⁸⁰ Tässä artikkelissa on tilastollista dataa keräämällä tutkittu, miten paljon ympäristöjärjestöt hyödyntävät mahdollisuutta lausunnonantoon tutkituissa ministeriöissä ja miten paljon niitä myöhemmin kuullaan asiantuntijoina valiokuntakäsittelyn vaiheessa.

3.3.2 Artikkelia varten tehdyt tilastot

Tilastoitaessa ympäristöjärjestöjen osallistumista ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön sidosryhmien kuulemisiin käytettiin apuna lausuntopalvelu.

⁷⁵ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 11, 24.

⁷⁶ Wulf 2016, s. 39; Korai ym. 2021, a. 571.

⁷⁷ Pemjakov 2007, s. 45; Khadka 2019, s. 444.

⁷⁸ Argrou 2017, s. 98; Engert 2022, s. 9.

⁷⁹ Leeuw 2015, s. 22; Herrera – Serrano 2021, s. 82.

⁸⁰ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 27–28.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

fi-nettipalvelua. Tilastoinnissa on otettu huomioon myös tapaukset, joissa lausunnon on antanut jokin eläinoikeusjärjestöksi luokiteltava järjestö. Nettipalvelun tavoitteena on tehostaa lausunnotmenettelyä tarjoamalla kansalaisille, järjestöille ja viranomaisille sekä muille mahdollisille sidosryhmille yhdenmukainen verkkopalvelu, missä lausuntopyyntöjä voidaan julkaista sekä käsitellä ja antaa lausuntoja. Lausuntoja saavat antaa kaikki organisaatiot ja kansalaiset.⁸¹ Ministeriöiden lainvalmisteluprosessin aikana lausuntopalvelu.fi-palvelussa julkaisemat lausuntopyyntöt mahdollistavat kansalaisjärjestöjen tehokkaan osallistumisen lausunnonvalmisteluun. Kyseinen verkkopalvelu tarjoaa mahdollisuuden pyytää ja antaa lausuntoja sähköisesti, ja tämän artikkelin ministeriötason lausunnonantoa koskevat tilastoinnit on tehty sivuston sisältämien tietojen perusteella.

Tutkimuksessa tarkasteltiin nettipalvelussa julkaistujen ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön lausuntopyyntöjen avulla sitä, kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuivat tuona aikana ministeriöiden lausuntopyyntöihin. Tutkimuksessa käytiin läpi kaikki ennen tutkimuksen aloittamista 5.6.2024 lausuntopalvelu.fi:ssä suljetut lausuntopyyntöt. Avoimia lausuntopyyntöjä ei otettu käsitteilyyn, koska tällaisiin lausuntopyyntöihin saattoi tulla lausuntoja vielä tutkimuksen teon jälkeenkin. Lausuntopyyntöjä on täten käsitelty ajalta ennen koronapandemiaa, sen ajalta ja lisäksi ajalta pandemian jälkeen. Covid-19-pandemian on kirjallisuudessa arvioitu aiheuttaneen ministeriöiden lainvalmistelulle lukuisia haasteita muun muassa siksi, että ministeriöt joutuivat muuttamaan toimintatapojaan kasvokkain tapahtuvan kanssakäymisen ja täten erilaisten kuulemistilaisuuksien käyttömahdollisuuksien vähentymisen vuoksi.⁸²

Tulokset poikkesivat ministeriöiden kesken voimakkaasti toisistaan lähinnä julkaistujen lausuntopyyntöjen lukumäärien perusteella. Ympyräkuviot järjestöjen osallistumisesta artikkelissa tutkittujen ministeriöiden lainvalmisteluprosesseihin esitellään artikkelin luvuissa 4.1.1 ja 4.1.2. Kesäkuun 2024 alkua edeltävänä aikana ympäristöministeriö oli julkaissut lausuntopalvelu.fi:ssä 236 lausuntopyyntöä, kun taas maa- ja metsätalousministeriön julkaisemia lausuntopyyntöjä oli sivulla julkaistuna 38 kpl. Ympäristöjärjestöjen osallistamisen osalta ministeriöiden käytännöt ovat melko yhteneväisiä: ympäristöministeriö oli välittänyt 69 %:ssa lausuntopyyntöistään (164 kpl) lausuntopyyntö yhdele tai useammalle ympäristöjärjestölle, kun taas maa- ja metsätalousministeriö oli välittänyt ympäristöjärjestölle 73 % (28 kpl) julkaisemistaan lausuntopyyntöistä. Molemmista ministeriöissä lausuntoja pyydetään hallituksen esityksien lisäksi myös muusta ministeriöissä tehtävästä työstä, kuten erilaisista

⁸¹ Lonka ym. 2020, s. 12–13; Uusikylä ym. 2023, s. 123.

⁸² Jukka ym. 2023, s. 16.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

suojelusuunnitelmista. Myös tällaisten töiden valmisteluun kohdistuvat lausuntopyynnöt on otettu tilastoinnissa huomioon.

Vaikka lausuntopyyntöjen määrät vaihtelevatkin merkittävästi ministeriöittäin, kiinnostava seikka tässä kohtaa on, että maa- ja metsätalousministeriön on kirjallisuudessa tilastoitu antavan enemmän hallituksen esityksiä kuin ympäristöministeriön. Tämä aiemmin julkaistu tilasto koski vain vuosia 2010–2020, joten se ei ole ajallisesti täysin verrattavissa tätä artikkelia varten tehtyyn tilastointiin, mutta antaa kuitenkin suuntaviivoja ministeriöiden julkaisemien hallituksen esitysten kokonaismäärille. Tuona aikavälinä maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalalla annettiin 192 hallituksen esitystä, kun taas ympäristöministeriössä niitä annettiin 125.⁸³ Vaikka maa- ja metsätalousministeriössä onkin annettu huomattavasti enemmän hallituksen esityksiä kuin ympäristöministeriössä, osallistuvat ympäristöjärjestöt silti eniten ympäristöministeriön harjoittamaan perusvalmisteluun.

Ympäristö- sekä maa- ja metsätalousvaliokuntien osalta tilastoinnissa käytettiin hyödyksi eduskunnan valiokuntien julkisia kuulemisia ja avoimia kokouksia lähettävää sivua⁸⁴ sekä eduskunnan sivuja⁸⁵, joissa oli listattuna mietintöjä valiokuntien mukaan jaoteltuina. Eduskunnan sivuilla olleita nauhoituksia avoimista kuulemisista käytiin läpi 16 kpl vuosilta 2017–2024. Niistä 31 %:ssa (5 kpl) oli mukana ympäristöjärjestön edustaja. Tilastoinnissa yhdistettiin ympäristövaliokunta sekä maa- ja metsätalousvaliokunta yhteen tilastoon, sillä kuulemisissa oli mukana myös kyseisten valiokuntien yhteiskuulemisia. Eduskunnan sivulla, jossa oli hallituksen esityksiä valiokuntien mukaan jaoteltuina, oli 280 kpl maa- ja metsätalousvaliokunnan ja 167 kpl ympäristövaliokunnan käsittelemää mietintöä. Näiden aikaväli oli huomattavasti laajempi, sillä hallituksen esityksiä koskevat mietinnöt olivat vuosilta 1995–2024. Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnöistä 24 %:ssa (68 kpl) ympäristöjärjestön edustaja oli joko kuultava tai järjestö oli antanut lausunnon. Ympäristövaliokunnan mietinnöistä ympäristöjärjestön edustaja oli ollut joko kuultavana tai antanut lausunnon 49 %:ssa (81 kpl) tapauksista.

⁸³ Keinänen – Pajuoja 2022, s. 20, 25.

⁸⁴ Eduskunta 17.7.2024.

⁸⁵ Eduskunta 18.7.2024.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

3.4 Haastattelut

3.4.1 Haastattelut empiirisessä tutkimuksessa

Haastattelut ovat merkittävimpiä laadullisessa empiirisessä tutkimuksessa käytetyistä metodeista.⁸⁶ Niiden käyttäminen tutkimuksessa on yleistä varsinkin poliittisissa ja yhteiskuntatieteissä, mutta oikeustieteessä sen sijaan harvinaisempaa, vaikka niiden avulla on mahdollista saada monipuolisesti informaatiota haastateltavan työtehtävistä ja muusta kokemuksesta peräisin olevan asiantunteumuksen seurauksena.⁸⁷

Harvinaisuudesta huolimatta tämän artikkelin empiiriseen oikeustutkimukseen haastattelut ovat valikoituneet yhdeksi keinoksi kerätä aineistoa – niiden avulla on saatu kokoon käytännön kokemuksia, jotka antavat tietoa siitä, miten ympäristöjärjestöissä sekä tutkituissa viranomaisissa suhtaudutaan järjestöjen mahdollisuuksiin antaa lausuntoja. Haastattelut on käyty läpi sisällönanalyysillä.⁸⁸

3.4.2 Artikkelia varten kerätyt haastattelut

Tätä artikkelia varten kerättiin puolistrukturoituja⁸⁹ haastatteluja: näissä haastatteluun osallistuneille henkilöille laaditaan etukäteen kullekin omat kysymykset, joihin he saavat vastata. Lisäksi jokaisen haastattelun lopussa oli myös avoin kysymys, mikäli haastateltava halusi lisätä jotain vastauksiinsa.

Haastatteluita kertyi 9 kpl, ja ne kerättiin ympäristöviranomaisilta ja ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden edustajilta. Koska yhdessä haastattelussa vastaajia oli kolme ja yhdessä kaksi samanaikaisesti, oli vastaajia yhteensä 12 kpl. Kaikkien haastateltujen vastaukset on käsitelty anonymisoituina ja tietosuojaan liittyvät kysymykset huomioiden.

Haastateltavat on valikoitu ministeriöiden virkamiesten osalta sekä järjestöjen edustajista siten, että vastaukset saatiin mahdollisimman monipuolisesti ja asiantuntevasti.⁹⁰ Tällä on pyritty selvittämään kattavasti ympäristöjärjestöjen sekä viranomaisten suhtautumista järjestöjen lausunnonantoon sekä välttämään haasteet, joita voisi syntyä tiedon luotettavuuden osalta. Kun haastateltavia on useampia sekä viranomaisista että ympäristöjärjestöistä, on heidän

⁸⁶ Bell 2016, s. 266; Grabham 2022, s. 11.

⁸⁷ Korkea-aho – Leino 2019, s. 18; Lähteenmäki 2021, s. 167.

⁸⁸ Määttä 2016, s. 200–201. Ks. sisällönanalyysistä menetelmänä Sarajärvi – Tuomi 2018, s. 133–134.

⁸⁹ Nieminen – Lähteenmäki 2021, s. 16. Ks. puolistrukturoiduista haastatteluista Albaret – Dess 2023.

⁹⁰ Linos – Carlson 2017, s. 220.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

näkemyksiään yhdistelemällä ja analysoimalla saatavissa luotettavampi kuva tutkittavasta aihepiiristä. Ympäristöjärjestöjen edustajat on valittu haastateltaviksi siten, että haastateltavia saatiin mahdollisimman eri kokoisista järjestöistä.

Artikkelia varten toteutettiin seuraavat haastattelut:

- Ympäristöministeriöstä haastatteluun vastasivat virkamiehet A (19.1.2021) ja B (10.7.2024).⁹¹
- Maa- ja metsätalousministeriöstä haastatteluun vastasi kolme virkamiestä C1, C2 ja C3 (5.2.2021) sekä virkamies D (26.9.2023).⁹²
- Maa- ja metsätalousvaliokunnasta haastatteluun vastasi virkamies E (7.3.2023).⁹³
- Ympäristövaliokunnasta kysymyksiin vastasi ympäristövaliokunnan virkamies F (11.7.2024).⁹⁴
- Ympäristöjärjestöistä haastatteluun vastasivat Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G (1.3.2021)⁹⁵, Luonto-Liiton edustaja H (28.12.2022)⁹⁶ sekä Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry:n edustajat I1 ja I2 (28.12.2022)⁹⁷.

Sekä viranomaisista että ympäristöjärjestöistä haastatelluille esitetyt kysymykset ovat luettavissa tämän artikkelin liitteistä 1–7. Kysymykset liittyvät vahvasti osallistavan ja deliberatiivisen demokratiateorian käytännön toteutumisen selvittämiseen. Kysymyksillä perehdyttiin siihen, miten paljon järjestöiltä pyydetään lausuntoja ja kuinka paljon näihin pyyntöihin vastataan, millaisilta muilta sidosryhmiltä lausuntoja pyydetään ja miten saatuja lausuntoja käsitellään. Näillä kysymyksillä selvitetään paitsi järjestöjen osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon, myös säädöshankkeiden tietopohjan ja säädösten legitimitetin vahvistamiseen liittyviä teemoja sekä järjestöjen kokemuksia.⁹⁸

⁹¹ Kysymykset liitteessä 1.

⁹² Kysymykset liitteessä 2.

⁹³ Kysymykset liitteessä 3.

⁹⁴ Kysymykset liitteessä 4.

⁹⁵ Kysymykset liitteessä 5.

⁹⁶ Kysymykset liitteessä 6.

⁹⁷ Kysymykset liitteessä 7.

⁹⁸ *Keinänen – Pälvimäki 2022*, s. 2–3.

4 ANALYYSI

4.1 Ministeriövaihe

4.1.1 Ympäristöjärjestöjen tilastollinen aktiivisuus

Lainvalmisteluprosessiin kuuluu merkityksellisenä osana sidosryhmien kuuleminen. Tyypillistä on, että hallituksen esitysluonnokseen pyydetään kirjallisia lausuntoja siten, että pyyntö suunnataan keskeisimmille sidosryhmille. Merkittävimmissä yhteiskuntapoliittisissa lakiuudistuksissa lausuntoja saattaa olla jopa toistasataa, mutta useimmiten lausuntojen määrät jäävät pienemmiksi. Kirjallisten lausuntopyyntöjen ohella mahdollisia kuulemismenetelmiä voivat olla muun muassa kyselyt, kuulemistilaisuudet, **työpajat**, seminaarit, asiantuntijakuulemiset **työryhmissä** ja muissa toimielimissä sekä erilaiset verkkokeskustelut. Lisäksi sidosryhmiä voidaan joskus kuulla myös epävirallisesti.⁹⁹

Seuraavassa analysoidaan järjestöjen osallistumisesta ympäristöministeriön sekä maa- ja metsätalousministeriön lainvalmisteluprosesseihin tehtyjä tilastoja ja niistä esiin nousevia huomioita (luvut 4.1.1 ja 4.1.2). Tilastoihin kohdistuvalla analyysillä vastataan artikkelin kysymykseen 1) *Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemismenettelyyn ympäristö- ja maa- ja metsätalousministeriössä?*

4.1.1.1 Ympäristöministeriö

Kuvio 1. Ympäristöministeriön lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat lausuntopyynnöt, jotka on suljettu 5.6.2024 mennessä.

⁹⁹ Tala 2016, s. 6; Rantala – Alasuutari 2021, s. 87.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Ympäristöministeriön lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat, tätä artikkelia varten analysoidut lausunnot ovat ajalta 12.3.2016–5.6.2024. Aikavälillä julkaistuja lausuntoja analysoitiin 236 kpl. Ne on kirjattu kuvioon 1 sen mukaan, miten ympäristöjärjestöt ovat reagoineet ympäristöministeriön lausuntopyyntöön.

Ympäristöministeriön viranomaisen A kuvaili haastattelussaan (19.1.2021) ympäristöministeriön työtä sidosryhmäkuulemisten osalta kunnianhimoiseksi ja sellaiseksi, että ministeriö saa kunnioitusta ympäristöjärjestöiltä. Ministeriön lausuntopyyntöjen menestyksekkyydestä tehdystä tilastosta on kuitenkin havaittavissa, ettei tällä kunnianhimolla ja ministeriön sidosryhmäkuulemisella kovinkaan usein saavuteta toivottua lopputulosta.¹⁰⁰ Välittäessään lausuntopalvelu.fi:ssä lausuntopyynnön ympäristöjärjestölle tai muulle sidosryhmälle, viranomaisen arvioi, että sidosryhmä olisi lausuntopyynnön aiheen perusteella kykenevä antamaan asiassa lausunnon. Kovinkaan usein ympäristöministeriön lainvalmistelijoiden arviot eivät ole olleet oikeita: ympäristö- tai eläinoikeusjärjestöt jättivät täysin vastaamatta 50 ympäristöministeriön lausuntopyyntöön, ja 69 lausuntopyynnön kohdalla vastauksia kertyi vähemmän kuin ministeriö oli välittänyt lausuntopyyntöjä ympäristö- tai eläinoikeusjärjestöille.

Tämä ei kuitenkaan kerro siitä, etteivätkö ympäristö- tai eläinoikeusjärjestöt olisi aktiivisia lausuntojen antamisen suhteen: tutkimus osoitti, että 21 kertaa vastanneiden järjestöjen lukumäärä oli suurempi kuin määrä, joille ympäristöministeriö oli välittänyt lausuntopyynnön, ja 4 tapauksessa ympäristöministeriö oli saanut vastauksen vähintään yhdeltä järjestöltä, vaikkei se ollut välittänyt lausuntopyyntöjä yhdellekään. Järjestöjen lukumäärän kasvuun vaikutti vahvasti se, että Suomen luonnonsuojeluliiton kaltaisilla kansallisilla toimijoilla, joille lausuntopyyntöjä välitetään, on mahdollisuus välittää niitä eteenpäin. Tästä seurasi se, että vaikka lausuntopyyntö oli lähetetty ”vain” Suomen Luonnonsuojeluliitolle, saattoi lausunnon antajissa olla monesti useampia Luonnonsuojeluliiton paikallisyhdistyksiä.

Tilastoja tarkasteltaessa on hyvä tiedostaa, etteivät lausuntopyyntöjä saaneet järjestöt ja lausunnon antaneet järjestöt useinkaan välttämättä ole olleet samoja toimijoita. Koska lausuntopalvelu.fi:ssä minkä tahansa sidosryhmän jäsenellä on mahdollisuus antaa lausunto avoimena olevaan lausuntopyyntöön, on tarkastellulla aikavälillä ollut useita tilanteita, joissa pyynnön saaneet ja pyyntöihin vastanneet järjestöt eivät ole olleet samoja. Tätä seikkaa ei voida kuitenkaan pitää ministeriön lainvalmistelutyön kannalta olennaisena seikkana, sillä mikä tahansa järjestö tai muu sidosryhmätoimija voi tuottaa merkityksellistä tietoa.

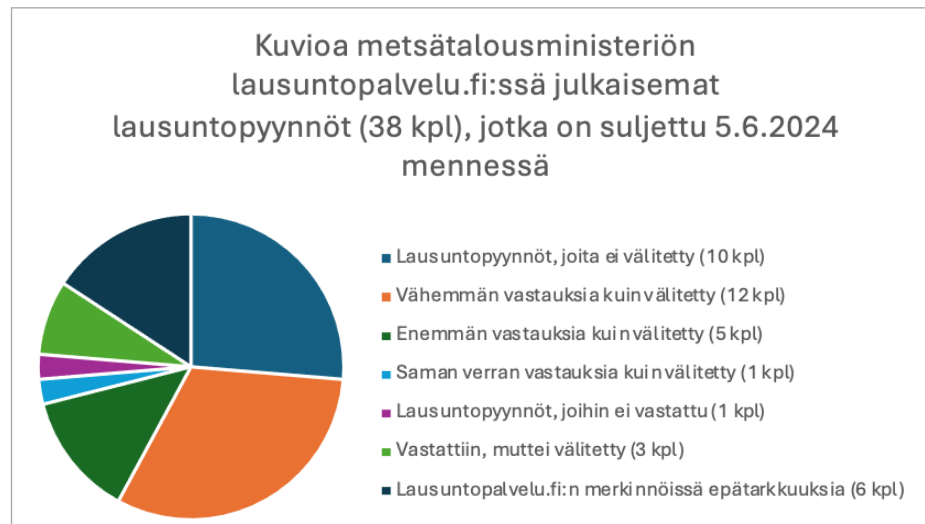
¹⁰⁰ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Tilastosta esiin nousee niiden lausuntopyyntöjen määrä, joihin ympäristöministeriö ei ole joko saanut lainkaan lausuntoja tai niitä on tullut vähemmän kuin lausuntopyyntöjä välitettiin. Lausuntojen vähäinen määrä osoittaa tarpeen laajemmalle jatkoselvitykselle: olisi aiheellista tutkia, millä keinoin pystyttäisiin edistämään sitä, että ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöt vastaisivat niille välitettyihin lausuntopyyntöihin, jotta järjestöt saataisiin todellisuudessa käyttämään Århusin yleissopimuksen ja perustuslain niille takaamia mahdollisuuksia ja osallistumaan entistä tehokkaammin ja aktiivisemmin lainvalmisteluun.

4.1.1.2 Maa- ja metsätalousministeriö

Kuvio 2. Maa- ja metsätalousministeriön lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat, 5.6.2024 mennessä suljetut lausuntopyynnöt.

Maa- ja metsätalousministeriön lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat, tätä artikkelia varten analysoidut lausunnot ovat ajalta 26.4.2017–5.6.2024. Aikavälillä julkaistuja lausuntoja analysoitiin 38 kpl. Ne on kirjattu kuvioon 2 sen mukaan, miten ympäristöjärjestöt ovat reagoineet maa- ja metsätalousministeriön lausuntopyyntöön.

Maa- ja metsätalousministeriön lausuntopyyntöjä koskevan tilaston analysoinnin laatua heikensivät lausuntopalvelu.fi:ssä julkaistujen lausuntopyyntöjen edellä esiteltyyn ympäristöministeriöön verrattuna huomattavasti pienempi lukumäärä sekä se, että ministeriön julkaisemista lausuntopyynnöistä kuudessa ei ollut listattu, mille sidosryhmille kyseinen lausuntopyyntö oli lähetetty. Ympäristöministeriötä huomattavasti pienempi lausuntopyyntöjen lukumäärä

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

on osittain seurausta siitä, että maa- ja metsätalousministeriö on julkaissut ensimmäisen lausuntopyyntönsä lausuntopalvelu.fi:ssä yli vuotta ympäristöministeriötä myöhemmin.

Tapauksista, jotka oli mahdollista analysoida (32 kpl), on kuitenkin havaittavissa, että ministeriö välittää noin 2/3 lausuntopyyntöistään yhdelle tai useammalle ympäristö- tai eläinoikeusjärjestölle (22 kpl). Artikkelia varten tehty tilastointi osoittaa, ettei maa- ja metsätalousministeriö saa ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöiltä kuitenkaan kaipaamaansa määrää vastauksia: yli puolessa tapauksista, joissa lausuntopyyntö oli välitetty järjestölle, siihen tuli järjestöiltä joko vähemmän lausuntoja kuin niitä oli pyydetty (12 kpl), tai niitä ei tullut ollenkaan (1 kpl). Tilanteet, joissa järjestöiltä saatiin joko enemmän (5 kpl) tai saman verran (1 kpl) lausuntoja kuin pyydettiin, olivat lukumäärällisesti huomattavasti harvinaisempia. Kuten ympäristöministeriön tilanteessa, myös maa- ja metsätalousministeriön kohdalla annettujen lausuntojen suurempi määrä suhteessa lausuntopyyntöihin johtui useimmiten siitä, että Suomen Luonnonsuojeluliitto oli välittänyt lausuntopyyntöä eteenpäin paikallisryhmilleen, jotka antoivat lausunnon sittemmin omista nimissään.

Oikeusministeriön vuonna 2021 julkaiseman selvityksen mukaan maa- ja metsätalousministeriön lainsäädäntöhankkeisiin annetaan huomattavasti enemmän lausuntoja kuin ympäristöministeriön hankkeisiin. Ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöistä kuullaan erityisesti Suomen Luonnonsuojeluliittoa, Animaliaa, SEY:tä ja WWF:ää.¹⁰¹ Tieto aktiivisemmasta lausunnonannosta sekä havainto, että maa- ja metsätalousministeriön lausuntopalvelu.fi:ssä julkaisemat tiedot ovat osittain puutteellisia, ovat viitteitä siitä, että ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöjen sekä myös muiden sidosryhmien osallistuminen edellyttäisi ministeriötasolla laajempaa ja tarkempaa tutkimusta, jossa otettaisiin huomioon myös lausuntojen välitystiedoissa lausuntopalvelu.fi:ssä esiintyneet lievät epätarkkuudet.

Ennen mahdollista laajempaa tutkimusta tähän artikkeliin laadittua tilastoa voidaan pitää kuitenkin osoituksena maa- ja metsätalousministeriön lausunnonannon tuloksellisuuden tasosta: on havaittavissa suuria linjoja siitä, kuinka maa- ja metsätalousministeriö pääsee melko harvoin tavoitteisiinsa järjestöiltä pyydettyjen lausuntojen määrässä. Aihepiiriä koskevassa jatkotutkimuksessa tulisivin selvittää myös sitä, miten ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöjä voitaisiin paremmin saada osallistumaan lausunnonantoon.

¹⁰¹ Oikeusministeriö 2021, s. 55.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

4.1.2 Haastatteluanalyysi

4.1.2.1 Ympäristöjärjestöjen rooli lausuntomenettelyssä

Haastattelujen avulla kerättiin ministeriöiden viranomaisten sekä ympäristöjärjestöjen edustajien näkemyksiä ympäristöjärjestöjen osallistumisesta ministeriöiden lausunnonantomenettelyyn. Tällä tavoin vastataan ministeriöissä tapahtuvan lausunnonannon osalta artikkelin kysymykseen 3) *Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoihin suhtaudutaan viranomaisissa ja miten lausunnonantamismahdollisuuteen suhtaudutaan ympäristöjärjestöissä?*

Vaikka ainakin ympäristöministeriö pyytää haastatteluvastausten perusteella lausuntoja yleensä varsin laajapohjaisesti, ministeriöiden tulee kuitenkin jonkin verran myös keskittää lausuntopyyntöjään.¹⁰² Tällöin tärkeää on ottaa huomioon ympäristöjärjestöjen profiloituminen, joka heijastuu erityisesti siihen, miltä järjestöiltä lausuntoja pyydetään.¹⁰³ Ympäristöjärjestöiltä toivotaan erityisesti näkemystä hallituksen esityksen vaikutuksesta luonto- ja ympäristöarvoihin ja paikallista tai alueellista näkemystä esityksen vaikutuksesta. Lisäksi ministeriötasolla kiinnostavat myös ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöjen näkemykset järjestöjen osallistumisoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä ja järjestöjen yleinen suhtautuminen lausuttavana olevaan asiaan.¹⁰⁴ Ministeriöiden lisäksi myös ympäristöjärjestöt harjoittavat toiminnassaan karsimista: samaan tapaan kuin ministeriöt valikoivat, mille järjestöille lausuntopyyntöjä kulloinkin lähetetään, myös ympäristöjärjestöt valikoivat, mitä lausuntopyyntöjä ne pitävät tärkeinä ja mihin ne jättävät vastaamatta.¹⁰⁵

Järjestöjen profiloitumisen seurauksena Suomen Luonnonsuojeluliittoa kuullaan, kun lausuntopyyntö koskee ympäristönsuojelua, luonnonsuojelua tai alueiden käytön suunnittelua. Natur och Miljö rf on kuultavien listalla varsinkin, mikäli lausuttavalla asialla on vaikutusta ruotsinkielisiin alueisiin. WWF:n katsotaan profiloituneen vesiluontoon, luonnonsuojelulakiin sekä tiettyihin yksittäisiin hankkeisiin. BirdLife Suomi -järjestöä kuullaan usein luonnonsuojeluasioissa. Greenpeace, Maan ystävät ry tai erilaiset alueelliset järjestöt eivät sen sijaan ole kovin usein olleet mukana lausuntopyynnöissä. Näiden eri painopisteiden tiedostaminen tehostaa paitsi ministeriöiden lainvalmistelua, myös järjestöjen toimintaa. Osassa ympäristöjärjestöistä työ kohdistuu enemmän

¹⁰² Ympäristöministeriön viranomaisen B 10.7.2024.

¹⁰³ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021; Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021.

¹⁰⁴ Ympäristöministeriön viranomaisen B 10.7.2024.

¹⁰⁵ Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G 1.3.2021.

käytännön toimintaan, eikä hallinnolliseen lausunnon kirjoittamiseen välttämättä tällöin ole käytettävissä henkilöresursseja.¹⁰⁶

4.1.2.2 Ministeriöiden suhtautuminen järjestöjen lausunnonantoon

Viranomaisten suhtautumista järjestöjen lausunnonantoon leimaa vastausten perusteella neutraalius: viranomaisten tulee tiedostaa, että järjestöt eivät poikke muista sidosryhmistä, joilta pyydetään lausuntoa, ja niinpä tärkeimmässä roolissa onkin annettavien lausuntojen sisältö. Se, että kaikki lausunnonantajat ovat ”samalla viivalla”, heijastuu siihen, että lausuntoyhteenvedossa ei katsota, kuka on antanut lausunnon, vaan miten eri lausunnonantajat ovat suhtautuneet eri kysymyksiin.

Myöskään hallituksen esityksissä ei luetella jokaista lausunnonantajaa erikseen. Muita sidosryhmiä, joilta lausuntoja pyydetään, ovat esimerkiksi ELY-keskukset, aluehallintovirastot (AVI), erilaiset edunvalvontajärjestöt, korkein hallinto-oikeus (KHO) tai Vaasan hallinto-oikeus sekä teollisuuden ja tieteen edustajat. Järjestöjen – kuten muidenkin sidosryhmien – tuleekin perustella lausuntonsa huolellisesti ja rakentavasti. Tärkeäksi ja keskeiseksi haastatteluvastauksissa nostettiin erityisesti huomion kiinnittäminen siihen, mikäli lausunnonalainen ehdotus vaikuttaisi parantavasti tai heikentävästi osallistumisoikeuteen.¹⁰⁷ Tällaisten näkökulmien esiintyminen olisi Suomessa olennaista: vuonna 2021 julkaistussa Euroopan perusoikeusviraston raportissa Suomen kansalaisjärjestöjen toiminnasta todettiin, ettei Suomessa kansalaisjärjestöjä ole kuultu tarpeeksi lainvalmisteluprosesseissa, joissa valmisteltavalla lailla on vaikutusta kansalaisyhteiskunnan toimintaan.¹⁰⁸

Ympäristöjärjestöjen antamien lausuntojen mahdollinen poikkeaminen muiden sidosryhmien antamista lausunnoista on ympäristöministeriöstä annettujen vastausten perusteella tapauskohtaista. Positiivisena piirteenä pidetään sitä, että ympäristöjärjestöt tuovat esille käytännön tilanteita lain uudistamisen tarpeen tueksi. Se on auttanut ministeriöitä nykytilanteen arvioinnissa monipuolisesti ympäri Suomea ja tuonut esille, millaisia perusteita lainsäädännön muuttamiselle esiintyy.¹⁰⁹ Ympäristöjärjestöjen antamien lausuntojen sisällön lisäksi järjestöt poikkeavat muista sidosryhmistä myös aktiivisuutensa osalta: maa- ja metsätalousministeriössä 5.2.2021 toteutetussa viranomaishaastattelussa vastauksissa nousi esiin vahvasti se, että kyseisessä ministeriössä järjestöt vastaavat

¹⁰⁶ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021.

¹⁰⁷ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021; Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021. Ks. myös *Ervasti* 2015, s. 88; *Nieminen ym.* 2019.

¹⁰⁸ *Lundell – Hanski* 2021, s. 3.

¹⁰⁹ Ympäristöministeriön viranomaisen A 19.1.2021.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

eri sidosryhmistä lausuntopyyntöihin kaikkein tunnollisimmin. Tunnollisuus on heijastunut myös järjestöjen antamien lausuntojen sisältöön, sillä ympäristöjärjestöjen lausunnoille tyypillistä on ollut se, että niissä on paneuduttu asiaan ja niistä tulee esille asiantuntijuus.¹¹⁰ Tätä näkemystä tukee myös kirjallisuus, jossa on todettu ympäristöjärjestöjen nousseen lainvalmistelussa asiantuntijasemaan sen lisäksi, että ne ovat oppineet käyttämään poliittisen vaikuttamisen kieltä ja päässeet mukaan Säätytalolla tapahtuviin neuvotteluihin.¹¹¹

4.1.2.3 Ympäristöjärjestöjen suhtautuminen lausuntopyyntöihin

Järjestöjen suhtautuminen lausuntopyyntöihin on ollut positiivista: järjestöt ilmaisevat lausunnoissaan tyypillisesti olevansa kiitollisia lausunnonantomahdollisuudesta ja tilaisuudesta edistää lainvalmistelua.¹¹² Järjestöt ovat olleet pääsääntöisesti tyytyväisiä osallistumismahdollisuuksiinsa.¹¹³ Lausunnonantomahdollisuutta itsessään ei kuitenkaan katsota järjestöissä merkittäväksi: tärkeimmäksi vaikuttamisen keinoksi katsotaan sen sijaan erilaisiin työryhmiin osallistuminen.¹¹⁴

Ympäristöjärjestöjen toimintaa leimaa usein taloudellisten ja henkilöresurssien vähyys niiden toimiessa pääasiassa vapaaehtoisvoimin. Tämä tarkoittaa sitä, että varsinkin tilanteissa, joissa ministeriöt lähettävät kerralla useampia lausuntopyyntöjä, järjestöt joutuvat priorisoimaan, mihin näistä pyynnöistä niillä on mahdollisuus vastata. Järjestöjen toimintamahdollisuuksia tuetaan kuitenkin aktiivisella tiedottamisella: järjestöt saavat ajoissa tiedon tulevista lausuntopyynnöistä ja täten voivat valmistautua niihin. Lisäksi varsinkin kuultaessa laajemmista lakiehdotuksista, ministeriöt tehostavat järjestöjen toimintaa tiedottamalla tarkemmin, mistä asioista lausuntoja pyydetään.¹¹⁵

Toimintamahdollisuuksien tukemisesta huolimatta järjestöt antavat ajoittain negatiivista palautetta liittyen lyhyeen valmistelu-aikaan tai kesällä tapahtuvaan valmisteluun. Kritiikki tällaisiin kysymyksiin kohdistuen ei tyypillisesti ole kuitenkaan järjestöjen suunnalta ollut ainakaan ympäristöministeriössä merkittävää.¹¹⁶ Ympäristöjärjestöjen ja muiden lausunnonantajien lausuntoaika on kuusi tai loma-aikana kahdeksan viikkoa. Lausuntoaikaa tulee pidentää, mikäli

¹¹⁰ *Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3* 5.2.2021.

¹¹¹ *Pakarinen* 2011, s. 49.

¹¹² *Ympäristöministeriön viranomainen A* 19.1.2021.

¹¹³ *Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3* 5.2.2021; *Maa- ja metsätalousministeriön viranomainen B* 26.9.2023.

¹¹⁴ *Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G* 1.3.2021.

¹¹⁵ *Ympäristöministeriön viranomainen A* 19.1.2021.

¹¹⁶ *Ympäristöministeriön viranomainen A* 19.1.2021.

se muuten ajoittuisi yleiseen lomakauteen. Lausuntoaika voi olla lyhyempi vain perustelluista syistä.¹¹⁷ Maa- ja metsätalousministeriön toiminnassa leimallista on ollut, että lausunnonantoajat ovat olleet lyhyitä ja lyhyempiä kuin oikeusministeriön lausunnonantoaikoja koskevissa suosituksissa. Tämä on johtunut haastatteluvastausten perusteella esimerkiksi siitä, että metsästyksen rajoittamisen kaltaiset kysymykset saattaisivat ”tulla turhiksi”, jos lausuntoaikoja venytettäisiin. Tällaisista lyhyitä lausuntoaikoja oikeuttavista käytännön kysymyksistä huolimatta myös maa- ja metsätalousministeriössä ympäristöjärjestöt kohdistavat konkreettista kritiikkiä nimenomaan lyhyisiin lausuntoaikoihin.¹¹⁸

Kysymys lausuntoaajan lyhyydestä ei ole kuitenkaan näin yksioikoinen: ympäristöjärjestöjen osalta haastatteluun annetuissa vastauksissa nousi esiin se, että lausuntopyyntöt tulevat usein melko myöhään. Lainvalmistelun alussa tapahtuva lausuntojen pyytäminen koetaan harvinaisemmaksi, ja enemmän pyydetään loppulausuntoja. Järjestöistä toivottaisiinkin enemmän vaihtoehtoja. Myöhäisen lausunnonantomahdollisuuden katsotaan vaikuttavan myös siihen, että lausunnonantokierroksella asiat ovat jo pitkälti sovittuja. Tästä syystä lainvalmisteluprosessin myöhemmässä vaiheessa annettujen lausuntojen koetaan tuovan muutoksia vain harvoin.¹¹⁹

Järjestöistä esiin noussut näkemys loppulausunnoilla tapahtuvan vaikuttamisen haasteellisuudesta tuo hyvin esiin myös kirjallisuudessa esiin tulleen käsityksen siitä, kuinka sidosryhmiä osallistetaan lainvalmisteluun vain vaiheissa, joissa vaikuttaminen todellisuudessa on vaikeaa.¹²⁰ Huomionarvoista kuitenkin on, että Suomessa toimivat ympäristöjärjestöt eivät ole yksin tämän näkemyksen kanssa – sama näkemys on esiintynyt ympäristöjärjestöjen keskuudessa myös esimerkiksi Alankomaissa huolimatta siitä, että Alankomaissa ympäristöjärjestöjä kannustetaan lausuntojen antamiseen ja mielipiteenilmaisuun.¹²¹ Ongelman kansainvälisyydestä huolimatta liian lyhyisiin määräaikoihin liittyviä ongelmia tulisi kuitenkin pyrkiä poistamaan, sillä ne aiheuttavat haasteita mielipiteiden huolelliselle laadimiselle. Mielipiteiden vaikuttavuus varsinaiseen päätöksentekoon saattaa heikentyä asianmukaisten argumenttien puuttuessa, ja tämä onkin nostettu ongelmaksi erityisesti paikallisten ympäristöjärjestöjen toiminnan kannalta.¹²²

Ympäristöjärjestöjen suhtautuminen lausunnonantoon poikkeaa muista sidosryhmistä osittain myös sisällöllisen tunteisiin vetoamisen vuoksi. Maa- ja

¹¹⁷ Niemivuo 2020, s. 134.

¹¹⁸ Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021.

¹¹⁹ Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G 1.3.2021.

¹²⁰ Rantala ym. 2021, s. 4.

¹²¹ Kingston ym. 2023, s. 484.

¹²² Viljanen ym. 2014, s. 47.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

metsätalousministeriön viranomaisten vastauksista kävi ilmi, että ministeriössä on kiinnitetty huomiota siihen, että ympäristöjärjestöjen vastaukset poikkeavat muista sidosryhmistä siksi, että ne tulevat usein ulos tiedotteella tai muulla uutisoinnilla omilla nettisivuillaan, kun taas muut sidosryhmät lausuvat ”vähän pienemmällä profiililla”.¹²³ Joskus lausunnot etenevät myös mediaan. Hyvänä esimerkkinä tästä on Turun Sanomien uutinen vuodelta 2018: tuolloin uutisoi-tiin WWF:n suhteellisen kärkevin sanavalinnoin kuvatusta näkemyksestä siitä, kuinka maa- ja metsätalousministeriö olisi ”jättänyt luonnon sivurooliin ja esi-merkiksi kasvavien hakkuumäärien jalkoihin”.¹²⁴

Ympäristöjärjestöjen toiminnassa tunteisiin vetoavuutta kasvattaa myös se, että ne usein keskittyvät johonkin tiettyyn aihepiiriin, johon ne pyrkivät vaikut-tamaan usein eri tavoin. Esimerkiksi Luonto-Liitto on erikoistunut toiminnas-saan vahvasti metsästykseseen ja suurpetoihin liittyviin teemoihin: Liitolla on toi-minnassaan oma susiryhmä, ja lisäksi Liiton edustaja H totesi haastattelussaan, kuinka järjestö on ollut paitsi mukana kampanjoimassa kansalaisaloitteesta liit-tyen metsästysrautojen kieltämiseen, myös viitannut lausunnoissaan karhujen loukkaantumisten kaltaisiin teemoihin.¹²⁵ Tällainen selkeisiin aihekokonaisuuk-siin keskittyminen on omiaan lisäämään ympäristöjärjestöjen lausuntojen vai-kuttavuutta ja edustaa juuri sitä profiloitumista, joka nousi esiin ministeriöistä tulleissa haastatteluvastauksissa.¹²⁶

4.2 Valiokuntavaihe

4.2.1 Ympäristöjärjestöjen tilastollinen aktiivisuus

Kun lainvalmistelu on saatu valmiiksi ministeriössä, etenevät lait eduskunnan käsittelyyn, jossa valiokuntavaihe on tärkeässä roolissa lain viimeistelyn kan-nalta. Myös tässä vaiheessa tapahtuu asiantuntijakuulemisia – seuraavaksi kä-sitellään, kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemisiin ympäristö-sekä maa- ja metsätalousvaliokunnassa ja millainen vaikutus näillä kuulemisilla on. Näiden valiokuntien lisäksi ympäristöasioita käsitellään myös muissa valio-kunnissa, kuten perustuslakivaliokunnassa, joissa ympäristöaktivisteja voidaan tilaisuuden tullen myös kuulla asiantuntijoina¹²⁷, mutta ne on rajattu tämän tut-kimuksen ulkopuolelle.

¹²³ Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021.

¹²⁴ Jokinen 10.12.2018. Suora lainaus lehtiartikkelista.

¹²⁵ Borgström 2011, s. 367; Luonto-Liiton edustaja H 28.12.2022.

¹²⁶ Ks. luku 4.1.2.1.

¹²⁷ Dahlberg 2022a, s. 1072; Dahlberg 2022b, s. 502.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

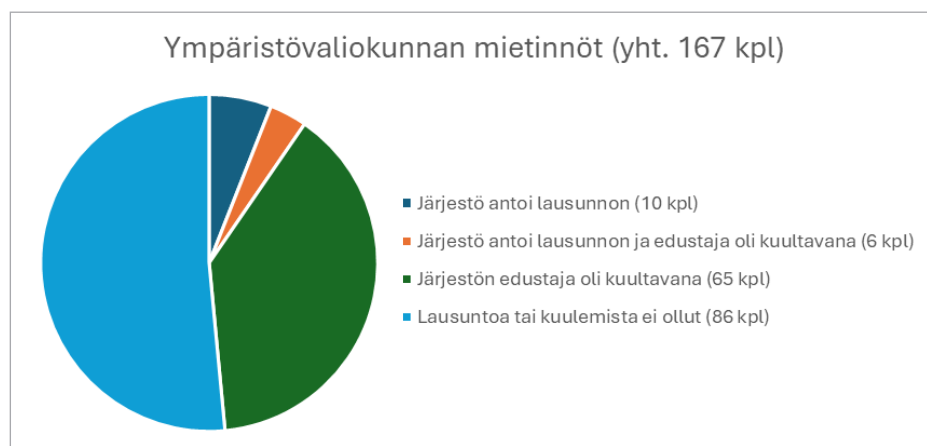
Valiokuntavaiheeseen siirryttäessä asian käsittely jatkuu hankkimalla käsittelyn kannalta tarpeellista selvitystä: tällöin eri sidosryhmiä edustavia asiantuntijoita kuullaan sekä suullisesti että kirjallisesti. Aiemmin kirjallisuudessa on todettu, että kuultavana olevat asiantuntijat voidaan jaotella viiteen ryhmään:

1. oman ministeriön edustajat
2. toisen ministeriön edustajat
3. muut viranomaiset
4. sitoutumattomat asiantuntijat ja
5. jonkin intressiryhmän edustajat.¹²⁸

Ympäristöjärjestöt lukeutuvat näistä kuultavista ryhmistä ryhmään 5, eli edustavat toiminnallaan tiettyä intressiryhmää. Heidän kuulemisensa käsittelyllä vastataan artikkelin kysymykseen 2) *Kuinka paljon ympäristöjärjestöt osallistuvat kuulemisiin ympäristö- ja maa- ja metsätalousvaliokunnassa?*

4.2.1.1 Ympäristövaliokunta

Kuvio 3. Ympäristövaliokunnan mietinnöt, jotka koskevat eduskunnan sivuilla julkaistuja hallituksen esityksiä vuosina 1995–2024.

Eduskunnan sivuilla julkaistut hallituksen esitykset ja niitä koskevat ympäristövaliokunnan mietinnöt, ovat ajalta 1995–2024. Tuona aikana mietintöjä kertyi 167 kpl. Ne on kirjattu kuvioon 3 sen mukaan, miten ympäristöjärjestöt ovat reagoineet ympäristövaliokunnan mietintöihin.

Tilastoista on havaittavissa, että järjestöjen edustajia on kuultu ympäristövaliokunnassa asiantuntijoina yli puolessa tutkimuksessa käsitellyistä

¹²⁸ Ahtonen – Keinänen 2012, s. 17; Eduskunta 14.11.2019, s. 90.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

ympäristövaliokunnan mietinnöistä: 51 %:ssa mietinnöistä oli valiokunnassa kuultu vähintään yhtä ympäristöjärjestön edustajaa. Tämän lisäksi järjestöjen edustajat olivat antaneet lausunnon 10 mietintöön, ja lisäksi kuudessa mietinnössä oli eri järjestöjen edustajia sekä kuultu asiantuntijoina että järjestö oli antanut lausunnon. Täten yhteensä 61 %:ssa tutkimuksessa käsitellyistä mietinnöistä ympäristöjärjestö oli tuonut jossain muodossa näkemyksensä esiin.

Ympäristöjärjestöjen osallistumisen määrää voidaan pitää suurena erityisesti siihen nähden, että kirjallisuudessa on aiemmin todettu muun muassa erilaisten etujärjestöjen tuoneen esille, että eduskunnan valiokuntakäsittely ei ole enää kovin keskeinen vaihe lakien sisältöön vaikuttamisen kannalta. Vaikuttamisen tuloksellisuuden kannalta on korostettu aikaisemmin osallistumisen merkitystä.¹²⁹ Kun otetaan huomioon, että kirjallisuudessa on arvioitu järjestöjä kuultavan varsinkin vaiheissa, joissa muutosten aikaansaamista ei voida enää pitää erityisen todennäköisenä, ei järjestöjen edustajien laaja kuuleminen asiantuntijoina enää valiokuntavaiheessa välttämättä saa aikaan järjestöjen toivomia muutoksia, vaikka asiantuntijakuulemisia voidaankin pitää yhtenä valiokuntavalmistelun keskeisimmistä vaiheista.¹³⁰

Täten valiokunnan tulisikin kiinnittää huomiota siihen, vaikuttavatko ympäristöjärjestöjen ja muiden usein kuultavien sidosryhmien näkemykset valiokuntavaiheessa laadittavien lakien sisältöön sidosryhmien näkökulmasta riittävässä määrin, ja tulisiko tilannetta kehittää jotenkin. Aiemmin tehdyissä tutkimuksissa on selvitetty, että suurin osa valiokuntaneuvoksista ja puheenjohtajista on sitä mieltä, että valiokunnissa kuullaan sopivassa määrin asiantuntijatahoja – osa on jopa katsonut, että valiokunnissa kuullaan liikaa asiantuntijoita. Samassa tutkimuksessa haastatellut katsoivat, että valiokuntien tulisi kuulla ”enemmän tutkijoita ja muita kyseiseen asiaan erityisesti perehtyneitä tahoja” ja lisäksi tulisi kuulla ”enemmän käytännön toteuttajia, vähemmän perusvirkamiehiä”.¹³¹ Ympäristöjärjestöjen edustajilla on usein paljon tietoa ympäristövaliokunnan mietinnöissään käsittelemistä kysymyksistä, ja järjestöt myös toimivat monien ympäristöjuridiikan kysymysten käytännön toteuttajina, joten mikäli valiokunnassa haluttaisiin kuulla enemmän asiantuntijoita, olisivat järjestöissä työskentelevät ja vapaaehtoistyötä tekevät asiantuntijat monessa tapauksessa perusteltu vaihtoehto.

¹²⁹ Pakarinen 2011, s. 51–55. Ks. myös Keinänen – Kilpeläinen 2013.

¹³⁰ Väinö 2007, s. 186; Rantala ym. 2021, s. 4.

¹³¹ Ahtonen – Keinänen 2012, s. 15.

4.2.1.2 Maa- ja metsätalousvaliokunta

Kuvio 4. Maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnöt, jotka koskevat eduskunnan sivuilla julkaistuja hallituksen esityksiä vuosina 1995–2024.

Eduskunnan sivuilla julkaistut hallituksen esitykset ja niitä koskevat maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnöt ovat ajalta 1995–2024. Tuona aikana mietintöjä kertyi 280 kpl. Ne on kirjattu kuvioon 4 sen mukaan, miten ympäristöjärjestöt ovat reagoineet maa- ja metsätalousvaliokunnan mietintöihin.

Tilastosta on havaittavissa, että ympäristöjärjestöjen edustajien lausunnonanto tai kuuleminen asiantuntijoina on tuona aikana ollut huomattavasti harvinaisempaa maa- ja metsätalousvaliokunnassa kuin ympäristövaliokunnassa (Ks. luku 4.2.1.1). Valiokunnan analysoiduista 280 mietinnöstä ympäristöjärjestö oli antanut lausuntonsa 34:ään, minkä lisäksi edustajia oli kuultu asiantuntijana 23 kertaa, ja 11 mietinnössä ympäristöjärjestön edustajaa oli sekä kuultu asiantuntijana että ympäristöjärjestö oli myös antanut mietintöä koskien lausuntonsa. Täten ympäristöjärjestöjen mielipiteet olivat tuotuina esiin 24 %:ssa valiokunnan mietinnöistä.

Mietintöjen läpikäynnistä oli havaittavissa, että valiokunnassa on tapahtunut selkeitä muutoksia suhtautumisessa ympäristöjärjestöihin ja niiden edustajien asiantuntemukseen. 1990-luvulta peräisin olevissa maa- ja metsätalousvaliokunnan mietinnöissä ei eduskunnan sivuilla¹³² ollut havaittavissa melkein pä ollenkaan ympäristöjärjestöjen kuulemisia tai lausuntoja. Lausuntojen määrä on kasvanut myöhemmin huomattavasti. Kehityslinjaa voidaan pitää positiivisena sekä osallistavan että deliberatiivisen demokratian näkökulmasta – suullisissa asiantuntijakuulemisissa toteutuu sekä osallistaminen että myös keskustelun mahdollisuus paremmin kuin virallisessa kirjallisessa lausumisessa. Keskustelu

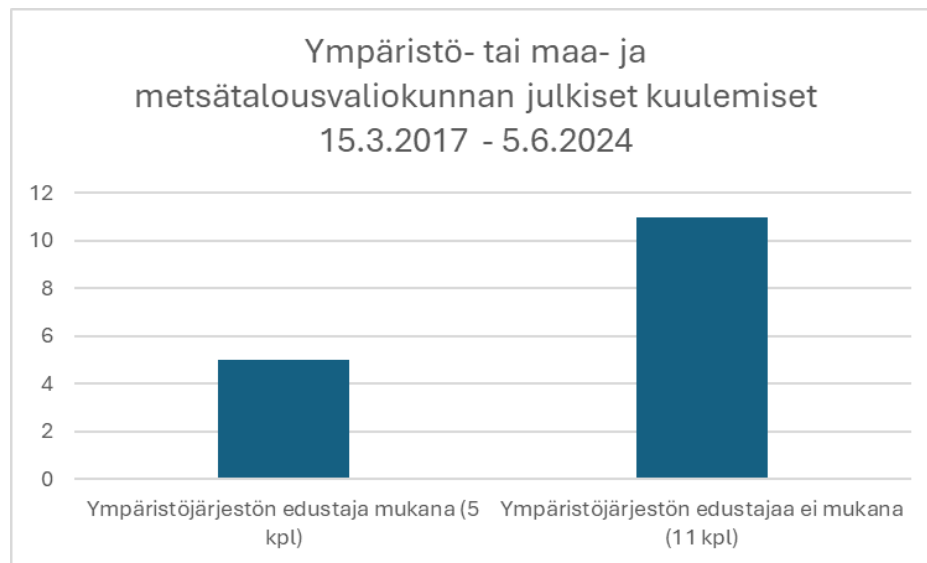
¹³² Eduskunta 18.7.2024.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

on valiokuntakuulemisissa muodoltaan varsin virallista: tämä edistää myös osaltaan deliberatiivisen demokratian toteutumista, sillä virallinen keskustelu edistää eri sidosryhmien edustajien kunnioittamista ja inklusiivisuutta, jotka ovat tärkeitä piirteitä deliberatiivisen demokratian tavoitteiden toteutumisessa.

4.2.1.3 Valiokuntien julkiset kuulemiset

Kuvio 5. Ympäristöjärjestöjen osallistuminen ympäristövaliokunnan sekä maa- ja metsätalousvaliokunnan julkisiin kuulemisiin aikavälillä 15.3.2017–5.6.2024.

Valiokunnissa keskustele vuutta edistävät osaltaan myös julkiset kuulemiset, joita eduskunnan sivuilla on taltioituina ympäristö- tai maa- ja metsätalousvaliokunnan pitäminä 16 kpl vuosina 2017–2024. Ympäristöjärjestöjen edustajia oli kuultavina näistä kuulemistilaisuuksista viidessä. Julkiset kuulemiset on kirjattu kuvioon 5 jaotellen sen mukaan, onko ympäristöjärjestöjen edustajia osallistunut julkiseen kuulemiseen.

Julkisia kuulemisia oli tuona aikana järjestetty paitsi ympäristö- tai maa- ja metsätalousvaliokunnan yksin pitäminä, myös näiden valiokuntien yhteisinä kuulemistilaisuuksina. Tästä syystä julkisia kuulemisia ei tässä artikkelissa tilastoitu molempien valiokuntien osalta erikseen, vaan yhteisenä kuviona.

4.2.2 Haastatteluanalyysi

Kun valmisteltavat lait siirtyvät käsiteltäviksi ministeriöistä valiokuntiin, voidaan ympäristöjärjestöjen ja muiden sidosryhmien näkemyksiä kuulla vielä

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

monin eri tavoin. **Ympäristöjärjestöjä** kutsutaan vaihtelevasti kuultavaksi eduskunnan valiokuntiin. Tässä luvussa tarkastellaan näitä kuulemisia ja vastataan valiokuntien osalta artikkelin kysymystä 3) *Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoihin suhtaudutaan viranomaisissa ja miten lausunnonantamismahdollisuuteen suhtaudutaan ympäristöjärjestöissä?*

Valiokunnista **ympäristövaliokunta** on tyypillisesti kutsunut **ympäristöjärjestöjä** eniten kuultavaksi asiantuntijoina verrattuina muihin valiokuntiin – tämä on luonnollisesti seurausta valiokunnan käsittelemistä aihepiireistä.¹³³ Eläinkeskeytyksiin keskittyvät järjestöt ovat puolestaan olleet edustettuina maa- ja metsätalousvaliokunnassa: esimerkiksi suurpetoja suojelevan Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry:n edustajat kuvasivat haastattelussaan, kuinka he ovat pyrkineet vaikuttamaan lainsäädäntöprosessiin antamalla lausuntoja paitsi maa- ja metsätalousministeriölle ja ympäristöministeriölle, myös maa- ja metsätalousvaliokunnalle.¹³⁴ Ympäristövaliokunnassa eläinoikeuksiin keskittyvien järjestöjen kuuleminen on sen sijaan huomattavasti harvinaisempaa, koska valiokunnan käsittelemät teemat eivät tyypillisesti ole eläinoikeudellisia.¹³⁵

Ministeriövaiheessa tapahtuvien kuulemisten tavoin eri ympäristö- ja eläinoikeusjärjestöjen profiloituminen vaikuttaa osaltaan myös valiokuntavaiheessa tapahtuvaan kuulemiseen. Kuultavissa järjestöissä ovat korostuneet järjestöt, joilla on laajempi toimintakenttä. Suomen Luonnonsuojeluliitto on tästä syystä yleisesti kuultavien joukossa valiokunnissa, ja lisäksi se on suurempana järjestönä saattanut olla jo aiemmin mukana eri työryhmissä ja omata täten paremmat pohjatiedot käsiteltävästä asiasta. Monia pienempiä järjestöjä ei edes yritetä kuulla ainakaan maa- ja metsätalousvaliokunnan toiminnassa. Kuulemismahdollisuuksiin saattaa vaikuttaa järjestön koon lisäksi myös esimerkiksi se, toimitaanko järjestössä vapaaehtois pohjalta.¹³⁶

¹³³ Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G 1.3.2021.

¹³⁴ Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry:n edustajat I1 ja I2 28.12.2022.

¹³⁵ Ympäristövaliokunnan viranomainen F 11.7.2024; Eduskunta 11.7.2024b.

¹³⁶ Maa- ja metsätalousvaliokunnan viranomainen E 7.3.2023.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

5 JOHTOPÄÄTÖKSET: TOTEUTUVATKO OSALLISTAVA JA DELIBERATIIVINEN DEMOKRATIA YMPÄRISTÖJÄRJESTÖJEN KOHDALLA?

Tässä artikkelissa on analysoitu empiirisiä metodeja käyttämällä ministeriöiden ja valiokuntien lainsäädäntöprosessissaan käyttämää lausunnonantomahdollisuutta ympäristö- sekä maa- ja metsätalousministeriön ja samojen alojen valiokuntien osalta. Tutkimuksessa on selvitetty, miten paljon ympäristöjärjestöt käyttävät tätä mahdollisuuttaan ja miten ympäristöjärjestöjen lausunnonantomahdollisuuksiin suhtaudutaan ympäristöjärjestöissä sekä tarkastelluissa ministeriöissä ja valiokunnissa. Empiirisen tutkimuksen ja lainsäädännön tarjoaman tiedon sekä käytettyjä teorioita koskevan tiedon perusteella vastataan lopuksi artikkelin kysymykseen 4) *Voidaanko osallistavan demokratian ja deliberatiivisen demokratian tavoitteiden katsoa toteutuvan ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ministeriöiden ja valiokuntien kuulemismenettelyihin?*

Tutkimus osoitti, että ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ministeriöiden lausunnonantoon on edelleenkin havaittavissa puutteita. Tätä näkemystä puoltavat paitsi tilastoinnissa havaitut ympäristöjärjestöjen ministeriöille antamien lausuntojen vähäiset vastausmäärät, myös haastatteluissa esiin tulleet näkemykset järjestöjen lausunnonannon haasteista. Haasteita on havaittavissa myös aihepiiriä koskevasta aiemmasta kirjallisuudesta. Ministeriöt kuulevat ympäristöjärjestöjen lisäksi lausunnonantomenettelyssä muun muassa eri viranomaisia, elinkeinoelämän edustajia sekä tutkijoita, ja muilla sidosryhmillä on usein paremmat mahdollisuudet vaikuttaa lainvalmisteluprosessiin kuin ympäristöjärjestöillä. Kirjallisuudessa esitettyjen näkemysten mukaan kaikilta näiltä sidosryhmiltä toivotaan lisää hyödynnettävää tietoa, joten sidosryhmiltä saatavan tiedon hyödyntämisen puutteellisuus näyttäisi olevan laajemminkin nykypäivän lainvalmistelun ongelma.¹³⁷

Ympäristöministeriöstä annetuista haastatteluvastuksista nousi esiin, että ympäristöjärjestöt saatetaan myös unohtaa muita sidosryhmiä helpommin. Tästä huolimatta tavoitteena on, ettei lainvalmistelun eri vaiheissa kiinnitettäisi huomiota siihen, mikä taho on lausunnon antanut.¹³⁸ Haastatteluissa esille nousseet näkemykset olivatkin keskenään kuitenkin jonkin verran ristiriitaisia. Samalla, kun ympäristöministeriön vastauksista nousi esiin epäily siitä, että suhtautuminen eri sidosryhmiin ei olisi tasapuolista, maa- ja metsätalousministeriön vuoden 2021 ryhmähaastattelussa esitettiin näkemys, että maa- ja

¹³⁷ Uusikylä ym. 2023, s. 105.

¹³⁸ Ympäristöviranomaisen A 19.1.2021.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

metsätalousministeriön lainvalmistelussa **ympäristöjärjestöjen** rooli olisi tasavertainen verrattuna muihin sidosryhmiin. Haastatellut lainvalmistelijat kertoivat suhtautuvansa kaikkien lausunnonantajien lausuntoihin samalla painoarvolla suosimatta mitään yksittäistä tahoa.¹³⁹

Maa- ja metsätalousministeriön vastauksissa esiintyneestä positiivisesta näkemyksestä huolimatta vastauksista nousi esiin kuitenkin myös toive siitä, että osallistumismahdollisuuksia voisi olla enemmän. Esteenä osallistumismahdollisuuksien lisäämiselle on ollut erityisesti se, että maa- ja metsätalousministeriössä ei ole paljon laajoja hankkeita, ja niinpä pienemmissä muutoksissa ei tarvita välttämättä kuin normaali lausuntokierros.¹⁴⁰ Parempi kuuleminen ja osallistavan ja deliberatiivisen demokratian tehostaminen vaatisivat parempaa suunnittelua, sillä kiire supistaa lausuntopyyntöprosessia.¹⁴¹ Halu kuulla lisää heijastelee **ympäristöjärjestöjä** kohtaan koettua arvostusta, joka on seurausta **ympäristöjärjestöjen** huolellisesta lausunnonannosta ja ahkerasta ministeriöiden lainvalmistelutoiminnan seuraamisesta.¹⁴² **Ilmiö** on tavallaan itseään ruokkiva: **järjestöjen** ahkera osallistuminen vaikuttaa positiivisella tavalla niiden substanssiosaamisen kehittymiseen ja mahdollisuuksiin antaa lausuntoja lainvalmisteluhankkeisiin.

Kun otetaan huomioon molempien ministeriöiden viranomaisten ja **ympäristöjärjestöjen** edustajien haastattelut, **ympäristöjärjestöjen** osallistumista ministeriöiden lainvalmisteluun koskeva tilastointi ja osallistavaa demokratiaa koskeva kirjallisuus, on selvää, että osallistavan demokratian tavoitteiden ei voida katsoa kokonaisuudessaan toteutuvan Suomessa **ympäristöjärjestöjen** osallistumisessa ministeriöiden kuulemismenettelyihin toivotulla tavalla. Ongelmia esiintyy erityisesti lyhyissä lausunnonantoajoissa sekä **järjestöjen** kuulemisessa sellaisissa **lainsäädäntöprosessin** vaiheissa, joissa **järjestöt** eivät koe voivansa todellisuudessa vaikuttaa prosessin lopputulokseen. Deliberatiivisen demokratian tavoitteet ovat saavutettavissa erityisesti valiokunnissa toteutettavissa suullisissa asiantuntijakuulemisissa. **Kansalaisjärjestötoimijoiden** osallistumista on kirjallisuudessa pidetty erittäin tärkeänä elementtinä keskustelevan demokratian toteutumiseksi, ja tilastot osoittavat, että **ympäristöjärjestöjä** on viime vuosina alettu kuulla asiantuntijoina huomattavasti enemmän kuin aiemmin.

Kuten alussa todettiin, osallistamisella on lainvalmistelun **näkökulmas-**ta arvioituna kuusi tavoitetta: **säädöshankkeesta** tiedottaminen ja valmistelun avoimuus, **säädöshankkeen** tietopohjan vahvistaminen, **säädöksen** legitimitietin

¹³⁹ Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021.

¹⁴⁰ Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3 5.2.2021.

¹⁴¹ Maa- ja metsätalousministeriön viranomainen D 26.9.2023.

¹⁴² Maa- ja metsätalousministeriön viranomainen C1, C2 ja C3 5.2.2021.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

---

vahvistaminen, poliittisen hyväksyttävyyden arviointi, säädöksen sovelletavuuden ja täytäntöönpanon parantaminen sekä lainsäädännön laadun vahvistaminen.¹⁴³ Haastatteluissa esiin tulleet näkemykset siitä, että ympäristöjärjestöille jää liian vähän aikaa vastata ja valmistautua lausuntopyyntöihin, viittaavat siihen, ettei säädöshankkeista ja tulossa olevista lausuntopyyntöistä tiedoteta ajoissa. Tämän lisääminen edellyttäisi samalla myös valmistelun avoimuuden lisäämistä.

Tällaisiin käytännön kysymyksiin puuttuminen edistäisi osallistavan demokratian toteutumista ja tämän seurauksena myös säädöshankkeiden tietopohjaa ja legitimitettä sekä tätä kautta myös lainsäädännön laatua. Tilanne ei ole vielä toivotun kaltainen – toistaiseksi järjestöjen ei voida katsoa osallistuvan lausuntojen antamiseen tarpeeksi monipuolisesti. Tämä aiheuttaa sen, että ympäristöjärjestöt eivät ole riittävästi tarjoamassa panostaan säädöshankkeiden tietopohjan vahvistamiseksi. Kun kansalaisjärjestöt eivät ole aktiivisesti mukana säädöshankkeissa, ei säädösten legitimitettä ole kansalaisten silmissä tarpeeksi vahvaa, eikä lainsäädäntö ole laadultaan yhtä hyvää kuin se voisi olla, mikäli sen laatiminen perustuisi laajempaan tietopohjaan. Onkin selvää, että ministeriöiden sekä valiokuntien tulisi kehittää lainsäädäntöprosessiaan, jotta ympäristöjärjestöillä olisi nykyistä paremmat mahdollisuudet osallistua siihen ja eri sidosryhmät voitaisiin paremmin integroida päätöksentekoon demokratian ydinajatuksen mukaisesti.

---

¹⁴³ Keinänen – Pälvimäki 2022, s. 2–3; Jukka ym. 2023, s. 5.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

LÄHDELUETTELO

Kirjallisuus:

- Abbot, Carolyn – Lee, Marie:* Environmental Groups and Legal Expertise – Shaping the Brexit process. UCLPress 2021.
- Abbot, Carolyn – Lee, Maria:* NGOs Shaping Public Participation Through Law: The Aarhus Convention and Legal Mobilisation. *Journal of Environmental Law*, 36(1) 2024. s. 85–106.
- Ahtonen, Riitta – Keinänen, Anssi:* Sidosryhmien vaikuttaminen lainvalmisteluun – empiirinen analyysi valiokuntakuulemisesta. *Edilex* 2012/5.
- Albaret, Mélanie – Deas, Joan:* Semistructured interviews. Teoksessa Fanny Badache – Leah R. Kimber – Lucile Maertens. *International Organizations and Research Methods: An Introduction*. University of Michigan Press 2023. s. 82–89.
- Albrecht, Eerika – Viljanen, Jukka – Vaara, Elina:* Ilmastopolitiikan hyväksyttävyyys ja kansalaisosallistuminen ilmastolain uudistuksessa. Teoksessa Ismo Pölönen (toim.): *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020*. s. 369–415.
- Albrecht, Eerika – Leppäkoski, Elina – Vaara, Elina – Meriläinen, Niina – Viljanen, Jukka:* Nuorten osallistuminen ilmastolain valmisteluun. *Nuorisotutkimus* 2021 39(2). s. 46–61. (Albrecht ym. 2021)
- Argyrou, Aikaterini:* Making the Case for Case Studies in Empirical Legal Research. *Utrecht Law Review*. 13(3) 2017. s. 95–113.
- Aula, Ville:* Kansalaisen osallistamisen välineitä maailmalta. *Sitran työpaperi*. Sitra 2022.
- Beger, Nicolas:* Participatory Democracy: Organised Civil Society an the “New” Dialogue. *Federal True Constitutional Online Paper* 2004 No. 09/04. s. 1–8.
- Berger, Miia:* Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma: päämäärä, vaikutusmekanismit ja vaikuttavuuden haasteet. Teoksessa Tapio Määttä et al. (toim.): *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2016*. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2016.
- Bell, Felicity:* Empirical research in law. *Griffith Law Review* 2016, 25 (2). s. 262–282.
- Borgström, Suvi:* Iso paha susi vai hyödyllinen hukka? Ekologis-juridinen näkökulma suden suojelun yhteiskunnalliseen hyväksyttävyyteen. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies* nro 20. Publications of the University of Eastern Finland. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2011.
- Boyd, David R.* The environmental rights revolution, a global study of constitutions, human rights and the environment. UBC Press 2011.
- Brand, Teunis – Block, Vincent – Verweij, Marcel:* Stakeholder Dialogue as Agonistic Deliberation: Exploring the Role of Conflict and Self-Interest in Business-NGO Interaction. *Business Ethics Quarterly* 2020; 30(1):3, s. 3–30.
- Butler, Israel:* Participatory democracy under threat: Growing restrictions on the freedoms on NGOs in the EU. *Civil Liberties Union for Europe* 2017.
- Christiansen, Peter Munk – Rommetvedt, Hilmar:* From Corporatism to Lobbyism? Parliaments, Executives, and Organized Interests in Denmark and Norway. *Scandinavian Political Studies* 22(3) 1999, s. 195–220.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Climate Change Committee: The role of deliberative public engagement in climate policy development – A report for the Climate Change Committee. Climate Citizens ja Lancasterin yliopisto 2022.*
- Coglianse, Cary – Courcy, Catherine: Environmental Regulation. Teoksessa Peter Cane – Herbert Kritzer: The Oxford Handbook of Empirical Legal Research. Oxford University Press 2010. Luku 8.*
- Dacombe, Rod – Parvin, Phil: Participatory Democracy in an Age of Inequality. Journal of Representative Democracy 57(2) 2021. s. 145–157.*
- Dahlberg, Maija: Asiantuntijainstituutio perustuslakivaliokunnassa – valtiosääntöoikeudellisen asiantuntijavallan taustaa, muotoja ja kipukohtia. Lakimies 7–8/2022. s. 1052–1084. (Dahlberg 2022a)*
- Dahlberg, Maija: Valtiosääntöoikeudellinen asiantuntijuus perustuslakivaliokunnassa. Oikeus 4/2022. s. 486–515. (Dahlberg 2022b)*
- Eduskunta 2020. Miten vaikutusten arviointia voitaisiin parantaa? Vaikutusarviointi ja sen kehittämistarpeet suomalaisessa lainvalmistelussa. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2020.*
- Elstub, Stephen – Carson, Lyn: Comparing participatory and deliberative democracy. newDEMOCRACY 04/03/2019. Newcastle University 2019. s. 1–6.*
- Engert, Andreas: Empirische Rechtswissenschaft – Vorstellung einer Forschungsrichtung. BRZ Berliner Rechtszeitschrift 1/2022. s. 3–13.*
- Ervasti, Kaijus: Eräitä näkökohtia empiirisen tiedon hyväksikäyttämisestä oikeustieteessä. Lakimies 3/1998. s. 364–388.*
- Ervasti, Kaijus: Empiirinen oikeustutkimus. Teoksessa Heidi Lindfors (toim.): Empiirinen tutkimus oikeustieteessä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 64. Helsinki 2004. s. 9–16.*
- Ervasti, Kaijus: Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Teoksessa Tapani Lohi (toim.): Oikeustiede – Jurisprudentia. XLIV Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2011. s. 65–132.*
- Ervasti, Kaijus: Ympäristöministeriön lainsäädäntöhankkeiden vaikutusten jälkikäteen seuranta ja arviointi. Teoksessa Tapio Määttä et. al. (toim.): Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2015. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2015.*
- Golmohammadi, Gloria: Realizing the Principle of Participatory Democracy in the EU – The Role of Law-making Consultation. Tukholman yliopisto 2023.*
- Grabham, Emily: The crafty power of text: methods for a sociology of legislative drafting. Journal of Law and Society 49: Socio-Legal Methodologies (Part II) 2022. s. 1–118.*
- Hantula, Kirsi – Lauha, Heikki – Mäkelä, Rosa-Maria – Vahti, Jukka: Demokratia osaksi arkea – Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä. Sitran selvityksiä 238 2024. (Hantula ym. 2024)*
- Hayward, Bronwyn M.: The Greening of Participatory Democracy: A Reconsideration of Theory. Environmental Politics 1995 4(4). s. 215–236.*
- Herrera, Silvio José Castellanos – Serrano Stella Moreno: Competencies of the area of statistics in legal research. Journal of Business and entrepreneurial July – September Vol. 5–3 2021. s. 80–95.*
- Hilmer, Jeffrey D.: The State of Participatory Democratic Theory. New Political Science 2010 32:1, s. 43–63.*

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Hirvonen, Ari:* Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto 2011.
- Hokkanen, Pekka:* Kansalaisosallistaminen ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä. Tampereen yliopisto 2008.
- Honkonen, Tuula:* Ilmastoneuvottelujen avoimuus ja sidosryhmien osallistuminen Suomessa: käytännöt, oikeudelliset haasteet ja legitimeetti. *Ympäristöjuridiikka* 2–3/2023. s. 52–94.
- Hyvärinen, Anna:* Miten suomalaiset etu- ja kansalaisjärjestöt saavat äänensä kuuluville EU:n päätöksentekoprosessissa? *Oikeus* 2008 (37)3. s. 365–372.
- Hämäläinen, Hanna – Salminen, Janne.* Lainvalmistelun oikeudelliset piirteet. *Lakimies* 2/2024, s. 194–222.
- Jauhiainen, Jyrki:* Keskustelevasta kuulemisesta laatua lakeihin: Opas avoimeen, osallistavaan ja keskustelevaan lainsäädäntöprosessiin. Sitran selvityksiä 230. Sitra 2023.
- Jukka, Leena – Keinänen, Anssi – Keskinen, Lisa-Maaria:* Tietopohja ja asiantuntijoiden kuuleminen koronaperusteisessa lainvalmistelussa – jyrääkö kiire alleen hyvän lainvalmistelun periaatteet? *Edilex* 2022/24.
- Jukka, Leena – Keinänen, Anssi – Keskinen, Lisa-Maaria – Vartiainen, Niko:* Korona haastoi tietoperusteisen lainvalmistelun, mutta kuinka paljon? *Edilex* 2023/23. (Jukka ym. 2023)
- Jyränki, Antero:* Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä. 3. painos. Talentum. Helsinki 2003.
- Keinänen, Anssi:* Keitä kuullaan eduskunnan valiokunnissa – tosiasiallisesti? Auri Pakarinen – Anna Hyvärinen – Kaijus Ervasti (toim.): LAINVALMISTELU, TUTKIMUS, YHTEISKUNTA – Jyrki Talan juhlaKirja. Turun yliopisto 2012. s. 137–149.
- Keinänen, Anssi – Kilpeläinen, Mia:* Lainvalmistelun laatu eduskunnan valiokuntien arvioitavana. *Lakimies* 1/2013. s. 3–20.
- Keinänen, Anssi – Lehtoviita, Juho:* Keitä kuullaan hallintovaliokunnassa? – Empiirinen tarkastelu vuosien 2008–2013 valiokuntamietinnöistä. *Edilex* 2014/27.
- Keinänen, Anssi – Pajujoja, Jussi:* Miten vaikutusten arviointia voitaisiin parantaa? Vaikutusarviointi ja sen kehittämistarpeet suomalaisessa lainvalmistelussa. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2020.
- Keinänen, Anssi – Pajujoja, Jussi:* Miten tehdään hyvä laki? Tietosanoma 2022.
- Keinänen, Anssi – Pälvimäki, Leona:* Näkykö säädösehdotuksen yhteiskunnallinen merkittävyys sen valmistelutavassa? *Edilex* 2022/47.
- Keinänen, Anssi – Vartiainen, Niko:* Miten lakien laatimista tulisi johtaa? Datan hyödyt säädösjohtamisessa. Sitran selvityksiä 233 2023.
- Keskinen, Lisa-Maaria:* Lisääkö kansainvälinen vertailu lainvalmistelun laatua? – Empiirinen tutkimus hallituksen esityksistä vuosilta 2020–2021. *Edilex* 13.10.2023.
- Khadka, Chandra Shekhar:* Empirical Method in Legal Research. *Nepal Law Review* 2019, vol. 35. s. 434–459.
- Kingston, Suzanne – Alblas, Edwin – Callaghan, Micheál – Foulon, Julie:* Empowering Through Law: Environmental NGOs as Regulatory Intermediaries in EU Nature Governance. *Transnational Environmental Law*, 12:3 (2023). s. 469–497. (Kingston ym. 2023)

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Konttinen, Lea – Ala-Peijari, Jenni – Harrinvirta, Markku – Hiilamo, Henna – Välimaa, Anna: Miten päätöksenteosta tehdään kansalaislähtöistä? – Digitaalisuuden mahdollisuudet lainsäädäntöprosessin kehittämisessä. Sitran selvityksiä 239 2024. (Konttinen ym. 2024)*
- Korai, Abdul Ghaffar – Memon, Imtiaz Ahmed – Ghaffar, Ahad – Samad, Abdul: Empirical Research in Context of Law. Palarch's Journal of Archaeology of Egypt/ Egyptology 2021 18(4). s. 5665–5676. (Korai ym. 2021)*
- Korkea-aho, Emilia – Leino, Päivi: Interviewing lawyers: a critical self-reflection on expert interviews as a method of EU legal research. European journal of legal studies 2019, SI. s. 17–47.*
- Kravchenko, Svitlana: Aarhus Convention: a work in progress. South African Journal of Environmental Law and Policy. 13(1) 2006. s. 105–113.*
- Kuivalainen, Matti – Keinänen, Anssi: Valiokunnat säädöksistä informoimisen varmistajana: analyysi valiokuntien kannanotoista säädöksistä informoimiseen. Edilex 2016/3.*
- Kumpula, Anne: Århusin prosessi ja EU:n ympäristösäätelyn muutokset. Teoksessa Pekka Viljanen ym. (toim.): Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä: Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Juhlajulkaisu N:o 14. Turun yliopisto 2005.*
- Kyllönen, Simo: Ympäristöongelmat ja demokraattinen legitimitetti. Oikeus 2006 (35);4. s. 595–610.*
- Kyllönen, Simo: Public Participation and the Legitimacy of Climate Policies: efficacy versus democracy. Teoksessa O. Loukola – W. Gasparski (toim.): Environmental Political Philosophy. Transaction Publishers 2011. s. 113–137.*
- Leeuw, Frans L.: Empirical Legal Research: The Gap between Facts and Values and Legal Academic Training. Utrecht Law Review 2015 11(2). s. 19–33.*
- Leeuw, Frans L. – Schmeets, Hans: Empirical Legal Research – A Guidance Book for Lawyers, Legislators and Regulators. Edward Elgar Publishing 2016.*
- Linos, Katerina – Carlson, Melissa: Qualitative Methods for Law Review Writing. University of Chicago Law Review. 2017 84(1). s. 213–238.*
- Lisi, Marco: Can Interest Groups Improve Democratic Representation? A Citizen Perspective. Representation 2024 60(1). s. 161–184.*
- Lonka, Harriet – Keinänen, Anssi – Ovaska, Eeva – Kiiski, Kimmo – Jääskinen, Väinö – Ylipaavalniemi, Jarkko – Miittinen, Pauli: Lainvalmistelu tiedonhallinnan haasteena – tekoäly ratkaisuna? Edita Publishing Oy 2020. (Lonka ym. 2020)*
- Ludwig, Kathrin – Kok, Marcel T.J.: Exploring New Dynamics in Global Environmental Governance. Literature review. PBL Netherlands Environmental Assessment Agency 2018.*
- Lundell, Susanna – Hanski, Raija: Legal environment and space of civil society organizations in supporting fundamental rights. Euroopan perusoikeusvirasto 2021.*
- Lähteenmäki, Noora: Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kriminologinen tutkimus. Teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus. Tallinna 2021. s. 161–178.*
- Mateeva, K.M.: Эмпирические методы в юридических исследованиях: особенности и проблемы применения. Вестник Поволжского института управления 2023. 23(4). Volgan alueen hallinto-instituutti 2023. s. 43–50.*

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Mustalahti, Irmeli – Matschoss, Kaisa – Hyle, Maija:* Vuorovaikutteinen hallinto ilmastokysymyksissä – kansalainen keskiössä. Teoksessa Tapio Määttä et al. (toim.): **Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja**. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2015.
- Mäntylä, Niina:* Luonnon edustamismahdollisuuksista valitusoikeusjärjestelyissä – erityisesti alueellisten ympäristökeskusten ja edunvalvontajärjestöjen näkökulmasta. **Ympäristöjuridiikka 3/2006**, s. 20–38.
- Mäntylä, Niina:* Luonnon edustajien puhevalta. Acta Wasaensia nro 225. Vaasan yliopisto 2011.
- Mäntylä, Niina:* Mutkia metodissa? Monitieteisyyden haaste oikeustieteelle: neljä käytännön ongelmaa. Teoksessa Kristian Siikavirta (toim.): Oikeus ja yhteiskunta – oikeustieteen monet kasvot. XIV Oikeustieteen päivät. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 299, Oikeustiede 18. Vaasan yliopisto 2012.
- Määttä, Tapio:* Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. Teoksessa Tarmo Marttinen (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksesta, metodista ja arvostelusta. s. 135–222. Edita Publishing Oy 2016.
- Nasiritousi – Naghme – Hjerpe, Mattias – Buhr, Katarina* 2014. Pluralising climate change solutions? Views held and voiced by participants at the international climate change negotiations. *Ecological Economics* 105 (2014). s. 177–184.
- Neuvonen, Riku:* Sananvapautta uusin silmin? – Viestinnälliset oikeudet yksilön oikeuksien turvaajina. *Lakimies* 7–8/2019. s. 984–1009.
- Newig, Jens – Challies, Edward – Jager, Nicolas W. – Kochskaemper, Elisa – Adzersen, Ana:* The Environmental Performance of Participatory and Collaborative Governance: A Framework of Causal Mechanisms. *Political Study Journal* 2018 46(2), s. 269–297. (Newig ym. 2018)
- Nieminen, Kati – Alasuutari, Noora – Kautto, Petrus – Saarela, Sanna-Riikka – Järviakangas, Inka – Hiltunen, Elina – Rantala, Kati:* Tutkimustiedon hyödyntämisen hyvät käytännöt lainvalmistelussa: kohti parempaa sääntelyä? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:38. (Nieminen ym. 2019)
- Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora:* Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimukseen. Teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki (toim.): *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus. Tallinna 2021.
- Niemivuo, Matti:* Lainvalmistelu – oikeudelliset perusteet ja käytäntö. Kauppakamari 2020.
- Nyman, Jaana:* Luontotyyppien suojeleminen ja edunvalvonnallinen osallistuminen. **Ympäristöjuridiikka 2/2005**. s. 76–112.
- Kotilainen, Juha – Peltonen, Lasse – Sairinen, Rauno:* Yhteistoiminnallinen ympäristönhallinta erityispiirteinen ja sovelluksineen. Teoksessa Ismo Pölönen ym. (toim.): **Ympäristöpolitiikka ja -oikeus XIV 2021**. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2021, s. 7–48.
- Oikeusministeriö:* Demokratiapolitiikan suuntaviivat. **Mietintöjä ja lausuntoja 14/2010**. Helsinki 2010.
- Oikeusministeriö:* Kohti avoimempaa lobbausta: Lobbauksen nykytila Suomessa valtiollisella tasolla. **Oikeusministeriön julkaisuja 2021:6 – Selvityksiä ja ohjeita**.
- Pakarinen, Auri:* Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253. Helsinki 2011.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Passarini, Federica: Legal Standing of Individuals and NGOs in Environmental Matters under Article 9(3) of the Aarhus Convention. The Italian Review of International and Comparative Law 3 2023. s. 283–305.*
- Pateman, Carole: Participatory Democracy Revisited. APSA Presidential Address 2012.*
- Paukku, Eelis – Markus, Jaakko: Sääntelykaappauksen teoria – eräs näkökulma lainvalmisteluun. Oikeus 2021 (50); 3. s. 340–362.*
- Pekkanen, Joonas: Deliberatiivinen demokratia – case: Avoin ministeriö. Oikeus 4/2012, s. 630–634.*
- Pellizzoni, Luigi: Environmental Knowledge and Deliberative Democracy. Teoksessa Matthias Gross – Harald Heinrichs (toim.): Environmental Sociology: European Perspectives and Interdisciplinary Challenges. Springer 2010. s. 159–182.*
- Pemjakov, Juriy Evgenevich: Эмпирические основания юридической науки. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». 2007 No 1. s. 43–54.*
- Pickering, Jonathan – Bäckstrand, Karin – Schlosberg, David: Between environmental and ecological democracy: theory and practice at the democracy-environment nexus. Journal of Environmental Policy & Planning 2020, 22(1). s. 1–15.*
- Pickering, Jonathan: Can democracy accelerate sustainability transformations? Policy coherence for participatory co-existence. International Environmental Agreements 2023 23. s. 141–148.*
- Rantala, Kati – Alvesalo-Kuusi, Anne – Salminen, Janne – Harrikari, Timo – Valros, Anna – Hänninen, Laura – Katainen, Anu – Hakkarainen, Pekka – Uusikylä, Petri: Lainsäädännön vaikutukset hiljaisiin toimijoihin: riittämättömästä tietoperustasta osallistaviin ratkaisuihin (SILE). Tilannekuvaraportti 2021, Strateginen tutkimus. (Rantala ym. 2021)*
- Rantala, Kati – Alasuutari, Noora: Lainsäädäntötutkimus: esimerkkeinä lainvalmistelun analyysi. Teoksessa Kati Nieminen – Noora Lähteenmäki (toim.): Empiirinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2021. s. 70–91.*
- Rodela, R. – Udovc, A. – Boström, M. 2017. Developing Environmental NGO Power for Domestic Battles in a Multilevel Context: Lessons from a Slovenian case. Environmental Policy and Governance. Environmental Policy and Governance. 2017 27(3). s. 244–255.*
- Sarajärvi, Anneli – Tuomi, Jouni: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi 2018.*
- Saurugger, Sabine – Eberwein, Wolf-Dieter: Professionalization and Participation. NGOs and global participatory democracy? A Research Agenda. International Political Science Convention. Chile 2009.*
- Savola, Pekka: Internet-operaattori ja perusoikeudet. Oikeustiede – Jurisprudentia XLVI:2013. s. 127–222.*
- Seppänen, Janne-Tuomas – Nokelainen, Ossi – Nygård, Stefan – Ojala, Jari: Kuuleeko eduskunta tieteentekijöitä? Tieteessä tapahtuu 2023 (3). s. 5–14. (Seppänen ym. 2023)*
- Setälä, Maija: Demokratian arvo – Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Gaudeamus. Helsinki 2003.*
- Smith, Graham: Deliberative Democracy and the Environment. Routledge 2003.*
- Spiro, Peter J.: NGOs in International Environmental Lawmaking: Theoretical Models. Temple University Legal Studies Research Paper No. 26. Temple University 2006.*

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Tala, Jyrki: Lainsäädäntötutkimus – turhaa vai tarpeellista? Oikeus 2004 33(4). s. 378–397.*
- Tala, Jyrki: Lainsäädäntötutkimus – tarpeellinen näkökulma oikeustieteessä. Defensor Legis 6/2005, s. 1321–1322. (Tala 2005a)*
- Tala, Jyrki: Lain tavoitteenasettelu oikeustieteen kannalta. Teoksessa Jyrki Tala – Kauko Wikström (toim.): Oikeus – Kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta 2005. s. 217–236. (Tala 2005b)*
- Tala, Jyrki: Laki ei ole ilmaishyödyke – Sääntelyn kustannusten ja niiden hillitsemisen tarkastelua. Lakimies 1/2016. s. 3–25.*
- Uusikylä, Petri – Keinänen, Anssi – Vartiainen, Niko – Ervasti, Kaijus – Salminen, Vesa – Keittinen, Juha – Lintinen, Urho – Köppä, Lassi – Lindström, Elina: Kohti laadukasta lainvalmistelua – Lainvalmisteluprosessin laatuindikaattorit. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023. (Uusikylä ym. 2023)*
- Vainio, Jouni: ”Varsinainen työhän tehdään eduskunnassa”. Teoksessa Voitto Helander ym. Valiokunnan lähikuvissa. Suomen eduskunta 100 vuotta. Edita. Helsinki 2007. s. 9–138.*
- Valtioneuvosto: Lainvalmistelun laati ja kehittämistarpeet. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys 3/2013. Edita Prima Oy. Helsinki 2013.*
- Valtioneuvosto: Periaatepäätös säädösvalmistelun kuulemisohjeesta. 4.2.2016.*
- Vesa, Juho – Kantola, Anu: Kuka pääsee mukaan? Miten järjestöjen ääni kuuluu lakien valmistelussa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 59/2016.*
- Viljanen, Jukka – Heiskanen, Heta – Raskulla, Siina – Koivurova, Timo – Heinämäki, Leena: Miten ympäristöperusoikeus toteutuu? Ympäristöministeriö, Tampereen yliopisto ja Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutti. Tampere 2014. (Viljanen ym. 2014)*
- Vuola, Lasse: Environmental due diligence viranomaisen neuvonnan, salassapidon ja vastuun kannalta. Teoksessa Tapio Määttä (toim.): Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009. Joensuun yliopisto. s. 227–273.*
- Vuorela, Miikka – Keinänen, Anssi – Lehtoviita, Juho: KYLLÄ KANSA TIETÄÄ! Argumentaatioanalyysi kansalaisten ja järjestöjen ehdotuksista sääntelyn vähentämiseksi. Oikeus 2015(44);3, s. 259–280.*
- Wulf, Alexander: The Contribution of Empirical Research to Law. Journal of Jurisprudence, 29, 2016. s. 29–49.*

Virallislähteet:

- HE 309/1993 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 1/1998 vp.* Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

Internet-lähteet:

- Eduskunta 14.11.2019.* Valiokuntaopas. Luonnos. [<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2019-AK-279594.pdf>]. (20.7.2024)

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

- Eduskunta: Maa- ja metsätalousvaliokunta.* [[https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/maa- ja mets%C3%A4talouselvaliokunta/Sivut/default.aspx](https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/maa-ja-mets%C3%A4talouselvaliokunta/Sivut/default.aspx)]. (11.7.2024a)
- Eduskunta: Ympäristövaliokunta.* [<https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/ymparistovaliokunta/Sivut/default.aspx>]. (11.7.2024b)
- Eduskunta: Valiokuntien julkiset kuulemiset ja avoimet kokoukset.* [<https://verkkolaheytys.eduskunta.fi/fi/valiokuntien-julkiset-kuulemiset-ja-avoimet-kokoukset>]. (17.7.2024)
- Eduskunta: Valtiopäiväasiat ja -asiakirjat.* [<https://www.eduskunta.fi/FI/search/sivut/vaskiresults.aspx>]. (18.7.2024)
- Finlex: Lainvalmistelun prosessiopas.* [<https://lainvalmistelu.finlex.fi/>]. (6.6.2024)
- Jokinen, Jami: Ympäristöjärjestö: Elonkirjo ja ilmasto-vaikutukset jäävät ministeriön metsästrategiassa hakkuiden jalkoihin.* Turun Sanomat 10.12.2018. [<https://www.ts.fi/uutiset/4411576>]. (10.2.2023)
- Lausuntopalvelu: Lausuntopyyntö VN/32478/2021 Kaivosveron toteuttamisesta arvioivan työryhmän arviomuistiosta.* [<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=16b1c8c9-fecd-44a2-a289-a57191f28901>]. (15.6.2024)
- Rask, Mikko – Karjalainen, Maija: Suositus ”deliberatiivinen demokratia” -käsitteen suomenkielisestä vastineesta. Kotimaisten kielten keskus.* Helsinki 9.6.2015. [https://www.kotus.fi/files/3301/Suositus_deliberatiivinen_demokratia-kasitteen_suomenkielisesta_vastineesta.pdf]. (23.7.2024)
- Valtioneuvosto: Säädosvalmistelun kuulemisopas.* [<https://kuulemisopas.finlex.fi/>]. (16.6.2024)

Haastattelut:

- Ympäristöministeriön viranomaisen A* 19.1.2021 ja *B* 10.7.2024.
- Maa- ja metsätalousministeriön viranomaiset C1, C2 ja C3* 5.2.2021 ja *D* 26.9.2023.
- Maa- ja metsätalousvaliokunnan viranomaisen E* 7.3.2023.
- Ympäristövaliokunnan viranomaisen F* 11.7.2024.
- Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G* 1.3.2021.
- Luonto-Liiton edustaja H* 28.12.2022.
- Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry:n edustajat I1 ja I2* 28.12.2022.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

LIITTEET

Liite 1

Kysymykset ympäristöministeriön viranomaisen A 9.1.2021.

Samat kysymykset esitetty ympäristöministeriön viranomaisen B:lle 10.7.2024.

- 1) Kuinka paljon ympäristöministeriö lähettää lausuntopyyntöjä ympäristöjärjestöille?
- 2) Miten arvioisit, että kuinka paljon järjestöt antavat lausuntoja ja kuinka paljon jättävät vastaamatta pyyntöihin?
- 3) Miten järjestöt suhtautuvat niille esitettyihin lausuntopyyntöihin?
- 4) Millaisia vastauksia ympäristöministeriössä toivottaisiin järjestöjen antavan, jotta niistä olisi mahdollisimman paljon hyötyä?
- 5) Millaisilta muilta tahoilta ympäristöministeriö pyytää lausuntoja lainvalmisteluun liittyen ja eroavatko ympäristöjärjestöjen lausunnot jotenkin muiden lausunnonantajien lausunnoista?
- 6) Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoja käsitellään lainvalmisteluprosessissa?
- 7) Minkälainen vaikutus lausunnoilla on lainvalmisteluprosessissa?
- 8) Otetaanko näissä asioissa jotenkin huomioon se, että isoin osa ympäristöjärjestöissä toimivista vapaaehtoisista on maallikoita?
- 9) Tulisiko lausuntojen antamista ja siihen liittyviä käytäntöjä jotenkin kehittää?
- 10) Onko vielä jotain, jota haluaisit kertoa aiheesta?

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 2

Kysymykset maa- ja metsätalousministeriön metsästys- ja riistahallinnon työntekijöille 5.2.2021.

Vastaajina virkamiehet C1, C2 ja C3.

Samat kysymykset esitetty maa- ja metsätalousministeriön viranomaisen D:lle 26.9.2023.

- 1) Kuinka paljon maa- ja metsätalousministeriö lähettää vastuualallanne lausuntopyyntöjä ympäristöjärjestöille?
- 2) Miten arvioisitte, että kuinka paljon ympäristöjärjestöt antavat lausuntoja ja kuinka paljon jättävät vastaamatta pyyntöihin? Poikkeavatko ympäristöjärjestöt tässä kohtaa jotenkin eläinsuojelujärjestöistä, kuten Animaliaista?
- 3) Miten järjestöt suhtautuvat niille esitettyihin lausuntopyyntöihin?
- 4) Millaisia vastauksia maa- ja metsätalousministeriössä toivottaisiin järjestöjen antavan, jotta niistä olisi mahdollisimman paljon hyötyä?
- 5) Millaisilta muilta tahoilta maa- ja metsätalousministeriö pyytää lausuntoja lainvalmisteluun liittyen ja eroavatko ympäristöjärjestöjen lausunnot jotenkin muiden lausunnonantajien lausunnoista?
- 6) Miten ympäristöjärjestöjen lausuntoja käsitellään lainvalmisteluprosessissa?
- 7) Minkälainen vaikutus lausunnoilla on lainvalmisteluprosessissa?
- 8) Otetaanko näissä asioissa huomioon se, että ympäristöjärjestöissä suuri osa toimivista henkilöistä on maallikkoja?
- 9) Tulisiko lausuntojen antamista ja siihen liittyviä käytäntöjä näkemyksenne mukaan jotenkin kehittää?
- 10) Onko vielä jotain, jota haluaisitte kertoa aiheesta?

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 3

Kysymykset Suomen Luonnonsuojeluliiton edustaja G:lle 1.3.2021.

- 1) Ennen kuin käydään varsinaiset kysymykset läpi, niin kysyisin, mitä **töitä** teet SLL:ssä?
- 2) Kuinka paljon SLL lähettää lausuntoja **ministeriöiden lausuntopyyntöihin**? Entä **pyrittekö** vastaamaan kaikkiin **pyyntöihin**, vai valikoitteko, mihin annatte lausunnon?
- 3) Oletteko olleet mukana **ympäristöasioita** koskevissa kansalaisaloitehankkeissa? Millainen rooli **ympäristöjärjestöillä** on mielestäsi siinä, että **ympäristöasioita** koskeva kansalaisaloite voi menestyä?
- 4) Onko SLL tehnyt yhteistyötä muiden **ympäristöjärjestöjen** kanssa lausuntojen tai kansalaisaloitteiden osalta? Millaiseksi koet yhteistyön merkityksen?
- 5) **Pidetäänkö** Suomessa **ympäristöjärjestöjen näkökulmasta** riittävästi huolta Århusin sopimuksen asettamista vaatimuksista? Millainen mahdollisuus **ympäristöjärjestöillä** on **näkemyksesi mukaan** vaikuttaa lainvalmisteluun?
- 6) Tulisiko **ympäristöjärjestöjen** vaikutusmahdollisuuksia lainvalmisteluun SLL:n kokemuksen perusteella jotenkin kehittää?
- 7) Onko vielä jotain, jota haluaisit kertoa?

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 4

Ympäristövaliokunnan viranomaisen F:n vastaamat haastattelukysymykset 11.7.2024.

- 1) Työskentelet ympäristövaliokunnassa viranomaisena. Miten kuvailisit valiokuntatyössä käsiteltävän sidosryhmien antamia asiantuntijanäkemyksiä?
- 2) Miten nämä asiantuntijanäkemukset vaikuttavat valiokuntatyöskentelyyn? –
- 3) Kuinka paljon ympäristöalan kansalaisjärjestöt osallistuvat valiokuntatyön asiantuntijakuulemisiin?
- 4) Poikkeako ympäristöjärjestöjen asiantuntijatoiminta valiokuntatyöskentelyssä mitenkään eläinsuojelujärjestöistä, kuten Animaliaista, mikäli niitä siis kuullaan ympäristövaliokunnassa?
- 5) Vaikuttaako järjestöjen asiantuntijuuteen mitenkään se, että suuri osa järjestötoimijoista työskentelee vapaaehtois pohjalta? Miten katsoisitte järjestöjen vapaaehtois pohjan vaikuttavan niiden mahdollisuuksiin antaa lausuntoja lainvalmisteluprosessissa?
- 6) Keiltä muilta pyydätte lausuntoja kuin erilaisilta järjestöiltä ja viranomaisilta?
- 7) Onko järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksissa lainsäädäntötyöhön näkemysenne mukaan ilmennyt minkäänlaisia kehityskohteita?
- 8) Poikkeavatko näkökohdat, joihin ympäristöjärjestöt kiinnittävät huomiota, mitenkään seikoista, joihin muut asiantuntijat antavat kommenttejaan lainvalmistelussa?
- 9) Onko vielä jotain, jota haluaisitte tuoda esille aiheesta?

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 5

Luonto-Liiton edustaja H:n asiantuntijahaastattelu 28.12.2022

- 1) Oliko Luonto-Liitto mitenkään vaikuttamassa siihen, että kansalaisaloite metsästysrautojen kieltämiseksi sai alkunsa?
- 2) Mitä Luonto-Liitto on tehnyt metsästysrautojen kieltoa vaativassa kansalaisaloitteessa sen käynnistämisen jälkeen?
- 3) Oletteko tehneet yhteistyötä muiden kansalaisjärjestöjen kanssa kansalaisaloitteen tiimoilta?
- 4) Entä oletteko tehneet yhteistyötä yksityishenkilöiden kanssa? Ainakin netin perusteella vaikuttaisi, että kansalaisaloitteen taustalla olisi yksityishenkilöitä.
- 5) Mikä sai Luonto-Liiton lähtemään mukaan kansalaisaloitteen asian edistämiseen?
- 6) Ovatko viranomaiset ottaneet teihin yhteyttä tai oletteko te olleet yhteydessä viranomaisiin kansalaisaloitteen tiimoilta?
- 7) Onko Luonto-Liitto jättänyt aloitteesta lausuntoa? Netistä löytyi Suomen Luonnonsuojeluliiton edustajan lausunto.
- 8) Onko kansalaisaloitteen ajamisessa ollut mitään ongelmia tai olisiko Luonto-Liitto toivonut voivansa tehdä jotain enemmän edistääkseen kansalaisaloitetta?
- 9) Sana on vapaa: Jos tulee mieleen jotain lisää, kuulen mielelläni.

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 6)

Maa- ja metsätalousvaliokunnan viranomaisen E asiantuntijahaastattelu 7.3.2023.

- 1) Työskentelet maa- ja metsätalousvaliokunnassa viranomaisena. Miten kuvailisit valiokuntatyössä käsiteltävän sidosryhmien antamia asiantuntijanäkemyksiä?
- 2) Miten nämä asiantuntijanäkemys vaikuttavat lainvalmisteluun ja valiokuntatyöskentelyyn?
- 3) Kuinka paljon ympäristöalan kansalaisjärjestöt osallistuvat valiokuntatyön asiantuntijakuulemisiin?
- 4) Poikkeako ympäristöjärjestöjen asiantuntijatoiminta valiokuntatyöskentelyssä mitenkään eläinsuojelujärjestöistä, kuten Animaliaasta?
- 5) Vaikuttaako järjestöjen asiantuntijuuteen mitenkään se, että suuri osa järjestötoimijoista työskentelee vapaaehtois pohjalta? Miten katsoisitte järjestöjen vapaaehtois pohjan vaikuttavan niiden mahdollisuuksiin antaa lausuntoja lainsäädäntöprosesseissa?
- 6) Millaisilta muilta tahoilta pyydätte lausuntoja kuin erilaisilta järjestöiltä ja viranomaisilta?
- 7) Onko järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksissa lainsäätämistyöhön näkemysenne mukaan ilmennyt minkäänlaisia kehityskohteita?
- 8) Poikkeavatko näkökohdat, joihin ympäristöjärjestöt kiinnittävät huomiota, mitenkään seikoista, joihin muut asiantuntijat antavat kommenttejaan lakeja säädettäessä?
- 9) Julkaisit vuonna 2019 artikkelin järjestöjen valitusoikeuden laajentumisesta ympäristöasioissa ja oikeuskäytännön kehityksestä. Oletko seurannut aihetta myöhemmin?
- 10) Onko vielä jotain, jota haluaisitte tuoda esille aiheesta?

Terhi Raikas: Ympäristöjärjestöt ministeriö- ja valiokuntatason lausunnonantomenettelyssä

Liite 7)

Luonnonsuojeluliitto Tapiola ry:n edustajien I1 ja I2 haastattelu 28.12.2022.

- 1) Koska tutkin ympäristöjärjestöjen roolia Suomessa, minua kiinnostaa erityisesti se, miten Tapiola ry on muodostunut. Miten yhdistys on saanut alkunsa?

Viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen yhteistyömahdollisuudet alueellisella ja paikallisella tasolla

Terhi Raikas

Tiivistelmä

Århusin yleissopimuksen II pilari sekä kansallinen lainsäädäntö turvaavat ympäristöjärjestöjen ja kansalaisten mahdollisuuksia osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Osallistumistavoitteen mahdollistamiseksi on tavoiteltava niin sanottua deliberatiivista eli keskustelevaa demokratiaa: viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan välillä on oltava toimiva keskusteluyhteys. Lainsäädännön ja deliberatiivisen demokratian tavoitteiden esteenä voivat olla kuitenkin erilaiset käytännön kysymykset. Tässä tutkimuksessa kartoitettiin empiirisesti haastattelututkimuksessa Suomen alueellisen ja paikallisen tason ympäristöviranomaisten näkökulmia yhteistyöstä ympäristöjärjestöjen kanssa. Tutkimus havainnollisti, kuinka ympäristöjärjestöjen mielenkiinnon ja asiantuntemuksen kaltaiset seikat tukevat järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä, mutta haastattelututkimuksessa nousi esiin myös monia seikkoja, jotka viranomaisten mukaan rajoittavat ympäristöjärjestöjen todellisia mahdollisuuksia osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja muodostaa kunnollisen keskusteluyhteyden alueellisiin ja paikallisiin ympäristöviranomaisiin. Vastausten perusteella voidaan todeta, että keskusteluyhteyden muodostamisessa ratkaisevana ovat vastavuoroisuuteen liittyvät elementit. Keskusteleminen edellyttää onnistuakseen molemmilta osapuolilta halua ja mielenkiintoa yhteistyölle.

Avainsanat: deliberatiivinen demokratia, ELY-keskus, kunnat, yhteistyö, ympäristöjärjestöt

Abstract

The second pillar of the Aarhus Convention and the national legislation guarantee that NGOs and citizens have a possibility to participate in environmental decision making. In enabling the participation, the so-called deliberative democracy needs to be set as a goal: in deliberative democracy, the environmental officials and NGOs can discuss. However, there are many practical questions the need to be taken into consideration. In this research, Finnish environmental officials in local and regional level were interviewed. Their answers showed that NGOs' interest and knowledge help officials' coworking with the NGOs. There are also issues that cause problems to environmental NGO's participation in decision making. According to the answers in this interview research, the most important part of the successful discussive relationship between the NGOs and the officials is that both are participating in the discussion. The discussion requires that all the participants want to participate in it.

Keywords: environmental NGOs, deliberative democracy, municipalities, ELY Centres

Johdanto

Ympäristöjärjestöjen osallistumismahdollisuudet alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon

Århusin yleissopimuksena (SopS 121–122/2004) tunnettu kansainvälinen yleissopimus tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepaho-oikeudesta ympäristöasioissa mahdollistaa monipuoliset osallistumisoikeudet sekä ympäristöjärjestöille että yksittäisille kansalaisille. (Karttunen 2024, 50) Suomessa kansalaisten osallistumisoikeuksia ympäristöasioissa turvataan lisäksi monipuolisesti kansallisella lainsäädännöllä – esimerkiksi Suomen perustuslain (731/1999) 20 §:n, niin kutsutun ympäristöperusoikeuden, on ymmärretty merkitsevän eräänlaista toimeksiantoa julkiselle vallalle edistää yleisön osallistumisoikeuksia. (Kajala 2020, 224 & Honkonen 2023, 64, 65.) Tällainen osallistumista turvaava lainsäädäntö on tärkeää, sillä nykypäivänä ympäristöongelmien ratkaiseminen edellyttää kaikkien toimijoiden osallistumista (Pappila, Leskinen & Vartiainen 2022, 7).

Tässä artikkelissa perehdytään alueellisella ja paikallisella tasolla toimivien ympäristöviranomaisten näkemyksiin yhteistyöstä ympäristöjärjestöjen kanssa. Ympäristöjärjestöjen roolin edistäminen lisää ympäristödemokratiaa sekä varsinkin päätöksenteon pluralismia ja marginaalissa olevien intressien ja asiantuntemuksen esiintuloa päätöksenteossa. (Kumpula 2004, 244; Taina 2019, 34, 35.) Ympäristöjärjestö-termiä käytetään tässä yhteydessä yläkäsitteenä yhdistyksistä ja muista ei-kaupallisista ympäristön- ja luonnonsuojelun toimijoista, joita ovat muun muassa säätiöt. Lainsäädännöllä ei ole näille määritelty selkeää yhtenäistä yläkäsitettä, vaan määritelmät ovat olleet vaihtelevia. (Mäntylä 2006, 24.) Rekisteröityneet järjestöt eivät ole kuitenkaan välttämättä ainoita alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamisen toimijoita: aktivistitoiminta ei ole välttämättä järjestäytyntä, ja niinpä on paljon myös tapauksia, joissa vaikuttamiseen tähtäävä ryhmä ei ole ollut joko rekisteröitynyt oikeushenkilö tai toimintaa on harjoittanut vain muutama yksittäinen ympäristöaktivisti.

Ympäristöjärjestöjen tärkeydestä huolimatta alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamisessa on kuitenkin havaittavissa, etteivät järjestöt itsessään ole monestikaan tärkeimpiä vaikutettaessa varsinkin pienemmissä kunnissa: niiden sijaan merkittävimmissä osassa ovat yksittäiset henkilöt sen sijaan, mitä taustajärjestöä he edustavat. Ilmiö muistuttaa jokseenkin politiikan tutkimuksessa tunnettua henkilöitymisen käsitettä: politiikan tutkimuksessa henkilöitymisellä tarkoitetaan yksittäisten poliitikkojen merkityksen korostumista puolueiden ja poliittisten asiakysymysten kustannuksella. Henkilöitymistä tapahtuu nykypäivänä erityisesti median kautta. (Kannasto, Paatelainen & Isotalus 2023, 28.) Samantapaisesti alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamisessa korostuu yksittäisten ihmisten rooli: tässä tutkimuksessa käy ilmi, kuinka ”henkilökemian” tai yksittäisten aktiivisten kuntalaisten olemassaolon kaltaiset kysymykset voivat ratkaista jopa sen, onko ympäristöjärjestöllä edes toimintaa jollain tietyllä alueella.

Tutkimuksen merkitys

Aiemmin on arvioitu, että ympäristöjärjestöillä on positiivinen vaikutus paikallishallintoon: järjestöt toimivat ympäristöasioissa välittäjinä yksittäisten kansalaisten ja julkisen päätöksenteon välillä (Seppo 2013, 5; Pien 2020, 1). Ympäristöongelmien osalta on kuitenkin tiedostettu 1970-luvulta alkaen, etteivät ne noudattele alueellisia tai kansallisia rajoja. Sen sijaan ympäristöongelmat, kuten ilmastonmuutos ja luontokato, alkavat olla luonteeltaan entistä kansainvälisempiä. Tämä on vaikuttanut vahvasti myös ympäristöjärjestöjen toimintaan. (Berny & Rootes 2018, 948.)

Ympäristöongelmien globalisoitumisesta huolimatta edelleen on olemassa suuri määrä erilaisia alueellisen ja paikallisen tason ympäristökysymyksiä ja niitä koskevaa päätöksentekoa, jonka ei tule jäädä vähemmälle huomiolle ympäristöongelmien kansainvälistymisen seurauksena. Kun

tämän lisäksi tiedostetaan ympäristöjärjestöjen merkitys alueellisessa ja paikallisessa päätöksenteossa, voidaan pitää yhteiskunnalliselta näkökannalta olennaisena tutkia ympäristöjärjestöjen osallistumista.

Tieteelliseltä näkökannalta tutkimusta voidaan pitää merkityksellisenä sen sisältämän empiirisen lähdemateriaalin vuoksi. Noin viidenneen Suomen kuntien ja kaupunkien ympäristöviranomaisista vastasi artikkelia varten toteutettuun haastattelututkimukseen ja vastauksia tuli myös ELY-keskuksiin ja aluehallintovirastoihin tehdyllä haastattelukierroksella. Niinpä tutkimus tarjoaa kattavan ja ajantasaisen näkökulman Suomen alueellisten ja paikallisten ympäristöviranomaisten näkemyksistä koskien yhteistyötä ympäristöjärjestöjen kanssa.

Tutkimuksen rajaukset ja tutkimuskysymykset

Tässä artikkelissa vastataan empiirisen aineiston ja sitä täydentävän oikeuskirjallisuuden perusteella seuraaviin kysymyksiin: *1) Millaisiin aiheisiin ympäristöjärjestöt pyrkivät vaikuttamaan osallistuessaan alueelliseen ja paikalliseen ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon? 2) Millaisia etuja ja ongelmia esiintyy ympäristöjärjestöjen osallistumisessa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon? sekä 3) Miten nämä edut ja ongelmat vaikuttavat deliberatiivisen demokratian toteutumismahdollisuuksiin ympäristöjärjestöjen osallistumisessa alueelliseen ja paikalliseen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon?*

Koska tässä tutkimuksessa perehdytään alueellisella ja paikallisella tasolla tapahtuvaan osallistumiseen – vaikuttamismahdollisuuksiin eräänlaisella ”ruohonjuuritasolla” – on tutkimuksessa rajattu pois kansallisella ja kansainvälisellä tasolla tapahtuva vaikuttaminen ja sen analysointi (Mihavlov & Perkins 2015, 125). Näillä ylemmillä tasoilla tapahtuvassa vaikuttamisessa ympäristöjärjestöjen rooli ja kiinnostuksen kohteet ovat hyvin erilaisia kuin niissä järjestöissä, jotka ovat vahvasti sidoksissa sekä yksittäisten jäsenten toimintaan että ympäröivään yhteisöön (Slavikova ym. 2017, 1). Lisäksi muut järjestöt kuin sellaiset, joiden tehtävänä on nimenomaisesti edistää ja edustaa ympäristö- ja luonnonsuojeluintressejä (Mäntylä 2006, 24), on rajattu tästä tutkimuksesta pois, vaikka myös muilla kuin varsinaisilla ympäristöjärjestöillä esiintyy nykyisin ympäristötoimintaa (Pakarinen 2011, 17, 29).

Deliberatiivinen demokratia teoreettisena viitekehyksenä

Ympäristöhallinto on laajimmillaan tulkittuna joukko yhteiskunnallisia ja poliittisia prosesseja, joilla ohjataan ihmisten luontoon ja ympäristöön kohdistuvaa toimintaa. Tämä ohjailu sisältää monipuolista päätöksentekoa, virallisten ja epävirallisten instituutioiden muodostamista sekä keskustelua erilaisten toimijoiden kanssa. (Rodela, Udovc & Boström 2017, 2. Ks. myös Smith 2003; Pellizzoni 2010.)

Erilaisten toimijoiden kanssa käytävän keskustelun ja vuorovaikutuksen seurauksena esiin nousee edellä esitellyn osallistavan demokratian lisäksi myös deliberatiivinen, eli niin kutsuttu keskusteleva tai puntaroiva demokratia (Kotilainen, Peltonen & Sairinen 2021, 22). Kirjallisuudessa on ympäristöjärjestöjen ja muiden kansalaisyhteiskunnan toimijoiden osallistumista pidetty erittäin merkittävänä deliberatiivisen demokratian toteutumiseksi – järjestöillä on mahdollisuus tuoda esiin erilaisia mielipiteitä sekä tarjota vaihtoehtoisia näkemyksiä (Nasiritousi, Hjerpe & Buhr 2014, 177). Mielipiteiden ja vaihtoehtoisten näkemysten esiintuomiseksi tulee järjestöillä ja viranomaisilla olla tarjolla toimivat yhteistyön muodot, sillä näiden ja median kautta järjestöillä on mahdollisuus tuoda omia näkemyksiään esiin.

Keskustelevassa demokratiassa merkittävään asemaan nousee nimenomaisesti yhteisymmärryksen löytäminen. Tämä tapahtuu löytämällä yhteisymmärrys keskustelun eri osapuolten intressien tasapainottamisella ja sovittelavan ratkaisun muodostamisella. (Brand, Blok & Verweij 2019, 6, 9;

Kotilainen, Peltonen & Sairinen 2021, 22.) Keskustelun syntyminen ja onnistuminen edellyttää molemmilta osapuolilta asiallista suhtautumista (Raasepori 18.4.2023).

Aineisto ja menetelmä

Empiirinen tutkimus oikeudellisen tutkimuksen menetelmänä

Tämän artikkelin tutkimus edustaa ensisijaisesti empiiristä oikeustutkimusta. Empiiriseen aineistoon perustuva oikeudellinen tutkimus oli aiemmin luonteeltaan melko harvinaista, mutta se on sittemmin lisääntynyt. Niinpä nykyisin esimerkiksi ympäristöoikeudellisessa tutkimuksessa hyödynnetään monipuolisesti erilaisia selvityksiä ja tutkimuksia, jotka perustuvat empiiristen aineistojen analysointiin. (Ervasti 2011, 66; Määttä 2016, 186; Mateeva 2023, 44.)

Ympäristöoikeudessa empiirinen tutkimus pyrkii analysoimaan neljää sidosta lainsäädännön ja yhteiskunnan välillä. Näitä ovat uusien lakien säätäminen, voimaansaattaminen, ympäristösääntelyn kohteena olevien tahojen käytöksen muuttaminen sekä maapallon ympäristöön liittyvien ja muiden olosuhteiden parantuminen. (Coglianse & Courcy 2010, 485.) Tässä artikkelissa perehdytään näistä sidoksista varsinkin ympäristösääntelyn kohteena olevien tahojen käytöksen muuttamiseen liittyviin kysymyksiin. Vaikka Århusin yleissopimuksen II pilarilla sekä muulla lainsäädännöllä turvataan ympäristöjärjestöille ja yksittäisille ympäristöaktivisteille mahdollisuus vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, esiintyy käytännön tasolla vielä huomattavia ongelmia. Siksi tärkeää tässä artikkelissa onkin keskittyä niin sanottuun *Law in action* -näkökulmaan, eli tuomaan esiin tosiasiallisia, joskus vallitsevasta lainsäädännöstä poikkeavia juridisia käytänteitä. (Ervasti 1998, 364; Ervasti 2015, 68.)

Monet näistä artikkelin haastattelututkimuksessa esiin nousseista ongelmista ovat sidoksissa siihen, että varsinkin pienemmällä paikkakunnalla ympäristövaikuttaminen on sidoksissa ympäristöjärjestöjen sijaan niiden yksittäisiin aktiivisiin jäseniin – radikaaleimmissa tilanteissa ympäristöjärjestön koko olemassaolo tietyllä paikkakunnalla voi olla sidoksissa siihen, onko paikkakunnalla yksittäistä aktiivista ympäristövaikuttajaa ylläpitämään järjestön toimintaa. Lisäksi osallistuminen vaatii vastavuoroista aktiivisuutta myös viranomaisten taholta: Århusin yleissopimuksen veloitteiden ei voida katsoa toteutuvan kokonaisuudessaan, mikäli järjestöt ja aktiiviset kuntien ja kaupunkien asukkaat eivät todellisuudessa kykene osallistumaan ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Empiirinen oikeustutkimus tuottaakin tässä artikkelissa olennaista tietoa siitä, millaista ympäristöjärjestöjen vaikuttaminen todellisuudessa on Suomessa alueellisella ja paikallisella tasolla.

Tilastot

Tilastoja hyödynnetään empiirisessä oikeustutkimuksessa puolestaan näyttämään lainsäädännössä määriteltyjen seikkojen näyttämiseen käytännössä sekä edistämään niiden tutkimusta: tämä tarkoittaa, että tilastoilla voidaan esimerkiksi osoittaa, miten erilaisia lainsäädännössä turvattuja oikeuksia todellisuudessa hyödynnetään (Pemjakov 2007, 45; Khadka 2019, 444). Varsinkin aiemmin tilastojen ja erilaisten tilastollisten korrelaatioiden etsiminen ovat olleet merkittäviä empiirisen oikeustutkimuksen menetelmiä (Argyrou 2017, 98; Engert 2022, 9). Tilastollisen menetelmän käyttö ja sen avulla saatavan *kvantitatiivisen* eli määrällisen informaation (Nieminen & Lähteenmäki 2021, 11, 24) hyödyntäminen on oikeustieteellisessä tutkimuksessa ajankohtaista, sillä sen on arveltu kasvavan tutkimusalalla (Leeuw 2015, 22; Herrera & Serrano 2021, 82). Tätä artikkelia varten on tehty tilastoja siitä, millaiset kunnat vastasivat tehtyyn haastattelututkimukseen, sekä siitä, millaisiin teemoihin ympäristöjärjestöt ovat pyrkineet vastausten perusteella vaikuttamaan. Vastanneiden kuntien taustojen tilastoiminen auttaa hahmottamaan tutkimuksen kattavuutta tilastoinnin osoittaessa vastausten maantieteellisen monipuolisuuden ja sen, että vas-

tauksia on tullut monipuolisesti erityyppisistä kunnista. ELY-keskusten ja aluehallintovirastojen vastauksista ei laadittu erillistä tilastoa vastausten jäätyä vähäisiksi.

Haastattelut

Haastattelut empiirisessä tutkimuksessa

Haastattelut ovat olennainen tiedonhankinnan väline (Honkonen 2023, 61) ja osa *kvalitatiivista* eli laadullista empiiristä tutkimusta (Bell 2016, 266; Graham 2022, 11). Oikeudellisessa tutkimuksessa niiden käyttö on edelleen kuitenkin harvinaisempaa kuin esimerkiksi poliittisissa tai yhteiskuntatieteissä, vaikka niiden avulla on mahdollista saada monipuolista informaatiota haastateltavan asiantuntemukseen liittyen. Haastateltavan asiantuntemus ja siitä saatava laadullinen tieto tutkimusaiheesta voi pohjautua esimerkiksi työtehtäviin tai muuhun kokemukseen. (Korkea-aho & Leino 2019, 18; Lähteenmäki 2021, 167.)

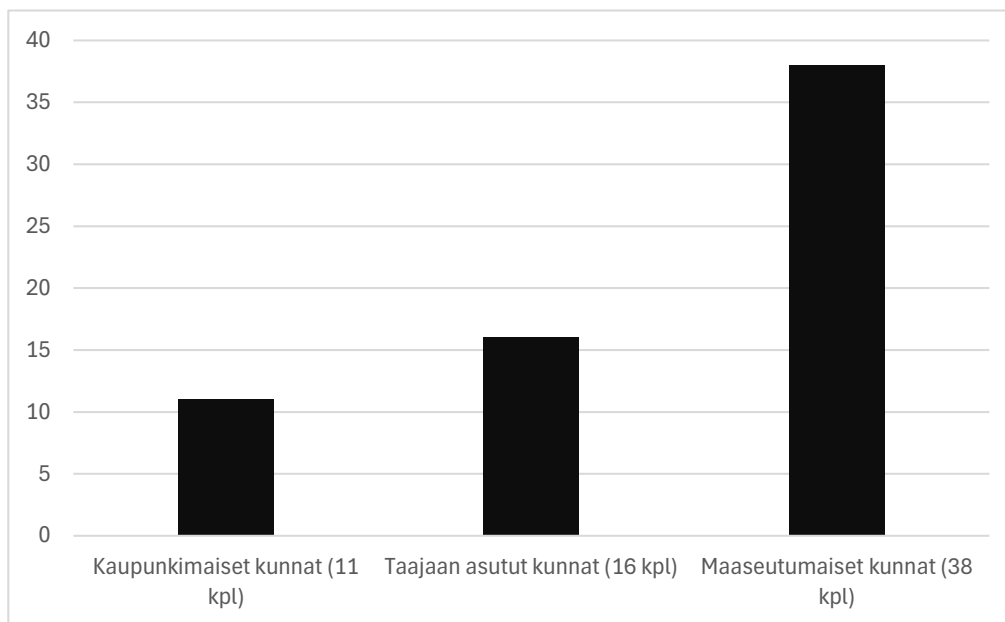
Artikkelia varten kootut haastattelut

Harvinaisuudestaan huolimatta haastattelut ovat tässä artikkelissa pääasiallisena empiirisen oikeustutkimuksen tutkimusmetodina. Niiden avulla on kerätty viranomaisten käytännön kokemuksia ympäristöjärjestöjen osallistumisesta alueellisen ja paikallisen tason päätöksentekoon sekä tietoa siitä, millaisiin kysymyksiin ympäristöjärjestöt pyrkivät toiminnallaan vaikuttamaan. Haastattelut on käyty läpi sisällönanalyysillä (Sarajarvi & Tuomi 2018, 133, 134.) Sisällönanalyysissä haastattelututkimuksissa esiin nousseita teemoja on jaoteltu siten, millaisia ympäristöjärjestöjen kanssa tehtävästä yhteistyöstä esiin nousevia etuja tai ongelmia viranomaisten näkökulmasta niissä esiintyy.

Tätä artikkelia varten kerätyt haastattelut ovat sähköpostimuotoisesti toteutettuja puolistrukturoituja teemahaastatteluita (Nieminen & Lähteenmäki 2021, 16; Albaret & Dess 2023). Haastattelukysymykset on lähetetty suomen- tai ruotsinkielisinä kaikkiin Suomen kuntien ja kaupunkien ympäristöviranomaisiin kahdessa eri haastattelukierroksessa keväällä 2023 ja syksyllä 2024 (Liite 1). Lisäksi omat kysymyksensä lähetettiin myös ELY-keskuksille (Liite 2) ja aluehallintovirastoille (Liite 3). Muita kuin kuntien ympäristöviranomaisia vastasi kyselyyn kolme ELY-keskusta.

Osa vastauksista tuli viranomaisista, jotka hoitavat samanaikaisesti ostopalveluna useamman eri kunnan ympäristöasioita. Kun tällaista vastauksista otettiin huomioon, mitä kaikkia kuntia vastaukset koskivat, saatiin tutkimukseen vastaukset koskien 63 kuntaa tai kaupunkia, eli yhteensä 20,4 % Suomen kunnista vastasi tutkimukseen. Vastanneet kunnat ja paikalliset ympäristöviranomaiset on luetteloitu lähdeluettelossa, ja niistä tulleisiin vastauksiin on artikkelissa viitattu sen mukaan, mistä kunnasta tai kaupungista vastaus on tullut. Vastausten pituudessa ja sisällössä esiintyi jonkin verran vaihtelua sen mukaan, millaista järjestöjen toimintaa kyseisen kunnan tai kaupungin alueella oli esiintynyt ja kuinka hyvät tiedot vastaajalla järjestöjen toiminnasta oli.

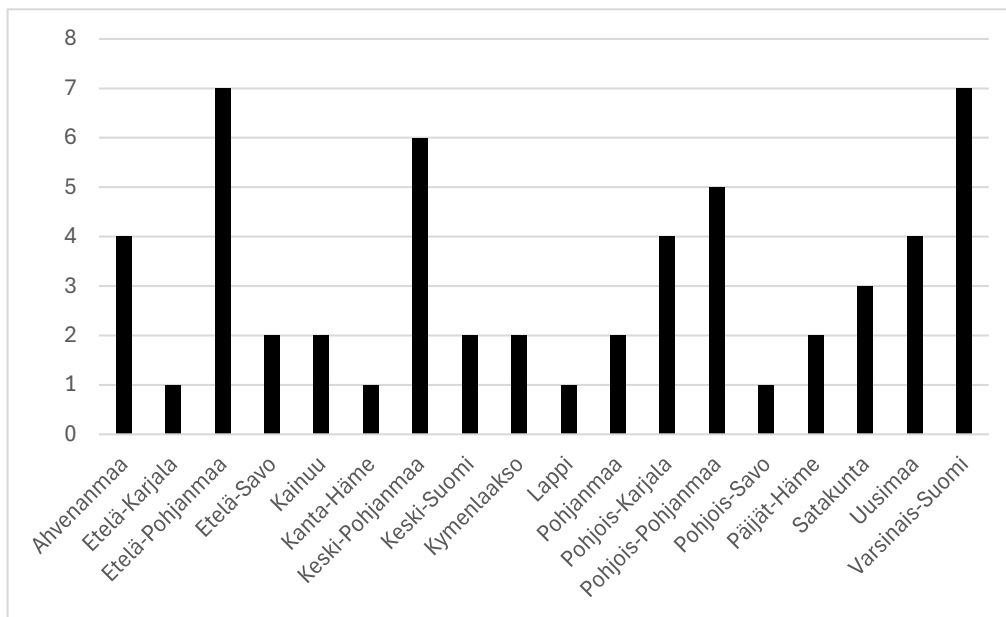
Seuraavassa kaaviossa havainnollistetaan, millaisista kunnista vastaukset ovat tulleet.

Kaavio 2. Tilasto siitä, millaisista kunnista vastaukset tulivat.

Havainnollistettaessa kaaviossa 2 sitä, millaisista kunnista vastaukset ovat tulleet, on käytetty Tilastokeskuksen jaottelua kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin (Stat 26.3.2024). Jaottelu perustuu kunnan suurimman taajaman kokoon ja siihen, kuinka suuri osuus väestöstä asuu taajamissa: kaupunkimaisiin kuntiin luetaan ne kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000. Taajaan asuttuja kuntia ovat puolestaan ne kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000, mutta alle 15 000. Maaseutumaisia kuntia ovat ne kunnat, joiden väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000 sekä ne kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000. (Stat 1.10.2024.)

Kaavion 2 tilastointi havainnollistaa, että vastauksia on tullut rakenteeltaan kaikenlaisista kunnista ja niinpä ne edustavat kattavasti erityyppisiä Suomen kuntia ja kaupungeja. Tämä on tärkeä huomio, sillä tarpeet ympäristöjärjestöjen osallistumiselle ovat erilaisia erityyppisissä kunnissa. Maaseutukunnissa järjestöt osallistuvat laajasti ympäristönhoitoon sekä ovat mukana järjestämässä erilaisia tapahtumia ja lisäämässä ihmisten yhteisöllisyyttä. (Pihlaja 2010, 9, 13.) Kaupungeissa ja taajaan asutuilla alueilla tilanteet ovat sen sijaan erilaisia kuin harvaan asutuilla alueilla (Valtioneuvosto 2024, 3).

Kaavio 3. Vastanneet kunnat maakunnittain.

Kaaviossa 3 on havainnollistettu lisäksi, mistä vastaukset ovat tutkimukseen tulleet maantieteellisesti. Kaaviosta on hyvin havaittavissa, että vastauksia on tutkimukseen tullut koskien 1–7 kuntaa kaikista Suomen maakunnista. Kaavio osoittaa, että vastaukset ovat kattavia myös maantieteellisesti.

Kuntien ja kaupunkien ympäristöviranomaisissa sekä alueellisissa ympäristöviranomaisissa toteutettujen haastattelujen lisäksi tutkimusta varten toteutettiin täydennyksenä kaksi lisähaastattelua:

- Viranomainen A (28.12.2022) Kaakkois-Suomen ELY-keskuksesta.
- Viranomainen B (27.2.2023) Itä-Suomen aluehallintovirastosta.

Kaakkois-Suomen ELY:ssä työskentelevä viranomainen A valittiin haastateltavaksi, koska hänellä oli kokemusta tilanteesta, jossa viranomainen osallistuu työnsä lisäksi ympäristöjärjestön toimintaan, joka on yksi tutkimuksen aihepiireistä. Viranomainen B Itä-Suomen aluehallintovirastosta valittiin haastatteluun, jotta tutkimukseen saatiin asiantuntijavastaukset myös aluehallintovirastosta – tarve B:n vastauksille ja toiselle haastattelukierrokselle ovat hyviä esimerkkejä siitä, kuinka tutkimuksessa esiintyi haasteita, jotka olivat kaikki sidoksissa tutkimusta tehtäessä esiintyneisiin vaikeuksiin kerryttää vastauksia.

Analyysi

Tilasto järjestöjen vaikuttamisen kohteista

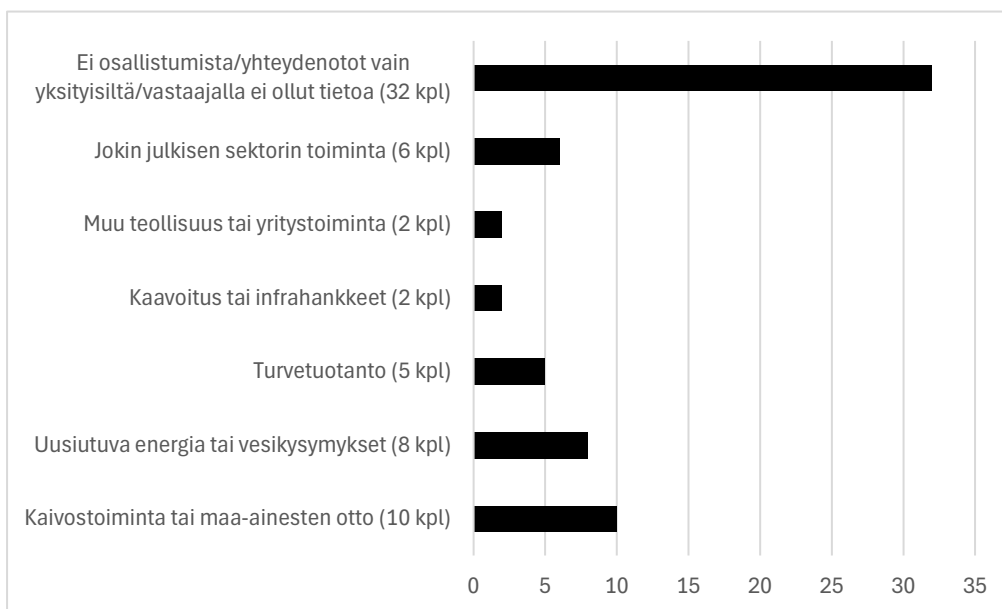
Järjestöillä on monia vaikutusmahdollisuuksia suoraan viranomaisiin – ne käyttävät paljon mahdollisuuttaan etukäteisvaikuttamiseen ilmaisemalla mielipiteensä tai antamalla esimerkiksi laillisia muistutuksia hakemuksista aluehallintoviranomaisille (Belinskij ym. 2024, 26). Usein vaikuttaminen kohdistuu paikallisviranomaisten toiminnan sijaan päätösten sisältöön ja sillä pyritään avaamaan viranomaisten näkökulmia (Viranomainen B 27.2.2023; Nurmes 14.3.2023).

Tärkeässä roolissa ympäristöjärjestöjen näkökulmasta on viranomaisten toiminnan lopputulos, johon pyritään vaikuttamaan järjestön mielipiteen ilmaisemisella tai esimerkiksi muistutuksilla (Kangasniemi 1.3.2023; Kalajoki 1.3.2023).

Järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksia tarkasteltaessa eri puolella Suomea havaittiin jo 1990-luvulla se, että järjestöjen toimintaympäristöt poikkeavat toisistaan suuresti sen mukaan, millaisessa ympäristössä ne toimivat. Suuret kaupungit ovat sekä fyysisinä että sosiaalisina ympäristöinä erilaisia kuin pienemmät kunnat esimerkiksi maaseudulla tai saaristossa. Myös niiden ympäristöongelmat, väestörakenteet, väestömäärä ja -tiheys sekä potentiaalisten toimijoiden ryhmät poikkeavat toisistaan merkittävästi. Poliittisissa ja hallinnollisissa ympäristöissä voi niin ikään esiintyä eroavaisuuksia (Konttinen 1999, 38; Kökar 6.9.2024). Tutkimukseen saapuneet haastatteluvastaukset osoittivat käytännössä, kuinka nämä erilaiset seikat vaikuttavat merkittäväällä tavalla myös ympäristöjärjestöjen alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamisen menestymismahdollisuuksiin.

Osa järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksista on pysynyt harvinaisena. Suomen Kuntaliiton tutkimus vaikuttamistapojen yleisyydestä (2011) osoitti, että kuntalaisaloitteet ovat vähiten käytetyimpiä vaikuttamistapoja puolueltoimintaan osallistumisen ja valituksen tai oikaisuvaatimuksen tekemisen ohella. Vähintään kolmannes Kuntaliiton tutkimukseen vastanneista oli vastannut asiakas- tai käyttäjäkyselyyn, osallistunut päiväkodin tai koulun vanhempainiltaan tai talkootyöhön, ottanut yhteyttä kunnan viranhaltijaan sekä osallistunut toimintaan jonkun yhdistyksen kautta. Kuntalaisaloitteet ovat säilyneet harvinaisena vaikuttamisen muotona. Niitä voi laatia joko kuntien omilla aloitelomakepohjilla tai kuntalaisaloite.fi-palvelussa (2013). (HE 268/2014 vp, 24, 26; Kuntaliitto 2.10.2018.)

Seuraavassa kaaviossa 1 esitellään, millaisiin kysymyksiin tutkimukseen saatujen vastausten mukaan ympäristöjärjestöt ovat pyrkineet vaikuttamaan osallistuessaan alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon. Kaaviossa esitetyllä tilastoinnilla pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen 1: Millaisiin aiheisiin ympäristöjärjestöt pyrkivät vaikuttamaan osallistuessaan alueelliseen ja paikalliseen ympäristöä koskevaan päätöksentekoon?

Kaavio 1. Tilasto siitä, millaisiin asioihin ympäristöjärjestöt ovat pyrkineet vaikuttamaan tutkimukseen vastanneissa kunnissa ja kaupungeissa.

Tutkimus osoitti, että 50,8 %:ssa vastauksista (32 kpl) ei vastaajalla ollut joko tietoa aktivismista, sitä ei kunnassa vastanneen henkilön käsityksen mukaan esiintynyt tai ainoat yhteydenotot olivat tulleet yksittäisiltä kansalaisilta. Tästä huolimatta loput vastaukset osoittivat, että ympäristöjärjestöt pyrkivät kuitenkin vaikuttamaan aktiivisesti erilaisiin paikallistasolla toteutettaviin hankkeisiin. Valtaosa vaikuttamistoiminnasta kohdistui joko suoraan yritystoimintaan tai sitä koskeviin lupapäätöksiin. Eniten kiinnostusta ovat herättäneet kaivostoiminta ja maa-ainesten otto (10 kpl) sekä uusiutuvaan energiaan ja vesikysymyksiin liittyvät hankkeet (8 kpl). Pelkästään julkisen sektorin toimintaan liittyneet vaikuttamistoimet (6 kpl), jotka eivät olleet sidoksissa mihinkään yritystoimintaan, olivat huomattavasti harvinaisempia verrattuina niihin tapauksiin, joissa ympäristöjärjestöt olivat vaikuttamaan sellaisiin tapauksiin, joissa viranomaisen päätös kohdistui yritystoimintaan.

Osassa vastauksista kävi ilmi, että kyseisessä kunnassa tai kaupungissa ympäristöjärjestö oli pyrkinyt vaikuttamaan useaan erilaiseen hankkeeseen. Näiden vastausten osalta saman kunnan tai kaupungin vastaus on tilastoitu jokaiseen sarakkeeseen, jonka mukaista vaikuttamista sen alueella ilmeni, ja niinpä tilastossa näkyvien vastanneiden kuntien tai kaupunkien yhteislukumäärä on hiukan suurempi kuin tutkimukseen vastanneiden lukumäärä. Tämä ratkaisu on tehty siksi, että on voitu tilastoida kaikki eri aihepiirit, joihin ympäristöjärjestöt ovat pyrkineet vaikuttamaan Suomessa, ilman tarvetta jättää mitään aihepiiriä pois tilastoista.

Ympäristöjärjestöjen osallistumisen edut

Tässä luvussa perehdytään siihen, mitkä ovat positiivisia piirteitä ympäristöjärjestöjen osallistumisessa alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon. Tähän kysymyksen 2 osaan on perehdytty haastatteluun tulleiden vastausten sekä niitä tukevan kirjallisuuden perusteella.

Kiinnostus alueellisiin ja paikallisiin kysymyksiin

Haastatteluvastauksissa nousi esiin, että ympäristöviranomaiset kokevat paikallisaktivismin merkitykselliseksi erityisesti siksi, että alueellisen ja paikallisen aktivistit ovat kiinnostuneita kiinnittämään huomiota alueella esiintyviin ympäristöongelmiin. Mielenkiinnon merkitys on tunnustettu myös kirjallisuudessa: alueellisen ja paikallisen tason ympäristöviranomaisia on pidetty tärkeinä kansallisen ympäristöpolitiikan toteuttajina, ja niinpä paikallisaktivistien toiminta on tärkeässä roolissa myös kansallisessa mittakaavassa. (Mihavlov & Perkins 2015, 125.) Samalla paikalliset ympäristöaktivistit ovat merkittäviä yhteiskunnallisia toimijoita erityisesti kestävän kehityksen toteuttamisessa (Vickers 2019, 8).

Alueellisista ja paikallisista ympäristökysymyksistä kiinnostunut yleisö voidaan jakaa niihin, joihin tehdyt ympäristöpäätökset vaikuttavat tai joihin päätökset voivat vaikuttaa, ja niihin, jotka ovat kiinnostuneita tehdyistä päätöksistä. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat esimerkiksi ympäristöjärjestöt. (Indriksone 2003, 16.) Joskus nämä kaksi eri yleisöryhmää voivat olla myös päällekkäisiä, mikäli alueen ympäristökysymyksistä joko omista motiiveistaan tai yleisesti kiinnostuneet perustavat aiheita hoitavia ympäristöjärjestöjä (Poulos 2015, 15). Tällaista on tapahtunut esimerkiksi Forssassa, jossa maa-ainesten otto on aiheuttanut kiinnostusta varsinkin liito-oravan suojeluun liittyvissä kysymyksissä. Merkityksellisen tapauksesta teki se, että forssalaiset perustivat vastustaakseen hanketta luonnonsuojeluyhdistyksen, jolla oli valitusoikeus maa-aines- ja ympäristölupapäätökseen. Tapauksen seurauksena liito-oravan suojelua muutettiin luonnonsuojelulaissa. Lainmuutos tunnetaan nimellä *lex Konikallio*. (Forssa 1.3.2023; Vuorinen 2017, 79, 80.)

Liito-orava onkin esimerkki tyypillisestä paikalliskysymyksestä, johon ympäristöjärjestöt ovat kiinnittäneet huomiota – liito-oravien tilanne on herättänyt ympäristöjärjestöjen huolta myös esimerkiksi Kristiinankaupungissa (7.3.2023), Suomussalmella (8.3.2023) ja Vantaalla (12.9.2024). Liito-oravien ”puhevallan” voidaan katsoa kanavoituneen ympäristöjärjestöille, sillä ne ovat olleet

mukana paikallistason liito-oravahankkeissa sekä laatineet liito-oravia koskevia valituksia myös esimerkiksi EU-komissioon. (Jokinen, Halla & Nygren 2009, 29.) Liito-oravat eivät ole suinkaan ainoita paikallisia kysymyksiä, joihin ympäristöjärjestöjen edustajat sekä muut ympäristötietoiset kuntalaiset ovat pyrkineet vaikuttamaan. Esille nousseita teemoja on tilastoitu tarkemmin tässä artikkelissa – esille ovat nousseet muun muassa tuulivoimakysymykset, vesiensuojelu, turvetuotanto ja harvaan asutun kunnan jätehuolto (Luhanka 6.3.2023; Ylivieska 6.3.2023; Kausala 2.9.2024). Tietoisuuden on katsottu myös laajentuneen: vastauksissa nousi esiin esimerkiksi näkemys siitä, että nykyiset ympäristöaktivistit ovat entistä tietoisempia myös esimerkiksi tuulivoiman haitoista ja riskeistä (Iitti 1.9.2024).

Monipuolisten vaikuttamisen kohteiden lisäksi alueellisista ja paikallisista ympäristökysymyksistä kiinnostuneilla on käytössään myös monenlaisia vaikuttamisen keinoja: vastauksista nousivat esiin ainakin kuntalaisaloitteiden käyttö (Kontiolahti 13.3.2023), osallistuminen erilaisiin työryhmiin (Parkano 6.3.2023 ja Ähtäri 12.4.2023), lobbaus (Karkkila 23.3.2023) sekä lailliset mielenosoitukset (Forssa 1.3.2023; Pirkkala 6.3.2023; Miehikkälä 10.3.2023). Toisinaan on käytetty myös kansalaistottelemattomuutta (Suomussalmi 8.3.2023).

Alueellisen ja paikallistason aktiivien kiinnostus lähikysymyksiin on heijastunut myös järjestöjen laatimiin valituksiin. Järjestöillä on valitusoikeus tietyissä tilanteissa muun muassa luonnonsuojelulain, ympäristönsuojelulain, ympäristöasioiden arviointimenettelystä (YVA) annetun lain ja metsästyslain nojalla sekä teitä ja liikennettä koskevissa asioissa. Alueellisen ja paikallisen tason järjestöjen toiminnalle oman kysymyksensä muodostava lisäksi kunnallisvalitukset, joita edelleen tehdään jonkin verran erityisesti kaavoitusasioissa – vastauksista kävi tosin ilmi, ettei joissain kunnissa ole toistaiseksi esiintynyt lainkaan ympäristöjärjestöjen tekemiä kunnallisvalituksia (Ikaalinen 13.3.2023). Alueellisuus ja paikallisuus näkyvät näissä erilaisissa valituksissa myös siten, että ilmastonmuutoksen ja luontokadon kaltaisten globaalien asioiden sijaan aktivistit ovat tutkimukseen tulneiden vastausten perusteella puuttuneet ainakin vedenoton ja sikaloiden kaltaisiin paikallisiin kysymyksiin sekä laatineet valituksia esimerkiksi jätevedenpuhdistamon ympäristöluvista. (Etelä-Satakunnan ympäristötoimisto 15.3.2023.)

Paikallisten ympäristöjärjestöjen sekä yksittäisten asukkaiden aktiivinen kiinnostus alueellisiin ja paikallisiin ympäristökysymyksiin onkin haastatteluun tulneiden viranomaisten vastausten perusteella selkeästi hyödyksi ympäristöä koskevalle päätöksenteolle. Yksittäisten kuntalaisten kiinnostus ympäristökysymyksiin, kunnissa, joissa ei ole varsinaista ympäristöjärjestötoimintaa, saattaa kuitenkin osaltaan myös rajoittaa ympäristöjärjestöjen paikallisia toimintamahdollisuuksia. Tällaisissa tilanteissa ympäristöaktiivien ja ympäristöasioista päättävien viranomaisten yhteydenpito on muodostunut erittäin henkilösidonnaiseksi, eikä varsinkaan kunnan rajojen ulkopuolelta tulevien ympäristöjärjestöjen ole tällöin yksinkertaista integroitua osaksi kyseisen kunnan tai kaupungin ympäristöpäätöksentekoa. (Kökar 6.9.2024.)

Yksilön taloudelliset resurssit

Edellä kuvattu yksilön kiinnostus ympäristölliseen vaikuttamiseen alueellisella ja paikallisella tasolla ei ole pelkästään riittävää motivoimaan yksilöitä osallistumaan ympäristövaikuttamiseen. Kirjallisuudessa on pyritty analysoimaan seikkoja, jotka motivoivat yksilöä osallistumaan ympäristönsuojeluun ja ympäristöä koskevaan vaikuttamiseen. Tällaisten syiden lisäksi yksilö saattaa joskus toimia kuin ympäristöaktivisti, mutta todellisuudessa taustalla voivat olla esimerkiksi taloudellinen intressi, epäoikeudenmukaisuuden tunne tai naapuruuskiista. (Ähtäri 12.4.2023.)

Ympäristötoimiin motivoivien taloudellisten intressien lisäksi esiin nousevat myös taloudelliset resurssit: niiden katsotaan olevan avainasemassa sen suhteen, miten ahkerasti yksilöllä voi olla halua ja käytännön mahdollisuuksia panostaa ympäristökysymyksiin. Ensisijaisesti tämä heijastuu yksilön ostokäyttäytymiseen ja siihen, miten ahkerasti hänellä voi olla mahdollisuuksia valita mahdollisesti kalliimpia, mutta ympäristöystävällisempiä ja eettisempiä tuotteita. On arvioi-

tu, että taloudellisesti paremmin toimeentulevat ovat halukkaampia toimimaan ympäristöllisesti kestäväällä tavalla. (Vickers 2019, 136; Corrado, Fazio & Pelloni 2022, 3.)

Yksilön taloudellisten resurssien voidaan ainakin osittain katsoa vaikuttavan myös tämän halukkuuteen osallistua ympäristöjärjestötyöhön. Valtaosa ympäristöjärjestöissä tehtävästä työstä tehdään vapaaehtoisvoimin, ja niinpä yksilöillä, joilla on vähäisemmät taloudelliset resurssit, voi olla haasteita käyttää enemmän aikaansa ympäristöjärjestöissä vaikuttamiseen. Niinpä yksilön taloudelliset resurssit voidaan nähdä positiivisina, yksilön halua vapaaehtoistoimintaan lisäävinä tekijöinä ensisijaisesti niissä tilanteissa, joissa yksilö ei koe taloudellisia ongelmia ja voivat käyttää resurssiaan myös vapaaehtoistoiminnassa.

Yksilön tiedolliset resurssit

Ympäristöjärjestöillä on kiinnostuksen lisäksi myös osaamista ja tietotaitoa ympäristöasioiden hoidossa, ja tämä nousi esiin myös viranomaishaastattelussa. Järjestöjen kerryttämä tieto koostuu tutkimustiedon lisäksi kokemuksesta, poliittisesta osaamisesta ja arvopunninnasta. (Unander & Sørensen 2020, 830.) Viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen toivotaan harjoittavan yhteistyötä, jotta ympäristöviranomaiset voisivat saada käyttöönsä ympäristöjärjestöillä olevaa, erilaisista lähteistä kerrytettyä ja paikallisiin ympäristöolosuhteisiin liittyvää tiedollista osaamista (Greenspan, Cohen-Blankshain & Geva 2022, 635; Viranomainen A 31.12.2022). Ympäristöjärjestöissä voi olla mukana esimerkiksi lakimiehiä tai muita henkilöitä, joilla on subtanssiosaamista ja täten vaikuttamistoiminnassa olennaista tietoa (Varsinais-Suomen ELY-keskus 1.3.2023; Hämeen ELY-keskus 7.3.2023). Järjestöjen jäsenillä voi olla tällöin myös mahdollisuus uuden tiedon tuottamiseen (Eden, Donaldson & Walker 2006, 1061).

Yhteistyön lisäämisen merkitystä kannatetaan myös ympäristöjärjestöissä: esimerkiksi WWF ohjeistaa vaikuttamisoppaassaan, kuinka metsäasioihin vaikuttamisessa olennaisia ovat yhteydenotot alueellisiin toimijoihin (WWF 2010, 10). Vastaava näkemys on noussut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa. Tampereen yliopistossa selvitettiin vuonna 2014 ympäristöperusoikeuden toteutumista: esiin nousi luonnonsuojelu- ja ympäristöjärjestöjen roolin vahvistamisen merkitys kansalaisten ja luonnon edustajana, vaikuttavana toimijana ja puolueettomasti luonnon ja ympäristön puolesta toimivana asiantuntijana. Tärkeää tämän tutkimuksen vastauksissa oli se, että niissä toivottiin, että luonnonsuojelu- ja ympäristöjärjestöjen, kylä- ja asukasyhdistysten sekä yksittäisten kansalaisten tietoja ja heidän tekemiään selvityksiä huomioitaisiin paremmin päätöksenteossa (Raskulla 2014, 16).

Vastaava näkemys on esiintynyt myös tähän tutkimukseen lähetettyjen vastausten keskuudessa. Kansalaiset toivovat viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen yhteistyön lisäämistä, koska päätöksenteossa haluttaisiin ottaa huomioon ympäristöasioiden edistämiseksi vihkiytyneiden järjestöjen tiedollinen ymmärrys. Tällä voitaisiin kehittää paikallistason ympäristöpoliittisten päätösten sisältöä. Haastatteluvastauksissa nousikin esiin tapauksia, joissa ympäristöjärjestöjä on otettu osaksi paikallista päätöksentekoa (Raasepori 18.4.2023).

Suuremmissa kaupungeissa ympäristövaikuttajien tiedollista osaamista lisäävät vaikuttajien aktiivisuus sekä vaikuttamistoiminnan kehittyminen melkein ammattimaiseksi. Helsingissä on tiettyihin kaupunginosiin ja niissä esiintyviin ympäristökysymyksiin erikoistuneita aktiivisia jäseniä (Helsinki 2.3.2023). Ammattimaisuutta ilmentää myös Suomen luonnonsuojeluliiton toiminnan järjestelmällisyys ja se, että järjestössä on työssä paljon ympäristöalan ammattilaisia, joilla on tietoa ympäristöasioista koulutuksen ja työkokemuksen kautta. Luonnonsuojeluliitolla onkin täten mahdollisuudet käyttää tietoaan ja puuttua viranomaisten toimintaan, kuten se on tehnyt esimerkiksi liito-oravakysymyksissä. (Vuorinen 2017, 81, 103.)

Yksilöiden tietojen hyödyntäminen järjestötoiminnassa näkyy vastausten perusteella myös järjestöjen antamien mielipiteiden sisällössä. Tämä heijastuu puolestaan mielipiteiden menestymismahdollisuuksiin: haastatteluun annettujen vastausten perusteella ympäristöjärjestöjen asiallisia

vastauksia on pyritty huomioimaan päätöksenteossa. (Hamina ja Miehikkälä 10.3.2023.) Mikäli tällaista huomiointia ei tehdä ja ympäristöjärjestöjen aktiivien tietoja ei hyödynnetä asianmukaisesti, vähentää se ympäristöaktiivien halukkuutta osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon (Deelstra ym. 2003, 536).

Ympäristöjärjestöjen osallistumisen haasteet

Tässä luvussa perehdytään siihen, millaisia haasteita esiintyy ympäristöjärjestöjen osallistumisessa alueelliseen ja paikalliseen päätöksentekoon. Tähän kysymyksen 2 osaan on perehdytty haastateluun tulleiden vastausten sekä niitä tukevan kirjallisuuden perusteella.

Viranomaisten vapaa-ajan aktivisismi ja puolueettomuuskysymykset

Oman haasteensa ympäristöjärjestöjen alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamiselle muodostaa myös se, että usein paikallisia ympäristöviranomaisia on mukana myös paikallisjärjestöissä, vaikka monet viranomaiset painottavatkin pyrkivänsä viranomaisten puolueettomuuteen (Pirkanmaan ELY-keskus 2.3.2023). Viranomaistoiminnassa puolueettomuus on ensisijaisessa asemassa, ja kansainvälisessä kirjallisuudessa onkin esitetty pohdintoja siitä, voivatko viranomaisilla mahdollisesti olevat erilaiset voimakkaat näkemykset ympäristökysymyksissä vaarantaa viranomaisten puolueettomuuden (ks. esim. Hysing, Olsson & Dahl 2016).

Voimakkaita näkemyksiä voi mahdollisesti esiintyä tilanteissa, joissa viranomainen toimii vapaa-ajallaan aktiivisesti jossain tietyssä järjestössä. Järjestön ei tarvitse välttämättä olla edes aktiivisesti mukana viranomaisen käsiteltävänä olevassa tapauksessa tai saamassa siitä hyötyä: järjestön ajama tietynlainen arvomaailma voi aikaansaada sen, että viranomaisen puolueettomuuden katsotaan muusta erityisestä syystä hallintolain (434/2003) 28 §:n 7 momentin mukaisesti. Tällä yleisellä esteellisyyssperusteella turvataan käsittelyn objektiivista puolueettomuutta eli erityistä yleistä luottamusta menettelyn objektiivisuuteen ja riippumattomuuteen. Luottamuksen voidaan taten katsoa vaarantuvan, mikäli viranomaisella on vahva sidonnaisuus tällaiseen tiettyyn arvomaailmaan, jonka voidaan katsoa vaarantavan viranomaisen kyvykkyyden puolueettomaan päätöksentekoon. (Mäenpää 2008, 138–139.)

Puolueettomuuden turvaamiseksi epäselvissä tapauksissa viranomaisen tulee jäädä itsensä, mikäli syntyy epäily esteellisyydestä. Päätöksenteko mahdollisesta esteellisyydestä on hallintolain 29.2 §:n nojalla viranomaisella itsellään. (Mansikka 2014, 16.) Mikäli yhdistys, jossa viranomainen on aktiivina, on tapauksessa osapuolena tai saamassa huomattavaa hyötyä, voi viranomaiselle muodostua jääviystilanne hallintolainsäädännön esteellisyyssperusteiden pohjalta. Jääviyden voidaan katsoa olevan tällaisessa tilanteessa varsin poikkeuksellista – viranomaisen tulisi olla yhdistyksessä johtavassa tai muuten vastuunalaisessa asemassa niin kutsutun yhteisöjäävin synty miseksi. Täten jääviystilanne muodostuisi hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavissa olevan toimielimen kuten johtokunnan jäsenyydestä, toimitus- tai toiminnanjohtajuudesta tai sitä vastaavasta asemasta. (Mäenpää 2008, 137.) Tavallinen niin sanottu rivijäsenyys ei vielä voisi muodostua jääviystilannetta kuin poikkeuksellisesti, eikä se taten vaarantaisi viranomaisen puolueettomuutta.

”Henkilökemian” puute

Henkilökemia, joka on määriteltävissä ihmisten väliseksi toimiviksi suhteiksi (Jalkanen 2011, 210): eräänlaiseksi osapuolten väliseksi yhteisymmärrykseksi ja kunnioitukseksi, voi parhaimmillaan edesauttaa viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen välistä kanssakäymistä, mutta pahimmillaan aiheuttaa sille ongelmia. Henkilökemian puute voi näkyä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisina sosiaalisina konflikteina, jotka estävät vuorovaikutuksen toimivuuden. (Allen 2023, 675.)

Henkilökemian puute voi näkyä vastausten perusteella esimerkiksi siten, että vaikka pienessä kunnassa kompromissien teko olisi olennaista, jotta osapuolten näkemykset saataisiin mahdollisimman lähelle toisiaan (Ervasti 2009, 1081). Keskustelu kuitenkin polarisoituu helposti, eikä yhteisymmärrystä synny. Kuortaneelta tulleissa vastauksissa (2.9.2024) kuvattiin, kuinka henkilökemioiden puute ja ”luja usko oman asian oikeutuksesta” voivat aiheuttaa ongelmia ympäristöhankkeiden läpiviemiselle. Kuortaneen vastausten kaltaiset tilanteet vaarantavat erityisesti deliberatiivisen demokratian tavoitetta keskustelevuudelle ja eri osapuolten yhteisymmärryksen löytämiselle. Vastauksista nousi esiin kuitenkin myös positiivisia kokemuksia henkilökemiasta: esimerkiksi Karkkilassa muutamat ympäristöaktiivit ovat henkilökohtaisia tuttavuuksia ympäristölautakunnan jäsenten kanssa, jotka tuovat ympäristölautakuntaan kyseisten aktiivien ehdotuksia (Karkkila 23.3.2023).

Karkkilan kaltaiset positiiviset kokemukset eivät ole kuitenkaan välttämättä pysyviä. Haasteita voi seurata erilaisista henkilövaihdoksista: vaikka ympäristöjärjestöjen ja ympäristöviranomaisten välinen yhteistyö olisi ollut hyvää ja toimivaa aiempien ympäristöviranomaisten ja -järjestöaktiivien ollessa mukana, tilanne voi muuttua. Esimerkiksi Forssassa viranomaiset tekivät alueella toimineen luonnonsuojeluyhdistyksen kanssa yhteistyötä, kuten retkeilyä, talkoita ja tiedotusta, mutta yhteistyö on sittemmin henkilövaihdosten jälkeen hiipunut vähäiseksi (Forssa 1.3.2023). Tällaisissa tilanteissa henkilövaihdosten seurauksena on vähentynyt paitsi henkilökemia, myös joko viranomaisten kiinnostus tai aktivistien määrä aiheuttaen näin yhteistyön vähenemisen merkittävästi.

Oman ongelmansa henkilökemian näkökulmasta ovat kunnissa ja kaupungeissa muodostaneet myös yksittäiset lobbaajat. Yksittäisten lobbaajien lisäksi myös ympäristöjärjestöt harjoittavat nykyisin lobbausta, jolla ne pyrkivät ajamaan yhteistä hyvää. (Kajala 2020, 215.) Harjoittamalla lobbausta ympäristöjärjestöt tai yksittäiset lobbaajat eivät itsenäisesti osallistu ympäristöä koskevaan päätöksentekoon, vaan pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekijöiden ympäristöä koskeviin mielipiteisiin (Li ym. 2018, 1298). Haastatteluvastausten perusteella yksittäisillä lobbaajilla ei ole ollut taustallaan ympäristöoikeudellista koulutusta tai järjestöä tai muuta ihmisjoukkoa (Karkkila 23.3.2023). Yksittäisiä lobbaajia voi kunnissa toimia muissakin kuin ympäristöasioissa, eikä tätä voida pitää yksistään ympäristöasioihin liittyvänä ilmiönä (Vehmaa 7.3.2023).

Klikkiytynyt päätöksenteko ja taloudelliset resurssit

Suomen luonnonsuojeluliiton *Luonnonsuojelijan vaikuttamisoppaassa* kuvataan seikkoja, joilla on kielteisiä vaikutuksia järjestöjen vaikuttamismahdollisuuksiin. Esiin nousee kuntien usein klikkiytynyt päätöksenteko, jossa klikkiytyneessä päätöksenteossa henkilökemia toimii tiettyjen tahojen, mutta puuttuu toisten tahojen välillä. Ilmiö on osittain sidoksissa edellä käsiteltyyn henkilökemiaan. Mahdolliset kunnan vaikuttajaverkostot sekä järjestöjen taloudelliset vaikuttamisresurssit tulee tiedostaa klikkiytyneessä päätöksenteossa – esimerkiksi suuryritykset ovat useimmin taloudellisesti kyvykkäämpiä ajamaan niille tärkeitä kysymyksiä. (Mäntylä 2019, 11.)

Taloudellisten resurssien eroavaisuudet voivat näkyä toiminnassa siten, että toiminnanharjoittajien ja niiden etujärjestöjen harjoittama aktiivisuus päätöksentekoon vaikuttamisessa on suurempaa kuin ympäristöjärjestöjen kohdalla (Pohjois-Pohjanmaan ELY 11.4.2023). Toisin kuin toiminnanharjoittajilla, ei ympäristöjärjestöissä toiminta ole kaupallista ja voittoa tuottavaa. Koska toimintaa tehdään pitkälti vapaaehtoisvoimin ja voittoa tavoittelemattomasti, on rahoituksen ja avustusten saaminen tärkeää toiminnan jatkuvuuden kannalta (Halonen & Similä 2020, 14; Wang ym. 2020, 2). Myös ympäristöjärjestöjen taloudelliset resurssit voivat poiketa toisistaan, sillä niillä järjestöillä, joilla on palkattua kokopäiväistä henkilökuntaa, on usein paremmat mahdollisuudet osallistua päätöksentekoon kuin muilla järjestöillä (Anttiroiko ym. 2007, 263). Ympäristöjärjestöjen kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että Suomen luonnonsuojeluliiton alueellisen ja paikallisen tason toimijoilla on mahdollisuudet konsultoida luonnonsuojeluliiton kansallisella tasolla

työskentelevää henkilökuntaa ja täten paremmat mahdollisuudet toimimiseen kuin niillä pienillä ympäristöjärjestöillä, joilla ei ole tukenaan vastaavaa järjestelmää.

Yleisen tai viranomaisten kiinnostuksen puute

Onnistuakseen viranomaisten ja ympäristöjärjestöjen yhteistyö edellyttää deliberatiivisen demokratiateorian ihanteen mukaista keskustelua luonnetta. Keskustelu on luonteeltaan vastavaroista ja vaatii molemmilta osapuolilta omaa panostusta. Mikäli tällaista ei kunnassa tai kaupungissa esiinny, voi ympäristöjärjestöjen vaikuttaminen muodostua alueella mahdottomaksi. Luhanka toi esille vastauksissaan, kuinka kaupungissa, jossa ympäristöasiat tai ympäristöjärjestöjen ja yksittäisten ympäristöaktiivien kanssa tehtävä yhteistyö ”eivät juurikaan kiinnosta päätöksentekijöitä”, myös ympäristöaktiivisuuden mahdollisuudet ovat vähäiset viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön mahdollisuuksien ollessa vähäisiä. (Luhanka 6.3.2023.) Vastauksista nousi kuitenkin esiin myös näkemyksiä, joiden mukaan mahdollisesta viranomaisten keskuudessa vallitsevasta kiinnostuksen puutteesta huolimatta ympäristöjärjestöjen vaikuttamiseen tulisi kuitenkin suhtautua niin kuin kaikkeen muuhunkin poliittiseen vaikuttamiseen, eli neutraalisti (Kuortane 2.9.2024).

Viranomaisten kiinnostuksen puutteen lisäksi ympäristöjärjestöjen toiminnalle haasteita voivat aiheuttaa tilanteet, joissa alueen yleinen ilmapiiri ei ole sellainen, että ympäristöaktiivisuus voisi olla mielekästä ja kannattavaa. Vastausten perusteella negatiivinen asennoituminen ympäristöaktiivisuuteen vaikuttaisi olevan osittain maantieteellisesti sidonnaista: ainakin Etelä-Pohjanmaalta tullessa vastauksissa nousi esiin alueella vallitseva kielteisyys ympäristöaktiivisuutta kohtaan (Seinäjoki 16.3.2023, Vimpeli 2.9.2024 ja Kauhava 10.9.2024). Vastaava asennoituminen on näkynyt myös aiemmissa tutkimuksissa esimerkiksi siten, että niin Etelä- kuin Pohjois-Pohjanmaallakin nuoret puhuvat huomattavasti vähemmän ilmastoahdistuksen kaltaisista ilmiöistä kuin etelässä ja varsinkin Helsingissä ja Uudellamaalla asuvat nuoret (Pihkala, Sangervo & Jylhä 2021, 103–104).

Viranomaisten kiinnostusta on vastausten perusteella pyritty lisäämään varsinkin käyttämällä hyödyksi mediaa. Ympäristöjärjestöt ovat voineet ainakin jättää näkemyksiään paikallislehtien mielipidepalstoille (Kristiinankaupunki 7.3.2023), olla yhteydessä toimittajiin televisio-ohjelman tekemiseksi (Kangasniemi 6.3.2023) tai harjoittaa vaikuttamista sosiaalisessa mediassa (Ähtäri 17.4.2023). Ympäristökysymysten päätyminen median kautta laajempaan tietoisuuteen aiheuttaa viranomaisille myös paineita, jotka voivat heijastua viranomaisten toimintaan sekä niiden resursseihin ja resurssien suuntaamiseen. Mikäli ympäristökysymys on saanut järjestötoiminnalla julkisuutta, viranomaiset voivat olla tarkempia asiaa käsitellessään. Tärkeää on kuitenkin huomioida, ettei julkisuus vaikuta viranomaispäätösten sisältöön. (Varsinais-Suomen ELY-keskus 1.3.2023.)

Aktiivistien puute ja epätasaisesti jakautunut asiantuntemus

Kaikkein radikaaleimpia tilanteita, joissa henkilösidonaisuus ilmiönä heijastuu ympäristöjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin yksittäisen kunnan tai kaupungin alueella, ovat vastausten perusteella tilanteet, joissa alueelle ei ole muodostunut ympäristöaktiivisuustoimintaa lainkaan (esim. Porvoo 6.3.2023, Haapavesi 2.3.2023 ja Taipalsaari 7.3.2023). Järjestöjen toiminta vaatii käynnistyäkseen riittävästi järjestöaktiiveja, jotta toiminta ja yhteistyö järjestöjen ja viranomaisten välillä voi käynnistyä. Niinpä ympäristöjärjestöjen toiminta ja ylipäätään koko olemassaolo on varsinkin pienemmissä kunnissa monesti hyvinkin henkilösidonnaista.

Taustalla ilmiölle on henkilösidonnaisten vaikuttamistyön lisäksi osaltaan myös vapaaehtoistyön muutos. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on ilmennyt, etteivät nykyaikaiset kansalaisaktivistit ole kiinnostuneita toimimaan yhdistysten hallituksissa, vaan sen sijaan he haluavat keskittyä tekemiseen. Mahdollisuuksina ongelman ratkaisemiseksi on kirjallisuudessa nostettu järjestötoimintaa kevyemmät vaikuttamisen muodot ja kunnan rooli tällaisen toiminnan mahdollistamisessa sekä digitaalisten alustojen tuomat mahdollisuudet yhdistystoiminnan organisoimiseksi ja tukemiseksi. (Oikeusministeriö 2023, 23.)

Laajemmin tarkasteltuna ympäristöjärjestöjen vaikuttamistoiminnan negatiivisena piirteenä voidaan pitää myös epätasaisesti jakautunutta asiantuntemusta. Samalla, kun Helsingissä ja muissa isommissa kaupungeissa ympäristövaikuttamista voidaan pitää melkein pä ammattimaisena, samaa ei voi sanoa pienemmistä paikkakunnista – esimerkiksi Kontiolahden vastauksissa nousi esiin näkemys, ettei toiminta ole aina luontevaa tai asiantuntevaa. Asioista paistoi vastaajan mielestä läpi, että paikalliset aloitteiden tekijät toimivat asioissa kansallisten kattojärjestöjen paikallisina välittäjinä. (Kontiolahti 13.3.2023.) Resurssit ja tietotaito ovat olleet myös muualla vaihtelevia (Kauhava 10.9.2024). Järjestöjen asiantuntemus nähtiin vastauksissa muutenkin epätasaisesti jakautuneena: samalla, kun Suomen luonnonsuojeluliitolla on käytettävissään omat lakimiehet, joilta kysyä oikeudellista neuvontaa vaikuttavuuden parantamiseksi, eivät paikalliset asukasyhdistykset pysty käyttämään lakimestä ja olemaan täten oikeudellisesti yhtä uskottavia (Varsinais-Suomen ELY-keskus 1.3.2023 ja Pirkanmaan ELY-keskus 2.3.2023).

Jos kunnassa tai kaupungissa toimivilla ympäristöjärjestöillä ei ole aktiivisia jäseniä, joilla on tietoa vaikuttamisesta, voi vaikuttamistoimintaan osallistuminen olla haasteellista vaikuttamismahdollisuuksia koskevien perustietojen ollessa puutteellisia. Vastauksissa nousi esimerkiksi esiin, ettei ympäristöjärjestöillä tai yksittäisillä aktivisteilla ole välttämättä tietoa muun muassa siitä, millaisia mahdollisuuksia kunnilla on vaikuttaa asioihin (Suomussalmi 8.3.2023).

Johtopäätökset: Deliberatiivisen demokratian toteutumismahdollisuudet ympäristöjärjestöjen kohdalla alueellisen ja paikallisen tason vaikuttamisessa

Tässä tutkimuksessa on perehdytty kirjallisuuden sekä viranomaisten näkemyksiä ilmentävän empiirisen tutkimusmateriaalin perusteella ympäristöjärjestöjen ja viranomaisten yhteistyöhön alueellisella ja paikallisella tasolla. Empiirinen tutkimusmateriaali on kerätty sähköpostitse toteutetulla haastattelututkimuksella Suomen kuntien ja kaupunkien ympäristöviranomaisissa sekä ELY-keskuksissa ja aluehallintovirastoissa. Tutkimukseen tulleissa vastauksissa on noussut esiin useita seikkoja, jotka voivat joko edesauttaa tai aiheuttaa ongelmia ympäristöjärjestöjen osallistumiselle ympäristöä koskevaan päätöksentekoon alueellisella ja paikallisella tasolla. Empiirisen tutkimusmateriaalin ja tutkimuskirjallisuuden perusteella vastataan lopuksi 3. tutkimuskysymykseen, eli siihen, miten tutkimusvastauksissa esiin nousseet edut ja ongelmat vaikuttavat deliberatiivisen demokratian toteutumismahdollisuuksiin ympäristöjärjestöjen ja alueellisen ja paikallisen tason ympäristöviranomaisten välisessä yhteistyössä.

Ärhusin yleissopimuksen implementointi ei tuonut erityisiä muutoksia Suomen lainsäädäntöön, sillä sen velvoitteet sisältyivät kansalliseen lainsäädäntöön jo aiemmin. Oikeudellinen perusta ympäristöjärjestöjen osallistumiselle on Suomessa täten vahva. Tämä ei ole suinkaan tarkoittanut, että ympäristöjärjestöjen osallistuminen olisi kunnissa erityisen aktiivista – noin puolessa vastauksista kävi ilmi, ettei kunnassa ollut esiintynyt ympäristöjärjestöjen vaikuttamistoimintaa tai vastaaja ei tiennyt sen olemassaolosta. Tällaisissa kunnissa oli esiintynyt lähinnä yksittäisten aktiivisten kuntalaisten yhteydenottoja viranomaisiin. Niissä vastauksissa, joissa tuotiin esiin ympäristöjärjestöjen vaikuttamistoimintaa, kuitenkin osoittautui, että ympäristöjärjestöt pyrkivät toimiessaan vaikuttamaan monipuolisesti erilaisiin ympäristökysymyksiin.

Tutkimustulosten analysoinnissa oli merkityksellistä, että vastausten perusteella ympäristöjärjestöjen vaikuttamismahdollisuuksia ja keskusteluyhteyttä viranomaisten kanssa edistävässä yhteistyössä esiintyy alueellisella ja paikallisella laajaa vaihtelua sekä etuja ja ongelmia. Nämä kaikki vaikuttavat arviointiin deliberatiivisen demokratian toteutumismahdollisuuksista. Parhaimmillaan toimivan henkilökemian ja yksilön tietojen tai taloudellisten resurssien sekä kiinnostuksen hyödyntäminen lisäävät päätöksenteossa deliberatiivisen demokratian toimivuutta: keskustelevan

demokratian ihanteessa päätöksenteko muodostuu nimenomaisesti keskusteluyhteydestä, jossa kansalaisyhteiskunnan ja yksilön mielipiteet otetaan huomioon päätöksenteossa.

Keskusteleavuus vaatii kuitenkin vastavuoroisuutta, johon monet haastatteluvastauksissa esiin nousseet seikat voivat vaikuttaa myös kielteisesti. Viranomaisten mielenkiinnon tai aktivistien puute ovat merkittävimpiä esteitä keskusteleavan demokratian syntymiselle alueellisessa ja paikallisessa ympäristöpäätöksenteossa. Molemmat muodostavat esteen keskusteluyhteyden muodostumiselle. Myös henkilökemian puute voi muodostaa ongelmia – mikäli osapuolet eivät koe tulevansa toimeen keskenään, monimutkaistaa tämä myös keskusteluyhteyttä ja toimivaa deliberatiivista demokratiaa. Haasteita voi varsinkin pienemmissä kunnissa aiheuttaa myös viranomaisten oma kansalaisaktiivisuus, mikäli on esitettävissä epäilyjä siitä, että tämä vaarantaa viranomaisen puolueettomuuden.

Kokonaisuus huomioon ottaen voidaan todeta, että isossa osassa niistä vastanneista kunnista, joissa ympäristöjärjestöjen tai yksittäisten aktiivisten kuntalaisten ympäristöaktivismia esiintyy, otetaan vastausten perusteella aktivistien mielipiteet huomioon hyvällä ja asiallisella tavalla. Tällaisista kunnista tulleissa vastauksissa nousi esiin juuri näitä yhteistyön eduiksi katsottavia teemoja: yksilöiden sekä järjestöjen aktiivisuus tuoda esiin mielipiteitään edistää näissä kunnissa myös deliberatiivisen demokratian ihanteiden mukaisen keskusteleavuuden toteutumista.

Keskusteleavan demokratian ei voida kuitenkaan katsoa toteutuvan vielä koko Suomessa: haasteita esiintyy erityisesti niissä kunnissa, jotka toivat esiin kunnan viranomaisten kiinnostuksen puutteen kaltaisia ongelmia. Tällaisessa ilmapiirissä mahdolliset aktiiviset kuntalaiset eivät kykene muodostamaan kunnollista keskusteluyhteyttä viranomaisiin, eikä ympäristöjärjestöillä ole perustetta toimia kunnan alueella – tekijöiden puutteessa keskusteluyhteyttä ei pääse muodostumaan.

Lähteet

- Albaret, M. & Deas, J. 2023. Semistructured interviews. Teoksessa Badache, Fanny; Kimber, Leah R. & Maertens, Lucile. *International Organizations and Research Methods: An Introduction*. University of Michigan Press. ss. 82–89.
- Allen, F. 2023. Trends in Environmental Activism. *International Political Science Abstracts Volume 73, Issue 5*. s. I–835. SAGE Publications.
- Anttiroiko, A. ym. 2007. *Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet*. Kunnallistutkimuksia. Tampere University Press.
- Argyrou, A. 2017. Making the Case for Case Studies in Empirical Legal Research. *Utrecht Law Review*. Volume 13 Issue 3 2017. ss. 95–113.
- Barritt, E. 2024. The Aarhus Convention and the Latent Right to a Healthy Environment. *Journal of Environmental Law* 2024, 36. ss. 67–84.
- Belinskij, A. ym. 2024. Yleisön oikeudet vaikuttaa päätöksentekoon ilmastoasioissa: päätöksenteon muuttuva legitimitetti. *Ympäristöjuridiikka* 1/2024. ss. 7–33.
- Bell, F. 2016. Empirical research in law. *Griffith Law Review* 2016, 25(2). s. 262–282.
- Berny, N. & Rootes, C. 2018. Environmental NGOs at a crossroads? *Environmental Politics* 2018, Vol. 27(6). ss. 947–972.
- Brand, T.; Block, V. & Verweij, M. 2020. Stakeholder Dialogue as Agonistic Deliberation: Exploring the Role of Conflict and Self-Interest in Business-NGO Interaction. *Business Ethics Quarterly* 2020; 30(1):3. ss. 3–30.
- Coglianse, C. & Courcy, C. 2010. Environmental Regulation. Teoksessa Cane, Peter & Kritzer, Herbert. *The Oxford Handbook of Empirical Legal Research*. Oxford University Press. Luku 8.
- Corrado, L.; Fazio, A. & Pellonni, A. 2022. Pro-environmental attitudes, local environmental conditions and recycling behavior. *Journal of Cleaner Production* 362 (2022), ss. 1–14.
- Dacombe, R. & Parvin, P. 2021. Participatory Democracy in an Age of Inequality. *Journal of Representative Democracy* 57(2) 2021, ss. 145–157.
- Deelstra, Y. ym. 2003. Using knowledge for decision-making purposes in the context of large projects in the Netherlands. *Environmental Impact Assessment Review* 23 (2003), ss. 517–541.
- Ebbesson, J. 2022. *Access to Justice in Environmental Matters in the EU*. Kluwer.

- Eden, S.; Donaldson, A. & Walker, G. 2006. Green groups and grey areas: scientific boundary-work, nongovernmental organizations, and environmental knowledge. *Environment and Planning A* 2006, Vol 38, ss. 1061–1076.
- Engert, A. 2022. Empirische Rechtswissenschaft – Vorstellung einer Forschungsrichtung. *BRZ Berliner Rechtszeitschrift* 1/2022, ss. 3–13.
- Ervasti, K. 1998. Eräitä näkökohtia empiirisen tiedon hyväksikäyttämisestä oikeustieteessä. *Lakimies* 3/1998, ss. 364–388.
- Ervasti, K. 2009. Kohti sovintoratkaisuja ja pragmaattisia kompromisseja. *Lakimies* 7–8/2009, ss. 1071–1093.
- Ervasti, K. 2011. Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Teoksessa Lohi, Tapani (toim.). *Oikeustiede – Jurisprudentia. XLIV Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja*. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2011, ss. 65–132.
- Ervasti, K. 2015. Ympäristöministeriön lainsäädäntöhankkeiden vaikutusten jälkikäteen seuranta ja arviointi. Teoksessa Määttä, T.y.m. (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2015*. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu.
- Graham, E. 2022. The crafty power of text: methods for a sociology of legislative drafting. *Journal of Law and Society* 49: *Socio-Legal Methodologies (Part II)* 2022, ss. 1–118.
- Greenspan, I.; Cohen-Blankshtain, G. & Geva, Y. 2022. NGO Roles and Anticipated in Environmental Participatory Processes: A Typology. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 2022, Vol. 51(3), ss. 633–657.
- Haapaniemi, M. 2012. Yhdistyksen valitusoikeudesta. *Lakimies* 3/2012, ss. 397–418.
- Hallituksen esitys 268/2014 eduskunnalle kuntalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.
- Herrera, S. & Serrano, S. 2021. Competencies of the area of statistics in legal research. *Journal of Business and entrepreneurial July – September* Vol. 5–3 2021, ss. 80–95.
- Honkonen, T. 2023. Ilmastoneuvottelujen avoimuus ja sidosryhmien osallistuminen Suomessa: käytännöt, oikeudelliset haasteet ja legitimitiitti. *Ympäristöjuridiikka* 2–3/2023, ss. 52–94.
- Hysing, E.; Olsson, J. & Dahl, V. 2016. A radical public administration? Green radicalism and policy influence among local environmental officials in Sweden. *Environmental Politics*, 25(3), ss. 535–552.
- Indriksone, A. 2003. *Non-governmental organizations – Partners in local development*. Centre for Public Policy Providus. Latvia.
- Jalkanen, R. 2011. Metsälain 10 §:n implementointi: metsätoimihenkilöiden oikeudellisen osaamisen kehittymisen täytäntöönpanoprosessissa Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Määttä, Tapio (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2011*. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu. ss. 189–250.
- Jokinen, A.; Haila, Y. & Nygren, N. 2009. Liito-oravan suojele poliittisena prosessina ja yhteistoimintahankkeena Tampereen kaupunkiseudulla. Teoksessa: Määttä, Tapio (toim.) 2009. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009*. ss. 7–68. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Jyränki, A. 2003. *Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä*. 3. painos. Talentum. Helsinki.
- Kajala, J. 2020. Kansalaisjärjestöjen osallistumisoikeuksien kehitys kansainvälisessä ympäristöoikeudessa 1970-luvulta 1990-luvulle. *Oikeus* 49(2), ss. 215–228.
- Kannasto, E.; Paatelainen, L. & Isotalus, P. 2023. Henkilöityminen eduskuntavaalikampanjassa – Puheenjohtajat ja puolueet sosiaalisessa mediassa. *Politiikka* 65(1), ss. 27–52.
- Karttunen, N. 2024. Kansalaisosallistuminen ilmastopolitiikan suunnittelussa – miten kansalaisten osallistumisoikeudet toteutuvat laissa ja käytännössä? *Ympäristöjuridiikka* 2/2024, ss. 42–75.
- Keski-Uudenmaan yhdistysverkosto 2018. *Vaikuttamisopas yhdistyksille – Avuksi puheenjohtajille, hallituksen jäsenille ja viestinnästä vastaaville*.
- Khadka, C. S. 2019. Empirical Method in Legal Research. *Nepal Law Review* 2019. Vol. 35, ss. 434–459.
- Konttinen, E. 1999. *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat – Keitä ovat ja mistä tulevat ympäristöaktivistit?* SoPhi. Jyväskylän yliopisto.
- Korkea-aho, E. & Leino, P. 2019. Interviewing lawyers: a critical self-reflection on expert interviews as a method of EU legal research. *European journal of legal studies* 2019, SI. ss. 17–47
- Kotilainen, J.; Peltonen, L. & Sairinen, R. 2021. Yhteistoiminnallinen ympäristönhallinta erityispiirteinen ja sovelluksineen. s. 7–47 teoksessa Pölönen, Ismo (toim.). *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV*.
- Kumpula, A. 2005. Århusin prosessi ja EU:n ympäristösääntelyn muutokset. s. 117–145 teoksessa Männistö, J. (toim.). *Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä – Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005*. Turun yliopisto.
- Leeuw. 2015. Empirical Legal Research: The Gap between Facts and Values and Legal Academic Training. *Utrecht Law Review* 2015 11(2), ss. 19–33.
- Li, G. ym. 2018. Environmental non-governmental organizations and urban environmental governance: Evidence from China. *Journal of Environmental Management* 206 (2018), ss. 1296–1307.
- Lähteenmäki, N. 2021. Rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän kriminologinen tutkimus. Teoksessa: Nieminen, Kati & Lähteenmäki, Noora (toim.) 2021. *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus, ss. 161–178.
- Mansikka, T. 2014. Kuka kantaa virkavastuuta? – Virkavastuusta kunnassa ja sen ulottumisesta ulkoistettuun toimintaan sekä epäasiallisesta vaikuttamisesta päätöksentekoon. *Edilex* 2014/11.

- Mateeva, K.M. 2023. Эмпирические методы в юридических исследованиях: особенности и проблемы применения. Вестник Поволжского института управления 2023. 23(4). Volgan alueen hallintoinstituutti, ss. 43–50.
- Mihavlov, N. L. & Perkins, D. D. 2015. Local Environmental Grassroots Activism: Contributions from Environmental Psychology, Sociology and Politics. *Behavioral Sciences* 2015, 5, ss. 121–153.
- Mäenpää, O. 2008. *Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet*. 3. painos. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- Mäntylä, N. 2006. Luonnon edustamismahdollisuuksista valitusjärjestelyissä – erityisesti alueellisten ympäristökeskusten ja edunvalvontajärjestöjen näkökulmasta. *Ympäristöjuridiikka* 3/2006, ss. 20–38.
- Mäntylä, J. 2019. *Luonnonsuojelijan vaikuttamisopas*. Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piiri.
- Määttä, T. 2016. Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Teoksessa Marttinen, Tarmo (toim.). Oikeustieteellinen opinnäyte – Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta, ss. 135–222. Edita Publishing Oy.
- Nasiritousi, N.; Hjerpe, M. & Buhr, K. 2014. Pluralising climate change solutions? Views held and voiced by participants at the international climate negotiations. *Ecological Economics* 105 (2014), ss. 177–184.
- Nieminen, K. & Lähtenmäki, N. 2021. Johdatus oikeuden empiiriseen tutkimukseen. Teoksessa Nieminen, Kati & Lähtenmäki, Noora (toim.). *Empiirinen oikeustutkimus*. Gaudeamus. Tallinna.
- Nyman, J. 2005. Luontotyyppien suojeleminen ja edunvalvonnallinen osallistuminen. *Ympäristöjuridiikka* 2/2005, ss. 76–112.
- Oikeusministeriö 2023. Kohti kansalaistoiminnan kukoistusta – miten verkostojärjestöt sekä kunnan ja kansalaisyhteiskunnan yhteistyö tukevat vapaaehtoistoimintaa? *Oikeusministeriön julkaisuja – Selvityksiä ja ohjeita* 2023:2.
- Pakarinen, A. 2011. *Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253. Helsinki.
- Pellizzoni, L. 2010. Environmental Knowledge and Deliberative Democracy. Teoksessa Gross, Matthias ja Heinrichs, Harald (toim.). *Environmental Sociology: European Perspectives and Interdisciplinary Challenges*. Springer, ss. 159–182.
- Pemjakov, J.E. 2007. Эмпирические основания юридической науки. Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Право». 2007 No 1, ss. 43–54.
- Pien, C. 2020. Local environmental information disclosure and environmental non-governmental organizations in Chinese prefecture-level cities. *Journal of Environmental Management*. 2020, Vol. 275.
- Pihkala, P.; Sangervo, J. & Jylhä, K. 2021. Nuorten ilmastoahdistus ja ympäristötunteet. Teoksessa Kiilakoski, Tomi (toim.). *Kestävä tekoo – Nuorisobarometri* 2021, ss. 95–116. Valtion nuorisoneuvosto.
- Pihlaja, R. 2010. Kolmas sektori ja julkinen valta. *Kunnallisanalyyttisen tutkimusjulkaisut nro 61*. Pole-Kuntatieto Oy.
- Poulos, H. M. 2015. How Do Grassroots Environmental Protests Incite Innovation? Teoksessa Hager, Carol & Haddad, Mary Alice. NIMBY IS BEAUTIFUL – Cases of Local Activism and Environmental Innovation around the World, ss. 15–32.
- Raskulla, S. 2014. *Voiko ympäristöä koskeviin päätöksiin vaikuttaa? Yhteenveto Ympäristöoikeuden toteutuminen -tutkimushankkeen Otakantaa.fi-kyselyn tuloksista*. Tampereen yliopisto.
- Rodela, R.; Udovc, A. & Boström, M. 2017. Developint Environmental NGO Power for Domestic Battles in a Multilevel Context: Lessons from a Slovenian case. *Environmental Policy and Governance*.
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Seppo, M. 2013. Kansalaisyhteiskunta nyt – Selvitys suomalaisen kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksistä, tilasta ja asemasta. *Kepan taustaselvitykset N:o 35*. Kepa ry. Helsinki.
- Slavikova, L. ym. 2017. Local environmental NGO roles in biodiversity governance: a Czech-German comparison. *GeoScape* 11(1) 2017. s. 1–15.
- Smith, G. 2003. *Deliberative Democracy and the Environment*. Routledge.
- Sommermann, K. 2017. Transformative Effects of the Aarhus Convention in Europe. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 77 (2017), ss. 321–337.
- Unander, T. & Sørensen, K. 2020. Rhizomic learning: How environmental non-governmental organizations (NGOs) acquire and assemble knowledge. *Social Studies of Science* 2020. Vol. 50(5), s. 821–833.
- Valtioneuvosto 30.5.2024. *Periaatepäätös kansalaisjärjestöstrategiasta – Taustamuistio*.
- Vickers, R. 2019. *Thinking Globally Acting Locally: An Overview of Local Environmental Activism in Britain*. Loughboroughin yliopisto.
- von Troil, C. & Tuusa, R. 2021. *Århusin sopimuksen toimeenpano – Suomen kuudes raportti 2021*. Toimeenpanoraportti. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Vuorinen, K. 2017. Säätelyn purkamisen vaikutus liito-oravan suojelukäytäntöihin – voivatko hakkuiden toteuttajat hallita lisääntymis- ja levähdyspaikkojen rajaamisen ekologis-juridisia haasteita? *Ympäristöjuridiikka* 2–3/2017, ss. 73–107.
- Wang, Y. ym. 2020. Empowerment through emotional connection and capacity building: Public participation through environmental non-governmental organizations. *Environmental Impact Assessment Review* 80, ss. 1–9.
- WWF 2010. *Metsävaikuttamisopas – Miten suojella luontoa valtion, kuntien ja seurakuntien metsissä*.

Internet-lähteet

- Kuntaliitto 2.10.2018. *Kuntalaiset tekevät edelleen vähän kuntalaisaloitteita*. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtais-ta/2018/kuntalaiset-tekevät-edelleen-vahan-kuntalaisaloitteita>. (vierailtu 5.10.2024)
- Tilastokeskus 26.3.2024. Tilastollinen kuntaryhmitys 2024. https://stat.fi/luokitukset/kuntaryhmitys/kuntaryh-mitys_1_20240101. (Stat 26.3.2024)
- Tilastokeskus (vierailtu 1.10.2024). Tilastollinen kuntaryhmitys. https://stat.fi/meta/kas/til_kuntaryhmit.html. (Stat 1.10.2024)

Erikseen haastatellut

- Viranomainen A 31.12.2022 (Kaakkois-Suomen ELY)
- Viranomainen B 7.2.2023 (Itä-Suomen AVI)

Vastanneet kunnat, kaupungit, ELY-keskukset ja AVI:t

- Alajärvi 1.10.2024
- Alavus 27.2.2023
- Aura, Koski T1, Marttila ja Pöytyä (Etelä-Satakunnan ympäristötoimisto 15.3.2023)
- Brändö 20.9.2024
- Eura, Huittinen, Säkytä ja Oripää 2.9.2024
- Forssa 1.3.2023
- Haapavesi 2.3.2023
- Halsua 3.9.2024
- Hamina ja Miehkälä 10.3.2023
- Helsinki 2.3.2023
- Hollola 2.10.2024
- Iitti 1.9.2024
- Ikaalinen 1.3.2023
- Jomala 16.9.2024
- Kangasniemi 1.3.2023
- Karkkila 23.3.2023
- Karstula 5.9.2024
- Kauhava 10.9.2024
- Kaustinen, Veteli ja Lestijärvi 2.9.2024
- Kemi 2.9.2024
- Kontiolahti 13.3.2023
- Kristiinankaupunki 6.3.2023
- Kuortane 2.9.2024
- Kökar 6.9.2024
- Kärkölä 1.10.2024
- Luhanka 6.3.2023
- Maarianhamina 26.9.2024
- Nivala 3.9.2024
- Nurmes 14.3.2023
- Parkano 6.3.2023
- Pirkkala 6.3.2023
- Porvoo 6.3.2023
- Raasepori 18.4.2023
- Rantasalmi 6.9.2024
- Ristijärvi 6.3.2023
- Rääkkylä 2.9.2024
- Sauvo 3.9.2024
- Seinäjoki 16.3.2023
- Siilinjärvi 2.9.2024
- Suomussalmi 8.3.2023
- Taipalsaari 7.3.2023
- Tohmajärvi 2.9.2024
- Toholampi 3.9.2024

Vantaa 12.9.2024
Vehmaa 7.3.2023
Vimpeli 2.9.2024
Vöyri 17.9.2024
Ylivieska, Oulainen, Kannus, Alavieska ja Merijärvi 6.3.2023
Ähtäri 12.4.2023
Varsinais-Suomen ELY 1.3.2023
Hämeen ELY-keskus 7.3.2023
Pohjois-Pohjanmaan ELY 23.3.2023

Liitteet

Liite 1. Suomenkieliset kuntien ja kaupunkien haastattelukysymykset.

1. Onko kuntanne/kaupunkinne alueella kaivostoimintaa tai muuta yritystoimintaa, joka olisi herättänyt ympäristöaktivistien kiinnostuksen? Miten tämä kiinnostus on ilmennyt?
2. Ovatko ympäristöaktivistit koettaneet vaikuttaa kuntanne/kaupunkinne päätöksentekoon? Millä tavoin?
3. Miten tällaiseen vaikuttamiseen on suhtauduttu? Koetteko, että vaikuttamisella olisi ollut tulosta?
4. Tiedätkö, onko kuntanne/kaupunkinne alueella Suomen Luonnonsuojeluliiton tms. kansallisen järjestön paikallistoimintaa, paikallisia ympäristöjärjestöjä tai muuta ympäristötoimintaa? Ovatko kansalaisjärjestöt laajemmin arvioituna aktiivisia kuntanne/kaupunkinne alueella?
5. Ovatko kuntalaisaloitteet aktiivisesti käytettyjä kunnassanne/kaupungissanne? Ovatko ympäristöaktivistit tehneet niitä, ja jos ovat, niin millaisista aiheista?
6. Muistatteko, oliko vuoden 2021 kuntavaalien yhteydessä kunnassanne/kaupungissanne minkäänlaista ympäristöaktivismia? Jos oli, niin millaisiin asioihin sillä pyrittiin vaikuttamaan?
7. Ovatko ympäristöaktivistit esittäneet muutoksenhakuvaatimuksia kunnissanne tehdyistä ympäristöpäätöksistä? Tiedätkö, ovatko nämä vaatimukset tuottaneet tulosta?
8. Lopuksi sana on vapaa: Jos en tullut kysyneeksi jotain, joka teidän kuntanne/kaupunkinne alueella liittyy oleellisesti aiheeseen, kuulisin asiasta mielelläni.

Liite 2. ELY-keskusten kysymykset.

1. Ovatko ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöt tai -liikkeet pyrkineet vaikuttamaan vesi- ja ympäristölupavalvontaanne tai muuhun toimintaanne?
2. Jos vastaisitte kyllä, niin kuinka yleistä tämä toiminta nähdäksenne on ja millä keinoin vaikuttaminen
3. Ovatko vaikuttajat paikallistason pieniä järjestöjä, vai kansallisten järjestöjen, kuten Suomen Luonnonsuojeluliiton paikallisia toimijoita?
4. Onko teillä tiedossa, että ympäristöjärjestöt tai -liikkeet olisivat yrittäneet vaikuttaa suoraan toiminnanharjoittajiin? Jos on, niin miten tämä vaikuttaminen on ilmennyt?
5. Onko ELY:nne alueella mitään tapausta, johon järjestöt tai liikkeet ovat pyrkineet vaikuttamaan ja johon voisitte suositella minun tutustuvan syvemmin?
6. Vihreä siirtymä on tänä päivänä tärkeässä asemassa niin ELY:jen kuin AVI:enkin toiminnassa. Oletteko havainneet ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden minkäänlaista vaikuttamista tähän aihepiiriin liittyen? Jos olette, niin millaista?
7. Jos ELY:nne alueella on ollut havaittavissa ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden harjoittamaa vaikuttamista, niin miten määrittelisitte tämän vaikuttamisen roolin suhteessa päätöksentekoonne?
8. Ovatko työntekijänne aktiivisesti mukana erilaisissa ympäristöjärjestöissä ja muissa kansalaisyhteiskunnan toimijoissa, jotka tekevät työtä ympäristön eteen? Jos ovat, niin koetteko tämän vaikuttavan mitenkään päätöksentekoonne?
9. Sana on vapaa: Jos en tullut kysyneeksi jotain, jonka katsotte mielestänne oleelliseksi seikaksi ympäristöjärjestöjen ja -liikkeiden ELY:jen toimintaan liittyvän vaikuttamisen osalta, kuulen siitä mielelläni

Liite 3. Aluehallintovirastojen kysymykset.

1. Ovatko ympäristöjärjestöt tai -liikkeet pyrkineet vaikuttamaan vesi- ja ympäristöluvitukseenne tai muuhun toimintaanne?
2. Jos vastaisitte kyllä, niin kuinka yleistä tämä toiminta nähdäksenne on ja millä keinoin vaikuttaminen tapahtuu?
3. Ovatko vaikuttajat paikallistason pieniä järjestöjä, vai kansallisten järjestöjen, kuten Suomen Luonnonsuojeluliiton paikallisia toimijoita?
4. Onko teillä tiedossa, että ympäristöjärjestöt tai -liikkeet olisivat yrittäneet vaikuttaa suoraan toiminnanharjoittajiin? Jos on, niin miten tämä vaikuttaminen on ilmennyt?
5. Onko AVI:nne alueella mitään tapausta, johon järjestöt tai liikkeet ovat pyrkineet vaikuttamaan ja johon voisitte suositella minun tutustuvan syvemmin?
6. Vihreä siirtymä on tänä päivänä tärkeässä asemassa niin ELY:jen kuin AVI:enkin toiminnassa. Oletteko havainneet ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden minkäänlaista vaikuttamista tähän aihepiiriin liittyen? Jos olette, niin millaista?
7. Jos AVI:nne alueella on ollut havaittavissa ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden harjoittamaa vaikuttamista, niin miten määrittelisitte tämän vaikuttamisen roolin suhteessa päätöksentekoonne?
8. Sana on vapaa: Jos en tullut kysyneeksi jotain, jonka katsotte mielestänne oleelliseksi seikaksi ympäristöjärjestöjen ja -liikkeiden AVI:en toimintaan liittyvän vaikuttamisen osalta, kuulen siitä mielelläni.

Liite 4. Viranomaisen A:n haastattelu 28.12.2022.

1. Millaisissa asioissa ja miten paljon ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöt ovat tyypillisesti yhteydessä ELY-keskukseen niissä asioissa, joita hoidatte ELY-keskuksessa?
2. Millaiseksi kuvailisitte järjestöjen oikeudellisen osaamisen niissä asioissa, joissa olette järjestöjen kanssa tekemisissä?
3. Millaiseksi kuvailisitte järjestöjen substanssiosaamisen niissä asioissa, joissa olette järjestöjen kanssa tekemisissä?
4. Millainen asema ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöillä on niiden asioiden hoidossa, joista vastaatte ELY:ssä?
5. Sain tiedon, että olet mukana paikallistason järjestön hallituksessa. Miten koet tämän vaikuttavan työhösi?
6. Mitä hyötyä/haittaa järjestöjen toiminnasta on ELY:n asioiden hoidossa?
7. Olisiko ELY:llä mahdollisuutta tai tarvetta lisätä yhteistyötään paikallistason ympäristö- ja luonnonsuojelujärjestöjen kanssa? Tulisiko yhteistyötä jostain syystä vähentää? Miksi?
8. Jos tunnette jossain toisessa ELY:ssä henkilön, joka olisi sopiva vastaamaan kysymyksiini, otan vinkkejä vastaan.
9. Sana on vapaa: jos mieleenne tulee jotain muuta, kuulen mielelläni.

Liite 5. Viranomaisen B:n kysymykset 27.2.2023.

1. Ovatko ympäristöjärjestöt tai -liikkeet pyrkineet vaikuttamaan vesi- ja ympäristöluvitukseenne tai muuhun toimintaanne?
2. Jos vastaisitte kyllä, niin kuinka yleistä tämä toiminta nähdäksenne on ja millä keinoin vaikuttaminen tapahtuu?
3. Ovatko vaikuttajat paikallistason pieniä järjestöjä, vai kansallisten järjestöjen, kuten Suomen Luonnonsuojeluliiton paikallisia toimijoita?
4. Onko teillä tiedossa, että ympäristöjärjestöt tai -liikkeet olisivat yrittäneet vaikuttaa suoraan toiminnanharjoittajiin? Jos on, niin miten tämä vaikuttaminen on ilmennyt?
5. Onko AVI:nne alueella mitään tapausta, johon järjestöt tai liikkeet ovat pyrkineet vaikuttamaan ja johon voisitte suositella minun tutustuvan syvemmin?
6. Vihreä siirtymä on tänä päivänä tärkeässä asemassa niin ELY:jen kuin AVI:enkin toiminnassa. Oletteko havainneet ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden minkäänlaista vaikuttamista tähän aihepiiriin liittyen? Jos olette, niin millaista?
7. Jos AVI:nne alueella on ollut havaittavissa ympäristöjärjestöjen tai -liikkeiden harjoittamaa vaikuttamista, niin miten määrittelisitte tämän vaikuttamisen roolin suhteessa päätöksentekoonne?
8. Sana on vapaa: Jos en tullut kysyneeksi jotain, jonka katsotte mielestänne oleelliseksi seikaksi ympäristöjärjestöjen ja -liikkeiden AVI:en toimintaan liittyvän vaikuttamisen osalta, kuulen siitä mielelläni.

Terhi Raikas

OTM, DI, M.Soc.Sc., FM, hallintotieteiden tohtoriopiskelija, Vaasan yliopisto

---

ILMASTOAKTIVISMI,
KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS JA PAKKOTILA –
VERTAILUSSA SUOMI, RUOTSI JA SVEITSI

Edilex-sarja 2025/1

Vertaisarvioitu artikkeli
Julkaistu 13.1.2025

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
1.1	ILMASTOAKTIVISMI OSANA MODERNIA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUTTA.....	3
1.2	METODIT	4
1.2.1	<i>Praktinen oikeusvertailu .....</i>	4
1.2.2	<i>Lainopillinen tutkimus.....</i>	5
2	PAKKOTILA JA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS OSANA RIKOSOIKEUDEN SYSTEMATIikkaA.....	6
2.1	KANSALAISTOTTELEMATTOMUUDEN SUHDE ÅRHUSIN YLEISSOPIMUKSEEN.....	6
2.2	OIKEUDELLINEN TAUSTA.....	6
2.2.1	<i>Suomi.....</i>	6
2.2.2	<i>Ruotsi.....</i>	8
2.2.3	<i>Sveitsi.....</i>	8
2.3	PUTATIIVIPAKKOTILA.....	9
3	PUOLUSTETTAVAN EDUN MERKITYS.....	10
3.1	ARVOPUNNINTA.....	10
3.2	VAARAN JA VAHINGON SUHTEUTTAMINEN TOISIINSA.....	11
3.2.1	<i>Vahingon ja haitan laatu ja suuruus.....</i>	11
3.2.2	<i>Vaaran alkuperä .....</i>	12
3.3	OIKEUSVERTAILU	12
3.3.1	<i>Ruotsi.....</i>	12
3.3.2	<i>Sveitsi .....</i>	13
4	TEON OLOSUHTEET	13
4.1	VAARAN VÄLITTÖMYYS JA PAKOTTAVUUS.....	13
4.1.1	<i>Ilmastonmuutoksen välittömyys ja pakottavuus .....</i>	13
4.1.2	<i>Laillisen toiminnan vastustaminen .....</i>	15
4.2	TILANTEEN YLLÄTYKSELLISYYS	15
4.3	VAATIMUS MUUNLAISESTA SUHTAUTUMISESTA	16
4.4	TORJUMISTEON TARPEELLISUUS	16
4.5	OIKEUSVERTAILU	17
4.5.1	<i>Ruotsi.....</i>	17
4.5.2	<i>Sveitsi .....</i>	18
5	YHTEENVETO: ONKO RUOTSISTA TAI SVEITSISTÄ LÖYDETTÄVISSÄ SUOMEEN TULKINTASUOSITUKSIA?.....	18
5.1	LOPUKSI	18
5.2	ONKO RUOTSISTA TAI SVEITSISTÄ LÖYDETTÄVISSÄ SUOMEEN TULKINTASUOSITUKSIA?	19
	LÄHTEET	21

1 JOHDANTO

1.1 ILMASTOAKTIVISMI OSANA MODERNIA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUTTA

Kansalaisjärjestöt ovat merkittäviä yhteiskunnallisia toimijoita, sillä suuri osa kansalaistoiminnasta tapahtuu sekä Suomessa että Euroopassa nimenomaan järjestötoiminnan kautta.¹ Järjestöistä sekä yksittäisistä aktivisteista on muodostunut tärkeitä toimijoita esimerkiksi ilmastokysymyksissä tehokkaamman ja kunnianhimoisemman ilmastopolitiikan vartijoina.² Järjestöt sekä yksittäiset aktivistit voivat vaatia parempaa ilmastopoliittikkaa varsinkin osallistamalla poliittiseen vaikuttamiseen, kuten julkisiin luvallisiin mielenosoituksiin³, kansalaisten vapaisiin kokoontumisiin sekä muihin vapaan mielipiteenilmaisun muotoihin, jotka eivät vaadi lupaa viranomaisilta.⁴ Aina aktivistit eivät kuitenkaan ole katsoneet laillisia vaikutusmahdollisuuksia ”riittäväksi”, eivätkä yksilöt ole kokeneet tulevaisuutta syystä tai toisesta kuulluiksi.⁵ Niinpä joskus mediassa näytetään, kuinka ilmastoaktivistit rikkovat lakia. Tällöin puhutaan välillisen tai välittömän suoran toiminnan laittomasta muodosta⁶, *kansalaistottelemattomuudesta*.

Kansalaistottelemattomuus on kirjallisuudessa määritelty luonteeltaan rauhalliseksi, mutta samalla laittomaksi protestiksi, jolla on vastustettu epäoikeudenmukaiseksi koetun lainsäädännön vaatimuksia – lakia rikotaan täten hyvän tarkoituksen vuoksi ja väkivaltaa minimoiden⁷ muutoksen aikaansaamiseksi laissa ja politiikassa. Taustana tässä on se, että osa laajempaa oikeusyhteisöä, kansalaisyhteiskuntaa, kyseenalaistaa kansalaistottelemattomuudella pienemmän oikeusyhteisön, eli juridiikan ammattilaisten tekemät päätökset.⁸ Kansalaistottelemattomuutta on pidetty kirjallisuudessa niin merkittävänä ilmiönä, että sen on kirjoitettu tarvitsevan jopa ihmis- tai perusoikeuden statuksen.⁹

Useimmiten kansalaistottelemattomuus toteutetaan tietoisella ja avoimella lain rikkomisella. Tavoitteena on tällöin vastustaa jotain vääräksi koettua tai saavuttaa parannuksia yhteiskuntaan. Vastustamisen kohteena ovat usein nimenomaan epäoikeudenmukaisiksi koetut lait ja oikeudelliset käytännöt.¹⁰ Kansalaistottelemattomuutta muistuttavaa protestointia on arvioitu harjoitetun niin kauan kuin on ollut olemassa järjestäytyneitä yhteiskuntia. Varsinaisesti ilmiö on käynnistynyt 1600-luvun Yhdysvalloissa. Yhdysvaltojen lisäksi kansalaistottelemattomuus on ollut mukana vaikuttamassa myös monen muun valtion syntymiseen.¹¹

Sittemmin kansalaistottelemattomuuden luonne on kuitenkin monipuolistunut sen avulla ajettavien aihepiirien kirjon laajennuttua. Valtioikysymysten lisäksi kansalaistottelemattomuudella on mahdollista ajaa esimerkiksi ympäristön, ilmaston tai eläinten etuja tai vastustaa ydinsodan, ihmisoikeusrikkomusten ja ympäristön pilaantumisen kaltaisia merkittäviä yhteiskunnallisia uhkia.¹² Kansalaistottelemattomuus on uudistunut myös ympäristöliikkeen keskuudessa. Aluksi ympäristöliikkeen harjoittama kansalaistottelemattomuus kohdistui erilaisten paikallisten ympäristöarvojen edistämiseen.¹³ Vaikka paikallisia ympäristöongelmia vastustetaan ympäristöliikkeessä yhä jonkin verran¹⁴, on sittemmin ympäristöliikkeen katse suuntautunut entistä

¹ Vehka – Vesa 2020, s. 206.

² Albrecht – Viljanen – Vaara 2020, s. 385.

³ Luvallisista mielenosoituksista tulee erottaa kansalaistottelemattomuuden piiriin luettavat mielenosoituksen kaltaiset tilaisuudet, joiden tarkoitus on lainvastainen tai joissa käytetään olennaisesti lainvastaisia menettelytapoja, sillä tällaiset laittomat kokoontumiset eivät ole luettavissa kokoontumislaisissa (530/1999) tarkoitetuiksi yleisiksi kokouksiksi. Ks. HE 145/1998.

⁴ Konttinen – Peltokoski 2004, s. 137–138.

⁵ Rausch 2019, s. 556.

⁶ Hölttä 2013, s. 137–139. Ks. myös Saari 2015, s. 407.

⁷ Burkett 2016, s. 5. Väkivallan minimoimisen tavoitteen vuoksi kansalaistottelemattomuus tuleekin erottaa niin sanotusta ekoterrorismista, johon ympäristöaktivistit ovat myös osallistuneet. Ekoterrorismissa korostuu nimenomaisesti väkivallan käyttö. Cohan 2007, s. 162. Ekoterrorismista Sveitsissä ks. Keller 2024.

⁸ Bedau 1991, s. 1 ja Mäntylä 2011, s. 49. Ks. myös Kajala 2020, s. 218.

⁹ Bignell 2017, s. 129. Ks. myös Nieminen 2015 sekä Kühler 2010. Ympäristöliikkeen kansalaistottelemattomuuden ihmisoikeusvaikutuksista ks. lisää Fallon 2018.

¹⁰ Forji 2010, s. 157.

¹¹ Ciccozzi 2021, s. 547 ja Nykänen 2022, s. 48.

¹² Quigley 2003, s. 18.

¹³ Juho 2004, s. 243.

¹⁴ Ks. esim. Niemi 24.1.2023 ja Rytkönen 21.1.2023.

enemmän paikallisista ympäristökysymyksistä globaaleihin ympäristöongelmiin, kuten tässä artikkelissa käsiteltävään ilmastonmuutokseen ja sitä vastustavaan ilmastoaktivismiin.¹⁵

Ympäristöliikkeen harjoittaman kansalaistottelemattomuuden muuttuneesta asetelmasta huolimatta kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa koskeva oikeuskäytäntö ei ole kuitenkaan kokenut esimerkiksi Suomessa kansallisella tasolla erityistä muutosta: Suomessa sovelletaan edelleen aihetta käsiteltäessä ennakkotapauksena vuonna 1983 annettua korkeimman oikeuden ratkaisua niin sanotussa Kojjärvi-tapauksessa.¹⁶ Kojjärvi-tapauksessa ympäristöaktivistit vastustivat paikallisia ympäristöongelmia, ja niinpä tapauksessa esiin nousseet arvot poikkesivat niistä kysymyksistä, joita nykypäivän moderni ilmastoaktivismi pyrkii edistämään.

Ilmastoaktivistien harjoittama kansalaistottelemattomuus on näkynyt jo useiden eri valtioiden oikeuskäytännössä.¹⁷ Siksi merkille pantavaa onkin, että Suomesta poiketen muissa valtioissa on jo annettu jonkin verran myönteisiä päätöksiä koskien ympäristö- ja ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa, joka kertoo osaltaan uudistuvasta oikeudellisesta suhtautumisesta ilmastoaktivistien harjoittamaan kansalaistottelemattomuuteen. Tällaisia päätöksiä on jo annettu ainakin Ruotsissa¹⁸ ja Sveitsissä¹⁹ sekä muutamissa *common law* -maissa, kuten Isossa-Britanniassa²⁰ ja Yhdysvalloissa, jossa aktivistien pakkotilaan keskittyvän puolustuksen menestys on ollut vaihtelevaa²¹. Romaanis-germaanisen oikeuden²² noudattamisen vuoksi näistä valtioista on päädytty vertailemaan Suomen tilannetta Ruotsiin ja Sveitsiin ja analysoimaan, mistä erot oikeuskäytännössä johtuvat ja olisiko Ruotsista ja Sveitsistä omaksuttavissa Suomeen *de lege ferenda* -tyyppisesti mitään uusia oikeudellisia näkemyksiä.²³

Ulkomailla jo esiintyvän, ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuden oikeuttamisen pakkotilaperusteella mahdollistavan oikeuskäytännön vuoksi tässä artikkelissa on tarkoitus analysoida, olisiko vastaava oikeuskäytäntö mahdollista Suomessa. Täten artikkelissa vastataan seuraaviin kysymyksiin: 1) Miten ilmastoaktivismissa harjoitetun kansalaistottelemattomuuden olosuhteita tulisi analysoida eri pakkotilaperusteiden valossa? 2) Voidaanko näiden perusteiden valossa tulkita, että Suomessa olisi mahdollista antaa nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella ratkaisuja, joissa ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuus voitaisiin oikeuttaa tai antaa anteeksi? sekä 3) Mistä erot Suomen, Ruotsin ja Sveitsin oikeuskäytäntöjen välillä johtuvat ja onko Suomeen omaksuttavissa tulkintasuosituksia?

1.2 METODIT

1.2.1 Praktinen oikeusvertailu

Koska ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuus on nykypäivän ilmiönä globaali, ei yhden oikeusjärjestelmän lainsäädännön analysointia lainopillisen tutkimuksen turvin voida pitää riittävänä, vaan aihepiiriä on perusteltua kartoittaa myös oikeusvertailun turvin. Tutkittavan ilmiön tarkastelussa oikeusvertailu palvelee

¹⁵ Tässä artikkelissa termillä "globaalit ympäristöongelmat" viitataan ilmastonmuutokseen ja luontokatoon sekä niiden aiheuttamiin ongelmiin. Ilmastonmuutoksen vastustamisesta globaalina ilmiönä ks. Brogan 2021.

¹⁶ KKO 1983-II-159.

¹⁷ Schaafsma 2024, s. 98.

¹⁸ Tukholman käräjäoikeus 2023, tuomio B 4628–23. Ks. myös Nordh – Ekberg 31.10.2024.

¹⁹ Geneven hovioikeus (République et Canton de Genève Pouvoir Judiciaire) 20.2.2020. Tapauksessa joukko aktivisteja oli vuonna 2018 Geneven ilmastomarssin aikaan maalannut punaisia kädenkuvia sekä liimannut IPCC:n 1,5 asteen ilmaston lämpenemistä koskevan raportin sivuja Credit Suisse'n julkisivuun. Mazzotti 2024, s. 404. Ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuudesta Sveitsissä ks. lisää Bluwstein – Demay – Benoit 2023 ja Albanese – Minazzi 2024.

²⁰ Weber 2023, s. 73. Ks. myös Richardson 2021. Isossa-Britanniassa on kuitenkin esiintynyt myös haasteita pakkotilaperusteiden käyttämisessä ja ilmastonmuutokseen vetoamisessa, joka on saanut myös aikaan sitä, etteivät aktivistit ole voineet kunnolla perustella tekojaan. Niinpä Ison-Britannian tilannetta ei voida pitää toistaiseksi täysin yksiselitteisenä. Ks. Forst 2024, s. 17.

²¹ Mégret – Khoday 2022, s. 199 ja Long – Hamilton 2018, s. 59. Yhdysvaltain lainsäädännön pakkotilakriteereistä ks. Lemons – Brown 2011, s. 9.

²² Ks. lisää Husa 2020.

²³ Suvantola 2005, s. 32.

aihepiirin mahdollisimman laajaa ja objektiivista tarkastelua.²⁴ Oikeusvertailu on artikkelin eittämättä tärkein metodi, sillä se tuottaa tietoa ilmastoaktivistien tilanteesta vertailtavissa valtioissa.

Oikeusvertailun eri muodoista²⁵ tässä artikkelissa nousee esiin erityisesti praktinen oikeusvertailu – tällä tarkoitetaan oikeuspolitiikan, lainvalmistelun tai tuomioistuinten ratkaisutoimintaa palvelevaa vertailua, jossa tarkoituksena on luoda lainsäädäntövertailun avulla riittävä tietopohja esimerkiksi haasteellisen oikeudellisen tulkintatilanteen ratkaisun perustaksi. Praktisen oikeusvertailun harjoittamisen tarkoituksena on käytännöllisten päämäärien saavuttaminen, eikä tällöin välttämättä kyse ole varsinaisesta vertailevasta oikeustieteestä.²⁶

Varsinaisesta vertailevasta oikeustieteestä ei ole kyse myöskään tässä artikkelissa, jossa praktista oikeusvertailua toteutetaan vertailemalla Suomen, Ruotsin ja Sveitsin lainsäädäntöä ja sen soveltamista. Artikkelin ratkaistava oikeudellinen tulkintatilanne on, olisiko ilmastoaktivistien harjoittamaa kansalaistottelemattomuutta mahdollista pitää pakkotilan alaisuudessa toteutettuna, ja tätä pyritään analysoimaan tarkastelemalla eroja ja yhtäläisyyksiä aihepiiriä käsittelevän lainsäädännön ja oikeuskäytännön osalta Suomessa, Ruotsissa ja Sveitsissä. Aihepiirin arviointi palvelee suomalaisia lainkäyttäjiä: koska Suomessa ei ole toistaiseksi annettu tuoretta ennakkotapausta koskien aihepiiriä, on tuoreiden näkemysten etsiminen ulkomailta tärkeää.

Ruotsin ja Sveitsin lainsäädännössä on monia yhteneväisyyksiä verrattuna Suomen lainsäädäntöön, mutta ratkaisevana erona on se, että Ruotsissa ja Sveitsissä on jo esiintynyt aktivistien kannalta myönteistä oikeuskäytäntöä. Niinpä näiden valtioiden tilanteen kartoittaminen palveleekin praktisen oikeusvertailun tälle artikkelille asettamia tavoitteita. Vertailu on merkityksellistä: koska yksittäisissä valtioissa ei ilmiö esiinny kovinkaan usein, on olennaista hakea esimerkkejä myös kansainvälisesti. Tällöin voidaan tehokkaammin ymmärtää paitsi nykyaikaista ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuutta, myös sitä, millaisissa olosuhteissa sen voitaisiin katsoa olevan Suomessa oikeutettua tai annettavissa anteeksi.

1.2.2 Lainopillinen tutkimus

Oikeusvertailun lisäksi globaalien ympäristöongelmien vastustamiseen kohdistuvaa kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilan sovellettavuutta analysoidaan lainopillisella tutkimuksella²⁷ - tällä oikeustieteen tutkimusmenetelmällä pyritään analysoimaan lainsäädännön sisältöä erilaisten oikeuslähteiden avulla.²⁸ Lainopillisessa tutkimuksessa on olennaisessa roolissa erityisesti erilaisten lain käsitteiden tulkitseminen ja tulkintatesitysten luominen²⁹: tässä artikkelissa tämä lainopillisen tutkimuksen perimmäinen tarkoitus on havaittavissa selkeästi, sillä tutkimus rakentuu nimenomaisesti yhden oikeudellisen käsitteen, pakkotilan, ympärille.

Pakkotilan käsitteen tämänhetkistä sisältöä ja luonnetta pyritään vertailtavissa valtioissa analysoimaan tavanomaisen, eli *vallitsevan lainopin* mukaisesti: huomio kohdistuu tutkimuksessa täten oikeuden kirjoittamishetkellä marraskuussa 2024 voimassa olleeseen sisältöön.³⁰ Kunkin valtion voimassa olevan oikeuden analysoimisessa on käytetty hyödyksi lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä, oikeuskirjallisuutta sekä tarvittaessa myös hallituksen esityksiä tai muita lähteitä.

Lainopillisella tarkastelulla pyritään pakkotilaa koskevien oikeusnormien systematisointiin ja tulkitsemiseen nykypäivän ilmastoaktivistien harjoittamasta kansalaistottelemattomuudesta esiin nousevien kysymysten näkökulmasta.³¹ Lainopillinen metodi onkin tutkimuksessa ensisijaisen metodin sijaan eräänlainen oikeusvertailevan tutkimuksen mahdollistaja: se tuottaa analyysin kautta ymmärryksen vertailtavien valtioiden oikeuden ja oikeuskäytännön sisällöstä sekä pakkotilan käsitteen sisällöstä eri verrokivaltioissa ja mahdollistaa täten niiden välillä tapahtuvan vertailun.

²⁴ Husa 2010, s. 717.

²⁵ Husa 2017, s. 1090.

²⁶ Husa 1998, s. 34 ja Husa 2013, s. 4.

²⁷ Hirvonen 2011, s. 21.

²⁸ Niemi 2017, s. 961.

²⁹ Tikkanen – Yli-Hemminki 2022, s. 1285 ja Minkinen 2017, s. 909.

³⁰ Kolehmainen 2016, s. 107.

³¹ Karjalainen ym. 2018, s. 727.

2 PAKKOTILA JA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS OSANA RIKOSOIKEUDEN SYSTEMATIikkaa

2.1 KANSALAISTOTTELEMATTOMUUDEN SUHDE ÅRHUSIN YLEISSOPIMUKSEEN

Århusin yleissopimuksen (Sops 121–122/2004) kolme pilaria turvaavat ympäristöjärjestöille paljon oikeuksia yleissopimuksen allekirjoittaneissa ja ratifioineissa valtioissa: ympäristöjärjestöillä ja yksittäisillä kansalaisilla on sopimuksen pilarien sisältämien artiklojen nojalla oikeus saada ympäristöasioissa tietoa, oikeus osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon sekä oikeus viedä ympäristöä koskevia päätöksiä tarvittaessa tuomioistuinten käsittelyyn. Näiden lainsäädännöllä turvattujen oikeuksien ohella Århusin yleissopimuksessa on myös jonkin verran kohtia, jotka liittyvät kansalaistottelemattomuuteen.

Kysymys kansalaistottelemattomuudesta ja pakkotilasta on mielenkiintoinen ympäristöjärjestöjen kontekstissa: kansalaistottelemattomia voi tapauskohtaisesti suojella Århusin yleissopimuksen artikla 3(8), jonka nojalla sopimuksen osapuolet ovat veloitettuja varmistamaan, ettei niitä henkilöitä, jotka käyttävät oikeuksiaan Århusin yleissopimuksen mukaisesti, rangaista, vainota tai häiritä millään tavalla heidän toimintansa takia. Kansalaistottelemattomuutta käyttävien aktivistien saamien tuomioiden tuleekin voida perustellusti näyttää aiheutuneen lain rikkomisesta, eikä mielipiteenilmaisusta ja täten osallistumisesta ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.³²

Århusin yleissopimuksen artikla 3(8):n sanamuoto onkin herättänyt oikeuskirjallisuudessa pohdintaa siitä, voivatko tietyt kansalaistottelemattomuutena toteutetut teot olla itse asiassa suojattuja Århusin yleissopimuksen perusteella. Kyseessä olisi tällöin niin sanottu rauhanomainen kansalaistottelemattomuus, eli väkivaltaa sisältäviä tekoja ei voitaisi pyrkiä oikeuttamaan Århusin yleissopimuksella. Väkivaltainen kansalaistottelemattomuus on kuitenkin varsin harvinaista – tosin myös rauhanomainen kansalaistottelemattomuus ja sen oikeuttaminen Århusin yleissopimuksen nojalla on katsottu kyseenalaiseksi. Koska kansalaistottelemattomuus tapahtuu myös rauhanomaisesti toteutettuna lainvastaisesti, on oikeuskirjallisuudessa katsottu, etteivät tällaiset toimet voisi tapahtua Århusin yleissopimuksen määräysten mukaisesti.³³ Vaikka kansalaistottelemattomuutena toteutettava lainvastainen toiminta on muodostunut vuosikymmenien aikana vakaaksi osaksi ympäristöliikkeen järjestöaktiivien vaikuttamistoimintaa, ei lain rikkomista kuitenkaan voida katsoa toteutettavan lainsäädännön määräysten mukaisella tavalla.

2.2 OIKEUDELLINEN TAUSTA

2.2.1 Suomi

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa pakkotila on määritelty tilanteeksi, jossa jonkin oikeudellisesti suojatun edun pelastamiseksi pakottavasta, välittömästi uhkaavasta vaarasta, joudutaan uhraamaan toinen oikeudellisesti suojattu etu – näin ollen yhtä oikeushyvää suojataan loukkaamalla toista oikeushyvää. Pakkotila on mahdollista toteuttaa myös laiminlyöntinä.

Pakkotilaa koskeva rikoslain säännös uudistettiin rikoslain yleisten oppien uudistamisen myötä 1.1.2004 voimaantulleella lailla rikoslain muuttamisesta (515/2003). Nykyisin pakkotilasta säädetään vastuuvapausperusteita koskevassa luvussa, jossa on säädetty myös esimerkiksi hätävarjelusta.³⁴ Aikaisemmassa lain sanamuodossa oli ollut epäselvyyksiä: se oli jättänyt lainsoveltajan tehtäväksi ratkaista, tuomittaisiinko tekijä täyteen rangaistukseen, vähennettyyn rangaistukseen vai jätetäänkö hänet kokonaan rangaistukseen tuomitsematta. Siinä ei myöskään tehty eroa oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteen välillä.³⁵ Eron lisääminen lainsäädäntöön on mahdollistanut eri tilanteiden paremman arvioinnin.³⁶

Arvioitaessa puolestaan kansalaistottelemattomuutta rikosoikeudellisesta näkökulmasta on tärkeää tiedottaa, että vaikka kansalaistottelemattomuus tarkoittaa lain rikkomista poliittisista syistä, kaikkea lain rikkomista

³² Weber 2023, s. 67.

³³ Stolle 2023, s. 211.

³⁴ LaVM 28/2002 vp.

³⁵ Juho 2004, s. 232–233.

³⁶ Pakkotila liittyy rikosoikeuden yleisten oppien uudistuksen eri aihepiireistä erityisesti oikeudenalan keskeisten käsitteiden uudistamiseen. Ks. Virolainen – Pölönen 2003, s. 157 ja Tolvanen 2023, s. 53.

näihin syihin perustuen ei tule kutsua kansalaistottelemattomuudeksi.³⁷ Täten myös tässä artikkelissa käsitelty aihepiiri on rajattu koskemaan niitä lakia rikkovia tekoja, jotka ovat tulkittavissa kansalaistottelemattomuudeksi.

Kansalaistottelemattomuuden huomioon ottaminen pakkotilaan ja muihin rikosoikeuteen liittyviin kysymyksiin liittyen on merkityksellistä, sillä se on vakiintunut osaksi kansainvälistä vaikuttamista varsinkin ympäristöasioissa, joissa kansalaistottelemattomuus vakiintui globaalisti osaksi ympäristöliikkeiden keinovalikoimaa 1990-luvun jälkimmäisellä puoliskolla ja on säilynyt osana liikkeiden toimintaa myös 2000-luvulla. Pohjoismaissa kansalaistottelemattomuutta on sovellettu ympäristöasioissa 1970-luvun loppupuolelta alkaen – Suomessa tietoisuus ympäristöongelmista ja sen seurauksena kansalaistottelemattomuus kasvoivat ensin varsinkin vesiasioissa.³⁸ Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on niin ikään keskusteltu jo pitkään, tulisiko pakkotilan sovellettavuus ylipäätään laajentaa koskemaan myös kansalaistottelemattomuutta: useat tutkijat ovat tulkinneet, että näin tulisi tehdä, vaikka lainkäyttäjät ovat suhtautuneet asiaan melko kielteisesti.³⁹

Rikosoikeuden kannalta kansalaistottelemattomuus on ollut ilmiönä haasteellinen. Rikosoikeudellista sääntelyä laadittaessa ei ole useinkaan otettu huomioon rikoksentekejiä, jotka pyrkivät toiminnallaan toisia hyödyttäviin ja sosiaalisesti hyväksyttäviin päämääriin, vaikka rikoksen tekemistä yleishyödyllisistä ja epäitsekkäistä motiiveista onkin usein pidetty keskimääräistä vähemmän moitittavana. Jos tällainen pyrkimys on osoitettavissa, tilanne joudutaan arvioimaan uudelleen.⁴⁰ Kansalaistottelemattomuus on rikosoikeudellisessa oikeuskäytännössä noussut esiin erityisesti tapauksissa, jotka liittyvät sekä kansalaistottelemattomuuteen että pakkotilaan. Oikeuskirjallisuudessa on noussut esiin näissä kysymyksissä erityisesti eriäviin arvioihin liittyvä punninta: kansalaisaktivistit saattavat katsoa olevansa pakotettuja toimimaan vastoin lakia puolustaesseen myönteisiä arvoja. Tällaisille tapauksille on ollut kuitenkin tyyppillistä, ettei rikosoikeudessa hahmoteltu pakkotila oikeuttamisperusteena ole koskenut niitä.⁴¹

Ennen vuoden 2004 lakiuudistusta voimassa olleen pakkotilasäännöksen aikana annettiin Suomen tunnetuin kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa käsitellyt tuomio, Kojjärvi-tapauksen nimellä tunnettu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1983-II-159.⁴² Kojjärven aikana ei ollut mahdollista suojella ympäristöä tai muita yhteisöllisiä intressejä pakkotilateoilla. Tämä jätti rikoslain yleisiä oppeja koskevan lakiuudistuksen hallituksen esityksen⁴³ mukaan suojaa vaille yhä tärkeämmäksi koetut yhteisölliset intressit, kuten ympäristön, kulttuurin tai luonnon.⁴⁴ Kun nämä otettiin mukaan suojan piiriin, pakkotilaoikeus ulotettiin koskemaan kaikkia oikeudellisesti suojattuja etuja – näin ollen jatkossa pakkotilan sovellettavuus ei enää arvioinnissa voi keskittyä kysymykseen suojattavasta arvosta, vaan ratkeaa ensisijaisesti muiden sovellettavien seikkojen kautta.⁴⁵ Myöhemmin kirjallisuudessa on nostettu myös esiin, että tasapainoinen ilmasto olisi ensimmäinen todellinen globaalisti suojattava yhteisöllinen etu.⁴⁶

Mikäli tapauksessa sovelletaan pakkotilaa anteeksiantoperusteena, tekijä vapautetaan vastuusta, koska häneen ei voida kohdistaa syyllisyysoitetta. Oikeuttamisperusteiden soveltuessa tapaukseen tekoa voidaan pitää oikeutettuna siten, että tuomioistuimien katsoo tekijän menetelleen oikein, eikä tekoon liity täten mitään moitittavaa.⁴⁷ Molemmille näistä vaihtoehdoista on olemassa tarkkoja kriteerejä, joita käsitellään tässä artikkelissa kansalaistottelemattomuuden ja globalisoituvien ympäristöongelmien näkökulmasta. Mikäli teon katsotaan tapahtuneen pakkotilassa, vaikuttaa tämä myös vahingonkorvauksia koskevaan sovitteluun.⁴⁸ Jos teon olosuhteet sen sijaan vain muistuttavat pakkotilaolosuhteita, ei silloin tekoa voida pitää täysin oikeutettavana

³⁷ Koikkalainen 2023, s. 333.

³⁸ Tarasti 2021, s. 94 ja Nykänen ym. 2023, s. 286.

³⁹ Loesch 2014, s. 1098.

⁴⁰ Pirjatanniemi 2004, s. 208 ja HE 44/2002 vp, s. 181.

⁴¹ Backman 2004, s. 395.

⁴² Ks. Kajala 2020, s. 220.

⁴³ HE 44/2002 vp.

⁴⁴ Boucht – Frände 2019, s. 100.

⁴⁵ Juho 2004, s. 244 ja Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 413.

⁴⁶ Kyllönen 2014, s. 593.

⁴⁷ Tikkala 2021, s. 482 ja Luoto 2023, s. 213.

⁴⁸ Esimerkiksi kansalaistottelemattomuuteen liittyneessä Kukkurin metsäkiistassa (Kajaanin käräjäoikeus 15.8.2003 R 02/934) vastaajat vaativat vahingonkorvauksia soviteltaviksi, mutta koska teon ei katsottu tapahtuneen pakkotilassa, ei teossa ollut myöskään perusteita vahingonkorvausten sovittelulle.

tai anteeksi annettavana. Tällöin on kuitenkin mahdollista myös tuomita syytetty matalampaan rangaistukseen rikoslain 6:8 nojalla.

2.2.2 Ruotsi

Ruotsissa pakkotilasta säännellään rikoslaissa (*brottsbalk* 1962:700), jonka 24 luvun 4 §:n mukaisesti vaara hengelle, terveydelle, omaisuudelle tai muulle tärkeäksi suojatulle edulle perustaa oikeuden pakkotilatekoon. Pakkotilatekoa pidetään rikoksena vain, mikäli sitä on pidettävä ”ei-puolustettavana”. Pakkotilateon puolustettavuuden arviointiin vaikuttavat vaaran ja aiheutetun vahingon laatu sekä muut olosuhteet. Säännös antaa suojaan hengen, terveyden ja omaisuuden kaltaisten yksityisten oikeushyvien lisäksi myös julkisille intresseille, joihin myös Ruotsissa luetaan ympäristö.⁴⁹

Ilmastoaktivistien osalta Ruotsin oikeuskäytäntö on ollut vaihtelevaa. Käräjä- ja hovioikeuksissa on annettu useita tuomioita, joissa ilmastotoimiin osallistuneita on syytetty pääasiassa sabotaasin ja viranomaisten vastustamisen kaltaisista rikoksista. Ilmastoaktivistien harjoittama kansalaistottelemattomuus on ollut Ruotsissa varsin samantapaista kuin Suomessa ja koostunut pääasiassa moottoriteillä ja liikenneväylillä ruuhka-aikoina järjestetyistä laittomista mielenosoituksista. Toimilla on pyritty levittämään tietoa sekä aktivistien mielipiteitä ilmastokriisistä ja siihen liittyvästä hätätilasta, jossa aktivistit ovat kokeneet Ruotsin olevan. Tätä näkemystä on tuotu esiin myös oikeudenkäynneissä.⁵⁰

Sen lisäksi, että Ruotsin korkein oikeus on katsonut oikeuskäytännössään kansalaistottelemattomuuden olevan pitkällä tähtäimellä kielteinen ja yhteiskunnalle jopa haitallinen ilmiö⁵¹, on maassa asenne aktivistien kansalaistottelemattomuutta kohtaan koventunut viime vuosina. Poliitikot sekä viranomaiset ovat antaneet lausuntoja, joissa rauhanomaista kansalaistottelemattomuutta harjoittavia ilmastoaktivisteja on kutsuttu rikollisiksi, turvallisuusriskeiksi, demokraattisten poliittisten prosessien sabotoijiksi, yhteiskunnan tuhoajiksi sekä verrattu ”totalitaarisin voimiin”. Poliitikot ovat myös ehdottaneet kovempia rangaistuksia sekä ympäristö- ja ilmastoaktivistien pakollista pidättämistä.⁵²

2.2.3 Sveitsi

Sveitsiläisen pakkotilaa koskevan lainsäädännön on oikeuskirjallisuudessa kuvattu olevan eurooppalaisittain tarkasteltuna varsin kattavaa – niinpä oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että sveitsiläisellä oikeuskäytännöllä pakkotilaan liittyen voi olla merkitystä myös muissa valtioissa. Myös Sveitsissä pakkotilalainsäädännön soveltaminen on kuitenkin harvinaista.⁵³ Sveitsin rikoslain (RO 54871) artikla 17:ssä säädetään, että ”*jokainen, joka toteuttaa rangaistavan rikollisen teon pelastaakseen joko oman tai toiselle kuuluvan suojeltavan oikeushyvän välittömältä tai muuten vältettävissä olevalta vaaralta, toimii laillisesti, mikäli hän tällä tavoin suojelee merkityksellisempiä arvoja*”.⁵⁴

Artikla 18:ssa puolestaan säädetään pakkotilan käyttämisestä lieventämisperusteena: ”*jokainen, joka suorittaa rikosoikeudellisen teon pelastaakseen itsensä tai toisen välittömältä ja muutoin torjuttavissa olevalta hengen tai ruumiilliseen koskemattomuuteen, vapauteen, kunniaan, omaisuuteen tai muihin arvokkaisiin etuihin kohdistuvalta vaaralta, on tuomittava alennettuun rangaistukseen, jos hänen olisi kohtuudella voitu odottaa luopuvan vaarantuneesta edusta. Jos asianomaisen ei kohtuudella voitu odottaa luopuvan vaarantuvasta edusta, hän ei syyllisty rikokseen*”⁵⁵.

Suomen rikoslainsäädäntöön merkittävimmän eron Sveitsin rikoslaissa muodostaa se, että 17 artiklan kohta, jossa puhutaan omista tai toiselle kuuluvien suojeltavien oikeushyvien suojelemisesta viittaavat ensisijaisesti siihen, että Sveitsin rikoslain nojalla olisi mahdollista suojella vain yksilöllisiä oikeushyviä. Oikeuskirjallisuudessa onkin katsottu, ettei Sveitsissä voitaisi yhteisöllisiä oikeushyviä pitää sillä lailla kiireellisinä, että niitä olisi mahdollista suojella pakkotilan perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät yhteisöllisiin

⁴⁹ HE 44/2002 vp, s. 120.

⁵⁰ Institutet för mänskliga rättigheter 2024, s. 100.

⁵¹ NJA 1982 s. 621, s. 631.

⁵² Institutet för mänskliga rättigheter 2024, s. 100.

⁵³ Bommer 2022, s. 19.

⁵⁴ Mazzotti 2024, s. 396, 398. Artiklan sanamuoto on käännetty sanasta sanaan.

⁵⁵ Artiklan sanamuoto on käännetty sanasta sanaan.

oikeushyviin kohdistuvat uhat voisi muodostaa sellaista yksilön oikeudelliseen etuun kohdistuvaa välitöntä vaaraa, jonka seurauksena myös ympäristöä ja ilmastoa olisi mahdollista suojella Sveitsissä pakkotilaolosuhteissa.⁵⁶

Myös 18 artiklan säännös rangaistuksen lieventämisestä poikkeaa olennaisesti Suomen rikoslaista, sillä Suomessa ei ole vastaavaa edellytystä siitä, että syytetyn olisi voinut kohtuudella odottaa luopuvan edusta, jota hän on pyrkinyt pakkotilateolla suojelemaan. Tätä säännöstä ei voida pitää ympäristön kaltaiseen yhteisölliseen oikeushyvään soveltuvaisena, sillä vaikka säännöksen sanamuodossa puhutaan ”muista arvokkaista eduista”, ovat muut säännöksen mainitsemat edut yksilöllisiä etuja, eikä voida perustellusti määritellä, miten mahdollinen puhtaasta ympäristöstä tai ilmastosta luopuminen käytännössä tapahtuisi. Ympäristö luetaan myös Sveitsissä yhteisöllisiin etuihin, eikä se täten ole varsinaisesti tekijän omistuksessa, joten siitä luopumista voitaisiin pitää oikeudellisesti varsin haasteellisena.

Viime vuosina Sveitsin eri kantoneissa pidettyjen, kansalaistottelemattomuutta ja vandalismia sisältäneiden ilmastomielenosoitusten jälkeen Sveitsin tuomioistuimet ovat toistuvasti tuominneet aktivisteja.⁵⁷ Tästä huolimatta oikeuskirjallisuudessa on arvioitu asenteen ilmastomielenosoittajia kohtaan olevan kuitenkin keskimäärin myönteinen Sveitsin lainsäädännössä.⁵⁸

2.3 PUTATIIVIPAKKOTILA

Pohdittaessa pelastettavan edun laatua ja suuruutta sekä sen yhteyttä globalisoituvien ympäristöongelmien esiin nostamiin kysymyksiin voi tulla tarve kiinnittää huomiota myös niin sanottuun putatiivipakkotilaan.⁵⁹ Putatiivipakkotilassa toimii se, jolla on kyky ja tilaisuus oikeaan arviointiin, mutta joka tästä huolimatta uskoo olevansa välittömässä ja pakottavassa vaarassa.⁶⁰ Putatiivipakkotilan mukaisessa erehtymisen tilanteessa⁶¹ toteutetut putatiivirikokset jäävät rankaisematta – tosin putatiivipakkotilaan vetoamisen onnistumismahdollisuudet ovat nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella varsin vähäiset.

Putatiivipakkotilan mahdollisuutta arvioitaessa tulee kuitenkin tiedostaa, että mahdollisia erehtymisen kohteita voi rikoksenteijällä olla useampia, eivätkä nämä kaikki muodosta putatiivipakkotilan olosuhteita. Putatiivipakkotilaa ei tule sekoittaa tilanteeseen, jossa henkilö erehtyy tosiseikoista, jolloin kysymys ratkeaa tahallisuuskysymyksenä. Jos henkilö sen sijaan erehtyy tulkitsemaan tuntemiaan tosiseikkoja niin, että niihin liittyisi oikeus pakkotilatekoon, kysymys on kieltoerehdyksestä. Tämä vapauttaa rikosvastuusta vain hyvin poikkeuksellisesti.⁶²

Vaikka ilmastonmuutokseen liittyvät riskit ovat nähtävillä, eivät poliittiset päätöksenteon tekijät ole ilmastoaktivistien näkemyksen mukaan tehneet tarpeeksi: niinpä aktivistit katsovat olevansa velvoitettuja toimimaan entistä aktiivisemmin ja hyödyntämään myös kansalaistottelemattomuutta keinovalikoimassaan.⁶³ Niinpä Elokapina-liikkeen kaltaiset ympäristöliikkeet tai rekisteröityneet aktivistijärjestöt, joihin kuuluu varsinkin nuoria⁶⁴, ovat ajaneet aktiivisesti ilmastonmuutoksen vastaisia teemoja erilaisten kadunvaltausten ja muiden laittomien mielenosoitusten kautta. Samalla mediassa, tutkimuksessa ja politiikassa on noussut esiin ajatus ”ilmastokriisistä” tai ”ilmastohätätilasta”⁶⁵ – kun tällaista ilmiötä käsitellään julkisesti, voi se muodostaa varsinkin nuoremmille aktivisteille mielikuvan siitä, että ilmastohätätilan muodostama vaara olisi todellisuudessa välitön.

Suomessa ei ole vielä toistaiseksi ilmennyt oikeuskäytäntöä, jossa ilmasto- tai ympäristöaktivistit olisivat vedonneet toimineensa nimenomaisesti putatiivipakkotilassa.⁶⁶ Ilmiö on näkynyt jo Suomen oikeuskäy-

⁵⁶ Payer 2020, s. 229–230.

⁵⁷ Freedom House 2024.

⁵⁸ Mazzotti 2024, s. 414.

⁵⁹ Ks. Hernández Páez 2024, s. 93.

⁶⁰ Tikkala 2021, s. 501. Ks. myös Frände 2008, s. 202.

⁶¹ Backman 2004, s. 401.

⁶² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 426.

⁶³ DiSalvo 2020, s. 2–3.

⁶⁴ Laitinen – Taavetti 2016, s. 61.

⁶⁵ Leino-Sandberg 2021, s. 1215 ja Hagedorn – Handstanger 2023, s. 124. Ks. myös Scheuerman 2021.

⁶⁶ Putatiivipakkotila on noussut esiin esimerkiksi Sveitsissä käydyssä ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa käsitellessä oikeudenkäynnissä. Ks. Bluwstein – Demay – Benoit 2023, s. 3.

tännössä kuitenkin jo jonkin verran: Elokapinan aktivistit ovat myös vedonneet oikeudessa ilmastokriisin vaaroihin.⁶⁷ Median nostattaman huolen ilmastosta on lisäksi katsottu muun muassa lisänneen Elokapinan jäsenmäärää.⁶⁸ Ilmaston aiheuttamasta huolesta huolimatta nuorisolla olisi mahdollisuus tilanteen perusteltuun arviointiin ja ymmärrykseen siitä, ettei ilmastohätätilaa ole mahdollista torjua kansalaistottelemattomuudella, mutta ilmastonmuutoksen aiheuttamista vaaroista ja ilmastohätätilasta puhuminen voi tästä huolimatta olla teoreettisesti arvioituna omiaan aiheuttamaan putatiivipakkotilan.

Putatiivipakkotila on mahdollinen myös Ruotsissa ja Sveitsissä. Sveitsissä syytettyjen tulee vedotessaan pakkotilaan kyetä osoittamaan, että he tiesivät toimivansa pakkotilassa, mutta tällaisen uskomuksen toteaminen on Suomen tavoin mahdollista. Putatiivipakkotilassa toimineita syytettyjä ei Sveitsissä tuomita, mikäli he ovat subjektiivisesti uskoneet toimineensa pakkotilassa, mikäli tämä uskomus ei ole johtunut syytettyjen omasta huolimattomuudesta.⁶⁹ Myöskään Ruotsissa ei putatiivipakkotilassa toimiminen johda tuomioon, mikäli oikeudenkäynnissä kyetään osoittamaan tekijän toimineen uskoen, että hän on toiminut pakkotilan alaisena.⁷⁰

3 PUOLUSTETTAVAN EDUN MERKITYS

Pakkotilan oikeutettavuutta ja anteeksiannettavuutta arvioitaessa on olennaista kiinnittää huomiota siihen, millaisia oikeudellisesti suojattuja etuja teolla pyritään puolustamaan. Täten tekoa arvioitaessa tuleekin suorittaa arvoihin kohdistuvaa punnintaa sekä analyysiä siitä, missä suhteessa nämä puolustetut arvot ovat olleet aiheutettujen vahinkojen ja haittojen suuruuteen.

3.1 ARVOPUNNINTA

Pakkotilateolla suojeltavien oikeushyvien piiri on nykyainsäädännön nojalla lähtökohtaisesti rajoittamaton: pakkotilaoikeus kohdistuu kaikkiin oikeudellisesti suojattuihin etuihin, kun nykyisin myös yhteisöllisiä intressejä on mahdollista puolustaa pakkotilan käsillä ollessa lakia rikkovalla toiminnalla.⁷¹ Aiemmin pakkotilalla puolustettavissa olleet edut olivat vain yksilöllisiä oikeushyviä, joista tyypillisiä ovat olleet hengen, terveyden, vapauden ja omaisuuden kaltaiset yksilön oikeudellisesti suojatut edut.⁷² Rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä puolustettaviksi eduiksi lisättiin myös yhteisölliset oikeushyvät: uudistuksen jälkeen onkin ollut teoreettisesti mahdollista, että ilmastonmuutoksen vastustamisen ja muiden ympäristönsuojelukysymysten puolustaminen kansalaistottelemattomuudella voisi tulla oikeuskäytännössä oikeutetuksi tai anteeksiannetuksi pakkotilan perusteella.

Arvopunnintaa joudutaan harjoittamaan arvioitaessa puolustettavien etujen merkitystä. Merkittävässä roolissa on tällöin mahdollinen subjektiivinen näkökulma: pelastettavan edun tärkeyteen liittyvät arvottamiskysymykset ovat usein myös erilaisia riippuen siitä, katsotaanko asiaa objektiiviselta vai subjektiiviselta näkökannalta. Se, että arvokäsitykset olisivat objektiivisia ja siten tulkittavissa kansan oikeuskäsityksen mukaisiksi, ei tee mahdolliseksi sitä, että ne sotisivat jonkin yhteiskunnallisen toimijan arvokäsityksiä vastaan.⁷³ On totta, että ideaalitalanteessa oikeus heijastaa oikeusyhteisön arvoja ja moraalisia kantoja ja ansaitsee täten tulla noudatetuksi.⁷⁴ Pakkotilaa arvioitaessa tulee kuitenkin ottaa huomioon myös yksilön arvokäsitykset ja moraalit.⁷⁵

Luontokadon aiheuttaman eläinkantojen taantumisen torjumisen kannalta oman kysymyksensä kansalaistottelemattomuudessa muodostaa myös kysymys eläinten pelastamisesta pakkotilateolla. Tähän on oikeuskirjallisuudessa suhtauduttu jokseenkin tulkinnanvaraisesti. Eläimiä tulee esimerkiksi rikoslain 17 luvun

---

⁶⁷ Kantola 8.3.2024.

⁶⁸ Nykänen 2022, s. 55.

⁶⁹ Mazzotti 2024, s. 413.

⁷⁰ Sarnecki 2006, s. 284.

⁷¹ Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 91.

⁷² Tikkala 2021, s. 498.

⁷³ Melander 2002, s. 948.

⁷⁴ Nieminen 2014, s. 22.

⁷⁵ Kansalaistottelemattomuuden moraalikysymyksistä ks. Eskelinen 2004.

eläinsuojelurikoksia koskevan sääntelyn mukaisesti suojata parhaalla mahdollisella tavalla kärsimykseltä, kivulta ja tuskalta sekä edistää eläinten hyvinvointia ja hyvää kohtelua.⁷⁶ Niinpä puolustettavina etuina ovat esimerkiksi eläinten hyvinvointi sekä luonnon monipuolisuuden suojelu. Eläinsuojelun osalta onkin arvioitu olevan mahdollista, että pakkotila voisi tulla oikeutetuksi tilanteessa, jossa esimerkiksi pyrittäisiin suojelemaan luonnonvaraisia eläimiä häiritsemällä metsästystä.⁷⁷

Arvioitaessa aktivistien kansalaistottelemattomuutta ja heidän toiminnallaan suojelemia etuja, huomiota kiinnitetään yhä ensisijaisesti korkeimman oikeuden ratkaisuun Kojjärvi-tapauksessa. Annettaessa kyseistä ratkaisua vuonna 1983, ei silloinen rikoslain pakkotilasäännös kuitenkaan edes mahdollistanut ympäristön kaltaisten yhteisöllisten intressien suojelemista pakkotilan perusteella.⁷⁸ Syytetyt olivat kuitenkin katsoneet tapauksessa toimineensa lintujen pesiytymispaikkana tärkeän ja luonnonsuojelun kannalta muutoinkin merkittävän Kojjärven pelastamiseksi. Oikeuskirjallisuudessa korkeimman oikeuden perusteluja on tulkittu niin, ettei se hyväksynyt julkisia intressejä pakkotilasäännöksellä suojattavaksi oikeushyväksi. Ratkaisun perusteluissa ei ole kuitenkaan varsinaisesti otettu kantaa pakkotilasäännöksen soveltamisen poissulkemisesta, vaan keskityttiin siihen, että kaivuutyöt perustuvat lainvoimaiseen suunnitelmaan.⁷⁹ Jos Kojjärvi-tapauksen kaltainen asia tulisi nyt tuomioistuimen arvioitavaksi, asiaa ei olisi mahdollista tarkastella Kojjärvi-tapauksen tavoin muodollisjuridisen, mutta sisällöllisesti ”tyhjän” tarkastelutavan kautta. Pakkotilan edellytyksiä ja aitoa intressipunnintaa olisi tuomioistuimessa tarkasteltava aidosti ja sisällöllisesti.⁸⁰

Arvopunninnan sisällön tiivistä erinomaisesti *Allan Serlachius* jo vuonna 1919 julkaistussa Suomen rikosoikeuden oppikirjassa: ”Oikeudenmukainen on pakkotilassa tehty teko siis silloin, kun sen pelastama etu on sen uhraamaa etua suurempi, oikeudenvastainen taas, kun uhrattu etu on joko yhtä suuri tahi suurempi kuin pelastettu”.⁸¹ Vastaavan kaltainen ajattelu on voimassa edelleen Suomen rikoslainsäädännössä ja vaikuttaa arvopunnintaan. Ympäristön ollessa entistä tärkeämpi arvo ja pelastettu etu erityisesti nuorille, voivat he entistä suuremmalla todennäköisyydellä arvottaa ilmaston- ja ympäristönsuojelun esimerkiksi omaisuuden suojaa korkeammalle ja pyrkiä täten perustelemaan pakkotilan oikeutusta. Ympäristöongelmien globalisoitumisen seurauksena pelastettavat edut ovat ympäristöaktivistien kansalaistottelemattomuustapauksissa muuttaneet pysyvästi muotoaan ja samalla ”kasvaneet”, kun paikallisista tapauksista on siirrytty kiinnittämään huomiota globaaleihin ja koko eliökuntaa koskeviin kysymyksiin.⁸² Ympäristön luokittelu pelastettavan edun suuruutta arvioitaessa aiheuttaa kuitenkin yhä edelleen haasteita. Oikeuskirjallisuuden perusteella tilanteet, joissa uhrataan omaisuutta ihmishengen puolustamiseksi tai uhrataan pienempi määrä omaisuutta suuremman omaisuusmäärän puolustamiseksi, ovat kirjallisuuden perusteella selkeitä, mutta ympäristön kaltaisten yhteisöllisten oikeushyvien arvottaminen voi aiheuttaa haasteita pelastettavan edun tärkeyttä arvioitaessa.⁸³

3.2 VAARAN JA VAHINGON SUHTEUTTAMINEN TOISIINSA

3.2.1 Vahingon ja haitan laatu ja suuruus

Pakkotilateon voidaan katsoa olevan oikeutettu silloin, kun sillä aiheutettavan vahingon katsotaan olevan olennaisesti pienempi kuin vahinko, joka torjutaan.⁸⁴ Intressivertailun arvioinnissa sovelletaan hätävarjelussa sovellettua suhteellisuusperiaatetta pohdittaessa, minkä laajuinen toiminta on katsottavissa sallituksi.⁸⁵

Ilmastoaktivisteille on kirjallisuuden perusteella kansainvälisesti tarkasteltuna suhteellisen tyypillistä vedota siihen, että aktivistien aiheuttamien vahinkojen suuruutta yliarvioitaisiin voimakkaasti verrattuna niihin vahinkoihin, joita he pyrkivät toiminnallaan vastustamaan.⁸⁶ Tälle näkemykselle on perustelunsa – ympäristöä ja

⁷⁶ Melander 2016, s. 261.

⁷⁷ Streng 1999, s. 55.

⁷⁸ HE 44/2002 vp, s. 18.

⁷⁹ Juho 2004, s. 244 ja Lohse 2014, s. 178.

⁸⁰ Melander 2016, s. 262.

⁸¹ Serlachius 1919, s. 87.

⁸² Nykänen 2022, s. 55.

⁸³ Tikkala 2021, s. 505.

⁸⁴ Tikkala 2021, s. 485.

⁸⁵ Juho 2004, s. 237.

⁸⁶ Nosek 2019, s. 249.

ilmastoa voidaan pitää yhteiskunnan selviämisen kannalta erittäin tärkeinä arvoina, mutta niiden arvottaminen taloudellisesti on kuitenkin haasteellista, ja niinpä kansalaistotelemattomuudella aiheutettujen vahinkojen ja haittojen laatua ja suuruutta onkin käsitelty useimmissa tapauksissa aktivistien kannalta kielteisesti.

3.2.2 Vaaran alkuperä

Kansalaistotelemattomuudeksi luokiteltavat tapaukset edustavat luonteensa perusteella joko defensiivistä tai aggressiivista pakkotilaa. Vaaran alkuperää koskeva vaatimus viittaa erityisesti defensiivisen pakkotilan tapauksiin⁸⁷: niissä oikeudellisesti suojattua etua uhkaava vaara on aiheutunut siitä intressistä, jota pakkotilassa loukataan, kun taas aggressiivisessa pakkotilassa vaara on aiheutunut muusta intressistä kuin mihin pakkotilassa tapahtuva loukkaus kohdistuu.⁸⁸

Vaaran alkuperän vaatimus sivuaa vahvasti vahingon suuruuden tematiikkaa. Vaaran alkuperän arvioinnissa olennaista on, että aiheutetun vahingon ei pidä olla suhteettoman suuri verrattuna pelastettuun etuun.⁸⁹ Niinpä myös tässä arvioinnissa tarvitaan arvopunnintaa – tätä voidaan käyttää hyödyksi sen hahmottamiseksi, missä suhteessa torjuttu vaara ja torjumisesta aiheutuneet vahingot ovat keskenään.

Koijärven kaltaisissa tapauksissa on vastustettu sitä intressiä, joka vaaran aiheuttajaksi on katsottu. Elokapinan⁹⁰ kadunvaltaustyyppiset mielenosoitukset ovat sen sijaan kyseenalaisempia tämän jaottelun kannalta – liikenne on yksi merkittävä päästöjä aiheuttava toimija, muttei kuitenkaan ilmastonmuutoksen ainoa aiheuttaja. Niinpä tällaiset mielenosoitukset muodostavatkin defensiivisen ja aggressiivisen pakkotilan jaottelussa eräänlaisen rajatapauksen: mikäli Elokapinan mielenosoituksia voitaisiin perusteiden valossa pitää pakkotilana, ei niitä voitaisi puhtaasti luokitella kumpaankaan pakkotilan muotoon.

3.3 OIKEUSVERTAILU

3.3.1 Ruotsi

Ruotsin pakkotilalainsäädäntöä tarkasteltaessa huomionarvoista on se, että rikoslaissa ei tehdä varsinaista eroa hätävarjelun ja pakkotilan välille: myös oikeudeton hyökkäys voi muodostaa perusteet pakkotilalle. Suomessa tämä ei olisi mahdollista, joten näiltä osin Suomen ja Ruotsin pakkotilalainsäädäntö on asetelmaltaan erilaista.

Ruotsissa kaikki julkiset intressit eivät ole pakkotilassa puolustettavia Ruotsin rikoslain 24 luvun 4 §:n nojalla: olennaista on kiinnittää huomiota siihen, että puolustettavien etujen tulee olla riittävän tärkeitä.⁹¹ Tällä on lainvalmisteluaineiston mukaan tarkoitettu sellaisia etuja, jotka ovat rinnastettavissa tärkeytensä kannalta elämän ja terveyden kaltaisiin erittäin merkittäviin etuihin.⁹² Oikeuskirjallisuudessa on katsottu ympäristön kokemien vakavien uhkien olevan rikoslain pykälän tarkoittamia riittävän tärkeitä uhkia – niinpä Ruotsissa tuleekin ilmasto- ja ympäristöaktivistien kansalaistotelemattomuuden oikeutusta arvioitaessa arvioida, milloin heidän vastustamansa ympäristöuhat ovat luokiteltavissa niin merkittäviksi, että niitä on oikeutettua vastustaa lakia rikkomalla.⁹³

Julkisten intressien puolustettavuutta pakkotilan kautta arvioitaessa tulee kuitenkin huomioida Ruotsin korkein oikeus todenneen oikeuskäytännössään, että luonnonsuojelun kaltaiset ilmiöt ovat ensisijaisesti viranomaisten vastuulla. Tapaus, jossa aihepiiriä käsiteltiin, koski tilannetta, jossa kaksi aktivistia oli käyttänyt itsensä metsäkoneisiin estääkseen metsähakkuut, mutta tapauksessa esiin tullutta näkemystä voidaan soveltaa myös ilmastoaktivistien oikeudenkäynteihin: yksilön kykyä yhteisöllisten etujen edistämiseksi on pidetty

⁸⁷ HE 44/2002 vp ja Lappi-Seppälä ym. 2022, s. 93.

⁸⁸ Tikkala 2021, s. 502–503.

⁸⁹ Juho 2004, s. 237.

⁹⁰ Elokapina on vuonna 2018 perustettu ympäristöliike, joka käyttää väkivallatonta suoraa toimintaa ja kansalaistotelemattomuutta. Elokapina on perustettu kansainvälisellä tasolla ja sen esikuvana toimii Extinction Rebellion -niminen ryhmittymä, joka on Elokapinan tavoin järjestänyt kadunvaltauksia. Sisäministeriö 2020, s. 30 ja Nykänen ym. 2023, s. 285–326. Ks. myös Croce – Nicole-Berva 2023, s. 160 ja Coca-Vila 2024, s. 567.

⁹¹ HE 44/2002 vp, s. 120.

⁹² Ruotsalainen lakiesitys 1993/94:130, s. 36.

⁹³ Holmberg ym. 1990, s. 684.

lähtökohtaisesti rajallisina. Niinpä pakkotilan sovellettavuutta on Ruotsissa pidetty ympäristön tai luonnon puolustamiseen liittyvissä kysymyksissä mahdollisena vain poikkeustapauksissa.⁹⁴

Kansalaistottelemattomuuteen osallistuneita aktivisteja on Ruotsissa syytetty ensisijaisesti sabotaasista sekä viranomaisten vastustamisesta. Sabotaasin määritelmässä puhutaan Ruotsin rikoslaissa *vakavasta häiriöstä*, mutta esitöissä tai käytännössä ei ole ollut tarkempaa määritelmää siitä, mitä tällä tarkoitetaan. Tämä onkin aiheuttanut haasteita kansalaistottelemattomuudesta aiheutuvan haitan suuruuden arvioinnissa: tuomioistuimet ovat päätyneet jopa olosuhteiltaan samanlaisten tilanteiden kohdalla eriäviin mielipiteisiin siitä, onko kyseessä ollut vakava häiriö.⁹⁵ Tämä havainnollistaa hyvin Ruotsin oikeuskäytännön kaksijakoisuutta. Toisaalta Ruotsin korkein oikeus on todennut ratkaisukäytännössään⁹⁶, että kansalaistottelemattomuudella ilmaistua poliittista mielipidettä tulisi pitää tuomiota lieventävänä asianhaarana, mutta samalla sitä on ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa pidetty myös tiukentavana asianhaarana.⁹⁷

3.3.2 Sveitsi

Pakkotila katsotaan Sveitsissä arvopunninnan osalta esiin nousevien kysymysten kannalta sallituksi, mikäli rikostekijän voidaan osoittaa turvaavan toiminnallaan ”korkeammassa asemassa olevia etuja”. Edut on myös asetettu arvokkuutensa perusteella järjestykseen – ihmiselämä on aina aineellisia arvoja merkityksellisempi.⁹⁸

Näiltä osin Sveitsin lainsäädäntöä voidaankin pitää varsin yhteneväisenä Suomen rikoslainsäädäntöön verrattuna. Arvopunninnassa tulee Sveitsissä pohtia, ovatko rikotut arvot olleet turvaamisen kohteena olevia arvoja vähäpätöisempiä. Mikäli näin on ollut ja korkeammat arvot ovat tulleet teolla suojelluiksi, on teko arvopunninnan osalta mahdollista katsoa pakkoteoksi.

Erojakin on havaittavissa: Suomessa oikeudeton hyökkäys oikeuttaisi pakkotilan sijaan hätävarjelun, kun taas Sveitsissä vaaran alkuperällä ei ole pakkotilakysymyksissä merkitystä. Täten ei ole oleellista, johtuuko vaara ihmisen toiminnasta vai esimerkiksi eläimen tai luonnon aiheuttamasta vaarasta.⁹⁹ Sveitsissä ei lainsäädäntö niin ikään erittele sitä, aiheutuuko vaara laittomasta vai laillisesta toiminnasta, ja niinpä lainsäädäntö muistuttaakin näiltä osin edellä esiteltyä Ruotsin lainsäädäntöä¹⁰⁰, eikä suomalaista lainsäädäntöä, jossa tehdään ero hätävarjelen ja pakkotilan välille.

Osa eroista Suomen ja Sveitsin lainsäädännön välillä voidaan pitää oleellisina ilmastoaktiivisuuden kannalta: Sveitsin oikeuskirjallisuudessa on kyseenalaistettu, ovatko ilmaston ja ympäristön suojelu lainkaan oikeudellisia etuja. Asiassa on katsottu, etteivät ne ole sellaisia konkreettisia pidettäviä oikeudellisia etuja, joiden suojeluun voitaisiin soveltaa pakkotilalainsäädäntöä. Samalla on kuitenkin huomioitu, että ilmastonmuutoksen ennustetut seuraukset, kuten ikiroudan sulaminen, merenpinnan nousu ja lisääntyvät sään ääri-ilmiöt, vaarantavat erityisesti elämään, terveyteen, vapauteen ja omaisuuteen liittyviä yksilön oikeudellisesti suojattuja etuja.

4 TEON OLOSUHTEET

4.1 VAARAN VÄLITTÖMYYS JA PAKOTTAVUUS

4.1.1 Ilmastonmuutoksen välittömyys ja pakottavuus

Pakkotilan määritelmä edellyttää, että pakkotilassa torjuttavan vaaran tulee olla välitöntä ja pakottavaa. Kyse on silloin muusta kuin sellaisesta teosta, joka on tarpeellinen hätävarjeluksi – niinpä tilanteessa on tällöin

⁹⁴ NJA 2000 s. 302, s. 305.

⁹⁵ Institutet för mänskliga rättigheter 2024, s. 100.

⁹⁶ NJA 1982 s. 621.

⁹⁷ Ericsson 1988, s. 72.

⁹⁸ Stratenwerth 2005, s. 33.

⁹⁹ Payer 2020, s. 231.

¹⁰⁰ Stratenwerth 2005, s. 32.

käsillä eräänlainen laajennus hätävarjelen käsitteeseen vaaran välittömyydestä ja pakottavuudesta johdun.¹⁰¹

Vaaran välittömyyttä arvioidaan tapauskohtaisesti, ja arvioitavan vaaran uhan tulee olla hyvin läheinen: mitä läheisemmästä vaarasta on kyse, sitä perustellumpaa on vedota pakkotilaan. Oikeudenmenetyksen tulee tällöin uhata viipymättä – näin ollen välittömyyteen sisältyy merkittävää ajallista ulottuvuutta koskeva ehto. Ympäristöasioissa tämä tarkoittaisi sitä, että akuutin ympäristövahingon uhan torjuminen pakkotilanteella on mahdollista.¹⁰² Mikäli ympäristövahingon torjumiseksi ei olisi olemassa muita keinoja ja tilanteen olosuhteet täyttäisivät muutkin pakkotilanteen kriteerit, olisi pakkotilanteella ympäristövahingon torjuminen mahdollista. Tällaiset tilanteet eroavat kuitenkin vahvasti tässä artikkelissa käsiteltävistä ilmastoaktivistien toimista: ilmastomuutoksen aiheuttamat sään ääri-ilmiöt ja muut seuraukset vahingoittavat toteutuessaan ympäristöä vakavasti ja pysyvästi, mutta ne eivät ole toteutumassa sillä tavoin akuutisti, että ne olisivat pakkotilanteella torjuttavissa.

Vaaran pakottavuudella puolestaan viitataan siihen, että kyseessä ei ole ”pieni” vaara. Niinpä pakottavuuteen sisältyy ehto vaaran tuntuvuudesta.¹⁰³ Käsillä olevan vaaran toteutumisen todennäköisyyden tulee olla merkittävä.¹⁰⁴ Jotta vaaraa voitaisiin pitää pakottavana, tulisi vaaran olla lisäksi myös luonteeltaan sellainen, ettei tilannetta ole voinut estää paremmalla ennakoinnilla.¹⁰⁵ Tämä hankaloittaa kansalaistottelemattomuuden nimissä tehtävien tekojen oikeuttamista pakkotilan nojalla: pakkotilanteen toissijaisuus ja vaatimus pakottavuudesta tarkoittavat sitä, että aktivistien tulisi kyetä osoittamaan, ettei heillä ole ollut mahdollisuutta ennakoita tilannetta ja koettaa puuttua vastustamaansa asiaan laillisin keinoin.¹⁰⁶

Välittömän vaaran tulee olla torjuttavissa pakkotilanteella – ilmastoaktivisteille tämä aiheuttaa haasteita, sillä ilmastomuutos on esimerkki vaarasta, joka ei ole yksittäisellä kansalaistottelemattomuudeksi katsottavalla teolla torjuttavissa.¹⁰⁷ Suomessa on kysymys vaaran välittömyydestä tästä huolimatta jo jonkin verran noussut esiin pohdittaessa ympäristöaktivistien kansalaistottelemattomuutta. Helsingin käräjäoikeus antoi 2.11.2020 tuomion tapauksessa¹⁰⁸, jossa joukko Greenpeacen pääasiassa ulkomaisia aktivisteja oli kiivennyt eduskuntatalon pylväisiin ilmastomielenosoituksessa. Tapauksessa katsottiin, että aktivisteilla oli ollut tarkoitus saavuttaa tietoisesti poikkeuksellisilla keinoilla huomiota vastaajien tärkeäksi ja kiireelliseksi katsomalleen yhteiskunnalliselle kysymykselle. Huolimatta mahdollisesta kiireellisten lainsäädäntötoimien tarpeesta, käräjäoikeus katsoi, ettei vaara ollut välitön tai tilanne pakkotilasäänöksen kuvaamalla tavalla pakottava. Niinpä teko ei ollut ollut pakkotilanteena sallittu ja aktivistit tuomittiin julkisrauhan rikkomisesta sakkoihin.¹⁰⁹

Tutkimuksissa on arvioitu ilmastomuutoksen ja luontokadon kaltaisten globaalien ympäristöongelmien tulevan toteutumaan lähivuosikymmenten kuluessa. Ilmiöiden aiheuttamaa uhkaa itsessään ei täten voida pitää välittömänä, koska uhka ei täten ole hyvin läheinen. Tulkinnaalle haastetta aiheuttaa sen sijaan se, että uhka on luonteeltaan pakottava ja vaikka se tulisi toteutumaan vasta myöhemmin tulevaisuudessa, on tarve sen torjumiselle hyvin läheinen. Oikeuskirjallisuudessa on arvioitu, että mikäli vaara uhkaa vasta jonkin ajan kuluttua, torjunnassa on käytettävissä muita keinoja kuin toisten oikeudellisten etujen uhraus.¹¹⁰ Tässä kohtaa onkin tärkeää tiedostaa pakkotilan idea: pakkotilassa on tehtävä ennuste siitä, mitä tapahtuu tulevaisuudessa, jollei mitään tehdä. Vaara on oikeuskirjallisuuden perusteella katsottava välittömäksi siinä vaiheessa, kun jatkuva odotus merkitsisi, että varteenotettavan todennäköisenä pidettyä vahinkoa tai loukkausta ei voida enää torjua, jos vaara toteutuu.¹¹¹ Tämä näkökulma tekee ilmastomuutoksesta kysymyksenä haasteellisen – mikäli ihmiset eivät tee mitään ja vain odottavat jatkuvasti, ilmastomuutos eittämättä toteutuu niin kuin tutkijat ovat sen arvioineet tapahtuvan.

¹⁰¹ Hautakorpi 2023, s. 47.

¹⁰² Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 417.

¹⁰³ Juho 2004, s. 237–238 ja Tikkala 2021, s. 492.

¹⁰⁴ Boucht – Frände 2019, s. 103.

¹⁰⁵ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 417 ja Tikkala 2021, s. 507.

¹⁰⁶ Tikkala 2021, s. 493.

¹⁰⁷ Long – Hamilton 2019, s. 69–70.

¹⁰⁸ Helsingin käräjäoikeus, tuomio 2.11.2020 20/141721.

¹⁰⁹ Korkee 2.11.2020.

¹¹⁰ Juho 2004, s. 238.

¹¹¹ Korkka-Knuts – Helenius – Frände 2020, s. 270–271.

Globaalien ilmasto-ongelmien voidaan katsoa muodostavan kansalaistottelemattomuutta ja pakkotilaa arvioitaessa mielenkiintoisen erityiskysymyksen, sillä ilmastonmuutoksen hidastaminen poikkeaa vaaran välittömyyden kannalta perinteisistä pakkotilan nojalla puolustettavista kysymyksistä, joissa vaara on välittömästi käsillä. Ilmastonmuutoksen aiheuttamaa vaaraa voisi verrata lähinnä aihepiiriin, jota käsiteltiin Vaasan hovioikeuden tuomiossa vuonna 2020¹¹²: tapauksessa syytetty A oli kasvattanut kannabista hoitaakseen kärsimäänsä sairautta nimeltä *retinis pigmentosa*, joka aiheuttaa A:lle sokeutuvan tulevien vuosikymmenten kuluessa. A:n alkava sokeus oli hänelle välitön vaara, mutta sen ei voinut kuitenkaan katsoa olevan pakottavasti käsillä, koska A:n kärsimä sairaus oli luonteeltaan hitaasti vuosikymmenten aikana etenevä. A:n kärsimän sairauden tavoin myös ilmastonmuutos on välittömästi käsillä oleva vaara, mutta koska se etenee vuosikymmenten kuluessa, ei vaaraa täten voitaisi pitää pakottavana. Ympäristön ja ilmaston kokemat muutokset ovat luonteeltaan pitkäkestoisia, eikä oikeuskirjallisuudessa ole katsottu pakkotilatekojen soveltuvan niiden torjumiseksi.¹¹³

4.1.2 Laillisen toiminnan vastustaminen

Vaaran pakottavuutta arvioitaessa tulee niin ikään tiedostaa, että laillista toimintaa ei ole mahdollista pitää pakottavana toimintana, kuten korkein oikeus totesi tapauksessa KKO 1983-II-159. Vaikka korkeimman oikeuden ratkaisua voidaan pitää vanhentuneena niiltä osin, että ratkaisua annettaessa ympäristöä ei ole vielä ollut mahdollista puolustaa kansalaistottelemattomuudella pakkotilan nojalla, on tuomioistuimen näkökulma siitä, ettei laillista toimintaa voi vastustaa laittomasti, edelleen tulkittavissa ajankohtaiseksi.¹¹⁴ Näin ollen myös nykyisin tulee päätös ottaa huomioon ympäristö- ja ilmastoaktivistien vastustaessa globaaleja ympäristöongelmia kansalaistottelemattomuuden keinoin. Päätöksen sisältö tarkoittaa, että mikäli aktivistit vastustavat jotain globaaleihin ympäristöongelmiin kohdistuvaa laillista kysymystä, ei tällaista voitaisi pitää Suomen oikeuskäytännön valossa oikeutettavissa olevana kansalaistottelemattomuutena.

Laillisen toiminnan vastustamisen kohdalla on otettava huomioon myös ne tilanteet, joissa kansalaistottelemattomuus ei suuntaudu ilmastonmuutoksen aiheuttamien uhkakuvien poistamiseen, vaan pikemminkin poliisin toimintaan. Tällaisia tilanteita ilmenee varsinkin kadunvaltaustilanteissa, joissa aktivistit istuvat kadulla osoittamassa mieltään ja jättävät noudattamatta poliisin käskyä poistua paikalta. Poliisiviranomaiset eivät muodosta ympäristöuhkaa, eikä poliisin tottelemattomuutta jättämistä voida pitää oikeana pakkotilateon kohteena, koska poliisin vastustamisella ei poisteta pakkotilateolla vastustettavaa uhkakuvaa. Täten varsinkin Elokapinan harjoittamia lukuisia mielenilmaisuja ei voitaisi puolustaa pakkotilaan vetoamalla, koska niissä tapahtunut kansalaistottelemattomuus ei ole kohdistunut ilmastonmuutoksen tai luontokadon kaltaisten merkittävien ympäristöongelmien vastustamiseen, vaan niillä on vastustettu poliisia.¹¹⁵

4.2 TILANTEEN YLLÄTYKSELLISYYS

Arvioitaessa kansalaistottelemattomuuden tai muun rikollisen teon mahdollista anteeksiannettavuutta tilanteen yllätyksellisyyden perusteella, on tärkeintä kiinnittää huomiota ajan puutteeseen – siihen, onko syytetyllä ollut ajallisesti kohtuullista mahdollisuutta toimia tilanteessa muutoin kuin lakia rikkovalla tavalla.¹¹⁶ Tilanteen yllätyksellisyys, uhkaavuus tai käytössä olevan ajan niukkuus voivat tehdä virhearvioinneista ymmärrettävempiä. Tekijällä tulisi olla käytössään riittävä harkinta-aika ja mahdollisuus punnita etuja keskenään.¹¹⁷

Ilmastonmuutoksen ja luontokadon aiheuttamat globaalit ympäristöongelmat ovat nykyisin tunnettuja kaikkialla maailmassa. Niinpä niitä ei voida pitää enää yllätyksellisinä: tieteellisesti on pystytty osoittamaan ilmiöiden todennäköisyys ja se, että ne tulevat toteutumaan. Globaaleihin ympäristöongelmiin puuttumista voidaan pitää pakottavana toimintana, mutta niitä koskevan tieteellisen tutkimuksen ja ennakoitavuuden seurauksena niiltä puuttuu yllätyksellisyys.

¹¹² Vaasan hovioikeuden ratkaisu asiassa R 19/606. Ks. tapauksesta lisää Frände – Lernerstedt 2021, s. 46.

¹¹³ Tikkala 2021, s. 484, 498.

¹¹⁴ Tapani – Tolvanen 2013, s. 336.

¹¹⁵ Elokapinan mielenilmaisusta ks. esim. Jääreni – Aimola 27.9.2024.

¹¹⁶ Pennanen 2006, s. 6.

¹¹⁷ Lappi-Seppälä 2004, s. 27.

Onkin selkeää, että ympäristöongelmia koskevan tiedon jatkuvasti lisääntyessä täyttäisi globaaleihin ympäristöongelmiin puuttuminen kansalaistottelemattomuuden keinoin tilanteen yllätyksellisyyden ja pakottavuuden vaatimuksista teon anteeksiannettavuutta arvioitaessa ainoastaan pakottavuuden vaatimuksen.

4.3 VAATIMUS MUUNLAISESTA SUHTAUTUMISESTA

Rikoksen tunnusmerkistön täyttävä teko voi olla rikoslain nojalla annettavissa anteeksi, mikäli katsotaan, ettei tekijältä olisi voitu kyseisessä tilanteessa edellyttää muunlaista suhtautumista ja säännön noudattamista, vaikka muissa olosuhteissa vastaavaa tekoa ei voitaisikaan pitää hyväksyttävänä.¹¹⁸ Tästä seuraa, että yleisellä tasolla rangaistava teko muuttuu yksittäistapauksessa rankaisemattomaksi.¹¹⁹ Kyse on tällöin pitkälti subjektiivisin perustein tapahtuvasta arvioinnista, jossa otetaan huomioon torjuttavan hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin – pelastettava etu voi olla tekijälle niin tärkeä, ettei häneltä ole voitu perustellusti odottaa muunlaista suhtautumista.¹²⁰ Ilmastoaktivismissa on olemassa monia mahdollisuuksia muunlaiseen suhtautumiseen: Århusin yleissopimus (SopS 121–122/2004) mahdollistaa sekä ympäristöjärjestöille että yksittäisille aktivisteille osallistumismahdollisuuden ympäristöä koskevaan päätöksentekoon ja täten monipuoliset mahdollisuudet vaikuttaa myös ilmastonmuutoskysymyksissä.¹²¹

Vaatimusta muunlaisesta suhtautumisesta tulee täten tulkita subjektiivisesti arvioiden, eikä se ole muutenkaan täysin ehdoton. Voi esimerkiksi tapahtua niin, että osoitetaan, että olemassa on ollut keino, johon olisi muuten tullut turvautua rikolliseksi katsottavan teon sijaan, mutta tämä keino olisi ollut kohtuuton esimerkiksi keinon huomattavan vaivalloisuuden vuoksi.¹²² Kun otetaan huomioon, ettei laillisen toiminnan vastustaminen rikollisella teolla olisi nykyisen oikeuskäytännön valossa mahdollista pakkotilatekona, kansalaistottelemattomuutta sisältävissä tilanteissa muunlaisen suhtautumisen arvioiminen kohtuuttoman vaivalloiseksi olisi varsin epätodennäköistä. Ympäristöaktivistien harjoittaman kansalaistottelemattomuuden kohdalla muunlainen suhtautuminen olisi katsottavissa kohtuuttoman vaivalloiseksi lähinnä tilanteissa, joissa aktivistit vastustaisivat jotain ympäristöön kohdistuvaa, äkillisesti ilmennyttä rikollista toimintaa. Suomessa viranomaisten tavoittaminen ja täten rikollisen teon torjumiseen osallistuminen laillisin keinoin on tehty yksinkertaiseksi, ja niinpä muunlaisen suhtautumisen katsomista huomattavan vaivalloiseksi on pidettävä varsin epätodennäköisenä.

Toinen seikka, joka voisi teoreettisesti vaikuttaa muunlaisen suhtautumisen mahdollista vaivalloisuutta aktivistien kohdalla koskevaan arviointiin, olisi se, että suojeltavan intressin tärkeyttä arvioidaan aina subjektiiviselta kannalta, eli edun pelastajan näkökulmasta. Kyse voisi olla intressistä, esimerkiksi tunnearvoista, joiden subjektiivinen merkitys on katsottavissa tekijälle niin suureksi, ettei häneltä kohtuudella olisi voinut odottaa objektiivisesti arvioiden rationaalista reagointia. Tunnearvojen kohdalla on kuitenkin oikeuskirjallisuudessa tehty arviointeja, että ne tuskin vapauttaisivat vastuusta, kun kyse on hyvin suuresta arvoeroista.¹²³ Myös tämän mahdollisuuden sovellettavuus on hyvin epätodennäköinen: ympäristöarvojen kohdalla puhutaan yleisesti suojeltavista arvoista, eikä subjektiivista näkökulmaa ole tällöin tarkoituksenmukaista pitää erityisen suurena.

4.4 TORJUMISTEON TARPEELLISUUS

Pakkotilateon on oltava tarpeellinen oikeudellista etua uhkaavan ja pakottavan vaaran torjumiseksi. Tarpeellisuus viittaa oikeuskirjallisuuden perusteella vaaran torjumiseksi tehtävän teon viimesijaisuuteen – jos vaara olisi torjuttavissa muilla tavoin, tulisi turvautua ensisijaisesti niihin lakia rikkovien tekojen sijaan. Laillisiin keinoihin on ryhdyttävä ensisijaisesti, ja lisäksi täysin turhista torjumiskeinoista tulee pidättäytyä. Jos jo etukäteen on selvää, että toimella ei olisi vaikutusta vaaran estämiseksi, toimeen ei tule ryhtyä.¹²⁴

¹¹⁸ Mégret – Khoday 2022, s. 198.

¹¹⁹ Tolvanen 2018, s. 303.

¹²⁰ HE 44/2002 vp, s. 18, 117 ja Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 93.

¹²¹ Århusin yleissopimuksesta ja osallistumisesta ilmastovaikuttamiseen ks. lisää Karttunen 2024.

¹²² Lappi-Seppälä – Melander 2022, s. 91.

¹²³ Boucht -Frände 2019, s. 114 ja Korkka-Knuts – Helenius- Frände 2020, s. 295.

¹²⁴ Melander 2016, s. 264.

On selvää, ettei arviointi torjumisteon tarpeellisuudesta edesauta kansalaistottelemattomuuden oikeuttamista pakkotilan perusteella. Ilmastomuutoksen ja luontokadon vastustamiseksi tehtävät kansalaistottelemattomat teot ovat tyypillisesti erilaisia laittomia mielenosoituksia, eivätkä aktivistit voi perustellusti odottaa tällaisten toimien saavan viranomaisia ja poliittisia päättäjiä muuttamaan kansallisia tai kansainvälisiä ympäristö- ja ilmastotoimia mieleisikseen. Kansalaistottelemattomat teot herättävät usein korkeintaan yhteiskunnallista keskustelua¹²⁵, eivätkä ne täten ole menetelminä toimivia ja varsinaisesti ongelmia ”ratkaisevia”¹²⁶ – keskustelun herättäminen esimerkiksi fossiilisten polttoaineiden ilmastolle aiheuttamia ongelmia koskien on tosin usein aktivistien nimenomainen päätavoite kansalaistottelemattomassa toiminnassa.¹²⁷ Ilmastoaktivistit voivat herättää keskustelua kuitenkin myös laillisella kampanjoinnilla. Voidaan todeta, että nykymuotoisen kansalaistottelemattomuuden merkitys ei ole globaalien ympäristöongelmien torjumisessa sellainen, että kansalaistottelemattomuutta voitaisiin tämän pakkotilaperusteen valossa pitää oikeutettuna.

Kansalaistottelemattomuuden kannalta positiivisena seikkana voidaan tässä yhteydessä pitää sen tyypillisesti väkivallatonta luonnetta¹²⁸, sillä väkivaltaista kansalaistottelemattomaa toimintaa on useinkin pidettävä tarpeettomana. Vaikka pakkotilaperuste periaatteessa hyväksyykin väkivallan käytön puolustettavan edun suojelemiseksi, vahinkojen tulee olla laajuudeltaan pienempiä kuin puolustettujen etujen, eikä väkivallan käyttöä voida tässä yhteydessä pitää perusteltuna.¹²⁹

4.5 OIKEUSVERTAILU

4.5.1 Ruotsi

Ruotsin korkein oikeus on katsonut oikeuskäytännössään, että vaikka rikoslain 24 luvun 4 §:n nojalla olisikin teoriassa mahdollista suojella ympäristöön kuuluvia oikeushyviä pakkotilateolla, tekee vaatimus teon välttämättömyydestä sen kuitenkin varsin epätodennäköiseksi. Jotta tekijä voitaisiin tuomita vastuusta vapaaksi, edellytetään, että teolla voidaan välittömästi ja kohtuullisen konkreettisesti myötävaikuttaa uhatun edun pelastamiseen – tämä ajattelu muodostaa Ruotsissa perustan pakkotilaolosuhteille. Ei voida pitää riittävänä, että teon voidaan sanoa edistäneen uhattua arvoa. Tämä tarkoittaa sitä, että on käytännössä hyvin harvinaista, että tekoa voidaan pitää sallittuna yleisten etujen kohdalla, sillä niitä on varsin harvoin mahdollista torjua yksittäisillä toimilla.¹³⁰

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Ruotsin oikeuskäytäntö olisi alkamassa muuttua aihepiirin osalta. Tuoreessa Tukholman käräjäoikeuden ratkaisussa 60-vuotias ilmastoaktivisti vapautettiin, koska tuomioistuimien katsoi hänen toimineen pakkotilassa – tätä perusteltiin sillä, että ilmastomuutos on ilmiönä kiireellisiä toimenpiteitä vaativa ja aiheuttaa välittömän vaaran yksilön hengelle, terveydelle ja omaisuudelle. Vapautettu ilmastoaktivisti oli myös ilmastotutkija, ja niinpä hänellä on ollut tuomioistuimen mukaan erityinen rooli ja tämän seurauksena moraalinen sekä ammatillinen velvollisuus toimia.¹³¹ Lisäksi marraskuussa 2023 Ruotsissa uutisoitiin laajasti tunnetun ilmastoaktivisti *Noa Tuckerin* vältettyä sakot viranomaisen vastustamisesta osallistuttuaan Tukholmassa ilmastomielenosoitukseen. Tukholman käräjäoikeus katsoi¹³² Tuckerin toimineen tapauksessa ilmastouhan kannalta oikeutetusti ja täten pakkotilan alaisena.¹³³

Molemmista näistä tuomioista on sittemmin valitettu. Kirjoitettaessa tätä artikkelia marraskuussa 2024 ei tuomioiden lopullisesta kohtalosta ole vielä täyttä varmuutta, mutta ne havainnollistavat kuitenkin sen, kuinka asenteet ovat Ruotsissa muuttuneet myönteisemmiksi ilmastoaktivistien harjoittamaa kansalaistottelemattomuutta kohtaan.

¹²⁵ Muir 2019, s. 135.

¹²⁶ Bamford 2023, s. 70.

¹²⁷ Brehm – Gruhl 2024, s. 1 ja Badullovich ym. 2024, s. 1.

¹²⁸ Kansalaistottelemattomuuden väkivallattomasta luonteesta ks. lisää Marcou 2021.

¹²⁹ Lai – Lim 2023, s. 503–504.

¹³⁰ Ruotsin korkein oikeus B 4926–23 22.12.2023.

¹³¹ Ks. esim. Allhorn 4.11.2024.

¹³² Tukholman käräjäoikeus B 4628–23.

¹³³ Radlovancki – Elfström 14.3.2024 ja Åklagarmyndigheten 27.11.2023.

4.5.2 Sveitsi

Suomen tavoin myös Sveitsin rikosoikeudessa oikeutetuksi katsotaan vain tilanteet, joissa reagoidaan vaaraan, joka on niin lähellä toteutumista, ettei syytetylle ole jäänyt aikaa reagoida tilanteeseen laillisin keinoin.¹³⁴ Lisäksi vaaran katsotaan olevan välitön myös niissä tilanteissa, kun sitä ei enää voitaisi välttää myöhemmin tai se olisi mahdollista vain paljon suuremmalla riskillä. Vaaran välittömyyden syntymisessä ei täten Sveitsin

rikoslainsäädännön perusteella ole kyse Suomen lainsäädännön ja oikeuskäytännön tavoin vain ajallisesta etäisyydestä, vaan pikemminkin pakosta tehdä päätös ja välittömän toiminnan tarpeesta.¹³⁵

Sveitsin korkeimman oikeuden kumotessa Geneven hovioikeuden päätöksen¹³⁶, jossa ilmastoaktivistin kansalaistottelemattomuuden oli katsottu toteutuneen pakkotilassa, todettiin ilmastonmuutoksen olevan pysyvä uhka ihmiskunnalle. Niinpä Sveitsin korkeimman oikeuden mukaan kansalaistottelemattomuudella ei voida katsoa reagoitavan lain tarkoittamaan välittömään vaaraan. Ilmastonmuutosta olisi Sveitsin lainsäädännön valossa mahdollista vastustaa pakkotilassa rikollisella teolla vain, mikäli jokin yksittäinen ilmastonmuutokseen liittyvä tapahtuma olisi vaarassa toteutua, mutta yleinen ilmastonmuutoksen vastustaminen ei ole Sveitsissä mahdollista pakkotilassa Sveitsin korkeimman oikeuden päätöksen mukaan.¹³⁷ Tällainen yksittäinen tapahtuma on ollut esimerkiksi fossiilisiin polttoaineisiin investoiminen, jonka vastustamista käsiteltiin Geneven hovioikeuden sittemmin Sveitsin korkeimmassa oikeudessa kumotussa tapauksessa – hovioikeus katsoi, ettei aktivistilla ollut muita vaihtoehtoja painostaakseen pankkia vähentämään vapaaehtoisesti fossiilisiin polttoaineisiin sijoittamista.¹³⁸

Suomen tavoin myös Sveitsissä edellytetään muunlaista suhtautumista: esimerkki tästä löytyy maan rikoslain 18 artiklasta, jonka mukaan jokainen pakkotilassa toiminut on tuomittava alennettuun rangaistukseen, mikäli kohtuudella olisi voitu olettaa hänen luopuvan vaarantuneesta oikeudestaan.¹³⁹ Torjumistekojen tulisi myöskin olla tarpeellisia ja täten soveltuvaisia vaaran torjumiseen, ja lisäksi niiden tulee olla myös kaikista mahdollisista vaihtoehdoista lievimmät – siksi oikeuskirjallisuudessa onkin arvioitu, että pakkotilan soveltaminen ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuustapauksissa epäonnistuu säännönmukaisesti, koska laissa edellytetään, että rikos soveltuu vaaran torjumiseen.¹⁴⁰ Haastavaa on kansalaistottelemattomuuden menestymisen kannalta Sveitsissä myöskin se, että maan korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on noussut esiin näkökulma, ettei kansalaistottelemattomuus itsessään olisi soveltuva keino torjumaan ilmastonmuutoksen aiheuttamaa vaaraa. Kansalaistottelemattomuuden voitaisiin katsoa vaikuttavan ilmastonmuutokseen ainoastaan, jos sillä olisi suoria vaikutuksia esimerkiksi hiilidioksidipäästöihin.¹⁴¹

5 YHTEENVETO: ONKO RUOTSISTA TAI SVEITSISTÄ LÖYDETTÄVISSÄ SUOMEEN TULKINTASUOSITUKSIA?

5.1 LOPUKSI

Tässä artikkelissa on analysoitu rikosoikeudellisesta näkökulmasta ilmastoaktivismissa harjoitettua kansalaistottelemattomuutta ja analysoitu, miten ilmiötä tulisi tarkastella eri pakkotilaperusteiden valossa. Tämän perusteella pyritään nyt lopuksi analysoimaan, voitaisiinko näiden perusteiden valossa Suomessa antaa nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella vastaavia ratkaisuja kuin jo muutamissa muissa valtioissa on annettu ja vapauttaa ilmastoaktivistit vastuusta pakkotilan perusteella. Vaikka vuoden 2004 rikosoikeuden

¹³⁴ Mazzotti 2024, s. 407.

¹³⁵ Payer 2020, s. 232.

¹³⁶ Sveitsin korkeimman oikeuden suorittama Geneven tuomion kumoaminen on sittemmin vaikuttanut muuhun Sveitsissä esiintyneeseen ilmastoaktivisteja koskettaneeseen oikeuskäytäntöön: myöhemmissä oikeustapauksissa ei ole katsottu aktivistien toimineen pakkotilassa, ja perusteena on käytetty korkeimman oikeuden tuomion kumoamista. Ks. Barry – Shumway 6.8.2024.

¹³⁷ Mazzotti 2024, s. 407.

¹³⁸ Geneven hovioikeus (République et Canton de Genève Pouvoir Judiciaire) 20.2.2020.

¹³⁹ Ege 2017, s. 149

¹⁴⁰ Payer 2020, s. 233, 235.

¹⁴¹ Mazzotti 2024, s. 408–409.

yleisiä oppeja koskeneen uudistuksen jälkeen ympäristön kaltaisia yhteisöllisiä intressejä olisi mahdollista puolustaa lakia rikkovin teoin ja vedota pakkotilaan toiminnan anteeksi- ja oikeuttamisperusteena, monet muut seikat kyseenalaistavat todellisuudessa sen, että ilmasto- ja ympäristöaktivistien kansalaistottelemattomuutta olisi nykypäivän Suomen oikeustilanteessa mahdollista puolustaa onnistuneesti pakkotilan perusteella.

Pakkotilan oikeuttamisperusteina on rikoslaissa nimetty pelastettavan edun ja teolla aiheutetun vahingon ja haitan laatu ja suuruus, vaaran alkuperä sekä muut olosuhteet – näiden seikkojen perusteella teon tulee olla kokonaisuutena arvioiden puolustettava. Aktivistien subjektiivinen näkemys ilmaston ja ympäristön merkityksestä suhteutettuna loukattuihin etuihin voi poiketa ympäristölle asetetusta objektiivisesta arvosta. Aiheutetut vahingot eivät saa olla suhteettoman suuria verrattuna puolustettuihin etuihin, ja tämän kysymyksen arvioinnissa subjektiivisen näkemyksen huomioon ottaminen on merkityksellistä. Samalla pitää tiedostaa myös putatiivipakkotilan mahdollisuus: mikäli aktivisti olisi uskonut toimineensa vaarassa, hänen voitaisiin täten katsoa toimineen putatiivipakkotilassa. Muissa tilanteissa pakkotilan sovellettavuutta voidaan Suomen nykyisen oikeustilan valossa pitää hyvin epätodennäköisenä.

Anteeksiantoperusteita pakkotilassa ovat rikoslain perusteella pelastettavan edun tärkeys, tilanteen yllätyksellisyys ja pakottavuus sekä muut seikat. Näiden seikkojen perusteella tekijältä ei ole voinut kohtuudella vaatia muunlaista suhtautumista. Erityisesti näiden anteeksiantoperusteiden toteutumista voidaan pitää aktivistien kannalta haasteellisena. Vaikka puhdas ilmasto ja ympäristö ovat pelastettavina etuina erittäin tärkeitä, ei globalisoituvista ympäristöongelmista johtuvia haasteita voida pitää niitä koskevan laajan tieteellisen tiedon ja tiedottamisen vuoksi luonteeltaan yllätyksellisinä. Suomessa ympäristöaktivisteilla on myös laajat lailliset mahdollisuudet tuoda mielipiteensä esiin, ja niinpä voidaankin pitää kyseenalaisena, että voisi tulla esiin tilanne, jossa aktivistilta ei voitaisi kohtuudella edellyttää muunlaista suhtautumista.

Ilmastonmuutoksen kaltaiset globalisoituvat ympäristöongelmat, joita nykyisin useimmiten vastustetaan, kun ympäristöliikkeen keskuudessa harjoitetaan kansalaistottelemattomuutta, ovat luonteeltaan aiheita, joihin puuttuminen mahdollisimman pian on olennaista. Silti ne toteutuvat kokonaisuudessaan vasta lähivuosikymmenten kuluessa. Täten globalisoituvia ympäristöongelmia ei olisi edes mahdollista puolustaa kansalaistottelemattomuudella ja vedota sen jälkeen onnistuneesti pakkotilaan: pakottavuutta arvioitaessa on tärkeää ymmärtää, etteivät globalisoituvat ympäristöongelmat ole luonteeltaan sellaisia ilmiöitä, joiden puolustaminen pakkotilalla olisi mahdollista.

Kokonaisuudessaan voidaankin todeta, että vaikka oikeuskäytännössä olisikin hyvä ottaa huomioon kansalaistottelemattomuudessa ja lainsäädännössä tapahtuneet muutokset ympäristön puolustamisen pakkotilateolla tultua mahdolliseksi Kojjärven tapahtumia koskeneen ennakkoratkaisun jälkeen, on nykyinen ilmastonmuutosta vastustava kansalaistottelemattomuus luonteeltaan sellaista, että sen oikeuttamista tai anteeksiantamista voidaan pitää hyvin epätodennäköisenä. Vaikka ilmasto on laadultaan erittäin merkittävä arvo, ei sitä kuitenkaan voitaisi pelastaa yksittäisellä kansalaistottelemattomalla teolla.

5.2 ONKO RUOTSISTA TAI SVEITSISTÄ LÖYDETTÄVISSÄ SUOMEEN TULKINTASUOSITUKSIA?

Tässä artikkelissa on analysoitu Suomen, Ruotsin ja Sveitsin esimerkkien kautta ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuutta ja mahdollisuuksia oikeuttaa tai anteeksiantaa tällaista toimintaa pakkotilaan vetoamalla. Tutkimus osoitti, että maiden aihepiiriä koskeva lainsäädäntö on toisiinsa verrattuna varsin yhteneväinen – kaikissa kolmessa valtiossa uhan pitää olla välitön ja täten luonteeltaan pakottava, jotta se olisi sallittua torjua lakia rikkoen. Tekijällä ei saa myöskään olla kohtuullista mahdollisuutta toimia toisin.

Valtioiden välillä on myös havaittavissa vahvoja eroja: Ruotsin ja Sveitsin lainsäädännössä ei ole havaittavissa Suomen kaltaista selkeää erottelua pakkotilan ja hätävarjelu välillä. Sveitsin lainsäädännössä on pakkotilateon oikeuttamisen edellytyksenä lisäksi esimerkiksi se, että tekijän ei voida kohtuudella odottaa luopuvan tälle kuuluvasta edusta. Tällaista vaatimusta ei löydy Suomen tai Ruotsin lainsäädännöstä. Suomen eduksi voidaan todeta se, että vertailluista valtioista Suomessa yhteisöllisillä eduilla vaikuttaisi olevan vahvin suoja huolimatta siitä, että Suomessa ei ole vielä toistaiseksi annettu oikeuskäytäntöä, joka olisi oikeuttanut tai antanut anteeksi ilmasto- ja ympäristöaktivistien kansalaistottelemattomuuden.

Ruotsista ja Sveitsistä on tästä huolimatta omaksuttavissa Suomeen tulkinnallisia näkemyksiä. Merkittävää olisi myös Suomessa tulevassa oikeuskäytännössä entistä paremmin tiedostaa se jo varsinkin Sveitsissä puitu

näkemyksistä, kuinka yhteisöllisten etujen vaarantuminen vaarantaa myös yksilöllisiä etuja. Hengen ja terveyden kaltaisten yksilöllisten etujen ollessa merkityksellisiä tulisivat myös tällaiset oikeudellisesti suojatut edut huomioida tehokkaasti suoritettaessa arvopunnintaa ilmastoaktivistien kansalaistottelemattomuuden kohdalla.

LÄHTEET

KIRJALLISET LÄHTEET:

- Albanese, Valentina – Fanetti, Stefano – Minazzi – Roberta (toim.): *Social mobilisation for climate change*. Routledge 2024.
- Albrecht, Eerika – Viljanen, Jukka – Vaara, Elina: Ilmastopolitiikan hyväksyttävyyys ja kansalaisosallistuminen ilmastolain uudistuksessa. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020*, s. 369–415.
- Backman, Eero: Pakkotila ja velvollisuuksien kollisio rikosoikeudessa. *Lakimies* 3/2004, s. 395–403.
- Badullovich, N. ym. 2024: How does public perception of climate protest influence support for climate action? *NPJ Climate Action* 2024 (16). s. 1–3.
- Bamford, Douglas: Can Climate Civil Disobedience be Justified? *Think* 2023, Vol. 22(64), s. 65–70.
- Bedau, Hugo A.: *Civil disobedience in Focus*. Routledge 1991.
- Bignell, Matt: Should there be a human right to civil disobedience? BLR 2017.
- Bluwstein, Jevgeniy – Demay, Clémence – Benoit, Lucie: Civil disobedience and climate trials in Switzerland – What are they fighting for in the Swiss courts? Swiss National Science Foundation. Bernin yliopisto 2023.
- Bommer, Felix: *Die Sanktionen des Strafgesetzbuches*. Stichworte zur Vorlesung. Zürichin yliopisto 2022.
- Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen rikosoikeus – Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere 2019.
- Brehm, Johannes – Gruhl, Henri: Increase in concerns about climate change following climate strikes and civil disobedience in Germany. *Nature Communications* 2024, 15(2916), s. 1–9.
- Brogagn, Michael: The necessity defence and anthropogenic global warming protests: The times they are a changin'. *Alternative Law journal* 2021, Vol. 46(4).
- Burkett, Maxine: Climate Disobedience. *Duke Environmental Law & Policy Forum* 2016, 27(1), s. 1–50.
- Ciccozzi, Laura: Duty as a defence between civil disobedience and criminal law. *Italian Review of Legal History* 2021, s. 547–562.
- Coca-Vila, Ivó: Punishing the Last Citizens? On the Climate Necessity Defence. *Res Publica* 2024, 30. s. 567–587.
- Cohan, John Alan: Civil Disobedience and the Necessity Defense. *The University of New Hampshire Law Review* 2007, Vol. 6(1), s. 111–175.
- Croce, Yoann Della – Nicole-Berva, Ophelia: Civil Disobedience in Times of Pandemix: Clarifying Rights and Duties. *Criminal Law and Philosophy* 2023, 17, s. 155–174.

- DiSalvo, Charles R.: Climate Change Disobedience. Law Faculty Scholarship 2020 (43). West Virginia University.
- Ege, Gian: Der Affekt im schweizerischen Strafrecht – Die Berücksichtigung von heftigen Gemütsbewegungen im Allgemeinen und Besonderen Teil des schweizerischen Strafgesetzbuches. Schulthess. Zürichin yliopisto 2017.
- Ericsson, Lars: Civil ohjous. Tidskrift för rättsociologi 1988, Vol. 5(1).
- Eskelinen, Teppo: Liberalismi, moraali ja kansalaistottelemattomuus. niin & näin 4/2004, s. 39–43.
- Fallon, Abigail J.: Break the Law to Make the Law: The Necessity Defense in Environmental Civil Disobedience Cases and Its Human Rights Implications. Journal of Environmental Law & Litigation 2018, 33.
- Forji, Amin George: Just Laws versus Unjust Laws: Asserting the Morality of Civil Disobedience. Journal of Politics and Law 2010, Vol. 3(2), s. 156–169.
- Forst, Michel: State repression of environmental protest and civil disobedience: a major threat to human rights and democracy. Position Paper by UN Special Rapporteur on Environmental Defenders under the Aarhus Convention 2024.
- Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Suomentanut Wahlberg, Markus. Edita 2008.
- Frände, Dan – Lernerstedt, Claes: Nöd och cannabis – Finland och Sverige. JFT 1/2021, s. 32–51.
- Hagedorn, Ellen – Handstanger, Lorenz: Civilly Disobedient or Legally Justified? Reflecting on AG Flenburg’s Recognition of a Climate Necessity Defence. University of Vienna Law Review 2023, Vol. 7(1). s. 123–153.
- Hautakorpi, Johanna: Asumispalveluyksiköissä pandemia-aikana toteutetut tapaamisrajoitukset perusoikeuksien kannalta. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja LVI 2023, s. 9–79.
- Hernández Páez, Juan Pablo: Mistake of Fact in Public International Law. Springer 2024.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit – Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Holmberg, Carl ym.: Brottsbalken jämte förklaringar. Band II. 7. painos 1990.
- Husa, Jaakko: Johdatus oikeusvertailuun. Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1998.
- Husa, Jaakko: Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa – ”oikeaa oikeusvertailua”? Lakimies 5/2010, s. 700–718.
- Husa, Jaakko: Praktinen oikeusvertailu ja ratkaisargumentaatio – opittavaa Euroopasta? Teoksessa Paso, Mirjami; Saukko, Petri & Tolvanen, Matti (toim.): Iura novit curia – Juhlakirja Veijo Tarukannel. Edita, Helsinki 2013, s. 3–16.
- Husa, Jaakko: Oikeusvertailun metodit globalisoituvassa maailmassa. Lakimies 7–8/2017, s. 1088–1102.

Husa, Jaakko: Tuomioistuinratkaisut oikeuslähteenä – oikeuslähteoppi ja oikeusyhteisön kulttuurinen identiteetti. *Lakimies* 7–8/2020, s. 972–992.

Hölttä, Kalevi: Kansalaistoiminta: Lailliset oikeudet. Into 2013.

Institutet för mänskliga rättigheter: Institutet för mänskliga rättigheter - Årsrapport 2024.

Juho, Anu: Pakkotila vastuuvapausperusteena. Teoksessa Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikosoikeuden yleiset opit. Helsingin hovioikeus 2004, s. 231–248.

Kajala, Jani: Kansalaisjärjestöjen osallistumisoikeuksien kehitys kansainvälisessä ympäristöoikeudessa 1970-luvulta 1990-luvulle. *Oikeus* 2020 (49); 2. s. 215–228.

Karjalainen, Katja ym.: Lainopillinen ja yhteiskunnallisesti painottunut tutkimus – yhtä perhettä. *Lakimies* 6/2018, s. 727–734.

Karttunen, Netta: Kansalaisosallistuminen ilmastopolitiikan suunnittelussa – miten kansalaisten osallistumisoikeudet toteutuvat laissa ja käytännössä? *Ympäristöjuridiikka* 2/2024, s. 42–75.

Keller, Adina: "Klimatterrorismus" oder ziviler Ungehorsam? Eine Begriffsklärung. *Sui generis* 2024.

Koikkalainen, Petri: Onko pakko totella? Lain kyseenalaistamisen poikkeuksellisuus, paradoksaalisuus ja väistämättömyys. Teoksessa Nykänen, Tapio ym. (toim.): Tottelematon kansa – Poliittisen vastarinnan muuttuvat muodot. Vastapaino 2023, s. 327–359.

Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, Tarmo (toim.): Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arviolusta. Edita Publishing Oy 2016, s. 106–134.

Konttinen, Esa – Peltokoski, Jukka: Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla. Jyväskylä, SoPhi 2004.

Korkka-Knuts, Heli – Helenius, Dan – Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita Publishing Oy 2020.

Kühler, Anne: Proteste gegen die Umweltzerstörung – Gedanken zum zivilen Ungehorsam aus grundrechtlicher Perspektive. Teoksessa Burger, Paul ym. (toim.): Macht, Recht und Natur – Mensch-Natur Beziehungen im Spannungsfeld ihrer rechtlichen, sozialen, ökonomischen, historischen und wissenschaftlichen Konstituiertheit. Baselin yliopisto. Basel 2010, s. 71–98.

Kyllönen, Simo: Civil Disobedience, Climate Protests and a Rawlsian Argument for "Atmospheric" Fairness. *Environmental Values* 2014, Vol. 23(5). s. 593–613.

Lai, Ten-Hereng – Lim, Chong-Ming: Environmental Activism and the Fairness of Costs Argument for Uncivil Disobedience. *Journal of the American Philosophical Association* 2023, s. 490–509.

Laitinen, Hanna – Taavetti, Riikka: Valtakunnalliset nuorisojärjestöt ja nuorten osallistumismahdollisuudet. Yhteiskuntapolitiikka 2016, 81(1), s. 55–68.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus II. Lakimies 1/2004, s. 3–36.

Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari: Vastuuvapausperusteista. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio ym. (toim.): Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. ALMA Talent Oy 2022.

Lappi-Seppälä, Tapio ym.: Rikosoikeus. 5. uudistettu painos. Alma Talent Oy 2022.

Leino-Sandberg, Päivi: Unionin oikeuden harmailta alueilla – pohdintaa fiskaalisen integraation oikeudellisista rajoista. Lakimies 7–8/2021, s. 1187–1217.

Lemons, John – Brown, Donald A.: Global climate change and non-violent civil disobedience. Ethics in Science and Environmental Politics 2011, Vol. 11, s. 3–12.

Loesch, Martin C.: Motive Testimony and a Civil Disobedience Justification. Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy 2014, Vol. 5(4), s. 1070–1119.

Lohse, Mikael: Aktivistit rikosrakenteen sokkelossa. Defensor Legis N:o 2/2014, s. 178–185.

Long, Lance N. – Hamilton, Ted: The Climate Necessity Defense: Proof and Judicial Error in Climate Protest Cases. Stanford Environmental Law Journal 2018, Vol. 38(57), s. 57–115.

Luoto, Lauri: Avunannon alaraja, kausaalisuusvaatimus sekä aksessorisuus pääteeseen – milloin tahallinen myötävaikuttaminen rikokseen voi tulla rangaistavaksi avunantona? Defensor Legis 1/2023, s. 201–218.

Marcou, Andreas: Violence, communication, and civil disobedience. Jurisprudence 2021, Vol. 12(4), s. 491–511.

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 263. Helsinki 2005.

Mazzotti, Paolo: The necessity defence in (the Swiss) climate protest cases: Democratic contestation in the age of climate activism. European Law Journal 2024, 29(3–6), s. 393–421.

Mégret, Frédéric – Khoday, Amar: “We want to live!” Climate Change and the Limits of Civil Disobedience. The Georgetown Environmental Law Review 2022, Vol. 35(155), s. 155–210.

Melander, Sakari: Kriminalisointiperusteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002, s. 938–961.

Melander, Sakari: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2015.

Minkinen, Paul: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7–8/2017, s. 908–923.

- Mäntylä, Niina: Luonnon edustajien puhevalta. Väitöskirja. Acta Wasaensia nro 225. Vaasan yliopisto 2011.
- Muir, Max: Civil Disobedience: A Reasonable Polemic. Väitöstutkimus. Oxfordin yliopisto 2019.
- Niemi, Matti: Lainopillisen tiedon objektiivisuudesta. Lakimies 7–8/2017, s. 950–969.
- Nieminen, Kati: Kansalaisjärjestöt, kansalaistottelemattomuus ja aktivismi. Haaste 1/2014, s. 22–23.
- Nieminen, Kati: Rebels without a Cause? Civil Disobedience, Conscientious Objection and the Art of Argumentation in the Case of the European Court of Human Rights. Oñati Socio-legal Series 2015, Vol. 5(5), s. 1291–1308.
- Nosek, Grace: The climate necessity defense: Protecting public participation in the U.S. climate policy debate in a world of shrinking options. Environmental Law 2019, Vol. 49(1). s. 249–261.
- Nykänen, Tapio: Kansalaistottelemattomuus 2000-luvun kansalaistoiminnan muotona. Teoksessa Tapio, Mari – Wevelsiep, Anneliina (toim.): Kansalaiset, toimikaa! Kansalaistoiminta 2020-luvulla. Kansalaisfoorumi 2022, s. 48–62.
- Nykänen, Tapio ym.: Suomen Elokapina 2020-luvun kansalaistottelemattomuutena – liike, oikeutus ja merkitys. Teoksessa Nykänen, Tapio ym. (toim.): Tottelematon kansa – Poliittisen vastarinnan muuttuvat muodot. Vastapaino 2023, s. 285–326.
- Payer, Andrés: Klimawandel als strafrechtlicher Notstand – Zugleich Besprechung des Urteils des Bezirksgerichts Lausanne PE19.000742/PCL/IIb vom 13. Januar 2020. Sui generis 2020, s. 227–241.
- Pennanen, Mika: Perusoikeudet ja pakkotila. Edilex 27.1.2006.
- Pirjatanniemi, Elina: Takaisin Kojjärvelle! Ympäristöintressit rikoksen motiivina. Oikeus 2004 (33); 2, s. 207–216.
- Quigley, William P. The necessity defense in civil disobedience cases: Bring in the jury. New England Law Review 2003, Vol. 38(1), s. 3–68.
- Rausch, Joseph: The Necessity Defense and Climate Change: A Climate Change Litigant’s Guide. Columbia Journal of Environmental Law 2019, Vol. 44(2). s. 553–602.
- Richardson, Benjamin L.: Climate Protests and the Necessity – Defence: International Developments. ILA Canada 2021.
- Saari, Kari: Itäsuomalaisten nuorten suhde poliittiseen väkivaltaan sekä laittomiin ja laillisiin suoran toiminnan keinoihin: monimenetelmällinen tapaustutkimus Kuopion ja Pielisen Karjalan nuorista. Oikeus 2015 (44); 4. s. 404–425.

Sarnecki, Jerzy: Är rättvisan rättvis? Tio perspektiv på diskriminering av etniska och religiösa minoriteter inom rättssystemet. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. Statens offentliga utredningar SOU 2006:30. Tukholma 2006.

Schaafsma, G.: Contestation in the Anthropocene – Climate change and civil disobedience. Amsterdamin yliopisto 2024.

Serlachius, Allan: Suomen rikosoikeuden oppikirja I – Yleiset opit. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki 1919.

Stolle, Lian: The need for protection of environmental defenders from digital intimidation: an analysis of Article 3(8) of the Aarhus Convention. *Opolskie Studie Administracyjne-Prawne* 21(1) 2023, s. 199–219.

Scheurman, William E.: Political disobedience and the climate emergency. *Philosophy & Social Criticism* 2022, 48(6). s. 791–812.

Sisäministeriö: Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2020 – Arvio väkivaltaisen ekstremismin tilanteesta Suomessa vuonna 2019 ja kehityksen suunta. Sisäministeriön julkaisuja 2020:8.

Stratenwerth, Günther: Schweizerisches Strafrecht – Allgemeiner Teil I: Die Straftat. 3. painos.

Stämpfli AG. Bern 2005.

Streng, Joonia: Eläinsuojelu ja rikosoikeus. Helsinki 1999.

Suvantola, Leila 2005. Kun maailma ei riitä – luonnon monimuotoisuudelle aiheutettavien haittojen kompensointi. *Ympäristöjuridiikka* 3–4/2005, s. 30–80.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. 3. painos. Talentum 2019.

Tarasti, Lauri: Miten koskiensuojelusta säädettiin. *Ympäristöjuridiikka* 1–2/2021, s. 93–107.

Tikkala, Mari: Pakkotila oikeuskäytännössä. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Kallioinen, Laura: Valittuja kysymyksiä rikos-, prosessi- ja vahingonkorvausoikeudesta I. Helsingin hovioikeus 2021, s. 481–508.

Tikkanen, Veli-Matti – Yli-Hemminki, Esko: Lainopillinen ja monitieteinen tulkinta tieteenrajat ylittävissä lain käsitteissä. *Lakimies* 7–8/2022, s. 1285–1304.

Tolvanen, Matti: Liikenne rikokset. Teoksessa Frände, Dan ym. (toim.): Keskeiset rikokset. 4. painos. Edita 2018, s. 303–366.

Tolvanen, Matti: Uudistunut, uudistuva rikosoikeuden yleisten oppien systematiikka. Teoksessa Nuotio, Kimmo – Yli-Hemminki, Esko: Kotimaisen rikosoikeustieteen tila ja tulevaisuus. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja 2023, E-sarja N:o 29. s. 47–62.

Vehka, Mika – Vesa, Juho: Järjestöjen vaikuttamistaktiikat internet-aikana: latentti luokka-analyysi. *Hallinnon tutkimus* 2020, 39(3). s. 205–220.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet – Rikosprosessioikeus I. WSOY 2003.

HALLITUKSEN ESITYKSET JA VALIOKUNTIEN MIETINNÖT:

HE 145/1998 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle kokoontumislainsiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 161/2000 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussäännön hyväksymisestä sekä laeiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja rikoslain muuttamisesta.

HE 44/2002 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 28/2002 vp: Lakivaliokunnan mietintö koskien Hallituksen esitystä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön muuttamiseksi.

Proposition 1993/94:130 (Ruotsi).

KOTIMAISET OIKEUSTAPAUKSET:

Helsingin käräjäoikeus 2.11.2020 20/1411721.

Kajaanin käräjäoikeus 15.8.2003 R 02/934.

KKO 1983-II-159.

Vaasan hovioikeus 2020 R 19/606.

ULKOMAISET OIKEUSTAPAUKSET:

NJA 1982 s. 621.

Geneven hovioikeus (République et Canton de Genève Pouvoir Judiciare) 20.2.2020.

Ruotsin korkein oikeus B 4926-23 22.12.2023.

Tukholman käräjäoikeus 2023, tuomio B 4628-23.

INTERNET-LÄHTEET:

Allhorn, Johanna: Klimataktivist var forskare – därför friades han i domstol: ”Ett misstag”. Julkaistu: <https://www.thn.se/inrikes/39782/klimataktivist-var-forskare-darfor-friades-han-i-domstol-ett-mistag/>. 4.11.2024 (vierailtu 5.11.2024).

Barry, Margaret – Shumway, Emma: August 2024 Updates to the Climate Case Charts. Julkaistu: <https://climate.law.columbia.edu/news/august-2024-updates-climate-case-charts>. 6.8.2024 (vierailtu 5.11.2024).

Freedom House: Switzerland 96/100. Freedom in the world 2024. Julkaistu: <https://freedomhouse.org/country/switzerland/freedom-world/2024>. (vierailtu 4.11.2024)

Jääri, Clarissa – Aimola, Olli: Poliisi määräsi Elokapiinan mielenilmauksen päättymään lainvastaisena – otti kiinni 74 osallistujaa. Julkaistu: <https://yle.fi/a/74-20114475>.

Kantola, Anne: Elokapinan mielenosoittaja vetosi oikeudessa ilmastokriisin vaaroihin. Julkaistu: <https://www.hs.fi/pkseutu/art-2000010278871.html>. 8.3.2024. (vierailtu 3.11.2024)

Korkee, Elina: Eduskuntatalon pylväisiin kiivenneet mielenosoittajat saivat sakot. Julkaistu: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006708851.html>. 2.11.2020. (vierailtu 16.1.2023)

Niemi, Liisa: Poliisi otti kiinni kaksi Aalistunturin hakkuita vastustavaa mielenosoittajaa. Julkaistu: <https://www.hs.fi/kotimaa-art-2000009348256.html>. 24.1.2023. (vierailtu 13.2.2023)

Nordh, Christina – Ekberg, Knut Sahlin: Klimataktivist frias efter sabotaget vid Slussen – Advokaten: Domen historisk – den första i sitt slag. Julkaistu: <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/alKxed/klimataktivist-frias-efter-sabotage>. 31.10.2024. (vierailtu 2.11.2024)

Radlovacki, Natalie – Elfström, Calle: Aktivist slipper böter – Tingsrätten: Agerade i klimatnödläge. Julkaistu: <https://www.svet.se/nyheter/lokalt/stockholm/aktivist-slipper-boter-tingsratten-agerade-i-klimatnodlage--0904da>. (vierailtu 2.4.2024)

Rytkönen, Eelis: Mielenosoittajat palasivat Aalistunturille ja aikovat jälleen keskeyttää hakkuut. Julkaistu: <https://yle.fi/a/74-20014023>. 21.1.2023. (vierailtu 13.2.2023)

Åklagarmyndigheten: Dom om ohörsamhet mot ordningsmakten överklagas. <https://www.aklagare.se/nyheter-press/pressmeddelanden/2023/november/dom-om-ohorsamhet-mot-ordningsmakten-overklagas/>. 27.11.2023. (vierailtu 2.4.2024)